Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani
42075

IZDAJA JURIDIČNA
TA V LJUBLJANI. ~ II. KNJIGA

CERKVENO PRAVO

katoliške in pravoslavne cerkve

s posebnim ozirom

na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Spisal

Dr. RADO KUŠEJ

profesor prava na univerzi v Ljubljani.

V Ljubljani 1923.

Založba juridične fakultete.

Natisnila tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

8L
258

od 17.12.

UČBENIKI. IZDAJA JURIDIČNA FAKULTETA V LJUBLJANI. II. KNJIGA

CERKVENO PRAVO

katoliške in pravoslavne cerkve

s posebnim ozirom

na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Spisal

Dr. RADO KUŠEJ

profesor prava na univerzi v Ljubljani.

V Ljubljani 1923.

Založba juridične fakultete.

Natisnila tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

42075

F2C 918/1952

Predgovor.

Leta 1901 je izšlo v Zagrebu dr. Belaj-evo »katoličko crkveno pravo« v drugi izdaji. Vsled spremenjenih političnih razmer in vsled kodifikacije katoliškega cerkvenega prava, dovršene l. 1917, je postalo novo pregledno sistematično delo na tem tako za juriste kakor za teologe važnem polju nujna potreba tudi za slovanski jug. To spoznanje v zvezi z dejstvom, da so za zadovoljive študijske uspehe pripravni učbeniki neobhodni predpogoj, mi je dalo pogum, da izročim predstoječo knjigo navzlic vsem nedostatkom, ki jih nudi, čim preje javnosti. Pobudo in polno razumevanje sem našel za svoje delo pri obeh ordinariatih v Sloveniji, kar mi je dokaz, da pričakujejo vodilni cerkveni krogi od domače knjige tudi olajšanja in koristi pri uporabljanju novega cerkvenega zakonika v vsakdanjem življenju.

Oblika knjige je bila že po obliki dosedanjih publikacij ljubljanske juridične fakultete določena, za obseg pa so bili pred vsem merodajni oziri na znosno ceno in nameni, kojim naj delo služi: nuditi slušateljstvu juridičnih in bogoslovnih fakultet pripraven učni pripomoček, a biti že v praksi stoječim juristom in teologom dobrodošel informator v cerkvenopravnih prašanjih. Ne prvim ne drugim ne bo mogla knjiga cerkvenega zakonika nadomestiti. A nadejam se, da bo postala zanj vsaj dober vodnik in da bo pospešila in poglobila pravilno razumevanje visokega pomena nove kodifikacije tudi v širših krogih našega razumništva. To je želeti tembolj, ker je obseg avtonomnega cerkvenega prava v drugih delih države dokaj širši kakor v Sloveniji in Dalmaciji.

Od pravoslavnega cerkvenega prava sem sprejel v knjigo razun kratkega pregleda virov samo določila o ordinaciji in položaju svečenikov ter poglavja o ustavi in bračnem pravu

vzhodne cerkve. Na popolnost nisem mogel računati, hotel sem samo doseči, da se vsak o temeljnih razlikah v pravu obeh cerkva ter o organizaciji srbske pravoslavne cerkve vsaj v glavnih obrisih lahko brez nadaljnih pripomočkov pouči.

Ker je literatura o novem kodeksu še le v razvoju in ker rešuje vsa nastajajoča sporna prašanja interpretacijska komisija z avtotritativnem učinkom, bo strokovnjak pogrešal literarnih podatkov samo za historične dele besedila. Toda svrha historičnih uvodov k posameznim institucijam je samo boljše in lažje pojmovanje sedanjega stanja cerkvenega prava. Navajanje skoraj nepreglednega slovstva bi bilo stvari le malo koristilo, a stroške silno povzdignilo. Zato naj zadostuje ugotovitev, da najde vsak bogate literarne podatke v delih Stutza, Friedberga, Haringa in Sägmüllerja, ki so mi bila poleg najnovejših Pöschla in Leitnerja v vsakem oziru vzgled in zvesti vodniki.

Z globoko hvaležnostjo se spominjam ob izidu prve slovenske knjige o cerkvenem pravu svojega nepozabnega učitelja na tem polju, g. tajnega svetnika prof. U. Stutz-a v Berolinu, kojega seme je s tem pognalo kal tudi na jugoslovanski zemlji.

V Ljubljani, meseca oktobra 1923.

Rado Kušej.

KAZALO.

Predgovor III

UVOD.

§ 1. Cerkev 1
§ 2. Pravo 3
§ 3. Cerkveno pravo 7
§ 4. Cerkvena oblast 12
§ 5. Cerkveno pravo in morala (krščanska etika) 14
§ 6. Cerkveno pravo in dogma 15
§ 7. Cerkvenopravna veda 16
§ 8. Sistem cerkvenega prava 18
§ 9. Razmerje cerkvenega prava do drugih ved 19
§ 10. Pomožne vede cerkvenega prava 20
§ 11. Novejša literatura cerkvenega prava 22

PRVA KNJIGA.

CERKEV IN CERKVENA POLITIKA.

I. Poglavje.

Cerkev.

§ 12. Temelji cerkvene ustave 25
§ 13. Hierarhija 29

II. Poglavje.

Cerkev in država.

§ 14. Načelno razmerje med cerkvijo in državo 31
§ 15. Historično razmerje med cerkvijo in državo 35

III. Poglavje.

Cerkev in druge verske družbe.

1§ 6. Cerkev in drugoverci 47
§ 17. Najvažnejši novodobni cerkvenopolitični sistemi 50

DRUGA KNJIGA.

VIRI CERKVENEGA PRAVA.

§ 18. Splošni pregled 60

PRVI ODDELEK.

MATERIALNI VIRI CERKVENEGA PRAVA.

I. Poglavje.

Materialni viri občega cerkvenega prava.

§ 19. Naravno pravo, sv. pismo, sporočilo 61
§ 20. Vesoljni cerkveni zbori 62
§ 21. Papež 62
§ 22. Oblastva rimske kurije in kardinalske kongregacije, Stylus Curiae Romane. Pisarniška pravila 65
§ 23. Običaj. Vigens ecclesiae disciplina. Praksa sodišč. Doktrina . . 66

II. Poglavje.

Materialni viri partikularnega cerkvenega prava.

§ 24. Škof 69
§ 25. Krajevni cerkveni shodi (concilia particularia) 70
§ 26. Avtonomija (Jus condendi statuta) 70
§ 27. Državni zakoni 71
§ 28. Konkordati 71

III. Poglavje.

Cerkveni zakoni in njih uporabljanje.

§ 29. Cerkveni zakoni (leges ecclesiasticae) 73
§ 30. Privilegiji 76
§ 31. Dispenzacije 78

DRUGI ODDELEK.

SPOZNAVNI VIRI CERKVENEGA PRAVA.

§ 32. Označba pojma. Različne vrste teh virov 79

I. poglavje.

Zbirke pred Corpus-om juris canonici.

§ 33. Pseudoapostolske zbirke 80
§ 34. Zbirke na vzhodu 81
§ 35. Zapadne zbirke do Pseudoizidorja 81
§ 36. Spovedne, obredne, formularne knjige 83
§ 37. Zbirke posvetnega prava 84
§ 38. Zbirka kapitularjev Benedikta Levite; Capitula Angilramni; dekretale Pseudoizidorja 85
§ 39. Zbirke od Pseudoizidorja do Gratiana 87

II. Poglavje.

Corpus juris canonici.

§ 40. Decretum Gratiani. Dekretisti 88
§ 41. Compilationes antiquae 90
§ 42. Zbirke papežev: Dekretale Gregorja IX. Liber sextus. Clementinae. Dekretalisti 91
§ 43. Zbirke ekstravagant 93
§ 44. Corpus juris canonici kot celota 94

III. Poglavje.

Zbirke po zaključku Corpus-a juris canonici.

§ 45. Zbirke občega prava 95
§ 46. Zbirke krajevnega prava 97
§ 47. Codex juris canonici 98

IV. Poglavje.

Viri cerkvenega prava pravoslavne cerkve.

§ 48. Materialni pravni viri 103
§ 49. Spoznavni pravni viri 103

TRETJA KNJIGA.

CERKVENA USTAVA.

PRVI ODDELEK.

Posvetni kler.

I. Poglavje.

Članstvo v cerkvi.

§ 50. Splošne pravne razmere članov cerkve 108
§ 51. Stan klerikov 111

II. Poglavje.

Posvečenje. (Ordinatio).

§ 52. Zadržki posvečenja 112
§ 53. Pozitivne zahteve 114
§ 54. Posvečenje samo 116

III. Poglavje.

Pravni položaj klerikov.

§ 55. Škofijska pristojnost 120
§ 56. Stanovske pravice klerikov 120
§ 57. Stanovske dolžnosti klerikov 123
§ 58. Hierahia ordinis, posvečenje in položaj klera v pravoslavni cerkvi 125

IV. Poglavje.

Cerkvene službe in nadarbine (officia et beneficia ecclesiatica).

§ 59. Pojem cerkvene službe 127
§ 60. Redna in poverjena uradna oblast 129
§ 61. Eksemcija 131
§ 62. Vrste cerkvenih beneficijev 132
§ 63. Osnavljanje, spreminjanje in prestajanje beneficijev 134
§ 64. Podeljevanje in upražnjevanje cerkvenih beneficijev 136

V. Poglavje.

Patronatno pravo.

§ 65. Razvoj, bistvo in vsebina patronata 140
§ 66. Privilegiji in dolžnosti patronov 142
§ 67. Nastajanje in pridobivanje patronata 145
§ 68. Prestajanje patronata 147

VI. Poglavje.

Posamezne cerkvene službe.

§ 69. Papež 149
§ 70. Volitev papeža 153
§ 71. Kardinali 157
§ 72. Rimska kurija 159
§ 73. Papeževi poslaniki 164
§ 74. Patriarhi, eksarhi in primati 166
§ 75. Metropoliti in nadškofje 167
§ 76. Škof 169
§ 77. Selski in pomožni škofje 172
§ 78. Cerkvene province v naši državi. Imenovanje škofov 173
§ 79. Nižji prelati 176
§ 80. Koadjutorji 177
§ 81. Škofijska kurija 178
§ 82. Kapitlji 182
§ 83. Dekani, višji duhovni, arhidiakoni 188
§ 84. Župniki 189
§ 85. Župni vikarji 192
§ 86. Rektorji cerkva 194
§ 87. Sinode in škofovske konference 194
§ 88. Misioni 197
§ 89. Vojaško dušno pastirstvo 199

VII. Poglavje.

Organi cerkvene oblasti v pravoslavni cerkvi.

§ 90. Opča načela 200
§ 91. Eparhijski episkopi 201

§ 92. Pomožni organi in instituti eparhijske uprave 203
§ 93. Organi višje cerkveno-upravne oblasti 205
§ 94. Organizacija višje upravne oblasti v srbski pravoslavni cerkvi . 207
§ 95. Medsebojno razmerje avtokefalnih cerkva in način, kako se vzdržuje jedinstvo med njimi 212

DRUGI ODDELEK.

CERKVENO ZADRUŽNIŠTVO.

I. Poglavje.

Razvoj in vrste cerkvenih zadrug.

§ 96. Zgodovinski pregled 213
§ 97. Temeljni pojmi 217

II. Poglavje.

Skupna organizacijska načela.

§ 98. Ustanavljanje, spreminjanje in razpuščanje cerkvenih zadrug . . 219
§ 99. Pravni položaj cerkvenih zadrug in udruženj 222
§ 100. O vstopu in sprejemu v cerkvene zadruge 224
§ 101. Pravno razmerje članov 229
§ 102. O izstopu in odpustu iz redov in kongregacij, o prestopu v drugo religijo ali v drugi svojepravni zavod istega reda . . . 232

III. Poglavje.

Vodstvo cerkvenih zadrug in življenje v njih.

§ 103. Ustava in uprava cerkvenih zadrug 240
§ 104. Življenje v samostanih in disciplina 244

IV. Poglavje.

Cerkveno zadružništvo v pravoslavni cerkvi.

§ 105. Splošna načela 248
§ 106. Organizacija meništva 249
§ 107. Monastiri 251
§ 108. Notranja organizacija monastirov 253
§ 109. Bratovščine 254

ČETRTA KNJIGA.

CERKVENA UPRAVA.

Prvi oddelek.

Uprava nauka, bogočastja in posvečevalne oblasti.

I. Poglavje.

Uprava učne oblasti (potestas magisterii).

§ 110. Splošni pregled 255
§ 111. Uprava nauka 255

§ 112. Vzdrževanje nauka 258
§ 113. Cerkev in šola 261
§ 114. Izobrazba klerikov 264

II. Poglavje.

Uprava bogočastja (cultus)

§ 115. Služba božja 267
§ 116. Javne molitve in pobožnosti, procesije in božje poti 271
§ 117. Češčenje svetnikov, relikvij in podob 272
§ 118. Sveti časi 274
§ 119. Prisega in zaobljuba 277
§ 120. Sveti kraji in svete stvari 279

III. Poglavje.

Uprava posvečevalne oblasti (potestas ordinis.)

§ 121. Pravna stran zakramentov 287
§ 122. Krst (Baptismus) 288
§ 123. Birma (Confirmatio) 291
§ 124. Obhajilo (Euharistia) 292
§ 125. Pokora (Poenitentia) 294
§ 126. Odpustki (Indulgentiae) 296
§ 127. Posledno olje 297
§ 128. Zakramentali 298
§ 129. Cerkveni pogreb 300

DRUGI ODDELEK.

ZAKONSKO (BRAČNO) PRAVO.

I. Poglavje.

Zakonsko pravo in zakon na splošno.

§ 130. Pojem in pomen zakonskega prava 302
§ 131. Pojem in bistvo zakona 305
§ 132. Različne vrste in oblike zakona 306
§ 133. Cerkvena jurisdikcija v zakonskih zadevah 309

II. Poglavje.

Priprave za sklep zakona.

§ 134. Zaroka 312
§ 135. Pouk in izpraševanje ženina in neveste 314
§ 136. Oklici 315

III. Poglavje.

Zakonski zadržki in njih odpravljanje.

§ 137. O zadržkih v splošnem 318
§ 138. Posamezni zakonski zadržki 320
§ 139. Spregled zakonskhi zadržkov 335

IV. Poglavje.

Sklepanje zakona.

§ 140. Obči pogoji za veljavnost zakonske pogodbe 341
§ 141. Hibe v zakonski privolitvi 342
§ 142. Izjava zakonske privolitve 348
§ 143. Cerkvene oblike za sklepanje zakona 349
§ 144. Poročni obredi in vknjižba poroke 354
§ 145. Pravni učinki zakonske pogodbe 357
§ 146. Ozdravljenje neveljavnih zakonov 360

V. Poglavje.

Razdružitev zakona.

§ 147. Razveza zakonske vezi 363
§ 148. Ločitev zakona 365

VI. Poglavje.

Pravoslavno bračno pravo.

§ 149. Obči pregled 367
§ 150. Pojem in zakramentalnost braka 368
§ 151. Bračna jurisdikcija 369
§ 152. Zaroka 370
§ 153. Bračni zadržki (smetnje) 371
§ 154. Mešoviti brak 377
§ 155. Razvod brakov 378
§ 156. Razlogi za razvod braka 380
§ 157. Sodno postopanje v bračnih sporih 382
§ 158. Pravne posledice razvoda braka 384

TRETJI ODDELEK.

CERKVENA IMOVINA.

I. Poglavje.

Pomen, vrste in viri cerkvene imovine.

§ 159. Sposobnost cerkve, pridobivati imovino 385
§ 160. Davčna prostost cerkvene imovine 388
§ 161. Vrste cerkvenega imetja 390
§ 162. Nadarbine in kongrua 392
§ 163. Verski zaklad 395
§ 164. Viri cerkvene imovine 398
§ 165. Lastnik cerkvenega imetja 405

II. Poglavje.

Uprava cerkvene imovine.

§ 166. Odsvajanje cerkvenega imetja 408
§ 167. Upravni organi 412

§ 168. Način uprave 414
§ 169. Oporočna sposobnost duhovnikov 418

ČETRTI ODDELEK.

CERKVENO SODNO POSTOPANJE.

I. Poglavje.

Razvoj in bistvo cerkvenega sodstva.

§ 170. Pojem in naloga cerkvenega sodstva 421
§ 171. Cerkveni proces pred kodeksom 423

II. Poglavje.

Kratek pregled sodnega postopanja.

§ 172. Sodišča in njih pristojnost 425
§ 173. Stranke 427
§ 174. Splošna določila o postopanju 429
§ 175. Tožbe in prigovori 431
§ 176. Način, kako se uvede in sprejme pravda 434
§ 177. Pravdna instanca in glavno postopanje 435
§ 178. Sodba in pravna sredstva proti njej 441
§ 179. Pravomočnost (res judicata) in izvršba (executio sententiae) . 443
§ 180. Pravdni stroški in pravica ubogih 444
§ 181. Poravnava in razsodna pogodba (kompromis) 445

III. Poglavje.

Posebne vrste postopanja.

§ 182. Kazenski proces 446
§ 183. Postopanje v zakonskih pravdah 447
§ 184. Ostale vrste posebnega postopanja 451

PETI ODDELEK.

CERKVENO KAZENSKO PRAVO.

I. Poglavje.

Kaznovalna oblast cerkve in kazniva dejanja v splošnem.

§ 185. Kaznovalna oblast cerkve 452
§ 186. O kaznivih dejanjih v obče 457
§ 187. O kazni v splošnem 462

II. Poglavje.

Poedine kazni in poedini zločini.

§ 188. Poedine kazni 469
§ 189. Poedini delikti in kazni zanje 474

UVOD.

§ 1.

Cerkev.

Cerkev je ustanova, ki je poklicana, da zadosti hrepenenju človeške duše po spoznanju Boga. Pot, kako naj iščemo in spoznamo Boga, nam kaže vera, religio [1]; vera je še le vstvarila cerkev, ker je združevala od vsega početka ljudi, ki so si stavili isti cilj in imeli isto notranje prepričanje. Vera poganskih narodov, kakor Rimljanov in Grkov, je tvorila del ustave njihovih držav. Vsak civis Romanus je moral priznati tudi državno vero Rimljanov. Pa tudi judovska vera je imela strogo naroden značaj, tako da je pripadnost k njej pomenila ob enem pripadnost k judovskemu narodu.

Kristus pa je ustanovil eno vero za vse narode, za vse države, za vse čase, njegova vera ima vesolen, meddržaven značaj, postavila se je koj ob začetku v nasprotje s takratno državno idejo in morala zbog tega pretrpeti kruta preganjanja. Verska družba, ki jo je ustanovil Kristus, ima čuvati in zavarovati vsemu človeštvu do konca dnij njegov nauk in razodeto resnico in ga voditi do izveličanja. Imenuje se e c c l e s i a [2] in ima temelje svoje organizacije začrtane že v sv. pismu, ker je Kristus izročil svojo oblast apostolom in s tem naložil vernikom dolžnost, da jih poslušajo in jim slede. Zato je tridentinski cerkveni zbor ugotovil: Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo

[1] Etimologija besede religio ni jasna. Laktancij (Instit. div. l. IV. c. 28) jo izvaja od religare, ker nas vera zopet zveže z Bogom, sv. Augustin pa (De civ. Dei l. X c. 32) iz glagola reeligere, ker si v veri zopet izvolimo Boga.

[2] grško ἐκκλησία t. j. skupščina meščanov, sklicanih po glasniku na posvetovanje in glasovanje o javnih zadevah.

hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant, non etiam ut legislatorem, cui oboediant, a. s. (Sess. VI de justif. c. 21).

Cerkev je v smislu Kristusovega nauka skupnost vseh vernikov, communio sanctorum, in obsega kot taka tudi one, ki so svoj večni cilj že dosegli (ecclesia triumphans, invisibilis). Tisti, ki se na zemlji zanjo še bojujejo (ecclesia militans, visibilis), tvorijo le mali del te celokupne cerkve, a za pravo pride v poštev edino le ta. Kadar govorimo o cerkvi kot p r a v n i instituciji, mislimo vedno samo na v i d n o cerkev.

Beseda cerkev je nastala iz nemške besede »Kirche« ali morda tudi iz grške besede *κυριακὴ οἰκία* (hiša gospodova). Romanski narodi pa so prevzeli izraz ecclesia, ki je bil že v apostolskih časih obče v rabi tako za skupnost vseh kristjanov kakor tudi za posamezne krščanske občine.

Oficialne definicije pojma cerkev nimamo, tudi Codex juris can. je nam ni podal. Izmed učenjakov je cerkev označil najtočnejše jezuit R o b e r t B e l l a r m i n kot: Coetus hominum unius et ejusdem fidei christianae professione colligatus, sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue unius Cristi in terris vicarii Romani Pontificis [3]. Ta definicija je uporabna tudi za juriste, ako jo omejimo na vidno cerkev.

Toda danes ne obstoja več enotna cerkev, kakor jo je ustanovil Kristus, ampak je nastalo tekom stoletij več cerkva na ta način, da so Kristov nauk različno razlagali in tolmačili in da so se pripadniki istega naziranja združili zopet v posebno skupnost z lastno organizacijo. Največjega obsega je bil v devetem in dokončno v enajstem stoletju razcep krščanstva v iztočno-pravoslavno in rimsko-katoliško cerkev.

Drugi pojav slične važnosti je za zapadno Evropo reformacija, ki se je potem razširila tudi v ostalih delih sveta. Passauska pogodba in Augsburški verski mir (Religionsfriede) pomenita zakonito priznanje reformirane ali evangeljske cerkve po stari nemški državi. Evangeljska cerkev kot celota ni organizirana, ampak se deli v celo vrsto deželnih cerkva.

Po vatikanskem cerkv. zboru se je odcepila od rimskokatoliške cerkve starokatoliška, ki ne prizna dogme o papeževi nezmotljivosti in je kasneje zavrgla tudi celibat.

---

[3] De controversiis christianae fidei t. II. prim. controv. de ecclesia milit. l. III. c. 2.

Slično kakor evangeljske nahajamo v različnih državah samostojne organizacije iztočno-pravoslavne cerkve, ki se imenujejo po političnih ali narodnih jedinicah, kterim pripadajo, n. pr. srbska, bolgarska, romunska, grška, ruska pravoslavna cerkev. Praktično se pravoslavna cerkev dandanes kot celota skoraj več ne uveljavlja, živi pa vsaj idejno še v svojih številnih vejah dalje.

Pa tudi ustroj rimskokatoliške cerkve je bil tekom stoletij v različnih državah več ali manj različen, tako da so stopale tu in tam v ospredje značilne posebnosti v organizaciji. In tako se je govorilo o galikanski (francoski), pa tudi o nemški in ogrski cerkvi. Vedno pa se označujejo kot cerkve samo k r š č a n s k e verske družbe, ker se rabi edino le pri njih isti izraz tudi za poslopja, ki so namenjena bogoslužju. Muslimani in judje imajo svoje mošeje, odnosno sinagoge, njih verske zveze nazivamo kratko kot vere, veroizpovesti ali konfesije, nikoli pa ne kot cerkve. Pod vere pa spadajo tudi cerkve.

Codex juris can. imenuje nekatoliške cerkve sectae, medtem ko se rabi v posvetni zakonodaji ta izraz navadno le za manjše dele, ki so se odcepili od večjih verskih zvez.

Katoliška cerkev predstavlja po svojih ustavnih organih celoto tudi na zunaj in živi kot pravna oseba, ki si samostojno daje svoje zakone, svoje lastno, od države neodvisno življenje. Pravila, po kterih se ima ravnati to življenje, pa spoznamo v njenem pravu.

§ 2.

Pravo.

Človek je po svoji naravi vstvarjen za življenje v družbi, v skupnosti z drugimi, le v medsebojni tekmi in ob sodelovanju vseh moremo doseči svoj pozemski in svoj nadnaravni cilj. Življenje v skupnosti pa vstvarja vzajemna razmerja med njenimi člani, ravnotako med člani in skupnostjo, ki dajejo pravice in dolžnosti. V vsaki skupnosti morajo biti te pravice in dolžnosti urejene.

Na kratko pravo lahko označimo kot pravila, ki urejajo življenje v človeški skupnosti. To je pravo v objektivnem smislu. Pravo v subjektivnem smislu ali pravice pa imenujemo

prosto udejstvovanje volje posameznikov v okviru objektinega prava. Kar sme posameznik po določilih prava storiti, to pomeni njegove pravice.[4]

Vstvaritelj prava je po nauku cerkve Bog, ker je človek po njegovi volji družabno bitje (*ζῶον πολιτικόν*), pa tudi radi tega, ker je on vdahnil človeštvu idejo prava in mu dal bistveni del pravnega reda, namreč naravno pravo, jus naturale, sam. Že Rimljani so priznavali, da izhaja naravno in sploh vsako pravo od Boga. »*Πᾶς ἔστι νόμος εὕρεμα μὲν καὶ δῶρον Θεοῦ.*« »Omnis lex inventum ac munus Dei est.« (L. 2 D. I, 3). Naravno pravo je veljalo že pred vsakim vstvarjenim pravnim redom in velja tudi tam, kjer pravnega reda ni. Naravno pravo je prvotno pravo, na njegovi osnovi je šele nastalo postavljeno pravo, jus positivum. Kar se mora vsakemu človeku po naravni pravičnosti brez ozira na pisano pravo priznati, spada pod jus naturale.

Proti obstoju naravnega prava se ugovarja, da je premalo določeno in da spadajo njegova pravila pod nravstveni zakon. Deloma je to istina, ker je nravstvenost ali morala sploh od prava neločljiva. Vendar pa ni z njim istovetna, kajti nedopustnost zakona (braka) v najožjih kolenih sorodstva je n. pr. dosti bolj naravnopravnega nego moralnega značaja. Tudi telesna nedotakljivost vsakega človeka spada med pravila naravnega prava.

Proti naravnemu pravu tudi navajajo, da ni prisilno izvedljivo. Toda prisilna izvedljivost ni bistvena lastnost prava, temveč samo znak njegove popolnosti. Zelo važna pravna določila, kakor ona meddržavnega prava ter številne politične ustavne pravice se ne dado prisilno izvesti. Kar pa odgovarja zakonom narave, se mora samo po sebi uveljaviti, ker je izraz večno nespremenljive volje božanstva. Za cerkev je naravno pravo božje pravo, jus divinum naturale.[5]

Ako smo pravo označili kot zunanji red življenja v skupnosti, nismo podali točne definicije pojma. Za življenje so mero-

---

[4] Pravičnost pa je trajna volja, živeti in se ravnati vedno po pravu. »Justitia est constans et perpetua voluntas, jus suum cuisque tribuendi«. Pr. J. I. 1; L. 10 D. I. 1. Pravičnost ni pojem prava, ampak pojem morale.

[5] C. 27: Juri divino sive naturali sive positivo nulla consuetudo potest aliquatenus abrogare.

dajna tudi številna druga pravila, kakor običaji, forme družabne olike, predpisi etike itd. Tudi prekrškaji teh pravil nam zamorejo donesti zlo, ki vpliva na našo notranjost, da se jih držimo. Siloma, kakor večina pravnih predpisov se sicer ta pravila ne dajo uveljaviti, a zlo, ki nas čaka, ako jih zanemarjamo, jim daje slično sankcijo kakor pravu njegova prisilna izvršljivost.

Absolutno veljavo more zadobiti pravo sploh samo po avtoriteti, ki razpolaga s sredstvi zunanje sile, in to je v današnjih razmerah edino le država. V istini so v teoriji zastopana tudi mnenja, da je pogoj za pravo država, da to, kar ne velja za pravo države, sploh ne spada pod pojem prava, pa naj se smatra tudi v najširših krogih za veljavno in obvezno. Cerkev to zgolj načelno, sicer pa nevzdržljivo stališče odklanja, ker priznava za svoje pravo kot edino avtoriteto svojega božjega ustanovnika in po njem postavljena cerkvena oblastva.

Pravo ureja razmerje posameznikov do skupnosti in obratno, pa tudi medsebojno razmerje članov iste skupnosti, kolikor pride do izraza na zunaj. Kar se na zunaj sploh vidno ne pokaže, kar se ne izrazi v dejanjih ali besedah, kar se ne da določiti po zunanjih dogodkih, kakor n. pr. rojstvo in smrt, potek gotove dobe, ne more biti predmet prava. Kar se vrši samo v notranjosti človeka, njegovo mišljenje, tudi njegovi najzlobnejši naklepi, ostane za pravo nevpoštevno, dokler ne pride do izraza na zunaj, n. pr. v poskušenih ali izvršenih zločinih.

Pravo nam predstavlja urejeno, organizirano oblast, ono določa meje zahtevam po oblasti in te zahteve izravnava, kjer se križajo. Oblast države, ki je po bogatih sredstvih zunanje sile najbolj vidna, je le načeloma neomejena, ker se sme tudi ona uveljavljati vedno samo po določilih zakonov. Kjerkoli obstoja v človeški skupnosti oblast, ki se izvaja po določenem redu, vidimo pred seseboj pravne tvorbe. Pri tem je brez pomena, ali se da ta red ob potrebi tudi nasilno izvesti ali ne. Prisilna izvedljivost ni s pravom nikakor istovetna, dasi je zanj važna in pomembna.

Pravo je pojav socialnih razmer, ki vladajo v človeški družbi. Družabno življenje je podlaga vsakemu pravnemu redu, ker le v družbi nastanejo zahteve in potrebe po oblasti, ki si jih brez razmerja do drugih ne moremo misliti. Življenje v družbi pa je podvrženo spremembam in z njim se spreminja tudi pravo.

Dogodki in pojavi, na ktere se pravo nanaša, pa ostanejo v bistvu vedno isti, le posledice in učinki, ki so pravno z njimi zvezani, se spreminjajo.

Pravo je abstrakten pojem, ki ga je vstvarila šele človeška misel. Ono izhaja iz prepričanja skupnosti in zahteva vsled tega priznanja od vseh, ki so mu podvrženi; obvezno je tudi za zakonodajalca samega, ker si je vsled spoznanja, da je tak red potreben, podvrglo družbo in posameznike. Ravno ker izhaja iz prepričanja, se pravo povsodi vsaj po svojem pretežnem obsegu tudi dejansko upošteva in čuva. Kršitve so le izjeme, ki samo potrjujejo pravilo, da je mirni razvoj človeštva najboljše zavarovan po njegovem pravu.

Naloga prava je, urediti vsakdanje, iz socialnih razmer se porajajoče pojave življenja. Nastalo je še le iz teh pojavov, kakor je nastalo naravoslovje iz pojavov v naravi. Življenje hodi vedno svojo samostojno pot in se ne da vtesniti v določene tire. Zato mora biti pravo zrcalo dejanskih razmer v človeški družbi, kajti sicer gre življenje preko njega. Pravne določbe, ki naj dajo gotovemu razvoju v naprej odkazano smer, so na sebi redke, včasih neobhodno potrebne, učinkovite pa vedno le tedaj, če odgovarjajo načelom etike in koristim celote.

Vsak zakon nam predstavlja del urejene oblasti, tudi oni, ki vsebujejo zgolj formalno pravo, ki tedaj določajo način postopanja ali predpisujejo za veljavnost pravnih dejanj gotove oblike. Tukaj se kaže oblast v zapovedi, da se ima varovati določeno postopanje ali predpisana oblika. Čim bi ta zapoved odpadla, bi odpadel tudi pravni značaj teh določil, dasi bi morda dejanski ostala še nadalje v rabi.

Pravo je nastajalo sintetičnim potom. Enaki pojavi so zahtevali enako presojo, iz enakih načel, ki so jih uporabljala oblastva pri reševanju različnih sporov in uposlanih vprašanj, se je rodilo prepričanje, da so ta načela pravnoobvezna. Pravice, ki so jih posamezniki branili napram kršiteljem, so posredno pomagale vstvarjati tudi objektivno pravo.

Današnji zakoni vsebujejo zgolj pod izvestnimi sankcijami stoječe abstraktne norme brez konkretnih primerov. Oblast, ki je po njih urejena, je različna po skupnosti ali socialni jedinici, iz ktere izhaja. Cerkvi je podeljena oblast, da upravlja zaklade milosti in nadnaravnih blagrov, koje je prejela od svojega usta-

novnika. Za to upravo je potreben poseben red, ki ga spoznamo v cerkvenem pravu. (O novodobni teoriji prava prim. na str. 22 pod štev. 5 navedeno lit.)

§ 3.

Cerkveno pravo.

Katoliška cerkev je pravna organizacija vernikov pod papežem kot vrhovnim poglavarjem. Dana so ji vsa sredstva, ki jih rabi v dosego svojega smotra. Ta sredstva upravlja po posebnih oblastvih, ki imajo pravico do vodstva in kojim so ostali člani zavezani slediti in njih odredbe upoštevati. Že Gospod sam je ustanovil cerkev kot pravno institucijo, v njej je vprašanje posebnega pravnega reda historično in dogmatično jasno odločeno.

Članstvo v cerkvi se pridobi po vidnih, zunanjih znakih, namreč s krstom, ki ni važen samo za vsprejem v cerkev v naučnem, ampak tudi v p r a v n e m smislu. Duhovništvo, ki vodi cerkev, je do tega vodstva p r a v n o poklicano, pogoje, pod kterimi je mogoče priti do vodstva v cerkvi, določata teologija in p r a v o. Temelji pravne organizacije so bili podani že ob nastanku cerkve in na teh temeljih je gradila tekom sto- in tisočletij neumorno naprej. Mogočna je bila stavba srednjeveškega papežkega prava, nič manj pomembna in morda še ponosnejša je kodifikacija dvajsetega veka.[6]

Cerkev ni ustanovljena po državi, ona tudi ne živi po milosti države, zato je njeno pravo od državnega neodvisno. Tudi tam, kjer država cerkve ne prizna, ostanejo za cerkev merodajni njeni lastni zakoni, ki jih je z uspehom branila in uveljavljala tudi v časih najhujših preganjanj. Cerkveno pravo je povsem samostojno in se ne da uvrstiti niti pod javno niti pod zasebno pravo. Dasi dandanes ni prisilno izvedljivo in je v tem

[6] Tudi pravoslavne cerkve si brez prava ne moremo misliti, saj je imela do razkola z rimsko cerkvijo po enakih zakonih urejeno obče pravo. Pač pa obstoj evangeljske cerkve ni vezan na pravo, ker ne pozna razlike med duhovništvom in laiki. Ker pa pomeni tudi evangeljska cerkev skupnost vseh ljudi, ki jih druži i s t a v e r a v Kristusa in ker ima vsaka človeška skupnost za neobhodno posledico tudi pravo, mora biti posredno tudi vsaka evangeljska cerkev pravna organizacija.

pogledu navezano na pomoč države, ima vendar mnogo notranje, psihične sile zase, ki je dajala cerkvi in ji še danes daje trdno oporo pri vseh konfliktih z državo, ki so dosedaj navadno končali s kompromisom.

V novejšem času je sloveči pred kratkim umrli učenjak Rud. Sohm v Lipsiji zagovarjal tezo, da je cerkveno pravo v nasprotju z bistvom cerkve[7]. On pravi: Cerkev je po svojem idealu in svojem bistvu istovetna s krščanstvom, s krščanskim ljudstvom, s kraljevstvom božjim, ona je telo Kristusovo na zemlji. Ni mogoče misliti, da bi imelo kraljestvo božje človeške (= pravne) oblike ustave, telo Kristusovo znake človeškega (= pravnega) gospodstva. Bistvo prava nasprotuje idealnemu bistvu cerkve. Pracerkev je imela samo harismatično organizacijo. Oznanjevalec nauka je izvrševal v skupščini kristjanov cerkvene funkcije le na harismatični podlagi. Pozneje pa so se razvile krščanske občine kot organizirane korporacije. Slovesno opravilo s češčenjem evharistije v glavnih skupščinah je rodilo škofe, duhovne in diakone, ki so stopili na mesto prejšnjih harismatično poklicanih oseb. Bila je nevarnost, da skupščina tem svojo pokorščino odpove. V tem trenotku se je rodila zgodovinska potreba, da se uvede v cerkev pravo. Po tako nastalem cerkvenem pravu se je spremenilo prakrščanstvo v katoliško krščanstvo. Katolicizem je potem na vseh stopnjah cerkvene ustave postavil na mesto božjega duha, ki naj bi cerkev vodil do resnice, človeške oblastvenike, ki so na podlagi formalnega prava zahtevali, da vladajo mesto Boga krščanstvo. Tako je iz duhovne skupnosti nastala po zaslugi katolicizma pravna skupnost, iz telesa Kristusovega pravno in ustavno telo, vladano po človeški oblasti.

Sohm je prišel v nasprotje sam s seboj, ko je skušal pravilnost svoje trditve dokazati iz zgodovine, kajti če je cerkveno pravo nastalo iz zgodovinske potrebe, ne more biti v nasprotju z bistvom cerkve. Sicer pa tudi harismatična organizacija prakrščanstva ne dokazuje ničesar proti cerkvenemu pravu, ker ni nikjer izraženo, da bi bila morala vedno ostati. Nastanka cerkvenega prava ne izključujejo niti sv. pismo niti drugi najstarejši krščanski viri, rodilo se je iz razmer, v katerih je rasla in se razširjala cerkev. Sohm se v tem delu ne kaže kot historik ampak kot prepričan staroluteranec. On zamenja vidno cerkev s cerkvijo v naučnem smislu, s kraljestvom božjim, ktero seveda ni pravno organizirano. S početka, ko so bili kristjani še maloštevilni, je nadomeščala pravo ljubezen in živa vera v Kristusa. Ko je nastala potreba braniti pravi nauk proti krivemu

[7] R. Sohm, Kirchenrecht I. Die geschichtlichen Grundlagen. 1892 str. 1 ss. 456 ss. Isti, Wesen u. Ursprung des Katholizismus, 1912.

tolmačenju, se je rodilo ob enem z dogmo tudi pravo. Sohmova teza ostane v očigled jasnim dejstvom samo zanimiva zmota.

Cerkveno pravo kot organizirana cerkvena oblast obsega vse norme, po kterih je urejeno razmerje cerkve do njenih članov in obratno, ter razmerje članov med seboj. Kar pa smejo celota in njeni člani na podlagi prava za se zahtevati, vršiti ali vživati, imenujemo njih pravice (cerkv. pravo v subjekt. smislu).

Od nekdaj se rabi za cerkveno pravo izraz: jus canonicum. Kánon, grško κανών = pravilo, je prastari izraz za cerkveno normo, sosebno, pa nikakor ne izključno, za pravno normo. Beseda do danes ni spremenila bistveno svojega prvotnega pomena. Rabila se koj iz početka tako za posamezno določilo kakor tudi za celoto cerkvenih predpisov. Od 4. stoletja naprej so se tako nazivali pred vsem sinodalni sklepi tičoči se discipline v cerkvi in cerkveni zakoni, medtem ko je bil za cesarske zakone v rabi izraz νόμος ali lex.

Število kanonov je raslo polagoma. Čim bolj se je širilo krščanstvo, tem več se je pojavilo prašanj, za ktere v verskem nauku ni bilo najti takoj rešitve. Bavili so se z njimi učeni pisatelji, ugledni cerkveni dostojanstveniki in različne sinode. Ne samo sklepi le-teh, tudi zaključki izvajanj cerkvenih pisateljev, izraženi v mnogoštevilnih stavkih ali pravilih — regulae —, so se imenovali canones. Za časa njih nastanka je bila staroveška rimskogrška kultura na višku svojega razvoja. Tako nam je v kánonih, ki jih je cerkev zvesto varovala in čuvala, ohranjeno nebroj važnih spomenikov za mišljenje one dobe in z njimi se je sporočilo mnogo pristne življenske modrosti poznejšim, takrat še poganskim rodovom.

Kánone so zbirali do 12. stoletja skoraj izključno le v kronologičnem redu. Tudi po snovi jih niso ločili, tako da nahajamo v vsaki zbirki predpise pravne, pa tudi etične, liturgične, verske (dogmatične) in druge vsebine. S sistematičnim delom so pričeli šele sholastiki. Posamezna cerkvena uredba se je nazivala pred glosatorji jus canonum, jus canonicum, lex canonica celokupni cerkveni pravni red pa jura ecclesiastica, mos ali ordo canonicus[8]. Glosatorji pa so rabili za cerkvene norme

[8] Glej I. Sägmüller Lehrb. d. k. K. R[3] 1914 str. 9, 10 in tam navedene avtorje.

v celoti izraz jus canonicum, da tako povdarijo razloček napram civilnemu pravu — jus civile —[9]. V istem pomenu kakor jus canonicum pa je pri glosatorjih v rabi tudi izraz jus ecclesiasticum, kar pa ni točno, ker se pojma nikakor ne krijeta. Jus canonicum obsega deloma več deloma manj kakor jus ecclesiasticum. Prvo vsebuje tudi zakone, ki se ne nanašajo na cerkev in njene zadeve, ki so jih pa vstvarjali papeži kot zakonodajalci vesoljnega krščanskega sveta, da z njimi spremene ali določila srednjeveškega zasebnega prava ali pa urede druga izključno posvetna vprašanja. Na drugi strani pa se nanaša jus canonicum samo na ono pravno snov, ki jo obsega Corpus juris canonici, tako da novejše cerkveno pravo, sosebno sklepi tridentinskega cerkvenega zbora, v njem niso zapopadeni. Istotako ne spadajo pod jus canonicum običajno pravo ter zakoni, ki so jih izdali v cerkvenih zadevah rimski cesarji in pozneje vladarji germanskih držav. Kanonsko pravo je plod čisto cerkvene zakonodaje srednjega veka bodisi papežke, bodisi sinodalne. V zbirki, ki nosi ime Corpus juris canonici, je bilo ob enem z rimskim pravom recipirano v vseh deželah, ki so tvorile del starega nemškega cesarstva. Bilo je neko idealno, vseskozi učeno pravo, ki naj bi se bilo polagoma uveljavljalo, ki pa v celoti nikjer ni prodrlo v prakso. Mnoga določila so bila v nasprotju s pravom, kakor je v istini veljalo in se rabilo kot vigens ecclesiae disciplina. Napram temu živemu pravu je stalo nekako v rezervi kot čuvar načel, ki so merodajna za cerkev kot celoto, poleg kterih pa imajo veljavo v različnih krajih tudi drugi krajevnim razmeram odgovarjajoči predpisi.

Uredbe cerkvenih organov tičoče se verskih prašanj, discipline, zunanje in notranje cerkvene ustave pa so se nazivale tudi še v poznejši dobi, ko je bil Corpus juris can. že zaključen, canones. Sklepi tridentinskega in vatikanskega cerkvenega zbora se imenujejo ravno tako canones kakor cerkveni zakoni iz prejšnjih stoletij.

Še danes nazivamo cerkvene zakone obče canones. Kodifikacija iz l. 1917 nosi naslov: Codex juris canonici. V današnjem smislu pomeni tedaj jus canonicum avtonomno pravo

[9] I. F. Schulte, D. Gesch. d. Quell. u. Lit. d. kanon. Rs v. Gratian b. a. d. Ggw. I. (1875) 29.

rimsko-katoliške cerkve, ki tvori kot tako samo del cerkvenega prava (juris ecclesiastici), pod ktero spadajo tudi vsi po državi vstvarjeni na cerkev in njene zadeve se nanašajoči zakoniti predpisi. Jus canonicum znači danes v širšem pomenu avtonomno pravo rimsko-katoliške cerkve sploh, v ožjem smislu pa pomeni srednjeveško svetovno pravo, vzraslo iz cerkvenih virov, ki je v bistvu delo sholastike in ki je zaključeno v zbirki Corpus juris canonici.

Čim priznavamo več cerkva, moramo priznati tudi več vrst cerkvenega prava. Pa tudi pravo nekrščanskih verskih družb, pri nas sosebno muslimansko versko pravo, je po svojem smotru in ustrojstvu za državo podobne važnosti kakor n. pr. katoliško in pravoslavno cerkveno pravo, ker upošteva njegove predpise v večjem ali manjšem obsegu vedno tudi državna zakonodaja. Najvažnejše za vsakega jurista pa je izmed vseh verskih prav gotovo kanonsko pravo, ne le ker se tiče največje in najbolje organizirane verske družbe, ampak tudi radi tega, ker je v svojem skoraj dvatisočletnem obstoju po svoji dovršenosti vedno izdatno vplivalo na razvoj posvetnega prava in ker imajo v okviru cerkvi priznane avtonomije njegova določila tudi še danes isto veljavo in moč kakor zakoni države.

V cerkvenem pravu razlikujemo po različnih vidikih

a) po izvoru jus divinum in jus humanum, ona določila, ki jih je dal cerkvi kot temelj njene organizacije njen božji ustanovnik sam ter one predpise, ki izvirajo iz zakonov cerkvenih organov, ki jih je vstvarila tedaj še le cerkev. Zato se sinonimno v razločevanje od božjega prava rabi za jus humanum tudi izraz jus ecclesiasticum. Jus divinum je deloma jus naturale, naravno pravo, ki obsega zakone narave, deloma jus positivum, postavljeno pravo, kolikor je zapisano v svetem pismu in sporočeno po tradiciji. Jus humanum v cerkvenem pravu je vseskozi jus positivum.

b) po obliki jus scriptum in jus non scriptum. Prvo je pisano pravo, obsega tedaj po cerkvenih organih izdane zakone, drugo pomeni običajno pravo, jus consuetudinarium.

c) po snovi zunanje in notranje cerkveno pravo. Prvo obsega norme, ki se tičejo cerkve kot celote tako glede njene notranje organizacije kakor tudi glede razmerja

do države in drugih verskih družb; iz njega razvidimo, kako živi in nastopa cerkev v zunanjem svetu; drugo pa nam kaže njeno življenje na znotraj.

Zunanje cerkveno pravo se često naziva tudi jus publicum, toda oba pojma nista istovetna. Ako govorimo o javnem pravu, moramo dosledno govoriti tudi o zasebnem pravu. In v istini štejejo nekteri med jus privatum one določbe cerkvenega prava, ki urejajo razmere posameznih članov cerkve, tako sosebno predpise glede zakona (braka) in patronata. Ker pa cerkveno pravo po svojem bistvu ni ne javnega ne zasebnega značaja, ampak je pravo povsem svoje vrste, opredelba v jus publicum in privatum ni upravičena.

d) po obsegu veljave jus commune, jus universale, jus generale in jus particulare, singulare, speciale, pojmi, ki se ne ločijo ostro in se rabijo navadno v istem smislu, namreč jus commune, universale, generale za pravo, ki velja za celoto, ki odgovarja občemu pravilu, jus particulare, singulare in speciale pa za pravo, ki se nanaša samo na posamezne pokrajine, posebne primere, izvestne osebe ali vrste oseb. Jus universale velja n. pr. za vesoljno cerkev, jus particulare samo za eno državo, pokrajino ali škofijo.

§ 4.

Cerkvena oblast (Potestas ecclesiastica).

Vsako pravo ima svoj izvor v oblasti, ker znači oni red, po kterem se ima oblast uporabljati. Ta red se določi potom pravotvorbe, sodstvo in uprava pa sta poklicana, da ga uporabljata na vsakdanje življenske razmere. Tudi cerkvena oblast se je od nekdaj udejstvovala potom zakonodaje in sodstva. Sodstvo je bilo tako zelo njena najvažnejša vsebina, da se naziva oblast cerkve že od vsega začetka potestas jurisdictionis, pod ktero pa ne spada samo sodstvo v ožjem pomenu, ampak sploh pravica do vladanja in vodstva. C. 196 imenuje to oblast potestas jurisdictionis seu regiminis ter povdarja da je »in ecclesia ex divina institutione«. Cerkev zahteva tedaj za svoje območje ravno tako neomejeno oblast, kakor jo zahtevajo suverene države za se.

Med tem pa, ko se razteza posvetna oblast vedno samo na zunanje življenje članov človeške skupnosti, sega cerkvena

oblast mnogo globlje ter si je podvrgla celo notranjost vernikov, njihovo mišljenje, njihovo duševnost, njihovo vest.

Jurisdictio ecclesiastica ima dve veji; prva se nanaša na pravno območje, na dejanja ljudij, ki so vidna na zunaj, zato se imenuje j. externa, obseg njene veljave pa forum externum. Druga veja pa je jurisdictio interna, njen obseg se zove forum internum ali forum conscientiae, s čemur je izraženo, da se uveljavlja ta oblast v območju človeške notranjosti ali vesti. Jurisdictio pro foro interno je sacramentalis, v kolikor se izvaja v zakramentu sv. pokore, sicer je extrasacramentalis[10]. Cerkvena oblast se udejstvuje na polju prava in morale, vsaka posvetna oblast je omejena na polje prava.

Poleg oblasti, ki se tiče vodstva in vlade v cerkvi (potestas jurisdictionis seu rigiminis), pa obstoja še potestas ordinis sive ministerii, vsled ktere je cerkev izključno poklicana, deliti milosti in nadnaravne verske blagre, vršiti funkcije, kterih veljavnost zavisi od posvečenja (ordo) in s kterimi je zvezan nadnaravni učinek. Že po Tomažu Akvinskem (1225—1274) kot predstavniku klasične sholastike je cerkvena oblast ali potestas jurisdictionis ali potestas ordinis. Prva je pravno, druga je versko važnejša, ker vstvarja jedino le ona vez med vidnim in nevidnim stvarstvom.

Nekteri razlikujejo še tretjo vrsto cerkvene oblasti, ki jo nazivajo potestas magisterii. Nje vsebino vidijo v oznanjevanju in čuvanju čistega verskega nauka. Toda oznanjevanje in čuvanje čistega Kristovega nauka je pač važna naloga cerkve, nikakor pa ne izraz posebne oblasti. Da se omogoči izvrševanje te naloge in da se zajamči pristnost nauka, za to je ravno pravo vstvarilo posebne garancije. Tam je določeno, kdo ima pravico razsoditi, kteri nauk je pristen in kteri je kriv, kdo je upravičen, razširjati krščanski nauk in oznanjati božjo

---

[10] Poslovanje duhovnika v spovednici se zelo točno označuje kot jurisdictio, ker je delovanju sodnika povsem slično. Spoved sama nadomešča zaslišavanje obdolženca, odveza znači sodbo, pokora pa kazen. Razlika med sodnikom in spovednikom je le ta, da so podlaga sodbi vedno pravni, podlaga odvezi in pokori pa etični ali moralni, nikdar pa pravni predpisi.

besedo. Pravo pa izhaja iz vodstvene oblasti cerkve, terej ex potestate jurisdictionis externae.

V kolikor pa je izvrševanje vsakega cerkvenega poklica odvisno od posvečenja, ki vstvarja še le predpogoj za uradno poslovanje, imamo opraviti s posvečevalno oblastjo cerkve. Tudi čuvanje in oznanjevanje verskega nauka spada med uradne posle cerkvenih organov, za kojih izvrševanje daje ordo usposobljenost, pooblastilo pa poseben čin jurisdictionis externae, ki se imenuje missio canonica.

To, kar naj tvori predmet učne oblasti cerkve, je tedaj v istini le posledica njene vodstvene oblasti. Zato je vatikanski cerkveni zbor popolnoma pravilno povdaril: »Ipso autem Apostolico primatu — — — supremam quoque magisterii potestatem comprehendi.« (De eccles. c. 4.) S tem je izraženo, da je potestas ecclesiastica samo ali potestas jurisdictionis ali potestas ordinis in da poleg teh posebna potestas magisterii nima mesta.

§ 5.

Cerkveno pravo in morala (krščanska etika).

Območje prava in morale se med seboj ne izključujeta ampak se v znatnih delih krijeta. Veliko število dejanj je presojati tako s stališča morale kakor prava, kar velja sosebno glede večine onih dejanj, ki spadajo pod kazenski zakon. Pravno, t. j. v skladu s pravom je ono ravnanje, ki se vjema z zapovedmi poklicanih oblastev, etično pa je ono, ki odgovarja predpisom morale. Pravna določila in moralni predpisi so si v cerkvi zelo sorodni, pravo je ustrojeno po načelih morale. Vendar je mnogo pravnih dejanj, ki se ne dajo presojati z moralnega stališča in mnogo dejanj, ki jih morala obsoja, za pravo pa so brez pomena. Mišljenje kot tako, misli same na sebi za pravo ne pridejo v poštev, pa naj so še tako pregrešne ali hudodelske. Zakon duhovnika pa bi na drugi strani ne bil nič nemoralnega, etika ga ne prepoveduje, pač pa cerkveni zakoni. Vsi predpisi, ki so juris ecclesiastici humani, so za moralo brez važnosti. Zato tudi niso nespremenljivi in je povsem mogoče, da se v posamnih primerih iz tehtnih razlogov njih uporaba ukine (dispenze). Predpisi morale pa so nespremenljivi. Pa tudi spremenljivost prava je

omejena v toliko, da pravo nikdar ne sme nasprotovati predpisom morale. To je izključeno že iz dogmatičnih ozirov, ker so načela krščanske etike božje zapovedi, pa je tudi praktično nemogoče radi enotnosti v smotrih in vodstvu cerkve.

Zveza med pravom in moralo pa je v cerkvi posebno tesna še radi tega, ker so vsi kristjani po svoji vesti zavezani, upoštevati p r a v n a določila. Le na ta način je razumljivo, da se prašanja človeškega, spremenljivega prava rešujejo dostikrat in foro interno, torej za območje vesti, n. pr. da podeli pod gotovimi pogoji dispenzo od zakonskih zadržkov ali zadržkov proti posvečenju spovednik.

S tem ni rečeno, da je vsak pravni predpis ob enem zapoved morale. Le celotnosti vsakokratnega veljavnega prava je dano tudi etično jamstvo, tako da pomeni kršenje pravnih določil ravno tako greh, kakor kršenje zapovedij morale. Na ta način je dala in zasigurala cerkev svojemu pravnemu redu najvišjo sankcijo.

§ 6.

Cerkveno pravo in dogma.

V dogmah je formulirana vsebina verskega nauka. Potreba po strogi in jasni formulaciji verske vsebine se je pojavila v trenutku, ko so nastopili oznanjevalci krivih naukov. Ob enem z dogmo je nastalo pravo, kajti le pravo nam pove, kteri organi so čuvarji verskih resnic v cerkvi. Pravo in dogma sta v cerkvi od prvih začetkov tesno zvezana.

Dogme ločimo v spekulativne, dogmata fidei, in praktične, dogmata morum. Tema skupinama odgovarjata dve posebni stroki bogoslovne vede, dogmatika in moralna teologija.

Cerkvi je dana oblast, da avtoritativno razlaga in ugotavlja vse nauke in naročila, ki jih je Kristus ostavil človeštvu, da jih hrani in se po njih ravna do konca svojih dnij. V svetem pismu in v sporočilu pa niso rešena vsa prašanja nauka, morale in prava. Cerkev jih je reševala tekom zgodovinskega razvoja in svoje odločbe izražala v kratkih stavkih, dogmah. Razvoj še nikakor ni smatrati zaključenim. Prav lahko je mogoče, da cerkev proglasi tudi še sedaj nove dogme, ki pa ne bi pomenile nikakega novega nauka, ampak le specialno avtoritativno razlago v svetem pismu in sporočilu na splošno izraženih verskih

resnic. Vatikanski koncilij je proglasil dogmi o nezmotljivosti papeža, kadar uradoma, ex cathedra, razlaga verski nauk, ter o primatu kot božjepravni instituciji. S tem je postavil cerkveno pravo na temelj nespremenljive dogme in dal že poprej obstoječi tesni zvezi med pravom in dogmo tudi formalno slovesnega izraza.

Poleg spekulativnih in praktičnih dogem imamo tedaj tudi še pravne dogme, ki spadajo kot verske resnice pod dogmata fidei, kot pravni predpisi pa pod praktične dogme, ki pa niso etične vsebine. Ves jus divinum v cerkvenem pravu je dogmatičnega značaja, na dogmo kot fundament se opira vsa veličastna stavba veljavnega cerkvenega prava.

§ 7.

Cerkvenopravna veda.

Ustanovitelj cerkvenopravne vede je menih samostana Camaldoli, Gratian, ki je sredi 12. stoletja na univerzi v Bologni tradiral cerkveno pravo. Spadal je med sholastike. Za vzgled so mu služili njegovi kolegi, ki so učili na istem zavodu rimsko pravo. Spisal je v obliki sholastične učne knjige veliko zbirko kánonov, ki je dobila kmalu ime decretum. S tem je vstvaril novo učno metodo za to stroko, ki je veljala prej samo za del teologičnih študij in se navadno nazivala theologia practica. Gratian je v svoji zbirki (dekretu) zvezal vso dotedanjo pravno snov v pregleden sistem. Tako je omogočil, da se je cerkveno pravo predavalo poleg rimskega in sicer so se imenovali njegovi zastopniki dekretisti, oni rimskega prava pa legisti. Ko so izišle pozneje avtentične zbirke papežkih dekretal, so stopili poleg dekretistov dekretalisti.[11]

Znanstvena metoda je bila še primitivna, glosarična; obstoječa iz razlaganja besedila in predmeta posamnih določil (glossae, commentarii, apparatus). Kmalu pa so nastala tudi sistematična dela o celi snovi in posamnih materijah cerkvenega prava. (Summae, Tractatus, Ordines).

Koncem srednjega veka je v zvezi s humanizmom prodrl v znanstvu smisel za zgodovino in kritiko. Najprej se je razvila zgodovinsko-kritična smer pri Francozih z ozirom na civilno pravo (F. Duarenus † 1559, J. Cujacius † 1590, H. Donellus † 1591). V

---

[11] Prim. glede literat.: I. F. Schulte, Gesch. Der Quellen u. Lit. des kan. Rs. von Gratian bis a. d. Ggw. 1875 ss, Stintzing-Landsberg, Gesch. der deutsch. Rswschft 1880 ss; Friedberg, Das kan. u. das Kirchenr. 1896, U. Stutz, Kirchl. Rsgesch. 1905.

cerkveno pravo je uvedel to metodo Antonius Augustinus, nadškof Tarragonski († 1586). Na višek je spravil to šolo Louis Thomassin († 1697), v Italiji pa Prosper Lambertini († 1758). Poleg nje so delovali še vedno tudi ugledni komentatorji kakor P. Fagnani, M. G. Tellez, E. Pirhing, A. Reifenstuel, F. Schmalzgruber, J. Wiestner.

Nov polet so dobile historične študije kanonskega prava v Nemčiji pod vplivom tamošnje pravnohistorične šole. Kar so bili G. Hugo († 1844), F. K. v. Savigny († 1861) in G. F. Puchta († 1846) za civilno pravo, to so postali protestanti K. F. Eichhorn († 1854), Äm. L. Richter († 1864), in P. Hinschius (1898), in katoliki F. Walter ter G. Phillips († 1872) za cerkveno pravo.

Kakor so skušali na polju posvetnega prava H. Grotius († 1645) in drugi vstvariti neko splošno p r i r o d n o p r a v o, tako so se trudili posebno Jožefinci in prosvitljenci, da konstruirajo n a r a v n o c e r k v e n o p r a v o.

Naloga cerkvenopravne vede je, da nas seznani z vsebino, z določili sedaj veljavnega cerkvenega prava in nam pokaže način, kako se ta določila uporabljajo v življenju. V zvezi z veljavnim pravom ima veda nadalje nalogo, predočiti, pod kakimi zunanjimi in notranjimi razmerami v cerkvi se je pravo razvijalo. Konečno je treba odkriti tudi notranjo organično zvezo veljavnega prava. Glede na posamezna določila se morajo najti splošna pravna pravila, iz kterih so nastala, najti so nagibi, motivi za pravne predpise, in pokazati je, kako ti predpisi odgovarjajo ideji, bistvu in smotru cerkve. Združiti se morajo tedaj praktična, historična in filozofična metoda.

Pri izključno praktični metodi so razlagali zakone po besedilu, merodajne so bile samo črke, ni se skušalo spoznati razvoja in smisla zakonitih predpisov. Vsak avtor je lastno naziranje utemeljeval navadno le z naštevanjem imen pisateljev, ki zastopajo isto mnenje.

Že omenjeni prof. Rudolf Sohm, ki se je držal historične metode, je zopet zapadel napaki, da je posvetil vso pozornost le razvoju prvih treh stoletij in dobi reformacije. Prakrščanstvo je stavil tudi sedanjosti za vzor, kar bi pomenilo popolni zastoj razvoja za cerkveno pravo s pretekom one dobe; tak zastoj bi bil smrt vsake žive organizacije. Ravno tako zgrešen je poskus, konstruirati povsem naravno ali filozofično cerkveno pravo, ker je cerkveno pravo postavljeno na čisto drug temelj kakor na razum, namreč na božje razodetje in na dogmo. Še razmerje cerkve do države in drugih verskih družb, tedaj njene zunanje zadeve, se ne dajo zgolj na podlagi razuma uravnati. Cerkveno pravo ima iste temelje kakor bogoslovna veda in je z le-to v ozkem stiku. Njegovo mesto je nekako v sredi med bogoslovjem in čistim pravom. To mora upoštevati tudi cerkvenopravna veda.

Snov, ki je obdelana po praktični, historični in filozofični metodi, je zvezati v sistematično celoto in ta nam predstavlja potem cerkvenopravno vedo v objektivnem smislu. V subjektivnem smislu

pa je cerkvenopravna veda poznanje sistematično zvezanih, na temeljnih načelih zgrajenih cerkvenopravnih določil, ali na kratko, poznanje cerkvenega prava.

V najnovejšem času se posebno v Nemčiji pod vodstvom prof. Stutza v Berolinu jako skrbno neguje cerkvenopravna zgodovina. Njen pomen se z novo kodifikacijo cerkvenega prava nikakor ni zmanjšal, ampak gotovo le povečal. Novi kodeks nam kaže jus commune katoliške cerkve latinskega obreda. Kako je to pravo historično nastalo, kako so njega temelji v razvoju stoletij počasi dobivali jasne oblike, to nam mora pokazati cerkveno-pravna zgodovina. Ona je za razumevanje sedanjega prava ravno tako neobhodno potrebna kakor posvetna zgodovina za razumevanje današnjih javnih razmer. Samostojna cerkvenopravna zgodovina, ki bi nam kazala razvoj cerkvenega prava v celoti, bi bistveno poglobila zanimanje za to stroko, ker bi nam predočila, v kako ozkem stiku je stalo z vsakokratnimi političnimi razmerami ravno cerkveno pravo, razbremenila bi pa tudi predavanja o veljavnem cerkvenem pravu. A dotlej, da se izčrpno eksegetično obdela novi cerkveni zakonik, je bolje ostati pri dosedaj običajni metodi in na zgodovinski razvoj opozoriti pri poedinih institucijah, ker postane na ta način pomen kodifikacije bolj jasen in nazoren.

§ 8.

Sistem cerkvenega prava.

V dekretalih Gregorja IX. je snov razdeljena v petero knjig, kterih vsebina je označena z besedami, ki so zvezane v naslednji stih: Judex, judicium clerus, connubia, crimen. Pri tem znači judex poglavje o cerkveni oblasti in osebah, ki jo izvršujejo, judicium sodno postopanje, clerus vse predpise glede razmerja klerikov, connubia zakonsko pravo, crimen cerkveno kazensko pravo. Ta razpredelba je precej samovoljna in pravna snov je v njej dokaj razkosana. Vendar je bila v vsem srednjem veku in še pozneje, celo v 17. in 18. stol. skoraj izključno v veljavi, ne le ker je vživala avtoritativni ugled, ampak ker je omogočala izčrpno obdelovanje snovi. Vsaj v toliko so se kanonisti nanjo držali, da so upoštevali v svojih knjigah v obče vrstni red titulov dekretal, snov, spadajočo pod te titule, pa so obravnavali svobodno. Od srede 16. stoletja naprej so se nekteri posluževali pri cerkvenem pravu tudi sistema Justinianovih institucij, ki je izražen v stavku: Omne autem jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones (l. 12 Inst. I. 2.). Po tem redu so obravnavali v prvem delu cerkveno

ustavo, v drugem bogočastje in cerkveno imovino, tudi zakonsko pravo, v tretjem cerkveno sodstvo. Pa tudi ta sistem ni odgovarjal prav bistvu cerkvenega prava, ki se z zasebnim pravom ne more vzporejati.

Znanstveno sistematiko je dobilo cerkveno pravo še le po historični šoli in sicer najprej po Eichhorn-u, pozneje po Richterju. Vendar pa še danes pogrešamo obče veljavnega sistema cerkvenega prava. Običajno se držijo ročne in učne knjige naslednjega reda: Najprej razpravljajo o cerkvi in njenem razmerju do države in drugih verskih družb, nato o cerkvenopravnih virih in glavna snov se deli potem v dva dela t. j. cerkveno ustavo in cerkveno upravo.

Dosedaj običajni sistem je pridržan tudi v tej knjigi, le da se kolikor mogoče naslanja na razporedbo snovi v kodeksu. Tako je uvrščen oddelek o cerkvenem zadružništvu v cerkveno ustavo, kamor brez dvoma bolje spada kakor v cerkveno upravo, ker so tudi predstojniki religij ustavni organi. Patronatno pravo se obravnava istotako v cerkveni ustavi med vrstami nameščanja cerkvenih uslužbencev. Cerkvena uprava obsega poglavja o učni oblasti in bogočastju, pravna določila o zakramentih in zakramentalih, izvzemši ordinacije in vštevši predpise o zakonu (braku), konečno oddelke o cerkveni imovini, cerkvenem procesu in cerkvenem kazenskem pravu.

§ 9.

Razmerje cerkvenega prava do drugih ved.

Cerkev je pravna institucija z oblastmi in zakoni, kterim so člani dolžni pokorščino. O teh pravnih razmerah cerkve kot verske zajednice nas poučuje cerkveno pravo in izpopolnjuje tako teologijo, ki znači nauk o cerkvi. Zato je tudi cerkveno pravo od nekdaj veljalo kot koeficient teologije, po kterem je ta iz teorije stopala v praktično življenje. Vsled tega je bil in je še danes v rabi za cerkveno pravo izraz — theologia practica ali theologia rectrix. Ta veda je velike važnosti za duhovski stan in cerkev upošteva to važnost na ta način, da zahteva od kandidatov za višja posvečenja znanje kanonov in od gotovih višjih cerkvenih dostojanstvenikov doktorat teologije ali kanonskega prava.

Cerkveno pravo pa je tudi velikega pomena za pravoznanstvo. Pod njegovim vplivom je bilo mogoče vzgajati človeštvo v srednjem veku do krščanskega in pravno urejenega življenja. Rimsko in germansko, mednarodno, činovniško, zasebno, kazensko in procesualno pravo je dobivalo iz njega važna dopolnila. Vsled izrednega položaja, ki ga je v srednjem veku zavzemala cerkev, je postalo kanonsko pravo mednarodno in svetovno pravo kakor rimsko. Kanonsko in rimsko pravo, jus utrumque, veljalo je kot pravo sploh, pomenilo je celotnost vsega prava, bilo je pravo κατ' ἐξοχήν. Z rimskim vred je bilo kanonsko pravo koncem srednjega veka v Nemčiji po praksi recipirano kot občе pravo, jus commune, gemeines Recht. Danes sicer nima več državljanske veljave, ker so stopile na mesto prejšnjega občega prava novejše kodifikacije (1794 »Allgemeines Landrecht« za Prusijo, 1811 obči državlj. zakonik za bivšo Avstrijo, l. 1900 državlj. zakonik za Nemčijo, l. 1907 državlj. zak. za Švico), vendar pa je še danes pravo meddržavne cerkve, koje organizacija tudi še danes tvori bistveni del pravnega reda v vseh državah s krščansko kulturo. Zato je študij cerkvenega prava za vsakega jurista velike vrednosti in važnosti in zato je ta stroka sprejeta v učni red vseh zapadno-evropskih pravnih fakultet.

§ 10.

Pomožne vede cerkvenega prava.

Razmerje cerkvenega prava do teologije in jurisprudence ni enostransko ampak vzajemno. Cerkev je predmet teologije, pravo predmet pravoznanstva. V bogoslovju ima cerkveno pravo svoj temelj in svoje vire. S pravoznanstvom je sorodno po snovi in podobno mu je po metodi, skupna sta jima v mnogih ozirih obstoj in razvoj. Tako imajo posamezne discipline teologije in pravoznanstva za cerkveno pravo pomen materialnih in formalnih pomožnih ved.

I. Od bogoslovnih disciplin so za cerkveno pravo posebno važne:

1. Eksegeza. Ona nam kaže božje pravo, jus divinum.

Lit.: Kaulen-Hoberg, Einl. i. d. Hl. Schr. d. A. u. N. T.[5] 1911 ss. C. H. Cornill, Einl. i. d. kan. Bücher d. A. T.[7] 1913. Schäfer-Meinertz, Einl. i. d. N. T.[2] 1913. Prot. A. Jülicher, Einl. i. d. N. T.[6] 1906. Die hl. Schrift des N. T. Bonn 1916 ss. Verlag Hanstein.

2. Dogmatika s svojimi pododdelki: apologetiko in simboliko in pomožnimi strokami: zgodovino dogem

(Dogmengeschichte) in zgodovino dogmatike. Dogma je temelj cerkvenega prava.

Lit. J. Pohle, Lehrb. der Dogmatik[7] 1920 ss. Hettinger-Müller, Apolog. des Christ.[9] 1906 ss. Loofs, Symb. oder Christl. Konfessionskunde 1902 ss. A. Harnack, Lehrbuch der Dogmengesch.[4] 1909 ss. Diekamp, Kath. Dogmatik,[3-5] Münster 1921. Šander A., Theologia dogmatica 2 vol. 1922; Souben J., Nouvelle théol. dogmatique, Paris 1906, Mausbach J., Grundzüge der kath. Apolog. Münster 1916.

3. Moralna teologija: Etična načela so temelj vsakega pravnega reda, zato tudi cerkvenega. Lit. F. M. Schindler, Lehrbuch der Moraltheologie[2] 1913 ss. D'Annibale: Theologia Moralis[5] 1908.

4. Pastoralna teologija, ker kaže, kako se imajo uporabljati cerkveni zakoni v blagor dušam. Lit. F. Schubert, Grundzüge der Pastoraltheol. 1913. Ušeničnik Franc, Pastoralno bogoslovje, Ljublj. 1919. Ignaz Schüch, Handbuch der Pastoraltheologie,[14-15] osk. Amand Polz Innsbruck 1910.

5. Cerkvena zgodovina s svojima pomočnicama patrologijo in krščansko arheologijo. Cerkveno pravo nam mora pokazati tudi zgodovinski razvoj svojih institucij.

Lit. A. Knöpfler, Lehrb. der K. G.[5] 1910. Funk-Bihlmayer, Lehrb. der K. G.[6] 1911., J. Marx, Lehrb. der K. G.[6] 1913. A. Harnack, Geschichte der altchristl. Literat. bis Eusebius I. 1893, II. 1 in 2 1904 ss. Hergenröther-Kirsch, Hdb. d. allgem. K. G[5] 1911 ss. Fern. Mourret: Histoir Général de l'Eglise I.—X. Paris 1921 ss. Bardenhewer, Patrologie[3] 1910.

II. Iz juristični disciplin pridejo v poštev:

1. takozvano naravno pravo, ker ima podati temeljne juristične pojme.

Lit. E. Jung, Das Problem d. natürl. Rs. 1912. V. Cathrein, R., Naturrecht u. pos. R.[2] 1909, Castellin A., Droit naturel. Paris 1903.

2. Judovsko pravo. Mnogo zakonov starega testamenta velja tudi v novem ali pa so določbe novega testamenta posnete po starih.

Lit. Benzinger, Hebr. Archaeol.[2] 1907. Kortleitner Franc. X., Archeologia biblica. Innsbruck 1917.

3. Rimsko pravo. Cerkev je mnogo svojega prava vstvarila po rimskem vzorcu. Nektere državne zakone, s kterimi so se urejale cerkvene razmere, je odobrila tudi cerkev in jih s tem sprejela za svoje (leges canonizatae). Tudi v novo nastalih germanskih državah je dolgo veljalo pravilo: ecclesia vivit lege romana, kar pomeni, da je bilo za cerkev in za klerike veljavno rimsko pravo. Če je tudi cerkev pozneje svoje lastno pravo vedno bolj izpopolnjevala, se je vedno subsidiarno rabilo rimsko pravo, kjer se je pokazala v kan. pravu vrzel.

Lit. Dernburg-Sokolowski, System der r. Rs.[8] 1910 ss. R. Sohm, Institutionen, Gesch. u. System d. r. Privatrs.[14] 1911. F. K. v. Savigny, Gesch. d. r. R. i. M. A.[2] 1834 ss. P. Krüger, Gesch. d. Qu. u. Lit. d. r. Rs.[2] 1912 ss. Czychlarz, Lb. der Inst. d. r. R.[16] 1919. C. Crome, Grundzüge des röm. Privatrechts, 1920.

4. Germansko pravo. Cela plast cerkvenega prava je prikrojena po germanskem pravu. Marsikako še danes zelo važno institucijo je vzela cerkev iz germanskega prava.

H. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte,[2] 1906, in: Grundzüge d. d. Rs. Geschte[5] 1912. R. Schröder, Lehrb. der d. Rechtsgeschichte[5] 1907. Gierke, Handb. des d. Privatrs. 1895 ss.

5. Državno pravo. Država stoji v dejanskem razmerju do cerkve, ker so člani vsaj deloma vedno obema skupni. To razmerje je navadno urejeno po posebnih zakonih. Celotnost državnih zakonov, ki določajo razmerje države do cerkve, imenujemo državno cerkveno pravo. Načela tega razmerja so določena v člen. XII. ustave, v ostalem pa so merodajni v različnih pokrajinah predpisi prejšnjih zakonodaj, dokler se razmere ne urede po novem enotnem zakonu.

Lit. Slobodan Jovanvić, O državi. Osnovi jedne pravne teorije. Beograd 1922. Hans Kelsen, Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, 1911. Isti, Der soziologische u. der jur. Staatsbegriff. Tübingen 1922.

6. Meddržavno pravo. Celotnost pravil, ki urejajo medsebojno razmerje samostojnih držav, tvori meddržavno pravo. Tudi vidni poglavar cerkve, rimski papež, je, dasi se je njegova prejšnja država l. 1870 združila z uedinjeno Italijo, priznan kot souveren, ki ima v različnih državah svoje diplomatične zastopnike.

Lit. E. Ullmann, D. Völkerr.[2] 1908, F. Liszt, D. Völkerrecht.[9] 1913.

III. Jako važna pomožna veda cerkvenega prava je tudi posvetna ali politična zgodovina. Brez nje bi razvoja posameznih cerkvenopravnih institutov ne mogli razumeti.

Seveda postanejo z zgodovino vse njene pomožne vede, kakor geografija in statistika, kronologija, diplomatika (Urkundenlehre), paleografija, numismatika, sfragistika in heraldika, ter konečno še filologija važne za cerkveno pravo.

§ 11.

Novejša literatura cerkvenega prava.

Do 16. stoletja se je znanstveno delo na polju cerkvenega prava gibalo skoraj samo v oblikah glos in komentarjev, ki so se naslanjali ozko na vire, posebno na corpus juris canonici. Zato je pravilno mesto za srednjeveško kanonistično literaturo ali v poglavju o formalnih pravnih virih ali pa sploh v pravni zgodovini. Tukaj je navedeno le najvažnejše iz novejše dobe, kar se neobhodno rabi za znanstveno delovanje in za študije.

1. Zbirke virov:

F. Walter, Fontes juris ecclesiastici antiqui et hodierni 1862. Ph. Schneider, Fontes juris ecclesiastici novissimi 1895. Isti, Die part. KRsquellen in Deutschland u. Oest. 1898. B. Hübler, KRsquellen, Urkundenbuch zu Vorlesungen üb. K. R.[4] 1902. N. Hilling, Die Reformen des Papstes Pius X. auf d. Gebiete der kirchenrechtl. Gesetzgbg. 1909 ss. E. Eichman, Quellensammlung zur kirchl. Rechtsgeschichte u. z. Kirchenrecht, 1912 ss. K. Mirbt: Quellen zur Gesch. des Papstums u. d. röm. Katholizismus,[3] 1911. C. Kirch: Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae 1910.

2. Zgodovina virov in slovstva cerkvenega prava:

J. W. Bickell, Gesch. d. K. R. I, 1. u. 2 Lief. 1843 ss., F. Maassen, Gesch. der Qu. u. Lit. des kan. Rs. i. Abendland bis z. Ausgang d. M. A. I, 1870 (samo en zvezek), J. F. Schute, Gesch. d. Qu. u. Lit. d. k. Rs. von Gratian b. a. d Ggw., 1875 ss. A. Tardif, Histoire des sources du droit canonique 1887. Ph. Schneider, D. Lehre v. d. K. Rsqu.[2] 1892.

3. Zgodovina cerkvene ustave.

E. Löhning, Geschichte des deutschen K. Rs. 1878 ss. R. Sohm, K. R. I., die geschichtlichen Grundlagen 1892. A. Werminghoff, Gesch. der Kirchenverf. Deutschlands im M. A. 1905 ss. Isti, Verfassungsgeschichte der deutschen K. im M. A.[2] (Meister, Grundriss der Geschichtswissensch.) 1913.

4. Cerkveno pravo v obče v sistematični obdelavi.

a) Obširnejša dela in ročne knjige.

aa) kat. avtorji. Benedictus XIV., De synodo dioecesana libri XIII. Romae 1748. — G. Phillips, K. R. 1845 ss. VIII. zvezek 1 del izdal F. H. Vering 1889. — J. F. Schulte, D. kath. K. R. 1856 ss. — R. v. Scherer, Handbuch d. K. R. 1886 ss. — F. X. Wernz, Jus decretalium 1898 ss. Editio III. osk. P. Vidal, 1913 ss. — Ferd. Belaj, Katol. crkveno pravo,[2] Zagreb 1901. Martin Leitner, Handbuch des kath. Kirchenrechts auf Grund des neuen Kodex, 1919—1922 ss. Perathoner A., Das kirchliche Gesetzbuch (Codex Jur. Can.)[3] 1923.

bb) prot. avtorji: K. F. Eichhorn, Grundsätze des K. Rs. der Kath. u. Evangel. 1831 ss. — P. Hinschius, D. K. R. d. Kath. u. Protest. in Deutschland: System des kath. K. Rs. 1869 ss.

b) Učne knjige:

aa) kat. avtorji. F. Walter. Lehrbuch des K. Rs. aller Konfessionen;[14] osk. H. Gerlach. 1871. — Th. Pachmann, Lehrb. des K. R.[3], 1863 ss. G. Phillips, Lb. des K. Rs.[3], osk. Ch. Moufang 1881. — F. Kunstmann, Grundzüge eines vergleichenden K. Rs. d. christl. Konfessionen 1867. — F. H. Vering, Lehrb. des kath., oriental. u. prot. K. Rs.[3] 1893. — K. Gross-Schuel-

ler, Lehrbuch des kath. K. Rs.[8] 1922. — J. B. Sägmüller, Lehrb. des k. K. Rs.[3] 1914. — J. B. Haring, Grundzüge des k. K. Rs.[3] 1918. — A. Pöschl, Lehrb. des k. K. Rs. auf Grund des neuen kirchl. Gesetzbuches.[2] 1921.

bb) potest. avtorji. Äm. L. Richter, Lehrb. des kath. u. evangel. K. Rs.[8] osk. R. W. Dove in W. Kahl 1886. — E. Friedberg, Lehrb. des kath. u. evangel. K. Rs.[6] 1909. — U. Stutz, Grundriss d. K. Rs. v Holzendorff-Kohlerjevi Enzyklop. der R. W.[7] 1914. V. zvez.

5. Repertoriji in leksika:

F. L. Ferraris, Prompta bibliotheca can., Bonon. 1746; editio nova Rom. 1883 ss. — H. J. Wetzer in B. Welte, Kirchenlexikon, 1847; drugo izdajo oskrb. J. Hergenröther in F. Kaulen, 1882 ss. — I. I. Herzog, Realenzyklop. für prot. Theologie u. Kirche 1854. 2. izdajo oskrb. G. L. Plitt in A. Hauck 1875, tretjo A. Hauck 1896 ss. Staatslexikon, im Auftrag der Görresges. hrsggb.[4] 1911 ss. Oesterr. Staatswörterbuch v. Mischler und Ulbrich[2] 1909.

6. Zbirke razprav:

A. Scheurl, Sammlung kirchenrechtl. Abhandlungen, 1873. — F. X. Funk, Kirchengeschichtliche Abhandlungen u. Untersuchungen, 1897 ss. — Kirchenrechtl. Abhandl. hgg. von U. Stutz, 1902 ss.

7. Časopisi:

Archiv f. kath. K. R. begründet von E. v. Moy de Sons 1857; naslednji uredniki so bili F. H. Vering do zvezka LXXVI, od zvezka LXXVII. F. H. Heiner, od zvezka XCIII. je urednik Nik. Hilling. — Zeitschrift f. K. R.; prvi izdajatelj W. Dove, 1861 ss.; od IV. zvezka Dove in Friedberg. Od l. 1892. se imenuje časopis »Deutsche Zeitschrift« f. K. R.; od 1911 urednik E. Sehling (poprej Friedberg in Sehling). — Acta Sanctae Sedis (ex iis decerpta, quae apud S. S. geruntur) 1865 ss. Od l. 1904 naprej je to uradni list rimske stolice, v kterem se razglašajo vsi cerkveni zakoni, naredbe in ukrepi. Od leta 1909. naprej mu je naslov: Acta Apost. Sedis. — Le Canonist contemporain, 1878 ss. — Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, kanonist. Abt. Urednika U. Stutz in A. Werminghoff, 1911 ss.

Prva knjiga.

Cerkev in cerkvena politika.

I. Poglavje.

Cerkev.

§ 12.

Temelji cerkvene ustave.

Cerkev uči, da je izročil Kristus cerkveno oblast apostolom kot njenim predstojnikom. Na binkoštni praznik jim je poslal sv. Duha in po njem so postali usposobljeni, oznanjevati njegov nauk celemu svetu. Kot božjim odposlancem in čuvarjem večne resnice jim je pripadlo vodstvo krščanskega ljudstva, one ki so jim sledili, pa je zadela dolžnost, da se njihovim naredbam pokore. Nasledniki apostolov kot nositelji cerkvene oblasti so se že v začetku krščanstva imenovali *κληρός* ljudstvo pa *λαός*, zato še danes kleriki in laiki.

Prvi kristjani v Jeruzalemu so smatrali Kristov nauk za izčiščeno judovstvo, pričakovali so pogin sveta in povratek Gospodov. Zato je naravno, da nam prva krščanska občina ne nudi nikakih izrazitih oblik organizacije. Ona sedmorica mož, ki so bili postavljeni, da dele živila med občane, je poslovala ravno tako iz ljubezni do stvari in živega notranjega prepričanja kakor starešine, *πρεσβύτεροι*, ki jih »Zgodovina Apostolov« omenja.

Toda že proti koncu apostolske dobe je naraščajoče število kristjanov v zvezi z nevarnostmi, ki so jim pretile, rodilo potrebo po izvestni organizaciji občin. V virih nahajamo imena *ἐπίσκοποι, ἐπιμεληταί, προιστάμενοι, πρεσβύτεροι, διάκονοι*, ne da bi mogli iz pičlih podatkov spoznati delokrog, ki je bil tem organom odmerjen. Gotovo je le toliko, da se krščanski organi

ne morejo istovetiti z judovskimi in poganskimi enakih imen, ampak da so povsem samostojne tvorbe, ki nam stopajo v vseh krajih prostranega rimskega cesarstva v bistveno istih oblikah pred oči in nam ravno v tej enoličnosti nudijo najbolši dokaz za to, da so bile te tvorbe podane že s samo idejo krščanstva.

1. Rim, ki si je s svojo vojaško in organizatorično močjo podjarmil skoraj ves takrat znani vzhodni in zapadni svet, je bil poklican dovesti tudi krščanstvo do zmage. V Rimu osnovana krščanska občina je kmalu postala vzor vseh drugih. Stala je pod najboljšim vodstvom, kajti iz enotne tradicije smemo sklepati na delovanje in mučeniško smrt apostolov Petra in Pavla v Rimu pod Neronom kot na zgodovinsko dejstvo. Rimska cerkev, ustanovljena po poglavarju apostolov, je bila najbolj izpostavljena preganjanjem, a obenem najbolj vztrajna, najbolj trdna, po svoji disciplini in pravovernosti prva med vsemi ostalimi.

Rimska cerkev je pa tudi že koncem I. stoletja dejansko izvajala prvenstvo nad drugimi krščanskimi občinami. Prvo pismo Klementa Korinčanom okrog l. 96., v kterem jih radi njihovih notranjih sporov opominja, naj se pokore odredbam iz Rima, si moremo razlagati le v tem smislu, da je rimska cerkev svojo avtoriteto izvajala s polno zavestjo. Irenej pravi, da se morajo vse cerkve vjemati z rimsko cerkvijo radi njene »potentior principalitas«, koja se opira na dejstvo, da je zgrajena »a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo« (Advers. haer. I. III. c. 3.). Tertullian opozarja na to, da se vsi krivoverci in razkolniki trudijo za skupnost z rimsko cerkvijo, ker so prepričani, da je ta skupnost istovetna s skupnostjo vesoljne cerkve. (Adv. Prax. c. 1.)

Koncem drugega stoletja je posegel rimski škof Viktor (189—199) avtoritativno v spor radi praznovanja Velike noči ter je izključil tiste, ki se njegovi odločbi niso pokorili, iz cerkve (Eusebius, hist. eccles. V. 27. 9). Dasi takrat s svojim nastopom ni prodrl in dasi je udejstvovanje prvenstva rimske cerkve naletelo tu in tam na odpor (Tertullian okrog l. 200., De pudicit. c. 1, ostro zavrača naslov »episcopus episcoporum« in l. 256. protestira sinoda v Kartagi proti rimski prevzetnosti s posebnim sinodalnim pismom, gl. Friedberg Lb. str. 35 op. 17), je vendar primat rimskega škofa v zvezi s tradicijo o episkopatu apostola Petra in vsled žive potrebe stroge enotnosti v cerkvi v prepri-

čanju kristjanov od nekdaj obstojal in začel dobivati v prvi polovici četrtega stoletja (cerkveni zbor v Sardiki) tudi že pravne oblike.

Prvenstvo rimskega škofa je za katoliško cerkev dogmatično utrjeno. Rimski papež je kot naslednik apostola Petra poglavar cerkve na zemlji, dočim je nevidna njena glava v nebesih kraljujoči Kristus. Vprašanja, ali si je bil apostol Peter sam svest svoje primacialne oblasti, ali je bila ta oblast v cerkvi od vsega začetka priznana in ali je primat jure divino združen ravno z rimsko škofovsko stolico, nas zanimajo danes samo s stališča pravne zgodovine.

2. Kakor je dobil Peter kot poglavar apostolov od Kristusa popolno oblast v cerkvi, so jo dobili tudi apostoli skupaj. Ta oblast jih upravičuje, da oznanjajo večno resnico, da dele milosti in da vladajo cerkev in vernike. Škofje so nasledniki apostolov. Čim bolj se je krščanstvo širilo, tem več je bilo treba razumnih vodij. Vodstvo občin se nahaja v prvih časih krščanstva v rokah mož, ki so še osebno občevali z apostolom, ki je dotično občino osnoval, ali ki so bili najbolj izkušeni in zato tudi navadno najstarejši: *πρεσβύτεροι*. Iz starešinstva se je določil posamezni organ ali tudi ožji krog mož, ki so imeli nadzorstvo nad občino, *ἐπισκοπή*, ki so vršili vse navadne vodstvene posle ter nadzirali nauk, bogoslužje in krščansko življenje. A tudi tam, kjer je bilo vodstvo prvotno v rokah kolegija, stopi na čelo občine kmalu ena sama oseba, *ἐπίσκοπος*, ki ga podpirajo *πρεσβύτεροι* pri božji službi, pri delitvi zakramentov, pri upravljanju nauka in v vodstvenih poslih v obče. *Πρεσβύτεροι* so pomočniki, tudi svetovalci in namestniki episkopov, toda povsem odvisni od njih.

Škofje pa se niti v apostolski niti v neposredni poapostolski dobi ne ločijo v virih strogo od starešin. Besedi *ἐπίσκοποι* in *πρεσβύτεροι* se rabite čestokrat brez razločevanja pojmov v istem smislu. Tudi govore nekteri spomeniki o *ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι* in v tej zvezi pomeni beseda *ἐπίσκοποι* tudi *πρεσβύτεροι*. Ravno iz tega dejstva sklepajo nekteri znanstveniki, da so *ἐπίσκοποι* nastali iz *πρεσβύτεροι*, da je prvotno pomenilo oboje isto, da je torej prvotno na čelu vsake krščanske občine stal kolegij, ne posamezna oseba in da se ta organizacija opira na poganska društva in na judovske občine. Na čelu judovskih občin je stalo starešinstvo, *πρεσβύτεροι*, na čelu poganskih okrožij v Mali Aziji

in Siriji pa so bili finančni uradniki z naslovom ἐπίσκοποι, ἐπιμεληταί. Zato trdita Hatsh-Harnack (D. Gesellschaftsverfassung der christl. Kirchen im Altertum, 1883), da ste pripadale starešinam podobno kakor v judovskih občinah samo disciplina in vodstvo v zasebnih stvareh, med tem ko je pristojalo vodstvo v upravnih in imovinskih, denarnih zadevah, škofom. S tem, da se je izmed kolegija povspel poedinec do vesoljnega vodstva, je nastal »monarhični episkopat«. Kot dokaz za ta razvoj se navaja Hieronim, ki pravi, da so bili škof in starešine enaki in da se je povspel eden izmed teh nad svoje kolege, »cum diaboli instinctu studia (partium) in religione fierent«. (Comment. in Tit. c. 1; c. 5 D. XCV).

Brez dvoma so vplivale razmere v rimskem cesarstvu in sosebno v krajih, v kterih se je cerkev najprej razširjala, tudi na njeno organizacijo. Vrh tega govori razpoloženje, ki je vladalo v krogih prvih kristjanov, proti temu, da bi bila od vsega početka oblast v rokah ene same osebe.

Apostoli so hodili od kraja v kraj in so od njih ustanovljene občine v razdobjih zopet obiskovali. Pri tej priliki so lahko dali vsa potrebna povelja. Vse kristjane je družila globoka ljubezen, ki ni poznala delitve oblasti. Šele ko so se začela preganjanja in ko so se z rastočim številom vernikov pojavile med njimi stranke, je nastala potreba po strožjem, enotnem vodstvu, ki je zahtevala, da vzame v vsaki občini oblast v roke le ena sama oseba. Dasi se iz virov ne da dokazati, da bi bila razlika med episkopatom in presbiteratom jasno izražena že v prvem začetku krščanstva, vendar viri te razlike ne izključujejo. Mogoče je, da je vsaj po čustvu vernikov tudi že takrat obstojala, da je veljal izmed voditeljev eden za nekaj višjega, kakor drugi. Na vsak način je cerkev potrebo take organizacije, ki stavi škofe nad presbirat in jim daje izključno vodstvo cerkve v njih okrožju v roke, že zelo zgodaj uvidela. Tako govori že Clemens Romanus o tem, da obstoje v cerkvi episcopi, presbyteri in ministri in se pri tem sklicuje na stari testament, v kterem so vršili isto nalogo visoki duhoven, duhovni in leviti (Ad Corinth. I. c. 40). Iz pisem sv. Ignacija je povzeti, da so v njegovem času v istini že obstojali monarhični škofje poleg mašnikov in diakonov. Glede nekterih škofovskih sedežev (Rim, Antiohia, Aleksandrija, Jeruzalem) je ohranjen celoten ordo episcoporum od apostolskih časov. Škof, ki je mogel pokazati na tak ordo ab

initio decurrens, je veljal za nezmotljivega, kadar je ob nastalih sporih odločal o pristnosti verskega nauka. (Stutz, Grundriss str. 283).

Kristus je dal bodoči cerkveni ustavi samo glavne obrise. Določene oblike so se mogle razviti šele tekom časa v zvezi z razmerami in prilikami, v kterih se je cerkev razširjala in uveljavljala v zunanjem svetu. Priznati je treba, da se je cerkvena ustava, sloneča na primatu in episkopatu kot božjepravnih institucijah, razvijala mirno brez vsakih pretresljajev v organičnem in naravnem izpopolnjevanju primitivnih oblik ob začetku krščanstva. Morda bi bile postale poznejše oblike vidne in izrazite že v apostolskem in prvem poapostolskem času, če bi bili za to v takratnih razmerah dani predpogoji. Vsaka organizacija in tako tudi pravo kot organizirana oblast se mora prilagoditi razmeram časa. Tudi v vsakem kolegiju ima vedno ena oseba največji ugled in vpliv. In ta oseba je lahko pozneje z ozirom na nastale razmere dobila nadoblast nad prejšnjimi vrstniki, ki je bila morda dana že poprej, samo da ni prišla do izraza, ker ni bilo za to povoda.

3. Že apostoli so postavili 7 diakonov, ki so bili njih pomočniki pri oskrbi ubožcev, pa tudi pri cerkvenem opravilu in pri obhajanju vernikov, pri oznanjevanju božje besede in pri delitvi krsta.

4. Ko se je število kristjanov sčasoma silno pomnožilo in s tem tudi razna opravila, so se upeljale še nadaljne cerkvene službe in sicer: subdiakoni *(ὑποδιάκονοι)* akoluti *(ἀκόλουθοι)*, eksorcisti *(ἐξορκισταί)*, lektorji *(ἀναγνῶσται)*, in ostiariji *(πυλωροί)* V času papeža Kornelija (251—253) so obstojale v Rimu že vse te vrste cerkvenih uslužbencev. Nastati so morale tedaj vse že v drugem in prvi polovici 3. stoletja. Drugi nastavljenci v cerkvi, kakor psalmistae, cantores, defensores, diaconissae, fossores, custodes martyrum, notarii, campanarum pulsatores, mansionarii, niso prišli do tistega pomena kakor poprej našteti, kojih službe so postale stalne in se razvile v o r d i n e s.

§ 13.

Hierarhija.

Nositelji cerkvene oblasti se nazivajo, ker imajo to oblast uporabljati v posvetitev človeštva, hierarhija ali sveta vlada,

sacer principatus. Ker se deli potestas ecclesiastica v dve vrsti, ločimo tudi hierarhijo ordinis in jurisdictionis. Hierarhia ordinis pomeni vrsto onih oseb, ki so usposobljene, deliti milosti, kterih zaklade upravlja cerkev. Hierarhia ordinis se deli zopet v hierarhiam ordinis juris divini in juris ecclesiastici ali humani. Pod prvo spadajo na podlagi božjega prava in svojega značaja kot zakrament presbiterat s svojim izpopolnilom v episkopatu ter diakonat. Ti redovi so se po cerkveni zakonodaji pomnožili še za naslednje nižje stopnje: subdiakonat, akolukat, eksorcistat, lektorat in ostiariat, ki tvorijo za se hierarhiam ordinis juris ecclesiastici.

Hierarhia jurisdictionis pa je vrsta vseh onih oseb, ki jim gre potestas jurisdictionis, pravica do vlade in vodstva v cerkvi. Tudi hierarhia jurisdictionis se deli v h. jurisdictionis juris divini in juris ecclesiastici. Pod prvo spadajo papež in škofje. Zgolj v zgodovinskem razvoju so nastali nadškofje in metropoliti, primati, eksarhi, patriarhi in kardinali kot lestvica dostojanstev od škofa navzgor, navzdol pa koadjutorji, generalni vikarji, stolni kapitlji, arhidiakoni, višji duhovni (archipresbyteri), dekani in župniki. c. 108.

Pod štev. 54. dekreta »Lamentabili sane exitu« z dne 3. VII. 1907 in v encikliki »Pascendi dominici gregis« z dne 8. IX. 1907 odklanja cerkev nauk, da bi bila hierarhija samo produkt evolucije po krščanskem ljudstvu.

Ako primerjamo ustroj cerkve s sistemi, po kterih se vladajo države, moramo označiti katoliško cerkev kot absolutno monarhijo, ker so vsi člani podvrženi namestniku Kristusa na zemlji, rimskemu papežu, ki ima svojo oblast neposredno od Boga. V njegovih rokah se nahaja plenitudo potestatis ecclesiasticae, on je upravičen do vseh vladnih činov v vesoljni cerkvi, njegova povelja in njegovi zakoni imajo splošno obvezno moč brez vsake omejitve. Ker so pa poklicani vladarji cerkve tudi škofje, dasi le vsak za svoje okrožje in poleg papeža, in ker se pri vodstvu škofij oblast papeža po sedanji disciplini le izjemoma uveljavlja, a vsi drugi člani niso upravičeni do sovladanja, kaže cerkev tudi jasne znake aristokracije. Demokratičnih ustavnih elementov pa v njej ni najti.

II. Poglavje.

Cerkev in država.

§ 14.

Načelno razmerje med cerkvijo in državo.

Država se na kratko lahko definira kot naravna popolna družba (societas perfecta). Vsak človek mora kot družabno bitje, pa tudi ker je vsestranske pomoči potreben, živeti z drugimi ljudmi skupaj, sam zase ne more obstojati. Rojen je v rodbini in le v zvezi z njegovimi bližnjiki mu je dostojen obstanek omogočen. Tak obstanek mu je zajamčen v državi, zato odgovarja tudi obstoj držav božji naredbi, božji volji. Vsaka družba pa mora imeti svojo avtoriteto, ki ureja družabne razmere in jih, če treba vzdržuje s silo. Po nauku cerkve je tedaj Bog tudi ustanovitelj državne oblasti. Non est potestas, sine a Deo, ni oblasti, razun od Boga. Ustvariti si državno obliko pa je prepuščeno državljanom.

Smoter in naloga države je, da ščiti posameznike in celoto v njihovih pravicah in medsebojno upoštevanje teh pravic, če treba, izsili. Država je tedaj v prvi vrsti pravna institucija, a v drugi vrsti je naprava za javni blagor, ki ima podpirati vse posameznike v njih zasebnem stremljenju po telesnih in duševnih dobrinah. Po cerkvenem nauku je najvišji duševni blagor vera, ki znači zvezo med Bogom in ljudmi. Bog pa je najvišji cilj človeka. Zato ima država s stališča cerkve ščititi in pospeševati tudi vero.

Cerkev pa je od Boga ustanovljena popolna družba z nalogo, da ščiti in razširja vero in sicer krščansko vero, ki je najčistejša oblika vseh veroizpovedanj. Cerkvi pripadajo tedaj vse verske naloge, tudi tiste, ki bi jih naravno imela vršiti država.

Tako imate cerkev in država, cerkvena in državna oblast, sacerdotium in imperium, svoj izvor v božji naredbi, vsaka za se je v svojem območju povsem samostojna. Druga stoji poleg druge z enakimi pravicami, obe sta si v gotovem oziru koordinirani, po svojem izvoru, bistvu, smotru, sredstvih, obsegu in trajnosti pa sta si različni. »Utraque potestas in suo genere est maxima.« (Leo XIII. »Immortale Dei« 1. XI. 1885).

Cerkev za to ne odobrava nazora državnikov, ko kterem ji gre v okviru države samo podobno stališče, kakor drugim jav-

nim korporacijam. Ona odklanja načelo, da je glede obstoja, uredbe in uprave od države odvisna. Cerkev je zajednica s popolnoma samostojno od države in njenih mej neodvisno organizacijo, koja sega že tisočletja nazaj. Katoliki, ki žive na ozemlju države, ne tvorijo za se posebnega zaključenega udruženja, ampak so del celokupne cerkve, ktere poglavar stoluje v Rimu in je od vseh posvetnih vladarjev neodvisen.

Vendar imata cerkev in država svoje člane skupno in dolžnost obeh je, da skrbita za njihov blagor. Nalogi cerkve in države se tedaj po svojem smotru v marsičem krijete, za to naj bi bilo razmerje med obema prijateljsko, kar po sebi ni nemogoče, ker je delovanje cerkve tudi državi v korist. Vera in cerkev postavljata temelje države, namreč zakon in rodbino na vzvišeno etično stališče, ker jim dajeta božjo podlago. Cerkev poučuje in vzgaja mladino, ona pobija zločine, ona uči, da sta pogodba in prisega, glavna stebra prometa in trgovine, sveti in da se jih ne sme kršiti. Ona vpliva tudi na socialne razmere, ker je po njenem nauku delo moralna dolžnost in ker skrbi za uboge. Cerkev da tudi državi božjo sankcijo, ker uči, da je vsaka gosposka, tudi posvetna, postavljena od Boga in da se ji imajo državljani po božji volji podvreči in se ji pokoriti. Korist, ki jo imata država in družabni red od cerkve, je po vsem tem precej jasna. Seveda rabi tudi cerkev podporo države, da z njo vzdržuje svoj notranji red, ker sama ne razpolaga s sredstvi zunanje sile. Ona potrebuje brachium saeculare. V vzajemnem sodelovanju z državo je po nazoru cerkve zajamčen blagor narodov, v njunem sporu pa leži njihova poguba.

Ker je isti človek podrejen cerkvi in državi, nastanejo glede pravnih zahtev cerkve in države do njunih članov lahko nasprotja, ki so mnogokrat v zgodovini imela v posledku ostre konflikte. Cerkev je naziranja, da se da najti vedno pravo merilo za meje njenega in državnega območja in da je harmonično sodelovanje obeh oblasti odvisno samo od medsebojne uvidevnosti.

Načelo cerkve je bistveno sledeče:

Kar se nanaša na blagor duš in na bogoslužje, in vse, kar je po svoji naravi s tem v neposredni zvezi, to so res mere ecclesiasticae, spada v izključno pristojnost cerkve. Tu sem je šteti: Določanje in oznanjevanje božjega nauka, opravljanje božje službe, delenje zakramentov in zakramentalov, ustanavljanje

cerkvenih beneficijev, vzgoja, posvečevanje in nastavljanje cerkvenih uslužbencev, cerkvena zakonodaja in cerkveno sodstvo, občevanje med predstojniki in podložnimi, ustanavljanje novih redov in kongregacij, pridobivanje, upravljanje in uporabljanje cerkvenega imetja.

V vseh zadevah čisto državljanskega ali političnega značaja pa je poklicana odločevati izključno le država.

Vsled dolgotrajnega običaja ali vsled posebnih pogodb pa lahko pristojajo cerkvi posamezne zgolj državne ali pa državi cerkvene pravice.

Zadeve pa, ki spadajo ali iz zgodovinskih razlogov ali po svoji naravi pred cerkveni in državni forum, naj se rešijo sporazumno. Take zadeve so primeroma: ustanavljanje novih cerkvenih beneficijev (škofij, župnij), in spremembe pri že obstoječih, uvajanje novih praznikov, če naj so tudi za državo obvezni, grajenje novih cerkvenih poslopij, samostanov in zavodov, v kolikor je prizadeta skrb države za blagor podanikov; osnavljanje cerkvenih šol, če naj imajo njih spričevala veljavnost tudi za državo; nastavljanje in delovanje onih duhovnikov, ki imajo izvrševati tudi državne funkcije; cerkvena imovina, v kolikor gre za prašanja zasebnega prava; pregreški klerikov, v kolikor se kaznujejo tudi po državnih zakonih; zakon (bračno pravo), z ozirom na državljanskopravno stran bračnega razmerja.

Cerkev je glede vseh teh točk za sporazum potom pogodb ali konkordatov. Če je sporazum nemogoč, naj država in cerkev uredita te zadeve vsaka za se samostojno. Seveda je pri tej ureditvi lahko mogoče, da poseže država v območje cerkve. V tem slučaju ne preostane cerkvi nič drugega, kakor da se omeji na protest, drugače pa državne zakone tolerira.

Iz stališča cerkve sledi, da se imajo pokoriti njenim zakonom vsi člani brez izjeme, tudi kralji in cesarji. Na drugi strani pa so obvezni zakoni države, ki niso v nasprotju s krščansko etiko, za vse člane cerkve, tudi za papeža, kolikor se tičejo njega. Če pa nasprotuje vsebina državnega zakona naravnost in jasno zahtevam morale, potem je pasivni upor ne samo dovoljen, ampak dolžnost, kajti za cerkev velja stavek, da se mora Bogu bolj ubogati kakor ljudem.

S tem stavkom je označeno načelo, da je cerkev nekaj višjega od države. To načelo zagovarja cerkev radi svojega višjega cilja, ki ima nadprirodne meje, večni blagor človeške duše, med

tem ko je cilj države samo telesni, začasni blagor državljanov. Cerkveni očetje so rabili prispodobo, da sta država in cerkev kakor telo in duša, kakor zemlja in nebo, v srednjem veku pa se jih je primerjalo z zlatom in svincem, s solncem in luno. Cerkev si lasti radi svojega višjega cilja napram državi neko vodstveno oblast, potestatem directivam, ki obstoji v tem, da ima pravico in dolžnost, da poučuje, opominja, svari, da vpliva z zapovedmi in kaznimi na vest knezov in narodov, da jim predočuje njih dolžnosti proti Bogu in veri in da odloča, kaj je moralno ali etično dovoljeno in kaj ne. V posvetnih zadevah pa si ne lasti cerkev nikake oblasti več, potestas ecclesiae directa in temporalia je samo zgodovinski pojav. V srednjem veku ni cerkev za se samo zahtevala, ampak je tudi izvrševala pravico, odločevati z ozirom na začasni blagor svojih članov v čisto posvetnih stvareh, papeži so odstavljali cesarje in kralje in podeljevali kneževine po svojem prostem prevdarku. Ko je jela ugašati posvetna moč papežev in se ta potestas ecclesiastica directa in temporalia ni mogla več praktično uveljavljati, jo je skušal jezuit in kardinal Bellarmin v teoriji pretvoriti v potestatem eccl. in temp. indirectam, po kteri bi cerkvi šla pravica, v posvetnih zadevah postopati in odločati, v kolikor to zahtevajo moralni in verski oziri, »ratione peccati«. Pij IX. je zvest temu načelu v istini preklel verske zakone stare Avstrije iz l. 1868. Dandanes se cerkev tudi takih korakov ne poslužuje več, ker bi bil njen uspeh zgolj ta, da bi verniki v svoji vesti na te zakone ne bili vezani, kot državljani pa bi jih morali vendar upoštevati. Kakor pa cerkev odklanja sedaj vsako vtikanje v posvetne zadeve, tako zanika tudi vsako pravico države posegati v zgolj cerkveno območje.

Ta načela sicer niso nikjer uzakonjena, odgovarjajo pa vseskozi bistvu in nalogi cerkve in njeni krogi so jih vedno zastopali, če se je za to pojavila potreba in prilika. Sama po sebi so dosti prožna in njih izvedba v posameznostih je lahko dokaj različna. Odvisna pa je seveda od tega, v kakih rokah se nahaja moč v tej ali oni državi, ali je politična struja, ki je na krmilu, stališču cerkve prijazna ali ne.

Cerkev zahteva za svoje območje popolno oblast ali suvereniteto. Isto stališče pa zastopa tudi moderna država in sicer tako izključno, da na svojem ozemlju vsaj v novodobnem razvoju ne priznava druge suverene oblasti. Navzlic temu so poli-

tične svobodščine, ki so zajamčene državljanom v vsaki konstitucionalni državi, prišle cerkvi v prid tudi tam, kjer ji je bila državna oblast naravnost nasprotna. Kar se je dovolilo vsakemu navadnemu društvu, se ni moglo zabraniti cerkvi. Tako je dobila cerkev ravno po konstitucionalizmu najmočnejše orožje v obrambo svojih načel in svojih pravic v roke in znala se ga je poslužiti na način, da ji tudi najhujši konflikti z državno oblastjo, kakor znani Kulturkampf v Nemčiji, niso mogli do živega. Tudi tam, kjer je država zavzela stališče, da cerkve kot take ne pozna, da smatra vero in versko življenje zgolj za zasebno zadevo državljanov, je ostala moč cerkve v bistvu neokrnjena, ker se ta moč kaže le na duhovnem (spiritualnem), ne pa več na posvetnem polju. Meje, ki so določene njenemu svobodnemu delovanju, niti tam, kjer je povsem ločena od države, niso tako ozke, da bi jo ovirale v izvrševanju njene zvišene, nadnaravne naloge. Zato ji je mogoče, se prilagoditi vsakemu cerkvenopolitičnemu sistemu, ki so v novejši dobi običajni.

§ 15.

Historično razmerje med cerkvijo in državo.

Skoraj dva tisoč let je preteklo od rojstva Kristusovega in v tem dolgem času je bilo razmerje med cerkvijo in državo dokaj različno in nikakor ni vedno odgovarjalo poprej obrazloženim idealnim načelom. Skozi več stoletij v srednjem veku je stalo to razmerje tako v ospredju vseh dogodkov, da je vplivalo tudi na vse druge pojave v svetovni zgodovini.

Razmerje med cerkvijo in državo v svojem bistvu ni pravnega značaja, ampak ima pred vsem politično stran. Zato nazivamo postopanje države napram cerkvi, ki je za to razmerje značilno, tudi cerkveno politiko. Vsakej politiki pa so gonilne sile etična, družabna in gospodarska načela. Z njimi in s politiko vsakokratne dobe se je menjavalo v historičnem razvoju tudi razmerje med cerkvijo in državo, ki je za pretekli čas pravno pomembno samo v toliko, kolikor najdemo zanj trdnih uredb in pravnih določb. Pri tem moramo ločiti več razdobij in jih na kratko, seveda le z nekaj stavki označiti.

1. Prva 3. stoletja. Cerkev v rimsko-poganski državi.

Država se je postavila proti krščanstvu na sovražno stališče in ga je skušala zatreti. Ne sicer radi tega, ker so bili kristjani slabi državljani, saj so ravno oni vse državljanske dolžnosti najvestnejše

izpolnjevali. Tudi očitki radi čarovništva in protinaravne nečistosti so bili le v redkih primerih pretveza za preganjanje kristjanov. Pač pa so rimska oblastva in rimska država postopali proti njim radi tega, ker so se branili zadostiti predpisom državne rimske vere, po kterih je imelo tudi cesarsko veličanstvo sakralen značaj. Ta vera naj bi bila državo ščitila, njen kult je veljal državi kot božanstvu in te božanstvenosti je bil deležen tudi cesar kot glava države. Kristjani pa so zvesti zapovedim Kristusovim odklanjali vsako daritev rimskim cesarjem, zato so veljali za veleizdajalce, javne hudodelce. Tertullian piše: Sacrilegii et majestatis rei convenimur. Summa haec causa, immo tota est. (Apolog. c. 10.) Pobožni sestanki kristjanov v svrho božje službe so pomenili za Rimljane collegia illicita. Posledica so bila najstrašnejša preganjanja. Kristjani so trpeli in bili so tako vztrajni, da so njih rablji od utrujenosti omahovali. — Vendar so kristjani tudi v tej dobi včasih imeli mirne dni. In te so izkoristili pridno v izpopolnitev svoje organizacije, ki nosi jasne poteze takratnih državnih naprav. V rimskih mestih (municipijih) so nastali sedeži škofov. Območje škofa ali škofijsko okrožje, *διοίκησις*, je segalo ravno tako daleč kakor teritorij municipija. V glavnih mestih rimskih provinc, ki so se imenovala metropole, so dobili nadškofje, metropoliti, svoje sedeže. Njih nadškofijska oblast je segala do mej politične rimske province. Tako imamo temelje cerkvene ustave dane že v tej dobi, v kteri še ni govora o priznanju kristjanstva po državi.

2. Od začetka 4. stoletja do uničenja zapadne rimske države. Cerkev v krščansko-rimski državi.

Konstantin Vel. je v svojem milanskem ediktu l. 313. proglasil splošno versko svobodo in je vrnil kristjanom vsa posestva, ki so jim bila odvzeta ob zadnjem preganjanju. Krščanstvo je imelo odsihdob podobno pravno stališče, kakor državna poganska vera. Pod zastavo svobode in zaščito prava je s pomočjo bogatih gmotnih sredstev, ki so se vsak dan množila, dobilo prosto pot za svoj zmagoslavni polet, ki mu v zgodovini ni enakega. Prihodnji dve stoletji nam kažeta, izvzemši kratko dobo Juliana odpadnika, nevzdržema rastočo moč cerkve, ki je kmalu prevladala vsa druga veroizpovedanja v državi. Nasledniki Konstantinovi so podelili krščanstvu mnogo predpravic in posebno Teodozij Vel. je zadajal poganstvu udarec za udarcem ter je proglasil l. 392. krščanstvo za državno vero. Valentinian III. je l. 425. zakonito določil, da mora biti vsak rimski državljan krščanske vere.

Poganstvo je ginevalo vsled strogih zakonitih odredb vedno bolj, nekristjani so zgubili sčasoma vse pravice in konečno so jih oblastva zasledovala z najstrožjimi kaznimi kot državne hudodelce, kakor poprej kristjane. Pa ne samo proti poganom, tudi proti krivoverskim, nekatoliškim sektam so cesarji izdali mnogoštevilne stroge zakone.

V razmeroma kratkem času se je povzpelo krščanstvo od prepovedane, od zaničevane in preganjane verske skupine do edino veljavne državne vere, preokret, ki je imel najdalekosežnejše posledice tudi za cerkev samo.

Po rimskem pravu je spadalo jus sacrum pod jus publicum in cesar je bil pontifex maximus. Gratian je l. 382. ta naslov sicer odložil, vendar so se cesarji kmalu smatrali za neomejene zakonodajalce tudi v cerkvenih stvareh. Tako je prišla cerkev tudi v vedno večjo odvisnost od države in na vzhodu se je razvil takozvani bicantinizem ali cesaropapizem, kar pomeni, da ima cesar vrhovno oblast v posvetnih in cerkvenih zadevah, da je cerkev državna naprava in državni zakonodaji podvržena. Cesarji so izjavljali, da zadobe cerkvene uredbe obvezno moč šele kadar so po njih potrjene, lastili so si pravico sklicevati občne cerkvene zbore in potrjevati njih sklepe. Cesarji so izdajali povsem samostojno cele vrste cerkvenih zakonov, celo v strogo verskih zadevah, n. pr. Justinian v sporu o treh kapitljih (Dreikapitelstreit). Saj je ravno Justinian izrazil načelno mnenje: »Neque multum differunt ab alterutro sacerdotium et imperium.« (Nov. 7 c. 2). Na vzhodu je ta odvisnost cerkve od državne oblasti ostala trajna, na zapadu pa je bil razvoj drugačen, ker je bila državna oblast dosti slabejša pa tudi cerkvena oblast, centralizirana v rokah rimskega papeža, dosti močnejša. Konec zapadnega rimskega cesarstva l. 476. in sledeči zgodovinski dogodki so bistveno vplivali v prid samostojnosti cerkve.

Razmerje med cerkvijo in državo se je takrat tudi že znanstveno razmotrivalo. Mnogo pisateljev na vzhodu je branilo samostojnost cerkve napram državnemu varuštvu in Chrisostom je celo učil, da je cerkvena oblast nad državno (347—407). Za zapadno cerkev je postala posebno važna knjiga sv. Avguština (353—430) »De civitate Dei.« V njej uči pisatelj, da je božja država, t. j. cerkev, višja kakor »civitas terrena«, vendar pa priznava samostojnost tudi posvetni državi, ako odgovarja duhu krščanstva in je urejena po njegovih zahtevah. Njeni oblasti se imajo pokoriti tudi kristjani.

3. Od konca 5. do začetka 8. stoletja. Cerkev v germanskih državah do Karolingov.

Nasledstvo poprej enotne, visoko razvite rimske države je prevzela na zapadu vrsta primitivnih germanskih državnih tvorb. Cerkev pa je ostala njim nasproti vsled svoje v prejšnji dobi skrbno izpopolnjene organizacije na trdnem temelju zgrajena enota. Njena zgradba se je mogočno dvigala tudi v novi čas nemirov in viharjev, ki so bili v zvezi s selitvijo narodov. Ostala je neomajana in kmalu je sprejela mlade germanske narode v svoje naročje. Bila je njihovim državam in njihovi mladi moči opora, obratno pa je tudi germansko mišljenje globoko vplivalo na cerkev in njeno pravo.

Nevarnost, ki je pretila cerkvi po arianizmu, kteremu je pripadala večina germanskih plemen, je minula, ko je dinastija Frankov prestopila h katolicizmu. (Krst kralja Klodovika l. 496.)

Položaj cerkve v germanskih državah je bil deloma celo ugodnejši, kakor poprej v rimski. Sosebno je ložje varovala svojo samostojnost, ker je bila moč novih držav že radi njih številnosti manjša kakor moč njih rimske prednice. Seveda pa je na drugi strani izgubila tudi mnogo predpravic, ki jih je uživala v rimski dobi.

Škofje v posameznih državah so se često zbirali na skupna posvetovanja v državnih sinodah (Reichs-, Nationalsynoden), kjer so razpravljali o cerkvenih zadevah dotične države. Tako je tvorila organizacija cerkve v mejah vsake germanske države neko celoto (Landeskirche), vsled česar pa ni prenehala zveza z vesoljno cerkvijo in njenim poglavarjem v Rimu.

4. Od začetka 8. do začetka 10. stoletja. Cerkev v državi Karolingov.

Germanska državna ideja je dobila širšo osnovo, ko so frankovski kralji iz rodu Karolingov združili več germanskih držav pod svojim žezlom. Karolingi so stali v ozki zvezi s cerkvijo, saj si je bil že Pipin l. 751. zasigural papeževo priznanje kot kralj ter sprejel iz njegovih rok kraljevsko krono. Ko pa je papež Leo III. o Božiču l. 800. Karola Vel. kronal za cesarja, je hotel s tem slovesno in učinkovito dokazati celemu svetu, da je postala ideja krščanske svetovne države na zapadu zopet živo dejstvo. Tanka vez, ki je do tja še vezala zapad z vzhodom, se je s tem popolnoma pretrgala. Pipin in Karol Vel. sta papežem potrdila njih posvetno posest v srednji in zgornji Italiji in odslej je bila papeževa država obče priznana. Vsak vpliv vzhodno-rimskega cesarstva na zapad je prenehal, vzajemnost med posvetno in cerkveno oblastjo se je tukaj pokazala v najlepši luči.

Enotnost cerkve vsled tega prevrata še ni bila razdrta, pač pa se je začela kmalu na to rahljati (Photius 868) in se je v 11. stoletju trajno pretrgala, ko se je vsled velikega razkola ločila vzhodna cerkev od rimske.

— /V državi Karolingov je cerkev dobila zopet mnogo privilegijev tudi povsem posvetne vsebine. Bilo je to pač v zvezi s tem, da so škofje in opati sodelovali pri vladanju države, se udeleževali državnih shodov in državnega sodstva. Obsežna državna posestva, ki so jih jim bili naklonili že Merovingi, so pač pozneje zopet morali deloma odstopiti državi nazaj. Navzlic temu jim je ostalo še obilo nepremičnega imetja, glede kterega so bili oproščeni vsakih dajatev v državne blagajne. (Imunitete). Prelati so dobili sodstvo nad svojimi podložniki, pravico, jim nalagati davščine, dalje pravico, pobirati carino in kovati denar. Sčasoma so si pridobili sploh vse pravice grofov. Vladar je po vzgledu vzhodno-rimskih cesarjev ustanavljal nove škofije, imenoval škofe, skliceval cerkvene zbore, potrjeval je njih sklepe in jih razglašal kot svoje zakone.

Cerkvena organizacija je na ta način prevzela mnogo agend čisto posvetnega značaja, škofije in opatije so postale državne naprave, škofje in opati so bili tudi državni uradniki, ki so imeli vršiti jako važne državne funkcije (poslaniške posle, razna kraljev-

ska odposlanstva, dvorno službo itd.). Cerkvenim dostojanstvenikom, ki so imeli bogate dohodke iz svojih obsežnih posestev, seveda ni bilo treba za državne posle dajati posebne plače. Tako je cerkveno imetje lajšalo državne finance. V to dobo spada razvoj fevdalnega sistema, nastalega iz potrebe, vstvariti konjenico za boje proti Mavrom. Kakor vazalom podeljena posestva so imenovali tudi s cerkvami zvezana zemljišča, iz kterih je dobival posamezni duhovnik svoje prejemke, beneficije. Ime je ostalo do dandanašnjih dni.

Vendar se je ta ozka, skoraj prijateljska vez med cerkvijo in državo izkazala polagoma kot škodljiva. Mnogo je zgubila cerkev na neodvisnosti in skupno delovanje z državo jo je spravilo polagoma močno pod njeno varuštvo. Končno je država, izrabljajoč odvisnost cerkve, poljubno segala po cerkvenem imetju, ga izkoriščala v svoje namene, nastavljala je samo organe, ki so bili njej všeč, in tako spravila večino škofij in opatij v roke laikov. Veliko nahajamo v onem času cerkvenih prelatov, ki niso imeli nikakega posvečenja. Povsem naravno se je nasproti tem razmeram kmalu pojavila močna opozicija cerkvenih krogov, posebno s strani papeža. A tudi škofje so, v kolikor niso bili laiki, odločno nastopali v prid neodvisnosti cerkve. Dekretale Pseudoizidorja so značilen pojav stremljenja, da se reši cerkev hlapčevske odvisnosti od države. Vendar pa ta prizadevanja takrat še niso imela uspeha.

5. 10. in 11. stoletje. Fevdalizacija cerkvenih naprav. Vlada laikov v cerkvi.

Razmerje med papežem in frankovskimi kralji iz rodu Karolingov se da le približno označiti. Kralj je bil kot »patricius Romanorum« poklican, ščititi cerkveno državo. Kot cesarju pa mu je pristojala nadoblast tudi nad papežem kot posvetnim vladarjem, kakor jo je izvrševal nad vsemi drugimi krščanskimi knezi na zapadu. Imel je pravico, potrditi, kakor poprej vzhodno-rimski cesarji, izvoljenega papeža in ta mu je moral kot vazal priseči zvestobo. Obratno pa je imel papež kot poglavar cerkve pravico, da krona cesarja. Papež in cesar predstavljata skupaj enotnost Kristusovega kraljevstva na zemlji, to je bila ideja onega časa. Vsi krščanski narodi naj bi bili kakor ena rodbina združeni in te rodbine duhovna glava naj bi bil papež, posvetna pa cesar. Posvetna oblast naj bi dobila po cerkveni višjo posvetitev, cerkvena pa po posvetni varstvo in pomoč v izvajanju svoje visoke naloge. Kdor ni bil zvezan s cerkvijo, je bil tudi v državi brezpraven, sovražnik države je bil tudi sovražnik cerkve. Sosebno je bila naloga cesarja, da varuje krščanstvo proti zunanjim sovražnikom in ga razširja med barbarskimi narodi.

Vse to velja za čas Karla Velikega.

Pod njim je že prevladovala napram cerkvi moč države. Pod njegovimi nasledniki se je to razmerje za kratko dobo papeževanja Nikolaja I. (858—867) in Ivana VIII. (872—882) sicer spremenilo v prilog cerkvi, a kmalu je zopet nastal preokret, ker je v Rimu postala papežka stolica predmet nizkih strankarskih bojev, vsled

katerih je tudi papeštvo moralno propadalo. Bil je to najtemnejši čas za cerkev, ko je bilo dostojanstvo papežev pred vsem svetom omadeževano po javnih grešnikih in hudodelcih. (Ivan XII. 955 do 964, Benedikt IX. 1032—1044). Novo nemško kraljestvo pa je imelo ravno takrat vrsto dobrih, krepkih vladarjev in Oto I. je trajno združil cesarstvo z nemško državo. Nemški kralji in cesarji iz rodu Saksov in Frankov so opetovano postavljali papeže, imenovali so vse škofe in opate v državi, smatrajoč škofije in opatije za državno last in se pri tem posluževali oblik, ki so bila običajna za posvetna (vojvodska, grofovska) mesta. Izročili so novo imenovanemu škofu ali opatu palico in prstan, torej cerkvene insignije njihovega dostojanstva in to je pomenilo podelitev škofije ali opatije. (Investitura). Naravno je ta postopek vzbujal mnenje, da podeljuje cesar tudi škofovsko oblast. Skoraj vse cerkve so prišle v zasebno last posvetnih velikašev, ki so veljali tudi za lastnike njihovega imetja. Ti posvetni gospodje so imenovali svojim cerkvam duhovnike, razpolagali so s cerkveno imovino, z gradovi, ki so pripadali dotični cerkvi, z brambenim moštvom in imeli so pravico, prejemati za časa upraznitve (sede vacante) vse dohodke (jus regaliae) in se polastiti po smrti duhovnika njegove premične zapuščine (jus spolii). Hierarhični red cerkvene ustave starejših časov se je moral umakniti novemu redu, vzraslem na povsem sebični, zasebnopravni posvetni osnovi.

Toda ni bila samo državna oblast nositeljica tega razvoja, vsak, ki je imel za to priliko in potrebno moč, se ga je poslužil, da se na ta način okoristi, cerkveni velikaši nič manj, kakor posvetni. V romanskih deželah, na sedanjem Francoskem, so nekteri mogotci si podvrgli poprej neposredno kralju podrejene, tedaj državne škofije in opatije (mediatizirane škofije). Na Nemškem, v Italiji in Burgundiji je kralj svoj neposredni vpliv na državne cerkve ohranil ali vsaj zopet vzpostavil in Otoni so jih še bolj bogato kakor nekdaj Karolingi obdarovali s posvetnimi pravicami, podeljevali so jim cele grofije in vojvodine, da jih bolj priklenejo na se in da si vstvarijo ugoden temelj za svojo vojno moč.

Ta politika seveda ni bila cerkvi v prospeh, ker jo je popolnoma udinjala državi oziroma njenim vladarjem. Koristi le-teh so bile merodajne pri izbiri oseb za najvažnejša cerkvena mesta. Gotovo so postavili takratni cesarji in kralji mnogo sposobnih papežev in škofov, a tudi nevredni možje so bili med njimi, neznačajni dvorski lizuni ali celo taki, ki so si svoja mesta kupili z denarjem (simonija). Cerkveni zbori v državi so stali čisto pod vplivom vladarjev. In vzgled, ki so ga ti dajali z državnimi cerkvami, je vzpodbujal vse one, ki so imeli v svoji lasti nižje cerkve, da so proti tem postopali, kakor je velevala njih korist, razpolagali z njimi kakor z zasebno imovino, tako da se je nahajala cerkev obče v popolni oblasti laikov.

Zopet se je rodilo v cerkvi sami stremljenje, da stre okove, v ktere so jo vklenili posvetni mogotci in si zopet pribori neodvisnost.

To stremljenje se je sosebno negovalo iz reformiranih samostanov in konečno ga je vzelo papeštvo samo v roko. Morda je le naključje, a vsekako značilno naključje, da je verige, v ktere je zašla cerkev ravno pod vplivom germanskega prava, strl v bistvu že papež Gregor VII., tedaj mož, ki mu je nemški cesar pripomogel do najvišjega cerkvenega dostojanstva.

6. Od konca 11. do začetka 14. stoletja. Razvoj hierokratičnega sistema.

Papež Gregor VII. (1073—1085) je pričel boj proti nemškemu cesarstvu s tem, da je prepovedal investituro s palico in prstanom. Vsled odločnega odpora cesarske stranke in prizadetih so pretekla desetletja, predno je prišlo l. 1122. do kompromisa. Pactum Calixtinum, Wormski konkordat, je pomenil za cerkev že lepe uspehe. Prvotni cilj papeževe stranke, osvoboditi cerkve vsakega vpliva posvetne oblasti in jim zajamčiti popolno prostost z vsemi takratnimi pritiklinami, tudi z vladarskimi pravicami, se sicer ni dal doseči, ker od države ni bilo mogoče zahtevati, da se popolnoma odpove številnim mogočnim in važnim cerkvam in samostanom, ki so večinoma že bile postale lastne kneževine in s tem bistveni deli državne ustave. Pa tudi takratni škofje in opati niso hoteli pristati na drugi predlog papežev, naj vrnejo državi vsa podeljena jim posvetna posestva (Dogovor sklenjen v Sutri l. 1109). Ta predlog je želji papeževi, osvoboditi cerkev vseh posvetnih vplivov in ji vrniti njeno samostojnost, gotovo najbolj odgovarjal, toda nemški škofje in opatje bi bili v tem slučaju postali brezpomembni cerkveni dostojanstveniki, njih knežja slava bi bila prenehala. Zato se je dosegel konečno sporazum v tem smislu, da se je državi priznala investitura glede državnih fevdov in z njimi zvezanih posvetnih vladarskih pravic (regalij), da pa se je morala oseba določiti po starih predpisih cerkvenih kánonov, tedaj potom volitve po kapitlju ali konventu, koji ima slediti potrditev papeža. Celotno duhovsko vodstvo je na ta način prešlo v roke cerkve.

Ko se je bil tako posrečil prvi energični korak proti najmočnejšemu protivniku, so prišli drugi na vrsto, francoski in angleški kralji in manjši knezi v nemškem cesarstvu in izven njega, ki so bili posvetni gospodarji mnogih cerkva. Napočila je doba, ko so stolovali v Rimu slavni juristi na papeževem prestolu, kojih zakonodaja je bila silno plodovita. Podpirale pa so jo na najizdatnejši način takratne univerze, znanstvo je bilo takorekoč delavnica za novi red, ki je pod papeži Aleksandrom III., Inocencem III., Gregorjem IX., Inocencem IV. in Bonifacijem VIII. izrinil iz cerkve vsak posveten vpliv, tako da se ni smel vtikati noben laik več v volitev papeža ali škofov in da je postalo nameščanje cerkvenih uslužbencev, sklicevanje cerkvenih zborov, sodstvo nad kleriki in njih obdačevanje izključna pravica cerkvene oblasti.

Pa to še ni bilo vse. Centralizirana papeževa vrhovna oblast se je začela razširjati tudi na čisto posvetno polje. Papeži se niso več zadovoljili z osvoboditvijo cerkve od vseh posvetnih spon, ni jim

zadoščalo, da so si prisvojili pravico, razpolagati z vsemi cerkvenimi beneficiji in vživati za časa sedisvakance njih dohodke (jus regaliae), — njih stremljenje je šlo za tem, da si pribore nadvlado nad vsemi državami tudi v posvetnih zadevah.

Po Luki 22. pogl. 38. vrsta so takratni cerkveni krogi primerjali duhovsko in posvetno oblast z dvema mečema. Teorija o dveh mečih (Zweischwertertheorie) je značilen izraz hierokratičnega sistema.

Glede nemškega cesarstva je veljalo od Inocenca III. splošno mnenje, da je Leo III. to čast prenesel od vzhodnega Rima na Karla Vel. in njegove naslednike. Leo III. te časti ni vstvaril, pač pa je posredoval, da so jo dobili Karol Vel. in njegovi nasl., ki bi brez njega ne bili mogli postati cesarji. Volilna pravica nemških knezov je samo koncesija papeževa. Papež ima pravico, da volitev presodi in izvoljenega potrdi. Šele s tem potrdilom, maziljenjem in kronanjem po papežu zadobi izvoljeni cesarske pravice. Zato mora cesar priseči papežu juramentum fidelitatis. Papežu kot vrhovnemu gospodu pripade državni vikariat v primeru smrti cesarja ali če cesar zanemarja svoje dolžnosti. Papež lahko sprejema pritožbe tlačenega ljudstva proti kraljem in cesarjem in če ostanejo njegovi opomini brez uspeha, sme vladarje odstaviti in podanike razrešiti njihovih dolžnosti do zvestobe in pokorščine.

V ostrem nasprotstvu proti temu strankarskemu stališču guelfov je naziranje cesarske stranke ali ghibelinov. Ti trdijo, da vredita država in cerkev povsem enako, da sta koordinirani. Tudi oblast vladarjev je neposredno od Boga. Od Boga, ne od papeža ima cesar svoj meč, ki ga ali podeduje ali dobi potom izvolitve in ki ga naj uporablja v zaščito in obrambo cerkve. Cesar ni vazal papežev. Papež nima pravice, presojati pravilnost volitve, izvoljeni ima takoj vršiti svoj cesarski poklic. Maziljenje in kronanje cesarja po papežu so samo slovesni obredi. O papeževem državnem vikariatu ne more biti govora. Boj se je vodil tudi na literarnem polju. Obe stranki ste šli preko cilja. Ludovik Bavarski (Ludwig der Bayer) je odstavil papeža Ivana XXII. in mu postavil protipapeža. Podpirali so ga Marzilij Paduvanski, avtor knjige »Defensor pacis«, Wilhelm von Occam in drugi od papeža odpadli minoriti, ki so proti papeževi stranki trdili, da izhaja vsa oblast od cesarja in da cesar lahko postavlja in odstavlja papeže.

Schwabenspiegel je prevzel teorijo o dveh mečih že čisto v smislu papeževe stranke. To je znamenje, da je bila ta stranka tudi v Nemčiji jako močna. Vplivalo je v prilog papežem pač tudi dejstvo, da so mnogi izvennemški vladarji prostovoljno vzeli svoje dežele od papeža v fevd. Tako je vzgled drugih spravil tudi rimsko-nemške cesarje napram papežu v položaj vazalov. Na tej osnovi je nastala zahteva, da ima cesar držati papežu ostroge, da ima rabiti vojsko po želji papeža, da papež razpolaga s kraljevstvom, če cesar umrje itd.

Samostojnost cerkvene oblasti in njen vzvišeni poklic pa so priznavali tudi ghibelini. Odklanjali so le vmešavanje papeža v čisto posvetne življenjske razmere države in njenih podanikov.

Hierokratični sistem se je konečno s svojo prenapetostjo sam obsodil. Najjasnejšega izraza mu je dal papež Bonifacij VIII. v svoji buli »Unam sanctam« iz l. 1302. Z vso odkritostjo govori tam o dveh mečih, ki sta oba podarjena od Boga papežu v svrho, da obdrži duhovski meč za se, posvetnega pa odda cesarju, ki je, kakor vsa bitja na zemlji, podvržen papežu in ima svojo oblast uporabljati po njegovi volji. Ta bula je postala nagrobni spomenik papeževe vesoljne vladarske moči, ki je začela sedaj dokaj hitro ugašati.

7. Konec srednjega veka. Propadanje papeževe svetovne moči.

Dolgotrajni boji, ki sta jih vodila sacerdotium in imperium, obe najvišji oblasti na zemlji druga proti drugi in v kterih je podlegla posvetna oblast, so bili v občutno škodo cesarstvu in cerkvi. Ko je bilo poraženo cesarstvo, so odpovedali različni narodi in njih vladarji pokorščino tudi papežu. Papeži sami so prišli, odkar so stolovali v Avignonu, v vedno večjo odvisnost od francoskih kraljev, ki so jim bili poprej glavna opora v boju proti nemškim cesarjem. Sedaj so svojo ojačeno moč pridno in spretno uporabljali v to, da so si prisvajali vedno večji vpliv na cerkvene zadeve v svoji državi in skušali domačo cerkveno organizacijo vedno bolj postaviti na samostojen temelj. To prizadevanje je rodilo važne uspehe.

Zgradili so polagoma posebno galikansko cerkev, prikrojeno francoskim razmeram, ki se je tudi sama nazivala Ecclesia Gallicana.

Povratek papežev iz Avignona v Rim je imel po vplivu Francije za posledico dolgotrajni razkol (1378—1417). Da je ta razkol silno omajal še ostalo moč in ugled papeštva, je naravno. Na cerkvenih zborih v Pizi (1409), v Kostnici (1414—1418) in Bazlu (1341 do 1445), ki so skušali odpraviti razkol in prenoviti ustroj cerkve, se je proglasilo načelo, da stoje zbrani škofje nad papežem, da se imajo sklepom občnih cerkvenih zborov podvreči in pokoriti tudi papeži. Francoski episkopat je sklepe cerkvenih zborov v Kostnici in Bazlu na sinodi v Bourges-u l. 1438. sprejel za svoje in proglasil v posebni pragmatični sankciji svoboščine galikanske cerkve, libertates Ecclesiae Gallicanae. V njih je izraženo načelo, da veljajo za francosko cerkev samo kánoni, ki jih je ta za svoje sprejela. Uvaja se kraljevski placet za papeževe ukaze in recursus ab abusu, posebno pravno sredstvo proti odlokom cerkvene oblasti. Francoska cerkev se je tedaj postavila jasno na stališče konciliarne teorije, prisvojila si je nasproti papalnemu episkopalni sistem, ki se naziva v svoji francoski obliki tudi kot galikanizem.

V območju nemškega imperija je bil razvoj sličen, le da ga niso več vodili cesarji, ampak vladarji teritorijev. Njih vladarska oblast je vedno bolj segala tudi v čisto cerkvene zadeve, ustvarila se je vladarska cerkvena nadoblast ali državno cerkvenstvo (Staats-

kirchentum). Že v 15. stoletju se je rodila prislovica: Dux Clivae (Cleve) est papa in territoriis suis, kar je značilo, da ima tudi mali nemški knez v svoji kneževini nasproti cerkvi vse pravice kakor papež sam. Rimska kurija je sklepala sedaj z deželnimi knezi, ne več s cesarjem kot takim pogodbe, tako l. 1446 takozvane knežje konkordate (Fürstenkonkordate), v kterih je do izvestne meje stremljenja knezov priznala in se odpovedala mnogim rezervatom glede cerkvenih beneficijev.

Izgubljala pa je na veljavi in moči pred vsem le rimska stolica, med tem ko je moč nižjih cerkvenih dostojanstvenikov celo rasla, ker so bili večinoma tudi oni postali vladarji svojih teritorijev kakor posvetni knezi.

Značilno za ves srednji vek pa je pred vsem dejstvo, da je šlo le za eno cerkev in eno državo, kajti rimsko-nemško cesarstvo je veljalo kot enotna državna tvorba. Še le polagoma so prišle poleg te tudi druge države do veljave in konečno je bila nemška država samo še skupno ime za celo vrsto samostojnih kneževin. Tako je novi vek položaj popolnoma spremenil. Na mesto enotnega imperija je stopilo veliko število večjih in malih držav, in reformacija je skrbela za to, da so prišle do priznanja in upoštevanja tudi organizacije novih krščanskih veroizpovedanj. Enotnost države in cerkve v srednjem veku je izpodrinila v novem veku obilica držav in verskih družb.

8. Do vestfalskega miru. Doba verskih vojsk.

Reformacija je bila za stremljenje deželnih knezov, si prisvojiti čim več cerkvene oblasti, kakor voda na mlin. Nauk, da popolnoma zadostuje sv. pismo, da je opravičenje podano že po veri sami in da so vsi verniki poklicani k duhovništvu, zanika seveda vsako vidno cerkev, zato tudi vsak cerkveni regiment in vsako razmerje med cerkvijo in državo. V stiski pa so vendar uvideli tudi reformatorji, da brez trdnega reda ni mogoče izhajati, govorili so o vidni, pravno urejeni cerkvi, nje vodstvo pa so izročili, oziroma priznali državi, ki ga je bila itak že od početka verske revolucije vzela v svoje roke. Cerkev je tako postala državna naprava, kar je bilo čisto v skladu z že poprej močno razvito državno nadoblastjo nad cerkvijo. Prejšnji »jus majestaticum circa sacra« se je spremenilo v »jus in sacris« ali »jus sacrorum«. Cerkveno pravo se je vstvarjalo le potom državne zakonodaje. Vodstvo cerkve je prešlo v roke državnih oblastev. Država je predpisovala članom cerkve vero, menjavo vere in način, kako se imajo verski predpisi na zunaj izvrševati (bogoslužje). Vse to je izraženo v stavku: cujus regio, ejus et religio. Cerkveno imetje je postalo državno imetje, dasi se naziva še s prvotnim imenom.

S tem je na kratko označeno stališče reformiranih cerkvá v pravnem oziru. Tako se je bilo izobličilo koj ob početku reformacije pod pritiskom razmer in še le pozneje so zanj iskali tudi znanstvene oblike ter vstvarili v teoriji za razmerje reformiranih cerkvá napram državi episkopalni, teritorialni in kolegialni sistem. Vstvaritelja

prvega sta M. Stephani († 1646) in posebno B. Carpzov († 1666), ki pravita, da je prešla jurisdikcija škofov nad protestanti, ki je bila ukinjena po avgsburškem verskem miru, na deželnega kneza, ki je v svojstvu kot deželni vladar tudi summus episcopus. Duševni očetje teritorialnega sistema so H. Grotius († 1645), Ch. Thomasius († 1728) in J. H. Böhmer († 1749). Ta sistem se zrcali v stavku: »cujus regio eius et religio«, in ne pomeni nič drugega, kakor da je vsa zunanja cerkvena oblast v rokah vladarja dežele. Po kolegialnem sistemu, zastopanem po S. Pufendorfu († 1694) in izpopolnjenem sosebno pa M. Pfaff-u († 1760), pa so bile prvotne nositeljice cerkvene oblasti občine, ki pa so jo prenesle na deželnega kneza. V Nemčiji da se je to zgodilo na ta način, da so občine rade sprejele reformacijo po dež. knezih. V novejšem času pridobiva v znanstvu kolegialni sistem vedno več pripadnikov. (Friedberg Lb.[6] str. 98 ss.)

Kar se je tako lepo posrečilo protestantovskim knezom, je vzpodbudilo tudi njih katoliške vrstnike, da si prilaste čim več oblasti v cerkvenih zadevah. Rim je bil radi reformacije v stiski, njegova moč je silno trpela, ker je izgubil vse reformirane dežele in ž njimi mnogo duševnih sil, zato je bil tem bolj navezan na kneze, ki so mu ostali zvesti in primoran napram njim popuščati tudi tam, kjer je šlo za stare cerkvene pravice.

9. Do konca 18. stoletja. Doba državnega absolutizma in državnega cerkvenstva.

Določbe avgsburškega verskega miru iz l. 1555. so imele biti le začasne. Obe stranki ste upale, da dojde med njima vendar do sporazuma. Toda ta se ni dosegel, tudi 30 letna vojska ga ni prinesla in vestfalski mir ni na že obstoječih razmerah bistveno nič izpremenil.

Katoliška cerkev je zavzela napram novemu nauku na tridentinskem zboru (1545—1563) svoje stališče. Mnogo koristnih reform se je tam sklenilo, mnogo razvad v cerkvi odpravilo, pravice cerkve so se natančno formulirale. To ni moglo prav nič zadržati toka, iz kterega se je rodil povsodi v Evropi monarhični absolutizem.

Neomejena vladarska oblast se je uveljavljala tudi napram cerkvi. Smeri, po kterih je pri tem hodila, so si med seboj zelo podobne, dasi nosijo različna imena, n. pr. na Francoskem galikanizem, na Nemškem Febronianizem, v Avstriji Jožefinizem. Vso dobo se naziva tudi kot dobo prosvitljenega absolutizma (Aufklärung, aufgeklärter Absolutismus). Na temelju naravnega prava (jus naturale) so vstvarili cel sistem pravic države napram cerkvi in v cerkvenih zadevah v obče, za ktera so rabili skupni izraz: jura majestatica circa sacra. Šteli so semkaj:

a) jus advocatiae sive protectionis, pravico varstva nad cerkvijo. Za zaščitnike in varuhe cerkve so veljali nekdaj cesarji, bila je to njih najvišja naloga. Zdaj je pomenila ta pravica neko varuštvo nad cerkvijo, ki so ga navadno izvrševala posebna oblastva, cerkveni sveti, konsistoriji i. p.;

b) jus inspectionis, pravico nadzorstva nad pridigami, katehezo, bogoslužjem, procesijami, misioni in božjimi potmi, posebno pa nad občevanjem škofov z Rimom;

c) jus cavendi, pravica do varnostnih odredb, da se v naprej prepreči vsako oškodovanje državnih interesov;

d) jus placeti, po kterem se morajo predložiti vsi papeški in škofovski odloki in naredbe, tudi dogmatične vsebine, državi v odobrenje (placet), ne samo v vpogled;

e) jus exclusivae, pravica prigovora pri nameščanju cerkvenih uslužbencev z učinkom, da se mesto onemu, ki se ga označi za personam minus gratam, od cerkvenega predstojnika ne sme podeliti. S tem v zvezi je dalekosežno sodelovanje države pri vzgoji klerikov, pri vsprejemanju kandidatov za duhovski stan in pri preiskušnjah duhovnikov v svrho nameščenja v cerkveni službi. Jožefinska država je smatrala vse šolstvo za čisto politično, izključno državno zadevo;

f) jus appellationis (recursus ab abusu, appel comme d'abus), pravico, preprečiti zlorabo cerkvene oblasti s tem, da ima vsak državljan pravico, pritožiti se proti cerkvenim odločbam na državna oblastva;

g) jus reformandi v tem smislu, da sme država vse ukreniti, da se odpravijo razvade v cerkvi in v cerkvenih zavodih;

h) jus dominii supremi sive eminentis, višja lastninska pravica države nad cerkvenim imetjem, iz ktere izhaja pravica do obdačenja in uprave cerkvenega imetja, do amortizacijskih zakonov in celo do sekularizacije.

Ta teorija je mnogo škodovala cerkvi, a državi ni koristila. Najvnetejše jo je zastopal cesar Jožef II., ki je pa moral konečno sam uvideti, da imata država in vladar višji poklic, kakor igrati vlogo sakristana in policista v cerkvi. Vendar pa si je stekel Jožef II. tudi za cerkev trajnih zaslug s tem, da je preosnoval vso zunanjo cerkveno ustavo, sosebno v Notranji Avstriji, pod ktero je spadala takrat vsa sedanja Slovenija. Cerkvena okrožja so bila tako raztresena, da nam nudi predjožefinska škofijska karta sliko kakor pester mozaik. Raznolikost ordinarijev na dostikrat čisto malem ozemlju je otežkočala redno upravo in onemogočala enotnost cerkvenega vodstva. Na tem polju so bila prizadevanja Jožefa II. uspešna in ne sme se pozabiti njegovih zaslug, ako se govori in piše o njegovi zgrešeni cerkveni politiki.

10. Najnovejša doba. Konec absolutizma in fevdalizma. Spiritualizacija cerkvenega prava.

Francoska revolucija je polagoma v celi Evropi imela za posledico, da se je moral absolutizem umakniti moderni ustavni državni obliki. Z absolutizmom je izginil tudi fevdalni sistem. Nova doba je strla obenem verige, v ktere je bila cerkev poprej vklenjena; saj se je moralo priznati državljanom mnogo svoboščin in političnih pravic, kterih se je smela okoristiti tudi cerkev v svoje svrhe.

Pa tudi za cerkev je napočil povsem nov položaj. Izgubila je vso posvetno moč, in sicer v Nemčiji že l. 1803, v Italiji pa l. 1870, ko so cerkveno državo vtelesili v kraljevino Italijo. Cerkev je izvajala iz teh historičnih dogodkov svoje praktične posledice. Opustila je vsako nadaljnje zasledovanje svojih srednjeveških aspiracij po posvetni moči ter je svoj delokrog omejila zgolj na duhovno polje, ki je sploh njeno pravo torišče. In v tej novi smeri je prišla do uspehov, o kterih še Pij IX. ni sanjal, kteri pa so bili sojeni njegovemu nasledniku Leonu XIII., ki je s svojo diplomatično spretnostjo cerkvi pridobil mnogo nekdanjega ugleda nazaj, samo da je ta ugled bil posledica idealnega dela cerkvenih krogov in da ni šel na škodo držav, kakor nekdaj.

Spiritualizirano cerkveno pravo je konečno našlo izraza v kodifikaciji, dovršeni l. 1917, ktero so zahtevali škofje že na vatikanskem zboru, ki jo je pa šele papež Pij X., zvest svojemu geslu, »omnia restaurare in Christo«, vzel z vso vnemo v roke.

III. Poglavje.

Cerkev in druge verske družbe.

§ 16.

Cerkev in drugoverci.

a) Nekrščeni. Naloga cerkve je, da spreobrne nekrščene k krščanski veri. Pri tem pa se ne sme posluževati nikake sile. Cerkveni zakoni za nevernike niso obvezni, dokler se spreobrnjenje ni izvršilo (c. 12). Pač pa velja za nje jus naturale, naravno pravo, po kterem se imajo presojati njih zadeve, če pridejo pred cerkveni forum, n. pr. zakon poganov. Seveda nimajo nekrščeni tudi nikakih pravic v cerkvi, ker niso njeni člani. Tako ne morejo izvrševati patronata (c. 1453), ne morejo postati deležni cerkvenih ustanov itd.

Vsaka communicatio in sacris z neverniki je prepovedana. Sicer pa je občevanje z njimi dovoljeno. Večkrat je cerkev prepovedala kristjanom izvrševati službo poslov ali dojk pri judih. Nektere sinode (Praga 1860) so te prepovedi še v novejšem času zopet obnovile. Njih namen je, preprečiti, da kristjani vsled vzgleda, ki ga vidijo vsak dan, postanejo mlačni in odpadejo od kršč. vere. Isti namen so imeli predpisi prejšnjih časov, po kterih so morali judje bivati v posebnih ulicah ali okrajih in nositi obleko, po kteri se jih je moglo takoj kot jude spoznati. Cerkev je jude opetovano vzela v svoje varstvo in zaščito,

kadar so izbruhnila proti njim preganjanja. Upoštevala je pri tem, da je njih narod dal svetu mesijo. Zato se jim je tudi priznalo lastno pravo, varnost osebe in imetja, prosto izvrševanje bogoslužja in nedotakljivost sinagog in pokopališč. Ker so pa oni Krista križali, so vživali po cerkvenem pravu samo toleranco, niso pa imeli dostopa do javnih služb in niso smeli imeti krščanskih robov in nevoljnikov.

V posvetnem pravu so bile glede judov slične določbe. Še le francoska revolucija je proglasila načelo, da so vsi državljani enakopravni, in to načelo je prodrlo konečno v vseh ustavnih državah. Po čl. 4. naše ustave z dne 28. junija 1921 so judi povsem enakopravni z drugimi državljani.

b) Cerkev in nekatoliški kristjani. Članstvo v cerkvi se pridobi s krstom. Kdor je prejel krst, je kot član cerkve zavezan, da sprejme njeno vero in izpolnjuje njene zakone. Če pridejo tedaj zadeve nekatoliških kristjanov pred cerkveni forum, se jih sodi po predpisih cerkvenega prava. Kdor zavestno zagovarja stavek, ki ga je cerkev označila kot krivoverskega ali kdor vedoma taji cerkven dogma, ta zagreši hudodelstvo formalne herezije. c. 1325 § 2. Kdor si pa svoje zmote ni svest, ne zapade kazni, ker gre v tem slučaju le za materialno herezijo. Sosebno se onih ne sme šteti med formalne krivoverce, kterim nauki cerkve niso znani, ker so bili n. pr. vzgojeni od krivoverskih starišev. Oni, ki zavrže celotni nauk cerkve, se imenuje odpadnik, apostata. Tudi razkol, shizma, ki pomeni ločitev od enotnosti cerkve, je lahko formalen ali materialen. Napram vsakemu, ki se nahaja v zmoti, ima cerkev dolžnost, da ga privede k resnici nazaj, toda le potom molitve, razlage cerkvenega nauka, z dokazi ljubezni do bližnjega, ne pa s slepo vnemo, sovražnim prerekanjem, s ponudbami dobičkov ali celo s silo. (c. c. 1350, 1351.)

Tekom časa pa niso odpadli od cerkve le posamezniki, ampak velike množice ljudi, ki so se združile v samostojne verske družbe, koje so se tudi kot cerkve organizirale. Mnoge izmed njih so zelo razširjene in že stare. Katoliška cerkev jih kot edina prava cerkev ne priznava za opravičene, še manj za enakopravne. Ona jih smatra za sekte. Cerkev je z dogmatičnega stališča nestrpna, intolerantna. To so tudi druge cerkve in sploh vse verske družbe, ako so o resnici svojega nauka prepričane.

Cerkev danes nima in tudi ne zahteva zunanje jurisdikcije nad onimi, ki so od nje ločeni, zato pa zabranjuje katolikom, da se vdeležujejo bogoslužja nekatolikov (communicatio in sacris activa c. 1258), in ne pripušča nekatolikov k svojemu bogoslužju (c. i. s. passiva).

Katolik se ne sme udeleževati bogočastnih dejanj nekatolikov, iz kterih bi sledilo, da se sam k njihovi veri priznava. Tu sem so šteti: udeležba pri protestantovskem obhajilu, obiskovanje pridig in božje službe, krst po nekatoliškem cerkvenem nastavljencu, ako se ne izvrši v skrajni sili; c. 2319 štev. 3 in 985 štev. 2; botrstvo pri nekatoliškem krstu; poroka katolikov pred nekatolikom tudi v slučaju mešanega zakona. c. 2319 štev. 1 in 1063 § 1. Ni dovoljeno, da bi se zaročenca, kojih eden je katolik, po poroki pred katol. duhovnikom dala poročiti tudi po nekatol. duhovniku. V tem bi bil podan favor haeresis, ki tvori poseben zločin po c. c. 1063 § 1 in 2319. Kazen: excommunicatio latae sententiae reservata ordinario. Ako je pa udeležba pri bogoslužnih dejanjih nekatolikov upravičena v razmerah, ako ni z njo v zvezi nevarnost odpada ali pohujšanja, potem je dovoljena, n. pr. pri pogrebih, porokah nekatolikov ali pri božjih službah iz javnih ozirov.

Nekatoliki niso pripuščeni k zakramentom (c. 2260), tudi se jim ne sme dati cerkvenega pogreba. c. 1240 štev. 1. Otrokom nekatolikov sme katol. duhovnik le v skrajni sili podeliti krst (c. c. 750 § 1, 751). Nekatoliki ne smejo biti botri (c. 765 štev. 2), pač pa krstne priče. Pri mešovitih zakonih je sedaj assistentia activa obče pripuščena, le maša je prepovedana (c. 1102), druge obrede sme škof dovoliti. Po konstituciji papeža Martina V. »Ad vitanda scandala« iz l. 1418. in sedaj po c. c. 2258 § 2 in 2259 § 2 so od pasivne vdeležbe pri božji službi izključeni samo excomunicati vitandi t. j. oni, ki so javno od papeža z navedbo imena izobčeni. Nekatoliki kot taki pa ne spadajo sem. Zanje se sme zasebno moliti, tudi tajne tihe maše so zanje dopustne. Za nekatoliške vladarje se smejo darovati celo slovesne maše in izvršiti javne molitve, ker veljajo blagru dežele. Slovesen requiem za umrle nekatoliške vladarje pa je bil dosedaj prepovedan in po besedilu c. c. 1240. § 1 in 1241. ostane prepoved pač tudi še v naprej v veljavi.

One, ki cerkvi zaukažejo ali jo prisilijo, da cerkveno pokoplje razkolnika, krivoverca ali nevernika, zadene kazen

izobčenja latae sententiae nemini reservata. Tiste pa, ki takim osebam prostovoljno nudijo cerkveni pogreb, zadene interdictum ab ingressu ecclesiae ordinario reservatum. c. 2339. Cerkveni pogreb pa je dovoljen, če so te osebe pred smrtjo kazale znake kesanja (c. 1240 § 1).

§ 17.

Najvažnejši novodobni cerkvenopolitični sistemi.

A. Paritetna država.

Zasebnega občevanja med katoliki in nekatoliki cerkev ne brani. Urediti prašanje politične tolerance pa je izključno stvar države, na koje ozemlju prebivajo pripadniki različnih veroizpovedanj. Še le nova ustavna doba je poskusila zadovoljivo rešitev problema.

1. Milanski edikt je proglasil l. 313. splošno versko svobodo. Ko je pa postalo krščanstvo državna vera, je ta svoboda zopet izginila. Krščanski cesarji so izdali zakone, po kterih so zadele krivoverce najstrožje kazni, celo smrt. Vera je veljala za del ustave in ustava države je imela biti strogo enotna. Kdor je kršil enotnost vere, se je hudo pregrešil proti državnemu redu. To pravno naziranje je bilo merodajno tudi v germanskih državah in ostalo je v veljavi skozi celi srednji vek. Friderik II., ki gotovo ni bil verski fanatik, je za krivoverstvo opetovano določil kot kazen smrt na grmadi in papeža Gregor IX. in Inocenc IV. sta te zakone potrdila. Celo oznanjevalci nove vere v 16. stoletju, ki so za se pač zahtevali svobodo vesti v polnem obsegu, niso kazali napram drugovercem nobene tolerance in še manj države, ki so stopile na njihovo stran.

2. Da bi se bilo proti reformatorjem in njih pripadnikom lahko postopalo na podlagi državnih zakonov kot hudodelcem, je povsem jasno. Karol V. pa teh zakonov radi širеče se revolucije ni mogel več izvesti. Zato njegov kazenski zakonik iz l. 1532., znan pod imenom Constitucio Criminalis Carolina (C. C. C.) ali peinliche Halsgerichtsordnung Karls V., nima več kazenskih določb proti heretikom. V augsburškem verskem miru l. 1555. je bilo določeno, da katoličani in protestanti lahko prosto in svobodno izvršujejo vsak svojo vero. Pravico, da si volijo veroizpovedovanje, pa so imeli le neposredni državni

stanovi, podaniki so se morali po pravilu, cuius regio eius et religio, pokoriti odredbam svojega kneza, smeli so se pa izseliti, ako so hoteli ostati zvesti svojemu od vladarja različnemu verskemu prepričanju (beneficium emigrandi). V državnih mestih pa so imeli ostati katoliki in protestanti skupaj, kakor doslej. Ferdinand I. je dal tej mirovni pogodbi še poseben dostavek, da izgube duhovski državni stanovi, ki prestopijo k augsburškemu veroizpovedanju, službo in dostojanstvo (reservatum ecclesiasticum). Vitezi in meščani v duhovskih kneževinah pa so dobili pravico, da smejo ostati protestanti, če so že dalj časa pripadali novi veri.

3. Augsburški mir verskega nasprotja nikakor ni odstranil. To nasprotje je postalo le še vedno ostrejše radi protireformacije in je konečno rodilo 30-letno vojsko, ki je končala vsled opešanja obeh strank z Westfalskim mirom l. 1648. Določbe, ki se nanašajo na verske razmere, vsebuje Instrumentum pacis Osnabrugensis. Poleg protestantov augsburškega so bili priznani tudi oni helvetskega izpovedanja. Glavne določbe so:

a) V političnih, države se tičočih zadevah so državni stanovi vseh treh izpovedanj enakopravni. Prestop izvršen iz ene konfesije v drugo ne spremeni nič na pravicah dotičnega stanu na državnopolitičnem polju.

b) V verskih zadevah ne odloča večina glasov, temveč državni stanovi katol. in prot. vere naj glasujejo vsak za se kot corpus Catholicorum in corpus Evangelicorum in prašanje naj se potem med obema skupinama v prijateljskem sporazumu reši.

c) Vsaka konfesija ohrani ono cerkveno imetje, ki je bilo 1. januarja 1624 (dies decretorius, dies normalis) njena last. Za nektere dežele se je določil kot dies decretorius 1. januar 1618, za dežele cesarja pa je ta določba sploh odpadla. Reservatum ecclesiasticum je ostal še nadalje v veljavi.

d) Vsi državni stanovi imajo pravico do reformacije (jus reformandi), toda z omejitvijo, da mora deželni knez (izvzemši Avstrijo) svojim podanikom, ki pripadajo drugi veri nego on, dopustiti njeno izvrševanje v onem obsegu in oni obliki, kakor jim je bilo to izvrševanje dovoljeno poljubnega dne l. 1624. (annus decretorius, a. normalis). Ako je deželni knez prestopil k drugemu veroizpovedanju, ali če je prešla vlada v deželi v roke kneza drugega veroizpovedanja, ni smel ta dotedanje ver-

ske pripadnosti svojih podanikov spreminjati. Podanikom pa ki niso mogli dokazati posestnega stanja iz l. 1624., smel je deželni knez nadalnje izvrševanje njih verozakona prepovedati in jih v daljšem roku siliti, da se izselijo, toda ni jim smel od imetja ničesar vzeti.

Papež Inocenc X. je ta mir obsodil, ker so po njem postale izgube, ki jih je kat. cerkev po reformaciji utrpela, trajne. Kot državni zakon pa je ostal westfalski mir navzlic papeževi obsodbi v veljavi.

V različnih deželah je bilo vsled tega zgodovinskega razvoja izvrševanje verozakonov različno. Dežele so bile ali katoliške ali protestantovske (luterske ali reformirane). Tu in tam so se nahajale v sicer versko enotnih teritorijih tudi občine drugega veroizpovedanja, ki so imele na podlagi posestnega stanja iz l. 1624. exercitium religionis publicum ali privatum in skoraj povsodi se je našlo tudi še pripadnike drugih konfesij, ki se jih je samo trpelo, in ki so imeli svojo devotio domestica simplex ali qualificata.

4. V prejšnji Avstro-Ogrski so bile razmere slične kakor v Nemčiji. Toda v avstrijskih kronovinah kakor na Češkem in Ogrskem je vladalo v vsem srednjem veku načelo stroge enotnosti v veri. Nastale sekte so brezobzirno preganjali. (Husitske vojne.)

Protireformacijo so v avstrijskih deželah izvedli z vso strogostjo. Jedina od države priznana vera je bila katoliška. Nekatoliških veroizpovedanj se niti trpelo ni! Svojo vnemo za katoliško stvar pa so izkoristili avstrijski vladarji v to, da so vedno bolj razširjali svoja jura circa sacra. Cesarja Ferdinanda II., ki je pregnal protestante iz svojih dežel, nazivajo zgodovinarji po pravici za ustanovitelja jožefinizma. Cerkev je smela samostojno odločati samo in pure spiritualibus, v vseh drugih ozirih je bila pod strogim državnim nadzorstvom. Na Ogerskem pa so bili katoliki in protestanti enakopravni. Ta enakopravnost je bila priznana v 16. stoletju tudi pravoslavni cerkvi s tem, da so beguncem iz Turčije (nekdanje Srbije) dovolili na Ogerskem, Hrvaškem in Kranjskem prosto bogoslužje po njih veri in obredu. Jude so ponekod trpeli, a so jih v časih tudi zopet izgnali.

Nauk o naravnem pravu in doba prosvitljenega absolutizma v zvezi z vedno večjo pomešanostjo različnih veroizpove-

danj sta od srede 18. stoletja naprej pripravila pot večji verski strpnosti. Tolerančni patent cesarja Jožefa II. z dne 10. oktobra 1783. je dovolil protestantom obeh izpovedanj in pravoslavni cerkvi domačo versko službo, kjer niso imeli dotični kristjani itak že prej obsežnejših pravic. Tudi židom se je stališče zboljšalo. Židje, protestanti in pravoslavni pa so se morali oblastvom prijaviti. Vstop v javne službe se jim je moral posebno dovoliti. Vsa druga veroizpovedanja, tudi brezverstvo, so bila prepovedana.

5. Absolutna policijska država je prenehala še le z l. 1848., ko je celo Evropo prevzelo revolucionarno gibanje. Tudi glede verske strpnosti so še le sedaj prodrla nova načela. Še osnovni zakoni stare nemške zveze (Deutsche Bundesakte) iz l. 1815. določajo za vse tri krščanske stranke samo enake državljanske in politične pravice, ne pa tudi pravico do javne službe božje. To pravico so prinesele državljanom še le novodobne ustave.

V stari Avstriji je zajamčil ces. patent z dne 4. marca 1849 d. z. št. 151 vsem državljanom svobodo vere in vesti, vsaki priznani verski družbi pa javno bogoslužje in pravico do njenega imetja; podvrgel pa je ob enem vse cerkve in verske družbe državnim zakonom.

Vlada je iskala sporazuma s katoliškimi škofi, kterim je dovolila prosto občevanje z Rimom. Odpravila je placet in v večjem obsegu zopet uvedla cerkveno sodstvo. Med cerkvijo in državo je nastalo novo razmerje, sistem koordinacije, po kterem sta obe oblasti, vsaka na svojem polju samostojni, druga od druge neodvisni, enakopravni.

18. avgusta l. 1855. je bil sklenjen med cesarsko vlado in papežem konkordat, ki je zajamčil katoliški cerkvi popolno samoupravo, izročil celo šolo njenemu nadzorstvu, razveljavil drugo poglavje obč. državli. zakonika in odkazal vse zakonske spore cerkvenim sodiščem.

Konkordat je imel takoj s početka hude nasprotnike, ki so zahtevali važnih izprememb v določbah o mešovitih zakonih in o prestopu k drugi veri. Ker Rim ni mogel popustiti, je država uredila te zadeve za se, in sicer deloma že v osnovnih zakonih iz l. 1867., potem z majnikovimi zakoni iz l. 1868. (Maigesetze, zakoni z dne 25. maja 1868 d. z. štev. 47, 48 in 49, ki se tičejo vzpostavitve pristojnosti drž. sodišč v zak. zadevah, razmerja cerkve do šole ter medverskih odnošajev) in končno z zakonom

z dne 7. maja 1874 d. z. štev. 50 o zunanjih pravnih razmerah kat. cerkve. Že 4 leta poprej, namreč z najvišjim odlokom z dne 30. VII. 1870 je bila država odpovedala konkordat, ki je bil pa formalno odpravljen še le z zakonom z dne 7. maja 1874.

Ti zakoni so vstvarili zopet novo razmerje med cerkvijo in državo, ki se lahko označi kot sistem paritetne države. Vse od države priznane verske družbe so enakopravne. Država ureja njih zunanje zadeve po svojih zakonih, v mejah teh zakonov pa jim prizna samoupravo.

6. Pariteta napram verskim družbam ima za podlago svobodo vere in vesti, ki se tiče vseh državljanov. Ta svoboda spada med politične pravice. Od Amerike jo je najprej prevzela francoska revolucija. V modernih državah je povsodi ustavno zajamčena.

Vsak državljan si sme izbrati vero po svojem prepričanju; lahko jo tudi menja ali zavrže, ne da bi se odločil za drugo. Od njegove volje je odvisno, ali izpolnuje predpise svoje vere ali ne. Državljanske in politične pravice so od veroizpovedanja neodvisne.

Ta svoboda pa je omejena po državnem pravnem redu v toliko, da ostanejo državljanske dolžnosti po določilih verozakonov nedotaknjene (n. pr. obveznost do vojne službe).

Pravice verske svobode se morejo poslužiti še le versko dorasle fizične osebe. Versko doraslost določa zakon.

7. Pariteta napram verskim družbam obsega sledeča načela: a) Za vse enaka prostost v oznanjevanju verskega nauka. Vsaki verski družbi mora biti dovoljeno, da oznanja svoj nauk v dopustni obliki ustmeno ali pismeno in si s tem vabi nove pripadnike. Iz tega izhaja za posameznika pravica do prostega prestopa v drugo vero. Verska pripadnost otrok je odvisna ali od volje staršev ali pa je urejena z zakonom. b) Vse cerkve in verske družbe se morajo enako ščititi v pravici do izvrševanja verskih predpisov, zato se sramotenje njih verskih naukov, ali njih obredov ali motenje njih božje službe po zakonu kaznuje (verski delikti). Nikdo se ne sme siliti k udeležbi pri verskih slavnostih njegovega lastnega ali tujega veroizpovedanja. Nikdo se ne sme siliti, da se obrne za podelitev verskega dejanja (krst, poroka, pogreb) na služabnika druge vere, ali da temu v vsakem slučaju plača pristojbino (župna obveznost, Pfarrzwang). c) Vse cerkve in verske družbe so priznane kot kor-

poracije, ki so sposobne pridobivati in imeti imovino. d) Vse cerkve se morajo enako upoštevati pri dovolitvi državnih prispevkov za verske potrebščine tako glede bogočastja, kakor tudi šol in drugih javnih zavodov. Državna vlada mora zavzeti napram vsaki verski družbi stališče, kot da bi pripadala njej. Načelo mora biti: ne vsem enako, pač pa vsakemu svoje. To načelo je gotovo težko izvedljivo, a ravno tako gotovo je, da bi bila absolutna pariteta nemogoča, ker se radi različnosti institucij ne da postopati napram vsem veroizpovedanjem po istih načelih. Pariteta more biti zgolj relativna. Zato so potrebni razun načelnih zakonitih določb, ki veljajo za vse enako, še za vsako versko družbo posebni zakoni; take nahajamo v vseh novodobnih državah in vstvariti jih bo treba tudi pri nas.

8. Enakopravnost ali pariteta pa velja samo za one cerkve in verske družbe, ki so od države priznane. V Sloveniji, Dalmaciji in Istri so smatrati na podlagi zakonov prejšnje Avstrije in čl. XII. vidovdanske ustave za priznane naslednje cerkve in verske družbe, ki so na ozemlju naše kraljevine organizirane: katoliška in evangeljska cerkev obeh izpovedanj, pravoslavna cerkev, dalje judovska in muslimanska verska zajednica hanefitskega obreda. Lipovanska, vztočno-armenska, starokatoliška in evangeljska bratska cerkev (evangelische Brüderkirche) so bile v Avstro-Ogrski priznane, a nimajo na našem ozemlju niti ene občine. V Srbiji in Črni gori je veljala do 28. junija 1921 (ustava) pravoslavna erkev za državno cerkev. Izmed ostalih veroizpovedanj si je priborila v Srbiji na podlagi konkordata z dne 24. junija 1914 in v Črni gori na podlagi konkordata z dne 18. avgusta 1886 katol. cerkev posebno, izjemno stališče. V obeh deželah so bili priznani še muslimani, v Srbiji tudi protestanti obeh izpovedanj. V nekdanjih ogrskih pokrajinah so bili poleg že naštetih priznani še baptisti, ki pa na našem ozemlju niso organizirani.

Naša kraljevina je stopila vsled svoje ustave načelno v vrsto paritetnih držav. Po čl. XII. so osvojene vse one vere, ki so bile v kteremkoli delu državnega teritorija dosedaj zakonito priznane. Za ostala veroizpovedanja se mora priznanje izreči z zakonom. Vse osvojene in priznane vere so ravnopravne. Vršiti smejo svoj verozakon javno. Svoje notranje verske posle upravljajo samostojno. V mejah zakona jim je priznana avtonomija glede uprave fondov in drugega verskega imetja.

Ustava nam podaja samo glavna načela glede paritete. Ta načela bo treba izvesti še le v posebnih zakonih in sicer za vsako konfesijo posebej. Dokler teh zakonov ni, se je ravnati po predpisih, ki veljajo za različne pokrajine, v kolikor niso brez dvoma po ustavi razveljavljeni. Od bodočih zakonov bo odvisno, ali bodo načela paritete izvedena dosledno ali ne. V enem zelo važnem pogledu je odločila že ustava, namreč glede verskega pouka v šoli, ki je odvisen od volje roditeljev.

Verozakoni določajo način, kako se pridobi članstvo v verskih družbah, država pa s svojim zakonom določi pogoje, pod kterimi to članstvo prizna. To je glavni namen medverskega (interkonfesionalnega) zakona. Verska doraslost v Sloveniji in Dalmaciji nastopi s 14. letom, v Hrvatski in Slavoniji ter v Vojvodini z 18., v Bosni in Hercegovini s polnoletnostjo. Po obstoječih zakonih je v Hrvatski in Slavoniji ter v Bosni in Hercegovini brezkonfesionalnost izključena, za Hrvatsko tudi prestop iz krščanstva na nekrščanstvo prepovedan. Verska pripadnost dece je določena v pokrajinskih zakonih različno, ravna se v prvi vrsti po veri roditeljev ali nezakonske matere ali pa je prepuščena dogovoru starišev v zakonu začrtanih mejah. Nijeden pokrajinski zakon pa ne prizna staršem pravice, izbrati svojim otrokom veroizpovedanje po prosti volji. Enotnega, za celo državo veljavnega zakona o medverskih odnošajih dosedaj niti v načrtu nimamo.[12]

Katoliška cerkev zna, dasi je napram drugim veram dogmatično nestrpna, upoštevati blagor države in se je dejansko uživela tudi že v načela paritete ter računa ž njimi.

B. Ločitev cerkve od države.

Po načelu paritete je cerkev podrejena državi, toda ne kot celota, ampak samo po onem delu, ki se nahaja v državnih mejah. Paritetna država priznava sosebno krščanske verozakone

---

[12] Merodajni so:

a) za Slovenijo in Dalmacijo z. 25. V. 1868 d. z. št. 49.

b) za Hrvatsko z. 17. I. 1906 o vjeroizpovednim odnosima.

c) za Vojvodino zak. člen XLIII. 1895.

d) za Bosno in Hercegovino Uredba deželne vlade 9. VII. 1891 št. 52694/I zbornik zak. i ured. 1891 št. 71.

kot blagovest in svetovno naziranje, cerkev pa kot ustanovo, ki to blagovest čuva in jo neguje v srcih državljanov tudi v korist državi. Zato je skrb za verozakonske potrebščine tudi naloga države, ker se z njo pospešuje blagor državljanov.

Mnoge države pa smatrajo vero samo za del notranjega čustvenega življenja posameznikov, udejstvovanje verskega čuta in prepričanja jim je zasebna zadeva državljanov, nikakor pa ne posebna stran duševnega življenja narodov. To pojmovanje, povzeto iz naukov različnih reformiranih sekt, ne priznava cerkvi nikakega od vseh drugih društev različnega bistva. Cerkev se v državi osnavlja pravno od državljanov na podlagi svobode udruževanja. Njeno življenje je samo toliko pod vplivom države, kolikor si država varuje vpliv na društva sploh. Tako je cerkev na eni strani v resnici prosta, na drugi pa ni deležna nikake državne zaščite. Država nima napram njej ne pravic ne dolžnosti. To razmerje se naziva v politični terminologiji kot ločitev cerkve od države. Pod to devizo se je čestokrat skrivalo preganjanje cerkve in verskega življenja sploh. Ta sistem je, kolikor se Evrope tiče, gotovo v nasprotju s historično posvedočenim sodelovanjem cerkve in države pri vstvarjanju temeljev današnjega kulturnega življenja.

Cerkev tega sistema ne odobrava in že iz načelnih razlogov tega storiti ne more. Ona ima nalogo, vzgajati narode za krepostno življenje in jim pripravljati večni blagor, zato se ji, kakor povdarja, ne sme odkazati položaja navadnega zasebnega društva. Papež Pij IX. je v silabu pod št. 55 l. 1864. ta sistem obsodil. A tudi druge cerkve, ne samo katoliška, ga ne odobravajo; tako nemške protestantovske deželne cerkve in isto stališče bi gotovo zavzela pravoslavna cerkev, ako bi postalo vprašanje ločitve cerkve od države resno. Gotovo je, da ta ločitev ni povsodi enako izvedljiva, ker je mnogo odvisno od kulturne stopnje državljanov, od njihove verske vneme in financialne moči. V Evropi se je izkazala dosedaj popolna ločitev povsodi kot nemogoča, celo v Franciji, kjer so se morali zakoni iz l. 1905. vsled odpora katoličanov v korist cerkvi pozneje precej izpremeniti. Pač pa je ta sistem v Severni Ameriki utemeljen, ker se opira na povsem druge razmere kakor jih nahajamo na evropskem kontinentu. V Ameriki razmerje med cerkvijo in

državo nikdar ni bilo historično. Cerkev je tam razvijala v prvi vrsti misionsko delo in ga vršila brez ožjega stika z državo in tako je ostalo, ko je na mesto misionske stopila stalna hierarhična organizacija.[13]

C. Koordinacijski ali konkordatni sistem.

Za označeno načelno razmerje med cerkvijo in državo, kakor ga pojmuje cerkev (zgoraj str. 32), je vstvarila teorija ime »koordinacijski (scil. cerkvenopolitični) sistem«, ki je idejno mogoč napram vsaki historično nastali cerkvi in je sosebno v začetku 19. stoletja v celi vrsti evropskih držav prišel praktično do udejstitve.

Ta tip cerkvene politike se oslanja na temeljno naziranje, da sta država in cerkev vsaka v svojem območju druga od druge popolnoma neodvisni, da tedaj vsaka na svojem polju prosto delujeta in se razvijata, da ima vsaka stranka na prospehu druge živ interes, da pa ne more in ne sme ne država cerkvi in ne cerkev državi določati mej pristojnosti. Zato nastane za vsa ona polja, ki jih smatrata tako cerkev kakor država za svoje torišče, neizbežna potreba, da se doseže med njima o mejah pravnih in interesnih območij ter o načinu sodelovanja v onih zadevah, ki spadajo med skupne naloge obeh oblastij, sporazum. Tak sporazum se izraža na zunaj navadno v obliki pogodbe, za ktero je običajno v rabi izraz k o n k o r d a t. (Podrobneje o konkordatih glej str. 71 ss.)

Razmerje države do cerkve je politično vprašanje.

Sistem paritete, sistem ločitve cerkve od države ter konkordatni sistem so po sebi samo trije različni načini rešitve tega političnega problema. Politika se mora presojati v prvi vrsti s stališča koristi, drugih smernic zanjo ni. Zato je politika vedno labilna, po času in krajih različna. Absolutnega merila za njeno pravilnost ne moremo postaviti in dokler ne krši načel etike, jo treba soditi zgolj po uspehih. Niti s stališča cerkve se ne more trditi, da je konkordatni sistem za njo na vsak način naj-

[13] V evropskih državah je ločitev cerkve od države izvedena v Belgiji od l. 1831., v Franciji od l. 1905., v Ženevi (Genf) od l. 1907., na Portugalskem od l. 1911. V Italiji, Holandiji in na Irskem pa so stiki med cerkvijo in državo navzlic n a č e l n i ločitvi še tako ozki, da s t v a r n o o ločitvi ne more biti govora.

boljši; jasen dokaz za to je francoski konkordat iz l. 1801. in uporabljanje njegovih določil v praksi. Obratno se od države ločena cerkev v Belgiji dobro počuti. Ni merodajno načelno stališče države glede koordiniranosti ali podrejenosti cerkve, ampak odločilna je upravna zakonodaja. Zato ne izključuje na načelu paritete zgrajena ustava konkordata, kakor na Hrvatskem obstoječi konkordat ni sprečaval ravnopravnosti poleg katoliške cerkve priznanih verskih zajednic. Po zakoniti in pravični upravi in po bodoči upravni zakonodaji se bo moglo še le pravilno presoditi cerkveno politiko naše države.

Druga knjiga.

Viri cerkvenega prava.

§ 18.

Splošni pregled.

Vsako pravo ima svoj izvor, ki je ali notranji ali zunanji. Notranji viri, fontes juris essendi, so oni, iz katerih izhaja obstoječe pravo, iz katerih dobiva posamezno pravno določilo svojo pravno moč. Oblike pa, iz katerih pravo spoznavamo, besedilo zakonov, listine in zapiske o pravu, pravne zbirke, imenujemo zunanje, spoznavne ali formalne pravne vire, fontes juris cognoscendi. Notranji viri nam kažejo nastanek prava, spoznavni viri pa njegovo vsebino in obliko.

Vobče prideta za nastanek prava v poštev dva načina, običaj in zakonodaja. Oba nahajamo tudi v cerkvenem pravu. Prvotni način pravotvorbe je običaj. Iz življenjskih razmer in vsakdanjih dogodkov se je rodilo prvo prepričanje o potrebi pravnega reda. Pri zamenjavi blaga, pri kupčiji in v rodbinskem življenju so postala povsodi obvezna izvestna pravila in oblike, običaj je zahteval, da se upoštevajo v vsakem danem primeru. Ti običaji so prvi izraz obstoječega prava. V poznejšem razvoju pa so pravo vstvarjali tudi posebni v to poklicani organi, ki so namenoma izdajali norme z obvezno vsebino za vse člane dotične skupnosti. Tako je stopilo poleg običajnega prava zakonito pravo.

Najvažnejši del cerkvenega prava je vstvarjen od Boga samega. Kot jus divinum positivum ga spoznavamo v razodetju, kot jus divinum naturale v zakonih narave.

Pravo, ki je nastalo potom cerkvene zakonodaje, spada pod jus scriptum. Jus scriptum pa obsega tudi jus divinum positivum. Cerkveno zakonodajo so vršili cerkveni zbori, papeži, kurialna oblastva, škofje, avtonomne cerkvene korporacije, konečno tudi države. Nepisano pravo je nastajalo potom običajev, prakse sodišč in posredno po doktrini.

Oni pravni viri, ki vstvarjajo pravo za celo cerkev, so viri občega cerkvenega prava (juris communis), vsi ostali so viri samo za

krajevno cerkveno pravo (jus particulare). Navadno vstvarjajo viri občega cerkvenega prava tudi partikularno pravo, ne pa obratno. Med materialne vire občega cerkvenega prava štejemo: naravno pravo, sv. pismo, sporočilo, obče cerkvene zbore, papeža, kurialna oblastva in običaj; med materialne vire partikularnega prava pa škofe, krajevne cerkvene zbore, avtonomijo, državne zakone in konkordate.

Prvi oddelek.

Materialni viri cerkvenega prava.

I. Poglavje.

Materialni viri občega cerkvenega prava.

§ 19.

Naravno pravo, sv. pismo, sporočilo.

I. V človeški naravi se izražajo kakor pri drugih pojavih prirode gotovi nespremenljivi zakoni. Zato štejemo naravno pravo med vire cerkvenega prava. Po vsebini se krije naravno pravo z načeli krščanske etike, ker je vsakemu človeku že njegova notranjost, vest, merilo, da zna ločiti dobro od slabega.

II. Temelj za svojo pravno organizacijo je dobila cerkev od svojega ustanovitelja. Za vsebino božjega razodetja sta merodajna sv. pismo in ustno sporočilo. Cerkev je izključno poklicana razlagati sv. pismo in sporočilo in tako tudi ugotoviti vsebino tega, kar tvori jus divinum positivum. Pri določanju božjega prava, ki more biti samo deklaratoričnega značaja, sta najvišja cerkvena organa, papež, dum ex cathedra loquitur, t. j. če se sklicuje izrecno na to svojo moč, in pa vesoljni cerkveni zbor, nezmotljiva. Glede papeža je bila ta nezmotljivost proglašena na vatikanskem zboru l. 1870. Dogmatično ugotovljeni so že po tridentinskih sklepih spisi, ki tvorijo sv. pismo (45 knjig starega, 27 spisov novega testamenta); vsi veljajo za pristne. Avtentično besedilo je latinski prevod sv. Hieronima (383—405), takozvana Vulgata. Živo sporočilo (traditio) pa je posneti iz poročil cerkvenih pisateljev prvih stoletij, cerkvenih očetov, ter iz spisov najuglednejših cerkvenih učenjakov, konečno tudi iz različnih, v najstarejšo dobo nazaj segajočih običajev in naprav, o kterih pričajo različni viri.

Dogmatično in etično vsebino Stare Zaveze je Novi Zakon prevzel povsem, judicialne postave je razveljavil, ceremonialne predpise pa je razveljavil in obenem zabranil.

§ 20.

Vesoljni cerkveni zbori.

Concilium oecumenicum se imenuje od papeža sklican zbor škofov vsega katoliškega sveta, da odloča in se posvetuje o važnih cerkvenih zadevah pod predsedstvom papeža ali njegovih legatov.

Že v drugem stoletju so se vršili shodi cerkvenih dostojanstvenikov v posamnih pokrajinah in sklepi nekaterih izmed njih so dobili veljavo v vesoljni cerkvi. Za nadaljni razvoj prava pa so postali važni še le vesoljni cerkveni zbori, concilia oecumenica, od kterih se je prvi vršil v Niceji l. 325. in kterih štejemo do sedaj 20.[14]

Sklepi vesoljnih cerkvenih zborov se nanašajo ali na vero ali pa na cerkveno disciplino. Po starejši terminologiji so nazivali na verski nauk se nanašajoče stavke »dogmata« (*διατυπῶσεις*), odločbe, s kterimi se je zavrnil krivi nauk, pa »anathema«. Sklepe tičoče se cerkvene discipline, torej tudi one pravne vsebine, so imenovali navadno canones (*κανόνες, θησμοί, ὅροι*) ali regulae. Tridentinski zbor naziva svoje odločbe v verskih zadevah »doctrina ali decretum de fide«, zavrnitve krivega nauka »canones«, sklepe o disciplini pa imenuje »decreta de reformatione«. Decreta se dele zopet v capita. Vatikanski zbor je izdal samo odločbe o verskih zadevah, ki se imenujejo constitutiones. Tudi te se dele v capita.

Pravomočni postanejo sklepi vesoljnih cerkvenih zborov še le, kadar jih potrdi papež in jih da razglasiti. c. 227. Tudi izvedba sklepov je stvar papeža. Vsi, ki so veljavno krščeni, so vezani, da se jih drže. Odločbe v verskih zadevah so nespremenljive, druge more-la papež ali vesoljni cerkveni zbor spremeniti ali razveljaviti.

§ 21.

Papež.

1. Papež je vsled svojega primata najvišji zakonodajalec cerkve, ki more, ne da bi bil vezan na kak sosvet ali posebno obliko, vstvarjati vesoljno ali obče, pa tudi izjemno ali krajevno pravo. Pri tem ga ne vežejo zakoni njegovih prednikov ali cerkvenih zborov, kolikor se tičejo discipline v cerkvi. Mejo, preko ktere tudi papeževa zakonodaja nikdar ne more, tvorijo samo jus divinum naturale in jus divinum positivum, tedaj morala in dogme.

---

[14] Nicaea I. 325, Carigrad I. 381, Ephesus 431, Chalcedon 451, Carigrad II. 553, Carigrad III. 680—681, Nicaea II. 787, Carigrad IV. 879—880, Lateranense I. 1123, Lateranense II. 1139, Lateran. III. 1179, Lateran. IV. 1215, Lyon I. 1245, Lyon II. 1274, Vienne 1311—1312, Constanz 1414—1418, Basel-Ferrara-Florenc 1431—1445, Lateranense V. 1512—1517, Trident 1545—1563, Vaticanum 1869—1870.

2. Papeži so se posluževali svoje zakonodajne pravice že v prvih stoletjih krščanstva v precej izdatni meri in sicer v obliki pisem, s katerimi so reševali mnogoštevilna na nje došla prašanja in prizive. Zato so prišla za ta pisma v rabo imena: decreta, epistolae ali litterae decretales, decretalia constituta, auctoritates in tudi litterae synodicae, ker so papeži včasih prašali duhovništvo ali pa cerkveni zbor za mnenje, predno so zadevo rešili. Čestokrat so se razpošiljale odločbe v več izvodih, ali pa so dobili naslovniki povelje, naj jih širijo naprej. Od 4. stoletja dalje so hranili prepis vsake dekretale v papežkem arhivu. Ta običaj je prevzela cerkev od cesarske pisarne. Pozneje, ko je postala papežka zakonodaja zelo obširna, so dobila tudi papeževa pisma različna imena, za ktera pa nikakor niso bili merodajni strogo ločeni kriteriji. Na splošno se je nazivala lex generalis navadno constitutio, pismo pa, ki se je nanašalo samo na posamezen primer, rescriptum (kakor pri ces. pisarni).

Cerkveni zakonik obravnava tvarino o reskriptih v c. c. 36—62.

3. Reskript se imenuje pred vsem pismo papeža ali pa tudi drugega cerkvenega zakonodajalca, s kterim se na podlagi vložene prošnje podeljuje kaka milost ali pa rešuje pravna zadeva. Zato ločimo rescripta gratiae, r. justitiae, r. mixta, dalje r. secundum jus, r. praeter jus, r. contra jus, kojih svrha je ali izvesti zakon, ali urediti zadevo, glede ktere zakon nima nikake določbe, ali pa dovoliti kako ugodnost v nasprotju z zakonom. Od zakonitih določil glede reskriptov bodi navedeno: Vsak reskript velja le pod pogojem, si preces veritate nitantur, tudi ako ta pogoj ni izražen. Prikrivanje resnice (subreptio) na veljavnosti nič ne spremeni, samo da je navedeno v prošnji to, kar predpisuje stylus Curiae. Celo krive navedbe (obreptio) ne vzamejo reskriptu veljave, če je le edini navedeni razlog, ki je bil odločilen, ali če je izmed več navedenih razlogov vsaj eden odgovarjal resnici. Če podeljuje isti reskript hkratu več milosti, ostanejo tiste veljavne, glede kterih se ni izvršila nikaka prevara (subreptio ali obreptio). Reskripti, ki jih je papež izdal na prošnjo stranke, pa z dostavkom »motu proprio«, so neveljavni samo v primeru pozitivne prevare t. j. če je jedini razlog, ki je bil pri rešitvi prošnje merodajen, neresničen. c. 45.

Rimska oblastva dele reskripte milosti po nalogu papeža ali neposredno ali posredno na ta način, da pooblaste škofa ali drugega cerkvenega dostojanstvenika, naj po svojem prevdarku kot executor voluntarius podeli zaprošeno milost. Če se podeli milost neposredno, se izda reskript ali in forma gratiosa ali in forma commissoria. V prvem slučaju odpade vsaka izvršba po ordinariju, (c. 51), v drugem pa ima izvesti škof reskript kot executor necessarius. To izvedbo bi smel škof odkloniti samo v primeru očite prevare, ki jo je zagrešil prosilec, ali če je ta podeljene milosti notorično nevreden, tako da bi izzvala izvedba reskripta javno ogorčenje. Če odkloni škof izvedbo iz teh razlogov, mora poročati v

Rim. (c. 54.) Rescripta justitae, r. contra legem in commodum privatorum, r., ki se nanašajo na podelitev cerkvenega beneficija in r., ki nasprotujejo pravicam tretjih oseb, se morajo strogo razlagati, vsa druga, torej sosebno r. gratiae v ožjem pomenu, naj se razlagajo milo. c. 50.

4. Glede na obliko papeških dopisov razlikujemo bule, breve in apostolska pisma.

Že od prvih začetkov so imeli papeževi dopisi obliko pisem, kterim se je v svrho posvedočbe prisnosti dodajal pečat. Po različnem pečatu so se ločile bule in breve. Prve so imele navadno svinčen, le redkokdaj zlat pečat (bulla aurea) in sicer v pušici, bulla, ki so jo privezali na listino s posebno konopljeno ali svileno vrvico. Pečat pri brevah pa je bil vtisnjen v osek na listino samo.

Bule so papežka pisma v važnejših zadevah v slovesni obliki. Značilen za nje je v svinec, srebro ali zlato vtisnjen pečat, ki kaže na sprednji strani (Avers, Antica) navadno ime papeža s številko, na zadnji strani pa (Revers, Postica) glavi sv. Petra in Pavla, obdani s črkami S. P. E. oz. S. P. A. in ločeni po križu. Veljavnost listine je odvisna od privešenega pečata. Pisane so bule na močan pergament. Pisava je bila prej takozvani bullaticum Gothicum ali Teutonicum. Danes je v rabi mesto stare nova kurentna latinska pisava. Jezik je latinski, slog slovesen, častitljiv, s stalnimi klavzulami. Brez nadpisa se začenja prva vrsta: N. Episcopus servus servorum Dei dilecto fratri (filio) N. Salutem et Apostolicam benedictionem, ali če naslovnika ni: In perpetuam rei memoriam. Vsako bulo se citira po začetnih besedah. Datovalo se je bule poprej z navedbo kraja, kjer je bila izdana, leta vtelesenja Gospodovega (računanega od 25. marca), dneva po rimskem koledarju in leta vladanja vsakokratnega papeža. Po konstituciji Pija X. »Sapienti consilio« z dne 29. junija 1908 se sedaj datuje od 1. januarja naprej. Bule redko podpiše papež. One, ki so sklenjene in podpisane od papeža in kardinalov v konsistoriju, se imenujejo bullae consistoriales, vse druge b. non consistoriales. Navadno jih podpiše in tudi odpravi predstojnik pisarne, kancler. Zato bullae communes ali per cancellariam. Že po Motu proprio Leona XIII. od 29. decembra 1878 in sedaj tudi po konstituciji »Sapienti consilio« se rabi svinčen pečat le še v onih primerih, v kojih gre za ustanovitev ali delitev večjih beneficijev, ali ob drugih posebno slovesnih prilikah, drugače pa se pritisne pečat na rudeči vosek na listino samo. Okrog glav apostolov Petra in Pavla je napisano ime vsakokratnega papeža.

Breve, ki so prišle v rabo od srednjega veka, so papežka pisma v manj slovesni obliki, dasi ne vedno manj važne vsebine. Pisane so na fin, bolj na široko rezan papir. Pisava je novodobna, jezik navadno latinski. Tudi tukaj ni interpunkcij. Zgoraj je zapisano ime papeža s številko. Besedilo se začne: Dilecte fili (ali drug sličen nagovor) Salutem et Apostolicam benedictionem. Včasih sledi še: In perpetuam rei memoriam. Jezik je priprost, klavzule so včasih le na kratko označene. Datuje se jih po navadnem koledarju. Pod-

pisane so po kanclerju brev (cancellarius brevium), ki ima posebno pisarno v državnem tajništvu. (c. 263). Na levi strani spodaj se pritisne pečat. V to svrho se rabi od Klementa IV. dalje annullus piscatoris, ribičev prstan, predstavljajoč sv. Petra, ki sedi v čolnu in vleče mrežo. Nad podobo pa je vtisnjeno ime papeža s številko.

Vsa pisma papežev, ki niso bule ali breve, se zovejo Litterae Apostolicae. Vendar je razlikovati Litterae Apostolicae simplices (Brevetti), Chirographa, Encylicae in Motuproprii. Litterae Apostolicae simplices se imenujejo vsa pisma, ki so spisana po nalogu papeža in ki nosijo njegovo ime, niso pa od njega samega podpisana. Pisma, ki jih papež sam podpiše, se zovejo Chirographa. Litterae Encyclicae, okrožnice, so odloki ali naredbe, namenjene vsem, ali pa vsaj večjemu številu cerkvenih predstojnikov. Motuproprio pa se naziva odlok, ki ga papež izda brez poprejšnje prošnje iz lastnega nagiba in pri katerem deloma odpadejo običajne pisarniške oblike.

§ 22.

Oblastva rimske kurije in kardinalske kongregacije. Stylus Curiae Romanae. Pisarniška pravila.

I. Opravila, ki so jih imela papeževa oblastva od srednjega veka zmagovati, so bila po obsegu ogromna. Čim bolj so se tekom časa množila, tem več je bilo treba različnih oblastev z izvežbanim uradništvom. Od 16. stoletja pa so poleg oblastev vršile kardinalske kongregacije velik del opravil cerkvene vlade. Papež Sikst V. je z bulo »Immensa aeterni« z dne 22. januarja 1587 te deloma že obstoječe kardinalske kongregacije preosnoval. Njegovemu vzgledu je sledil papež Pij X., ki je s konstitucijo »Sapienti consilio« z dne 29. junija 1908 vso dotedanjo organizacijo papežkih oblastev in kardinalskih kongregacij preuredil; posebno je meje njih delokrogov jasno očrtal. Ta preuredba je po kodeksu zopet spremenjena. Dotične določbe se nahajajo v četrtem poglavju druge knjige. V obče so vsi člani in uslužbenci rimske kurije pooblaščenci papeža, vsak za svoj delokrog. Ako se drže pri izvrševanju svojih poslov zakonitih mej in oblik ter predpisanega postopanja, so njih odloki smatrati za ravno tako obvezne kot bi jih izdal papež sam. Kardinalske kongregacije so imele pred novo kodifikacijo možnost in pravico, izdajati dekrete z zakonito veljavo, seveda tudi avtentično tolmačiti obstoječe zakonite predpise. Ta možnost sedaj ne obstoji več, le iz vrste enakih odločb v posamnih primerih bi se tudi sedaj še lahko razvilo običajno pravo. Kodifikacija cerkvenega prava je popolna in v sebi zaključena. Glede avtentične razlage, izpopolnitve ali sprememb določb veljajo predpisi motuproprija papeža Benedikta XV. z dne 15. septembra 1917, »Cum juris canonici codicem.« Avtentična razlaga cerkvenega zakonika je poverjena posebni kar-

dinalski komisiji, ki je tudi izključno pristojna, posamezna določila spreminjati ali spopolnjevati. Novih, za vso cerkev veljavnih dekretov (nova Decreta generalia) kardinalske kongregacije od sedaj naprej ne smejo izdajati, razun v skrajni sili (nisi gravis Ecclesiae universae necessitas aliud suadeat). Poklicane so izdajati ob potrebi navodila, kako naj se uporabljajo določbe kodeksa ter na splošno nadzirati njih natančno izvajanje. Take instrukcije in naredbe naj imajo le nekak izvršilni značaj, njih namen je, poglobiti razumevanje obstoječega zakona in zajamčiti mu veljavo in pravilno uporabo, ne pa vstvarjati nove zakone. Obče veljavni dekreti se imajo razglašati v uradnem glasilu »Acta Apost. Sedis«.

II. Načela, ki so pri rimski kuriji za reševanje opravil in delitev milosti merodajna, se nazivajo v svoji celoti stylus curiae. O njem velja pravilo: Stylus curiae habet vim legis, facit jus. C. 20 kodeksa določa m. dr., da se je pri vrzelih v zakonu ozirati tudi na »stylus Curiae«.

III. Del tega, kar se zove stylus Curiae, so pisarniška pravila, regulae cancellariae.

Že zelo zgodaj so začela uporabljati rimska oblastva v svojem poslovanju gotove trdne oblike. Postopala so v sličnih slučajih po istih načelih. Ta načela so zapisovali v pisarniško knjigo, liber diurnus, ki je bila v rabi še za Gregorja VII. Od 12. stoletja naprej so prišla polagoma v veljavo nova pisarniška pravila, ki jih je Ivan XXII. izdal pod naslovom Regulae datae in Cancellaria, pozneje samo Regulae Cancellariae. Njegovi nasledniki so jih pomnoževali in spreminjali, od Klementa XI. (1700—1721) pa je njih število stalno 72.

Pisarniška pravila zgube svojo veljavo ob smrti vsakega papeža. Vsak novi papež jih na novo potrdi. Nanašajo se na odpravke papeževih odlokov (regulae directivae vel expeditoriae), na poslovanje rimskih sodišč (r. judiciales) in na podeljevanje beneficijev (r. beneficiales vel reservatoriae). Splošno veljavo imajo v obče le ona pravila, ki se nanašajo na dispenzacije, odpustke in beneficije. R. judiciales so obvezne samo za rimska sodna oblastva. Pisarniška pravila v kodeksu sicer niso nikjer omenjena, ostale pa so v veljavi, ker spadajo tudi ona pod stylus Curiae, ki se nanj sklicuje c. 20.

§ 23.

Običaj. Vigens ecclesiae disciplina. Praksa sodišč. Doktrina.

Mnogo cerkvenega prava je nastalo potom običaja. V običaju se kaže prepričanje ljudstva, da so za gotova opravila merodajna načela, ki se jih vsak drži. Ta načela naj se uporabljajo tudi v vseh enakih primerih v bodočnosti. Tako se v običaju dejansko izraža volja celega naroda in ta volja tvori pravo, kakor ga tvorijo pisani zakoni.

Tudi cerkev priznava pravo iz običaja, toda le pod gotovimi pogoji, ker pač po njenem nauku vsaka pravotvorba izhaja iz jurisdikcije. Zato mora tudi običajno pravo v cerkvi stopiti v zvezo s cerkveno jurisdikcijo, ako naj ima veljavo. Sholastiki in papeži srednjega veka so to zvezo med običajnim pravom in cerkveno jurisdikcijo jako spretno izrazili v pogojih, pod kterimi cerkev priznava veljavnost običajnega prava. Ako so ti pogoji dani, potem cerkev soglaša z običajnim pravom, prizna mu veljavnost in tako dobi običajno pravo svojo moč in obveznost konečno le od priznanja po cerkveni oblasti. Priznanje pa je lahko izrecno (consensus expressus), ali pa je podano le molče (consensus tacitus). Ako zakonodajalec običaj pozna in molči, dasi bi se lahko proti njemu izjavil, ga molče priznava. Ako zakonodajalec izjavi enkrat za vselej, da je običaj, ki ima gotove lastnosti, pravnoveljaven, predstavlja tako določilo concensus generalis ali legalis zakonodajnega organa.

V cerkvi je bilo že od vsega začetka za razvoj pravnih običajev mnogo prilike. Zelo stari so n. pr. običaji glede celibata. A še za časa Gratiana ni bilo prodrlo mnenje, da se običaj lahko uveljavi tudi v nasprotju z obstoječimi zakoni. Gregor IX. pa je izjavil, da se po običaju lahko razveljavi tudi obstoječi zakon, če je consuetudo rationabilis et legitime praescripta. (c. 11 X I. 4.)

Običaj, ki naj postane pravnoveljaven, mora imeti sledeče lastnosti:

a) Obstojati mora v okrožju, na kojega čelu stoji cerkveni dostojanstvenik, ki ima sam zakonodajno moč, tedaj ali v vesoljni cerkvi, (consuetudo universalis, generalissima) ali pa v cerkveni provinci (consuetudo generalis), ali v škofiji (consuetudo specialis).

b) Običaj ali pravilo, ki naj doseže pravno moč, mora biti povsodi v enaki rabi. V tej rabi se ravno kaže običajno pravo.

c) Običaj mora izhajati iz prepričanja, da se s m e in m o r a tako postopati. (Opinio juris sive necessitatis.) Glosa pravi, da se mora postopati eo animo, ut intendas seu credas, te jus habere.

d) Običaj mora biti rationabilis, kakor zakon. Običaj, ki bi nasprotoval naravnemu ali božjemu pravu, verskemu nauku ali morali in ustavi cerkve, ki bi rahljal cerkveno disciplino ali ki bi ga zakonodajalec izrecno zavrgel, bi bil irrationabilis. O tem, ali je kak običaj rationabilis, t. j. ali odgovarja splošno duhu, pred vsem nauku cerkve ali ne, ima odločati cerkveni sodnik.

e) Konečno mora biti consuetudo legitime (canonice) praescripta. Za običaj secundum ali praeter legem ni predpisana določena doba, merodajno je mnenje sodnika. Consuetudo secundum legem je samo uporabljanje zakona na dane dejanske primere, consuetudo praeter legem je običajna primena pravila, po kterem se izpolnjuje v zakonu dana vrzel, consuetudo contra legem pa je običaj, ki nasprotuje obstoječemu zakonu. Za veljavnost običaja contra legem je zahtevala doktrina, da je bilo dotično pravilo v rabi skozi dobo 40 let. (Doba zastaranja ali priposestvovanja.)

Pomen običajnega prava je bil, kakor povsodi tudi v cerkvi v prvih časih največji. Kolikor bolj se je razvijala zakonodaja, tem bolj je stopalo običajno pravo v ozadje. Kdor se je nanj skliceval, ga je moral dokazati, ker sodniku ni bilo mogoče poznati vseh običajev.

Novi cerkveni zakonik pomeni tudi za dosedanje običajno pravo zaključek razvoja, ker njegovo veljavo silno utesnjuje. Splošne in krajevne šege, ki jih kodeks proglaša za irrationabiles, so odpravljene in se v bodoče ne trpe več. Običaji, ki v zakoniku niso izrečno zavrnjeni in ki so v rabi že sto let ali od pamtiveka, se smejo i nadalje še trpeti, ako so ordinariji mnenja, da jih z ozirom na krajevne in osebne razmere ne kaže odpraviti. Če se ordinariji o njih ne izrečejo, so smatrati tudi vsi ti običaji odpravljenim, če zakonik sam ne določa drugače (n. pr. c. 136 glede tonzure, c. 162 glede volitev v kolegijih i. dr.) c. 5.

Za bodočnost pa je običajnemu pravu celo po kodeksu zopet odprta pot. Pogoji za veljavnost so v bistvu določeni kakor v dosedanjem pravu: Priznanje (consensus) cerkvenega predstojnika, rationabilitas, 40letni obstoj za običaj praeter ali contra legem. c. c. 25, 27. Ako pa naj se po običajnem pravu razveljavi zakonita določba, ktera vsak nasproten običaj zavrača, je potrebna za derogacijo 100letna uporaba dotičnega pravila ali pa praescriptio immemorabilis. c. 27. Za avtonomne zveze je pravica vstvarjati si pravo potom običaja, v zakonu še posebej naglašena (c. c. 26, 28). V c. 29. povdarja zakon na splošno, da je consuetudo optima legum interpres, kar je v soglasju s c. 20., kjer se posebna važnost polaga na prakso rimskih oblastev pri vrzelih v zakonu. Ako pravo iz običaja lahko razveljavi celo pisano pravo, velja to tem bolj napram starejšim običajem, ki z novejšimi niso v skladu. Vedno pa se običaji lahko razveljavljajo potom zakonov. Splošni zakon odpravi vsak splošni običaj, tudi ako ga ne omenja. To načelo je izvedeno v kodeksu celo napram krajevnim običajem, ako niso že sto let ali dalje v rabi in jih ne ščiti škof. c. 5.

II. Vigens ecclesiae disciplina pomeni veljavno cerkveno pravo v oni obliki, v kteri je z ozirom na sedanje razmere dejansko v rabi. Mnogi cerkveni zakoni so bili že zelo stari, nastali so pred mnogimi stoletji pod drugimi razmerami, kakor vladajo dandanes. Njih praktična uporaba se je morala zato prilagoditi čestokrat zahtevam časa. V praksi je veljalo zato v primeru s pisanim nekoliko spremenjeno pravo, za kterega je udomačen izraz vigens ecclesiae disciplina. Bilo je to pravo, ki se je kazalo vsak dan v življenju cerkve, ki se je v njej rabilo v drugem duhu, tudi morda v drugi obliki kakor staro pisano pravo. Vigens ecclesiae disciplina tedaj ni nič drugega, kakor v praksi nastala šega, consuetudo glede uporabljanja cerkvenega prava. Kakor vse dosedanje šege, je zgubila tudi ona vsled nove kondifikacije vsak pomen. Saj je novi zakonik nastal na temelju obstoječega prava, kterega zunanji izraz je nudila ravno vigens ecclesiae disciplina.

Zato je naravno, ako se vigens ecclesiae disciplina v kodeksu omenja samo glede na vsebino nove kondifikacije. C. 6 veli: codex vigentum hucusque ecclesiae disciplinam plerumque retinet.

III. Praksa sodišč — usus forensis — in drugih oblastev je ali formalna, nanaša se na način postopanja v pravdah ali pa je materialna, obstoječa v enakomerni uporabi pravnih določb pri sodstvu, v judikaturi. Sodba vstvarja sicer jus vedno samo inter partes. Enake sodbe pa tvorijo močan prejudic in postanejo pri rimskih oblastvih lahko običajno pravo. V kodeksu se omenjata v c. 20 stylus et praxis Curiae Romanae, tedaj usus forensis v formalnem in materialnem smislu kot posebno važna v slučajih, glede kterih zakon nima posebnih določb. Tukaj je odprto polje za novo običajno pravo.

IV. Doktrina ali pravo učenjakov ni nikdar pravni vir. Ker pa so bili nazori slovečih juristov važni pri vsaki zakonodaji, in ker se je sodstvo vedno nanje oziralo, zato je cerkev znanstvo v vseh časih visoko čislala. Pri upoštevanju doktrine pa mora biti v prvi vrsti merodajna prepričevalnost razlogov za zastopano mnenje, ne pa število avtorjev, ki so istega naziranja.

II. Poglavje.

Materialni viri partikularnega cerkvenega prava.

§ 24.

Škof.

Škofje so po božjem pravu poklicani vladike svojih okrožij z redno oblastjo pod avtoriteto rimskega papeža (C 329 § 1). Del njihove uradne oblasti tvori potestas legislativa, ki jo pa smejo izvrševati še le od trenotka naprej, ko se nahajajo v kanonični posesti svoje škofije. Posest škofije pridobe na ta način, da predlože papežev odlok o svojem imenovanju stolnemu kapitlju v spričo tajnika, ki to zabeleži v zapisniku (c. 334).

Zakonodaja škofa je omejena na obseg njegove jurisdikcije. Preko mej njegove škofije ne seže moč njegovih naredb. Razun tega sme izdajati zakone le secundum ali praeter, nikdar pa ne contra jus commune. Proti občemu cerkvenemu zakonu, ki ga smatra škodljivim, pač lahko ugovarja, vezan pa je na vsak način tudi v tem slučaju na ukaze iz Rima.

Škofove uredbe so ali a) pastirska pisma, ki so namenjena vsem vernikom ali pa samo duhovščini (v tem primeru navadno latinsko pisana in encyclicae imenovana), b) odloki ali odredbe, izdane ali od škofa samega ali pa od njegovih oblastev (ordinariata), c) statuti in sicer ali sinodalni, ki jih izda škof na škofijski sinodi, ali pa škofijski (statuta dioecesana), ki jih izda s sodelovanjem stolnega kapitlja.

Škofovi odloki in naredbe so glede veljavnosti od papeževega potrdila neodvisne. Pač pa se morajo na običajen način razglasiti. Navadno izdaja vsaka škofija v to svrho svoj službeni list. Proti naredbam in ukrepom škofa se sme vsak, ki se čuti po njih v svojih pravicah žaljenega, pritožiti na apost. stolico. Škofove naredbe more razveljaviti papež, vesoljni cerkveni zbor, škof sam ali njegov naslednik, a lahko izgube veljavo tudi vsled nasprotnega običaja.

Sede vacante ima omejeno zakonodajno moč kapiteljski vikar. c. 435. § 1.

Slično zakonodajno oblast kakor škofje imajo prelati nullius cum territorio separato, eksemptni prelati, kardinali glede svojih cerkvá, papežki legati, apostolski vikarji in prefekti ter vojaški škofje.

§ 25.

Krajevni cerkveni shodi (concilia particularia).

Prve cerkvenopravne predpise juris humani so izdali krajevni cerkveni shodi. Že v drugem stoletju so se škofje večjega ali manjšega okraja čestokrat shajali, da se posvetujejo o cerkvenih zadevah in store potrebne sklepe. Kánoni, sprejeti na teh shodih, so imeli sicer samo krajevno veljavo, razširili so se pa navadno tudi v drugih delih cerkve in dobili tudi tam zakonito moč potom recepcije. Čim bolj pa je stopal v ospredje primat, tem bolj so postajale redke prej številne generalne, patriarhalne, plenarne, provincialne ali nacionalne sinode. (Glej spodaj str. 194 ss.)

Sedanje cerkveno pravo pozna razun vesoljnega cerkvenega zbora in škofijske sinode (synodus dioecesana) še plenarne in provincialne cerkvene shode. (c. c. 281—292.) Ti shodi tudi še sedaj lahko vstvarjajo krajevno pravo, ako so pravilno sklicani, ako se drže sklepi v mejah zakonite pristojnosti in ako jih je pregledala (expensa et recognita fuerint) Congregatio concilii. Ta kongregacija jih torej nima izrecno odobriti, pač pa vzeti v pretres. Zbor sam pa ima določiti način razglasitve in rok, po kterem naj stopijo sklepi v veljavo. c. 291 § 1.

Sklepi dogmatične vsebine so na partikularnih sinodah izključeni, pač pa se o dogmatičnih prašanjih lahko vrše posvetovanja. Istotako se sme skleniti, da se da vernikom v dogmatičnih stvareh primeren pouk. Sklepi glede cerkvene discipline so dovoljeni in mogoči, samo da ne smejo nasprotovati občemu pravu.

§ 26.

Avtonomija (Jus condendi statuta).

Nektere cerkvene korporacije imajo pravico, da same pravnoveljavno urejajo svoje zadeve. Ta pravica se imenuje jus statuendi, jus condendi statuta. Po občem pravu pristoja ta pravica stolnim

in kolegiatnim kapitljem, na podlagi papeževega in škofovega privilegija pa moškim redovom in kongregacijam, univerzam ter bratovščinam in pobožnim društvom. Pod avtonomijo spada tudi to, kar imenujemo pri avtonomni korporaciji observanco, ker je ta popolnoma slična običaju v širšem cerkvenem okrožju.

Pogoji za veljavnost so: zakonite meje in predpisana oblika. Statuti ali pravila se smejo nanašati samo na notranje zadeve korporacije, pri stolnih kapitljih: na sprejem, božjo službo, disciplino, upravo imovine i. s.; pri redovih: na molitve, klavzuro, študije i. s. Štatuti tudi ne smejo biti v nasprotju z občim pravom, s pravicami predstojnikov ali tretjih oseb, s koristmi cerkve in z dosedanjimi dobrimi odnošaji v udruženju.

Poprej je bilo sporno, če morajo biti statuta capitularia potrjena od škofa, sedaj določa c. 410 § 2 izrecno, da se imajo predložiti škofu v potrdilo in da se brez njegovega odobrenja ne smejo razveljaviti in tudi ne spremeniti. Če škof ukaže, da se imajo vstvariti statuti in kapitelj tega povelja ne izpolni tekom šestih mesecev, potem ima škof pravico, da jih kapitlju postavi sam. (c. 410 § 3.)

§ 27.

Državni zakoni.

Ker ima država od cerkve povsem različen smoter in delokrog, je cerkev vedno odklanjala zakone, ki so jej jih države vsiljevale. Toda čestokrat je državne zakone, ki so bili v skladu z njenimi lastnimi načeli, izrecno priznala. Take leges canonizatae so smatrati potem tudi cerkvenim zakonom. V novejšem času pa je cerkev vedno češče primorana, da se ogne težki škodi, računati celo s takimi državnimi zakoni, ki jih iz načelnega stališča obsoja. V gradjanskopravnih zadevah pa cerkev načeloma priznava in upošteva določila posvetnih zakonov.

Mnoge institucije cerkvenega prava so vznikle na posvetnopravni podlagi (nekteri zak. zadržki, beneficiji, patronat i. dr.) C. 1080 usvaja glede zadržka zakonitega sorodstva določila posvetnega prava.

Dandanes trpi cerkev navadno ves kompleks državnega cerkvenega prava, ktero je praktično najvažnejši del partikularnega cerkvenega prava sploh.

§ 28.

Konkordati.

Konkordati so dogovori med najvišjo državno in najvišjo cerkveno oblastjo o medsebojnem razmerju, kterega se hočeta držati ali načeloma v vseh merah ali pa samo v gotovih natančno določenih točkah.

Le na posamezne točke se nanašajo najstarejši konkordati, kakor wormski (pactum Calixtinum) iz l. 1122, dalje konkordati iz dobe obnovnih koncilijev (Reformkonzilien), konkordati sklenjeni 18. stoletja z romanskimi državami, ter cirkumskripcijske bule 19. stoletja, s kterimi se je na novo zgradila organizacija kat. cerkve za Nemčijo. Kar pa je konkordatov iz 19. stoletja, veljajo vsi načelni ureditvi celotnega razmerja med cerkvijo in dotično državo.

Samo papež je upravičen, sklepati za cerkev take dogovore, ker se z njimi skoraj vedno vsaj deloma spremene določbe občega prava in ker gre navadno za važne zadeve (causae majores). Kot posveten vladar ni pri tem papež nikdar prišel v poštev. Tudi škofje smejo sklepati z državno oblastjo dogovore, toda le z ozirom na zakonito jim odmerjen delokrog. Za državo pa morajo biti taki dogovori sklenjeni po organih, ki so po ustavi upravičeni do zokonodaje, tedaj navadno po vladarjih z odobrenjem parlamentov.

Po obliki so konkordati različni. Ali izda dogovor vsak pogodbenik kot svoj zakon, ali podpišeta papež in vladar pogodbeno listino, ter jo potem kot cerkveni in državni zakon razglasita ali pa izda papež bulo z dogovorjeno vsebino, koje besedilo tudi državna oblast priznava za obvezno ter ga zakonito razglasi.

Zelo sporen je pravni značaj konkordatov. Nekteri jih smatrajo za meddržavne pogodbe, drugi za papeževe privilegije, tretji za državne zakone. Zopet drugi jim pripisujejo svojstva privilegijev in pogodb, jih tedaj smatrajo za neko juristično mešanico

Vsekako so konkordati pogodbe, kar izhaja že iz njih oblike. Obe stranki se dogovorite glede pravic in obveznosti in sicer za se in za naslednike in se zavežete, reševati vse težkoče, ki bi se pojavile v bodočnosti, sporazumno. Tudi imena, ki so in so bila v rabi za take dogovore že od srednjega veka sem, kažejo, da se jih je vedno smatralo za pogodbe. Sodobni pisatelji imenujejo wormski konkordat »concordia«, pozneje pa se rabi zanj »pax« ali »tractatus«. Dogovori, sklenjeni v Konstancu med papežem in nemškimi knezi, se istotako nazivajo »concordia«, njih vsebina pa »capitula concordata«. Od tiste dobe naprej je stalno v rabi izraz concordata ali concordatum. V 19. stoletju pa se nazivajo vsi dogovori označene vsebine c o n v e n t i o, tako že konkordat iz l. 1801. med Napoleonom I. in Pijem VII.

Konkordati so presojati po analogiji meddržavnih pogodb, njih veljava in moč je zajamčena samo po pogodbenikih, ne od tretje sile, na ktero bi se bilo mogoče v slučaju kršitve sklicevati. Država in cerkev nastopata v njih kot koordinirani enakovredni, druga od druge neodvisni sili.

Oni, kterim so konkordati papeževi p r i v i l e g i j i, se sklicujejo na to, da stoji cerkev nad državo, da je država vsaj v vseh onih točkah, ki se jih tičejo ti dogovori, podrejena cerkvi. Papežu mora pristojati pravica, da iz tehtnih razlogov konkordat prekliče, pogodbe pa se ne more preklicati. Vse to je le deloma resnično. Konkordati urejajo navadno zadeve, ki zanimajo cerkev in državo,

ki so za oba pogodbenika enako važne, tedaj takozvane res mixtae. V teh je pa smatrati cerkev in državo za ravnopravni. Pogodbe, ki so sklenjene za nedoločen čas, so poljubno odpovedljive, kar velja tudi glede konkordatov. Dasi papeži niso sklenjenih konkordatov nikdar samovoljno razveljavljali, so to večkrat storile države, ne da bi jim bila cerkev to pravico odrekala.

Legalna teorija je osnovana v naziranju, da stoji država absolutno nad cerkvijo, da je le ona vir vsega prava, da so njej podvrženi vsi pojavi življenja in vse organične tvorbe na njenem ozemlju, tedaj tudi javne korporacije in verske družbe. Med glavo in udi enega telesa pa so pogodbe nemogoče. — Ta teorija, ki je nasprotje prve, je pravno nevzdržljiva, ker bi po njej dogovor ne imel nikakega smisla in bi država postopala bolj dosledno, ako bi svojo voljo cerkvi kratkomalo vsilila. S pogodbo pa je vsaj posredno priznala njeno ravnopravnost. Pogodbe vežejo oba dela enako, to zahteva navadna pravičnost.

Konkordat morata cerkvena in državna oblast razglasiti kot zakon. Dasi so konkordati po obliki in vsebini pogodbe, v formalnem oziru so zakoni, ki so skupni cerkvi in državi. Enostranske spremembe so radi pogodbenega značaja konkordatov izključene, celo enostranska avtentična razlaga je nedopustna. Ako se izkažejo spremembe potrebnim, je treba novega dogovora obeh strank. Ako se izkaže, da je eni izmed strank nemogoče, da se pogodbe še nadalje drži, se naj skuša doseči sporazumno razveljavljenje in če je to nedosegljivo, je dovoljen tudi enostranski odstop potom odpovedi ali pa na podlagi zakona, ki derogira določbam konkordata, ker je vsako meddržavno pogodbo smatrati za sklenjeno sub clausula: rebus sic stantibus. Samovoljno kršenje konkordata po ukrepih, ki nasprotujejo dogovoru, bi nasprotovalo meddržavnim običajem. Ako se konkordat razveljavi, se mora novo razmerje urediti potom novih zakonov, ki jih izda za cerkev papež, za politično območje pa državna oblast. Za cerkev ne stopi po konkordatu spremenjeni jus commune sam po sebi zopet v veljavo.

III. Poglavje.

Cerkveni zakoni in njih uporabljanje.

§ 29.

Cerkveni zakoni. (Leges ecclesiasticae.)

1. Sv. Tomaž Akvinski definira zakon sledeče: Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui communitatis curam habet, promulgata (Summa theol. 1./II. q. 90 a. 4.) Zakon je predpis modre prevdarnosti, izdan po načelniku javne skupnosti v blagor celote. Zakon mora izdati le cerkveni predstojnik, ki ima svojo

lastno jurisdikcijo. Predpis mora biti fizično in moralno mogoč in mora služiti splošnemu blagru cerkvene skupnosti. Konečno mora biti zakon razglašen, ker le na ta način ga skupnost spozna, ki naj bo po njem vezana.

V cerkvenem pravu ne poznamo razlike med zakonom, uredbo in naredbo, ki je vzeta iz novodobnih ustav. V ustavnem smislu je zakon ona pravna določba, ki jo izdajo zakonodajni organi, navadno parlamenti z odobrenjem vladarjev, uredbe so ukrepi celokupne centralne vlade, podpisani tudi od vladarja, ki imajo v obče moč zakona, naredbe pa so ukrepi ali ukazi posameznih upravnih oblastev, ki imajo zajamčiti zgolj pravilno uporabljanje zakonov.

2. Predmet cerkvene zakonodaje je vse, kar je v zvezi z organizacijo in delovanjem cerkve. Ker rabi cerkev v dosego svojih ciljev tudi gmotna sredstva, se razteza cerkvena zakonodaja deloma tudi na zadeve posvetnega značaja.

Po vsebini se razlikujejo leges affirmativae (praecipientes, praeceptivae, zapovedi), leges negativae, (interdicentes, prohibentes, prepovedi) in leges permissivae (tolerančni zakoni). Vsak zakon pomeni predpis, ki se ima uporabljati v bodoče. Na preteklost se navadno ne nanaša, ker nikdo ne more biti odgovoren za to, kar ni bilo zapovedano ali prepovedano. Ako pa naj ima zakon izjemoma vzvratno moč, je treba to v besedilu jasno izraziti. c. 10.

3. O načinu, kako je zakone razglašati, odloča zakonodajalec. Za papežke zakone se je začel še le od 13. stoletja naprej razvijati poseben način razglaševanja. Konstitucije so nabili organi papeževe pisarne ad valvas basilicae Vaticanae et ecclesiae Lateranensis, Cancellariae et in acie Campi Florae. Taka publicatio urbi facta je veljala kot orbi facta. Galikanci, Febronianci in Jožefinci pa so trdili, da imajo papeževi zakoni za posamezne škofije veljavo še le, kadar jih dotični škof razglasi. Ako bi bil ta nazor pravilen, bi vsak škof lahko preprečil veljavo papežkih zakonov za svoje okrožje. Posredno bi to mogle storiti tudi države. Škofje so samo zavezani, da vernike o vsebini papeževih zakonov pouče. Nobenega zakona ni mogoče razglasiti tako, da bi postala vsebina vsakemu znana, dasi sedaj najbolje skrbita za to tisk in časopisje. Veljavnost zakona pa ni nikdar odvisna od tega, da je v istini vsakemu znan.

Pij X. je s konstitucijo »Promulgandi« z dne 29. sept. 1908 ustvaril poseben uraden list apost. stolice, ki izhaja od 1. januarja 1909 naprej pod imenom: Acta Apostolicae Sedis. V tem listu se morajo razglasiti vse konstitucije, zakoni, dekreti in ukazi rimskih oblastev, ako ni v posameznem slučaju drugače določeno. Ta način razglaševanja zakonov velja tudi sedaj. (c. 9.) Pravilno razglašen zakon stopi v veljavo tri mesece po dnevu razglasitve, ako ni že iz zakona samega razvidno, da ima veljati takoj ali pa vsaj že prej ali pa pozneje. Rok med razglasitvijo in onim dnevom, ko stopi zakon v veljavo, sé imenuje vacatio legis.

4. Leges mere ecclesiasticae, zakoni zgolj cerkvenega značaja, ne vežejo tistih, ki še niso prejeli krsta in tudi ne onih

krščenih, ki jim manjka razumnost ali ki še niso izpolnili 7. leta svoje starosti. c. 12. Splošni zakoni, leges generales, vežejo one, za ktere veljajo, naj se nahajajo kjerkoli. Za posamezne kraje izdani zakoni pa vežejo one, za ktere veljajo, samo v dotičnem okrožju, in tudi tam le pod pogojem, da imajo ondi svoje domovališče ali svoj quasidomicilium in se tudi v istini tam nahajajo. Tujci za časa svoje odsotnosti niso vezani na zakone svojega domačega kraja, ako niso osebnega značaja (leges personales), pa tudi ne na one svojega trenotnega bivališča izvzemši tiste, ki se nanašajo na javni red ali na obliko pravnih dejanj (actuum solemnia). Splošni zakoni pa jih vežejo tudi tedaj, če na njih domovališču nimajo veljave. Vagi, to so ljudje brez domovališča, so vezani na splošne pa tudi na krajevne zakone svojega vsakokratnega bivališča. (c. c. 13, 14.)

5. Leges irritantes se imenujejo zakoni, ki določajo, da je kako samo po sebi dopustno in veljavno dejanje ničevo; leges inhabilitantes pa se nazivajo določbe, ki odrekajo gotovim osebam sposobnost do pravnih dejanj. Nepoznanje legum irritantium aut inhabilitantium ne opravičuje nikogar, če ni v zakonu samem drugače določeno. Nepoznanje ali zmoto glede zakona ali kazni mora vedno dokazati oni, ki se na nju sklicuje; isto načelo velja glede lastnih in onih tujih dejanj, ki so obče znana. Glede tujih dejanj pa, ki niso obče znana, se domneva nepoznanje dotlej, da se nasprotno dokaže. c. 16.

6. Da se spozna misel zakona, ga je treba pojasniti potom razlage (interpretatio). Interpretacija je ali avtentična ali običajna ali znanstvena. Avtentično sme razlagati zakon le zakonodajalec sam ali njegov naslednik ali oni organ, ki je od njega v to pooblaščen. Avtentična razlaga ima zakonito moč, zato se imenuje tudi necessaria. Znanstveno se razlaga zakon po učenjakih (po doktrini, teoriji), običajno pa po praksi. Zato pravilo: consuetudo est optima legum interpres. (c. 29.) Znanstvena in običajna interpretacija veljata samo toliko, kolikor so njih razlogi prepričevalni. Interpretacija se naziva: declarativa sive comprehensiva, ako podaje jasno vsebino zakona, correctiva, ako hoče omiliti trdosti v njem, restrictiva, ako omejuje uporabo zakona na gotove primere, extensiva, ako ga uporablja na primere, na ktere se besedilo samo po sebi ne nanaša. Z besedami gramatična, historična in sistematična ali dogmatična razlaga, pa niso označene različne vrste interpretacije, ampak samo njena sredstva (pomen besedila, logični sklepi n. pr. a majori ad minus, historični postanek določila, razmere ob času, ko je bil zakon izdan, uvaževanje določil z ozirom na celotni pravni kompleks).

Kako se imajo cerkveni zakoni razlagati, določajo c. c. 17—21.

Avtentična interpretacija ima isto moč kakor zakon sam. Če pojasnjuje samo besedilo zakona, ki na sebi ni dvomljivo, je ni treba razglašati; v tem primeru velja tudi za preteklost. Če pa veljavo zakona omejuje ali razširja, ima moč samo za bodočnost in se mora razglasiti kakor zakoni.

Razlaga dana v obliki sodbe ali reskripta v posameznem primeru nima zakonite moči in velja samo za stranke, za ktere je izšla. V obče so zakoni razlagati po naravnem smislu besedila; merodajen je naravni pojem, ki ga vsaka beseda izraža. Ako se na ta način ne pride do jasnosti, se je treba ozirati na sporedna določila, na namen in okoliščine, iz kterih je zakon izšel in na mišljenje (mens) zakonodajalca. Kazenskopravna in taka določila, ki omejujejo prosto izvajanje pravic, se morajo strogo razlagati. Če o kaki zadevi ni najti izrecne določbe ne v splošnih ne v partikularnih zakonih, se je ravnati po sličnih določilih (analogia), po splošnih pravnih načelih, ki odgovarjajo kanonični pravičnosti, po praksi rimske kurije in po mnenju učenjakov. Kazni pa se smejo izreči vedno samo za ona dejanja, ki so navedena v zakonu. cc. 17—20.

Veljava zakona prestane ali sama po sebi, ali po volji zakonodajalca, ali pa vsled običaja. Sam po sebi zgubi zakon veljavo, če je izdan le za določen čas, ali če se namen, kteremu hoče služiti, ne da več doseči. Zakonodajalec lahko zakon ali popolnoma razveljavi (abrogatio), ali pa samo deloma (derogatio). Zakon se razveljavi tudi z izdajo novega zakona, kterega določbe niso v skladu s prejšnjim (obrogatio). V tem pogledu veljajo pravila: lex generalis posterior derogat legi generali priori, ravno tako: lex specialis posterior derogat legi speciali priori. To pravilo je sprejel tudi novi zakonik. c. 22. Starejši zakon je razveljavljen, ako mu poznejši naravnost nasprotuje ali če je v njem cela tvarina na novo urejena. Lex specialis prior pa ne utrpi po poznejšem splošnem zakonu (lex generalis) na veljavi nič, če ta izrecno ne določa kaj drugega (n. pr. c. 6 št. 1). Posebno pravo posameznih krajev in oseb je ostalo po kodeksu nespremenjeno. cc. 3, 4, 22. Prejšnji zakon se v dvomu ne smatra za preklicanega, ampak se mora novi z njim po možnosti spraviti v sklad. c. 23. Vedno je veljalo v cerkveni zakonodaji načelo, da se smejo zakoni spremeniti samo, če to zahtevata urgens necessitas ali pa evidens ecclesiae utilitas. Konečno zgubi zakon svojo veljavo tudi vsled pravomočnega nasprotnega običaja (c. 27) in za posameznike vsled podeljenih privilegijev in dispenz.

§ 30.

Privilegiji.

Privilegiji so izjemni zakoni, ki stopijo za omejeno število oseb ali stvari na mesto obče veljavnih pravnih predpisov. Beseda se rabi v širšem in ožjem pomenu. Privilegij v širšem pomenu je zakon, s kterim se urejajo odnošaji celih razredov oseb ali stvari z ozirom na njih splošne posebnosti in potrebe. Sem štejemo privilegije klerikov. Privilegij v ožjem pomenu pa je posebna, od občega prava različna stalna pravna norma, ki se izda le za eno osebo ali eno stvar, ali pa tudi za več oseb ali stvari, ne pa brez izjeme za vse osebe ali stvari enake vrste.

Privilegije delimo po različnih vidikih v več vrst n. pr. pr. affirmativa in negativa; prvi dovoljujejo nekaj, kar je sicer prepovedano, drugi oproščajo od dolžnosti; pr. personalia, realia, mixta, se nanašajo na posamezne osebe ali stvari (cerkev, samostan, vseučil.); ako se tičejo zavoda in njegovih članov, so pr. mixta; pr. perpetua in temporaria, trajni ali začasni pr.; pr. pura ali gratiosa in pr. remuneratoria ali onerosa, conventionalia; prvi so milostni čini, drugi se podele samo proti izvestni dajatvi ali pa so s tako dajatvijo zvezani; konečno pr. favorabilia in odiosa, če se z njimi podeljuje kaka ugodnost ali če se omejujejo pravice osebam, za ktere je bil privilegij kot izjemni zakon izdan.

Vsak zakonodajalec je v svojem območju upravičen, podeljevati privilegije, tedaj pred vsem papež in sicer tudi sine justa causa. Cerkveni predstojnik podeli privilegij ali iz lastnega nagiba — motu proprio — ali na podlagi prošnje — ad preces, ad instantiam, ustmeno — vivae vocis oraculo — ali pismeno — per rescriptum gratiae. — Privilegiji se nadalje podeljujejo ali per se ali per communicationem t. j. na ta način, da se že obstoječi privilegij z isto vsebino podeli še drugi osebi ali stvari. Ta podelitev se izvrši ali in forma accessoria, tako da je drugi privilegij glede vsebine vedno odvisen od prvega, ali pa tako, da je od prvega povsem neodvisen (aeque principaliter) in da ostane nespremenjen, tudi ako bi prvi ugasnil. cc. 64, 65.

C. 63. določa, da nastanejo privilegiji lahko tudi per legitimam consuetudinem aut praescriptionem, torej potom običaja in priposestvovanja ter da possessio centenaria vel immemorabilis inducit praesumptionem concessi privilegii. Kdor vživa privilegij že sto let ali od nekdaj, temu ni treba podelitve dokazati. Kdor bi se skliceval na to, da si je pridobil privilegij z dejansko rabo v dobi priposestovanja, bi moral vse zakonite pogoje za ta način pridobitve dokazati.

Pooblastila (facultates), ki jih dobe cerkveni dostojanstveniki iz Rima ali trajno ali za določen čas ali za gotovo število primerov, so smatrati za privilegia praeter jus. Taka pooblastila, podeljena škofu ali drugemu ordinariju, niso vezana na osebo, ako ni to v podelitvi ali drugače jasno povedano, ampak veljajo tudi za njih naslednike; istotako veljajo škofu dana pooblastila tudi za generalnega vikarja. Vsako pooblastilo upravičuje k vsem dejanjem, ki so za njega izvršitev potrebna. Kdor ima pravico dovoljevati dispenze, ima v danih primerih tudi pravico, odvezati od cerkvenih kaznij. (c. 66.)

Privilegiji se morajo po svojem besedilu tolmačiti in se ne smejo ne široko ne ozko razlagati. Vedno pa jih je treba tolmačiti tako, da je razvidna iz njih neka milost onega, ki jih je podelil. (c. c. 67, 68.) Nikdo ni zavezan se posluževati privilegija, podeljenega v njegovo korist, če ne izhaja zavezanost do izvrševanja iz drugega naslova. Privilegiji so v dvomu smatrati trajnim (c. c. 69, 70). Po ko-

deksu so odpravljeni vsi privilegiji, ki so v njem navedeni in po besedilu c. 60. § 2. tudi oni, ki so v nasprotju z določbami kodeksa in niso bili podeljeni v Rimu. Vsi drugi so ostali nespremenjeni.

Privilegiji so v svojem obstoju od onega, ki jih je podelil, neodvisni in ostanejo v veljavi, tudi če je njegova pravica nehala, razun če so dani cum clausula: ad beneplacitum nostrum. Privilegia personalia prestanejo s smrtjo upravičenca, realia, če se uniči dotična stvar; če se pa tekom 40 let zopet postavi, na novo zgradi, tudi privilegiji spet oživé. Mogoče je nadalje se privilegiju odreči, če je podeljen zgolj v korist privatne osebe. Udruženja se pa ne smejo svojim privilegijem odpovedati, če jim pristojajo po zakonu ali če bi bile z odpovedjo prizadete koristi cerkve ali koristi drugih. (cc. 72—75.) Privilegiji, ki niso drugim v breme, ne ugasnejo, tudi če se jih nihče ne poslužuje. V nasprotnem slučaju pa vsled nerabe nehajo po preteku 40 let ali že prej, če je nerabo smatrati za odreko (renuntiatio.) Privilegij nadalje zgubi svojo veljavo, če postane njegovo uporabljanje tekom časa nedopustno ali škodljivo, ali če je čas, za kojega je bil podeljen, potekel. Konečno sme zakonodajalec privilegij preklicati, ako ga upravičenec zlorablja in ordinariji imajo dolžnost, da vsako zlorabo sporoče papežu. cc. 76—78.

Kdor se hoče posluževati podeljenega mu privilegija napram drugim, mora in foro externo podelitev zakonito dokazati. Pro foro interno zadostuje dobra vera, da izvirajo privilegiji od pristojne strani. (c. 79.)

§ 31.

Dispenzacije.

Dispenzacijo definira kodeks kot legis in casu speciali relaxatio. (c. 80.) Dispenza pomeni oprostitev od zakonitega predpisa, ki se izvrši ali takó, da se uporaba predpisa za gotov primer ukine ali na ta način, da se že nastali učinki zakonite določbe spregledajo. Privilegij postavlja na mesto občega zakona poseben predpis, jus singulare zamenja jus generale ter ga za dotične primere razveljavi, dispenza pa ne spremeni na obstoječem pravu ničesar, le njegova uporaba se ukine in izreče, da ostane zakon za dotični primer brez učinka. Privilegiji vstvarjajo pravo, dispenze samo pravice. Ako se te pravice ne izrabijo, ne more biti v pravnem pomenu govora o dispenzi

Pojem dispenze so še le dekretisti točno opredelili: dispensatio est ... canonici rigoris casualis facta derogatio (Summa Rufini k dekretu Gratiana ed. Singer 1902, 234). Poprej tudi ni bilo določeno, kdo da sme deliti dispenze; delili so jih v istini papeži, sinode in škofje. S časom so prihajale prošnje za dispenze v važnih primerih samo še v Rim in konečno je pristojala pravica podeljevati dispenze od občih zakonov samo še papežem.

Danes velja načelo, da more in sme podeljevati dispenze samo zakonodajalec in sicer papež tudi glede zakonov podrejenih mu organov, ti pa le glede zakonov, ki so jih sami izdali.

Ordinariji stoječi pod papežem smejo dajati dispenze od splošnih zakonov v obče samo na podlagi posebnega pooblastila, drugače pa le v nujnih primerih, ki ne dopuščajo odloga, kjer preti težka škoda, in je težavno, se obrniti v Rim. Ti slučaji morajo razun tega biti take vrste, da se v Rimu zanje navadno dobi dispenza. c. 81.

Škofje so upravičeni dajati dispenze od lastnih naredb ter od predpisov provincialnih in plenarnih cerkvenih shodov, ne pa od papežkih zakonov, tudi če so izdani samo za dotični kraj. c. 82.

Župniki sploh nimajo pravice dovoljevati dispenze ne od splošnih ne od posebnih zakonov, ako jim ni ta pravica izrecno podeljena. c. 83.

Dispenze naj se dovoljujejo le iz pravičnih in tehtnih razlogov z ozirom na važnost določbe, ktere uporaba naj se ukine. Vsako dispenzo in tudi pooblastila, deliti dispenze, treba strogo tolmačiti. (c. c. 84, 85.)

Papež navadno izvršuje svojo dispenzijsko oblast po različnih oblastvih, po Penitenciariji, Propagandi, sosebno tudi po škofih, ki dobivajo v to svrho posebna pooblastila. Za ta pooblastila obstojajo natančni obrazci, različni po besedilu za dispenze pro foro interno et externo, glaseči se ali na vse vrste dispenz za gotovo dobo (facultates quinquenales, decennales, triennales, annales) ali za izvestno število primerov.

Dispenze se navadno podeljujejo na podlagi prošnje v obliki reskriptov. Brzojavne prošnje niso dopustne.

Dispenze ugasnejo, če jih zakonodajalec prekliče, če se jim upravičenec odreče (n. pr. pri dispenzah od postnih zapovedi, od dolžnosti moliti brevir) in se ta odreka od predstojnika sprejme, nadalje ako odpade vzrok, iz katerega so bile podeljene in konečno če preteče čas, za kojega veljajo. c. 86.

Drugi oddelek.

Spoznavni viri cerkvenega prava.

§ 32.

Označba pojma. Različne vrste teh virov.

Iz materialnih pravnih virov so nastajali vedno novi zakoni in kánoni, ki jih je bilo treba spravljati v zbirke, da so postali splošno dostopni in da se je zajamčilo njih uporabljanje. Te zbirke, ktere nam posredujejo poznanje cerkvenega prava, imenujemo formalne ali spoznavne cerkvenopravne vire. Ker so v njih zbrani pred vsem kánoni cerkvenih sinod, se nazivajo navadno zbirke kánonov.

Prvotno so zbiratelji kanone zapisovali po časovnem redu, pozneje pa so jih že bolj znanstveno razvrščali po tvarini. Tako nahajamo kronologične in sistematične zbirke. Dalje razlikujemo zasebne in avtentične zbirke. Prve so delo zasebnega truda, druge so nastale po naročilu zakonodajalca ali pa so si pridobile vsaj njegovo odobrenje. Važna je tudi razlika med splošnimi in posebnimi zbirkami. V prvih se nahaja za celotno cerkev veljavna pravna snov, druge vsebujejo cerkvene zakone, veljavne le za posamezne kraje, dežele, province, škofije ali pa zakone, ki se tičejo le posebnih delov cerkvenega prava, kakor n. pr. zákona (braka), pokore, sodnega postopanja itd. Konečno imamo pristnih in nepristnih ali potvorjenih zbirk, kojih vsebina ali sploh ni tam navedenega izvora ali pa vsaj ne v obliki, v koji je v zbirko sprejeta. Do novega kodeksa je bil najvažnejši formalni pravni vir Corpus juris canonici. Zato so stvarno ločiti viri pred njim, potem je obrazložiti Corp. j. c. sam, konečno so omeniti viri za njim, kojih vrsto zaključi novi kodeks

I. Poglavje.

Zbirke pred Corpus-om juris canonici.

§ 33.

Pseudoapostolske zbirke.

Glavni vir iz prvega časa krščanstva je sv. pismo. Drugih pristnih zbirk, ki bi vsebovale cerkvenopravno snov, je le malo. Pač pa je nastalo v oni dobi nekaj apokrif o krščanskem življenju in takratnem pravnem redu v cerkvi.

Najstarejša je: *Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*, Doctrina duodecim Apostolorum, najbrže spisana koncem prvega stoletja. V svojem drugem delu ima določbe, kako je ravnati s potujočimi pridigarji ali apostoli in preroki, kako se ima posvečevati nedelja, kako se naj volijo škofje in diakoni itd.

Približno dvoje stoletij mlajši so: *Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, Canones ecclesiastici Apostolorum, apostolski cerkveni red, (Apostol. Kirchenordnung). Zbirka je nastala menda koncem 3. stoletja v Egiptu. Prvi del je samo predelana *Διδαχή*, v drugem delu pa ima samostojne določbe o volitvi škofa, o imenovanju duhovnikov, lektorjev, diakonov in o lastnostih, ki jih morajo te osebe imeti.

Najvažnejša zbirka, ki nosi ime apostolov, pa so takozvane Apostolske konstitucije, *Διαταγαί* ali *Διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, Constitutiones Apostolicae. Zbirka je nastala okrog l. 400 v Siriji in obstoji iz 8. knjig. Prvih 6 knjig se bavi med drugim z dolžnostmi klerikov, z ordinacijo, s celibatom

in z veljavnostjo Mozesovih postav. Osnovo 7. knjigi je nudila *Διδαχή*. Osma knjiga govori posebno o posvečanju klerikov in o harizmih. Avtor knjige je po veroizpovedanju semiarijanec.

Kot dodatek se nahaja v isti zbirki 85 Apostolskih kánonov — Canones Apostolorum —, v kterih je mnogo cerkvenopravne snovi glede klerikov, kako se imajo voliti in posvečevati, káko naj bo njih vedenje, kake so njih dolžnosti. Te določbe so vzete deloma iz apostolskih konstitucij, deloma iz sklepov cerkvenih zborov 4. stoletja. Apostolske konstitucije niso imele na zapadu nikoli veljave, pač pa so postali tukaj znani Apostolski kánoni ter so vživali velik ugled, tako da je prvih 50. sprejel celo Dionysius Exiguus v svojo zbirko kánonov. Glede pristnosti pa je imel dvome že on, zato jih je nazval »canones, qui dicuntur Apostolorum«. Čeprav se ti kánoni, ki imajo istega avtorja kakor apost. konstitucije, nanašajo na razmere v vzhodni cerkvi, so zadobili z recepcijo na zapadu mnogo širši pomen kot jim je bil prvotno določen. Iz Dionizijeve zbirke so jih povzele pozneje druge, porabila sta jih Pseudoizidor in Gratian, porabile so jih Compilationes antiquae in porabljeni so konečno tudi v dekretalih Gregorja IX.

§ 34.

Zbirke na vzhodu.

Ko so prenehala preganjanja kristjanov in je krščanstvo postalo državna vera, je vzcvetela tudi cerkvena zakonodaja. Na številnih cerkvenih sinodah se je vstvarilo mnogo važnih zakonov. Zbirkam sinodalnih sklepov so bili dodani kanoni apostolov (85). Že sinoda v Chalcedonu se je posluževala take kronologične zbirke, vsebujoče kánone skoraj vseh prejšnjih važnih sinod.

V 6. stoletju pa so začeli snov zbirati že tudi sistematično. Joannes Scholasticus, poznejši patriarh carigrajski, je spisal okrog l. 550 na podlagi take sistematične zbirke svojo *Συναγωγὴ κανόνων* s 50 naslovi (tituli), kteri je dodal še 87 Justinianovih novel cerkvenopravne vsebine, ki se zovejo Collectio LXXXVII capitulorum. V poznejših, na vzhodu nastalih zbirkah so uvrščeni med kanone tudi zakoni cesarjev, tičoči se cerkvenih zadev, vedno pod naslovi, pod ktere so po vsebini spadali in te vrste zbirke se imenujejo nomokanoni (*νόμος* in *κανών*). Prvi nomokanon, nastal koncem 6. stoletja, nosi po krivici ime Sholastikov nomokanon, drugi iz l. 883 je označen po patriarhu Fotiju.

§ 35.

Zapadne zbirke do Pseudoizidorja.

Številni sklepi vzhodnih partikularnih sinod, posebno pa sklepi prvega občnega cerkvenega zbora v Niceji l. 325 so veljali ali

prišli v veljavo tudi na zapadu, in sicer v latinskem prevodu. Istotako so bili v rabi kánoni partikularnih sinod v Španiji, Afriki, Galiji itd. Zbirkam kánonov so avtorji dodajali tudi pisma papežev in naredbe uglednih škofov.

Tekom 5. stoletja ste nastali v Italiji dve zbirki kánonov grških sinod, ki ste znani pod imeni Collectio Isidoriana vel Hispana in Collectio Prisca vel Itala. Prva je dobila ime od tega, ker so iz nje vzeti kánoni grških sinod v ono špansko zbirko, ktero so pomotoma pripisovali sv. Izidorju iz Seville, druga pa od tega, ker Dionysius Exiguus v predgovoru k svoji zbirki omenja, da ga je nagovoril za nov latinski prevod grških kanonov »presbyter Laurentius confusione priscae translationis offensus.«

Največji ugled na zapadu pa je dosegla zbirka meniha Dionizija, ki si je sam dal priimek Exiguus. Bil je rodom Skit, prišel je po papežu Gelaziju, tedaj po l. 496. v Rim, kjer je postal opat.

Na čelu zbirke se nahajajo apostolski kanoni, toda le prvih 50; tem slede, urejeni pod 165. zaporednimi številkami, kanoni cerkvenih sinod v Niceji, Ancyri, Neocesareji, Gangri, Antiohiji, Laodiceji in Carigradu, nato, vedno za se šteti, kanoni sinod v Chalcedonu in Sardiki in konečno 138 kanonov, potrjenih po cerkvenem zboru v Kartagi l. 419. Nekoliko pozneje je spisal Dionizij zbirko papežkih dekretal od Siricija (384—398) do Anastazija II. (496—498). Zbirka kánonov in zbirka dekretal ste bili potem združeni v eno samo, ki je pod imenom »Corpus canonum« ali »Corpus codicis canonum« zadobila največji ugled in postala najbolj razširjena v Galiji, Španiji, Afriki in Angliji, celo na vzhodu. Papež Hadrian je l. 774. izvod te nekoliko spremenjene in pomnožene zbirke podaril Karlu Velikemu. Državni zbor v Aachenu je potem to Dionyso-Hadriano l. 802. proglasil pod imenom Codex canonum za obče veljaven zakonik frankovske cerkve.

Pa tudi v Afriki, Galiji in Španiji so nastale in bile v rabi različne zbirke.

V prvi polovici 6. stoletja je diakon v Kartagi z imenom Fulgentius Ferrandus spisal sistematično zbirko v 232 poglavjih pod naslovom Breviatio canonum. Koncem 7. stoletja pa je afrikanski škof Cresconius sistematično predelal vso tvarino Dioniziane, jo razporedil pod 301. titulom ter dal spisu ime »Concordia canonum«.

Zbirkam, nastalim v Galiji, je manjkalo reda in pregleda, zato je Dionyso-Hadriana kmalu potisnila vse ostale zbirke v ozadje. Eno izmed teh, ki sta ji služile za podlago versio Isidoriana in Prisca, je izdal v 18. stoletju francoski učenjak Paschasius Quesnel († 1719) in po njem se imenuje Collectio Quesnelliana. Nastala je v 6. stoletju in vsebuje kanone različnih sinod izven Galije ter papežke dekretale. Quesnel sam je zbirko smatral pomotoma za oficialno in jo nazval »Codex canonum ecclesiae Romanae«.

Velikega vpliva celo na razmere v Galiji in Italiji je postala Irska zbirka kanonov. V Španiji in Afriki je obstojala navada, da je vsaka sinoda odobrila kanone prejšnjih sinod. Radi tega so postale zbirke nujna potreba in sprejemali so vanje poleg španskih kánonov tudi sklepe sinod na vzhodu, v Afriki in Galiji ter pisma papežev španskim škofom. Tak codex canonum je posvedočen na sinodi v Bragi l. 563. Kmalu nato je spisal nadškof v Bragi Martin slično zbirko, kakor Fulgentius Ferrandus v Kartagi in sinoda v Bragi l. 572. je to zbirko, za ktero so bili v rabi različni naslovi: Collectio canonum ali capitulorum, Liber capitulorum, Capitula Martini, celo Concilium Martini papae, potrdila. Po prestopu kralja Rekkareda od arianizma k katolicizmu l. 589. so v Španiji vso cerkvenopravno snov združili v trdno celoto, kajti četrta sinoda v Toledu l. 633. je uporabljala oficialno zbirko pod imenom »Codex canonum«, ki je, pozneje pomnožena z mnogimi dodatki, od 9. stoletja naprej veljala za delo sv. Izidorja iz Seville. Zato se imenuje Collectio Izidoriana, pa tudi Collectio Hispana. Zbirka vsebuje v prvem delu kanone sinod, ločenih po deželah — Orient, Afrika, Galija, Španija — v drugem papežke dekretale. Kanoni so razvrščeni kronologično. Dekretale se nanašajo na dobo od Damaza I. do Gregorja Vel. (366—604).

§ 36.

Spovedne, obredne in formularne knjige.

Zakrament sv. pokore je bil velike važnosti od prvih začetkov krščanstva. Že zgodaj so se različne sinode pečale z načinom, kako je treba nalagati pokore in voditi njih izvrševanje, tudi mnogi škofje so izdajali za to posebna navodila. Pozneje so nastale posebne spovedne knjige, libri poenitentiales, s seznami posameznih grehov in pokor, ki se morajo zanje naložiti in izvršiti. Prve take knjige so prišle iz Anglije in Irske po anglo-saških misionarjih v državo Frankov. Izmed spovednih knjig, nastalih na kontinentu, pripisujejo eno sv. Kolumbanu († 615), kojega delovanje je bilo posebno važno za zapadno redovništvo. Radi ogrožene enotnosti pa so sinode v Tours-u in Chalons-u l. 813. prepovedale vse penitenciale, kojih avtorji niso bili znani. Velik ugled je vživala v nemških deželah spovedna knjiga, ki jo je izdal Hrabanus Maurus († 856), ustanovnik bogoslovnih študij v Nemčiji. Tudi Rimska cerkev je imela kot ecclesia particularis svoj Poenitentiale Romanorum, ki pa ni veljal za vso katoliško cerkev.

2. Pomembne za cerkveno pravo so tudi liturgične ali obredne knjige, vsebujoče predpise, kako se imajo opravljati sv. dejanja po duhovnikih: Libri mysteriorum, L. sacramentorum, Ordines, grško Euchologia.

3. Konečno je bilo v rabi za različna opravila posvetnega in cerkvenega prava mnogo obrazcev, (golic, formularjev) zbranih v

posebne knjige; za cerkveno pravo je omeniti pred vsem liber diurnus, ki je nastal tekom 7. stoletja in bil v rabi še za Gregorja VII. Od takrat pa so ga nadomestile Regulae cancellariae.

§ 37.

Zbirke posvetnega prava.

Cerkev je črpala pravno snov tudi iz zakonov izdanih od države. Istotako je državna oblast dajala zakonite predpise čestokrat tudi v zgolj cerkvenih zadevah. Zato pridejo za cerkev kot pravni vir v poštev tudi zbirke posvetnega prava.

V tem pogledu je omeniti najprej Codex Theodosianus, razglašen l. 438. od Teodozija II. in po Valentinianu III. recipiran tudi za zapad. Še večjega pomena so zbirke Justiniana I. (527—565), znane pod imenom Corpus juris civilis. L. 529. je izdal Justinian nov kodeks, l. 533. so mu sledile pandekte ali digeste, zbirka izpiskov iz del najznamenitejših starejših juristov, ki so imeli jus respondendi, v 50 knjigah. Ravno v istem letu so izšle tudi še institucije v 4 knjigah, oficialni učbenik rimskega prava, ki ga je proglasil cesar za zakon, in leto kasneje, tedaj l. 534. je dal Justinian kodeks iz l. 529. predelati, odtod ime Codex repetitae praelectionis. Cerkve se tičejo sosebno določbe v prvi in peti knjigi kodeksa. Zakoni, ki jih je izdal Justinian po l. 534., niso zbrani v avtentični izdaji, a ohranjeni so v zasebnih zbirkah.

Ko so se preselili Germani na poprej rimska tla, so nastale v germanskih državah zbirke rimskega prava, po kterem so živeli Rimljani in cerkev. Za Rimljane v Španiji in Spodnji Galiji je bila izdana l. 506. Lex Romana Visigothorum ali Breviarium Alaricianum, zakonik, sestavljen pod Alarikom II. iz kodeksa in novel Theodozija II. Ti v germanskih državah za Rimljane izdani in razglašeni zakoniki se imenujejo v pravnem slovstvu Leges Romanae barbarorum.

Nekaj podobnega, kakor so nomokanoni na vzhodu, je Lex Romana canonice compta, izpisek za cerkev važnih določil iz kodeksa, institucij in novel cesarja Justiniana, sestavljen v 9. stoletju v Italiji.

Tudi narodna prava germanskih plemen kakor Lex Ribuaria, L. Alemannorum, L. Bajuvariorum, L. Visigothorum imajo večje ali manjše število določb, ki se nanašajo na cerkvene zadeve. Poleg plemenskega prava je stopilo pozneje kraljevsko pravo, posebno zakoni Karolingov, ki se imenujejo capitularia, in sicer c. ecclesiastica, ako vsebujejo sklepe sinod odobrene in razglašene po kralju, in c. mundana, če jih je izdal kralj sam. Zbirko kapitularjev Karola Vel., ki je postala pozneje oficialna, je priredil l. 827. opat Ansegisus de Fontanella.

Zbirka obsega 4 knjige. V prvih dveh se nahajajo capitularia ad ordinem ecclesiasticum, v zadnjih dveh pa capitularia ad mundanam legem pertinentia.

§ 38.

Zbirka kapitularjev Benedikta Levite. Capitula Angilramni. Dekretale Pseudoizidorja.

V dobi Karolingov so nastale tri potvorbe, ki so najbrže izšle iz iste delavnice, dasi se to dosedaj ni dalo z vso gotovostjo dokazati. Često se za vse tri rabi skupno ime: pseudoizidorske zbirke.

Vse tri zasledujejo isti namen, t. j. osvoboditi cerkev in duhovništvo premočnega vpliva laikov, utrditi in povečati pravice rimskih papežev in zavarovati škofom v vsakem slučaju pot pritožbe v Rim proti ukrepom cerkvenih sinod. Gotovo je, da so vsa tri dela spisana na Frankovskem, vendar pa se do danes ni moglo nič natančnega ugotoviti glede časa in kraja, kedaj in kje so te zbirke nastale in kake namene so z njimi zasledovali njih avtorji.

1. Benedikt Levita se imenuje avtor prve zbirke; v predgovoru pravi, da je diakon nadškofijske cerkve v Mainzu in da je dodal po nalogu svojega nadškofa Otgarja († 847) štirim knjigam Ansegis-a 3 nadaljne knjige. Ime zbirke: Capitularium collectio. Avtor trdi, da je snov vzel sosebno iz arhiva v Mainzu in da ni na kapitularjih nič spremenil. V istini pa zbirka ne vsebuje kapitularjev ampak kánone. Snov je pisec vzel iz sv. pisma, iz spisov cerkvenih očetov, iz zbirk kánonov, sosebno iz Dionysio-Hadriane in Hispane, iz rimskega prava in iz pravnih knjig germanskih plemen. Značilno je, da je avtor hud nasprotnik selskih škofov (horepiskopov), iz česa je sklepati, da je bil iz remske (Reims) in ne iz mainške nadškofije, ker se je tam ostro nastopalo proti omenjenemu institutu, med tem ko ga je mainški nadškof Hrabanus Maurus (847—856) zagovarjal. (Njegov spis: De chorepiscopis. Migne, Patr. Lat. CX 1195 ss.)

2. Capitula Angilramni, tudi C. Hadriani. V nekaterih izvodih se trdi, da jih je škof v Metzu z imenom Angilramn prejel v Rimu od papeža Hadriana l. 785., v drugih, da jih je Angilramn podaril papežu. Kapitljev je v celem 70—80, različno po izdajah. Snov je vzeta iz kanonov različnih sinod, iz Hispane, kodeksa cesarja Teodozija, posebno pa iz Benediktove zbirke. Glavni smoter je očuvanje klerikov, posebno škofov, proti krivim obtožbam in isti smoter zasleduje tudi Pseudoizidor.

3. Hispana je bila zelo razširjena tudi na Frankovskem, kjer so jo pa v številnih določbah spremenili, pa tudi z dodatki povečali. Sredi 9. stoletja pa je doživela popolno spremembo. Nastala je iz nje nova zbirka z mnogimi nepristnimi deli posebno papežkimi dekretali. Avtor se imenuje v predgovoru Izidor Mercator, tudi Peccator.

Zbirka se deli v tri dele. Prvi vsebuje poleg predgovora in nekaj potvorjenih listin prvih 50 apostolskih kanonov in 60 nepristnih papežkih pisem v časovnem redu od Klementa do Melhiada (okrog 90—314). Drugi del obstoji iz kánonov Hispane, pa ne v prvotni ampak v oni obliki, kakor je bila v rabi v Franciji. Tretji del tvori zopet zbirka dekretal iz Hispane, toda pomnožena po nekterih pristnih in 45 nepristnih papežkih pismih od Silvestra I. do Gregorja II. (314—731). V celem se nahaja tedaj v zbirki nad 100 papežkih dekretal, ki so vse od avtorja spisane, ki pa naj veljajo za pristne in se nanašajo deloma na prve čase krščanstva. Nepristne dele zbirke je sestavil avtor iz sv. pisma, iz spisov cerkvenih očetov, iz sinodalnih sklepov, iz kodeksa cesarja Teodozija, iz Benedikta Levite in Angilramna itd. Iz različnih mest imenovanih del je sestavil nove dokumente in jih uvrstil v zbirko kot dekretale papežev. Velik del zbirke se bavi s cerkveno ustavo in cerkveno disciplino, vsebuje tedaj cerkvenopravno snov.

Zbirka je veljala skozi stoletja za pristno, dasi so se pojavili včasih tudi dvomi. Avtorstvo so pripisovali sv. Izidorju iz Seville. Tudi Gratian je vzel mnogo snovi za svoj dekret iz nje. Šele Magdeburški Centuriatorji so dokazali, da so mnogi in ravno najstarejši dokumenti očite potvorbe. Zato so od tedaj obče nazivali zbirko za pseudoizidorsko. Do danes pa še ni pojasnjeno, kaj je bil pravi namen potvorb, kdo je bil avtor in kako je vplivala zbirka na razvoj cerkvenega prava.

Poprej v teoriji zastopano mnenje (Febronij, Eichhorn), da je šlo zgolj za pomnožitev papeževe moči, je že dolgo obsoletno. Avtor sam naglaša v uvodu, da je hotel napraviti enotno in popolno zbirko takratnega cerkvenega prava in tako doseči zboljšanje obstoječih razmer pri cerkvenih predstojnikih in pri ljudstvu, da mu je šlo za preosnovo po notranjih bojih razorane frankovske cerkve, ki se na sinodah v Parizu l. 829., Aachen-u l. 836. in Meaux-u l. 854. itd. ni posrečila. Drugi namen mu je bil pa očividno ta, da se osvobode škofje oblasti metropolitov, provincialnih sinod in države na ta način, da se papežu odkažejo vse causae majores posebno pa dokončna sodba nad škofi in da se škofje in kleriki podrede izključno cerkvenim sodiščem. V to svrho je bilo treba povečati moč papeža in okrniti oblast metropolitov. Značilno je tudi pri tej zbirki sovražno stališče proti selskim škofom.

Iz istih vzrokov kakor zbirka Benedikta je moralo nastati tudi to delo v zapadnem frankovskem kraljestvu in sicer se je gotovo že rabilo na državnem zboru v Chiersy-u l. 857. Od l. 859. se večkrat nanj sklicuje nadškof Hinkmar v Reimsu. V Rim je došlo najbrž po odstavljenem škofu soissonskem Rothadu, kojega smatra Phillips tudi za avtorja. Papež Nikolaj I. je razveljavil odstavitev škofa Rothada, ker se je izvršila »contra tot et tanta decretalia statuta« (Jaffé, Regesta² Nr. 2785. C. 1. D. XIX).

Vpliv zbirke na razvoj cerkvenega prava ni bil posebno velik. Ravno njen nastanek kaže, da je moralo obstojati že močno gibanje

v cerkvenih krogih v prilog preosnov, ki bi jih naj bile potvorbe pravno podprle. Tega gibanja ni Pseudoizidor šele vstvaril, niti mu ni začrtal določene smeri. Izmed novih pravil, ki jih je hotel uveljaviti, pa se je udejstvilo le to, da ne sme izreči sinoda dokončne sodbe nad škofom. Edina ta trditev pa je naletela na odpor pri metropolitih, kojim je šlo za njih oblast nad škofi. Brez dvoma bi se bilo cerkveno pravo razvilo tako, kakor se je, tudi če bi Pseudoizidor nikdar ne bil živel.

§ 39.

Zbirke od Pseudoizidorja do Gratiana.

Nebroj zbirk je nastalo po Pseudoizidorju. Razlike med njimi so bile velike, pregled nad celotno pravno tvarino je bil zelo otežkočen, v vsaki je bilo mnogo zastarelega. V navado pa so prišle v tej dobi skoraj samo sistematične zbirke, kronologične so postale redke. Enotnost cerkve se je od 11. stoletja vedno bolj uveljavljala in zbiratelji so hoteli s svojimi deli koristiti celotni cerkvi. Ker pa pri zbiranju snovi niso postopali kritično in je niso zajemali iz originalnih virov, ampak iz najbolj razširjenih in najložje dostopnih zbirk, so se različne pomote in potvorbe neopaženo vzdrževale in vedno bolj razširjale. Izmed teh številnih del, od kterih prihajajo vedno še nova na dan, naj bodo kot važnejša omenjena:

1. Collectio Anselmo dedicata; nastala je v Gornji Italiji, obsega 12 knjig z bogato vsebino. Očividno jo je avtor poklonil milanskemu nadškofu Anselmu (883—897).

2. Opat Regino von Prüm in der Eifel (»Regino Prumiensis † 915) je izdal zbirko: Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis. To je neka ročna knjiga za škofa, če vizitira škofijo in vrši cerkveno sinodalno sodstvo (Sendgericht). Liber primus se nanaša na klerike, secundus na laike.

3. Collectarium ali Decretum škofa Burkharda v Wormsu, obširno delo obsegajoče 20 knjig, neko navodilo za dušne pastirje in ob enem učna knjiga za duhovniške kandidate. 19. knjiga, kteri je naslov »Corrector sive Medicus«, govori o spovedi in pokori in iz nje je posneti dobra slika takratnega ljudskega življenja. Delo je nastalo okrog 1008—1012 in je bilo pod imenom »Brocard« zelo razširjeno.

V Italiji so nastale v dobi investiturnega spora med drugimi sledeče, dosedaj tudi že v tisku izišle zbirke.

4. Collectio canonum kardinala Deusdedita. Avtor je poklonil svoje delo papežu Viktorju III. (1087). V prvi knjigi govori o primatu in o papežu, v drugi o rimskem kleru, v tretji o cerkveni imovini posebno de Patrimonio Petri, v četrti o cerkvenih imunitetah. Deusdedit je črpal tudi iz rimskih arhivov.

5. Breviarium kardinala Atto-na in še mnogo drugih, dosedaj netiskanih del, kojih avtorji so, kakor Deusdedit in Atto, vsi zastopali stališče papeža Gregorja VII., vsled česar se na splošno imenujejo Gregorianci.

Izmed zbirk, ki so zrasle na francoskih tleh, so omeniti:

6. Opat Abbo iz Fleury-a († 1004) je spisal zbirko obstoječo iz dvainpetdesetih poglavij.

7. Škof Ivo iz Chartres-a († 1115 ali 1117) je avtor važnih del. Prvemu je naslov: Collectio trium partium, drugo se zove Decretum: nastalo je iz prvega ter obsega 17 knjig; tretje je izišlo iz drugega (Decretum), se imenuje Panormia in obsega 8 knjig.

8. Stolni sholastik Algerus v Lüttichu je izdal pred l. 1121. spis: De misericordia et justitia. Ta spis je sistematičen traktat o cerkveni disciplini v treh knjigah in je radi tega posebno zanimiv, ker je najbrže poleg del Ivota iz Chartres-a služil Gratianovi zbirki za vzorec.

II. Poglavje.

Corpus juris canonici.

§ 40.

Decretum Gratiani. Dekretisti.

Temelj kanonistični vedi so položili sholastiki. Prvi kanonist je bil Gratian iz reda Kamaldolenzov, ki je učil okrog srede 12. stoletja na vseučilišču v Bologni na teologični fakulteti cerkveno pravo. Ravno takrat so bile študije rimskega prava na omenjenem zavodu v najlepšem cvetju. Rimsko pravo pa je tvorilo zaokroženo celoto, medtem ko je bila ogromna snov kanonskega prava raztresena po mnogoštevilnih zbirkah in sicer brez vsakega preglednega sistema, v največji pestrosti staro pravo poleg novega, duhovsko poleg posvetnega, krajevno poleg občega. Povsodi je mrgolelo protislovij med posameznimi predpisi. Vse to je silno škodilo ugledu kanonskega prava in dajalo prednost rimskemu. Da odpomore tem nedostatkom, se je Gratian odločil, spisati novo učno knjigo kanonskega prava, ki naj bi nudila jasen pregled čez celo snov in odpravila številna protislovja. Formuliral je splošna pravila (distinctiones), fingiral pravne primere (causae) ter stavljal pravna prašanja (quaestiones). Vse je podprl oziroma reševal na podlagi določil, ki jih je vzel iz različnih mest prejšnjih zbirk kánonov (auctoritates). Vse je zvezano po razmotrivanjih, v kterih skuša Gratian odpraviti protislovja in najti prehoda od pravila do pravila. Ta razmotrivanja so nekaka teoretična razlaga Gratianova k zakonom, ki jih je zbral v svoji knjigi. Imenujejo se Dicta Gratiani. Glosatorji so jih nazivali »paragraphi«. Pod dicta

Gratiani v širšem pomenu spadajo tudi summaria, kratke navedbe vsebine k sledečim distinctiones, causae, quaestiones, nadalje rubrike in inskripcije k posameznim kánonom, to je označba pravila, kterega izražajo in navedba, čegav izrek da so. Kánoni so le izjemoma vzeti iz izvirnikov, n. pr. sklepi druge Lateranske sinode 1139, ali mesta iz rimskega prava, po večini jih je zbral Gratian iz uglednejših zbirk, nastalih po Pseudoizidorju. Ker je bil glavni namen Gratianovega dela, spraviti vso cerkvenopravno snov v enotno obliko, se je imenovala zbirka v 12. stoletju Concordia ali Concordantia discordantium canonum; tudi Corpus decretorum, Decreta ali Decretum se je često nazivala. Pozneje je splošno prišel v rabo naslov »Decretum«.

Knjiga se deli v tri dele: ministeria, negotia, sacramenta. Prvi del šteje 101 distinkcijo. V prvih dvajsetih govori Gratian o bistvu in virih prava (tractatus decretalium), v nadaljnih pa o cerkvenih osebah, službah in beneficijih (tractatus ordinandorum). Distinkcije se dele v kánone; zato se citira c. 6, D. XI. Drugi del obravnava v 36. pravnih primerih najrazličnejše snovi, posebno sodno postopanje, imovinsko, redovniško in od causae XXVII. naprej zakonsko (bračno) pravo. K vsakemu pravnemu primeru stavi Gratian pravna prašanja, quaestiones, ki jih potem v svojih razmotrivanjih rešuje (dicta) in po kanonih podpre. Citira se c. 8, C. XII. q. 1. Tretja quaestio XXXIII. Causae pa tvori poseben traktat: »De poenitentia«, ki se zopet deli v sedem distinkcij in te v kánone. Citirajo se ta mesta s pristavkom: de poenitentia, n. pr. c. 1. D. II. de poen. To znači, da gre za quaestio 3 Causae XXXIII. Tretji del šteje pet distinkcij, v njem razpravlja Gratian o zakramentih in zakramentalih; citira se ga z dostavkom de consecratione, n. pr. c. 1, D. III. de cons.

Razlagalci dekreta so dodali od Gratiana zbranim kánonom še mnogo drugih, ktere so prepisovalci uvrstili med besedilo. Teh dodatkov je nad 150. Nazivajo se »Paleae«, po Gratianovem učencu Paucapalea, ki je prvi začel s takimi dodatki.

Dekret je bil bogat na vsebini in je imel znanstveno obliko. Ni tedaj čudo, da so ga pravne šole takoj recipirale in začele znanstveno obdelovati. Vršilo se je čitanje dekreta pred slušatelji (legere); sporočila se jim je najprej glavna vsebina v pretresu stoječega oddelka, potem se je čitalo besedilo, navedli so se praktični primeri, izvajala pravna načela in reševala pravna prašanja (quaestiones). Prvotni način znanstvenega obdelovanja so bile glose, kratke, med vrste ali na rob zapisane razlage besedila (glossae interlineares in marginales), pozneje so nastali Apparatus in Commentarii, podrobne razlage celega besedila. Summae kratki podatki o vsebini posameznih oddelkov dekreta. Indices Breviaria Tractatus, Monographiae, Ordines judiciarii itd., spisi, kojih vsebina in način obdelave sta že v naslovih izražena.

Najpomembnejši dekretisti so bili: Paucapalea (Summa), Rolandus Bandinellus, poznejši papež Aleksander III.

(† 1181), Omnibonus († 1185), Rufinus, Joannes Teutonicus († 1245 ali 1246). Joannes Teutonicus je avtor glossae ordinariae k dekretu, ki jo je nekoliko predelal Bartolomej iz Brescie (Bartolomaeus de Brescia † 1258).

Gratianov dekret je užival velik ugled in je bil splošno v rabi. Celo papeži so se ga posluževali. Navzlic temu pa je vedno ostal le delo zasebnika. Nikdar ni dosegel značaja avtentične zbirke in ni ga mogel za tako napraviti niti običaj. Dicta Gratiani imajo samo znanstveno (doktrinarno) vrednost in kanoni le oni pomen, ki jim pristoja po njih izvoru. Papež Pij VI. je l. 1566. postavil posebno komisijo kardinalov in učenjakov z nalogo, ga ugotovi izvor in pravo besedilo kanonov. Komisija je delo dovršila l. 1582. (Correctores Romani). Mnogo zaslug v tem pogledu imata v novejši dobi izdajatelja Corpus-a juris can. Aem. L. Richter (izdaja iz l. 1833.), in E. Friedberg (1879 ss.).

§ 41.

Compilationes antiquae.

Neposredno na to, ko je bil izšel Gratianov dekret, je kanonsko pravo stopilo v dobo svoje največje slave in sicer vsled bujno cveteče papežke zakonodaje pod slavnima juristoma Aleksandrom III. in Inocencem III.

Gratian je bil sprejel v svoj dekret papežke dekretale do Inocenca II. in jim s tem dal splošno veljavo. Od sedaj naprej ni nikdo več dvomil o splošni veljavnosti dekretal, ki so jih izdajali ravno takrat na višku svoje moči stoječi papeži. Imenovale so se decretales extravagantes, ker so krožile posamič t. j. extra decretum. V svrho ložje uporabe so jih uvrščali med dekret ali pa so mu jih priklopili kot dodatke. Kmalu pa so te dekretale začeli zbirati v posebnih zbirkah, kojih poznamo od Gratiana do Gregorja IX. več kot dvajset. Toda nikakor niso imele vse enakega ugleda. Odločevala je recepcija po pravnih šolah ali pa razglašenje po papežu samem v obliki dopošiljatve univerzam. Samo petero zbirk je bilo po pravni šoli priznanih in znanstveno obdelanih po dekretalistih. V primeri s kompilacijo Gregorja IX. se nazivajo Compilationes antiquae.

1. Prva je nastala v času med 1187 in 1191. Avtor ji je prošt Bernhard iz Pavije, Bernardus Papiensis. Zbral je snov, ki jo je bil Gratian prezrl in uvrstil je v zbirko dekretale do papeža Klementa III. (1187—1191). Celo zbirko je razdelil na 5 knjig, kojih vsebino označujejo napisi, združeni v stih: judex judicium, clerus, connubia, crimen. Pododdelke vsake knjige tvorijo naslovi ali tituli s primernimi nadpisi, rubrikami, in tituli se zopet dele v poglavja, capita. Ta razpredelba je postala merodajna za vse naslednje zbirke dekretal. Naslov zbirke je: Breviarium extravagantium Bernardi Papiensis.

2. Compilatio secunda je sicer mlajša kakor compilatio tertia, vendar so jo glosatorji imenovali drugo, ker vsebuje dekretale Klementa III. in Celestina III., torej med Bernhardovo zbirko in zbirko Inocenca III. ležečo pravno snov. Avtor je Joannes Galensis, tudi Walensis.

3. Compilatio tertia je zbirka dekretal Inocenca III. iz prvih 12. let njegove vlade t. j. od 1198—1210. Sestavil jo je papežev notar Petrus Collivacinus ob uporabi prejšnjih zbirk. Papež jo je poslal univerzi v Bologni z naročilom, naj se uporablja »tam in judiciis quam in scholis«. To je bila prva oficialna ali avtentična, t. j. od papeža samega poverjena zbirka.

4. Compilatio quarta, koje avtor ni znan, je nastala okrog l. 1220. in vsebuje dekretale Inoc. III. iz zadnjih 6. let njegove vlade (1210—1216) ter sklepe IV. Lateranskega zbora l. 1215.

5. Compilatio quinta je zbirka dekretal papeža Honorija III., kojim je dodana obširna konstitucija cesarja Friderika II. iz l. 1220. o svoboščinah cerkve. Papež sam jo je doposlal l. 1226. univerzam. Ona je druga avtentična ali oficialna cerkveno-pravna zbirka.

§ 42.

Zbirke papežev: Dekretale Gregorja IX. Liber sextus. Clementinae. Dekretalisti.

Ker so bile papežke dekretale raztresene v celi vrsti zbirk, je bilo njih uporabljanje silno otežkočeno, pojavila so se protislovja, nastala je zmešnjava in nastali so dvomi glede pristnosti. Zato je papež Gregor IX. l. 1230. ukazal svojemu kaplanu Raimundu de Pennaforte, da naj v obči blagor združi vso snov, ki je bila nakopičena v peterih starih kompilacijah, v eno samo zbirko, v katero naj sprejme tudi papeževe lastne dekretale. Protislovja naj odstrani in vse, kar ni važno, izpusti. Celo tvarino je razpredelil Raimund po vzorcu Bernharda Pavijskega (comp. prima) v petero knjig pod že znanimi označbami, knjige v naslove, titule v poglavja (capita). Vsako poglavje ima svoj sumarij in svojo inskripcijo, v kterih sta navedena kratka vsebina ter izvor dotične določbe. Nektere dekretale je Raimund sploh kot nepotrebne izpustil, pri vseh pa je izločil dejanski stan, species facti ali pars decisa. Te izločbe je zaznamil z besedami »et infra«. Protislovja je odstranil na ta način, da nekterih dekretal ali sploh ni sprejel, ali pa jih je spremenil. Papež je skrbel za odstranitev dvomov tudi z novimi dekretalami. Postopanje Raimunda ni bilo znanstveno brez hibe. Veliko nejasnosti so povzročile izločbe partium decisarum. Izdajatelji Corpus-a j. c. so pozneje skušali te nejasnosti zopet odstraniti ter so iz »starih kompilacij« in iz registrov nejasna mesta izpopolnili z navedbo dejanskega stanu, kjer je bilo to v razumevanje potrebno. Že 5. septembra l. 1234 je papež razglasil novo zbirko kot zakonik z bulo »Rex Pacificus« in jo doposlal univerzama v Bologni in v Parizu z ukazom, da se

sme odslej jedino ona rabiti v šolah in pri sodiščih ter z izrecno prepovedjo, da se sestavi brez njegove vednosti druga zbirka. S tem je bila proglašena ta zbirka za oficialen, avtentičen, jednoten, vesoljen in napram starim kompilacijam tudi za izključujoč zakonik. Vsa capita imajo v svojem dispozitivnem delu občo zakonito moč v obliki, kakor so uvrščene v to zbirko ne glede na svoj izvor in prvotno besedilo. Celo rubrike titulov imajo zakonito veljavo, ako izražajo pravno načelo, n. pr. III. 9 »Ne sede vacante aliquid innovetur«. Moči zakona pa nimajo inskripcije, sumariji in partes decisae. Papež sam je delo imenoval »Compilatio«. Drugi so ga nazvali za compilatio nova ali sexta, navadno pa se je imenovalo Liber extravagantium, i. e. Liber decretalium extra decretum Gratiani vagantium. Citira se na pr. c. 2. X (t. j. Extra) III. 3. Sedaj je običajen naslov: dekretale Gregorja IX., tudi Gregoriana (scil. compilatio).

II. Zakonodaja papežev tudi po Gregorju IX. nikakor ni usahnila, ampak se je plodonosno razvijala. Papeži so, ker je bil Gregor IX. zbirke prepovedal, svoje dekretale sami pošiljali univerzam z naročilom, naj jih uvrste na primernih mestih v Gregoriano. Temu ukazu pa so univerze le deloma ustregle. Navadno so zbrane nove dekretale papežev kot »Novae ali Novellae Constitutiones« dodajale Gregoriani kot samostojne dele. Kmalu so tudi navzlic znani prepovedi zopet nastale zasebne zbirke in v zvezi z njimi nove nejasnosti in zmešnjave.

Zato je sklenil papež Bonifac VIII., da izda slično kakor Gregor IX. vse novejše sklepe koncilijev in papežke dekretale v novem enotnem zakoniku. Zaukazal je posebni komisiji, v ktero je poklical nadškofa Viljema de Mandagoto iz Embruna, škofa Berengarja Fredoli iz Reziers-a in magistra Rikarda Petronija iz Siene, podkanclerja Rimske cerkve, naj preišče vse od Gregorja IX. naprej izišle dekretale na njih pristnost in naj avtentične na običajen način v 5. knjigah pod primernimi tituli in poglavji združi v celoto. One, ki so med seboj v protislovju ali ki imajo le začasni pomen in veljavo, naj komisija izloči, ostale po prevdarku skrajša, spremeni, izboljša, če treba tudi potom izločb ali dodatkov. Komisija je delo izvršila dosti bolj moderno, bolj primerno zakonodajnim načelom, kakor svoj čas Raimund L. 1298. je poslal papež kompilacijo z bulo »Sacrosanctae R. E.« z dne 3. marca univerzama v Bologni in Parizu kot »Liber sextus«, ker naj pomeni ta zbirka samo dodatek k Gregoriani, obsegajoči 5 knjig. Citira se povsem enako, kakor tam z dostavkom in VI° n. pr. c. 1 in VI° I. 6. Ravnotako kakor Gregoriana je imel biti tudi Liber sextus oficialen, avtentičen, enoten, vesoljen in izključujoč zakonik. Vendar je glede izključujočnosti med njim in Gregoriano razlika. V obče so pač izgubile vse od Gregoriane sem izišle dekretale svojo veljavo za šole in sodišča, ako niso bile sprejete v zbirko. Izvzete pa so one, kojih zakonita veljava se v zbirki sami tudi še za bodočnost naglaša. N. pr. c. 20. s. f. in VI° V. 2. Konečno je zbirki dodanih 88 iz rimskega prava vzetih prav-

nih pravil, ki jih je sestavil legist Dinus Mugellanus. Ta pravila imajo isto zakonito veljavo kakor zbirka sama. Nadpis jim je: de regulis juris.

III. Bonifac VIII. je tudi še potem, ko je bil liber sextus že dovršen, izdal mnogo važnih dekretal. Istotako njegov naslednik Benedikt XI. Te dekretale so sklopili zasebniki v zbirke, ki so navadno tvorile privesek Libri sexti pod označbo: Constitutiones extravagantium Libri sexti. Klement V. pa je dal združiti kánone vesoljnega cerkvenega zbora v Vienne-u l. 1311—1312 kakor tudi svoje pred in po tem zboru izišle dekretale v posebno zbirko, ki jo je razglasil 21. marca 1314 v kardinalskem konsistoriju v mestu Monteaux. Ker je pa papež mesec pozneje umrl, je izostala že ukazana pošiljatev zbirke univerzama v Parizu in Bologni. Juristi so se prerekali, ali ima zbirka veljavo ali ne. Zato je papež Ivan XXII. z bulo: »Quoniam nulla juris sanctio« z dne 25. okt. 1317 po poprej izvršeni reviziji zbirko poslal omenjenima univerzama v svrho uporabljanja v šoli in pri sodiščih. Zbirka se deli kakor prejšnje v petero knjig, te zopet v titule in capita. Pri sestavi so bila merodajna ista pravila kakor pri prejšnjih. Tudi ta zbirka je oficialen, avtentičen, jednoten in obči zakonik, ni pa, kakor sta Gregoriana in Liber sextus, izključujoč. Tudi one dekretale, ki so izšle po izdaji Libri sexti, pa niso bile sprejete v zbirko, so ostale v veljavi. Radi tega razločka napram prejšnjima dvema zbirkama, je nazvala praksa ta zakonik kot »Clementinae« scil. constitutiones, zavrgla pa je naslov »Liber septimus«. Citira se n. pr. c. 1. in Clem. IV. 7.

IV. Kakor Gratianovega dekreta in starih kompilacij, tako se je znanstvo oprijelo tudi papežkih zbirk ter jih obdelalo v takrat običajnih različnih oblikah. Avtor glossae ordinariae k dekretalam Gregorja IX. je Bernardus de Botone († 1263). Glossam ordinariam za Liber sextus in za Clementinae pa je spisal Johannes Andreae, ki so ga imenovali »fons et tuba juris«. Razun teh je še cela vrsta dekretalistov, kterih imena so postala znana in slavna n. pr. Tancred († 1203) (Summa de matrimonio), Sinibaldus de Fiesco (poznejši papež Inoc. IV. † 1254) (Apparatus in quinque libros decretalium), Viljem Durantis, imenovan Speculator († 1296), Nicolaus de Tudeschis, zvan Abbas Siculus ali Panormitanus († 1445) i. dr.

§ 43.

Zbirke ekstravagant.

»Clementinae« so pustile ekstravagante, izišle po dovršenem Libro sexto, v veljavi. Te ekstravagante so bile zbrane ali v posebnih zbirkah ali pa so tvorile dodatke k oficialnim zbirkam. Tri dekretale Ivana XXII., ki se nanašajo na rezervacije beneficijev, je okrog l. 1317 glosiral Viljem de Monte Lauduno. Ravno te tri in še 17 drugih ekstravagant istega papeža je l. 1325. Zencelinus de

Casanis kronologično sestavil in jih glosiral. Razun teh so po navadi dodajali rokopisom in prvim tiskom oficialnih zbirk še druge dekretale v večjem ali manjšem številu. Ko sta proti koncu 15. stoletja pariška knjigotržca Ulrik Gering in Bertold Rembold priredila celotno izdajo Corpus-a juris canonici, je profesor prava Vitalis de Thebes prevzel korekturo dekretal Gregorja IX., licenciat prava Jean Chappuis pa ono ostalih delov. Chappuis je pri tej priliki priredil omenjenih 20 dekretal Ivana XXII. kot posebno zbirko pod naslovom Extravagantes Joannis XXII., dekretale od papeža Bonifaca VIII. naprej pa, ki so precej splošno tvorile dodatek k avtentičnim zbirkam, je nazval Extravagantes communes ter jih dal v tisk. Ekstravagante Ivana XXII. je porazdelil na 14 titulov, titule v poglavja (capita). Zato se citira: c. 4 Extrav. Joan. XXII. XIV. Extravagantes communes pa, kojih število je znašalo naposled 74, in ki spadajo časovno v dobo od Bonifacija VIII. do Siksta IV., je razdelil na običajnih petero knjig, te zopet v titule in capita. Ker pa je manjkala snov za četrto knjigo, stoje mesto nje besede: Quartus liber vacat. Citira se jih n. pr. c. 1 Extr. comm. I. 8. Obe zbirki ekstravagant ste samo zasebni deli in nimata avtoritete oficialnih zakonikov. Te avtoritete niste mogli pridobiti niti po običaju niti vsled rabe pri sodiščih in v šolah in tudi ne s tem, da ste bili obe zbirki sprejeti v izdajo Corpus-a juris canonici pod papežem Gregorijem XIII. Posamezne dekretale so imele veljavo le, v kolikor so bile v istini zakoni papežev.

§ 44.

Corpus juris canonici kot celota.

Corpus juris znači v jeziku Rimljanov zaključeno pravno zbirko obče. V tem smislu so začeli rabiti izraz tudi v kanonskem pravu. Tako so imenovali Dionysiano Corpus canonum, Gratianov dekret Corpus decretorum, in Gregoriano Corpus juris. Slično kakor so legisti nazivali Justinianove zakonike za Corpus juris civilis, so začeli rabiti kanonisti za papežke pravne zbirke izraz Corpus juris canonici. Cerkveni zbor v Bazlu se je bavil z »reservationes in corpore juris clausae«, pri čemur so imeli vdeleženci v mislih pridržke, o kojih govore oficialne zbirke dekretal. Ti naj bi ostali v veljavi, ne pa tudi oni, ki so določeni v poznejših ekstravagantah. Izraz pa nikakor ni pomenil, da se je imelo smatrati papežke zbirke za zaključene in da je bilo morda prepovedano, jih spreminjati ali nadaljevati. Papež Gregor XIII. je v svoji konstituciji »Cum pro munere« z dne 1. julija 1580 imenoval pravne zbirke od Gratianovega dekreta do ekstravagant oficialno za »Corpus juris canonici« in od tega časa je postal ta naziv stalen.

Corpus j. c. ni enoten, oficialen zakonik, vsekako pa je bil do izdaje novega kodeksa glavni vir za obče cerkveno pravo (jus commune). Seveda so veljale njegove določbe le, v kolikor niso bile

odpravljene ali nadomeščene po poznejših zakonih cerkvenih zborov in papežev ali po konkordatih in običajnem pravu. Glede protislovij velja pravilo: Lex posterior derogat priori. Če se nahaja antinomija v različnih delih celotne zbirke, je vedno merodajna določba mlajše zbirke. Če se nahaja antinomija med različnimi mesti dekreta ali ekstravagant, je merodajen vedno mlajši zakon. Pri oficialnih zbirkah dekretal pa se antinomij ne more rešiti na ta način, ker so to enotni zakoniki. Tukaj mora pomagati juristična interpretacija.

Corpus juris canonici je postal tudi za posvetno pravo važen. Cerkev je zavzemala v srednjem veku izredno stališče nad državami, države so stale v najožjem razmerju do nje, ako niso bile celo povsem od nje odvisne. Cerkev je vstvarjala pravo tudi za čisto posvetne zadeve, prednjačila je v mnogih ozirih (n. pr. procesnem pravu) posvetni zakonodaji in to je povzročilo, da se je izvršila z recepcijo rimskega tudi recepcija kanonskega prava. Če sta si bila rimsko in kanonsko pravo v protislovju, je imelo kanonsko pravo prednost, ker je bilo mlajše. Z novejšimi kodifikacijami je pa zgubilo z rimskim tudi kanonsko pravo na tem polju svojo veljavo.

Corpus j. c. je še dandanes subsidiaren pravni vir za protestantovsko cerkev. Dejanske razmere v protestantovski cerkvi niso dopuščale, da bi se bila zveza s starim cerkvenim pravom popolnoma pretrgala. Protestantovska cerkev je bila kakor katoliška navezana na beneficije, pripoznati je morala patronate, ustanove itd., ki jih ni bilo mogoče drugače pravno pojmiti in razumeti, kakor v smislu kanonskega prava. Zato je moral Corpus j. c. ostati vsaj v teh pogledih v veljavi, v kolikor niso njegove določbe izključene po zakonodaji posamnih držav in po nauku imenovane cerkve.

Od l. 1580—1608 je delala v Rimu posebna komisija na novi zbirki papežkih dekretal, a delo ni dobilo papežkega odobrenja. Imelo bi bilo iziti kot Liber septimus decretalium Clementis papae VIII., izšlo pa ni nikoli, najbrže vsled tega, ker je bilo v njem prvič mnogo dogmatične tvarine, drugič pa radi takratnega kritičnega razmerja, v kojem se je cerkev nahajala napram državam, ktere so mnoge papežke konstitucije in sinodalne dekrete naravnost odklanjale. Poleg pomanjkljivosti v redakciji so bili pač merodajni tudi politični razlogi, da Liber septimus nikdar ni postal zakon.

III. Poglavje.

Zbirke po zaključku Corpus-a juris canonici.

§ 45.

Zbirke občega prava.

Glede materialnih pravnih virov ni nasproti prejšnji dobi nikakih sprememb. Obče pravo so vstvarjali vesoljni cerkveni zbori, papeži, kurialna oblastva in kardinalske kongregacije, ki so pa več-

noma nastale še le po tridentinskem zboru. Kot viri partikularnega prava pridejo v poštev partikularne sinode, škofje, pogodbe, sklenjene med državami in cerkvijo (konkordati) in zakonodaja posameznih držav, tičoča se cerkvenih zadev, v kolikor je te zakone cerkev priznala ali jih vsaj molče trpela. Za vse te materialne vire novejšega cerkvenega prava obstoje tudi formalni viri: zakoni in njih zbirke.

1. Zbirke občih cerkvenih zborov.

Obči cerkveni zbori so se sestali in vršili od Klementa V. naprej: v Constanzu 1414—1418, v Baslu — Ferrari — Florencu (1431—1445), v Lateranu (1512—1517), v Tridentu (1545—1563) in v Vatikanu (1869—1870). Tridentinski zbor je bil na pravnih določbah najbogatejši. Njegova decreta de reformatione se opirajo po večini še na starejše pravo, v mnogih ozirih pa pomenijo istinito preosnovo prejšnjega pravnega reda. Ti sklepi so tvorili do izdaje novega kodeksa glavno vsebino veljavnega občega prava. Vatikanski zbor je bil odgoden, predno je mogel pričeti s posvetovanjem in sklepanjem o številnih predlogah, tičočih se cerkvene discipline. V pravnem oziru pride pred vsem v poštev konstitucija »Pater aeternus« z dne 18. julija 1870. o primatu in papeževi nezmotljivosti.

Oficialnih zbirk sklepov teh koncilijev nimamo, pač pa obstojajo zasebne zbirke, izmed kterih naj bo omenjena Richter-Schulte-jeva o tridentinskem (Canones et decreta Conc. Trid. 1853) in Th. Granderath-ova o vatikanskem zboru. (D. Kanones u. Beschl. des h. ökum. u. allg. Vat. Konzils 1871). Najbolj znane zbirke sklepov vseh cerkvenih zborov so: a) J. D. Mansi: Sacr. conc. nova et amplissima collectio (do 1439) 1759 ss., nadaljevana kot: Collectio conciliorum recentiorum ecclesiae universae, cur. J. B. Martin et P. L. Petit 1905 ss. Celotni naslov je: Conciliorum omnium catholicae ecclesiae collectio amplissima. b) Collectio Lacensis: Acta et decr. ss. conc. recentior. 1870 ss. (VII. zvezek te zbirke vsebuje sklepe vatik. koncilija.)

2. Bulariji.

Po tridentinskem koncilju so nekteri papeži izdali jako mnogoštevilne konstitucije občega pomena za cerkev, tako Pij V., Gregor XIII., Sikst V., Klement VIII., Gregor XV., Urban VIII., Inoc. X., XI., XII., sosebno pa Benedikt XIV. in v novejšem času Pij IX., Leo XIII. in Pij X. Avtentično zbrane so pa samo konstitucije Benedikta XIV. (1740—1758) v posebnem bulariju, kojega je papež l. 1746. poslal univerzi v Bologni z naročilom, naj se ga poslužuje kot pravnega vira. Druga papežka pisma, ki niso sprejeta v Corp. juris canonici, ki pa po svoji obliki nikakor niso vseskozi bule, so od 16. stoletja naprej kronologično sestavljali v zasebnih zbirkah. Te zbirke se imenujejo bullaria. Naredbe in ukazi papežev, ki se nahajajo v njih, so veljavni le v toliko, kolikor so pravilno razglašeni ali po praksi recipirani in v kolikor se vjemajo z izvirnikom. Razen splošnih bularijev nahajamo tudi take za ožje kroge: za posamezne cerkve, škofije, redove, pontifikate itd.

Posebno znana je zbirka pod naslovom Bullarium Romanum, pričeta od Coquelines-a 1753 pod naslovom: Bullarum, privileg. ac diplom. Rom. Pontif. amplissima coll. Od 6. zvezka se imenuje Bullarium Rom. Najnovejši bularij: A. Tomassetti, Bullarum, diplom. et privil. s. R. Pontif. Taurinensis editio locupl. 1857. ss. Ukazi, ukrepi in nagovori (alokucije) novejših papežev so zbrani v posebnih zbirkah.

3. Zbirke dekretov in odločb kurialnih oblastev in kardinalskih kongregacij.

Izmed odločb kurialnih oblastev so imele nekdaj za cerkveno pravo največ pomena one Rimske Rote. Izmed kardinalskih kongregacij pa je dajala za cerkveno pravo najbolj važne odločbe Congregatio Cardin. Concilii Trid. interpretum. Ta kongregacija je po novem pravu vsled spremenjenega delokroga (c. 250) izgubila svoj stari pomen.

O odločbah Rotae nahajamo že od konca 14. stoletja posebne zbirke. (A. Wynen, D. bisherigen Entsch. der S. R. Rota, A. f. K. K. R., XCI [1911] 230 ss.).

Od l. 1739. se je vršilo razglašanje odločb koncilske kongregacije uradno v zbirki Thesaurus resolutionum S. Congreg. Concilii. Že nad 150 zvezkov. Richter in Schulte sta ob priliki izdaje kanonov trident. koncilija praktično uporabila tudi odločbe koncilske kongregacije, tako da nudi ona izdaja ob enem jako koristno zbirko teh odločb.

§ 46.

Zbirke krajevnega prava.

1. Po tridentinskem koncilju so se pogosto sestajale partikularne sinode. Oficialne zbirke njihovih sklepov so redke, sploh so ti cerkveni shodi kmalu prenehali in so postali še le v 19. stoletju zopet bolj številni. Izmed naših domačih škofij stoji na prvem mestu Lavantinska. Škofijske sinode so se vršile l. 1890, 1900, 1906, 1911, sklepi oficialno zbrani in obelodanjeni 1891, 1900, 1907, 1912. Mnogo je zbirk sklepov part. sinod v Nemčiji, toda navadno so zbirke le zasebne.

2. Zbirke škofovskih naredb. Odkar prenehujejo partik. sinode vedno bolj, izdajajo škofje svoje naredbe sami, v časih v sporazumu s svojimi kapitlji. Tudi te naredbe so zbrane navadno le v zasebnih zbirkah. Sedaj ima skoraj vsaka škofija svoje službeno glasilo za razglase ordinariata.

3. Zbirke konkordatov in cerkvenopolit. zakonov posameznih dežel. Za Slovenijo, Istro in Dalmacijo pridejo v poštev: Ginzl, Handbuch des neuesten in Oest. geltenden K. R. 1857, Mayerhofer-Pace, Handbuch f. d. pol. Verwaltungsdienst[5] IV. zvez., 1895 ss., Hussarek, Grundriss d. oest. Statskirchenr.[2] 1908, Dannerbauer, Prakt. Geschäftsbuch f. d.

Kuratklerus Oest 1909.; za Hrvatsko in Slavonijo dela dr. Belaja, Turšiča, dr. Novaka, dr. Lanoviča, ki so na primernih mestih te knjige navedena.

§ 47.

Codex juris canonici.

I. Njegov nastanek.

Corpus j. c. je že po tridentinskem koncilju utrpel v svojih določbah veliko izprememb, še bolj pa je izpodjedla njegovo nekdanjo veljavo obširna zakonodaja poznejših papežev. Dasi še vedno glavni vir za obče cerkveno pravo, je bil v številnih določbah zastarel in v praksi neporaben. Pravo, po kterem je cerkev v istini živela — vigens ecclesiae disciplina — se je vedno bolj oddaljevalo od pisanih zakonov in ni čudo, da so nastale nejasnosti in zmešnjave, kadar je šlo za vprašanje, kteri izmed starih predpisov še veljajo in kteri ne.

Vsem tem dvomom je konečno odpomogel novi cerkveni zakonik, razglašen na binkoštno nedeljo 1917 in veljaven od binkoštne nedelje 1918 naprej.

Reformacija je s svojim načelnim naukom, da nimata vera in pravo nič skupnega in da ima vstvarjati pravo tudi v cerkvenih zadevah edino le država, prisilila katoliško cerkev, da zavzame napram reformatorjem odločno in jasno stališče in da se resno loti preosnove svojega organizma. Zgodilo se je to na tridentinskem zboru, ki je vstvaril temelj novejšega cerkvenega prava ter znova okrepil omajano papeževo centralno oblast. Toda ta novo upostavljena moč papežev vendar ni veljala več, kakor v srednjem veku, vesoljnemu krščanskemu svetu, ampak nanašala se je le še na katoliški svet. Srednjeveško kanonsko pravo je bilo svetovno pravo, tridentinsko cerkveno pravo pa je bilo samo jus ecclesiasticum catholicorum, za reformirane kristjane ni imelo praktične veljave več.

Pa tudi napram katoličanom samim papeštvo po tridentinskem koncilju svoje moči z daleka ni moglo več z isto silo in z istim uspehom uveljavljati, kakor za dobe svoje srednjeveške monarhije. Katoliški vladarji niso hoteli zaostajati za svojimi protestantovskimi vrstniki, ki so vsled reformacije dobili na najpreprostejši način tudi cerkev pod svojo nadoblast. In tako tudi v katoliških državah ni samo kmalu izginil vsak vpliv cerkve na posvetne zadeve, ampak je vrvel na splošno razvoj naravnost v nasprotno smer od nekdanjega papalnega sistema ter vklenil cerkev polagoma v verige popolnega državnega suženjstva.

Toda prišla je konečno francoska revolucija in doba konstitucionalnih državnih oblik, doba parlamentarnih volitev in političnih svoboščin, s kojimi se je znala okoristiti tudi cerkev, sosebno, odkar je bila l. 1803. izgubila v stari Nemčiji vse posvetno in mnogo čisto

cerkvenega imetja in se je 1870 l. uedinjena Italija polastila prejšnje papeževe države. Izguba zadnjih ostankov posvetne moči se je izkazala za cerkev kot blagodejno, ker jo je dovedla do spoznanja, da lahko vsak hip zastavi važno besedo v katoliškem smislu tudi kot zgolj etična sila, poklicana, skrbeti za dušni blagor državljanov in ker ji je odkazala za bodoče delovanje plemenitejše polje, polje duševne reorganizacije vesoljnega katoličanstva. Z jako bogatim društvenim delovanjem v politiki in prosveti je poglobila cerkev verski čut in utrdila versko zavest in tako spojila vse katoličane v trdno skupnost, koje neizčrpljiva odporna moč je premagala v ostrem kulturnem boju celo gigantskega Bismarcka.

Prvo seme za naš zakonik se je vsejalo na vatikanskem koncilju in Pija IX. konstitucija Pastor aeternus je v kali tudi že vsebovala novo kodifikacijo.

Juristična posebnost te konstitucije obstoja v tem, da se je z njo proglasil primat rimskih papežev kot dogma, da se je na ta način dogmatiziralo pravo in se postavilo na verski temelj. Odslej sta vera in pravo nerazdružljivo spojena.

Vatikanski cerkveni očetje so se imeli baviti tudi z vprašanjem nove kodifikacije cerkvenega prava in so mnogi izmed njih predložili obširne spomenice v tem smislu. Preosnova vsega cerkvenega življenja je zahtevala tudi preosnovo cerkvenega prava. Treba je bilo nadomestiti le še veličastni razvalini podobno stavbo starega prava z novim poslopjem in ga opremiti v vseh podrobnostih v enotnem duhu, da vidi ves krščanski in nekrščanski svet v njem pravila očiščenega, v Kristusu prerojenega katoličanstva, ustvarjena po dogmatiziranem primatu.

Trpelo je pa še nad 30 let, predno je prišlo do odločilnega koraka v dosego tega cilja. Še le uspehi Leona XIII. na diplomatičnem polju so vstvarili v cerkvi sami in tudi v njenem zunanjepolitičnem položaju ono podlago, ki je omogočila Piju X, da je postavil, zvest svojemu geslu »Omnia instaurare in Christo« novo kodifikacijo cerkvenega prava na svoj program. Dne 19. marca 1904 je izšel njegov med tem obče zasloveli motuproprio »Arduum sane munus«, ki je doživel po dobrih 13. letih svoje uresničenje.

II. Njegova vsebina in ustroj na splošno.

Naslov zakoniku se glasi: Codex juris canonici Pii X. Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus.

O načinu, kako se je ob kodifikaciji postopalo, bodi omenjeno le toliko, da se je delalo na najširši podlagi, da so imeli vsi škofje in drugi cerkveni predstojniki priliko, izraziti svoja mnenja in želje, da pa je bil duševni vodja vsega podvzetja od začetka do konca neumorni in veleučeni kardinal Pietro Gasparri. Temu dejstvu je pač v prvi vrsti pripisovati strogo enotnost in doslednost v razpredelbi, pa tudi veličastnost in dostojanstvo, ki odseva iz gladke latinščine. Komisija je tudi ves čas svojega delovanja z izdajanjem številnih reformatoričnih zakonov pripravljala bodočemu enotnemu

zakoniku pot. Tako je dekret »Ne temere« koncilske kongregacije z dne 2. avg. 1907 prinesel važne preosnove v zakonskem pravu, konstitucija »Sapienti consilio« z dne 29. junija 1908 je reorganizirala papežko kurijo, s konstitucijo »Promulgandi« z dne 29. septembra 1909 se je vstvarilo službeno glasilo za razglašanje papežkih zanonov in naredb itd.

Na binkoštno nedeljo 1917 (17. majnika) je promulgiral papež s konstitucijo Providentissima mater ecclesia novi zakonik in določil, da ima stopiti na binkoštno nedeljo 1918 (19. majnika) v veljavo. Vacatio legis je bila radi tega precej izdatna, da se lahko vsi prizadeti z novimi predpisi temeljito seznanijo, kajti strogo se je bilo pazilo na to, da javnost o vsebini osnutkov ni izvedela ničesar.

Pred besedilom je natisnjena Professio catholicae fidei. Namen je očividno ta, da se pokaže jasno tudi na zunaj, da je temelj vseh sledečih določb vera, da je podlaga zakoniku verska. V istini je opažati na kodeksu tudi sicer vseskozi duhovski značaj.

Ogromna snov je sistematično obdelana v 2414 kánonih (canones), ki so šteti zdržema. Obseg je približno enak nemškemu državljanskemu zakoniku. Kánoni kažejo vseskozi abstraktno besedilo, nikjer ni naveden konkreten primer. Razen onih, ki služijo posameznim delom snovi za uvod, so kánoni združeni v naslove (tituli), in ti se po potrebi zopet dele v poglavja (capita) in člene (articuli). Cela tvarina je porazdeljena na petero knjig (libri) z različnimi oddelki (partes) ter odseki (sectiones), toda tako, da se štejejo vsi naslovi vsake knjige zaporedno.

Število knjig se je pridržalo pač iz spoštovanja do srednjeveških oficialnih zbirk papeških dekretal, po vsebini pa se libri tukaj in tam nikakor ne skladajo. Glede sistematike se temveč kodeks naslanja na Justinianove institucije (personae, res actiones) oziroma spominja na učbenik Giovanni Paolo Lancelotti-ja, Institutiones iuris canonici,[15] izšel l. 1563., v katerem je snov razpredeljena po stihu:

Personas nos prima docet, resque secunda,
Tertia dat iudices, crimina quarta premit.

Da se doseže častitljivo staro število pet, so pa uvodni splošni del s 86 kanoni označiti kot prvo knjigo,[16] ki nosi napis Normae generales.

Iz teh izvemo med drugim, da velja kodeks le za latinsko in ne tudi za iztočno cerkev, ako ne gre za zadeve, ki se že po svoji naravi tičejo tudi le-te, ter da se ne nanaša na liturgijo; nato slede

---

[15] Glej I. F. v. Schulte, Die Geschichte der Quellen u. Literatur des kan. Rechtes III. 1, 1880, str. 451 sl.; Sägmüller l. c. str. 15.

[16] U. Stutz, Der Geist des Cod. i. c. 1918 str. 16, 39.

določbe o cerkvenih zakonih vobče, o običajnem pravu, o načinu, kako je računati čas in roke, končno o reskriptih, privilegijih in dispenzah.

Druga knjiga, ki obsega 639 kanonov, nam nudi pod napisom De personis osebno pravo. Uvodoma najdemo nekatera določila splošnega značaja, tičoča se naravnih ali umetnih oseb. Nato se bavi prvi odsek prvega oddelka s kleriki in cerkvenimi službami (zvanji), s pravicami in dolžnostmi duhovskega stanu, z načinom, kako se pridobe ali zopet izgube službena mesta, pa tudi z redno in poverjeno jurisdikcijo (iurisdictio ordinaria et delegata), drugi pa z različnimi cerkvenimi dostojanstveniki in uslužbenci ter njih uradnimi dolžnostmi po hierarhični vrsti od papeža pa do kaplanov. Drugi oddelek (de religiosis) vsebuje temeljne pravne določbe cerkvenega zadružništva, redov in kongregacij, za katere pa ostanejo pravila, konstitucije in privilegiji kakor dosedaj še dalje v veljavi, če niso v nasprotju z novimi predpisi. Tretji kratki oddelek (de laicis) pa ureja skoraj le udruženja posvetnih oseb v nabožne svrhe, tedaj zadeve tretjega reda, bratovščin in drugih cerkvenih društev.

Tretja knjiga z napisom De rebus je najobširnejša in šteje 826 kanonov. Prvi oddelek je odmerjen sedmim zakramentom katoliške cerkve in se bavi podrobno s krstom, z birmo, evharistijo, z mašnim pravom in mašnimi štipendiji, dalje s spovedjo, spovedno jurisdikcijo in z odpustki, nato s poslednjim oljem, predvsem pa z ordinacijo v vseh stopnjah, vštevši one, pri katerih še ni zakrament, in končno z zakonom (brakom) in njegovim pravom. V drugem oddelku z napisom De locis et temporibus sacris nahajamo predpise o cerkvah vseh vrst, o bogomilnicah, oltarjih, o pokopališčih in pogrebnem pravu, končno o praznikih in o postu, v tretjem pa določbe, ki se nanašajo na bogočastje (de cultu divino). Važen je četrti oddelek (de magisterio ecclesiatico), ki govori o verskem pouku mladine, o deških in duhovskih seminarjih, o nižjem in višjem šolstvu, o katoliških univerzah in fakultetah ter o cenzuri in prepovedi knjig. V petem oddelku (de beneficiis etc.) nahajamo nadarbinsko pravo, v kojega zvezi se bavi zakonodajalec tudi s patronatnim pravom, ki mu očividno ni naklonjen, šesti oddelek pa vsebuje ostalo cerkveno-imovinsko pravo.

Predmet četrte knjige, z napisom De processibus in 643 kanoni, je cerkveno sodstvo. Ta del zakonika odgovarja popolnoma vlogi, ki jo je igralo cerkveno pravo pri razvoju in izpopolnitvi sodnega postopanja od nekdaj. Moderna načela današnjih procesnih redov so uporabljena deloma tudi v cerkvenem sodnem postopanju. To velja za vse tri oddelke, od katerih vsebuje prvi predpise o organizicaji sodišč in o rednem postopanju, dalje o sodnih poravnavah in o razsodnikih, ter končno posebnosti pri reševanju kazenskih in zakonskih pravd, medtem ko se bavi drugi zelo natančno in podrobno s postopanjem v slučajih kanonizacije in beatifikacije; v tretjem pa najdemo določbe, kako se je rav-

nati pri odstavljanju ali premeščanju župnikov upravnim potom, kako je postopati pri ukrepih, ki jih izdajajo škofje samo ex informata conscientia, tedaj na podlagi tajnih poizvedb, in končno predpise, kako naj se vrši disciplinarno postopanje proti župnikom, ki zanemarjajo svoje uradne dolžnosti (rezidenco, celibat i. dr.)

Tudi peta knjiga, De delictis et poenis, s 220 kanoni bi delala čast vsakemu modernemu kriminalistu. Kazniva dejanja in njih vrste, uračunljivost, odmerjanje kazni s poostritvami in olajšavami, okoliščine, ki izključujejo kaznivost, pravne posledice kaznivega dejanja in poskus: vse to tvori predmet prvega oddelka. Drugi se bavi s cerkvenimi kaznimi na splošno, ureja kazensko oblast in pomiloščenje in navaja nato posamezne vrste kazni, in sicer poboljševalne (izobčenje [excommunicatio], interdikt, suspenzija od službe), povračevalne ter opominjevalne kazni (posvarilo, ukor, zagrozitev kazni, nadziranje) in končno pokore, tako za duhovnike kakor za laike. Vse kazni obstoje po že zdavnaj upeljani praksi zgolj v tem, da se zločincu odvzamejo kake cerkvene ugodnosti in pravice, le proti duhovnikom in redovnikom je mogoče izreči tudi kazen na prostosti. Tretji oddelek našteva posamezna kazniva dejanja in kazni, ki so z njimi zvezane.

Kodeks tvori edini pravni vir za obče cerkveno pravo. Vsi zakoni, ki so izšli pred njim, so izgubili veljavo; Corpus i. c. se sme uporabljati samo še v svrho pravilnega tolmačenja novih določb. Pravo, ki je nastalo pred papežem Pijem X., spada tedaj v pravno zgodovino.

Sistematika kodeksa je pregledna in zelo olajšuje njegovo praktično uporabo. Preglednost ni nič na tem trpela, da se je uvrstilo zakonsko pravo med zakramente in patronatno pravo med določbe o nadarbinah. Hotelo se je pač tam poudariti, da izhaja cerkvena kompetenca glede zakona iz njegovega zakramentalnega značaja, tukaj pa, da stoji patron v zvezi le z nadarbino, nikakor pa ne s cerkveno službo, s katero je ta spojena. V vsem in povsod so bili merodajni verski oziri, povsod se zrcali nerazdružna vez med pravom in dogmo.

Kot dodatek kodeksu je natisnjenih še osem dokumentov, starejše uredbe papežev, na koje se zakonik sklicuje in ki imajo vsled tega še naprej svojo veljavo.

Naloga komisije, ki ima avtentično razlagati novi zakonik in ga po potrebi spopolnjevati (glej zgoraj str. 65 § 22), je podobna nalogi, ki jo je imela kardinalska kongregacija za tolmačenje sklepov tridentinskega zbora. Če bi se izkazala potreba, da se izdajo po rimskih kongregacijah dekreti splošne vsebine, ima omenjena komisija za tolmačenje kodeksa te dekrete tekstirati v kánone in določiti, na kterem mestu se naj uvrste v zakonik bodisi kot spopolnilo ali sprememba dosedanjih predpisov. Na komisijo pa se je obračati le uradoma, privatniki bi se morali poslužiti pristojnih ordinarijev. V komisijo so bili kot prvi člani imenovani najodličnejši člani prejšnje kondifikacijske komisije.

IV. Poglavje.

Viri cerkvenega prava pravoslavne cerkve.

§ 48.

Materialni pravni viri.

Kot centralni zakonodajni organ pride za pravoslavno cerkev v poštev vesoljni cerkveni zbor vseh škofov kot cerkvenih predstojnikov. Vesoljni cerkveni zbori so s svojo zakonodajo polagoma izpopolnjevali osnove cerkvene organizacije, ki so določene v sv. pismu in v tradiciji. V mejah, ki jih začrtajo sklepi vesoljnih cerkvenih zborov, izvršujejo zakonodajno oblast tudi provincialni koncilij, ki se v partikularnih cerkvah shajajo ali periodično ali od slučaja do slučaja.

Konečno smejo izdajati zakonite določbe za svoja področja in v mejah, ki jih določi sinodalna oblast, tudi episkopi.

Običaju je tudi v pravoslavni cerkvi priznana pravotvorna moč, a sosebno pride zanjo kot važen materialen vir v poštev državna zakonodaja.

Vesoljni cerkveni zbori se že dolgo več ne vrše, ker ni oblasti, ki bi jih mogla avtoritativno sklicati. Vse vesoljne cerkvene zbore v starem rimskem cesarstvu so sklicevali cesarji v sporazumu s cerkvenimi predstojniki. Od prestanka grško-rimskega cesarstva pogreša pravoslavna cerkev enotnega predstavnika državne oblasti za vse svoje veje. Sodelovanje državne oblasti, ki je po načelih pravoslavne cerkve pri sklicanju vesoljnih cerkvenih zborov potrebno, je radi velikega števila držav s pravoslavnim prebivalstvom skoraj onemogočeno. V prašanjih, ki se tičejo celotne cerkve, je treba iskati sporazuma potom okrožnic in prašanj na carigrajski patriarhat, ki je med vsemi najuglednejši. Sicer so pa organizacije pravoslavne cerkve po državah različne in je vsaka za se povsem samostojna. Te autokefalne cerkve so dobile vse svoj pravni ustroj že v 9. stoletju. V kolikor se je njih organizacija pozneje spopolnila, se je zgodilo po zaslugi partikularne zakonodaje.

§ 49.

Spoznavni pravni viri.

Razlikujemo tri dobe:

1. Dobo do milanskega edikta (313).
2. Dobo do izdaje temeljne zbirke pravoslavne cerkve (883).
3. Dobo po izdaji te zbirke.

Pravno snov iz prve dobe ima pravoslavna cerkev skupno z rimsko cerkvijo. So to takozvane pseudoapostolske zbirke, Διδαχή, Canones apostol., Constitutiones apostolorum. Le 50 ap. kanonov je prišlo do veljave na zapadu, na vzhodu je veljalo in velja vseh 85.

Constitutiones na zapadu sploh niso veljale, na izhodu pa so prišle številne določbe iz njih do veljave, dasi je trulanski koncilij označil zbirko kot krivoversko in je njeno uporabljanje prepovedal. To prepoved so pa pozneje tolmačili tako, da so prepovedana in neveljavna samo krivoverska mesta ne pa zbirka kot taka.

Tudi v drugi dobi je obstojala jedinstvenost krščanske cerkve, dasi se je pod Fotijem že pričenjal pripravljati trajen razkol. V tej dobi so se vršili številni občni in partikularni cerkveni zbori, kterih sklepi so prišli, združeni v številnih zbirkah, do obče veljave. Pa tudi zapadne zbirke, sosebno Dionysiana z dekretalami vred, so se na vzhodu rabile. V vzhodno-rimskem cesarstvu so nastali že omenjeni nomokanoni, zbirke sklepov cerkvenih zborov in cesarskih zakonov, nanašajočih se na cerkvene zadeve. Prvi nomokanon pripisujejo Janezu Sholastiku. Označen je navadno kot nomokanon s 50. tituli. Vsebuje sistematično zbirko Janeza Sholastika ter njegovo Collectio 87 capitolorum. Pod vsako rubriko so navedene poleg kanonov tudi določbe dotičnih cesarskih zakonov. Nastal je kmalu po smrti Justinianovi. Avtor neznan.

Najvažnejši za pravoslavno cerkev pa je nomokanon s 14. tituli, za kojega avtorja je dolgo veljal Fotij, ki ga je pa k večjemu spopolnil ali predelal. Zbirka je ohranjena v dveh redakcijah, kojih prva spada v prvo polovico VII. stoletja. Druga redakcija pa se je izvršila l. 883. Posamezni tituli so v ozki zvezi med seboj, vsak se deli v poglavja (capitula) in v vsakem poglavju so za številkami kanonov uvrščeni cerkveni zakoni grško-rimskih cesarjev. V to zbirko so sprejeti apostolski kánoni ter sklepi prvih sedem vesoljnih cerkvenih zborov (Nicaenum I.-Nicaenum II. 787.) ter partikularnih sinod v Ancyri, Neocaesarei, Gangri, Antiochiji, Laodicei, Sardiki, v Carigradu pod Nektarijem, vse iz 4. stoletja, v Kartagi l. 419., Carigradu l. 861., istotam l. 879., dalje kanoni 13. svetih očetov, konečno zakoni grško-rimskih cesarjev.

Pod tituli in poglavji nomokanona so navedeni kanoni le s številkami, po besedilu pa slede še le za nomokanonom, kronologično razvrščeni po sinodah. Tako nudi ta zbirka vso snov za takratno pravo iztočne cerkve in je v kratkem izpodrinila vse druge zbirke, tako da je cerkveni zbor v Carigradu l. 920. proglasil ta nomokanon obveznim za vso krščansko cerkev. Kánoni, ki so v tej zbirki omenjeni in ji pridejani, tvorijo še danes temeljno zbirko kanonov pravoslavne vzhodne cerkve.

Po konečnem trajnem razkolu ste šle zakonodaji zapadne in vzhodne cerkve vsaka svoja pota. Na vzhodu so sloveči kanonisti kakor Bestes v 11., Zonaras in Balsamon v 12., in Blastares v 14. stoletju vstvarili komentarje k omenjeni zbirki, kojih avtoriteta je še danes priznana. Komentar Zonarasa »ἐξήγησις« se nanaša na popolno besedilo kánonov v temeljni zbirki. Na prvem mestu so apost., na drugem kánoni vesoljnih, na tretjem kánoni partikularnih cerkvenih zborov. Njim slede še kánoni sv. očetov. Komentarji Zonarasa tvorijo za pravoslavno cerkev celo pravni vir.

Najvažnejši komentator nomokanona je Theod. Balsamon, ki se je pa glede kanonov držal dobesedno Zonarasa, ter ga le na nekterih mestih dopolnil. Njegov komentar je nastal v l. 1169—1177 na željo cesarja Manuela Komnena in carigrajskega patriarha Anhiala. Pomen njegovega dela tiči v izčrpni razlagi cesarskih zakonov v nomokanonu.

Velik ugled v zgodovini cerkvenega prava si je priboril menih Matej Blastar (Matthaeus Blastares) s svojim alfabetičnim sintagmatom iz l. 1335. Sintagmat se deli v 24 delov po črkah grškega alfabeta. Vsak del ima večje število titulov, označenih po začetnih besedah, ki se začno z isto črko. V celem obsega delo 303 titule. Pod rubrikami titulov so uvrščeni najprej kánoni in za temi posvetni zakoni, ki se nanašajo na dotično snov. Kmalu po svojem nastanku je bil preveden sintagmat tudi na srbski jezik radi svoje velike vsebinske in praktične vrednosti. (Izdaja Stojana Novakoviča iz l. 1907. v srbski akademiji znanosti)

Mnogoštevilne druge zbirke niso dosegle nikdar obče veljave. Omeniti bi bil nomokanon z 228. poglavji iz začetka XV. stoletja, ki se nanaša samo na cerkvene kazni za različne grehe. Iz 16. stoletja imamo srbski prevod od njega, v Rusiji je izšel v tisku in tvori danes zadni del Velikega Trebnika, t. j. slov. velike ritualne knjige.

Koncem 18. stoletja sta spisala Nikodem in Agapij, dva grška meniha, novo zbirko, odgovarjajočo kanoničnim načelom, kar se o številnih drugih, ki so bile tedaj v rabi, ni moglo trditi. Dala sta ji ime *Πηδάλιον* (krmilo). Knjigo so tiskali l. 1800 v Lipsiji in je izšla l. 1841. v drugi izdaji. Vsebuje kánone kakor nomokanon s XIV. tituli ter še nektere druge, namreč sklepe sinode v Kartagi pod Ciprianom in kánone še nadaljnih treh cerkvenih očetov. Ta *Πηδάλιον* tvori sedaj oficialno zbirko kánonov za Helensko cerkev.

Kar je za Grke *Πηδάλιον*, je za pravoslavne Slovane Krmčija. Naslov pomeni isto.

Prva v slovanski jezik prevedena knjiga je bil nomokanon s 50. tituli, ali Sholastikov nomokanon. Prevod je oskrbel sv. Metod nekaj let pred svojo smrtjo. Najstarejši rokopis, t. z. Ustjužškaja Kormčaja je ohranjen iz 13. stoletja. Knjiga je bila v rabi v vseh slov. deželah vztočnega obreda. V 11. stoletju so prevedli tudi nomokanon s XIV. naslovi na cerkveno-ruski jezik. Obe zbirke je pozneje izpodrinila Krmčija (Kormčaja kniga).

Krmčija je prva slovanska zbirka kánonov, ki je izšla v tisku. Najbrže so Grki naslov *Πηδάλιον* izbrali po Krmčiji.

Številne preiskave so dognale, da je nastala Krmčija v XIII. stoletju po zaslugah srbskega metropolita Save najbrže v samostanu Chilandar. Iz Srbije je prišla v Bolgarijo, odkoder jo je poslal, naprošen po ruskem metropolitu Cirilu II., despot Jakob Svjatoslav na Rusko l. 1262., kjer so jo na sinodi v Vladimiru l. 1274. proglasili za vso rusko cerkev kot obvezno. Prvič je izšla »Kormčaja kniga« v tisku l. 1650. Za podlago je služil rokopis one Krmčije, ki jo je Ciril prejel od Svjatoslava. Ta rokopis se imenuje »Rjazanskaja

Kormčaja« ali »Josifofskaja K.«, ker je nastal pod škofom Josifom v Rjazanu. L. 1653. je izšla Krmčija drugič v tisku, ker je bil prvi tisk pomanjkljiv. Ta drugi natis je vzorec za vse poznejše izdaje.

Tiskana Krmčija se deli v 4 dele. Prvi del služi kot uvod in vsebuje poleg zgodovinske tvarine (o ločitvi zapadne in vzhodne cerkve, o krstu Rusov, o nastanku moskovskega patriarhata) sosebno tudi kanonični del nomokanona s XIV. tituli; drugi del obsega v 41. poglavjih prevod komentarja carigrajskega diakona Aristena k delu Štefana Efeškega iz VI. stoletja z naslovom »κανονι κὴ σύνοψις«, Synopsis canonum; komentar je spisan l. 1130.; tretji del obstoja iz 29. poglavij, ki so vzeta iz različnih virov; med temi so cesarsko-cerkveni zakoni iz nomokanona s XIV. tit. ter posebna razprava o zákonu (braku), ki je v rokopisih srbske Krmčije ni; v četrtem delu ali epilogu se nahaja poleg obrazložbe imena Krmčija darilna listina Konstantina papežu Silvestru ter razprava o ločitvi vzhodne in zapadne cerkve, pisana z brezmejno strastjo od nepoznanega avtorja ob popolnem neupoštevanju zgodovinskih dejstev. (Milaš N., Cerkveno pravo str. 205 op. 22).

V Krmčiji so navedeni kánoni v sinoptični, t. j. kratki obliki, v kteri se navaja samo njih glavna vsebina. Čestokrat se je moralo radi netočnosti poseči po grškem izvirniku in po neokrajšanem besedilu kánonov. Da se to olajša, so izdali v Rusiji v prvi polovici 19. stoletja poleg Krmčije posebno zbirko kánonov z dovoljenjem sv. sinoda pod naslovom: Kniga pravil svjatih apostol, svjatih soborov vselenskih i pomjestnih i svjatih otcev. V tej knjigi se nahajajo kánoni v celotnem besedilu, prevedeni na cerkveno-ruski jezik in tudi izvirno grško besedilo je dodano, tako da imamo v njej vso snov, ki se nahaja v temeljni zbirki kánonov iz l. 883.

Pri pravoslavnih Srbih velja tiskana Krmčija za oficialno, torej uradno, obvezno zbirko.[17] Kot zasebna izdaja obstoja »Zbornik pravila sv. apostola, vasionskih i pomjesnih sabora i svetih otaca, koja su primljena pravoslavnom crkvom.« Ta zbornik obstoji iz uvoda, kanoničnega dela nomokanona s XIV. tituli, t. j. iz apostolskih kánonov, kánonov 7. vesoljnih in 10. partik. cerkv. koncilijev ter 13. svetih očetov. Na koncu sledi alfabetično in analitično kazalo.

Izmed znanstvenih izdaj cerkvenopravnih virov in zbirk vztočne cerkve naj bodo omenjene tri:

---

[17] Najvažnejši del za juriste je tretji in v njem one glave, ki se nanašajo na bračno pravo, ker imajo določila Krmčije tudi po srbijanskem gdj. zakoniku zakonito veljavo. Glava 48. vsebuje pod imenom »Zakon gradski« Prohiron, važen zakonik cesarja Basilija Makedonca in njegovih sinov Konstantina in Leva iz dobe 870—879, glava 50. razpravlja o braku in členih sorodstva, gl. 51. tvori sinodalni dekret patriarha Sisinija o nezakonitih brakih. Pri tem je šteta prva glava tretjega dela kot 42. glava cele zbirke.

1. Prvo mesto med vsemi zavzema Atenski sintagma (*Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων* itd.), v tisku izšel v l. 1852—1859, obsegajoč v celem šest zvezkov. Izdajo sta oskrbela Rhallis, predsednik kasacijskega dvora ter Potlis, vseučiliški profesor v Atenah. Delo je odobrila patriarhalna sinoda v Carigradu, pa tudi najvišje oblasti skoraj vseh drugih avtokefalnih cerkva so ga priznale, tako da je več kakor zasebno znanstveno delo.

2. Franc Miklošič in Jos. Müller: Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana. VI. vol. 1860—1890. Vol. I. et II. Vindobonae 1860—1862: Acta patriarcatus constatinopolitani. Vol. IV—VI 1871—1890: Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis.

3. C. E. Zachariae a Lingenthal, Jus graecoromanum. Pars I.—VI. Lipsiae 1856—1877.

Krajevna organizacija srbske pravoslavne cerkve je urejena po zakonu z dne 27. aprila 1890, ki je pa vsled uedinjenja srbskih cerkva v mnogih določilih postal obsoleten, v drugih pa vsaj revizije in izpopolnila nujno potreben. Deloma je že izpremenjen: 1. po začasni uredbi o srbski patriaršiji; 2. po uredbi o izboru prvega srbskega patriarha, obe z dne 27. oktobra 1920, Sl. Nov. št. 238 (glej spodaj str. 210). V vseh drugih ozirih pa se vrši uprava eparhij in nižjih cerkvenih edinic še po predpisih, ki so bili za različne pokrajine v veljavi pred 1. decembrom 1918.[18]

---

[18] Lit. N. Milaš: O kanoničkim zbornicima pravoslavne crkve. Novi Sad 1886. Čeda Mitrović: Die Kormčaja Kniga, Wien 1898. Pavlov: Pervonačalni slavjano-ruski nomokanon 1869, str. 55 ss. Nadaljno lit. o pravoslavju in pravoslavnem cerkvenem pravu; glej N. Milaš, Pravoslavno crkveno pravo, Mostar 1902, str. 27 do 37. Fr. Grivec: Pravoslavje, Ljubljana 1918.

Tretja knjiga.

Cerkvena ustava.

Prvi oddelek.

Posvetni kler.

I. Poglavje.

Članstvo v cerkvi.

§ 50.

Splošne pravne razmere članov cerkve.

Ustava ima tako v državi kakor v cerkvi kot organizirani skupnosti rešiti problem, kako naj se oblast razdeljuje, na koga se razteza in kako se ima uporabljati. V glavnem nam odgovarja cerkvena ustava na prašanji:

1. Kdo je član cerkve in kot tak podvržen njeni oblasti, káko je njegovo stališče v skupnosti po pravnih predpisih?

2. Kdo je usposobljen in upravičen, da izvršuje to oblast?

Na prvo prašanje nam odgovori c. 87., da postane človek potom krsta v cerkvi oseba z vsemi pravicami in dolžnostmi kristjanov. Izvrševanje pravic pa je dovoljeno le kristjanom, ki žive po cerkvenih zakonih. Ukinjenje pravic je mogoče kot posledica kršenja zakonov a ne pomeni ukinjenja članskih dolžnostij.

Tukaj zadošča ugotovitev, da so samo veljavno krščeni ljudje člani cerkve, da pomeni torej krst, ki je na sebi sveto liturgično dejanje, ob enem velevažen pravni čin. Tudi veljavno krščeni nekatoliki so člani cerkve in kot taki podvrženi njenim zakonom. V novejšem času še le cerkev omejuje uporabo svojega prava vedno bolj na katolike (n. pr. c. 1099 § 2).

Pravni položaj članov cerkve v zakonu, kolikor se tiče laikov, ni posebno normiran. Pravice laikov obstoje v soudeležbi na bogastvih cerkve, iz kterih se dele zveličavne milosti ter v udruževanju pod nadzorstvom cerkvenih predstojnikov v smislu c. c. 682 ss. Prašanja osebnega prava, ki so važna za klerike kakor za laike, pa so začetkom druge knjige kodeksa v c. c. 88 ss. načelno rešena. Nanje se naslanja ves cerkvenopravni sistem, zato jih moramo na kratko obrazložiti.

1. Cerkveno pravo pozna fizične in juristične ali pravne osebe. Fizične osebe postanejo z 21. letom polnoletne (majores), poprej so mladoletne (minores). Med mladoletnimi osebami se ločijo zopet »puberes«, to so dečki, ki so dovršili 14. odnosno deklice, ki so dovršile 12. leto, od onih, ki te starosti še niso dosegli, »impuberes«. Do dovršenega 7. leta so otroci obeh spolov »infantes«. Kadar dovršijo 7. leto, se domneva, da imajo že potrebno uvidevnost in razum. V pravnem oziru samostojne pa postanejo praviloma še le polnoletne osebe. c. 88.

2. Pri fizičnih osebah so pravno važni nasledni pojmi in sicer a) v krajevnem oziru:

aa) origo, izvir, kar se slovensko izraža z besedo rojak kakega mesta, kraja ali dežele,

bb) domicilium, domovališče, odnosno quasidomicilium,

cc) commoratio„ bivališče;

b) v osebnem oziru:

aa) consanguinitas, krvno sorodstvo,

bb) affinitas, svaštvo;

c) v verskem oziru ima obred, kojemu člani cerkve pripadajo, gotove pravne posledice.

Origo kake osebe je tam, ker sta imela oče, odnosno pri nezakonskih ali po smrti očeta rojenih otrocih (posthumi), njihova mati za časa rojstva svoje domovališče. Ako oče ozir. mati takega domovališča nista imela, je origo njunih otrok istoveten z rojstnim krajem.

Quasidomicilium je bivališče, v kterem kdo namerava prebiti večino leta, ali kjer je dejanski že bival dalje kot pol leta. Zakonska žena, ki ni ločena od svojega moža, mladoletniki in na umu bolne osebe imajo isto domovališče kakor zakonski mož, odnosno oče ali skrbnik, kar pa ne izključuje, da

imata zakonska žena in mladoletnik svoj lastni quasidomicilium. Ako kdo zapusti kraj v namenu, da se tja ne vrne več, izgubi tam svoje domovališče. Osebe se imenujejo z ozirom na svoje domovališče incolae, z ozirom na svoj quasidomicilium advenae, izven teh krajev so peregrini, ako nimajo nikakega domovališča, se zovejo vagi.

Po domovališču se določata domači župnik in domači ordinarij (parochus et ordinarius proprius). Za vagante sta parochus in ordinarius proprius župnik in ordinarij onega kraja, kjer se ima izvršiti pravno dejanje.

O sorodstvu in svaštvu je podrobneje govoriti v zakonskem (bračnem) pravu.

Pravne osebe — personae morales — se smatrajo glede zaščite za enake mladoletnim osebam ter se ločijo v korporacije ali društva — personae morales collegiales — ter ustanove — personae morales incollegiales — kakor cerkve, zavodi, beneficiji itd. Vsaka korporacija mora obstojati vsaj iz treh fizičnih oseb, ki uveljavljajo svojo voljo po večini glasov. Pri večjem številu članov so merodajna v prvi vrsti pravila, v drugi vrsti velja to, kar sklene absolutna, po dveh brezuspešnih skrutinijih pa ono, kar sklene relativna večina. Pri enakosti glasov po tretjem skrutiniju odloča predsednik. c. 101.

Nedostatek volje vpliva na veljavnost pravnih opravil pri fizičnih in pravnih osebah. Fizična sila in bistvena zmota povzročita neveljavnost, duševna sila (bojazen, strah — metus —) in prevara — dolus — pa samo izpodbojnost. Izpodbojno opravilo je na sebi veljavno, toda sodnik ga more na zahtevo ali uradoma razveljaviti. c. 103.

Obredi. Dasi je cerkev vedno strogo varovala enotnost bogoslužja tako glede obredov kakor glede liturgičnega jezika, je morala to načelo žrtvovati napram razkolnim kristjanom iztočne cerkve, ki so se zopet združili z Rimom. (Uniati.) Ti kristjani so ohranili tudi po svojem zjedinjenju z Rimom svoje posebno pravo (n. pr. zakon svečenikov) in svojo liturgijo. Rimska cerkev jim je te posebnosti, nastale po krajevnih razmerah v tisočletnem historičnem razvoju, smela priznati z ozirom na to, ker ne nasprotujejo božjemu pravu in ker bi brez te koncesije zjedinjenje morda ne bilo uspelo.

Poleg rimsko-katoliške nahajamo še druge katoliške cerkve, ki se zovejo ecclesiae orientales, iztočne cerkve,

in sicer v bistvu štiri po številu, vsako z gotovimi vejami, ki se zopet med seboj razlikujejo po narodnosti pripadnikov, po liturgiji in jeziku.

1. g r š k i obred s svojimi vejami: bizantinsko, grško-slovansko, ukrajinsko, rumunsko, grško-italsko, grško-melhitsko liturgijo;
2. a r m e n s k i,
3. s i r s k i obred s siromaronitsko in kaldejsko liturgijo,
4. k o p t i š k i ali abesinski o b r e d.

Novo cerkveno pravo se samostojnosti iztočne cerkve ni dotaknilo, pač pa je postavilo glede obredne pripadnosti katoličanov v c. 98 sledeča načela: Navadno odloča krst, kateremu obredu posameznik pripada. V to, da sme kdo spremeniti obred, je potrebno dovoljenje papeža, običaj ne zadostuje. Zakonska žena se sme odločiti za obred moža, kadar sklepa zakon ali tudi med zakonom in se lahko povrne po razvezi zakona v svoj prvotni obred nazaj, ako partikularno pravo tega povratka ne izključuje. Vsak naj živi po svojem obredu, duhovnik ima božjo službo in druge verske funkcije vršiti po obredu, kateremu pripada. V sili so pa dovoljene tudi izjeme. cc. 851, 866.

Uniati grškoslovanskega obreda v naši državi se nahajajo v Banatu, Dalmaciji in na Hrvatskem ter so hierarhično podrejeni škofu v Križevcih.

§ 51.

Stan klerikov.

Vsi fizični nositelji cerkvene oblasti predstavljajo stan klerikov napram laikom. Razlika med voditelji cerkve in narodom je božjega prava. Klerik je oni, ki pripada hierarhiji ordinis, ker je posvečenje pogoj za nameščenje v cerkvi. Brez posvečenja bi bilo izvrševanje cerkvene službe nemogoče, ker je glavni in bistveni smoter vsega cerkvenega delovanja ležeč na duhovnem polju. Kdor hoče dobiti službo v cerkvi, mora biti poprej posvečen. Posvečenje mu daje usposobljenost do službe, ne pa že službe same, ker so v cerkvi postale običajne že od 12. stoletja naprej absolutne ordinacije. Upravičenost do izvrševanja cerkvenih funkcij se pridobi še le po posebnem činu cerkvene jurisdikcije, ki se imenuje m i s s i o c a n o n i c a ali

missio legitima. Tako poverilo je smatrati za dano tudi že v podelitvi cerkvene službe, s ktero so dotične funkcije zvezane.

Do Gratiana je dobil posvečenje le tisti, ki je imel nastopiti službo, za kojo je bil dotični red (ordo) potreben. Različne stopnje hierarhije ordinis so odgovarjale različnim službam v cerkvi. Ordinatio pomeni takrat posvečenje in ob enem nameščenje v cerkveni službi.

Danes stopnjam posvečenja ne odgovarjajo več izvestne službe, izjemo tvori jedino le škofovsko dostojanstvo, ker se vsak škof posveti samo na določeno škofijo. Nižje stopnje ordinacije nimajo sploh nikakega službenega pomena več, dotične funkcije izvršujejo deloma laiki, nižja posvečenja so samo predstopnje za ordo presbyteratus.

Od nekdaj nosijo znake duhovskega stanu, posebno obleko in tonzuro, kandidati za duhovski poklic že pred posvečenjem. Tonzura še ne pomeni nikake stopnje ordinacije, pač pa že odloča za pripadnost k stanu klerikov z vsemi privilegiji in dolžnostmi. c. 108 § 1.

Religiozi (redovniki in člani kongregacij) so ali kleriki ali laiki. Merodajno je posvečenje, tedaj pripadnost k hierarhiji ordinis. A tudi laiki med njimi imajo prednost pred vsemi drugimi laiki. c. 491.

II. Poglavje.

Posvečenje (Ordinatio).

§ 52.

Zadržki posvečenja.

I. Incapacitas. Načeloma so v cerkvi vsi moški poklicani za duhovništvo. Jure divino izključeni, tedaj absolutno nesposobni, sprejeti posvečenje, so nekrščeni in ženske. Ti dve skupini oseb se imenujete zato personae incapaces. Ordinacija bi bila glede njih brez učinka, zato pravno ničeva. Glede vsakega drugega človeka je ordinacija veljavna, dasi ni s tem tudi že dovoljena.

II. Irregularitates et impedimenta simplicia.

Kdor je poklican, ni s tem tudi že usposobljen za klerikat. Cerkev že od nekdaj izvestnih oseb ni pripuščala h klerikatu, in sicer onih, pri kterih so bili podani določeni zadržki. Če je tak zadržek nastopil še le po posvečenju, potem dotičnik svojih funkcij ni smel več izvrševati. Take osebe so se imenovale irregulares.

A. Irregularitates so po stanju današnjega prava izvestni, taksativno našteti stalni zadržki (impedimenta perpetua). Od teh se ločijo priprosti zadržki, impedimenta v ožjem pomenu, ki temelje na začasnih, minljivih življenjskih razmerjih. Kodeks razlikuje a) irregularitates ex defectu in b) i. ex delicto. Na zadržkih prve vrste dotična oseba ni kriva, oni druge vrste pa so po njej sami povzročeni po zunanjem, grešnem dejanju, glede kojega so podani vsi subjektivni in objektivni znaki zločinske krivice.

Iregularne so sledeče osebe:

a) ex defectu: 1. nezakonsko rojeni, če niso pozakonjeni ali če niso položili samostanske zaobljube; 2. oni, ki imajo telesno hibo, katera jih dela nesposobne za izvrševanje duhovskih funkcij (propter debilitatem ali propter deformitatem); 3. oni, ki so ali so bili umobolni ali obsedeni (epileptici vel amentes vel a daemone posessi); 4. oni, ki so po zakonu ali sodnem izreku zloglasni (qui infamia juris notantur); 6. sodnik, ki je izrekel smrtno obsodbo; 7. rabelj in njegovi neposredni pomagači pri usmrtitvi. c. 984.

b) ex delicto: 1. odpadniki od krščanske vere (apostatae a fide), krivoverci (haeretici) in razkolniki (schismatici); 2. od nekatoličanov krščeni, če so privolili, da jim podeli krst nekatoličan; 3. oni, ki skušajo ali so poskusili skleniti zakon, dasi so že veljavno oženjeni, ali pa zavezani, da žive brez zakona (ordo major ali professio religiosa); 4. oni, ki so zakrivili izvršen umor ali odstranili telesni sad ali pa bili udeleženi pri teh zločinih (če zločin ni imel uspeha, zadržek ne nastopi); 5. oni, ki so poskusili samomor ali ki so sebe ali druge pohabili; 6. kleriki, ki so nedovoljeno izvrševali zdravniško ali kirurgično umetnost, če je iz tega nastala smrt kakega človeka; 7. oni, ki izvršujejo red posvečenja, kojega nimajo ali kojega vsled kazni izvrševati ne smejo. c. 985.

B. Priprosti zadržki (impedimenta simplicia) se tičejo naslednjih skupin oseb: 1. sinov nekatoliških starišev,

dokler se stariši ne spreobrnejo; 2. oženjenih mož; 3. onih, ki so službeno zavezani položiti račun, dokler te dolžnosti ne izpolnijo; 4. neprostih oseb (robov); 5. vojnih obvezancev, dokler ne zadoste obvezi; 6. na novo spreobrnjenih (neophytae), dokler se v veri zadostno ne utrdijo; 7. dejansko zloglasnih (infamia facti), dokler ta zloglasnost po mnenju ordinarija trpi. c. 987.

C. Posledice zadržkov. Posvečenje iregularne ali vsled priprostega zadržka ovirane osebe je veljavno, toda nedovoljeno in kaznivo. Tak posvečenec ne sme izvrševati reda svojega posvečenja. Navadno velja to tudi za zadržke, ki nastopijo še le po posvečenju. c. 968 § 2. Le glede telesnih hib so izjeme (izvrševati se smejo funkcije, ki jih je dotičnik izvrševati navzlic hibi zmožen, c. 984 štev. 2, in poprej umobolnemu a ozdravelemu kleriku ordinarij zopet lahko dovoli izvrševanje poklica. c. 984 štev. 3.)

Vsi zadržki so juris humani in glede vseh je možna dispenza. Impedimenta simplicia odpadejo tudi sama po sebi, če neha dotično razmerje.

Upravičen dati dispenzo je napram svojim podložnikom ordinarij glede vseh zadržkov, ki izvirajo ex delicto occulto, torej iz tajnega pregreška, izvzemši umor in sploh zločine, ki se že obravnavajo pred sodnikom. V nujnih tajnih slučajih je vsak spovednik upravičen zadržek spregledati, da spovedanec more izvrševati svoj red posvečenja naprej. c. 990.

§ 53.

Pozitivne zahteve.

Zadržki določajo samo negativne pogoje, kterih ne sme biti, ako se naj podeli posvečenje.

Za dovoljeno podelitev posvečenja pa so izpolniti tudi pozitivni pogoji in ti so:

1. kandidat mora imeti namen, da postane duhovnik in mora kazati v to svrho potrebno uporabnost, ki se lahko pričakuje od njega tudi v bodoče (c. 973 § 1);

2. potrebno je dobro vedenje (mores ordini recipiendi congruentes); glede episkopata se zahtevajo še posebna vnetost za blagor duš, modrost in druga za vladanje škofije potrebna svojstva (c. 331 štev. 4);

3. kandidat mora izkazati prejem sv. birme;

4. predpisano starost (aetas canonica c. 974, 3°) in sicer kakor dosedaj 21 let za subdiakonat, 22 let za diakonat, 24 let za presbiterat, 30 let za episkopat. Za nižja posvečenja ni predpisana določena starost, pač pa

5. potrebno znanje (c. 974. 4°). V tem oziru so bili predpisi tekom časa zelo različni, vedno pa je veljalo načelo, da je potrebna za klerikat posebna izobrazba. Sedaj je določeno, da je predpogoj za tonzuro začetek bogoslovnih študij na zavodu, ki je urejen po predpisih kodeksa (c. 1365), za subdiakonat dovršeni tretji, za diakonat začeti 4. letnik in za presbiterat dovršena prva polovica 4. letnika. Za episkopat se zahteva razun tega doktorat ali vsaj licenciat iz bogoslovja ali kanonskega prava, ki se pridobi na zavodu, potrjenem od papeža, ali pa mora biti kandidat drugače dobro izvežban v teh strokah. c. c. 331, 976.

6. za višja posvečenja je potreben konečno titulus canonicus, ordinacijski naslov ali dokaz, da so posvečencu stalno zasigurani zadostni dohodki.

Prvotno so živeli duhovniki od dohodkov svojega izvencerkvenega poklica ali pa od svojega zasebnega imetja. V rimsko-krščanski dobi, ko je naraščala cerkvena imovina, so se vzdrževali duhovniki iz njenih dohodkov. Vsled osamosvojitve cerkve se je tudi ugled njenih uslužbencev visoko povzdignil. Duhovnik je dobival sedaj dohodke kot nameščenec cerkve. Njegovo službeno mesto je bilo njegov »titulus«, in ta beseda je pomenila h krati cerkev, pri kteri je bil nastavljen, tedaj službo, officium in obenem službene prejemke, beneficium.

V drugi polovici srednjega veka so prišle absolutne ordinacije vedno bolj v navado. Pri vsaki taki ordinaciji so zahtevali poseben titul. Cerkvena služba, ki jo je ordinand že imel, je tvorila sedaj samo enega izmed različnih titulov, namreč titulus beneficii. Ako ordinand še ni imel službe, so morali biti dohodki zasigurani po njegovem zasebnem imetju (titulus patrimonii) ali pa po renti (pensio). Ako je visoka oseba (knez, škof) iz svoje menze zavarovala duhovniku dohodke, je bil to titulus mensae.[19] Tako je nastal kot posebna vrsta rentnega na-

[19] Mensa se je imenovala imovina, ki je stala v neposredni lastni rabi dostojanstvenika in ni bila fevd.

slova titulus mensae. Za redovnike je jamčila imovina reda (titulus professionis religiosae), za mendikante so tvorili naslov dohodki iz pobiranja milodarov (titulus paupertatis). Za misionarje ni imel poseben naslov nikakega pomena, za to se je skoval titulus missionis.

Novi kodeks predpisuje glede titula v c. c. 879—882 naslednje:

Za posvetne duhovnike so priznani še: titulus beneficii, titulus patrimonii in pensionis. Dohodki morajo biti zavarovani in zadostni. Kdor posveča svoje podložnike brez naslova, jih mora sam vzdrževati. Če ni drugega naslova, pa se v pokrajinah apostolske stolice (provinciae Sedis Apostolicae) sme posvečati na titulus servitii ecclesiae, za misionske dežele pa na titulus missionis, ako se ordinand pod prisego zaveže, da bo vedno služil v dotični škofiji pod vsakokratnim ordinarijem ali se posvetil misionstvu. Škof ima potem skrbeti, da dobi posvečenec cerkveno službo z beneficijem ali na drug način potrebne dohodke.

Za prave redovnike (regulares) je zaobljuba titulus canonicus (titulus paupertatis), za religioze priprostih trajnih zaobljub obstoja titulus mensae communis, t. congregationis ali sličen drugi naslov. (c. 982.)

§ 54.

Posvečenje samo.

Cerkveni zakonik ima predpise glede osebe, ki deli posvečenja (ordinator), osebe, ki sprejme posvečenje in glede dejanja samega.

I. Ordinator. c. c. 951—968. Sacrae ordinationis minister ordinarius je posvečeni škof. (Posvečenje škofa se imenuje od nekdaj consecratio, ne ordinatio.) On deli posvečenja veljavno — valide — tudi če mu manjka v to upravičenost. Zato so veljavna tudi posvečenja, ki jih dele krivoverski in razkolni škofje, ako so sami veljavno posvečeni. Da pa ordinator podeli posvečenje tudi licite, dovoljeno, je potrebno, da je za to dejanje pristojen in da ne krši z njim nobene zakonite prepovedi.

Izjemoma ima tudi oseba, ki ni škof, pravico, da podeli nektera posvečenja (kot minister extraordinarius) in sicer ali na podlagi posebnega papeževega pooblastila ali pa po določilih zakona.

1. Pristojnost je urejena naslednje:

Pristojen je domači škof, ordinarius proprius. Papež je episcopus proprius omnium. Oseba, koji je on podelil kak red posvečenja, ne sme brez njegovega pooblastila sprejeti nadaljnih redov od druge strani (c. 952). Pridržana so papežu škofovska posvečenja izključno za celi svet. Drugi škof, ki izvrši škofovsko posvečenje, mora imeti za to posebno pooblastilo od papeža in mora privzeti temu sv. dejanju še dva nadaljna škofa. Posebno pooblastilo papeža je potrebno tudi za škofa, ki naj posveti pripadnika tujega obreda. c. c. 953—955.

Posvečenja, ki jih deli škof, ki sam še ni prejel konsekracije ter posvečenja, ki jih dele duhovniki, ki niso škofje, brez pooblastila, so smatrati za neveljavna.

Ordinand mora imeti v škofiji ordinatorja domovališče in origo, ali pa vsaj domovališče sine origine. V tem slučaju je pa potrebno, da pod prisego potrdi, da hoče v škofiji trajno ostati. Ta pogoj odpade pri religiozih trajnih zaobljub.

Kardinal, ki je duhovnik, sme podeliti tonzuro in minores onim, ki mu jih prepusti ordinarius proprius v to svrho. (c. 239, 22°).

Apostolski vikarji in prefekti, ter opatje in prelati nullius so glede ordinacij enako upravičeni kakor rezidencialni škofje, ako imajo sami škofovsko posvečenje. Ako tega nimajo, potem je njihova pristojnost omejena a) na njihov okoliš, b) na njihove podložnike in one, ki so jim po dimisorijih odkazani, c) na ordines minores. Istotako smeta deliti posvečenja generalni vikar na podlagi posebnega škofovega pooblastila in kapiteljski vikar z dovoljenjem kapitlja po enoletni sedisvakanci ali pa v nujnih primerih, ako sta sama posvečena škofa. Enako pravico imajo pod istim pogojem (da so episcopi consecrati) višji predstojniki v eksemptnih redovih napram svojim podložnikom. c. 964, 2°. Drugi predstojniki religiozov pa smejo po sedanjem pravu ne glede na privilegije nasprotne vsebine podeliti tonzuro in minores samo svojim podložnikom, ki so storili vsaj že vota simplicia (c. 956, 964 1°—3°).

2. Dimisorij i. Oni, ki je pristojen za delenje posvečenj, sme prenesti svojo pravico v posebnem pismu (litterae dimmissoriae) na drugega, in sicer tudi v primeru, da še sam nima potrebnega posvečenja. c. 959.

Glede dimisorijev je določeno, da naj škof svoje podložne odkaže drugemu v posvečenje le v primeru, da je sam zadržan.

Dimisoriji se smejo izdati še le na podlagi prej zahtevanih spričeval in se morajo glasiti na v zvezi z Rimom stoječega škofa istega obreda.

Redovniški predstojnik sme dimisorije izdati le na škofa, v kojega področju leži samostan ordinanda, na drugega škofa samo iz posebnih v zakonu določenih razlogov. c. c. 965, 966.

II. Ordinand. c. c. 968—972, 992—1001. Cerkev je v lastnem interesu vedno obračala posebno pozornost na vzgojo duhovništva. V srednjem veku so izvrševale to nalogo samostanske šole, pozneje univerze, kjer se je povsodi gledalo tako na izobrazbo kakor tudi na urejeno življenje, ki je odgovarjalo bodočemu poklicu kandidatov. Tridentinski zbor je potem obče predpisal ustanovitev škofijskih seminarjev, iz kterih še danes po večini izhajajo vsi kleriki.

Tudi kodeks določa, da naj vsi oni, ki se posvetijo duhovskemu stanu, po možnosti že od mladosti ali pa vsaj za dobe bogoslovnih študij pridejo v seminarje. Le izjemoma sme kandidat študirati izven seminarja, a se mora v tem slučaju poveriti nadziranje njegovega življenja in vedenja pobožnemu in sposobnemu duhovniku. (c. 972.)

Vsak, ki hoče sprejeti posvečenje, mora za to na umesten način zaprositi svojega škofa. Nikdo se ne sme k ordinaciji siliti, tudi ne tisti, ki je nektere rede že prejel, k nadaljnim posvečenjem.

Škof sme posvetiti samo onega, o kojega kanonični usposobljenosti se je prepričal, posvetnega duhovnika tudi le tedaj, če je vsaj z ozirom na bodočnost v cerkveni službi potreben in koristen. Oni, ki ga škof odkloni, sme vložiti rekurz na papeža.

Za informacijo škofa služijo spričevala, ki jih ima kandidat predložiti (testimonia, litterae testimoniales). Posvetni duhovniki imajo predložiti 1. spričevalo o krstu in birmi za prvo, ono o prejšnji ordinaciji za nadaljno posvečenje; 2. potrebna spričevala o študijah; 3. spričevalo o vedenju od rektorja seminarja ali onega duhovna, pod kojega nadzorstvom se je kandidat na-

hajal; 4. litterae testimoniales od onega ordinarija, v kojega področju je promovend toliko časa bival, da je dana možnost obstoja kanoničnega zadržka. Redovnik mora donesti spričevala od svojega višjega predstojnika.

Ordinand mora tudi položiti izpit, o kterem obstojajo v različnih diecezah posebni predpisi.

Imena vseh posvetnih ordinandov se morajo občinstvu najraneje 6 mesecev pred ordinacijo in sicer v župni cerkvi vsakega kandidata javno naznaniti ali pa na desko nabiti.

Škof lahko uvede po župnikih, ki imajo javno oznaniti imena ordinandov, tudi potrebne poizvedbe o zadržanju, vedenju, dosedanjem življenju kandidatov ter sme zahtevati o teh poizvedbah potrebna spričevala.

III. Redi posvečenja se morajo deliti po vrsti, gradatim, ne skokoma, per saltum. Prej so bila predpisana med posameznimi redi gotova razdobja, interstitia, sedaj je to glede tonzure in nižjih redov prepuščeno prevdarku škofa. Zakon izraža željo, da naj bo med akolutatom in subdiakonatom razdobje eno leto, med subdiakonatom in diakonatom in presbiteratom vedno po tri mesece, škof pa iz upravičenih razlogov lahko tudi drugače ukrene. Le več redov se na isti dan ne sme podeliti brez papeževega dovoljenja. c. 978.

Konsekracija škofa naj se izvrši na nedeljo ali praznik kakega apostola, druga višja posvečenja se naj dele na kvaterne sobote, na soboto pred cvetno nedeljo ali na višji praznik (festum duplex), tonzura je dovoljena vsak umesten čas. Običaji, ki se s temi predpisi ne strinjajo, so odpravljeni. c. 1006.

Skupne ordinacije, pri kterih se posveti več kandidatov ob enem, se imajo izvršiti javno na sedežu škofa v stolni cerkvi, ob navzočnosti stolnega kapitlja. Posamna posvečenja se lahko dele tudi v drugih cerkvah, tonzura in minores celo v privatnih kapelah.

Posvečenje se, kakor krst, z vsemi važnimi dati imatrikulira. Dotična knjiga se vodi pri škofiji, kjer se tudi hranijo dokumenti. O posvečenju se ima izdati izpričevalo in vposlati domačemu ordinariju klerika, da ga, ako ni posvečenja izvršil sam, vknjiži v posebni knjigi, ki jo je hraniti v arhivu. Tudi se mora obvestiti župnika, ki vodi krstno knjigo o kandidatu, da zaznami v njej podelitev višjih redov. c. c. 1010, 1011.

III. Poglavje.

Pravni položaj klerikov.

§ 55.

Škofijska pristojnost.

Vsak duhoven stopi v razmerje pristojnosti do gotove škofije (dioecesis). Izvzeti so samo religiozi, ki pa stoje v sličnem razmerju do svoje religije. (c. 111.)

Že jako zgodaj je cerkev nastopala proti potepuškim klerikom (clerici vagi) in sosebno ni pripuščala k posvečenju tujih oseb. V kodeksu se nahajajo glede pristojnosti duhovnikov posebne določbe. Vstvaritev, osnova te pristojnosti se imenuje incardinatio.

Navadno se pridobi pristojnost v škofiji že ob podelitvi tonzure. Ta pristojnost ostane v veljavi dotlej, da se je po posebnem pravnem činu ne razreši. Ta pravni čin se imenuje excardinatio in obstoji v tem, da dosedanji škof odpusti klerika trajno in brezpogojno in da ga na to drugi škof trajno in brezpogojno sprejme v svojo škofijo in za službo v njej zapriseže. To se sme zgoditi le iz tehtnih razlogov po ugotovitvi vseh svojstev klerika. Isti učinek ima nastop rezidencialnega beneficija v drugi škofiji s pismenim dovoljenjem dosedanjega škofa.

Za oboje, incardinatio in excardinatio, je pristojen škof. Generalni vikar mora imeti v to posebno pooblastilo.

Kdor stori kot religioz trajne zaobljube, slovesne ali priproste, postane s tem excardinatus. c. c. 115, 585. Časovne zaobljube pa na škofijsko pristojnost nimajo nikakega učinka. Kadar poteče rok, za kojega obljuba veže, se mora dotičnik povrniti v domačo škofijo. Onega, ki brez dovoljenja svojega ordinarija prestopi v drugo škofijo, sme poklicati domači škof nazaj. Pa tudi škof novega bivališča mu lahko zabrani nadaljno bivanje v škofiji, če mu ni podelil službe. c. c. 111—117.

§ 56.

Stanovske pravice klerikov.

Od nekdaj so v cerkvi kleriki vživali prednost pred laiki. Tekom časa so se te predpravice še pomnožile in deloma so jih priznali tudi državni zakoni. Pogoj za te predpravice pa je, da

se klerika kot takega tudi na zunaj spozna (habitus clericalis). Te predpravice klerik lahko tudi izgubi vsled kazni ali vsled razčinjenja (upostavitve v laični stan, reductio ad statum laicalem, c. c. 211—214). Odreči se pa tem pravicam ne more. Tudi nadnaravna usposobljenost, pridobljena s posvečenjem, se ne more nikdar izbrisati, ker se z njo vtisne duši character indelebilis.

Te predpravice so sledeče:

1. privilegium canonis. Drugi Lateranski cerkveni zbor je določil v slovečem kánonu 15. »Si quis suadente diabolo«, da je že po dejanju samem izobčen iz cerkve vsak, ki dejansko napade klerika ali redovnika (izvzete so bile poškodbe v silobranu, poškodbe onega, ki se ga je turpiter zajelo cum uxore, filia, sorore). Odvezo je mogel dati le papež sam. Po kodeksu (c. 119) postane tisti, ki z nasilnim dejanjem žali klerika (realem injuriam intulerit), kriv sakrilegija, zapade izobčenju iz cerkve, ki nastopi z dejanjem samim in je v odvezo pridržano lastnemu ordinariju, ter še morebitnim drugim z dejanjem zvezanim kaznim (c. 2343 § 4). Papež in najvišji cerkveni dostojanstveniki pa vživajo še izdatnejšo kazenskopravno varstvo. c. 2343 § 1—3.

V kazenskem zakonu za Slovenijo, Dalmacijo in Hrvatsko, § 153, se nahaja določba, da se lahke telesne poškodbe, prizadejane duhovniku ob izvrševanju njegove službe, kaznujejo kot težke telesne poškodbe (kakor poškodbe drugih uradnikov v službi, ali starišev po otrocih).

2. privilegium fori. Duhoven naj išče pravice in proti njemu naj se išče pravica samo pri duhovskih sodiščih. V tem obsegu zahteva cerkve sicer ni prišla nikdar do praktične veljave, a vsekakor so poznejši rimski cesarji priviligij priznali. Zakonodaja papežev v dobi svetovnega kanonskega prava stoji na istem stališču. Ker se je ta privilegij tudi hudo zlorabljal, je sklenil tridentinski zbor, da ga je deležen samo oni, ki nosi duhovniško obleko.

Kodeks določa, da so za kazenske in civilne tožbe proti klerikom prisfojna duhovska sodišča, ako ne predpisuje partikularno pravo kaj drugega. Pred posvetna sodišča — veli kodeks v c. 120 — se kardinalov in drugih visokih dostojanstvenikov radi zadev, ki se nanašajo na njih službeno poslovanje, ne sme klicati, ako ni papež dal za to dovoljenja; isto velja o

ostalih klerikih, glede kterih da potrebno dovoljenje ordinarij, ki ga pa naj brez tehtnega in pravičnega vzroka ne odreče. Tudi brez takega dovoljenja se naj kleriki odzovejo vabilu posvetnega sodnika, hkrati pa naj obveste svojega škofa.

Zakoni v Sloveniji in Dalmaciji in tudi v drugih pokrajinah naše države tega privilegija ne poznajo. Zakon z dne 7. maja 1874 štev. 50 d. z. samo določa, da se mora škofa o kazenski ovadbi proti kleriku, ali o obsodbi duhovnika obvestiti. Po stalnem običaju, ki je ostal po kodeksu nespremenjen, sodijo pri nas cerkvena sodišča samo čisto cerkvene zločine klerikov, po državnih kazenskih zakonih kazniva dejanja klerikov zasledujejo in sodijo povsodi posvetna sodišča.

3. p r i v i l e g i u m i m m u n i t a t i s. Zahteva, naj se klerike oprosti od gotovih javnih, sosebno nadležnih in ponižujočih dajatev, poslov in služb, je v cerkvi že zelo stara. Posebne važnosti so bile oprostitve ali olajšave glede vojaške službe ali prispevkov za državno gospodarstvo. V polnem obsegu pa ta privilegij ni bil nikoli v veljavi. V celem srednjem veku je duhovništvo, posebno višje, prispevalo v javne svrhe, celo s a m o je izvrševalo javne, tudi vojne službe.

Pokrajinska prava v naši državi ne poznajo davčne prostosti klerikov. Po čl. 116. ustave je davčna obveznost za vse državljane brez izjeme enaka. Pač pa so kleriki navadno upravičeni, da odklonijo posle porotnikov, varuštva, občinskega predstojništva in priznane so jim dejanske olajšave glede brambne dolžnosti, dasi jih vidovdanska ustava načeloma vojne službe ne oprošča. (čl. 119, 122.) Na vsak način se jih v slučaju mobilizacije lahko vpokliče v vojno duhovsko pastirstvo.

Kodeks določa v c. 121, da so kleriki oproščeni vojaške in drugih javnih služb, koje niso v skladu z duhovskim stanom.

4. p r i v i l e g i u m c o m p e t e n t i a e. Competentia pomeni v starem pravnem slogu eksistenčni minimum, ki se ga je sosebno pri uradništvu zakonitim potom določilo in ki je moral ostati prost tudi v slučaju eksekucij v imovino obvezanca. To pravico je zahtevala cerkev tudi za svoje uslužbence.

V izvršilnem redu za Slovenijo in Dalmacijo je za vse javne nameščence zakonito določen tak minimum, ki ostane v vsakem slučaju prost. Te postavne dobrote so seveda deležni tudi duhovniki, če so javno nameščeni ali umirovljeni. Ta minimum se izpreminja (prvotno 1600 K za javne nameščence, 500 K za

vpokojence, od l. 1912 2000 K oz. 1200 K, od l. 1917 3000 K oz. 1800 K). Draginjske doklade pa so sploh nerubljive.

Kodeks vzdržuje tudi ta privilegij in določa, da mora ostati zadolženemu duhovniku v vsakem slučaju to, kar potrebuje, da svojemu stanu primerno izhaja, da pa ostane dolžnik zavezan, da svoj dolg čim preje poravna. c. 122.

5. Stanovski znaki. Pri nižji duhovščini pride v poštev samo običajni stanovski kroj, ki pa je bolj dolžnost kakor predpravica. Naša duhovščina hodi obrita. Nošenje brade po zakonu ni prepovedano. Odvisno je od ordinarijev, da dovolijo v tem oziru izjeme od starih običajev.

6. Častne pravice. Laiki dolgujejo duhovništvu posebno spoštovanje. To pa je vse bolj nastalo iz običajev, kakor iz pravnih predpisov. Gotove prednosti duhovništva pred laiki ob cerkvenih slavnostih so naravna posledica njihovega poklica.

§ 57.

Stanovske dolžnosti klerikov.

Dolžnosti so po dostojanstvu in službi različne ter deloma etičnega, deloma pravnega značaja, kakor sploh službeni delokrog vsakega klerika.

I. Splošne dolžnosti. Kleriki naj bodo laikom glede notranjega in zunanjega življenja vzgled (c. 124). Sosebno velja to glede pobožnosti, verske vneme in sprejemanja zakramentov. Vsako tretje leto se morajo vsi posvetni duhovniki vdeležiti posebnih eksercicij (duhovnih vaj). Oprostiti jih sme te dolžnosti le ordinarij sam. Tudi se morajo vsi posvetni duhovniki prva tri leta po dovršenih študijah podvreči vsako leto posebni skušnji iz kake bogoslovne stroke. Boljši uspeh pri teh skušnjah je upoštevati pri oddaji služb. Priporoča se duhovništvu vita communis kakor v starih časih, tako tudi še sedaj (c. 134).

Važna je dolžnost, da nosi duhovništvo posebno obleko (habitus) in tonzuro. Kodeks (c. 136) določa samo, da se naj nosi decens habitus ecclesiasticus po krajevnem običaju ali po predpisih ordinarija, ter tonzura. Lasje naj se priprosto češejo, ne po gizdalinsko. Klerik nižjih posvečenj, ki brez vzroka odloži duhovski kroj in ga navzlic opominom tekom enega meseca ne obleče spet, je nehal biti klerik ter se smatra v pravnem oziru laikom.

Duhovnikom je v obče zabranjeno skupno bivanje s takimi ženskami, ter obiskovanje takih oseb, ki opravičujejo sum nedovoljenega občevanja. Izvzete so tedaj samo bližne sorodnice in starejše ženske. Pa tudi v teh primerih sme ordinarij skupno bivanje prepovedati. c. 133. Proti vsakemu, ki se ne vklone, se lahko kazensko postopa v smislu cc. 2176—2181 (contra clericos concubinarios).

Duhovništvu so zabranjene hazardne igre ter vse neumestne umetnosti in zabave, kakor lov, ogibajo naj se gledišč in gostiln, ravno tako javnih sprevodov, kolikor bi zamoglo to škodovati njihovemu ugledu. Javne službe ne smejo sprejeti brez dovoljenja ordinarija, zastopati smejo le pred duhovskimi sodišči. Mandat za poslansko zbornico ali za senat smejo sprejeti samo z dovoljenjem svojega škofa ter ordinarija volilnega kraja. (c. 139 § 4.) Prostovoljni vstop v vojno službo brez pristanka ordinarija ni dopusten. Monorist, ki to stori, neha biti klerik (ipso jure). Vsako trgovanje v lastnem in tujem imenu je prepovedano. c. c. 141, 142.

Brez dovoljenja ordinarija ne sme duhoven zapustiti svoje škofije. c. 143.

II. Posebne stanovske dolžnosti. Majoristi so poleg že naštetih dolžnostij navezani še na življenje brez zakona (coelibatus) in na molitev brevirja.

1. Celibat. Naziranje, da je devištvo etično višje kakor zakonski stan in tudi drugi razlogi so že od prvih začetkov cerkve rodili zahtevo, da naj bo tisti, ki služi oltarju, neoženjen. Prvi vesoljni cerkveni zbor v Niceji l. 325. je sicer predlog na uvedbo celibata za duhovništvo odklonil, a prašanje je ostalo odprto. Konečno je obveljala na vzhodu milejša disciplina kakor na zapadu. Tam je celibat pogoj samo za škofovsko čast. Drugače je duhovniškim kandidatom dovoljeno se poročiti, storiti pa morajo to predno prejmejo diakonat. Ako so že poročeni, ne ovira zakon posvečenja v diakona in mašnika. Isto načelo velja tudi za vse uniate. Na tem stališču ni kodeks nič spremenil.

Na zapadu je bil razvoj strožji. Najprej se je zahtevalo od oženjenih majoristov vzdržnost vsaj za tiste dneve, na ktere se vrši služba božja. Ko se je začela maša brati vsak dan, je nastala zahteva po trajni vzdržnosti. Že v petem stoletju je bilo prepovedano, da se oženjene posveti v subdiakone, ali še v

višje rede. Še bolj vkoreninil se je ta predpis, ko se je v rimski dobi uvedla za klerike skoraj splošno vita communis.

V germanski dobi pa so ti predpisi zopet stopili izven veljave. Od Pipina do Ludovika Pobožnega se je celibat boril že s težavami celo pri mašništvu, v 9. stoletju je izginil popolnoma. Od 9.—11. stoletja so bili duhovniški zakoni silno razširjeni, celo oženjeni škofje niso bili nič redkega, a so navadno brez posvečenja vladali škofije. To vse je bilo za ustavo cerkve v zvezi s fevdalnim sistemom silno opasno in je izpodjedalo ves njen notranji ustroj.

Drugi lateranski zbor je l. 1139. zakonito izrekel neveljavnost zakonov vseh majoristov (impedimentum matrimonii ordinis majoris). Minoristi so se lahko oženili, a s tem so izgubili svoje službe in svoje privilegije kot kleriki.

Ti pravni predpisi, potrjeni tudi po tridentinskem zboru, veljajo v bistvu še danes. Kodeks zahteva od majoristov življenje izven zakona in sploh spolno vzdržnost. Vsak prestopek teh predpisov povzroči neveljavnost poskušenega zakona in sakrileg. (c. 132 § 1.) Dolžnost do celibata pa je juris humani in je dizpenza mogoča. Vsakega majorista, ki je sprejel posvečenje samo prisiljen, je treba nazaj uvrstiti med laike in ga odvezati dolžnosti do celibata in brevirja. c. 214 § 1. Minorist lahko sklene zakon in stopi s tem ipso jure nazaj med laike. c. 132 § 2.

2. **Brevir.** V stari cerkvi so se opravljale dnevne molitvene ure, horae canonicae, tertia, sexta, nona, skupno od vseh v cerkvi navzočih duhovnikov in laikov. Kmalu pa se je dolžnost, opravljati kanonične ure, omejila na duhovnike, ki so morda od teh molitev na večjih cerkvah dobili ime kanoniki (*κανονικοί*).

Dandanes se opravljajo skupne molitve v samostanskih in kapiteljskih cerkvah. Duhovniki na drugih cerkvah pa jih morajo nadomestiti z brevirjem, ki ga molijo vsak za se. c. 135.

§ 58.

Hierarhia ordinis, posvečenja in položaj klera v pravoslavni cerkvi.

1. Pravoslavna cerkev rabi za ordinacijo grško besedo *χειροτονία*, hirotonija ali srbski izraz rukopoloženje. Hierarhia ordinis šteje 6 redov, tri višje, tri nižje. Prvi trije: episkopat,

presbiterat in diakonat so juris divini, ostali t. j. ipodjakon, ὑποδιάκονος, čtec, ἀναγνῶστης in pevač, ψάλτης, juris ecclesiastici. Ta lestvica je določena v 69. apostolskem kanonu.

2. Zadržki hirotonije — irregularitates — so istotako dvoje vrst kakor v kat. cerkvenem pravu in izvirajo ali ex defectu ali ex delicto. Zakon (brak) tvori oviro samo za episkopat. Od ostalih kandidatov pa se zahteva čist zakon s poprej neporočeno in moralno neomadeževano žensko. Tak zakon ne ovira podelitve hirotonije, pač pa izključuje izvršeno posvečenje v diakona brezpogojno vsako možnost ženitve. Kdor je neoženjen bil posvečen v diakona, se ne more več poročiti. Celibat je predpisan za episkope od trulanskega zbora (691/92) naprej. Ker se pa ta predpis ni strogo izvajal in je imela pravoslavna cerkev še v 12. stoletju tudi poročene episkope, je nastal praeter legem običaj, da so se jemali in se še sedaj jemljejo episkopi izključno iz stanu menihov.

3. Tonzura (postriženje) je uvedena tudi v iztočni cerkvi. Ordinacijskega naslova pa njeno pravo ne pozna, dasi so tudi v njej od 12. stoletja naprej v navadi absolutne ordinacije.

4. Ordinator: Hirotonijo sme podeliti edino le episkop, ki je sam posvečenje prejel od pravilno postavljenega škofa (zakonito apostolsko nasledstvo) in koji ima samostojno jurisdikcijo v svoji eparhiji (diecezi). Episcopi vicarii (pomožni škofje), umirovljeni ali ovirani episkopi (e. impediti) bi prišli v poštev samo kot pooblaščenci polnoupravičenih episkopov.

Rokopoloženje svečenikov in nižjih klerikov izvrši en sam episkop, hirotonija episkopov pa se more veljavno podeliti samo po treh ali najmanj dveh episkopih in sicer radi tega, ker so vsi episkopi po dostojanstvu enaki. Le več episkopov skupaj kot predstavnikov oblasti apostolov je upravičenih, podeliti episkopsko hirotonijo.

Kot pooblaščenci episkopov smejo deliti tudi monastirski predstojniki — arhimandriti, igumani — članom svojih zavodov nižja posvečenja.

5. Učinki hirotonije. a) Kdor je prejel hirotonijo, ne sme več skleniti zakona. Drugi zakon se niti onemu ne dovoli, ki bi se odpovedal cerkveni službi. Hirotonija se smatra kot Bogu dana obljuba, da se klerik v drugo ne bo poročil. Justinian je l. 530. izdal zakon v istem smislu. Otroci svečenikov iz drugega zakona niso bili naturales ampak illegitimi brez na-

sledstvene pravice. Ta zakon je sprejet v nomokanon s XIV. tituli, velja tedaj za vso pravoslavno cerkev.

b) Vsak klerik ima dolžnost do dnevnih molitev izven liturgije po ritualu, ki ga je sprejela v XIV. stoletju patriarhalna sinoda v Carigradu. (Milaš, Cerkv. pr. str. 302.)

c) Za vsakega klerika obstoja stroga dolžnost do pokorščine (oboedientia canonica) po hierarhični vrsti vedno za nižjega napram višjemu in za vse napram episkopu. V tem oziru ne pozna pravoslavna cerkev nikakih izjem. Vsaka nepokorščina bi bila kazniva.

6. Hirotonija drugovercev. Prašanje, ali je hirotonija drugovercev veljavna, se mora rešiti z vidika skladnosti nauka dotične vere z onim pravoslavne cerkve, ali je hierarhia priznana kot božja ustanova, ali je podana še nepretrgana zveza sedanje hierarhije z apostoli.

Praksa je različna napram katoliški cerkvi in napram evangeljskim cerkvam, ker pri protestantih duhovništvo ne velja kot božja institucija, hierarhia pri njih ne izvira iz božjega prava. Zato pravoslavna cerkev protestantovskih duhovnikov ne priznava za svečenike. Glede rimsko-katoliških duhovnikov pa je merodajen prvi kanon sinode v Carigradu l. 879., ki je zakonitost rimsko-kat. duhovništva priznal. Tako je tudi obratno.

7. Privilegiji klerikov. a) Telesna varnost (priv. canonis) je zaščitena po pravilu 3. Carigr. zbora 879. l. in v predvojni Srbiji po § 207 srb. kaz. zak.

b) Podsodnost klerikov pod duhovsko sodišče za vsako kršitev duhovskih dolžnostij je v Srbiji, Črni gori, Hrvatski in Bosni tudi državno priznana (priv. fori).

c) Ravno tako so kleriki bili dosedaj oproščeni gotovih osebnih in materialnih obvez napram državi (vojne obveze, tlake, varuštva, skrbstva, priv. immunitatis).

IV. Poglavje.

Cerkvene službe in nadarbine (officia et beneficia eccl.)

§ 59.

Pojem cerkvene službe.

Posvečenje podeli usposobljenost za izvrševanje posvečevalne oblasti. Ta oblast pa se sme izvrševati še le na podlagi cerkvenega pooblaščenja, missio legitima, m. canonica, ležečega

tudi že v dejstvu, da se koga postavi na mesto, za ktero pomeni to izvrševanje službeno dolžnost. Sicer pa sta obseg in vsebina cerkvene službe lahko jako različna — od posamnega dejanja, do cele skupine dejanj, omejenih ali na izvesten krog oseb ali na gotov okoliš ali na oboje.

Cerkvena služba v objektivnem smislu (officium ecclesiasticum) je po pravu določen krog pravic in dolžnostij v gotovem okolišu ali napram izvestnim osebam.

Oblast, s to službo združena, se imenuje redna uradna oblast, potestas ordinaria.

V subjektivnem smislu je cerkvena služba krog ali obseg pravic in dolžnostij, ki gredo izvestnemu kleriku zbog mesta, ki ga službeno zavzema. Med te pravice štejejo tudi dohodki, ki jih sprejema ali iz cerkvenega imetja ali pa tudi iz državne blagajne letno.

Imovina vsake dieceze je stala s početka pod enotno upravo škofa. Pozneje je nastopila delitev, v Rimu na četiri, v Španiji na tri dele, od kojih je en del služil klerikom za preskrbo. Klerikom je odkazal škof, kar so potrebovali. Na deželi je postal konečno ta način preskrbe nevzdržljiv, kleriki so dobili gotova zemljišča za precarium, in ta so polagoma postala last cerkvá.

Pri Germanih so bila z lastniškimi cerkvami združena zemljišča v obsegu vsaj enega mansus-a, koja je podeljeval cerkveni gospod kot fevd (beneficium). Beseda beneficium je prišla dokaj kmalu v rabo kot označba za vse službene prejemke duhovnika.

V 9., po nekterih že v 8. stoletju je prišlo do delitve cerkvenega imetja med škofom in kapitljem v mestih, konečno celo v kapitljih samih. Na poedine kanonike odpadli deli se imenujejo prebende. Dandanes se plačujejo cerkveni uslužbenci pogosto iz državnih blagajn. Tudi od države nakazane plače se zovejo beneficium.

Beneficij v objektivnem smislu so s cerkveno službo trajno zvezani, iz cerkvenega ali državnega imetja tekoči dohodki, v subjektivnem smislu pa znači beneficij pravico cerkvenega nameščenca na te dohodke.

Služba in dohodki so ozko zvezani, zato se z nazivom beneficij označuje tudi služba ali službeni delokrog, officium, in obratno. Posebno pa pomeni beneficij isto kakor uradno službo,

t. j. dolžnosti in dohodke. A v ožjem smislu znači beneficij samo nadarbino, tedaj gmotno stran cerkvene službe.

Za obstoj beneficija je potrebna perpetuitas objectiva, t. j. trajna zveza izvestnih gmotnih dobrin z obstoječim službenim mestom.

Beneficij ne obstoja tam, kjer so samo dohodki brez službenega delokroga n. pr. komende, penzije, pa tudi tam ne, kjer obstoja službeni delokrog brez dohodkov (c. 1412, 4°, 5°).

Beneficij mora biti ustanovljen po cerkvenem predstojniku. Le škof more ustanovam laikov podeliti značaj beneficijev.

Beneficij mora biti podeljen načeloma dosmrtno: beneficia perpetua. Kjer je podana samo perpetuitas objectiva, to se pravi, kjer je pač službeno mesto trajno ustanovljeno a uslužbenec poljubno odstranljiv, tam govorimo o beneficia manualia.

Cerkveni uslužbenci niso državni, pač pa javni uradniki, ki smejo z odobrenjem škofa izvrševati tudi izvestne državne funkcije in dobivajo morda tudi del svojih prejemkov iz državnih blagajn. V tem slučaju so deloma državni, deloma cerkveni uradniki, kojih zadeve so urediti sporazumno in če to ni mogoče, po vsaki oblasti za njen delokrog.

§ 60.

Redna in poverjena uradna oblast (potestas ordinaria et delegata).

Potestas jurisdictionis ordinaria (propria) se imenuje s stalno cerkveno službo trajno zvezana uradna oblast. Tako oblast izvršujejo po božjem pravu papež za ves svet, škofje za svoja okrožja; po človeškem ali cerkvenem pravu pa pro foro externo ostali prelati, kurialna oblastva in kardinalske kongregacije v Rimu, predstojniki redov in kongregacij, stolni kapitlji v lastnih zadevah, župniki pro foro interno.

Ako je jurisdikcija sicer tudi stalno zvezana z gotovo službo, ako pa ta služba ni trajna in nepreklicna, potem se imenuje jurisdictio ordinaria vicaria (prej običajni izraz: quasiordinaria). Tako jurisdikcijo vrše apostolski vikarji in prefekti, koadjutorji, generalni vikarji, stolni kapitelj odnosno kapiteljski vikar sede vacante.

Jurisdictio ordinaria in sicer propria in vicaria se sme za prehodno dobo, za en ali za več primerov, v večjem ali manjšem obsegu prenesti na namestnika. Ta prenešena, samo za prehodno dobo ali poedine primere drugemu poverjena jurisdikcija se zove jurisdictio d e l e g a t a ; nalog ali poveritev sama pa se imenuje d e l e g a t i o.

Jurisdikcijo pro foro externo izvršujejo ordinariji, ki se nazivajo tudi prelati v pravem pomenu te besede. Imamo pa tudi zgolj naslovne prelate. (c. 110.)

Pojma p r a e l a t u s in o r d i n a r i u s se, ako izvzamemo častne naslove, povsem krijeta.

Kot ordinariji so v c. 198. taksativno našteti:

1. rezidencialni škofje, opatje in prelati nullius in njih generalni vikarji, apostolski administratorji, vikarji in prefekti, ter oni, ki namesto ravnokar naštetih po predpisih zakona ali priznanih običajih vodijo posle v slučaju smrti, bolezni ali drugih ovir. Vsak izmed teh je z ozirom na svoje področje ordinarius loci.

2. Napram svojim podložnikom so ordinariji višji predstojniki v eksemptnih duhovskih religijah (redovih in kongregacijah). Pri teh je obseg jurisdikcije določen po osebah, ne po okrožjih.

Okoliši, na ktere se razteza jurisdikcija ordinarijev, se imenujejo navadno dieceze (škofije). Imamo pa tudi ordinarije, kojih delokrog je določen po vseh osebah izvestnega stanu v državi (n. pr. vojaški škof v stari Avstriji).

Vsaka jurisdictio externa vsebuje tudi jurisdictionem pro foro interno, ne pa obratno. Sodna oblast, naj bo ordinaria ali delegata, se nikdar ne sme uporabljati v lastno korist ali izven lastnega področja, vsaka druga uradna oblast pa se izvršuje lahko neomejeno, toda vedno samo napram podložnikom. (c. 201 § 1 in 2.)

Predpisi glede delegacije se nahajajo v c. c. 199—207.

V obče sme vsakdo, ki izvršuje redno jurisdikcijo, pooblastiti drugega, da jo vrši mesto njega bodisi v celotnem obsegu, bodisi le deloma. S tem se na službenem delokrogu poverjevalca nič ne spremeni.

Največjega pomena so postale delegacije v času, ko je stala neomejena papeževa oblast na vrhuncu svoje veljave, ko je pri-

hajalo k papežu kot najvišjemu sodniku nepregledno število pravd, prošenj za privilegije in dispenze, za različne službe itd., ki jih ni bilo mogoče rešiti vseh v Rimu. Papež je navadno poveril sodbo drugim osebam, včasih tudi laikom, navadno v kraju strank kot poverjenim sodnikom (judices delegati).

Tudi subdelegacija je mogoča, ako izhaja delegacija od papeža. Če izhaja od drugega ordinarija in se glasi na njegov celotni delokrog, je dovoljena za posamezne čine. Generalna delegacija se mora tolmačiti prosto (late interpretanda est), specialna, t. j. glaseča se na poedini primer ali omejen delokrog pa se mora razlagati strogo (stricte).

Kdor prekorači pooblastilo, zagreši ničnost opravila. V primerih, ki se tičejo območja vesti, pa velja odveza tudi, ako se je iz nepaznosti prekoračila meja pooblastila. (c. 207 § 2.)

Delegacija ugasne, če jo delegant prekliče, če poteče rok, na kteri se je glasila, ali če je namen podelitve dosežen. Izguba jurisdikcije po delegantu pa na veljavnost delegacije nima vpliva. c. 207 § 1.

§ 61.

Eksemcija.

Po duhu cerkvenih zakonov bi se morala raztezati redna uradna oblast vsakega cerkvenega predstojnika na vse fizične osebe, korporacije in zavode njegovega okraja. Tam pa, kjer posamezne osebe, korporacije ali zavodi tej oblasti niso podvrženi, ampak izvzeti celotno ali vsaj deloma, govorimo o eksemciji, dotičniki so eksemtni.

Eksemcije so bile do 11. stoletja redke in navadno povzročene po pritisku, ki so ga izvajali škofje na samostane v svojo korist. V 11. stoletju pa so postale zelo številne, ker so papeži z njimi hoteli v samostanih dobiti mogočne zaveznike proti škofom, ki so čestokrat bili udani kralju in sovražni Rimu. Kmalu so postale običajne eksemcije redov kot celot, poprej so bili eksemptni samo poedini samostani. Pa tudi stolnim in kolegiatnim kapitljem, cerkvenim zavodom in osebam so se podeljevale eksemcije, kar je zelo otežkočalo delo škofom in škodovalo njih ugledu. Tridentinski cerkveni zbor je nektere eksemcije odpravil, druge omejil, velikega praktičnega uspeha

pa njegovi dekreti radi odpora redov in samostanov niso imeli. Jožef II. je v bivši Avstriji z državnim zakonom razveljavil vse eksemcije, v Nemčiji je vsled sekularizacije začetkom 19. veka izginilo mnogo eksemptnih zavodov.

Eksemcija je ali osebna ali krajevna (lokalna), popolna ali delna in se izvrši na ta način, da se dotična oseba ali zavod podredi višjemu ali pa najvišjemu cerkvenemu predstojniku, t. j. papežu neposredno tako, da ne spada več pod cerkveno oblast škofa kot ordinarija. V takih primerih govorimo o pasivni eksemciji; jurisdikcijo izvršuje predstojnik eksemptnega zavoda, toda le nad kleriki, cerkvami in laiki, ki spadajo pod njega, sam pa je neposredno podrejen papežu.

Aktivno eksemptni pa so 1. praelati nullius cum territorio conjuncto ali praelati nullius v nepravem smislu, to so prelati, ki smejo izvrševati samo nektere škofovske jurisdikcijske pravice v določenem okolišu, ki pa tvori pravno še del dieceze;

2. praelati nullius cum territorio separato ali praelati nullius v pravem smislu, to so prelati, ki izvršujejo polno škofovsko jurisdikcijo v izvestnem, iz škofije (diecese) izločenem teritoriju. Takih prelatov nullius je sedaj 26, največ v Italiji, v Švici dva — St. Moritz in Einsiedeln, na Ogrskem opatija na Martinovi gori, Sacer mons Pannoniae. L. 1922. sta bili na novo ustanovljeni prelaturi Jazsó v Češkoslovaški in St. Joseph Grajahunensis v Braziliji. (A. A. S. 10./II. in 7./VI. 1922 str. 322 in 582 ss.)

Podobno kakor stoje prelati nullius izven vsake škofijske zveze, je mnogo škofov podrejenih neposredno apostolski stolici. Napram njim je papež obenem metropolit, njihove dieceze pripadajo rimski cerkveni provinci.

§ 62.

Vrste cerkvenih beneficijev.

Določila glede beneficijev se nahajajo v tretji knjigi v petem oddelku v c. c. 1409—1488, v zvezi z drugimi predpisi o cerkveni imovini.

To je razumljivo iz stališča, da mora vsak cerkveni nameščenec imeti zasigurane tudi gotove dohodke in da tvorijo ti prvi pogoj za osnovo in obstanek dotičnega službenega mesta.

Kjer izgine podlaga za dohodke, je ogrožen tudi obstoj službenega mesta. Usoda beneficija je tako skoraj vedno tudi usoda oficija.

C. 1409 definira beneficij kot »ens juridicum«, tedaj kot pravno bitje, ustanovljeno od pristojne cerkvene oblasti za večne čase, obstoječe iz dveh sestavin, t. j. iz cerkvene službe (officio sacro) in pravice do dohodkov iz dotacije, zvezanih s službo.

Tudi pri drugih javnih službah mislimo vedno na uradni delokrog in na prejemke, ki so z njim zvezani.

Nemška beseda Kirchenamt se popolnoma krije z definicijo c. 1409.

V kodeksu je govor o nameščanju cerkvenih uslužbencev in o izgubi cerkvenih služb v drugi knjigi v IV. naslovu. Tako se na posebno učinkovit način izraža razlika med službo ali službenim delokrogom in prejemki.

Officium ecclesiasticum v širokem pomenu (lato sensu) je vsak cerkveni posel (munus) sploh, ki se ga vrši v blagor duš; officium eccles. stricto sensu pa je po božji ali cerkveni odredbi stalno ustanovljen služben delokrog, zvezan z izvrševanjem cerkvene oblasti in podeljen po predpisih zakona. Beneficialia officia in specie ali na kratko beneficia pa so one cerkvene službe, s kterimi so zvezani dohodki ali sploh kake imovinske pravice. c. c. 145, 146.

Zgolj na beneficia se nanaša naslednja opredelba:

a) beneficia consistorialia in benef. non consistorialia. Prva se oddajajo v kardinalskem konsistoriju, druga izven njega;

b) beneficia saecularia in benef. religiosa. Prva so namenjena samo posvetnim duhovnikom, druga samo religiozom. Episkopat, kardinalat in primat so dostopni tako svetnim duhovnikom kakor religiozom;

c) beneficia duplicia sive residentialia so ona, pri kterih obstoji dolžnost do bivanja v službenem kraju, druga so b. simplicia ali b. non residentialia;

d) beneficia manualia, temporaria ali amovibilia, iz kterih se beneficiata lahko poljubno odpokliče, in b. perpetua ali inamovibilia, kojih nositelje se sme odstraniti samo, če so za to dani zakoniti pogoji in se je poprej proti njim izvedlo posebno postopanje (to so beneficia v ožjem, pravem pomenu);

e) beneficia curata, ki so zvezana z dušnim pastirstvom in jurisdikcijo vsaj za notranji forum, se smejo podeliti samo mašnikom, b. non curata se ne tičejo dušn. pastirstva.

f) Kot slične beneficijem, pa ne pod beneficije spadajoče našteva kodeks naslednje cerkvene službe oziroma prejemke:

aa) vicariae paroeciales, ki niso stalno ustanovljene;

bb) capellaniae laicales, ki niso ustanovljene od pristojne cerkvene oblasti (kaplanije po gradovih);

cc) službe koadjutorjev s pravico do nasledstva ali brez te;

dd) pensiones personales, rente, ki so zasigurane samo posameznim osebam;

e) komende (commendae temporariae), to so dohodki cerkve ali samostana, ki se komu podele tako, da po njegovi smrti pripadejo zopet cerkvi ali samostanu nazaj. c. c. 1411, 1412.

g) Po načinu, kako se podeljujejo, ločimo cerkvene službe tudi še v officia electiva, collativa in patronata;

h) nadalje po združljivosti v officia compatibilia in non compatibilia (če se smejo združiti v eni roki ali ne).

i) V kapitljih se ločijo dignitates (mesta, s kterimi je spojena prednost v jurisdikciji) od navadnih kanonikatov kakor tudi od mest, ki jih zavzemajo beneficiarii inferiores.

Pomožni organi, ki opravljajo v cerkvi posle nižje vrste, ne spadajo pod cerkvene uslužbence v pravnem pomenu.

§ 63.

Osnavljanje, spreminjanje in prestajanje beneficijev.

1. Nove vrste cerkvenih služb se morejo osnovati samo potom zakonodaje. Osnavljanje novih službenih mest že obstoječe vrste pa je zadeva uprave.

Nove prelature (beneficia c. jurisd. externa) sme ustanavljati samo papež in z njim enakopravni vesoljni cerkveni zbor, ravnotako pripada papežu osnavljanje novih kapitljev ali novih dignitet v že obstoječih kapitljih. Glede nižjih beneficijev pa so pristojni ordinariji. c. c. 1414, 392, 394, § 2.

Za gmotni obstoj je potrebna primerna dotacija (dos.). Le župnije se morejo na novo ustanoviti tudi brez dotacije, ako so drugače zajamčeni zadostni dohodki. Ustanovitev se izvrši

pismeno z ustanovno listino. Poprej so zaslišati vsi, ki so pri tem prizadeti (quorum interest). c. c. 1415, 1416, 1418. V Slov. in Dalm. je po zakonu z dne 7. V. 1874 d. z. št. 50 § 20 potrebno tudi državno dovoljenje.

2. Spreminjanje in opuščanje (suppressio). Pod pojem spremembe spada to, kar se predrugači glede pravic ali dolžnostij, glede dohodkov ali glede načina podeljevanja.

Najradikalnejša sprememba pri obstoječemu beneficiju je njegova popolna opustitev, pri kteri beneficij sploh neha nadalje obstojati (suppressio). Razun supresije pa pozna cerkveno pravo še druge spremembe, in sicer:

a) unio beneficiorum, združenje, ki se zopet loči v unio extinctiva, ako nastane iz prejšnjih dveh ali več beneficijev novi, v unio aeque principalis, ktera na samostojnosti združenih beneficijev nič ne spremeni, samo da se morajo vedno vsi podeliti isti osebi, ki ima pa tudi izpolnjevati dolžnosti vseh, v unio minus principalis ali unio per subjectionem vel accessionem, pri kteri se glavnemu beneficiju, b. principale, podredi drugi ali več drugih beneficijev, ki postanejo pridevki (accesorium) glavnega beneficija, a ne nehajo obstojati s svojimi pravicami in dolžnostmi še naprej. Kodeks navaja še unio ad temporalia tantum, ako se župnija združi s samostanom na ta način, da dobiva zavod samo dohodke, da pa mora predlagati škofu posvetnega duhovna za župnika in ga vzdrževati; ter unio pleno jure, ako postane župnija samostanska (paroecia religiosa), z redovnikom kot župnikom, kojega se mora prijaviti škofu. c. c. 1419, 1420, 1425. Poslednja dva primera se nazivata v virih prejšnjega prava incorporatio.

b) Spremembe tvorijo tudi divisio, delitev, ako se iz enega beneficija vstvarita dva ali več novih, dismembratio, ako se del okrožja ali imovine (dotacije) odvzame enemu in dodeli drugemu beneficiju, dalje conversio, ako se iz obstoječega beneficija napravi benef. druge vrste, benef. alii generis, konečno translatio, ako se odkaže beneficiju drugi sedež. c. 1421.

Pristojnost je urejena v obče kakor pri osnavljanju, papežu so pridržane spremembe glede prelatur, škofom glede nižjih beneficijev. Kot razlog za te ukrepe velja samo necessitas vel magna et evidens ecclesiae utilitas. Za de-

litev župnij, za katero je pristojen škof, prihajata kot razlog v poštev velika oddaljenost od cerkve, ali preveliko število prebivalstva. V teh primerih pa se sme delitev izvršiti tudi proti volji župnika ali župljanov. Za vse ukrepe te vrste je potrebna pismena oblika in zaslišanje kapitlja ter prizadetih fizičnih in pravnih oseb. c. c. 1427, 1428.

§ 64.

Podeljevanje in upražnjevanje cerkvenih beneficijev.

1. Podeljevanje morajo vršiti pristojna cerkvena oblastva po predpisih prava, sicer je podelitev neveljavna. c. 147.

Papež lahko razpolaga z vsemi cerkvenimi službami, on je za vsako podelitev pristojen, zato si lahko poljubne beneficije v lastno podeljevanje pridržuje. c. 1431. Ako in kolikor pa tega ne stori, je dana poleg njega sporedna pristojnost za podeljevanje drugim organom. Kardinali oddajajo službe na svojih naslovnih cerkvah (tituli), ordinariji vsak v svojem področju. c. 1432 § 1.

Vsa dušnopastirska mesta se morajo že od tridentinskega zbora dalje razpisati javno (konkurs), in prosilci se imajo podvreči posebni izkušnji. Škofijski shod (synodus dioecesana) mora v to svrho določiti 6 izpraševalcev (examinatores synodales), ako se pa ta sinoda ne sestane, ima izpitovalce imenovati škof (examinatores prosynodales) (c. 386). Iz njih sestavi škof izpraševalno komisijo najmanj treh članov. V bivši Avstriji se je udomačil na mesto specialnega generalni konkurs, kojemu se morajo podvreči vsi duhovniki, ki hočejo postati župniki, bodisi tudi na župnijah, ki stoje pod patronatom laikov. Duhovnik, ki je konkurzni izpit z uspehom prestal, lahko prosi za vsako prosto župnijo. To velja pa samo za dobo šestih let. Če v tej dobi ne postane župnik, mora se podvreči konkurznemu izpitu na novo. Kodeks na teh predpisih ni nič izpremenil. (c. 459).

Pri kandidatih za škofovsko dostojanstvo se ugotovi usposobljenost po informativnem procesu (processus informativus seu inquisitionis), kojega izven Italije izvede po navadi papeški nuncij ali kak nalašč v to poblaščen škof.

Če podelitve ne izvrši papež, je škof zavezan, da se prepriča o usposobljenosti izvoljenega ali predlaganega kandidata.

c. 149. Podelitev se ima izvršiti brezplačno, pismeno, in če gre za posvetna duhovska mesta, praviloma dosmrtno. c. c. 159, 1438.

Na podelitev sledi pooblaščenje za nastop službe. S tem pooblaščenjem (missio in possessionem, institutio verbalis), ne še le z umeščenjem na službenem kraju (institutio corporalis, installatio) se pridobi kanonična posest beneficija in pravica do poslovanja na novem mestu. c. 1444.

Po § 2. slov.-dalm. zak. z dne 7./V. 1874 štev. 50 je pogoj za vsako cerkveno službo državljanstvo, neoporečno zadržanje in predpisana naobrazba. Po istem zakonu (§ 6) se mora državnemu oblastvu naznaniti vsako nameravano nameščenje duhovnika v javni službi, ker izvaja država tam, kjer pri oddaji cerkvenih služb sama ne sodeluje, pravico, da vloži proti kandidatom svoje ugovore, ako niso izpolnili vseh pogojev, ki jih zahtevajo državni zakoni. Tudi pri instalacijah se vdeležujejo državna oblastva.

2. Vrste nameščenja. V cerkvenem pravu se strogo ločita designatio personae, tedaj imenovanje osebe ter collatio officii, podelitev službe same. S tem je dana možnost, da sodelujejo pri prvem aktu celo laiki in da navzlic temu podeli uradno oblast cerkev izključno le sama.

A. Redoviti načini nameščanja so:

a) collatio libera, prosta podelitev,

b) institutio canonica, kanonično umeščenje na podlagi predloga (praesentatio ali nominatio),

c) electio simplex, prosta izvolitev,

d) electio canonica, kanonična izvolitev, koji sledi potrditev, confirmatio,

e) postulatio, prošnja s sledečo ji pripustitvijo, admissio.

a) Collatio libera. Designatio personae in collatio officii spadata tukaj skupaj, oboje se izvrši z enim samim dejanjem. Načeloma ima krajevni ordinarij pravico do podeljevanja vseh beneficijev, ki so mu podrejeni. c. c. 152—158, 1432 § 1.

b) Umeščenje na podlagi predloga. Patron predlaga kandidata, cerkev ga na podlagi predloga umesti. Predlog je za škofa obvezen ter podeljuje že jus ad rem, ne pa jus in re, ki se zadobi šele z umeščenjem. Ako izhaja predlog iz patronatne pravice, ga nazivamo po terminologiji sholastikov praesentatio, ako ima drugo pravno podlago, pa nominatio. (Podrobneje glej sledeče poglavje.)

c) Navadna izvolitev (electio simplex), je največje važnosti pri volitvi papeža. S tem, da izvoljeni volitev sprejme, zadobi tudi že dotično dostojanstvo in službo. Razun pri volitvi papeža je electio simplex praktična še pri volitvi kapiteljskega vikarja in pri volitvi sinodalnih eksaminatorjev na škofijski sinodi.

d) Electio canonica in postulatio ter potrditev, confirmatio odn. pripustitev, admissio. V treh mesecih mora upravičeni kolegij volitev izvršiti, inače stopi v veljavo libera collatio. Predsednik mora vse volilce k volitvi povabiti. Tisti, ki ga prezre, lahko volitev izpodbija. Če se je prezrlo tretjino volilcev, je volitev neveljavna. Nikdo ne sme samega sebe voliti. Neveljavni so glasovi krivovercev, razkolnikov, nedoraslih in drugih za dejanja nesposobnih oseb.

Volitev se vrši ali pismeno, per scrutinium, ali pa per compromissum, ako upravičeni volilci poverijo volitev eni ali več osebam iz svojega ali izven svojega kroga. Pri prvi in drugi volitvi je merodajna absolutna, pri tretji relativna večina, pri enakem številu glasov odloči predsednik.

Izvoljeni se ima o volitvi obvestiti in mora tekom 8 dnij se izjaviti, ali sprejme volitev ali ne. Če odkloni, se vrši tekom enega meseca nova volitev. Izvoljeni pridobi z izvolitvijo jus ad rem, ko se volitev potrdi (kjer je to treba) tudi jus in re.

Kdor ni za službo, za kojo je izvoljen, popolnoma kvalificiran, sme vsekakor prositi za potrditev. Izvolitev take osebe pa se imenuje postulatio, prošnja, rešitev te prošnje admissio. Zapreka ali hiba pa mora biti dispensabilis. Postulatio ne vstvari jus ad rem, še le z ugodno rešitvijo prošnje se dobi polni jus in re. Podrobne predpise o volitvi in postulaciji vsebujejo cc. 160—182.

B. Izredne vrste nameščenja cerkvenih uslužbencev.

a) Rezervati. V srednjem veku so igrali rezervati veliko vlogo. Nastali so iz priporočil ali naročil papeža na pristojne kolatorje, naj se na izvestne kandidate ozirajo. V novejšem času so rezervati vsled konkordatov postali skoraj nepraktični. Po kodeksu so pridržani papežu za podelitev samo beneficiji našteti v cc. 1433 in 1435. Prvi kánon se nanaša na vse koadjutorije s pravico do nasledstva ali brez nje, drugi na konsistorijalne beneficije in kapiteljske dignitete, dalje na beneficije, ki

so upražnjeni vsled smrti, napredovanja, rezignacije ali premestitve kardinala, papeževega poslanika, višjega dvornega činovnika ali papeževega familiara, ter na beneficije, kojih nositelji so, mudivši se v Rimu, umrli, konečno na beneficije, ki so vsled simonije nepravilno podeljeni ali pri kterih je papež sicer že govoril besedo.

b) Devolucija. Ako oni, ki je upravičen za podelitev, ne razpolaga z beneficijem tekom šestih mesecev od dneva, ko je za upraznitev izvedel, preide pravica na višjega cerkvenega dostojanstvenika in sicer od ordinarijev na papeža. (c. 1432 § 3.) Ta prehod kolacijske pravice se imenuje devolucija.

c) Priposestvovanje. Oni, ki je pridobil cerkveni beneficij iz pravnega, dasi morda neveljavnega naslova ter se je ohranil tri leta neovirano in v dobri veri v njegovi posesti, je dotično mesto priposestvoval. c. 1446.

d) Opcija, ki je urejena za kardinalski kolegij po c. 236, dočim je za kapitlje po c. 396 § 2 v bodoče sploh odpravljena, ako je ne dopušča ustanovna listina, pomeni pravico, da sme po činu najstarejši kardinal ali kanonik upraznjeno mesto za se zahtevati. (Glej zdolaj str. 159.)

3. Upraznitev. Najnavadnejši povod za upraznitev vsakega službenega mesta je smrt uslužbenca. Razun smrti pa pridejo v poštev še a) odreka, renuntiatio, b) odstavitev, privatio in odstranitev, amotio ter c) premestitev, translatio. Služba, ki je samo začasno podeljena, ugasne tudi vsled poteka časa. c. 183 § 1.

a) Odreka ali ostavka, resignatio je vedno dovoljena, vendar ne sme biti posledica sile, prevare ali simonije. Podati jo je treba brezpogojno, pismeno ali pred dvema pričama. Učinek nastopi še le, kadar pristojni višji organ ostavko sprejme. c. c. 186, 190. Ordinarij se mora odločiti tekom enega meseca. c. 189. Rezignacijo majorista na beneficij sme sprejeti samo, ako je vzdrževanje rezignanta na drugi način zasigurano. c. 1484. Nektera dejstva imajo sama po sebi upraznitev beneficija v posledku: samostanska zaobljuba (c. 584), odpad od krščanske vere, poskus, skleniti zakon, odložitev duhovske obleke, nastop druge z dosedanjo nezdružljive službe itd. c. 188.

b) Odstavitev, privatio in odstranitev, amotio more izreči poklicani predstojnik nad neodstavljivim beneficiatom samo na podlagi proizvedenega postopanja v smislu

c.c. 2147—2156, proti drugim iz vsakega pravičnega razloga. Za odstavljive župnike, kojih pa pri nas ni, je določeno v c.c. 2157—2161 tudi posebno postopanje. c. 192.

c) Premestitev. Premestitev more izvršiti samo tisti, ki je upravičen odstraniti beneficiata od sedanjega službenega mesta in mu podeliti novo službo. Za premestitev na prošnjo klerika zadošča vsak pravičen razlog. Za neprostovoljno premestitev pa so potrebni isti pogoji kakor za odstavitev. c. 193.

V. Poglavje.

Patronatno pravo.

§ 65.

Razvoj, bistvo in vsebina patronata.

I. Patronatno pravo ima svoje korenine v germanski dobi cerkvenega prava, ko je bila lastniška cerkev temelj vse cerkvene organizacije. Pod vplivom kanonskega prava se je prvotna lastninska pravica na cerkvi in njenem imetju pretvorila v patronat, ki je veljal in še velja za jus spirituali adnexum, in je vsled tega svojstva spadal v polnem obsegu pod zakonodajo in sodstvo cerkve. Cerkev je zakonito določila njegovo vsebino in jo prikrojila tako, da ni nasprotovala temeljnemu načelu, po kterem nobenemu laiku ne gre pravica soodločevanja v duhovskih zadevah. Patron je smel sicer predlagati osebo, ki naj se ji podeli pod njegovim patronatom stoječa cerkev (beneficium), toda podelitev službe (collatio officii) je izvršila cerkvena oblast.

Seveda je trpelo delj časa, predno si je to načelo cerkve priborilo splošno veljavo in priznanje, a proti koncu srednjega veka je bil patronat tudi v praksi tak, kakor ga je hotela imeti sholastično-kanonistična teorija že v sredi 12. stoletja.

Kodeks patronatnemu razmerju ni naklonjen in določa, da se v bodoče novi patronati ne morejo več osnavljati. C. 1450 § 1 veli: Nullum patronatus jus ullo titulo constitui in posterum valide potest.

Za patronate pa, ki že obstoje, je sprejel kodeks v bistvu dosedanje pravo.

II. Po svojem nastanku sta ločiti osebni in stvarni patronat, jus patronatus reale et personale. Osebni patronat pristoja upravičeni osebi neposredno, stvarni patronat pa je trajno zvezan z nepremičnino, navadno veleposestvom, tako da ga izvršuje vsakokratni lastnik te nepremičnine. Stvarni patronat je privesek lastninske pravice in lahko se reče, da je dandanes še edino praktičen. Nastal je iz nekdanje lastninske pravice veleposestnika, vlastelina, ki je cerkev na svojem zemljišču sezidal, opremil in dotiral.

Nadalje ločimo iura patronatus ecclesiastica, laicalia, mixta, cerkvene, posvetne in mešane patronate.

Ako pristoja osebni patronat duhovniku, ali če je stvarni patronat zvezan z nepremičnino, ki je last cerkve, govorimo o cerkvenem ali klerikalnem patronatu; ako je upravičenec laik, je patronat posveten; ako je upravičenih več patronov h krati, ki so deloma laiki deloma kleriki ali če so merodajna zemljišča deloma last cerkve deloma last laikov, pravimo, da je patronat mešan.

Patronati se konečno dele v neprenosne, jura patr. personalissima, neomejeno prenosne ali dedne, j. p. hereditaria, in omejeno prenosne, n. pr. samo v rodbini ali v rodu ustanovnika, j. p. familiaria, gentilitia. Po kodeksu je mešan patronat oni, ki »transit ad eos, qui simul sunt heredes et de familia vel gente fundatoris.« c. 1449.[20]

III. Patronat pomeni skupino z nekterimi bremeni zvezanih pravic, ki jih cerkev priznava katoliškim ustanovnikom kake cerkve, kapele ali beneficija, ali pa njih naslednikom. c. 1448.

Patronat je pravno razmerje, iz kterega izhajajo za patrona brez ozira na njegov morebitni hierarhični položaj gotove pravice glede na božji hram ali cerkveni beneficij. Osnova tem

---

[20] Za naše partikularno pravo je važna razlika med javnimi in zasebnimi patronati. Javni patronati so oni, ki jih izvršuje ali jih je izvrševal vladar ali v njegovem imenu vlada. Sem spadajo deželnoknežji patronati v Sloveniji, patronat bivšega apostolskega ogrskega kralja v Hrvatski, ter patronat verskega zaklada v Sloveniji, Dalmaciji, Hrvatski in Vojvodini. Glede teh patronatov, ki so smatrati od državnega prevrata sem ugaslim, primerjaj Kušej R.: — Posledice državnega preobrata na polju patronatnega prava. Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani II. 1922. str. 140 ss. in tam navedene avtorje.

pravicam je necerkvenega značaja, njih vsebina ni v skladu z bistvom cerkve, temveč nasprotuje njenemu interesu. Vendar je cerkev iz modre prevdarnosti in pravičnosti, pač tudi iz hvaležnosti priznala cerkvenim ustanovnikom omejen obseg njihovih prvotnih pravic, ki jih v celoti ni mogla odpraviti, ker bi si bila vstvarila preveč sovražnikov in ker bi bil tak korak pomenil v mnogih slučajih delno konfiskacijo dohodkov. Bistroumnost in konstruktivni talent cerkvenih juristov se malokje tako jasno kaže kakor pri patronatu, v kterem vidimo duhovit kompromis med stališčem cerkve in pravicami nekdanjih cerkvenih lastnikov. Cerkev je postavila na mesto prejšnje osnove teh pravic svoj privilegij. Pravice obstojajo samo tam in v toliko, kjer in v kolikor jih cerkev dovoli. To je določno izraženo tudi v kodeksu v definiciji, ki jo daje c. 1448.

§ 66.

Privilegiji in dolžnosti patronov.

A. Privilegiji:

1. Najvažnejša je pravica predlagati kandidata za vsako pri patronatni cerkvi upraznjeno mesto. Zakonodajalec izraža v c. 1451 § 1 željo, da bi se patroni svoje pravice, predlagati kandidate, sploh ne posluževali in se zadovoljili s tem, da se opravljajo zanje maše in druge pobožnosti. Ordinariji naj skušajo na patrone v tem smislu vplivati. Le če se to ne da doseči, veljajo glede patronata določila c. c. 1452—1471.

Predlog se imenuje praesentatio. Ako ima ljudstvo pravico, da voli in predlaga kandidata, se ta pravica priznava le pod pogojem, da se kandidat izbere izmed treh prosilcev, kterih imena predloži volilcem škof. c. 1452.

Posebna načela veljajo za patronat, ki pristoja več osebam skupno. Ti sopatroni se lahko med seboj dogovore o načinu prezentacije, kar veže tudi njih naslednike. Veljavnost dogovora pa je odvisna od pismenega pritrdila ordinarija. c. 1459.

Ako se ima predlog staviti skupno, collegialiter, se smatra za predlaganega oni, na kterega je odpadla večina glasov. Ako se pri dvakratnem volilnem poskusu ni dosegla absolutna večina, je predlagan tisti, na kterega je pri tretji volitvi odpadla relativna večina glasov. Če je pa več kandidatov dobilo enako število glasov, se smatrajo vsi za predlagane. Isto načelo rela-

tivne večine velja, če je več sopatronov samostojno predlagalo kandidate. Oni, komur gre patronatna pravica iz večkratnega naslova (n. pr. ako je dedič sopatrona in ob enem že sam sopatron) ima toliko glasov kakor naslovov. Vsak patron sme predlagati, dokler njegov predlog ni sprejet in dokler ni potekel stavljeni mu rok, tudi več kandidatov ali hkrati ali v presledkih, ne sme pa poprej predlaganih kasneje izključiti. c. 1460.

Po našem partikularnem pravu se vrši prezentacija nekoliko drugače, kakor določa kodeks. Klerikalni patron dobi od škofa listo treh kandidatov, ki jih smatra škof za najvrednejše. Izmed teh sme izbrati enega. Drugega, ki ga ni v tej listi, nima pravice predlagati.

Posvetnemu patronu pa se pošlje seznam vseh kvalificiranih prosilcev za dotično mesto.

Tudi pri javnih patronatih se je postopalo na podlagi terna-predlogov ordinarijev.

Prezentacija se mora izvršiti, naj je patronat posveten, laičen ali klerikalen, ali mešan, najkasneje tekom štirih mesecev, računanih od dneva, ko je dobil patron od ordinarija obvestilo, da je beneficij upraznjen. Ako je določen po zakonitih krajevnih običajih ali v ustanovni listini krajši rok, je le-ta merodajen. c. 1457.

Ako se ni stavil v določenem roku nikak predlog, nastopi za dotični primer libera collatio ordinarija.

Če pa teče pravda radi prezentacijske pravice med ordinarijem in patronom ali med patroni samimi, ali med predlaganimi kandidati radi prednosti, in se ta pravda ne more končati v štirih mesecih, potem se podelitev službe (collatio) odloži dotlej, da je spor končan. c. 1458.

Nikdo ne more predlagati samega sebe, tudi se ne more pridružiti s svojim glasom ostalim patronom, da bi na ta način dobil potrebno večino glasov za se. c. 1461.

Ako gre za beneficij, ki se oddaja potom konkurza, se sme predlagati samo osebo, ki je položila konkurzni izpit z uspehom. c. 1462.

Predlagana oseba mora biti primerna, idonea, t. j. izpolnjeni morajo biti v njej vsi pogoji, ki jih stavi na kandidata obče ali partikularno pravo ali pa ustanovna listina.

Predlog gre na ordinarija, ki ima pravico presoditi, ali je predlagana oseba idonea ali ne in v to svrho voditi potrebne

poizvedbe. Ordinarij, ki predlagano osebo odkloni, ni zavezan, razloge za odklonitev patronu sporočiti.

Ako ordinarij predlaganega kandidata odkloni, sme patron predlagati drugo osebo, če ni 4mesečni rok za prezentacijo že potekel. Če je tudi drugi kandidat neprimeren, non idoneus, nastopi za dotični primer libera collatio ordinarija. Če je pa patron proti odklonilnemu odloku ordinarija vložil rekurz na rimsko stolico pravočasno, t. j. tekom 10 dnij, je podelitev službe odložiti do rešitve spora.

Simonistična prezentacija je nična, ravno tako institucija, ki ji je mogoče sledila. c. 1465.

Zakonito predlagani kandidat, ki je po mnenju ordinarija idoneus, ima pravico na kanonično institucijo, ki se mora izvršiti tekom dveh mesecev po vloženem predlogu.

Pravico do institucije ima ordinarij, ki izbere izmed morebiti več predlaganih in primernih kandidatov najvrednejšega.

2. Pravico do preživnine (alimentatio), ima patron, ki je brez svoje krivde prišel v bedo. V tem slučaju sta cerkev ali beneficij zavezana, da ga vzdržujeta in sicer ne glede na to, da se je morda patronatnim pravicam odpovedal ali si ob ustanovitvi izgovoril rento, ki se je izkazala za nezadostno. Vendar pa se smejo v to svrho porabiti samo prebitki iz dohodkov cerkve ali beneficija, odštevši bremena in dostojno vzdrževalnino beneficiata. c. 1455 št. 2.

3. Izvestne častne pravice. Patroni smejo imeti v cerkvi svoj grb ali drugi znak svojega rodu; tako je dopustno, da sta naslikana v cerkvi njih krona ali njih ime; pri cerkvenih obhodih, procesijah, pogrebih imajo prednost pred vsemi drugimi laiki. Konečno jim gre sedež v cerkvi na izbranem mestu, toda izven presbiterija in brez baldahina. Drugih častnih pravic kodeks ne omenja več. c. 1455 3°. Take so se nanašale prej na svečanosti ob važnih rodbinskih dogodkih patrona ali ob njegovi smrti.

B. Kot bremena ali dolžnosti patronov so v kodeksu naštete:

1. Patroni morajo opozoriti škofa, ako zapazijo, da se lahkomiselno zapravlja imetje cerkve ali beneficija. V upravo cerkvene imovine pa se ne smejo vmešavati.

Po našem pravu pa jim gre pravica na soupravo cerkvenega in na nadziranje uprave nadarbinskega imetja. §§ 42 in 46 zak. 7./V. 1874 d. z. št. 50.

2. Gradbena obveznost. Ako se izkaže potreba popravil pri obstoječi ali potreba nove zgradbe pri razpadli cerkvi, zadenejo stroški patrone, kojih pravice izvirajo iz naslova zgradbe cerkve; toda ta obveznost je samo subsidiarna, t. j. ako ni drugih posebno določenih obvezancev. c. 1186.

3. Obveznost do dotacije. Ako izvira patronat iz naslova dotacije, je patron zavezan, doto zvišati, če je iz kojegakoli vzroka se tako skrčila, da ne pokriva več izdatkov za bogočastje in za vzdrževanje beneficiata.

Ako patron na opomin škofa v določenem mu roku teh obveznostij ne izpolni, potem ugasne patronat ipso jure c. 1469.

Po prejšnjem avstrijskem in po hrvatskem običajnem pravu sega gradbena obveznost patrona, ki ima značaj javnopravnega bremena, dosti dalje. (Glej zdolaj str. 402 ss.) v nobenem slučaju pa ni treba prispevati patronu k stroškom, ki so nastali radi pomnoženih izdatkov za bogočastje, radi povečanja cerkve, ker se je prebivalstvo pomnožilo itd. § 32 zak. 7./V. 1874.

§ 67.

Nastajanje in pridobivanje patronata.

I. Po starem pravu je nastal patronat izvirno potom ustanove ali potom papeževega privilegija.

Kdor je ustanovil cerkev, cerkveni beneficij ali cerkveni zavod, je postal ipso jure patron. Ustanovitveno dejanje (fundatio), je obstojalo v tem, da je dotična oseba dala gmotna sredstva na razpolago. Razločevalo se je podaritev zemljišča, fundi datio, zgrajenje, aedificatio ter preskrbo z imetjem za vzdrževanje zgradb in nameščencev, dotis datio, dotatio. Ako je ta dejanja izvršilo več oseb skupaj, so pridobile patronat skupno, nastal je sopatronat.

Ako je prvotna dotacija šla v zgubo ali če je bila prvotna zgradba uničena in se je cerkev dotirala ali zgradila na novo (redotatio, reaedificatio), je bil tudi s temi dejanji zvezan nastanek patronata. Sama popravila na cerkvi ali dopolnila dotacije pa tega pravnega učinka niso bila deležna.

Potom privilegijev je nastalo od konca srednjega veka mnogo patronatov, sosebno patronati deželnih knezov. Škofije pa obče nikdar niso bile predmet patronatnih pravic. Imenovanje škofov po katoliških vladarjih se je vršilo na podlagi indultov, s kterimi je spravila rimska stolica prvotno uzurpirane pravice katoliških vladarjev s svojim pravom v sklad.

Od tridentinskega zbora je bilo zelo sporno prašanje, da li se more patronat izvirno pridobiti tudi potom priposestvovanja (praescriptio). Spor se je nanašal na besedili Sess. 14 c. 12 de ref. in Sess. 25 c. 9 de ref., koji govorita o naslovih za nastanek patronata odnosno o dokazu patronatnega naslova.

Ta spor je postal po novem pravu brezpredmeten, ker cerkveni zakonik nastajanje novih patronatov sploh izključuje in tudi od obstoječih priznava samo one, ki so dokazani po avtentičnih listinah ali po drugih, pravno priznanih dokazilih. c. c. 1450 § 1, 1454. Iz dejstva, da je papež komu podelil pravico predlaganja kandidata, jus praesentandi, se ne sme sklepati na obstoj patronata, ker je privilegium paesentandi strogo tolmačiti. c. 1471.

II. Derivativno pridobivanje patronata pa je v okviru zakonitih mej tudi še danes mogoče in dopustno.

Prenos patronata na drugega upravičenca je pred vsem mogoč:

a) dednim potom bodisi pri testamentaričnem ali zakonitem nasledstvu. Dedič prevzame vsa pravna razmerja svojega prednika, tedaj tudi njegove patronatne pravice, ako ni prehod patronata po posebnih določilih izključen, kakor pri strogo osebnem patronatu (jus patronatus personalissimum) ali omejen, kakor pri rodbinskem ali rodnem patronatu (j. patronatus familiare, gentilitium). Ako je več dedičev, postanejo vsi sopatroni ter imajo izvrševati pravice skupno ali pa postopati po c. 1459. Stvarni patronat pa preide na onega izmed dedičev, kteremu pripade pri delitvi dediščine zemljišče, s kterim je patronat zvezan.

b) Tudi potom singularne sukcesije je bil in je tudi danes prenos patronata na drugo osebo mogoč. Realni ali stvarni patronat je sploh samo privesek lastninske pravice, ki sam za se niti ne more obstojati. Zato preide s posestvom vred na naslednika (potom kupa, podaritve, menjave, priposestvo-

vanja). Ako se posestvo razdeli, postanejo vsi lastniki delov sopatroni, če ni bila patronatna pravica zvezana samo z izvestnim delom. Nikdar se ne sme radi patronata zahtevati za dotično zemljišče višje vrednosti, ker to bi bila simonija. Istotako se ne more patronat sam kot res spirituali adnexa proti gmotni odplati prodati, zamenjati ali dati v zakup. Mogoče pa je, da se osebni patronat podari ali zamenja za drugi patronat ali za drugo res spirituali adnexa. Toda naslednik mora biti sposobna oseba in ordinarij mora v prenos patronata pismeno privoliti. To velja pač tudi za primer, da odstopi sopatron svojo pravico drugemu sopatronu. Nesposobni, pridobiti patronatne pravice so: neverniki, javni odpadniki od krščanstva, krivoverci, razkolniki, člani tajnih, od cerkve obsojenih društev in vsi sodbeno izobčeni. (Excommunicati post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam.)

Ako postane zemljišče, s kterim je zvezan stvarni patronat, last nesposobne osebe, potem patronatne pravice mirujejo. c. 1453.

Za Slovenijo in Dalmacijo, a pač tudi za Hrvatsko velja glede realnega patronata ces. naredba z dne 18. februarja 1860 d. z. št. 44 in 45, po kteri so samo Židje nesposobni za izvrševanje patronatnih pravic. Nekatoliških kristjanov kot patronov pa se to določilo po ministerialnem razpisu z dne 22. marca 1860 št. 3559 ne tiče. Za to c. 1453 § 3 v omenjenih pokrajinah za državna oblastva nima veljave.

§ 68.

Prestajanje patronata.

Patronat prestane:

a) če odpade upravičenec, torej pri neprenosnem osebnem patronatu s smrtjo upravičenca, pri rodbinskem patronatu, ako izmre rodbina, pri realnem patronatu, če se popolnoma uniči nepremičnina, s ktero je bil patronat zvezan. Patronat, ki pristoja pravni osebi, ugasne s prestankom pravne osebe;

b) ako preneha obstojati predmet patronatne pravice t. j., če se opusti beneficij ali cerkveni zavod, ki se nahaja pod patronatom, ugasne tudi patronat. Ako se beneficij samo spremeni

in se poprej ni sklenil sporazum s patronom, je vrašanje po nadaljnem obstoju patronata quaestio facti;

c) ako se patron svojim pravicam izrecno ali po konkludentnih dejanjih odreče. Pri realnih patronatih, ki so spojeni z zemljišči, s kterimi lastnik ne more prosto razpolagati (fideikomisi), je odreka nedopustna. Sicer se je pa stvarnemu patronatu mogoče odreči ravno tako kakor osebnemu in to ali v polnem ali samo v delnem obsegu. Toda odreka sopatrona ne sme biti ostalim sopatronom v škodo. Po partikularnem pravu v naši kraljevini, po kterem je smatrati patronat kot realno breme, pa je možnost prestanka patronata potom odreke izključena;

d) ako cerkveni predstojnik pripposestvuje svobodo dotične cerkve od patronatne vezi. Potrebna je dobra vera (bona fides) in 30 letni rok. c. c. 1470 § 1 3°, 1511 § 2, 1512;

e) ako rimska stolica patronatno pravico prekliče ali pa ukrene trajno opustitev cerkve ali beneficija;

f) ako se s privoljenjem patrona cerkev ali beneficij združi z drugo cerkvijo ali beneficijem proste podelbe ali če se cerkev pretvori v volitveno ali redovniško;

g) za kazen ugasne patronat, ako ga skuša patron simonistično prenesti na drugo osebo, ako zapade patron apostaziji, hereziji ali shizmi, ako si protizakonito lasti dobra in pravice cerkve ali beneficija ali jih zadržuje; ako umorí ali pohromi (mutilaverit) predstojnika cerkve ali njegovega pomočnika ali beneficiata sam ali da to učiniti po drugih. V zadnjem primeru zadene izguba patronata zločinca in njegove dediče, v vseh ostalih primerih je omejena na zločinca samega. c. 1470 § 2.

Sam non usus ne povzroči ugašnjenja patronata, tudi ako je trajal skozi celo zastaralno dobo. Ali pa je tak non usus smatrati za odreko, je presojati po okolnostih.[21]

---

[21] Patronatnega prava, kakor se je razvilo in je v veljavi v zapadni cerkvi, pravoslavna cerkev ne pozna. Osnovateljsko ali ktitorsko pravo (*κτητορικὸν δίκαιον*) ima drug izvor in drugo vsebino. Osnovo tvori čl. 18. Justinianove novele 123 iz l. 546. Vsebina ktitorskega prava se v vsakem primeru ugotovi v ustanovni listini cerkve, bogomilnice, monastira ali drugega cerkvenega zavoda, ki ga z dovoljenjem eparhijskega episkopa osnuje, opremi in dotira ktitor, osnovatelj. Ktitor postane lahko vsaka oseba poljubnega spola, ki je pravoslavne vere in v polni posesti gradjanskih pravic. Tudi pravne osebe morejo postati ktitorji. Izključeni so simonisti, infamni ter izobčeni člani cerkve. Ktitor mora oskrbeti vsa gmotna

VI. Poglavje.

Posamezne cerkvene službe.

A. Redna organizacija.

§ 69.

Papež.

I. O papežu ima kodeks samo kratke določbe v c. c. 218 do 221. V njih je na pregnanten način izraženo njegovo najvišje poglavarstvo. Zakon veli:

Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solmu primatum honoris, sed supremam et plenam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus, quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

Haec potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata

---

sredstva za zgradbo in opremo cerkve ter za vzdrževanje svečeništva ali drugih pri cerkvi ali zavodu uslužbenih organov.

Pravice ktitorja se nanašajo samo na zunanje, a sosebno imovinske zadeve cerkve ali zavoda ter se v ustanovni listini, *κτητορικὸν τυπικόν* natančno navedejo in določijo. Navadno se prizna ktitorju tudi pravica predlagati svečenike za dotično cerkev, koje pa episkop lahko odkloni, ako nimajo vseh kanoničnih lastnosti. Ktitor ima pred vsem pravico upravljati imovino svoje ustanove (zadužbine) po obče veljavnih predpisih, a gredo mu tudi nektere častne prednosti, tako poseben stol v cerkvi; pri božji službi se mora imenovati njegovo ime; njegov prihod v cerkev se oznani z zvonenjem zvonov, pri vseh cerkvenih shodih mu gre prvenstvo itd.

Ktitorsko pravo ugasne, ako ktitor ne izpolnjuje vseh v ustanovnem pismu prevzetih dolžnosti, ako slabo gospodari s cerkveno imovino, ako se ne briga za svojo ustanovo in tam nastavljeno svečeništvo ali če se na drug način izkaže nevrednega podeljenih privilegijev. Episkop mu sme v danih primerih ktitorske pravice odtegniti. Ako ugasne ktitorska pravica, preide ustanova z vso svojo imovino v last dotične cerkvene občine, ki prevzame vse dolžnosti ktitorjev. V naši državi ni podrobnih predpisov o ktitorskem pravu. Ktitorjev v nekdanjem smislu — najdalje jih je ohranila romunska pravoslavna cerkev — danes sploh več ni, njih pravice in dolžnosti so prevzele občine. V Bukovini pa je pravoslavni verski zaklad nad pravoslavnimi cerkvami od cesarja Jožefa II. dalje izvajal pravice patrona.

(Lit. Zhishmann, Das Stifterrecht in der morgenländischen Kirche, Wien 1883, Milaš, Patronatsko pravo u pravoslavnoj crkvi, Beograd 1909, Arh. za pravne i društv. nauke knj. VII. i VIII. str. 36, 12 ss.)

tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens. c. 218.

Romanus Pontifex, legitime electus, statim ab acceptata electione, obtinet, jure divino, plenam supremae jurisdictionis potestatem. c. 219.

C. 220. nam samo pove, da se imenujejo važnejša, papežu pridržana opravila causae majores in c. 221 določa, da za ostavko papeža ni potrebna pritrditev kardinalov ali koga drugega.

Papež je, kar iz besedila zakona ni povzeti:

a) Rimski škof. Njegova škofija obsega mesto Rim in okolico v obsegu 40 milj. Kot diecezana ga zastopa Vicarius Urbis, kardinal, kojega pravni položaj ni različen od onega generalnih vikarjev v drugih škofijah, le da njegova jurisdikcija ob smrti papeža ne preneha.

b) Papež je metropolit Rimske cerkvene province, pod ktero spadajo škofije srednjé Italije od Capue do Pise, vse nadškofije brez sufraganov in vse eksemptne škofije sveta.

c) Papež je primas Italije in patriarh na zapadu, koje prednosti pa seveda absorbira njegovo, na božjem pravu osnovano prvenstvo nad celo katoliško cerkvijo.

Njegova, na celi svet se nanašajoča »suprema, plena, ordinaria et immediata jurisdictio vere episcopalis« se po vsebini ne razlikuje od oblasti škofov, samo da je krajevno neomejena. Tudi drugi škofje imajo po vsebini enako oblast kakor papež, toda izvrševati jo smejo samo vsak v svojem področju in pod poglavarstvom papeža, ki je vedno upravičen, jo vršiti v polnem obsegu ali deloma mesto njih. Primacialna oblast papeža obstoji tedaj v njegovem univerzalnem episkopatu.

Ta primatus jurisdictionis papežev, proglašen kot dogma na vatikanskem cerkvenem zboru, ima naslednjo vsebino:

1. Papež je najvišji cerkv. zakonodajalec. Zato mu pripada: obsodba herezij, odobrenje spisov o veri in morali, prepoved takih knjig, ki so veri in morali nasprotne, vodstvo vesoljnih koncilijev, potrjevanje njih sklepov, potrjevanje sklepov partikularnih sinod, vodstvo misionov, zakonodaja za celo cerkev, dovoljevanje dispenz.

2. On je najvišji cerkveni vladar, ki ureja kult, liturgijo, poste, praznike, izreka kanonizacije in beatifikacije, preskuša pristnost relikvij, deli odpustke, potrjuje redove in kongregacije ali jih zopet odpravlja, ustanavlja škofije, dovoljuje spremembe, vstvarja kardinale, imenuje, potrjuje, pripušča, umešča, premešča, odstavlja škofe; podeljuje jim palij, daje jim koadjutorje in pomožne škofe, sprejema njih ostavke. Papež je najvišji upravitelj cerkvene imovine in sme nalagati davke celi cerkvi.

3. On vrši najvišje nadzorstvo nad vesoljno cerkvijo na ta način, da pošilja poslanike v različne države, da zahteva periodična poročila od škofov o razmerah v njihovih diecezah ter sprejema tudi ustmena poročila ordinarijev v Rimu.

4. Papež je najvišji cerkveni sodnik. Vsaka zadeva se sme vložiti že v prvi instanci pri njem ali pa jo on sam spravi pred svoja sodišča. Kazensko postopanje proti škofom je pridržano izključno njemu. Sodi ali sam ali po svojih organih v Rimu ali pa delegira judices in partibus. Proti odločbam papeža ni nikak priziv mogoč, tudi ne na cerkveni zbor. Kdor bi tako apelacijo vložil, ga zadene ekskomunikacija. c. c. 228, 2332. Papež izreka kazni in cenzure in sme sebi ali drugim pridržati odvezo izvestnih deliktov.

5. Papež je predstavnik cele kat. cerkve. On zastopa pravice katolikov napram državam in vladam in sklepa pogodbe (concordata, conventiones). Ta suverenost, dasi samo duhovska, je praktično priznana.

II. Papež kot posvetni suverên. Od druge polovice 8. stol. pa do 20. IX. 1870 so bili papeži s kratkimi presledki tudi posvetni suverêni cerkvene države: Patrimonium Petri. Ta država je bila last vesoljne cerkve. Po nazoru cerkve je taka država potrebna, ker jamči za neodvisnost in resnično prostost vrhovnega cerkvenega poglavarja, ktera po mnenju cerkve z italijanskim garancijskim zakonom z dne 13. V. 1871 ni zajamčena. Tam se pač papežu priznavajo častne pravice suverena, diplomatična imuniteta, svoboda občevanja, vžitek in realna imuniteta Vatikana, Laterana in vile Castello Gandolfo ter mu je priznana civilna lista nekaj nad 3,000.000 frankov letno. Papeži so protestirali proti nasilju in izrekli kazni proti uzurpatorjem, toda brez praktičnega uspeha. Odrekla se cerkev

svoji pravici po lastni državi dosedaj ni; papeži so odklonili civilno listo in niso zapustili od l. 1870. več Vatikana.

III. Častne pravice papeža: (Primatus honoris). Najprej je imel rimski škof kakor vsak drugi naslov: Svetost, sv. oče, papa; rimska cerkev se je imenovala kakor druge apost. stolica. Od 5. stoletja naprej pa so te titulature vedno bolj pridržane Rimskemu škofu in Rimski cerkvi. Od srednjega veka naprej se rabijo tudi naslednje, poprej za škofe sploh običajne titulature izključno samo za papeža: Summus Pontifex, Pontifex maximus, Apostolicus, Vicarius Christi, Vicarius Dei.

Nagovori se ga: Sanctissime pater, Sanctitas Tua, S. Vestra. On naziva škofe fratres, druge vernike fili, filiae. Sam se imenuje Episcopus, od Gregorja I. naprej ob slovesnih prilikah z dostavkom: servus servorum Dei.

Navadna obleka: talar iz bele svile, naprsni križ, škrlatasto-svileni čevlji z uvezenimi zlatimi križi in izven stanovanja rudeč plašč in rudeč klobuk. Pri slovesnih prilikah nosi rudeč, s hermelinom obrobljen naramni plašč, mozzetta, z zlatom vezeno štolo, belo čepico (zuchetto, solideo, pileolum), po zimi s krznom obrobljeno pokrivalo, ki se naziva camaura. Pri božji službi nosi škofovsko obleko in palij. Pri gotovih slovesnih prilikah izven službe božje nosi tiaro, regnum, triregum, t. j. mitra s tremi kronami, od kterih je prvo uvedel Gregor VII., drugo dodal Bonifac VIII., tretjo Benedikt XI. Nadalnje insignije so: annulus piscatoris, ribičev prstan, ravna palica zgoraj s križem, pedum rectum, in križ, kterega nosi pri slovesnostih subdiakon pred papežem. Kadar je papež na potovanju, nosi najsvetejše seboj.

V kanonu maše se moli za papeža. Verniki mu dolgujejo spoštovanje, ki se ob avdijencah izraža s poljubom na nogo, adoratio; škofje poljubijo koleno in nogo, kardinali nogo in roko, vladarji in njih zastopniki samo roko.

IV. Historične pravice: pravica, maziliti in kronati rimske cesarje, zahtevati od njih prisego zvestobe ter officium strepae et stratoris, pravica, biti razsodnikom v svetovnih sporih.

V. V diplomatičnem občevanju je papežu že od dunajskega kongresa naprej priznano prvenstvo med suverêni, njegovi poslaniki so povsodi doyeni (staroste) vsega diplomatičnega zastopstva.

§ 70.

Volitev papeža.

I. Papež ima izjemno stališče v cerkvi. Na izjemen način se določi tudi novega papeža, kadar nastopi vakanca njegove stolice.

Prvotno so si izbrali škofa v Rimu duhovniki in ljudstvo na enak način, kakor so se volili vsi drugi škofje.

Krščanski rimski cesarji si niso znali pridobiti samo vpliv na volitve, ampak so odločali pri nastalih nesoglasjih ter ob potrebi tudi sami postavili naslednika umrlemu škofu.

Njihov vzgled so posnemali kralji vzhodnih Gotov.

Ko so vzhodni Rimljani uničili državo vzhodnih Gotov l. 555., je prešla pravica soodločanja pri papežkih volitvah na vzhodnorimske cesarje, o čemur poroča Liber diurnus. Ob upraznitvi stolice so morali nje upravitelji, namreč archipresbyter, archidiaconus in primicerius notariorum eksarhu v Raveni naznaniti smrt papeža. Tri dni po smrti se je vršila volitev, pri kteri sta bili odmerjeni visokemu duhovništvu in rimski aristokraciji glavni vlogi, nižji kler in ljudstvo pa sta smela le naknadno volitvi pritrditi. O volitvi so spisali glavni volilci zapisnik in ga poslali cesarju v Carigrad. Kadar je došlo cesarjevo odobrenje, se je izvršila konsekracija. Za odobrenje se je plačala posebna taksa, kateri pa se je cesar Konstantin IV. Pogonatus l. 678. odpovedal. Šest let kasneje je to storil tudi glede pravice do odobrenja volitev. Odslej pa je potrjeval volitve cesarjev eksarh v Raveni.

Vsled tega razvoja niso po uničenju vzhodnorimskega gospodstva v Italiji niti frankovski niti longobardski kralji zahtevali pravice do potrditve izvoljenega papeža. Pipin in Karol Veliki sta se zadovoljila s tem, da se jih je uradno o izvolitvi obvestilo in da sta izvršeni izvolitvi pritrdila, kar pa je bilo praktično brez pomena, ker je bil izvoljeni že zdavnaj posvečen. Toda na ta način je postala rimska stolica predmet najhujših strankarskih bojev rimske aristokracije. Na lateranski sinodi l. 769. je Štefan III. izključil vse laike iz kroga volilnih upravičencev ter določil, da more samo r i m s k i k l e r i k postati papež. Toda laiki se niso dali kar tako izriniti in so vsaj najuglednejši med njimi bili po Ludviku Pobožnem l. 817. in po Nikolaju I. l. 862. na rimski sinodi kot volilci priznani. To pa je povzročalo vedno silne boje pri volitvi papežev, vsled česar so morali Rimljani l. 824. Lotarju I., sinu Ludvika pod prisego obljubiti, da izvoljeni ne bo dobil poprej posvečenja, predno ni prisegel v navzočnosti cesarskega odposlanika cesarju zvestobe. Papež Ivan IX. je potrdil ta običaj na neki sinodi l. 898. (c. 28 D. LXIII.)

Po razpadu karolinške države je postala rimska stolica zopet predmet ljutih strankarskih bojev. Zato sta se Otto I. in Ivan XII. ob obnovitvi nemško-rimskega cesarstva l. 962. sporazumela zopet na oni obseg cesarskih pravic pri papeževi volitvi, kakor ga je bil določil Lotar I. Pa že prih. leto so morali Rimljani vsled upora

Ivana XII. cesarju priseči, da ne bodo nikdar dali glasov in posvečenja drugemu papežu kakor onemu, ki ga izbereta cesar in njegov sin. Otoni so v istini postavili vrsto papežev sami.

Ko je izumrl rod saških cesarjev, je papeštvo zopet zapadlo oblasti srednjeitalijanskih plemiških rodbin. Zle posledice tega strankarskega vpliva so dosegle pod Benediktom IX. (1032—1044) svoj višek. Zato ni nič čudnega in je bilo cerkvi v srečo, da je Henrik III., najmogočnejši nemški cesar, sam postavil Klementa II., Damasa II., Leona IX. in Viktorja II. zaporedoma za papeže, ki so se vsi izkazali kot vrli možje.

Ravno papeži, ki jih je postavil Henrik III., pa so bili odkriti pospeševatelji reformističnih stremljenj, izhajajočih iz samostana Clugny, kojih smoter je bil, priboriti cerkvi nazaj popolno svobodo, odstraniti vpliv laikov in jo izčistiti na znotraj. Po Henriku III. je prišel njegov nedorasli sin Hernik IV. na prestol, ki vsled svoje mladosti osebno ni mogel nastopiti pri postavljanju papežev na enak način kokor njegov oče. To ugodno priliko je porabil papež Nikolaj II. in je na velikonočni ponedeljek l. 1059. izdal o volitvi papeža poseben dekret »In nomine Domini« (C. 1 D XXIII., kojega izpopolnilo tvori c. 9 — Synod. Rom. a. 1060. — D. LXXIX). Po tem dekretu se naj najprej sestanejo kardinali škofje ter posvetujejo o kandidatu, potem pa naj izvrše skupno z drugimi kardinali volitev. Ostali kler in ljudstvo naj pritrdi izvršeni volitvi. Voli naj se samo član rimskega klera razun v slučaju, da ni med njim sposobnega kandidata. Ako ni mogoče volitev izvršiti v Rimu, se naj voli v drugem kraju in izvoljeni sme tudi brez ustoličenja izvrševati jurisdikcijo. Volitev naj se vrši pod pridržkom dolžnega spoštovanja napram kralju Henriku IV. in njegovim naslednikom, ki jim bo priznala apostol. stolica enako pravico (kraljevski paragraf).

V težkih bojih investiturnega spora in pri nemirnih volitvah v nasledni dobi pa zgoraj omenjeni dekret ni prišel do veljave. Še le Aleksander III. je na tretjem Lateranskem zboru l. 1179. z dekretalo »Licet de vitanda«, c. 6 X I. 6, uredil volitve papežev z definitivnim uspehom.

Samo kardinali smejo voliti papeža in sicer z dvetretjinsko večino, vsaka udeležba ostalega klera, ljudstva in nemškega cesarja je izključena. Na tej podlagi so gradili prih. papeži naprej. Tako je n. pr. Gregor X. uvedel konklave, Gregor XV. tajni skrutinij, Pij IX. je na novo utrdil volilno pravico kardinalov, izključil vsak vpliv laikov in izdal določbe, kedaj, kako in kje naj se sestane kanklave. Leo XIII. je s konstitucijo: »Praedecessores Nostri« z dne 24. maja 1882 in posebnim opravilnikom, Regolamento, izdal predpise za slučaj, da se volitev papežev vsled nemirnih časov in razmer ne bi mogla vršiti na pravilen način. Pij X. pa je volitev papeža s konstitu-

cijo »Vacante Sede Apostolica« z dne 25. decembra 1904 uredil na novo. Ta konstitucija skupno s konstitucijo »Commissum Nobis« z dne 20. januarja 1904, s katero je papež izrecno prepovedal civilni veto ali pravico do eksklusive, je sedaj jedini pravni vir za red, po kterem se ima voliti papež v normalnih razmerah. Za izredne prilike pa velja konstitucija »Praedecessores Nostri« Leona XIII. z dne 24. maja 1882.[22]

II. Ako je sv. stolica upraznjena, se morajo v Rimu bivajoči ali tja dospeli kardinali s svojim spremstvom počati 16. dan (po smrti ali ostavki papeža) v konklave, zazidan prostor v Vatikanu. Tu ostanejo strogo ločeni od zunanjega sveta, dokler ni volitev izvršena. Le jedila se jim smejo prinašati od zunaj. Pozneje dospelim kardinalom se sme konklave odpreti, drugače pa mora ostati zatvorjen.

Volitev se izvrši ali a) quasi per inspirationem, tedaj po aklamaciji, ali b) per compromissum, t. j. po večini onih, kojim je volilni zbor poveril izvolitev, ali c) per scrutinium, po tajnih volilnih lístkih z dvetretjinsko večino odštevši glas izvoljenega, ako je glasoval sam za se.

Ako se pri volitvi ne doseže dvetretjinska večina, potem se sedaj ne vrši več dodatna volitev per accessionem (accedo nemini, če ostane volilec pri svojem glasu, accedo rev. dd. N. N. ako se odloči volilec za enega izmed tistih, ki so dobili pri prvi volitvi glasove), ampak navadna ponovna volitev, za ktero velja prejšnja prisega. Pravico do izključitve ali eksklusive, ki so si jo prisvajale kat. velesile Španska, Francija, Avstrija, da smejo pri vsaki volitvi po svojem zaupnem kardinalu (kronski kardinal) enkrat označiti kandidata, ki bi jim ne bil po volji, je Pij X. energično zavrnil. Sicer pa tudi poprej neupoštevanje te dozdevne pravice ni imelo nikakih pravnih posledic. Vsako vplivanje na volitev papeža s strani posvetne oblasti se kaznuje z izobčenjem dotičnega kardinala (excommunicatio latae sententiae. Const. Vac. Sede Ap. točka 82). Tudi mora vsak kardinal ob svoji kreaciji, nato ponovno po smrti papeža pri prvi generalni kongregaciji, in po vstopu v kon-

[22] Konstitucijo Pija X. »Vacante Sede Apostolica« je izpopolnil Pij XI. z motu proprio »Cum proxime« 1. marca 1922 (A. A. S. XIV 145 sl.). Rok od smrti do začetka konklava je podaljšan »ad 15. solidos dies« in kardinalski kolegij ga sme podaljšati še za dva ali tri dni.

klave zopet priseči, da ne bo sprejel in prijavil nikakega veta, niti ne želje tretje osebe glede volitve. Izvoli se lahko vsakega kristjana, ki je capax. V istini pa se volijo od l. 1389. naprej samo kardinali. S tem, da izvoljeni izvolitev sprejme, zadobi že popolno jurisdikcijo. Če je izvoljeni že škof, se ga samo blagoslovi. Sicer ga posveti kardinal-dekan. V navadi je tudi, da izvoljeni menja svoje ime. S tem naj se označi, da je preteklost zanj pozabljena.

Zelo preporno je, če si sme papež sam določiti naslednika.

Papež Feliks III. (526—530) je imenoval iz tehtnih vzrokov arhidiakona Bonifacija svojim naslednikom. Na vsak način papežu ne more biti zabranjeno, da se s kardinali o nasledniku razgovarja, ali celo pogaja ali pa jim izreče svoje želje. Absolutno izključiti pa se niti ne da pravica, da si postavi sam naslednika, kajti institucija kardinalov in njih volilna pravica, sploh ves volilni red je juris humani, tedaj po papežu vsak čas spremenljiv. Tak korak bi pa bil na mestu le v zelo izrednih primerih, ako bi imela cerkev od njega korist. Če ni posebno tehtnih vzrokov, bi kršenje obstoječega prava po papežu bilo cerkvi bolj v škodo nego v hasek, zato bi tudi imenovanje naslednika po papežu ne bilo koristno.

III. Upraznitev sv. stolice. Navadno nastopi vakanca vsled smrti. V prvih časih je prevzel cel presbiterij vodstvo rimske cerkve, če je škof umrl, pozneje so jo vladali samo arhipresbiter, arhidiakon in primicerius notariorum. Ko se je bil izoblikoval kardinalski kolegij v polni oblasti, je vršil vodstvo sam, toda kmalu ne več v celoti, ampak po ožjem kolegiju, ki so ga tvorili in ga še danes tvorijo Cardinalis cammerarius in še po en kardinal iz vsakega reda (capita ordinum), ki se pa menjajo vsake tri dni. Njih naloga je danes, ko ni več cerkvene države, uprava imovine rimske stolice, priprava konklava in oskrbovanje neodložljivih, vesoljne cerkve se tičočih poslov. Nikakor pa ne preide ob sedisvakanci vesoljna jurisdikcija papeža na kardinalski kolegij.

Papež se sme svojemu dostojanstvu tudi odreči. Njegova ostavka ne potrebuje odobrenja od nikake strani.

Sporno je, če papež, ki postane blazen ali drugače umobolen, zgubi svoje dostojanstvo. Ker mora papež pač biti razumna oseba, pravilni odgovor ne more biti dvomljiv.

Če bi se papež vdal krivoverstvu, bi ipso facto zapadel izobčenju in bi izgubil svojo čast.

Izključeno je dandanes, da bi občni cerkveni zbor ali posvetna oblast papeža odstavila, ker »prima sedes a nemine judicatur«. c. 1556. Cerkveni zbor more samo izjaviti, da dosedanji papež iz zakonitega vzroka ni več papež.

§ 71.

Kardinali.

Cardinalis je bil prvotno vsak pri kaki cerkvi trajno in stalno nastavljen duhovnik, clericus intitulatus, incardinatus. Kasneje je značila beseda na glavni cerkvi, in cardine ecclesiastico, posebno na škofovi cerkvi stalno nastavljenega duhovnika. Osobito so se imenovali cardinales duhovniki, ki so bili nastavljeni na 25. župnih ali kvasiparohialnih cerkvah v Rimu, ki so spadale pod rimskega škofa in njegovo cerkev, ki je po sebi cardo ecclesiae κατ' ἐξοχήν. Tam nameščeni duhovniki so imeli pravico deliti krst in sv. pokoro. Beseda cardinalis pa je imela od nekdaj tudi isti pomen kakor principalis in tako se je nanašala samo na prvega na onih cerkvah nameščenega duhovnika. Ti presbyteri cardinales so bili zavezani opravljati božjo službo v 4 cerkvah, t. j. v cerkvi Sv. Petra, Sv. Pavla, S. Maria Maggiore in S. Lorenco in sicer jih je bilo za vsako teh cerkvá določenih 7, tako da jih je imelo biti v celem 28. Pri papeževem bogoslužju so morali sodelovati nadalje diaconi regionarii, 7 po številu, v kojih rokah je bila skrb za uboge v sedmih mestnih oddelkih. Dobili so ime diaconi cardinales. Njih število je naraslo polagoma na 18, ker so dobili diaconi palatini na papeževem dvoru s časom iste pravice kakor diaconi regionarii. Konečno so papeži klicali tudi sosedne škofe v Rim k važnim posvetovanjem in za podporo pri opravljanju pontifikalnega bogoslužja. V 8. stoletju štejemo sedem takih škofov z naslovom »episcopi cardinales hebdomadarii«. V 12. stoletju se skrči njih število na šest in ob enem so označene njih škofije namreč: Ostia-Velletri, Porto-S. Rufina, Albano, Sabina, Tusculum (Frascati), Praeneste (Palestrina).

Vsi ti rimski kardinali so se vsled svoje pravice, voliti papeža, od Nikolaja II. in Aleksandra III. naprej povzpeli v dostojanstvu nad vse škofe, celo nad patriarhe. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da so po prenehanju rimskih sinod postali edini svetovalci papeža v konsistoriju in bili predstojniki kurialnih uradov. Konečno si je priboril kardinalski kolegij tudi napram papežu trdno stališče, pravico do soodločanja v važnih cerkvenih zadevah. V zvezi s tem je ostalo tudi ime cardinalis le še njim, vsi drugi kleriki so le

naslov izgubili. Število kardinalov se je v srednjem veku močno menjalo, od Siksta V. štejemo 6 kardinalov škofov, 50 kardinalov duhovnov, 14 kardinalov diakonov.

Kardinali se dele tudi danes v tri vrste, ordines, kard. škofe (naštetih 6, ki vsi stolujejo v Rimu), kard. duhovne, po številu 50, (med nje spadajo tudi škofje, posebno zunanji ter visoki redovniki) in kard. diakone (14). Vsi kardinali se imenujejo za določene cerkve v Rimu (tituli), izmed kterih je najuglednejša S. Maria in Via Lata, in sicer po prostem prevdarku papeža. Poprejšnje zaslišanje kardinalskega kolegija je le formalnega pomena. Tudi predlogi katol. velesil — po razpadu Avstrije samo še Španska — niso obvezni. Imenovanje kardinalov se zove c r e a t i o in se izvrši v konsistorijih, t. j. zborih kardinalov pod predsedstvom papeža. Mogoče je, da se ime novega kardinala sploh ne razglasi — reservatio in pectore — in se objavi še le pozneje. Zasigura se mu na ta način vsekako činovni red ex tunc. Novemu kardinalu se izroči v konsistoriju široki rudeči klobuk s 15. čopi in prstan, annulus cardinalitius, on mora zapreti usta in jih zopet odpreti kot simbol, da ima službeno molčati in govoriti, nakaže se mu cerkev (titulus) ali diakonija. Načelnik kardinalskega kolegija je kardinal dekan, to je vedno episcopus Ostiensis. Kardinali prejemajo dohodke svojih cerkvá, najmanj 4000 scudi letno (okrog 22.000 Din. predvojne vrednosti); če dohodki cerkve znašajo manj, se jim primanjkljaj doplača iz papežke blagajne (piatto cardinalizio). Kardinali so rojeni člani vesoljnih cerkvenih zborov in spadajo pod izključno sodstvo papeža. Tudi če niso škofje, nosijo na prsih križ in kardinalski prstan, imajo prednost pred vsemi cerkvenimi dostojanstveniki ter so uvrščeni po čin. redu koj za vladajočimi knezi. Nagovarja se jih z »Vaša eminenca«, njih noša je škrlat ali redovniška obleka z rudečimi našitki.

Tudi kardinali diakoni morajo imeti že mašniško posvečenje. Za vse kardinale se zahteva visoka znanstvena naobrazba, pobožnost in izurjenost v poslih, ki jih bodo imeli vršiti.

Kardinali ne morejo postati tisti, ki so nezakonsko rojeni, tudi če so pozneje per subsequens matrimonium legitimirani, dalje tisti, ki imajo zakonske potomce in ki so z živečim kardinalom v prvem ali drugem kolenu krvnega sorodstva.

Z imenovanjem zgubi novi kardinal vsa dosedanja dostojanstva, cerkvene beneficije ali cerkvene penzije, če ni ukrenil papež ob imenovanju drugače. Pri kardinalih izven Rima ostane navadno vse pri starem, le da dobi vsak svojo naslovno cerkev ali diakonijo v Rimu.

O p c i j a. Merodajno je imenovanje in ordo. Kardinali duhovni smejo optirati za drugi naslov, kardinali diakoni za drugo diakonijo in če so že 10 let v tem redu, tudi za višji red, torej za titul kardinala duhovna.

Kardinali duhovni smejo optirati v konsistoriju za upraznjeno suburbikarično škofijo. Merodajen je čas promocije.

Kardinali škofje pa ne smejo optirati za drugo suburbikarično škofijo. Dieceza Ostia se združi vedno s škofijo najstarejšega kardinala škofa, ko postane ta dekan, tako da ima dekan vedno dve škofiji.

Privilegiji kardinalov so zelo obsežni in našteti v c. 239 § 1 štev. 1—24, §§ 2 in 3. Med te privilegije spada pravica, da smejo

1. povsodi spovedovati, tudi nune, in dajati odvezo celo od pridržanih grehov razun onih, ki so specialissimo modo rezervirani papežu;

2. povsodi pridigovati in maševati, celo na morju in na Veliki četrtek;

3. blagoslavljati, pontifikalije služiti in vse časti vživati kakor ordinariji in to na kteremkoli kraju v kterikoli cerkvi;

4. s prihranki iz svojega beneficija prosto razpolagati tudi za slučaj smrti;

5. povsodi posvečevati in blagoslavljati cerkve, altarje in sv. orodje;

6. podeljevati tonzuro in nižje redove posvečenja (na podlagi dimisorijev) kjerkoli, ravnotako podeljevati birmo;

7. najvišji in pravno najvažnejši privilegij kardinalov pa je njih izključna upravičenost voliti papeža. (Prim. c. c. 230—241.)

§ 72.

Rimska kurija.

Papež ima razun kardinalov pri vladanju cerkve še mnogo drugih pomočnikov. Vsi, ki so vdeleženi pri tem poslu in ki se nahajajo v bližini papeža, tvorijo Rimsko kurijo. Že v 11. sto-

letju se je papežev dvor imenoval Curia Romana. Danes znači Rimska kurija v svojem navadnem pomenu vse osebe in oblastva, kojih se papež na svojem sedežu pri vladanju vesoljne cerkve poslužuje. Sem spadajo: kardinali, prelati, drugi uradniki brez prelature, advokati, notarji, odpravniki (expeditores), prokuratorji in agenti.

Prelati so večinoma nasledniki srednjeveških papeževih dvornih klerikov, ki so po važnosti svoje službe dokaj hitro nadkrilili pri različnih cerkvah v Rimu nastavljene klerike ter se imenovali proceres ali primates cleri seu ecclesiae. Med njimi se nahajajo prelati z jurisdikcijo in brez te (častni prelati). Naslov: Reverendissimus, navadno pa Monsignore, barva obleke višnjeva.

Kot curiales v najožjem smislu pridejo v poštev advokati, — zastopniki strank pred rimskimi cerkvenimi sodišči, — notarji, — beležniki, zapisnikarji, — odpravniki, prokuratorji in agenti. Vse te kategorije tvorijo ali nižje papeževo uradništvo ali pa posredujejo v zadevah strank pri rimskih oblastvih.

Približno od 13. stoletja naprej, namreč v zvezi z razvojem primata, je nastala okrog papeža cela vrsta oblastev, da rešujejo vedno bolj množeča se opravila. Na novo je uredil vsa oblastva in urade rimske kurije papež Pij X. s konstitucijo »Sapienti consilio« z dne 29. junija 1908 z veljavo od 3. novembra 1908. Razdelil jih je v tri vrste: kongregacije, sodišča in urade, — congregationes, tribunalia et officia. Vodilna misel mu je bila stroga ločitev uprave od sodstva. Razun tega je hotel jasno začrtati meje pristojnosti, urediti postopanje in ob enem vstvariti trdno uradniško pravo.

Novi zakonik je načelo ločitve sodstva in uprave deloma zopet opustil, v bistvu pa so vanj sprejete določbe omenjene konstitucije.

Kompetenčni spori med kongregacijami ali med temi in drugimi oblastvi kurije ali sploh med oblastvi iste ali različnih vrst se morajo reševati po posebnih odsekih kardinalov, ki jih postavi papež sam.

I. Kardinalske kongregacije. V prvi vrsti so kard. kongregacije upravna oblastva, vendar izvršujejo deloma tudi sodstvo, ne pa več zakonodaje. Najvažnejša mesta, predsedstvo in tajništvo, zavzemajo v njih kardinali, ako si ni pri-

držal predsedstva papež sam. Na čelu je prefekt, ob strani ima tajnika in druge pomočnike. V celem je naštetih 11 kongregacij kot oblastev za vladanje svetovne cerkve v sledečem redu:

1. Congregatio Sancti Officii. Ona čuva nad verskim naukom in moralo, odloča ali sama v zadevah, ki se tičejo zakonskih zadržkov različnosti vere ali mešanega veroizpovedanja ter pavlinskega privilegija, ali pa poveri odločitev drugemu oblastvu, izvršuje tudi cenzuro knjig in vse, kar je z njo v zvezi, ter je pristojna za vsa prašanja glede euharističnega posta mašnikov. Kot sodno oblastvo nastopa v vseh verskega nauka ali morale se tičočih zločinih in sicer ali v prvi ali vrhovni instanci. c. 247.

2. Congregatio Consistorialis pripravlja to, kar se ima rešiti v konsistoriju, odloča o ustanavljanju novih, delitvah obstoječih škofij, predlaga škofe ter apostolske upravitelje, nadzira škofije ter delovanje škofov. Tej in prvoimenovani kongregaciji predseduje papež sam. c. 248.

3. Congregatio de disciplina Sacramentorum. Njej pristoja vsa jurisdikcija v pravnih prašanjih glede uprave zakramentov. Ona sodi o neizvršitvi (inconsummatio) zakona ter o razlogih za podelitev dispenze. Ta kongregacija je postavljena še le od Pija X. (V prašanjih vere in obreda ni pristojna). c. 249.

4. Congregatio Concilii odloča o prašanjih discipline posvetnega duhovništva in vsega krščanskega ljudstva, potrjuje sklepe partikularnih sinod, nadzoruje izpolnjevanje cerkvenih zapovedij, poslovanje župnikov in kanonikov, cerkvena officia in beneficia in cerkveno imovino. Sodni posli jej niso poverjeni. c. 250

5. Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita vodi in nadzira cerkveno zadružništvo (redove in kongregacije). c. 251.

6. Congregatio de Propaganda Fide, od Gregorja XV. l. 1622 ustanovljena, vodi vse posle cerkvene vlade v misionskih deželah; glede veronauka, obredov, zakona (braka) in redovništva pa so pristojna druga oblastva. c. 252.

7. Congregatio Sacrorum Rituum urejuje obredne ceremonije latinske cerkve in izvaja postopanje pri kanonizacijah in beatifikacijah. c. 253.

8. Congregatio Caeremonialis urejuje ceremonial izven službe božje, tedaj pred vsem vrstni ali činovni red za papežev dvor, za kardinale in za poslanike pri papežu. c. 254.

9. Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis. V njeno področje spada vse, kar je v zvezi z ustanavljanjem in delitvami škofij ali imenovanjem škofov, v kolikor je treba v to svrho pogajanj z državami. Vse te zadeve se pripravijo že poprej v državnem tajništvu. c. 255.

10. Congregatio de Seminariis et Universitatibus studiorum nadzoruje cerkvene seminarje in fakultete glede vodstva, discipline, organizacije študij ter uprave imovine. Ona podeljuje pravico do promocije ali pa sama graduira. c. 256.

11. Congregatio pro Ecclesia Orientali, na novo ustanovljena z Motu proprio »Dei providentis arcano« dne 1. maja 1917. za vzhodne, z Rimom zopet združene obrede. Predsedstvo ima papež sam. Pristojna je za vse zadeve, ki se tičejo vzhodne cerkve ali pri kterih je ta vsaj deloma prizadeta. Njeni odloki pa so samo upravnega značaja. Kar se mora razsoditi v pravdi, odkaže kongregacija sodišču, ki ga sama določi. c. 257.

II. Sodna oblastva, Tribunalia. Kodeks navaja:

1. Sacra Poenitentiaria. Ona je najvišje oblastvo za jurisdikcijo za notranji forum. Vprašanja vesti in odpustkov so njena zadeva. Na čelu ji stoji Cardinalis Poenitentiarius Major. Sodišče v pravem pomenu penitenciarija ni, ampak daje odveze, deli dispenze ter rešuje preporna prašanja vesti. c. 258.

2. Sacra Romana Rota je redno sodišče rimske kurije za vse civilne in kazenske zadeve katoliškega sveta, izvzemši causae majores, kolegialno oblastvo, obstoječe iz avditorjev pod predsedstvom dekana. Rota sodi v senatih treh sodnikov, ki se menjajo per turnum, ali pa sodi v plenarnih senatih vseh sodnikov. Navadno odloča v najvišji inštanci, včasih pa tudi v prvi, t. j. ako papež zahteva kako zadevo v lastno rešitev in jo dodeli Roti, ali če je zadeva že po zakonu v I. instanci pridržana tribunalom rimske kurije (sporne zadeve rezidencialnih škofov, diecez, eksemptnih religij, samostanskih kongregacij itd. c. 1557 § 2). Avditorji Rotae morajo biti duhovniki in doktorji vsaj obojega prava. c. 1598 § 2.

3. Najvišje sodišče je: Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal. To sodišče rešuje v lastnem delokrogu, ex potestale ordinaria, tožbe radi kršitve uradne tajnosti in oškodovanja strank po sodnikih Rote, povzročenega vsled ničevega ali protizakonitega čina, odloča o odklonitvi sodnikov Rote radi prizadetosti, o ničnostnih pritožbah in prošnjah za upostavitev v prejšnji stan proti razsodbam Rote, o rekurzih proti odklonilnim odločbam Rote v zadevah obnove zakonskih pravd, o kompetenčnih sporih nižjih sodišč, ki nimajo skupnega višjega sodišča; v prenešenem delokrogu, ex potestate delegata, odloča o prošnjah na papeža, naj kako zadevo vnovič dodeli Roti. c. 1603.

Razsodbe (sententiae) tega sodišča imajo veljavo tudi če jim ni dodana nikaka obrazložba. c. 1605.

III. Uradi, Officia.

1. Cancellaria Apostolica, najstarejši papežev urad, prvotno združena z arhivom in knjižnico, pozneje ločena od nju. Glavna naloga: odprava in razpošiljanje papeževih naredb in odlokov. Pij X. je izdal zanjo nov opravilni red.

Pisarni načeluje Cardinalis Cancellarius S. Rom. Eccles. Pisarna razpošilja papeževe odloke (litteras seu bullas), tičoča se imenovanj na beneficia consistorialia, ustanovitve novih provinc, škofij in kapitljev in drugih opravil visoke važnosti (negotia majora). Odpošiljatev se izvrši po ukazu konsistorialne kongregacije ali papeža samega. c. 260.

2. Dataria Apostolica stoji pod vodstvom Cardinalis Datarii S. R. E. ter oddaja papežu pridržana beneficia non consistorialia. c. 261.

3. Camera Apostolica, koji načeluje S. R. E. Cardinalis Camerarius, upravlja dobra, pravice in drugo imovino rimske cerkve, sosebno tudi za časa vakance po predpisih konstitucije »Sede vac. Apost.« c. 262.

4. Secretaria Status, državno tajništvo, pod kardinalom državnim tajnikom (Cardinalis Secretarius Status), vodi vse diplomatične agende in pripravlja vse važnejše zadeve, ki spadajo pod kongregacijo za izredne cerkvene posle. Poseben oddelek stoji pod vodstvom kanclerja brev (Cancellarius Brevium Ap.). Njegova naloga je, da razpošilja breve, razun onih, ki so namenjene knezom. Za te obstoji posebna.

5. Secretaria Brevium ad Principes, poleg ktere je ustanovljena še

6. Secretaria Epistolarum latinarum. Njiju posel je, »latine scribendi acta Summi Pontificis ab eodem illis commissa«. c. 264.

§ 73.

Papeževi poslaniki.

Papeži so se za izvrševanje svojih primacialnih pravic že jako zgodaj posluževali posebnih pooblaščencev.

Na vseh občih cerkvenih zborih kakor tudi na partikularnih sinodah so bili navzoči papeževi odposlanci. Od Leona I. do dobe kipoborstva (Bilderstreit) so vzdrževali papeži na dvoru vzhodnorimskih cesarjev posebne poslanike, ki so se imenovali apocrisiarii ali responsales. Imeli so nalogo, braniti cerkvene koristi in o vseh važnih dogodkih poročati v Rim. Tudi na dvoru Karolingov so papeži od časa do časa imeli podobne zastopnike.

Mnogokrat so papeži imenovali tudi škofe na določenih sedežih za svoje vikarje s pravico, da posvečajo metropolite svojega področja, da odločajo spore škofov, da predsedujejo sinodam, ali pa so podelili tak apostolski vikariat trajno uglednim metropolitanskim stolicam kot takim, ne samo dotičnim nadškofom osebno. Tako so bili papežki vikarji n. pr. sv. Bonifacij, nadškof v Koelnu, pozneje vsakokratni nadškof v Lyonu i. dr. Na ta način so nastali legati nati, ki so pa konečno imeli le še častne pravice brez vsake jurisdikcije. Zgolj časten naslov in častne predpravice so vživali s početka tudi ogrski kralji kot legati nati Sedis Apostolicae, a potom običaja so nasledniki sv. Štefana vršili pozneje obsežno jurisdikcijo nad ogrsko cerkvijo. Ravno tako so knezi Spodnje Italije na podlagi nekega privilegija Urbana II. iz l. 1098. od 16. stoletja naprej praktično izvajali jurisdikcijo papežkih legatov in so vse cerkvene zadeve podvrgli svoji vladarski oblasti. (Monarchia Sicula). Dotični privilegij je priznal Rogerju I., grofu Kalabrije in Sicilije, »legati vicem«. Pij IX. je privilegij preklical.

Od 11. stoletja dalje je v zvezi z reformami v cerkvi papeško poslaništvo prišlo do silne moči v vsem krščanskem svetu. Največkrat so papeži za ta posel vporabljali kardinale, ki so se zvali legati a latere. Drugi poslaniki (nekardinali) so imeli naslov legati missi, in od 13. stoletja naprej nuntii. Ti legati so izvajali v državah, za katere so bili imenovani, papeževo jurisdikcijo v konkurenci s škofi. Bili so upravičeni, oddajati beneficije ter si jih v lastno podeljevanje pridrževati (c. 28. X. III. 38; c. 1 in VI° I. 15). Potrjevali so tudi izvoljene škofe in opate in čestokrat so znali na najbrezobzirnejši način financialno izko-

riščati svoj položaj. Zato je bil odpor cerkvenih krogov in držav proti njim vedno hujši in tridentinski cerkv. zbor je odvzel legatom pravico, izvajati jurisdikcijo vsporedno s škofi. V posle škofij se niso smeli umešavati »nisi episcopo prius requisito eoque negligente.« (Sess. XXIV. de ref. c. 20.)

Od konca srednjega veka so postajali papežki legati vedno bolj redki in kmalu so jih povsodi izpodrinili novi stalni diplomatični zastopniki papeža pri različnih vladah v Italiji in izven nje. Prvo stalno diplomatično zastopstvo je ustanovil papež l. 1500. za Benetke. Glavna naloga novih poslanikov je bila vzdrževanje diplomatičnih stikov med Rimom in dotičnim dvorom, a poleg tega tudi nadziranje cerkvenega življenja in cerkvenih razmer v dotični deželi.[23]

Današnji pravni položaj je sledeči:

Škofje, ki jim gre naslov Legati Apostolici (legati nati), nimajo na podlagi tega naslova nikakih pravic, n. pr. nadškofa v Pragi in Solnogradu. c. 270.

Papež ima po c. 265 od vsake civilne oblasti neodvisno pravico, imenovati za kterikoli del sveta svoje poslanike s cerkveno jurisdikcijo ali brez nje.

Če so ti odposlanci kardinali, se imenujejo legati a latere in so smatrati kot nek alter ego papežev. Njih pooblastilo se določi od slučaja do slučaja. c. 266.

Razun teh pozna rimska cerkev poslanike, ki se zovejo nuntii ali internuntii. Ti vzdržujejo redne zveze med Rimsko stolico in državami, za ktere so imenovani in nadzirajo ob enem odnošaje cerkve v odkazanem jim ozemlju ter poročajo o njih papežu. Poleg tega rednega delokroga se jim često poverijo še drugi posli, ki so pa samo facultates delegatae.

Na manj važnih mestih so postavljeni poslaniki z naslovom Delegati Apostolici, ki vrše redno oblast kakor nuntii in internuntii a imajo še druga posebna pooblastila. c. 269.

Legati ne smejo kratiti škofom prostega izvrševanja njihove jurisdikcije. V vrstnem redu so pred vsemi ordinariji, ki niso kardinali, tudi če nimajo škofovskega posvečenja. c. 269.

---

[23] L. 1785. se je ustanovila posebna nunciatura v Monakovem, ki je izzvala hud odpor v nemškem episkopatu. Sestali so se nemški nadškofje l. 1786. v Emsu, kjer so zahtevali popolno odpravo papeževih nunciatur. (Emser Punktation). Uspeha ta korak ni imel.

§ 74.

Patriarhi, eksarhi in primati.

Krščanstvo se je razširjalo iz velikih mest, v katerih so apostoli najprej oznanjevali novo vero. Zato je naravno, da so postala središča politične državne uprave velike važnosti tudi za razdelitev cerkvenih okrožij.

Na prvem občnem cerkvenem zboru v Niceji l. 325. so se posebne pravice škofov v Aleksandriji, Rimu in Antiohiji nad drugimi škofi njihovih okrajev izrecno priznale. Vsa ta mesta so bila središča višjih upravnih okrožij, obsegajočih več provinc, kakor jih je bil vstvaril Dioklecian pod imenom dieceze, *διοίκησις* Škofje, ki so stolovali v teh mestih, so imeli pravico, potrjevati in posvečati vse metropolite ali tudi vse škofe svojega okrožja, podeljevati nadškofom palij, sklicevati in voditi patriarhalne sinode, razglašati cerkvene in cesarske zakone, soditi podložne jim škofe in sprejemati prizive proti razsodbam škofijskih sodišč in provincialnih sinod.

Izredni položaj teh škofov se da razlagati pač tudi iz dejstva, da so bili njih stolice ustanovili apostoli ali njih učenci, zgolj politični oziri pa so bili merodajni, da je občni cerkveni zbor v Chalcedonu l. 451. priznal škofu v Carigradu vrstni red tik za škofom v Rimu in vrh tega še pravico, posvečati metropolite v Efezu, Cezareji in Herakleji, tedaj v glavnih mestih diecez Asia, Pontus in Thracia. A ti metropoliti so navzlic temu obdržali kot eksarhi enako pravico glede ostalih škofov in nadškofov v dotičnih političnih diecezah. Častni naslov patriarh ali ekumenični patriarh pa je prišel v petem stoletju v rabo samo za škofe v Aleksandriji, Antiohiji, Jeruzalemu in Carigradu.

Rimski papeži so te patriarhate, ki so se kasneje ali od Rima odcepili ali pa prišli pod oblast mohamedanov, za časa križarskih vojsk obnovili. Ti latinski patriarhi so dobivali palij iz Rima in so imeli slične jurisdikcijske pravice kakor njihovi nekdanji grški predniki. Obnovljeni patriarhati so dejansko sicer prenehali, čim so dotični kraji zopet pripadli nevernikom nazaj, formalno pa obstojajo še danes naprej kot naslovni patrijarhati. Njih nositelji se nahajajo, razun patriarha v Jeruzalemu, vsi v Rimu v službi papeža. Namesto palija jim služi naramna obleka, ki se imenuje Exomis.

Poleg teh patriarchae majores imamo v latinski cerkvi še nektere patriarchae minores, namreč škofe v Benetkah, v Lissabonu, velikega kaplana španskega kralja in ou enem armadnega škofa v Madridu in konečno škofa v Goa kot patriarha Vzhodne Indije. Jurisdikcijskih pravic ti patriarhi nimajo nikakih in pomeni ta naziv samo častni naslov.

Nasprotno pa volijo škofje z Rimom zopet združenih obredov, t. j. Melhitov, Maronitov, Armencev, Koptov, Kaldejcev in Sircev na svojih sinodah lastne patriarhe, ki jih potrdi papež in kojih jurisdikcija je v bistvu enaka oni starih patriarhov.

Eksarhov zapadna cerkev nima, pač pa se nahajajo še v vzhodni cerkvi in sicer vodi pravoslavno cerkev v Bulgariji od l. 1870. poseben eksarh, istotako pravoslavno cerkev v Gruziji.

Na zapadu so nastali primati, toda ne povsodi na isti način. Škof v Kartagi je bil primas afrikanske cerkve. Radi politične važnosti svojih sedežev so zahtevali za se primacialne pravice poleg drugih škofje v Reims-u, Trier-u, Mainz-u in papeži so jih čestokrat sami nazivali primate. Njih pravice pa niso bile določene, navadno so smeli sklicevati škofe svoje dežele na narodno sinodo in tej sinodi predsedovati ter kronati svojega kralja.

Današnji primati imajo samo častno prednost pred nadškofi c. 271; primas Nemčije je nadškof solnograški, primas Češke nadškof v Pragi, primas Poljske škof gnezensko-poznanjski, primas Ogrske nadškof ostrogonski, ki ima edini izmed vseh današnjih primatov tudi posebne jurisdikcijske pravice (Sajó, Die Primatialwuerde des Fuersterzbischofs von Gran, A. f. K. K. R. LV. l. 1886 str. 353 sl.), konečno primas Srbije nadškof v Baru.

§ 75.

Metropoliti in nadškofje.

Že v 4. stoletju so na vzhodu tvorili škofje v glavnih mestih (μητρόπολις) političnih provinc (ἐπαρχία) višjo instanco nad škofi iste province s sedežem izven glavnega mesta. Imeli so pravico, voditi volitev škofa, ter izvoljenega potrditi in posvetiti. Sklicevali so provincialne sinode in jim predsedovali.

Na zapadu nahajamo v istem času nadškofe z enako jurisdikcijo in sicer sosebno tudi na sedežih, ki so bili izhodišče za misijonsko delovanje. Naziv nadškof, ἀρχιεπίσκοπος je prišel za metropolite

v rabo najprej na zapadu. Na vzhodu so bili ἀρχιεπίσκοποι samo patriarhi in eksarhi. Metropolit pa je uradni naziv za one nadškofe, ki imajo podrejene škofe pod seboj, kateri se imenujejo od 8. stoletja naprej v frankovski državi »episcopi suffraganei«, ker so imeli na provincialni sinodi »suffragium« t. j. pravico glasovanja. Za časa Pseudoizidorja je bila moč metroplitov zelo velika in eden glavnih ciljev njegovih je bil ta, da jo pristriže v prilog sufraganom.

Po srednjeveškem papeškem pravu so imeli metropoliti važne jurisdikcijske pravice nad sufragani, sosebno pravico, izvoljene sufragane potrditi in jih posvetiti. C. 11. X. I. 6. Še le ko je bil Corpus juris can. že zaključen, je prešla ta pravica na papeža.

Po današnjem pravu so metropoliti pred vsem ordinariji svojih škofij in imajo kot taki enake pravice kakor škofje sploh.

Glede na sufraganske škofije pa so njih pravice po c. 274. omejene v bistvu na sledeče:

a) Če pristojni škof od patrona predlaganega kandidata v zakonitem roku ne imenuje, preide ta pravica jure devolutionis na metropolita.

b) Metropolit imenuje kapiteljskega vikarja, če kapitelj sam ne izvrši pravočasno volitve.

c) On sme podeliti celi svoji provinci 100dnevni odpustek.

d) Nadzirati ima versko in nravstveno življenje v vseh podrejenih mu škofijah in o razvadah poročati v Rim.

e) Ob zanikrnosti sufraganov sme na podlagi poprejšnjega odobrenja iz Rima opravljati vizitacije v celi provinci, in pri tej priliki pridigati, spovedovati in dajati odvezo tudi od grehov pridržanih škofu, vršiti poizvedbe o življenju in poštenosti duhovnikov ter jih v danih slučajih ovaditi ordinariju.

f) V vseh cerkvah svoje province sme vršiti pontifikalne funkcije, ako poprej obvesti ordinarija. Prosto mu je pridigati vernikom in jih spovedovati, drugi čini jurisdikcije pa so mu zabranjeni.

g) On tvori drugo instanco v vseh sporih, ki so se dokončno rešili pred škofijskimi sodišči in odloča na željo podrejenih škofov v prvi instanci o sporih, ki se tičejo njihove zasebne imovine ali pa imetja škofijske menze ali kurije.

h) Med častne pravice spada naslov: »Excellentissimus et Reverendissimus«, prednost pred vsemi škofi, posebno pa pravica, nositi palij.

Izvor palija je v znanstvu sporen. Ni izključeno, da je hotela cerkev s palijem stvariti sličen znak za svoje najvišje dostojanstve-

nike, kakor so ga nosili visoki cesarski uradniki, n. pr. konzuli ob ljudskih slavnostih in igrah, pri kterih so bili prepasani s posebno šerpo, l o r u m.

Na vzhodu so rabili od nekdaj vsi škofje pri maši volnen palij, ὠμοφόριον, kot znamenje dušnega pastirstva. Podelil ga jim je ob konsekraciji metropolit, ta ga je prejel od patriarha, a patriarhi so si ga nadeli sami.

Na zapadu je nosil palij prvotno le papež sam, a od 6. stoletja naprej ga je začel podeljevati svojim vikarjem, uglednim metropolitom in tudi navadnim škofom. S časom se je razvil trajen običaj, da se je nadškofom podeljeval palij, po kterega pa so se morali od 11. stoletja dalje osebno potruditi v Rim.

Palij je približno 3 prste širok bel volnen pas, v kojega je vpletenih šest križev iz črne svile. Dene se okrog ramen tako, da visi en konec čez prsa, drugi čez hrbet.

Vsak nadškof mora prositi za palij tekom treh mesecev po posvečenju ali po svojem imenovanju v konsistoriju.

Palij je tako zelo znak nadškofovskega dostojanstva, da je nedopustno pred podelitvijo vršiti metropolitansko jurisdikcijo in one pontifikalije, za ktere predpisujejo liturgične knjige rabo palija. Palij je vezan na o s e b o nadškofa i n na njegov s e d e ž, tako da je treba na novo prositi zanj, ako se premesti nadškof v drugo nadškofijo in da mora vsak nadškof imeti toliko palijev, kolikor združuje v svoji osebi metropolij ali nadškofij. Celo raba naslova »nadškof« je dopustna še le od podelitve palija naprej, za ktero se plača posebna taksa. Palij se ne sme prenesti na drugo osebo in gre z nadškofom v grob. c. c. 275—279.

Nadškofovsko dostojanstvo je z določenimi sedeži trajno zvezano. Nadškofje goriški in solnograški, ki pridejo za Slovenijo v poštev, so imeli dosedaj tudi naslov in značaj knezov ter izvestne politične predpravice.

§ 76.

Škof.

Škof je drugi steber, na kterem sloni ustava cerkve. Škofi so nasledniki apostolov, njih dostojanstvo je tedaj božjega izvora. Vse stopnje hierarhiae jurisdictionis, ki so uvrščene med primatom in episkopatom, so juris humani, pa naj so, kakor n. pr. kardinalat, še tako ugledne in važne.

Papeževa oblast je v bistvu škofovska oblast, le da se razteza na cel krščanski svet in da jo papež lahko izvršuje sporedno z vsakim škofom kjerkoli hoče in v kakršnem obsegu to hoče storiti. Papež ima tedaj kot episcopus universalis potestatem ordinariam et immediatam v vesoljni cerkvi, škofje pa so glede svoje jurisdikcije omejeni na svoja področja (škofije, dieceze), in glede zakonodaje tudi ograničeni po določbah juris communis. Podrejeni so vsi rimskemu škofu kot nasledniku Petra, kteremu je podelil Kristus pravico in moč, vladati njegovo cerkev. A ker so pravico in moč prejeli tudi vsi apostoli skupaj, je oblast škofov kot njih naslednikov istotako neposredno od Boga, izvršujejo jo potestate ordinaria, ne pa morda kot vikarji papeža.

Vsak škof je upravičen, sodelovati pri vladanju vesoljne cerkve in ima vsled tega na občem cerkvenem zboru svoj glas. Posebno pa mu je izročeno vodstvo onega dela cerkve, ki ga tvori njegova škofija. Z ozirom na to svoje okrožje se imenuje škof dioecesanus ali ordinarius scil. judex.

Po c. 329 § 1 so škofje nasledniki apostolov in se postavljajo po božjem ukazu na čelo posameznih cerkva, ktere vladajo potestate ordinaria sub auctoritate Romani Pontificis. V c. 334 § 1 pa se imenujejo škofi ordinarii et immediati pastores in dioecesibus sibi commissis.

Škof je tedaj pred vsem redni dušni pastir svoje škofije, kterega pravice se lahko dele na 3 skupine, v jura ordinis, magisterii et jurisdictionis.

I. Škof ima oblast, da deli v škofiji najvišja posvečenja in upravlja zaklade milosti. Tozadevne njegove pravice so ali jura ordinis communia ali pa jura ordinis propria, tudi reservata, episcopalia, pontificalia. Prve more izvrševati tudi navaden svečenik, druga pa so pridržana škofu, kakor n. pr. birma, mašniško posvečenje, priprava krizme in svetih oljev, konsekracija cerkvá, oltarjev, kelihov in páten, blagoslovljenje zvonov, rekonciliacija oskrunjenih cerkvá, blagoslovljenje opatov in opatic, slovesno preoblečenje nun. Škof sme izdajati odredbe glede bogočastja, kolikor ne nasprotujejo liturgičnim predpisom in občemu pravu, on sme podeliti 50 dnevni odpustek in mora preskušati relikvije na njih pristnost. On postavlja ali potrjuje spovednike v celi škofiji.

Škofje se morajo pri svetih funkcijah, ki so njim pridržane, po liturgičnih predpisih posluževati pontifikalij, t. j. infule in krive palice. V svoji škofiji sme škof vršiti pontifikalije povsodi, tudi v eksemptnih cerkvah. Izven škofije pa je raba pontifikalij odvisna od dovoljenja krajevnega ordinarija.

II. Škof je najvišji učitelj vernikov svoje škofije. On mora sam pridigati ali imenovati druge pridigarje, deliti krščanski nauk, nadzirati katehezo in znanstveno ter moralno vzgojo klerikov, čuvati nad naukom v šolah, da se ne vrši v nasprotju z verskimi načeli. Škof vrši nadzorstvo nad knjigami, ki izhajajo v njegovi škofiji in se bavijo z vero in moralo, ter prepoveduje veri sovražne in morali nevarne spise. Vse te dolžnosti in pravice izvršuje ali sam ali pa po posebno pooblaščenih organih.

III. Zelo obsežne so škofove jurisdikcijske pravice. On ima zakonodajno oblast za vso škofijo v mejah juris communis. Od svojih zakonov in predpisov provincialnih sinod dispenzira sam, od določb občega prava pa le tedaj, če je v to pooblaščen ali če gre za nujne slučaje. On je poklicani redni sodnik prve instance za vse zadeve cerkvenega spornega, disciplinarnega in kazenskega sodstva. On je upravičen in poklican ustanavljati, spreminjati ali zopet opuščati nižje cerkvene beneficije in službe, v kolikor ne pridejo v tem oziru v poštev tudi pravice drugih.

V upravi svoje škofije je škof popolnoma samostojen ter nadzira in vodi v upravnih vprašanjih tudi vse podrejene mu organe, tako sosebno glede dušnega pastirstva ter uprave cerkvene imovine.

Škofje so zavezani v svrho nadzorstva vsako leto vsaj deloma prepotovati svojo škofijo, tako da je ta vsakih 5 let cela pregledana. Na teh potovanjih se smejo posluževati dveh klerikov, tudi kanonikov kot spremljevalcev, ki si jih prosto izberejo. c. 343.

Vsako peto leto morajo škofje poročati v Rim in obiskati osebno tam grobove sv. Apostolov (visitatio canonica ali visitatio liminum SS. Ap.). Sicer pa škofje brez povoda ne smejo zapustiti svojega sedeža. Zavezani so do rezidence (tenentur lege personalis in dioecesi residentiae). c. 338.

V občem pravu začrtano pravno območje škofov se še izpopolnjuje po trajnih, od papeža jim navadno na pet let podeljenih fakultetah (facultates quinquennales). Tridentinski

zbor jim je bil sosebno kot apostolskim delegatom zopet vrnil del jurisdikcije nad eksemptnimi redovi, ki so jo bili v srednjem veku izgubili (delegatio legalis).

Poleg službenih pravic imajo škofje še častne pravice: posebna obleka višnjeve barve, pontifikalni znaki: palica, mitra, prsni križ, prstan, višnjev biret, tron v cerkvi z baldahinom. Naslov: Škofovska milost. Škof ima prednost pred vsemi duhovniki v škofiji, celo pred tujimi nadškofi, če niso kardinali ali papežki legati.

Za škofovsko čast se zahteva posebna usposobljenost: zakonsko rojstvo (legitimacija ne zadošča), starost 30 let, 5letno mašništvo, dobro vedenje, verska gorečnost, posebna pobožnost in modrost, doktorat iz teologije ali kanonskega prava. c. 331.

O usposobljenosti odloča rimska stolica, ki je načeloma tudi upravičena za imenovanje. Navzlic temu so ostale obstoječe volilne in nominacijske pravice v veljavi. c. c. 4, 329.

§ 77.

Selski in pomožni škofje.

Na vzhodu nahajamo kmalu potem, ko se je krščanstvo razširilo iz mest na deželo, škofe tudi na selih, ki se imenujejo *ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν* ali pa *χωρεπίσκοποι*. Ker so ti selski škofje posvečevali mašnike in diakone, so morali biti škofje v pravem pomenu. Škofje v mestih pa so se zbali njih konkurence in tako so jim sinode v Ancyri l. 314. in v Antiohiji l. 341. prepovedale posvečevati mašnike in diakone. Sinoda v Sardiki (6. kán.) je izdala prepoved, postavljati v vaseh in malih mestih škofe, ona v Laodiceji okrog l. 343—381 pa je imenovanje selskih škofov sploh prepovedala in tako so v resnici kmalu izginili popolnoma. Samo naslov je v vzhodni cerkvi še ostal, rabi se pa le za uglednejše duhovnike na deželi.

Na zapadu srečavamo selske škofe v 8. stoletju v velikih škofijah frankovske države precej pogosto, poprej so sledovi o njih redki. Razlika med vzhodnimi in zapadnimi selskimi škofi pa je bila ta, da so oni imeli posebna področja, ti pa so delovali samo kot pomočniki in po nalogu škofa. Pa tudi na zapadu se je pojavila proti njim kmalu, namreč že v 9. stoletju, zelo ostra opozicija (Benedictus Levita, Pseudoisidor), vsled katere so selski škofje najprej v zapadni, potem pa tudi v vzhodni frankovski državi zopet izginili. Njih funkcije so najbrže vsaj deloma prevzeli arhidiakoni in nadduhovni.

Kot pomočnikov so se škofje sedaj posluževali sosednih ali potujočih, v prvi vrsti pa onih škofov, ki so jih neverniki pregnali iz njihovih sedežev v orientu, Španiji pa tudi v Prusiji in Livlandiji.

Po končanih križarskih vojskah je cerkev v znak protesta začela imenovati stalno škofe tudi za kraje, ki so jih z nova zavojevali neverniki in iz kterih so pregnali krščansko duhovništvo. Ker so pa ti »Episcopi in partibus infidelium« čestokrat se vdajali nedostojnemu življenju in prebili ves čas na potovanju od kraja v kraj, je papež Klement V. (c. 5 in Clem. l. 3) imenovanje vseh takih škofov pridržal izključno sebi. Ob koncu srednjega veka je prišla ta vrsta škofov v Nemčiji zelo do veljave, ker so jih ondotni politični škofje, ki so bili kot deželni knezi mnogo zaposleni, kot pomočnike v cerkvenih stvareh v svojih prostranih okrožjih nujno rabili. Tridentinski koncilij naslovnim škofom ni bil naklonjen ter jih je hotel odpraviti, a namera mu ni uspela.

Naslovni ali pomožni škofje so še danes v rabi. Ako potrebuje kak škof takega pomočnika, se mora obrniti na papeža in v prošnji dokazati, da so mu dostojni dohodki zasigurani. Imenovanje se izvrši v konsistoriju. Pomožni škof izvršuje pontifikalije v diecezi po naročilih in pooblastilih škofa. Jurisdikcijskih pravic pa kot naslovni škof nima nikakih, niti v svoji titularni škofiji. S papeževo dispenzo sme biti pomožni škof tudi dignitar ali kanonik stolnega kapitlja. Kot kanonik je potem podvržen jurisdikciji škofa in kapitlja, kot škof pa samo jurisdikciji papeža.

§ 78.

Cerkvene province v naši državi. Imenovanje škofov.

Slovenske dežele spadajo danes še deloma pod nadškofa solnograškega deloma pod nadškofa goriškega, ker so prejele sv. evangelij od pridigarjev, ki sta jih pošiljala v naše kraje Oglej in Solnograd. Kraji, ki so bili pokristjanjeni iz Ogleja, so pripadli oglejskemu patriarhu, drugi solnograškemu nadškofu. Ponovnim sporom med Oglejem in Solnogradom je napravil l. 800. konec cesar Karol Veliki s tem, da je določil med njima za mejo reko Dravo. Tudi po supresiji oglejskega patriarhata in ustanovitvi Goriške nadškofije l. 1751. je ostala ta meja v veljavi in še le obsežne reforme cesarja Jožefa II. na polju zunanje cerkvene ustave so jo premaknile v korist Solnogradu do južnih političnih mej prejšnjih kronovin Koroške in Štajerske.

Na Koroškem je od konca 8. do srede 10. stoletja delovalo več selskih škofov (chorepiscopi, episcopi regionarii), ki so stolovali v Gospi Sveti ter uspešno podpirali solnograškega ordinarija. O tem so se bili ohranili zapiski in nadškof Gebhard je hotel pozabljeni institut v prenovljeni obliki zopet oživeti ter je l. 1070. sporočil svojo namero papežu Aleksandru II. v Rim,

ki mu je s posebno bulo dovolil, da ustanovi na poljubnem kraju svojega okrožja škofijo ter si postavi pomočnika v dušnem pastirstvu na ta način, da se nova škofija njegovi cerkvi nikdar ne sme odvzeti in da ima edino on pravico, postaviti in posvetiti škofa. Leta 1072, 4. februarja je dovolil nadškofu ustanovitev škofije tudi cesar Henrik IV. in tri mesece pozneje je bil imenovan prvi škof Günther in sicer za Krko (Gurk). Enako se je postopalo pri ustanovitvi Sekovske (1219) in Lavantinske (1228) škofije.

Lavantinska škofija je pripadla v celoti naši državi, od krške (celovške) samo Mežiška dolina. Izkjučno pravico do imenovanja lavantinskega škofa ima po starem papeškem in cesarskem privilegiju ter po pogodbi iz l. 1786, sklenjeni med nadškofom Hieronimom in cesarjem Jožefom II., Solnograd.[24]

Ljubljansko škofijo je ustanovil leta 1461. s privoljenjem Pija II. cesar Friderik IV. Škofija je bila eksemptna, cesarju je dal papež pravico do imenovanja škofov. V zvezi z Jožefovimi reformami je bila povzdignjena l. 1786. Ljubljana v nadškofijo, a l. 1830. je postala sufraganeat zopet upostavljene goriške nadškofije, pod ktero spada izmed naših škofij še ona na otoku Krku.

Dalmacija tvori zase posebno cerkveno pokrajino. Sedež nadškofa je bil dozdaj Zadar, sufraganske škofije Šibenik, Hvar, Split-Makarska, Dubrovnik in Kotor.

Hrvatska in Slavonija imata svojega nadškofa v Zagrebu, kojega sufragani so škofje senjsko-modruški, djakovaški ter grško-uniatski škof v Križevcih.

Bosni in Hercegovini načeluje nadškof v Sarajevu s škofoma v Banjaluki in Mostaru kot sufraganoma.

Črna Gora ima lastnega metropolita v Baru s častnim naslovom: Primas Serbiae.

Predvojna Srbija je sklenila 24. junija 1914 z rimsko stolico konkordat, po kterem bi se imela ustanoviti nad-

---

[24] Prim. I. R. Kušej, Joseph II. u. die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs v Stutz, Kirchenr. Abh. zvezek 48/49, Stuttgart 1908 ter Wilhelmine Seidenschnur, Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs- kirchen u. landesrechtlichen Stellung v Zeitschrift der Savignystiftung für Rs. Gesch. kan. Abt. IX (1919) str. 235 ss.

škofija v Beogradu in sufraganska škofija v Skoplju. Konkordat do danes ni izveden; vodstvo cerkve je poverjeno ap. nunciju v Beogradu in ap. administratorju v Nišu.

Katoliki v bivših ogrskih delih naše države so razdeljeni na dve cerkveni pokrajini, t. j. Ostrogonsko in Kalošk o. Pod prvo spadata Prekmurje (dieceza Sobotišče) ter oni del Baranje, ki je združen z našo državo, ker se nahaja v mejah dieceze Pečuh. Neposredno je v hierarhičnem oziru podčinjena nadškofu kaloškemu Bačka, posredno pa, kot del čanadske dieceze, Banat. Medjimurje tvori del zagrebške nadškofije.

Za Vojvodino sta bila še le začetkom l. 1923. imenovana dva apostolska administratorja s sedeži v Velikem Bečkereku in Subotici.

Po načrtu konkordata, kakor ga namerava predlagati naša vlada rimski stolici, so zamišljene za našo kraljevino sledeče cerkvene province:

1. Zagrebška s škofijami: Krk, Senj-Modruš, Djakovo, Križevci.

2. Spljitska s škofijami: Kotor, Dubrovnik, Hvar, Šibenik, Biograd na moru (Zadar).

3. Beogradska s škofijami: Skoplje, Vel. Bečkerek, Bar, Vršac, Subotica, Novi Sad.

4. Sarajevska (Vrhbosanska) s škofijami: Banjaluka in Mostar.

5. Ljubljanska s škofijo Maribor.

Razun lavantinskega je imenoval bivši avstrijski cesar in ogrski kralj vse škofe na ozemlju, ki je po razsulu monarhije postalo del naše kraljevine. Ta pravica je ugasla, ker je odpadel upravičenec in v veljavo je stopilo določilo c. 329 § 2, po kterem škofe prosto imenuje papež. V koliko se bo naši vladi posrečilo, doseči odločilen vpliv na izbiro kandidatov, na tem mestu nimamo razmotrivati, ker je to stvar sporazuma med vlado in Rimom. Glede ostalih dežel je v veljavi libera collatio papeža v Belgiji, Nizožemski, Angliji, Italiji, Franciji, Severni Ameriki, Kanadi, Avstraliji in v vseh misionskih deželah. Volijo se škofje v Švici, Prusiji, na Hanoveranskem, v Gornjerhenski cerkveni provinci in volita se konečno nadškofa v Solnogradu in Olomucu.

§ 79.

Nižji prelati.

Prelati, ki stoje na čelu teritorija, ki je popolnoma izločen iz vsake dieceze, se imenujejo opatje ali prelati nullius, abbates vel praelati n u l l i u s, nempe dioecesis. c. 319. Prelatura ali opatija n u l l i u s, ki ne obstoja vsaj iz treh župnij, se vlada po posebnih predpisih in določila kodeksa nanjo niso uporabljati. Opate in prelate nullius imenuje in umešča papež, ako ni glede njih v veljavi volilna ali prezentacijska pravica. V teh primerih jih papež potrdi ali instituira. Kandidat za to čast mora imeti enako kvalifikacijo kakor škof. Za volitev so merodajne posebne konstitucije, če teh ni, je odločilna absolutna večina glasov. c. c. 320, 321.

Opatje in prelati n u l l i u s, ki se morajo po predpisih rimske stolice ali po določilih svoje religije dati blagosloviti (benedici debent), se imajo v to svrho obrniti tekom treh mesecev od dneva, ko so sprejeli apostolski dekret, na poljubnega škofa.

Prelati nullius imajo v svojem okrožju isto redno oblast, iste pravice in dolžnosti, kakor rezidencialni škofje. Tudi če jim manjka ordo episcopalis, smejo po sprejeti benedikciji opravljati vsa blagoslovljenja (benedictiones), ki so sicer škofu pridržana, ter posvečevati (consecrare) razun kelihov, paten in prenosljivih oltarjev celo cerkve in nepremične oltarje.

Kot ordinariji so upravičeni postaviti si generalnega vikarja. c. c. 322, 323.

Za kapitlje teh prelatov veljajo, ako jih tvorijo religiozi, konstitucije dotičnega samostana ali religije, ako pa so kanoniki posvetni duhovniki, so merodajni predpisi občega prava.

Tudi opatje in prelati nullius, ki niso posvečeni škofje, se poslužujejo v svojem teritoriju pontifikalnih znakov, prestola in baldahina v cerkvi ter opravljajo božjo službo po pontifikalnem obredu. Ob vakanci preide jurisdikcija na kapitelj, ki pa mora tekom 8 dnij postaviti kapiteljskega vikarja.

Za papeževe dvornike (familiares), ki so čestokrat odlikovani z naslovom »praelatus«, so merodajni privilegiji, pravila in običaji papeževega dvora. c. c. 324—328.

§ 80.

Koadjutorji.

Vsled bolezni ali visoke starosti nesposobnega škofa se proti njegovi volji ne more in ne sme vpokojiti niti se mu drugače sme odvzeti uprava škofije, ampak poskrbeti se mora za pomočnika. Najprej so provincialne sinode za take slučaje določale onemoglemu škofu namestnika, ki je dobil istotako škofovski značaj in navadno še pravico do nasledstva. To je bilo sicer v nasprotju s cerkvenim pravom, po kterem ne smeta biti nameščena dva škofa pri isti cerkvi, kakor si tudi ne sme škof nikdar naslednika določiti sam, a živa potreba se je izkazala za močnejšo kakor lepa načela in tako so morali papeži privoliti konečno v imenovanje koadjutorjev z nasledstveno pravico. (Zacharias I. 748, c. 17 C. VII q. 1). Konečno pa je Bonifac VIII. imenovanje začasnih ali trajnih koadjutorjev z nasledstveno pravico pridržal papežu (c. un. in VI° III. 5) in tridentinski zbor je določil, da se sme tako imenovanje izvršiti le, če je v to dana nujna potreba, če je pričakovati za cerkev korist, če je slučaj poprej od papeža natančno preiskan in če ima koadjutor vse sposobnosti za škofa. Sess. XXV. de ref. c. 7.

Po sedanjem pravu je imenovanje koadjutorjev rezervatna pravica papeža. cc. 350 ss. Koadjutor se določi navadno za osebo škofa (coadjutor personae datus) s pravico, da ga nasleduje. Včasih pa se imenuje koadjutor za dotični škofijski sedež (coadjutor sedi datus). Koadjutor, postavljen za osebo škofa brez nasledstvene pravice se imenuje auxiliaris. (c. 350.) V to kategorijo so šteti v obče pomožni škofje.

Pravice koadjutorja se ravnajo po vsebini apostolskega dekreta, s katerim je bil imenovan. Če je škof popolnoma nezmožen opravljati službene posle in če v dekretu ni kaj drugega določeno, ima koadjutor vse pravice in dolžnosti škofa sploh. V vseh drugih primerih se mora koadjutor ravnati po naročilih škofa.

Koadjutor, ki je imenovan za škofijski sedež, sme vršiti vse pontifikalne funkcije, izvzemši mašniška posvečenja. V drugih zadevah so merodajni njegov dekret in nalogi škofa. Vsak koadjutor mora predložiti svoj dekret škofu in ako je sedi datus ali če ima nasledstveno pravico, tudi kapitlju, ker še le na ta

način pride v posest svoje službe. Zavezan je do rezidence v škofiji. cc. 351—354.

Kadar se upraznì dotični škofijski sedež, postane coadjutor cum jure succedendi takoj ordinarij škofije, navadni pomočnik — auxiliaris — pa izgubi ob smrti škofa vse pravice, njegova naloga je s tem končana. Če je bil pa koadjutor imenovan za škofijski sedež, se s sedisvakanco v njegovem razmerju nič ne spremeni.

Pri imenovanju koadjutorjev s pravico do nasledstva so seveda upoštevati morebitne volilne pravice kapitlja ali pravice države do soodločanja pri imenovanju škofov. Škof mora skrbeti za primerne dohodke koadjutorja iz menzalnih sredstev. V vrstnem redu pride koadjutor takoj za škofom. c. 355.

§ 81.

Škofijska kurija.

Škofijsko kurijo tvorijo one osebe, ki škofa ali njegovega namestnika podpirajo v vodstvu cele dieceze. Med to osobje spadajo generalni vikar, oficial, kancler, javni tožitelj (promotor justitiae), branitelj zakonske in duhovske vezi (defensor vinculi), sinodalni sodniki in izpitovalci, župniki svetovalci (parochi consultores) in nižji organi sodišča (auditores, notarii, cursores, apparitores). c. 363.

Vsi ti funkcionarji morajo biti z dekretom ali ukazom imenovani ter so zavezani položiti v roke škofa prisego, da bodo svoje posle pod njegovim vodstvom vestno in v smislu zakona opravljali in da bodo v mejah prava ali v smislu škofovih posebnih naročil vestno varovali uradno tajnost. c. 364.

I. Generalni vikar. Ako razmere v škofiji to zahtevajo, naj škof imenuje generalnega vikarja, da ga podpira potestate ordinaria pri vladanju cele dieceze. Generalnega vikarja imenuje škof po svoji prosti volji in ga vsak čas lahko zopet odstavi. Za celo škofijo naj bo postavljen samo jeden, ako ne zahtevajo nje obsežnost ali politični ali verski odnošaji kaj drugega. Če je generalni vikar odsoten, se mu sme imenovati namestnika. c. 366.

Za generalnega vikarja naj se izbere duhoven posvetnega stanu, vsaj 30 let star, doktor teologije ali kanonskega prava, ali pa vsaj v teh strokah dobro izvežban mož, ki se odlikuje po

zdravih nazorih, po skušnjah in po strokovni izvežbanosti. Kanoniku penitenciarju, dušnim pastirjem in škofovim bližnim sorodnikom naj se ta posel ne poveri. Ako je uprava škofije poverjena kakemu redu, sme biti tudi generalni vikar redovnik. c. 367.

Generalni vikar izvršuje potestate ordinaria vicaria vso jurisdikcijo v duhovskih in posvetnih zadevah, ki sicer pristoja po pravu redno škofu, v kolikor si ni škof posameznih poslov pridržal zase odnosno v kolikor ne gre za zadeve, ktere zakon sam iz kompetence gen. vikarja izključuje (c. c. 406 § 1, 492 § 1), ali ki zahtevajo po pravnih predpisih posebno pooblastilo škofa. (c. c. 113, 152, 357 § 1, 455, 477 § 1, 686 § 4, 893 § 1, 958 § 1 2°, 959, 1104, 1155 § 1, 1162 § 1, 1283 § 2, 1303 § 3, 1414 § 3, 1423 § 1, 1432 § 2, 1466 § 2, 1487 § 1, 2220 § 2, 2236 § 3, 2314 § 2.) Sem spada n. pr. izvrševanje kazenskega sodstva, oddaja služb, ki jih prosto podeljuje škof i. dr. V obče ste se držali teorija in praksa vedno načela, da se pristojnost generalnega vikarja ne razteza na zadeve izrednega značaja in posebne važnosti. Novi zakonik se je postavil očividno na isto stališče, ker naroča v c. 369. generalnemu vikarju, naj o važnih opravilih kurije poroča škofu in ga obvešča o vsem, kaj se je ukrenilo in kaj naj se ukrene, da se ohrani med duhovništvom in verniki disciplina in da naj nikdar ne postopa v nasprotju z mišljenjem in voljo škofa.

Generalni vikar ima prednost pred vsem duhovništvom v škofiji, tudi pred kapiteljskimi dignitarji. Ako ni posvečen škof, vživa privilegije in znake naslovnega apostolskega protonotarja. c. 370.

Mandat generalnega vikarja ugasne, ako se svoji službi odpove ali če škof dani nalog prekliče ali pa če se uprazni škofova stolica. Suspenzija jurisdikcije škofa ima v posledku tudi suspenzijo generalnega vikarja. c. 371.

Zgodovinski prednik generalnega vikarja je arhidiakon, ki se je povspel že v 4. stoletju pri škofovskih cerkvah nad vse druge klerike. Njemu sta bila izročena pouk in vzgoja naraščaja, on je nadziral življenje in poslovanje duhovništva in je v to svrho izvajal primerno disciplinarno oblast. Upravljal je dohodke cerkve in jih razdeljeval, skrbel je za ohranitev cerkvenih stavb, opravljal je vizitacije na deželi, sploh bil je oni organ, ki je izvrševal za škofa najvažnejše posle cerkvene jurisdikcije. Po odpravi selskih škofov so se začele deliti velike škofije v več arhidiakonatov. Predstojniki

teh arhidiakonatskih okrožij so bili pred vsem arhidiakon škofa kot archidiaconus major, sedaj navadno ob enem prošt stolnega kapitlja, poleg njega pa tudi drugi stolni kanoniki ter prvi člani kolegiatnih kapitljev. Izvrševali so skoraj neomejeno oblast v svojih področjih, sosebno cerkvenokazensko in zakonsko (bračno) sodstvo, sklicevali so arhidiakonatske sinode, opravljali vizitacije in so pobirali mnogo davščin. Tako so skoraj popolnoma izrinili škofa od vodstva škofije. Uradna oblast arhidiakonov je konečno veljala za redno, ne več za poverjeno uradno oblast. Škofje so si skušali pomagati na ta način, da so svoje pravice delegirali drugim organom, oficialom, pa samo do preklica, in da so začeli resen boj proti arhidiakonom, ki je pa dovedel do uspeha še le na tridentinskem zboru, kteri je odvzel arhidiakonom jurisdikcijo v zakonskih in kazenskih zadevah in jim dopuščal nadaljne vizitacije samo z dovoljenjem škofa. Sess. XXIV. de ref. c. 3, 20, sess. XXV. de ref. c. 14. To je pomenilo za stare arhidiakone konec obstoja in v istini so kmalu povsodi izginili.

Tudi oficialov je bilo dvoje vrst: officialis principalis v mestu in officiales foranei na deželi. Prvi so tekmovali z arhidiakoni v mestu ali s stolnim proštom, drugi z arhidiakoni na deželi. Officialis principalis se je imenoval tudi vicarius generalis. V velikih škofijah izven Italije pa nahajamo konečno kot tekmovalca z arhidiakonom dva organa; prvi je izvrševal nesporno sodstvo in upravo (sedanji generalni vikar), drugi pa sporno in kazensko sodstvo (sedanji oficial). V malih škofijah Italije pa te delitve ne najdemo.

Današnje pravo našteva oba organa, obe službi pa se lahko združita v eni osebi. (c. 1573 § 6).

II. Sodni organi. Judex ordinarius škofije se imenuje officialis. Ta ima izvesti vse pravne spore, kolikor si jih ne pridrži škof sam. Več namestnih oficialov, viceofficiales, ga naj pri tem poslu podpira. Tudi te imenuje škof. Škofijska sinoda ali mesto nje škof sam z odobrenjem kapitlja ima razun tega imenovati več duhovnikov v škofiji za prisednike škofijskega sodišča (judices synodales ali prosynodales). Iz kroga teh sestavi oficial ali viceoficial svoj senat. Auditores se imenujejo preiskovalni sodniki, notarii zapisnikarji pri škofijskih sodiščih. Promotor justitiae je javni tožitelj, defensor vinculi branitelj zakonske ali duhovske vezi (vinculi matrimonii sive ordinis). Cursores in apparitores so izvršilni organi in sluge. c. c. 1573 ss., 1580 ss., 1591 ss.

Škofijska sodišča v Sloveniji in Dalmaciji dandanes nimajo posebne praktične veljave. Sodstvo v zakonskih sporih jim ne

pristoja več, to je odkazano rednim sodiščem. Tudi cerkveno kazensko postopanje je praktično skoraj samo še proti klerikom v cerkvenokazenskih in disciplinarnih zadevah. Razun tega se rešujejo civilni spori med kleriki pred cerkvenim sodiščem. Laik pa dandanes že v interesu izvršljivosti sodbe ne toži duhovnika pred duhovnim ampak pred rednim civilnim sodiščem. Na Hrvatskem, Bosni in Hercegovini ter v Srbiji in Črni gori pa so cerkvena sodišča še danes pristojna za vse zakonske spore (tožbe na ločitev, razvezo in anulacijo zakona) ter imajo v tem okviru tudi za laike velevažno obvezno kompetenco.

III. P i s a r n a i n a r h i v. Naloga pisarne je: Spisovanje, odprava in hramba spisov. Pisarni načeluje kancler, kterega podpira, ako je v to dana potreba, poseben pomočnik z naslovom vicecancellarius ali vicetabularius.

Kancler mora biti duhoven (sacerdos), njegova naloga je, hraniti spise in jih držati po natančnem seznamu v škofijskem arhivu v strogem redu. Vsak kancler je ob enem notarius, poleg njega pa imenuje škof lahko še druge notarje, kojih spisi in podpisi imajo popolno javno dokazno moč in sicer tudi za državna oblastva, ker so priznani škofijski uradi od državne uprave za javne urade.

Če ni klerikov, se sme postaviti notarjem tudi laik, le v kazenskih zadevah proti klerikom mora biti zapisnikar vedno klerik.

Delokrog notarjev obstoji v obče iz istih agend, kakor delokrog pisarniških uradnikov pri državnih oblastvih: Pisati sodbe (sententias), odloke (decreta), vabila (citationes), zapisnike o zasliševanjih, posvetovanjih in sodnih razpravah, jih datirati in podpisovati, dajati upravičenim strankam spise pod zakonitimi pogoji v pogled in potrjevati pravilnost prepisov. Svoj posel smejo izvrševati notarji samo v škofiji, za ktero so imenovani. c. c. 372—374.

Zakonik predpisuje (cc. 375 ss.) splošno poseben škofijski a r h i v, kjer se naj hranijo v preglednem redu vsi spisi, nanašajoči se na spiritualia ali na temporalia. O teh spisih naj obstojajo natančni seznami s kratko navedbo vsebine.

Začetkom vsakega leta naj se arhiv izpopolni po spisih prejšnjega leta. Spisi, ki se nahajajo pri drugih oblastvih, naj

se zahtevajo nazaj. Arhiv mora biti zaklenjen, ključ hrani kancler. Brez dovoljenja škofa ali generalnega vikarja ter kanclerja nima nikdo dostopa do njega.

V škofijskem arhivu se morajo hraniti tudi prepisi seznamov o arhivih stolne cerkve in drugih, kapiteljskih in župnih cerkva, bratovščin in svetih krajev. Iz nobenega cerkvenega arhiva se ne smejo izvirni spisi odnesti za dalje nego za 3 dni in to samo z dovoljenjem škofa in gen. vikarja. Kdor vzame iz arhiva spis, mora tam ostaviti lastnoročno podpisano potrdilo. Poleg navadnega arhiva pa morajo imeti škofje še poseben tajen arhiv ali vsaj dobro zaklenjeno skrinjo ali omaro v navadnem arhivu, ki se je ne more od tam odstraniti. Ta tajni arhiv se nahaja pod dvojnim ključem. Enega hrani škof, drugega gen. vikar, ali kjer tega ni, kancler. Določbe zakona glede hrambe ključev sede vacante ali sede impedita (cc. 380—382) imajo namen, tajnost v tem delu arhiva shranjenih spisov za vsak slučaj zavarovati.

Oblastvo, ki vodi v naših krajih upravo škofij, se imenuje navadno o r d i n a r i a t. Načeluje mu škof kot ordinarij, ki se pa poslužuje kurialnih uradnikov kot referentov. Kot kolegij v okviru ordinariata je ponekod ustanovljen k o n s i s t o r i j z večjim ali manjšim številom svetnikov iz vrste kanonikov ali župnikov (konsistorialni svetniki), ki imajo v u p r a v n i h zadevah ali samo posvetovalen ali pa odločilen glas.

§ 82.

Kapitlji.

Presbiterij, predvsem duhovniki in diakoni, nastavljeni v cerkvi škofa, so temu že v prvih časih krščanstva pomagali pri bogoslužju in bili njegovi svetovalci pri upravi škofije. Ob sedisvakanci je presbiterij opravljal božjo službo in vodil tudi najnujnejše posle škofijske uprave. Kleriki so živeli ločeni vsak sebe v mestu in se vzdrževali večinoma od svojih meščanskih poklicev.

Ko pa je država priznala cerkev in njeno imovinsko sposobnost, so se kleriki polagoma posvetili samo cerkveni službi ter se vzdrževali iz dohodkov cerkvenega imetja. Istočasno je potom običaja prišel vedno bolj v veljavo celibat. Sv. Avguštin je z uvedbo skupnega življenja za vse klerike svoje cerkve ta razvoj primerno zaključil in njegovemu vzgledu je sledilo mnogo drugih škofov. To s k u p n o življenje klerikov se je imenovalo v i t a c a n o n i c a, kleriki sami so se nazivali c a n o n i c i.

Izvor tega izraza ni pojasnjen. Mogoče je, da je vzet odtod, ker so bila imena vseh skupaj živečih klerikov vpisana v poseben seznam, canon, matricula imenovan, mogoče se je hotelo z njim samo označiti, da žive ti kleriki po cerkvenem zakonu (canon) med tem ko so živeli menihi po svojih posebnih pravilih (regula), ali pa so se kleriki s skupnim življenjem radi tega nazivali kanoniki, ker so morali opravljati divinum officium, molitve v kanoničnih urah (horae canonicae).

Večjega obsega je postalo to skupno življenje še le od druge polovice 8. stoletja, ko je bil škof Chrodegang v Metzu spisal za svoje klerike posebna pravila po vzorcu benediktinskih pravil in je veliko število drugih škofov Chrodegangova pravila prevzelo. V nekoliko predelani obliki je ta pravila odobrila sinoda v Aachenu l. 817. in Ludovik Pobožni jih je predpisal vsem zavodom, kojih člani niso živeli po redovniških pravilih. Taki zavodi so bili ali stolni kapitlji — Domkapitel — capitula in domo episcopi, ali pa kolegiatni kapitlji pri drugih kakor stolnih, sosebno pri večjih župnih cerkvah. Kapitlji ste se nazivali obe vrsti teh zavodov radi tega, ker so se morali kanoniki po c. 8. Chrodegangovih pravil vsak dan sestati, da se jim prečita eno poglavje pravil, capitulum. Od tega je dobil kraj sestanka in sestanek sam ime capitulum.

To skupno življenje pa se ni vzdržalo dolgo. Glavni vzrok njegovega razpadanja je bil pač ta, da so kanoniki, ker niso bili menihi, smeli imeti zasebno premoženje in jim je bilo skupno življenje neprijetno breme. Viri poročajo, da sta si v Cöln-u ob Rhenu kapitelj in škof razdelila dotlej skupno imovino in da se je nadalje tudi kapiteljsko premoženje razdelilo na prebende. Kanoniki so živeli ločeno in so se zbirali samo k božji službi in k posvetovanjem. Le mlajši kleriki, domicellares, so ostali v svrho pouka skupaj pod vodstvom stolnega šolastra (scholasticus), kar pa je z nastankom univerz tudi prenehalo.

V zvezi z reformami, ki so izhajale od 11. stoletja iz samostana Clugny in ki so jih papeži na vso moč podpirali, se je skušalo tudi v kapitljih na novo uvesti skupno življenje. V nekterih primerih se je to posrečilo in kanoniki so sprejeli posebna po Auguštinovih spisih posneta pravila. V nektere kapiteljske zavode pa so stopili mesto kanonikov menihi iz reda premonstratenzov. Pogosti pa taki slučaji niso bili in canonici saeculares so ostali v veliki večini napram regularnim kanonikom, canonici regulares. Canonici saeculares na sedežu škofa so postali napram njemu samostojna korporacija, bili so njegovi zakonito priznani izključni svetovalci in pomočniki v važnih zadevah škofije. Oni sami so dobili v roke volitev škofa in vsled tega tudi upravo škofije med sedisvakanco in so navadno pripuščali samo plemenitaše v svoje vrste. Tako so postali kapitlji izvečine preskrbovališča za mlajše sinove plemstva, ki so čestokrat odklanjali ordinacije, zanemarjali dolžnost do rezidence

ter dali opravljati svoje obveznosti v kapitlju in cerkvi po vikarjih. Tudi energični sklepi tridentinskega zbora teh razmer niso odpravili, še le sekularizacije ob začetku 19. stol. so jim napravile konec.

Kapitlji so imeli kot korporacije lastno ustavo, ki je bila v glavnem povsodi precej enaka, dasi v podrobnostih ni manjkalo razlik. Prvo mesto je zavzemal navadno prošt (praepositus), večinoma ob enem arhidiakon; v njegovih rokah je bila uprava kapiteljske imovine. Za njim je prišel dekan, navadno arhipresbiter kot nadzornik bogoslužja in discipline. Mlajši kleriki so stali pod vodstvom in nadzorstvom stolnega šolastika. Izmed drugih mest so omeniti primicerius ali cantor ter custos (sacrista, thesaurarius). Med kanonikati v vsakem kapitlju se je ločilo dignitates, personatus in officia. Z dignitetami je bila zvezana jurisdictio pro foro externo, personatus so značili samo osebno prednost, officia so nalagala samo dolžnosti. Med officia spadata tudi delokroga canonici poenitentarii in canonici theologi.

Kapitlji so imeli kot autonomne korporacije tudi pravico, sprejemati nove člane. Dokler so skupno živeli in tudi še nekaj časa pozneje, število članov ni bilo določeno, ampak se je ravnalo po višini dohodkov (capitula aperta, ecclesiae non numeratae, receptivae). Od 13. stoletja naprej pa so skoraj v vseh kapitljih število članov enkrat za vselej določili, kar je bilo pač posledica določenega števila prebend.(capitula numerata ali clausa). Mladi gospodje, ki so hoteli pozneje postati kanoniki (domicellares ali canonici juniores — Jungherren), niso imeli sedeža v koru in ne glasu v zboru; če so pa svoje študije že dovršili in jih je šolastik iz svoje oblasti izpustil (canonici emancipati), so bili najprej aspiranti brez prejemkov (canonici expectantes, supranumerarii) ali pa so bili postavljeni na nižje prejemke (canonici semipraebendati, c. tertionarii, c. in herbis). Polno upravičeni gospodje pa so se imenovali c. integrati, c. in fructibus et floribus. Način podeljevanja kanonikatov je bil vsled različnih razmer krajevno zelo različen.

Tudi ustava kapitljev v naših krajih je različna. V Ljubljani, v Mariboru in v dalmatinskih kapitljih nahajamo povsodi prošta in dekana, na Hrvatskem pridejo za proštom lektor, kantor, kustos. Na čelu metropolitanskega kapitlja v Sarajevu stoji arhidiakon .

Število kanonikov je povsodi natančno določeno, kapitlji so capitula clausa, kanoniki canonici numerarii. Nahajamo tudi častne kanonike, kar pa znači pri nas zgolj naslov in ni zvezano niti s prejemki niti z drugimi pravicami. Na Pruskem pa imajo častni kakoniki lastne prejemke in volilno pravico pri volitvah škofa. Današnji stolni vikarji in stolni kaplani v različnih kapitljih niso namestniki kanonikov ampak samo pomočniki v dušnem pastirstvu in pri molitvah v koru.

V stari Avstriji je v vseh stolnih kapitljih prvega dignitarja imenoval papež na priporočilo cesarja. Druge dignitarje in sploh vse stolne kanonike, dalje posvetne in regularne prošte ter opate pa je imenoval cesar sam in cerkveni predstojnik je izvršil samo institucijo.

Po razsulu Avstrije velja načeloma določba c. 396, po kteri je pridržano imenovanje vseh dignitarjev v stolnih in kolegiatnih kapitljih izključno papežu. Izrecno je po isti določbi odpravljena tudi opcijska pravica, ako ni osnovana na ustanovni listini. Prvi dignitar v vsakem stolnem kapitlju naj bo po možnosti doktor teologije ali kanonskega prava.

Za vsak stolni kapitelj je predpisano mesto canonici theologi in po možnosti tudi mesto canonici poenitentiarii. Isto velja za važnejše kolegiatske kapitlje. Prvi naj bo po možnosti doktor bogoslovja, drugi istotako ali doktor bogoslovja ali kanonskega prava, ter najmanj 30 let star. Akademski grad daje med enakovrednimi kompetenti vedno prednost. c. c. 398—401.

Canonicus poenitentarius ima zakonito pravico, da daje potestate ordinaria odvezo tudi od grehov in kaznij, ki so sicer pridržane škofu samemu, ter mora biti v posebni spovednici vernikom na razpolago v primernih časih, ob potrebi celo med svetimi opravili.

Canonicus theologus pa mora ob določenih dnevih in urah javno v cerkvi razlagati sv. pismo ali pa kako drugo stroko katoliške vede. Iz tehtnih razlogov sme škof odrediti, da poučuje kanonik teolog sveto vedo mesto v cerkvi v seminarju.

Kapitlji so korporacije, njih juristična osebnost je priznana tudi po gradjanskem pravu. Svojo imovino in druge zadeve opravljajo sami in imajo vsled tega neomejeno pravico, se zbirati, da store potrebne sklepe, imenovati svoje uradnike, sploh upravljati svoje zadeve povsem samostojno. Listine, ki jih izstavlja kapitelj, imajo za se publicam fidem.

Stolni kapitelj upravlja navadno tudi stolno župnijo kot parochus habitualis. Večinoma se določi eden izmed kanonikov, da kot parochus actualis izvršuje dušno pastirstvo, izključeno pa ni, da vodi župnijo drugi duhovnik. Meja pristojnosti med župnikom in kapitljem glede uprave stolne župnije je v c. 415. za vse slučaje, kjer niso merodajne posebne partikularne določbe, natančno začrtana.

Kanoniki so zavezani do rezidence, do skupnih molitev v koru, do vsakdanje konventualne maše (c. 413 § 1, 2). Dignitarji in kanoniki morajo škofa po svojem činovnem redu pri sv. opravilu zastopati ali pa mu delati asistenco, če opravlja božjo službo ali druga sveta dejanja sam.

Zato imajo pa tudi primerne pravice: stallum in choro et votum in capitulo, dohodke iz prebende ter druge prejemke, tako posebno distributiones quotidianae, ki jih zakonik predpisuje za vse kapitlje (c. 395)[25] in do kterih odsotni kanoniki navadno nimajo pravice (c. 418 § 3, 420). Pri stolnih kapitljih je naslov: Reverendissimus, pri kolegiatnih: admodum Reverendus. Barva obleke je pri prvih navadno višnjeva, znaki dostojanstva posebna čepica, križ in prstan. Prednost imajo kanoniki pred vsem drugim duhovništvom v škofiji, med njimi samimi odločujeta višja čast in službena doba. Natančnejše določbe o pravicah in dolžnostih vsebujejo navadno kapiteljski statuti.

Glavna dolžnost in pravica stolnih kapitljev pa je sodelovanje pri vodstvu škofije, ki je zopet ob zasedeni odnosno ovirani ali upraznjeni stolici različno.

a) Sede plena: Kapitlji so škofov senat, ki ima pri važnejših zadevah ali posvetovalen ali pa odločilen glas. Škof je zavezan, prašati kapitelj za mnenje in ga tam, kjer zahteva zakon njegovo privolitev (consensus), tudi upoštevati, ker bi bila njegova odločba drugače ničeva. Privolitev kapitlja je obče potrebna v vseh primerih, v kterih so prizadete njegove lastne pravice, bodisi imovinske (spremembe glede kapiteljskih prebend), bodisi druge (n. pr. volilne pravice, če hoče škof izposlovati imenovanje koadjutorja cum jure succendi in ima kapitelj pravico voliti škofa), pa tudi n. pr. za prodajo cerkvenega imetja v večjem obsegu (c. 1532 § 3) ali pri oddaji cerkvenih zemljišč v zakup za dobo nad devet let proti letni zakupnini nad

---

[25] V cerkvah, kjer dnevnih distribucij ali sploh ni ali pa so tako neznatne, da ne pridejo v poštev, naj škofje tretji del dohodkov prebend in drugih beneficijev dotične cerkve izločijo in namenijo za dnevne distribucije. Kjer pa se distribucije ne morejo uvesti, naj škof naloži tistim, ki svoje dolžnosti zanemarjajo, denarne globe, da služijo namesto distribucij. Pravico nanje imajo vestni kanoniki (distributiones cedunt deligentibus).

tisoč frankov (c. 1541 § 2). Pri nameravanih spremembah cerkvenih beneficijev mora škof razun prizadetih oseb zaslišati tudi kapitelj (c. 1428 § 1).

b) Sede vacante ali impedita. Ako se uprazni škofovska stolica, preide jurisdikcija v škofiji na kapitelj in sicer ipso jure. Kapitelj pa mora izvoliti tekom osmih dnij kapiteljskega vikarja in za upravo posestev enega ali več ekonomov. Kapiteljski vikar sme biti ob enem tudi ekonom. O nastopivši sidisvakanci in o izvolitvi vikarja se mora nemudoma papež obvestiti. Kapiteljski vikar ne more postati, kdor še ni mašnik, 30 let star in kdor je na isto stolico izvoljen ali predlagan za škofa. Vsa dejanja na ta način izključenega kapiteljskega vikarja so ničeva in metropolit mora imenovati drugo osebo, ako se pozneje izkaže obstoj ene teh ovir. Kapiteljski vikar izvršuje vso škofovsko jurisdikcijo potestate ordinaria z nekterimi omejitvami. Pred vsem je za časa njegove vlade izključen vsak novum in vsak ukrep proti naredbam prejšnjega škofa. Naloga kapiteljskega vikarja neha z dnem umestitve novega ordinarija. Zavezan je, o svoji upravi položiti račun.

Ako je škof pregnan, ako se nahaja v ujetništvu, ali če je v tujini obolel in ne more niti pismeno občevati s svojimi verniki, preide vodstvo škofije na generalnega vikarja ali druge po škofu določene pooblaščence. Če teh ni ali če so ovirani tudi ti, ima stolni kapitelj določiti vikarja, ki prevzame vodstvo s pravicami kapiteljskega vikarja.

V vsakem slučaju je r. stolica upravičena imenovati sama posebnega apost. administratorja; odstranitev kapiteljskega vikarja je njena rezervatna pravica, vikar pa se sme vsak čas svoji službi odpovedati. Rim ima potrebno ukreniti tudi v slučaju, da zapade škof izobčenju ali suspenziji. c. c. 429—444.

Ustanoviti novi stolni ali kolegiatni kapitelj, spremeniti ali odpraviti obstoječega je izključno pridržano papežu. c. 392.

V škofijah, kjer se še ni mogel ustanoviti ali na novo upostaviti stolni kapitelj, naj škof imenuje vsaj šest škofijskih svetovalcev (consultores dioecesani) iz krogov svojih pobožnih, moralno čistih in modrih duhovnikov za dobo treh let, ki nadomeščajo kot škofov senat manjkajoči kapitelj z istimi pravicami, kakor jih ima ta na sovladi škofije bodisi sede plena, impedita ali vacante. Po vsakem trieniju se morajo ti svetovalci menjati. c. c. 423—428.

§ 83.

Dekani, višji duhovni, arhidiakoni.

Uradni naziv za dekane je sedaj vicarius foraneus. To spominja na prvotno svrho njih imenovanja: imeli so biti na deželi to kar je bil vicarus generalis v mestu napram velikemu arhidiakonu. Škof jih je imenoval, da vrše potestate delegata njegovo jurisdikcijo v večjem ali manjšem obsegu v konkurenci z arhidiakoni na deželi. Po tridentinskem zboru, ki je strl moč starih arhidiakonov v njenem jedru, opažamo sosebno v naših krajih, da se rabita naziva arhidiakon in arhipresbiter (Erzpriester) navadno promiscue. Iz tega sledi, da je bil delokrog dostojanstvenikov obeh označenih vrst v bistvu isti, le naslov je bil krajevno različen. Tudi novejši arhidiakon je imel le potestatem delegatam in je bil poljubno odstavljiv. Za časa Jožefa II. nahajamo škofije z arhidiakonati in škofije z dekanati. Za dekane pa je bil od nekdaj v rabi naziv arhipresbyter, višji duhovnik. Da se organizirajo po istem pravcu v vseh kronovinah tudi nižja cerkvena okrožja, je Jožef II. ukazal, da se morajo arhidiakoni povsodi odpraviti in da se imajo vse škofije enotno razdeliti na dekanate. To se je zgodilo. Ta okrožja se v naših krajih po navadi vjemajo z okrožji okrajnih sodišč. V nekterih škofijah pa imamo še okrožja višje vrste, obsegajoča več dekanatov, na kojih čelu stoje višji dekani (v lavantinski škofiji), arhidiakoni (v hrvatskih in bosanskih škofijah ter v ljubljanski škofiji), ali pa višji duhovni — arhipresbyteri — (v škofijah Šibenik, Hvar, Split—Makarska).

C. 217 predpisuje škofom, da morajo razdeliti svoje škofije v dekanate, arhipresbiterate ali deželske vikariate.

Dekanati so očividno zgodovinski nastavek nekdanjih krstnih cerkva, ecclesiae baptismales, ki so bile najstarejše cerkve v kraju. Njih predstojnik je dobil od škofa nalog, nadzirati mlajše cerkve in njih duhovnike.

Škof edini ima pravico, razdeliti škofijo v dekanate in po potrebi posamezne dekanate zopet združiti v večja okrožja: arhidiakonate, arhipresbiterate, komisarijate. Škof imenuje dekane po prostem prevdarku, tudi če ima morda kapitelj pravico predlagati kandidate. Za dekane se vzamejo vedno župniki dotičnega okraja. Oni so samo pooblaščenci škofa, brez samostojne jurisdikcije, nimajo kot dekani nikakega beneficija in

so prosto odstavljivi. Njih delokrog je sedaj splošno določen v c. c. 447—449, podrobna določila pa lahko dajo še provincialna in škofijska sinoda in škof sam.[26] Po občem pravu morajo dekani 1.) nadzirati življenje duhovščine in izpolnjevanje dušnopastirskih dolžnostij, kanonskih predpisov in škofovskih ukazov, 2.) ob določenih časih vizitirati župnije, skrbeti za takojšnjo nadomestitev obolelih ali umrlih župnikov, za njih pogreb, za varno shrambo knjig in sv. orodja ob smrti; sklicavati pastoralne konference in v njih predsedovati. Dekan ima poseben pečat in prednost pred vso duhovščino svojega okrožja. Vsak dekan ima dvojno pisarno, župnijsko in dekanijsko, ki nista istovetni.

§ 84.

Župniki.

Župnik je duhoven s stalno službo, kojemu je od škofa poverjeno dušno pastirstvo nad verniki gotovega okraja ali kroga. Župnik se imenuje parochus, plebanus, pastor, župljani pa plebs, populus, parochiani.

Župljani so vsi verniki, ki imajo v župniji svoje domovališče ali quasidomicilium in ki niso izvzeti iz župnijske zveze. Posameznik ima lahko več pristojnih župnikov. Pri brezdomovincih je odločilno vsakokratno bivališče.

Župnije so one cerkvene službe, po kterih je cerkev v najožjem stiku s svojimi člani. Prvotno se je opravljalo vse dušno pastirstvo v škofijski cerkvi s tam nastavljenimi duhovniki. Tekom časa se je razvil župni sistem, večje cerkve na deželi so dobile odmerjen svoj lasten delokrog, ki je obstojal v tem, da so duhovniki opravljali v njih redno božjo službo, oznanjali krščanski nauk in božjo besedo, delili zakramente in zakramentale (krst, sv. zakon, pokoro, evharistijo, poslednje olje, cer-

[26] Ljubljanska škofija je od l. 1900. naprej razdeljena na pet arhidiakonatov in sicer I. za mesto Ljubljano, II. Gorenjsko, III. Notranjsko, IV. srednje Kranjsko z dekanati okolica Ljubljana, Litija, Moravče, Šmarje, Vrhnika, V. Dolenjsko. Arhidiakoni za ta okrožja so kanoniki ljublj. stolnega kapitlja, kojim je določen po sklepih škofijske sinode l. 1903. sledeči delokrog: vsakoletna vizitacija dekanatskih župnij, poročanje na ordinariat o vizitacijah, opravljenih po dekanih in o pastoralnih konferencah, ki so se vršile v dekanatih, vlaganje predlogov glede verskih, socialnih in cekvenopolitičnih zadev dekanatov.

kven pokop). Župnije in župniki so imeli vršiti visoko nalogo v kulturnem razvoju človeštva skozi vsa stoletja in jo imajo vršiti še danes.

Župnijski okraji so natanko določeni že iz starih časov sem. Nektere funkcije so bile v teh okoliših pridržane vedno župniku, druge je smel opraviti tudi kak drugi duhovnik iste ali tuje župnije.

Po kodeksu je župnik fizična ali pravna oseba, ki v določenem okraju pod vodstvom škofa opravlja dušno pastirstvo. Brez papeževega dovoljenja se ne sme nobena župnija pleno jure združiti s pravno osebo (nequit pleno jure uniri), t. j. z učinkom, da postane juristična oseba sama župnik. Ako se to z odobrenjem papeža zgodi, se postavi na župnijo vikar, ki ga imenuje dotični samostan ali zavod, ki ga mora pa potrditi ordinarij. c. c. 451, 452.

Quasiparochi v misionskih deželah in župni administratorji s polno župnijsko jurisdikcijo so po pravicah in dolžnostih župnikom enaki. Župnik mora biti mašnik.

Župniki so odstranljivi ali neodstranljivi, amovibiles, inamovibiles. Quasiparochi in redovniki so kot župniki poljubno odstranljivi. Imenovanje župnikov je sedaj izključna pravica škofov, privilegiji glede volitve ali presentacije kandidatov pa ostanejo v veljavi. Za redovniške župnije predlaga škofu kandidata predstojnik reda. Škof mora oddati župnijo najvrednejšemu prosilcu. c. 454.

V novejšem času je prodrlo tudi glede neodstranljivih župnikov načelo, da se jih sme amovirati razun na podlagi sodbe tudi upravnim potom iz tehtnih razlogov. Tudi kodeks je sprejel to stališče in določil posebno postopanje za tako odstranitev in tudi za premestitev župnikov (c. 2147 ss.). Pogoji za tako odstranitev so: neizkušenost, trajne telesne ali duševne hibe, nepriljubljenost pri ljudstvu, izguba spoštovanja pri važnih in vplivnih osebah, verjetnost tajnega pregreška, slabo gospodarstvo. Zanemarjanje župnijskih dolžnostij se kaznuje na podlagi posebnega v to svrho izvedenega postopanja. (c. 2182 ss.)

Župnikom so pridržane naslednje funkcije v župniji: Svečani krst, donos sv. popotnice bolnikom (viaticum), oklici mašniških posvečenj in porok, asistenca pri porokah, podeljevanje zakonskega blagoslova, redni pogrebi, javni obhodi izven cerkve in izvestna druga blagoslovljenja (vode, ognja itd.).

Župnik ima pravico zahtevati štolnino, pa samo v izmeri, določeni po stalnem običaju ali po posebni tarifi. Od ubožnih strank pa naj ne zahteva nikakih pristojbin. c. c. 451—463.

Iz župnijske zveze so po zakonu izvzete cerkve in kapele moških redov in na podlagi posebnih naredb ordinarijev navadno tudi cerkve in kapele moških kongregacij. Na red bogoslužja v takih cerkvah nima župnik nikakega vpliva. Dušno pastirstvo je v rokah samostanskih predstojnikov. Ženski redovi niso v enaki meri izvzeti, toda škofu je na podlagi c. 464 § 2 dana pravica, da iz tehtnih razlogov tudi po zakonu neizvzete redove in moške kakor ženske kongregacije osvobodi dušnega pastirstva župnikovega.

Župnik mora stalno bivati (residere) v župnišču poleg svoje cerkve. Odsoten sme biti iz župnije v celem dva meseca vsako leto. Ordinarij pa mu dopust po potrebi sme skrajšati ali tudi podaljšati. Pri vsaki preko sedem dnij trajajoči odsotnosti mora skrbeti župnik za namestnika, ki ga ordinarij potrdi. A tudi pri krajši odsotnosti mora biti za nujne potrebe župljanov poskrbljeno. c. 465.

Vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik (diebus festis de praecepto, etiam suppressis) morajo župniki darovati mašo za svoj narod, in če so na te dneve sprečeni, naj jo dajo darovati po drugem duhovniku po možnosti na določeni dan. Župnik, kteremu sta podeljeni dve župniji ali kteri oskrbuje poleg svoje župnije še drugo, mora darovati ob predpisanih dneh za vse župljane samo e n o mašo. Ordinarij sme dovoliti, da se čita missa pro populo kak drugi kakor v zakonu določeni dan. c. c. 466, 339.

Župnik mora opravljati božjo službo, deliti vernikom zakramente, mora spoznavati svoje ovčice in blodne modro svariti, uboge in usmiljenja vredne očetovsko ljubiti, največjo pozornost pa posvečati katoliški vzgoji mladine. Nuditi mora bolnikom vso pomoč in je pooblaščen in po vesti zavezan podeliti onim, ki se nahajajo v smrtni nevarnosti, apostolski blagoslov s popolnim odpustkom in articulo mortis. c. c. 467, 468.

Župnik mora vestno voditi predpisane knjige in sicer krstno, birmansko, poročno in knjigo umrlih. A po možnosti naj osnuje vsak tudi knjigo de statu animarum. V krstni knjigi se mora zaznamiti pri vsakem imenu tudi dan prejete birme,

sklenjenega zakona, dan posvečenja v subdiakona in dan slovesne samostanske zaobljube. Te zaznambe naj se vpišejo tudi v vsak izpisek iz matrik.

Na koncu vsakega leta mora župnik vse knjige v izvirniku, izvzemši knjigo de statu animarum, poslati škofijski kuriji v vpogled.

Župnik naj se poslužuje župnijskega pečata ter naj ima svoj arhiv, v kterem se morajo hraniti imenovane knjige, pisma ordinarija in drugi važni odloki, nad kojimi naj pazno čuva, da ne pridejo v nepoklicane roke. c. 470.

§ 85.

Župni vikarji.

I. Namestniki župnikov. 1. Na župnijo, ki je pleno jure združena s samostanom, s kapiteljsko cerkvijo ali drugo pravno osebo, se postavi vikar, ki kot parochus actualis izvršuje vse župnijske posle. Nakazati se mu mora congrua portio fructuum. Vikarja predlaga škofu samostanski predstojnik, odn. kapitelj ali druga pravna oseba in škof naj ga, ako je po njegovem mnenju idoneus, potrdi. Ako je vikar redovnik, ga lahko prosto odstranita samostanski predstojnik ali pa škof. Ako je posvetni duhovnik, velja za predlagatelja kot vicarius perpetuus in odstraniti se ga sme samo pod pogoji, ki veljajo za polnopravne župnike, s kojimi ima vikar glede dušnega pastirstva popolnoma enake pravice in dolžnosti. c. 471.

2. Na upraznjeno župnijo naj ordinarij čim prej postavi primernega administratorja (provizorja), da jo upravlja do imenovanja novega župnika kot vicarius oeconomus. Vikar ima pravico na congruam partem fructuum.

Do imenovanja župnega upravitelja naj vodi župnijo najstarejši kooperator (kaplan), ali če tega ni, najbližji župnik in pri samostanskih župnijah predstojnik. Vsi ti so zavezani takoj obvestiti ordinarija o nastopivši vakanci. Župni upravitelj ima glede dušnega pastirstva iste pravice in dolžnosti kakor župnik sam, a ne sme ničesar podvzeti, kar bi posegalo v pravice župnega beneficija ali bodočega župnika. Novemu župniku mora upravitelj pred dekanom ali drugim škofovim pooblaščencem izročiti ključe do arhiva in seznam knjig ter položiti račun o prejemkih in izdatkih. c. c. 472, 473.

3. Vikarji, ki zastopajo župnika za časa njegove odsotnosti (c. 465 §§4, 5) se imenujejo vicarii substituti ter so upravičeni do vseh dušnopastirskih dejanj, kolikor niso izvzeta po ordinariju ali župniku. c. 474.

II. Pomočniki župnikov.

1. Telesno ali duševno bolnemu, slepemu, pohabljenemu ali vsled starosti za upravljanje župnijskih poslov nesposobnemu župniku se mora dodeliti pomočnik, vicarius adjutor, kteremu se po potrebi nakažejo primerni dohodki iz župnije. Ako pomočnik upravlja vse posle župnika, ima tudi vse pravice in dolžnosti župnika, le dolžnost applicandi missam pro populo obremenjuje župnika samega. Ako pa nadomešča župnika samo deloma, so njegove pravice in dolžnosti presojati po odloku o imenovanju. Ako je župnik duševno čil (sit sui compos), mora pomočnik svoj posel opravljati po njegovih navodilih v skladu s škofovim odlokom.

Ako bi z imenovanjem pomočnika potrebam župljanov ne bilo zadosti odpomagano, se mora nesposobnega župnika odstraniti. c. 475.

2. Župniku, ki radi številnosti duš ali iz drugih razlogov ne more svoje župnije dušnopastirsko uspešno oskrbovati sam, naj ordinarij dodeli enega ali več kaplanov (vicarii cooperatores) proti primerni plači. Kaplan se imenuje ali za celi obseg župnije ali pa samo za določen del. Pravice do imenovanja kaplanov ima izključno ordinarij, ki pa naj poprej zasliši župnika.[27] Kaplani so zavezani do stalnega bivanja v župniji, kakor to v poedinih krajih predpisujejo priznani običaji, škofijski statuti ali naredbe škofa. Njihove pravice in dolžnosti so istotako presojati po škofijskih statutih v zvezi z vsebino nastavnih dekretov in naročil župnika. Ako ni izrecno določeno kaj drugega, imajo pravico in dolžnost, nadomeščati in podpirati župnika v polnem obsegu župnijskih poslov, izvzemši darovanje maše za narod. Kaplani stoje pod vodstvom župnika, ki jih naj očetovsko poučuje in vežba v dušnem pastirstvu in vsaj vsako leto poroča o njih škofu. c. 476.

---

[27] Zaslišanje župnikov pred imenovanjem kaplanov je za naše kraje novum, ki se mora upoštevati, dasi je brez praktičnega pomena, ker ordinarij na mnenje župnika ni vezan.

Kaplani z lastnim beneficijem so kakor župniki samo pod zakonitimi pogoji (a tudi ob nepokorščini napram župniku) premestljivi, vse druge lahko premesti škof po prostem prevdarku. c. 477.

§ 86.

Rektorji cerkvá.

Rektorje imenuje zakonik duhovnike, ki oskrbujejo cerkve, ktere niso niti župne, niti kapiteljske niti zvezane s kakim samostanom. Določila o rektorjih se ne nanašajo na kaplane ženskih ali moških laičnih religij, bratovščin in drugih udruženj, ker ostanejo glede teh v veljavi predpisi part. prava.

Rektorje postavlja škof po prostem prevdarku ali pa jih potrjuje, ako imajo drugi pravico voliti ali predlagati kandidata. Tudi rektorje cerkvá eksemptnih religij, ki jih postavlja predstojnik, mora potrditi škof.

Ako je cerkev združena s seminarjem ali z drugim klerikalnim kolegijem, je predstojnik seminarja ali kolegija ob enem rektor cerkve, ako ordinarij ne ukrene kaj drugega.

Župnijskih funkcij rektor v svoji cerkvi v obče ne sme vršiti, toda v primeru, da je župna cerkev tako oddaljena, da povzroča župljanom težave, priti do nje, ordinarij rektorju lahko ukaže, da opravlja službo božjo v urah, ki so župljanom prikladne, da jim oznanja praznike in poste, deli krščanski nauk in razlaga evangelij.

Brez dovoljenja rektorja ne sme nikdo v cerkvi vršiti bogoslužnih dejanj.

Rektorjeva dolžnost je, da pod avtoriteto ordinarija skrbi za to, da se v redu vrše bogoslužna opravila, da se vse dolžnosti izpolnjujejo, imovina v redu upravlja in da vse odvrača, kar bi moglo dostojanstvu božjega hrama biti v kvar.

Rektor je vedno poljubno odstranljiv, dasi je bil morda postavljen po predlogu. c. c. 479—486.

§ 87.

Sinode in škofovske konference.

Sinode so izredni organi za vladanje in upravo cerkve, ki so se zelo koristno in uspešno uveljavljali že v apostolskem in

prvem poapostolskem času. V tretjem stoletju so štele v Aziji, Grčiji in Afriki že med stalne naprave v cerkvi.

Sinoda ali koncilij pomeni zbor škofov ali celokupne cerkve pod predsedstvom papeža ali pa zbor škofov določenega okrožja, sklican z odobrenjem pristojnega cerkvenega predstojnika v svrho posvetovanja, sklepanja in zakonodaje v cerkvenih zadevah. Poleg ordinarijev se morejo pozvati na zbor še druge osebe (nižji dostojanstveniki in učenjaki), ki pa imajo vedno samo posvetovalen glas.

Sestanki škofov zgolj v svrho posvetovanja pa se ne imenujejo sinode ali koncilji, ampak konference. Tudi škofijska sinoda (synodus dioecesana) ni sinoda v pravem pomenu, ker je zakonodajalec škof sam in ima njegov kler samo posvetovalen glas.

Sinode delimo:

a) v vesoljne in partikularne. Na vesoljne sinode se pozovejo škofi celega sveta;

b) generalne sinode, zbori škofov celega vzhoda ali celega zapada;

c) patriarhalne, primatialne in provincialne sinode, zbori škofov označenih cerkvenih okrožij;

d) plenarne sinode, kakor so se zvali v rimski dobi zbori škofov vseh zapadnih afriških provinc in kakor se nazivajo še danes shodi škofov več cerkvenih pokrajin pod predsedstvom papeževega delegata;

e) nacionalne in državne sinode, zbori škofov iste nacije (navadno istovetno s primatialno sinodo) ali iste države;

f) škofijske sinode.

V tej zvezi naj bo omenjena tudi *σύνοδος ἐνδημοῦσα* v Carigradu, zbor v prestolici slučajno navzočih škofov pri patriarhu v svrho posvetovanja o važnih zadevah. To je začetek poznejših stalnih svetih sinod v posameznih avtokefalnih cerkvah.

Današnje pravo pozna vesoljne, plenarne in provincialne koncilije, dalje tudi škofijske zbore (diecezanske sinode) in škofovske konference.

I. Vesoljni ali ekumenski cerkveni zbor. (c. 222 do 229) *Τὴ οἰκουμένη* je bil pri Grkih ves naseljeni svet. Zato synodus oicum. zbor, ki obsega ves svet. Pravica, sklicati tak zbor, je pridržana papežu. Prvi vesoljni koncilji so bili sklicani po cesarjih. Papež predseduje takemu zboru ali sam ali po

svojih zastopnikih, ga odgodi, preloži, zaključi, mu da opravilni red, potrdi in razglasi njegove sklepe, ki dobe še le na ta način svojo veljavo. Papež določi predmete, ki se imajo razpravljati na zboru, člani shoda lahko predlagajo še nadaljne predmete, ki pa jih mora odobriti predsednik.

Vabila za vesoljni cerkveni zbor se morajo dostaviti: vsem kardinalom, vsem patriarhom, primatom, nadškofom in rezidencialnim škofom, opatom in prelatom nullius, opatu primasu[28] in višjim opatom samostanskih kongregacij ter najvišjim predstojnikom eksemptnih duhovskih redov, generalom. Vsi ti dostojanstveniki imajo votum deliberativum — ne samo consultativum — in so zavezani, se udeležiti zbora. Če so zadržani, morajo poslati namestnika in zadržek dokazati. Naslovni škofje, ako so klicani, imajo istotako votum deliberativum. Navadno se kliče tudi najuglednejše teologe in kanoniste, ki pa nimajo odločilnega glasu.

Člani zbora se ne smejo samovoljno odstraniti. Ekumenski koncilij predstavlja ravno tako kakor papež sam za se najvišjo cerkveno oblast, ima plenitudinem potestatis, njegova pristojnost je neomejena, toda n a d papežem zbor ne stoji (c. 228). Ako papež umre, se zbor prekine (c. 229). O razmerju glasov v zakonu ni govora, ker so sklepi veljavni še le, kadar jih potrdi papež.

II. P l e n a r n i k o n c i l i j. cc. 281, 282.

Ako se zberejo ordinariji več cerkvenih pokrajin, da pretresajo in urede zadeve skupnega interesa, se imenuje ta zbor concilium plenarium. Za tak zbor je treba papeževega dovoljenja. Papež imenuje za koncilij svojega odposlanca. Ta skliče sinodo in ji predseduje. Vabiti se morajo vsi krajevni ordinarji dotičnih pokrajin ter kapiteljski vikarji z odločilnim glasom, a smejo se vabiti tudi naslovni škofje z odločilnim ali posvetovalnim in ugledni kleriki s posvetovalnim glasom. c. 282.

III. P r o v i n c i a l n i k o n c i l i j je shod ordinarijev cerkvene province. Po kodeksu naj se sestanejo taki zbori vsaj vsakih 20 let. Skliče jih metropolit ali najstarejši sufragan. Eksemptni škofje in prelati ter nadškofje brez sufraganov se morajo odločiti v svrho udeležbe na provincialnem koncilju za

[28] Opat primas črnih benediktincev je opat Colegii Anselmiani v Rimu.

eno svojih sosednih cerkvenih provinc. Vabijo se krajevni ordinariji brez generalnih vikarjev; koadjutorji in pomožni škofje smejo zastopati svoje škofe. Naslovni škofje se lahko vabijo, ako večina ordinarijev to sklene. Če so vabljeni, imajo votum deliberativum. Vabiti so tudi kapitlji, ki odpošljejo vsak po dva odposlanca. Tudi višji predstojniki klerikalnih redov in samostanskih kongregacij, ki imajo svoj sedež v provinci, se morajo vabiti in so zavezani se shoda udeležiti, imajo pa samo posvetovalen glas.

Namen provincialnega zbora je: skupno sklepanje o zboljšanju morale, odprava razvad (abusus), izravnava sporov in izenačenje discipline. Vsi spisi in sklepi plenarnih in provincialnih sinod se morajo poslati apostolski stolici in se ne smejo objaviti, predno jih ni odobrila koncilska kongregacija. c. c. 281 do 291. Razun v teh provincialnih zborih naj se shajajo ordinariji vsake pokrajine vsaj vsakih pet let na skupna posvetovanja c. 292.

IV. Škofijska sinoda, c. c. 356—362, je shod duhovništva škofije v svrho posvetovanja o vseh škofijskih zadevah pod predsedstvom škofa. Take sinode naj se skličejo po kodeksu vsaj vsakih 10 let. Vabilu se imajo odzvati: generalni vikar, kanoniki stolnega kapitlja, rektor bogoslovnega seminarja, dekani, župniki kraja, kjer se sinoda vrši in iz vsakega dekanata vsaj po en župnik, dalje od vsakega kolegiatnega kapitlja po en zastopnik, konečno od vsakega v škofiji se nahajajočih duhovskih redov po eden provincialni ali lokalni predstojnik. Vsi vabljeni so upravičeni glasovati. Zakonodajalec pa je škof sam, ne cerkveni shod kot tak.

B. Izredne oblike cerkvene ustave.

§ 88.

Misioni.

Pokrajine z ustavnim organizmom, s kojim smo se upoznali dosedaj, se zovejo provinciae Sedis Apostolicae. V njih so ustavne oblike ustaljene in trdne. V deželah pa, kjer se božja beseda šele oznanja, kjer delujejo misioni, je treba organizacijo vseskozi prilagoditi krajevnim razmeram in narodnim običajem, dati se ji mora čim večjo prožnost in neprisiljenost. Zato jus

ecclesiasticum commune za terrae missionis nima veljave, ampak vstvari se zanje posebno pravo, jus particulare, kterega glavni viri so obsežna misionarjem dana pooblastila ter navodila, ki jim prihajajo iz Rima.

Najvišje oblastvo za vse misionstvo je »Congregatio de propaganda fide«, ustanovljena od Gregorja XV. l. 1622. Njej so podrejene vse terrae missionis v misionskih zadevah.

Misionska ustava pa je v obče precej raznolika. V glavnem se odlikuje po posebni prožnosti, po obširnih pooblastilih misionarjev, po strogi centralizaciji, po odvisnosti in poljubni odstranljivosti vseh organov.

Razvoj je navadno sledeči: Najprej se odpošlje v približno označeno pokrajino večje število misionarjev pod vodstvom apost. prefekta. Ta je navadno mašnik in dobi od Propagande svoja pooblastila. Ako se pokažejo večji uspehi, se nadomesti apost. prefekt po apost. vikarju s še širšimi pooblastili. Apostolski vikar je navadno kak naslovni škof, ki pa še ni posvečen za svoj misionski okraj. Apost. prefekture in vikariati se morajo po možnosti razdeliti na dušnopastirske okraje, ki jih vodijo kot quasiparociae posamezni misionarji. (c. 216 § 2 in 3). Vikarji in prefekti so ordinarii loci in imajo v pravnem oziru enak položaj kakor rezidencialni škofje, le da so prosto odstranljivi. Vsi misionarji jim morajo predložiti svoja pisma o imenovanju ter so jim v vseh misionskih zadevah podrejeni. Kolikor mogoče se naj povsodi izobrazijo domačini in postavijo za duhovnike. Prim. c. c. 293—311.

O svojem poslovanju morajo vikarji in prefekti poročati rimski kuriji in ne smejo zapustiti svojega okraja brez dovoljenja iz Rima. Brez odobrenja Propagande tudi misionarjem ne smejo dovoliti, da bi zapustili misionski okraj.

Vikarji in prefekti si morajo izbrati tri izkušene misionarje kot svetovalce in jih vprašati vsaj pismeno za mnenje v vseh težjih in važnejših zadevah. Vsako leto naj zberejo vse misionarje svojega okrožja, da se z njimi posvetujejo o potrebnih nadaljnih ukrepih. Takoj ko dospejo v svoj okraj, si morajo apostolski vikarji in prefekti imenovati provikarja ali proprefekta v svrho, da prevzame posle takoj, ako bi bil vikar ali prefekt odpoklican. V sili prevzame začasno vodstvo najstarejši misionar kot apostolski delegat. Za stalnega zastopnika z istim položajem, kakor je generalni vikar napram škofu, smejo postaviti

apost. vikarji in prefekti v slučaju potrebe vicarium delegatum (pismo Congr. de prop. f. 8. XII. 1919 A. A. S. XII. 120).

Ako so postale razmere že stalnejše in je število vernikov primerno naraslo, se misionski distrikt preustvari v misionsko škofijo. Misionski škof dobi posvečenje za to škofijo in ni več poljubno odstranljiv. Mesta stolnih kanonikov zavzemajo v takih škofijah škofijski svetovalci, consultores dioecesani, ki jih imenuje škof za dobo treh let.

Konečno se ustanove misionske cerkvene province, pod ktere spada več misionskih škofij ali tudi vikariatov in prefektur. Misionski metropoliti nadzorujejo misionstvo celega svojega okraja. Kadar dopuščajo to razmere, se preustroji misionska provinca v provinco Sedis Apostolicae.[20]

§ 89.

Vojaško dušno pastirstvo.

Stara Avstrija je imela stalno vojsko od l. 1643. naprej in takrat se je tudi ustanovila posebna cerkvena služba za armado pod imenom Oberste Feldkaplanei. Spovednik cesarjev, navadno jezuit, je bil hkratu oberster Feldkaplan ter je izvrševal jurisdikcijo nad vojsko. Po razpustu jezuitskega reda l. 1773. je bil ustanovljen apostolski Feldvikariat in poleg njega Feldkonsistorium. Oba organa sta delovala še med svetovno vojno. Na čelu vojaškega duhovništva je stal apostolski Feldvikar, naslovni škof, ki ga je podpiral Feldkonsistorium, obstoječ iz Feldkonsistorialdirektor-ja in dveh tajnikov.

Pri vsakem kornem poveljstvu je bil nastavljen Feldsuperior, pri brodovju Marinesuperior in pri drugih vojaških oddelkih primerno število Feldkuratov. Za uniate je oskrboval dušno pastirstvo Felderzpriester s primernim številom Feldkuratov.

V duhovskih stvareh so bili podrejeni vojaški duhovniki svojim višjim vojaškim duhovnim oblastvom, v uradnih zadevah pa vojaškim poveljstvom.

---

[20] Misionske dežele: Dansko, Švedsko, Norveško, Rusija, obdonavske balkanske države vštevši Srbijo, dokler ni izveden konkordat iz l. 1914., Turčija, Azija, Afrika, Avstralija. Za severno Nemčijo obstoja posebni misionski organizem.

Sedaj ima izmed katoliških sil samo Španija posebno urejeno vojaško dušno pastirstvo.

V naši državi trdne organizacije dušnega pastirstva v armadi dosedaj nimamo, dasi so nekteri duhovniki nastavljeni nalašč za vojaštvo.[30] Kodeks izrecno določa, da ostanejo vsi predpisi glede vojaškega duhovništva neizpremenjeni. c. 451. § 3.

VII. Poglavje.

Organi cerkvene oblasti v pravoslavni cerkvi.

§ 90.

Opča načela.

Cerkev ni omejena po svoji razsežnosti na nikak državni teritorij, temveč je namenjena za celi svet. Zato se imenuje vesoljna, »vaseljenska«. Toda njeni deli se nahajajo v granicah oblastij, v kterih tvorijo posebno hierarhično organizacijo. Vsaka oblastna cerkev (Gebietskirche) se naziva avtokefalna, ako dobiva sama iz sebe svojo hierarhijo. Poedine avtokefalne, t. j. samostalne ali samoupravne cerkve štejejo zopet več ali manj eparhij (diecez), ki tvorijo sestavne dele njihovega celotnega organizma.

Upravno oblast v cerkvi izvršujejo osebe z najvišjo stopnjo posvečenja (rokopoloženja), in to so episkopi. Ti so nasledniki apostolov ter vrše ono duhovno oblast v cerkvi, ki jo je Kristus izročil apostolom. Izročil pa jo je po nauku pravoslavne cerkve apostolom skupaj, ne vsakemu posameznemu od njih. Vsak jo je dobil v enaki meri, zato so nositelji popolne cerkvene oblasti jedino le vsi episkopi skupaj in samo od vesoljnega episkopata se zamore prenesti cerkvena oblast na poedine episkope.

Vsaka avtokefalna cerkev potrebuje, da predstavlja na zunaj dovršeno celoto, višji upravni organ, ki stoji na čelu hierarhije kakor primus inter pares, prvi med ravnimi ter vzdržuje zvezo z ostalimi episkopi. Po označenem načelu more pripadati ta vrhovna oblast v avtokefalni cerkvi samo zboru vseh episko-

[30] Prim. zakon o reguliranju položaja vojaških duhovnikov, Službene Novine« 1922 štev. 287.

pov dotičnega upravnega organizma (države) s prvim episkopom na čelu, ki se lahko imenuje arhiepiskop, metropolit, eksarh, patriarh i. p. Da se zamore sploh obrazovati avtokefalna cerkev, je potrebno najmanj število t r e h episkopov. Najvišji upravni organi poedinih avtokefalnih cerkva niso povsodi enaki, ampak se razlikujejo vsled vpliva nacionalnih, političnih in socialnih razmer med seboj. A v vseh cerkvah prevladuje nad personalnim (poedina oseba), kolegialni princip (sinod). V organizaciji vsake avtokefalne cerkve je tedaj ločiti obče cerkveni in lokalni element. Prvega tvorijo episkopi, drugega pa po krajih in političnih razmerah različni organi.

§ 91.

Eparhijski episkopi.

a) I z b o r i n p o s t a v l j a n j e e p i s k o p o v. Eparhijski episkopi ali diecezani so oni člani cerkvene hierarhije, kterim je poverjena uprava izvestnega dela avtokefalne cerkve, ki se zove eparhija, ali po zapadnej terminologiji dieceza. Prvotno sodelovanje naroda pri izbiri se je kmalu omejilo. Justinian je določil za Bizantijo posebne izborne kolegije, obstoječe iz svečeništva in uglednejših meščanov. Ti so predlagali 3 kandidate metropolitu in ostalim zbranim episkopom. V 9. stoletju pa so svetovnjaki že popolnoma izključeni iz izbornega telesa.

Danes se izbirajo episkopi s sodelovanjem narodnih predstavnikov n. pr. še v Rumuniji in Bolgariji, tudi v Sibinjskej (Hermannstadt) metropoliji. V prejšnji bukovinsko-dalmatinski metropoliji je episkope imenoval avstrijski cesar. V drugih avtokefalnih cerkvah izbirajo episkope dotični arhijerejski sabori ali sinodi in pritrditi mora izboru vladar. Izbranemu in po vladarjevem odobrenju posvečenemu episkopu izroči sabor listino, kojo podpišejo vsi episkopi. Po izvršenem posvečenju imenuje vladar episkopa na odrejeno eparhijo (čl. 25. in 26. srbskega zakona o cerkveni oblasti). Za episkopa se sme izbrati samo svečenik, ki je dovršil bogoslovne nauke in si je pridobil v srbski pravoslavni cerkvi vsled natančnega izvrševanja službe in krepostnega življenja splošen ugled. Predpostavlja se podanstvo naše kraljevine. Izbrana oseba mora, ako ne pripada stanu menihov, pred posvečenjem stopiti v meniški red in tam doseči vse čine do episkopskega. Posvečeni in s kraljevim ukazom na

izvestno eparhijo postavljeni episkop se ne sme od tam amovirati razun na podlagi sodbe ali prošnje za penzijo.

Upraznjena episkopska mesta se morajo v srbski pravoslavni cerkvi izpopolniti na prvem sestanku arhijerejskega sabora, a dotlej upravlja eparhijo najbližji episkop, ali po potrebi arhimandrit kot administrator, pri čemur se pa omejuje samo na običajne posle episkopske administracije.

b) Pravice in dolžnosti eparhijskih episkopov.

Episkop ima trojno oblast:

1. on je glavni učitelj vere v eparhiji, brez njegovega znanja in odobrenja ne sme nikdo v cerkvi poučevati v verskih stvareh. On vrši cenzuro knjig z ozirom na verski nauk, na njegove predloge se postavljajo veroučitelji na šolah, svečeniki v vojski in drugod, kjer to zahteva državna potreba. On ima sam oznanjevati božjo besedo v glavni cerkvi in skrbeti za to, da jo oznanjujejo po njegovih navodilih tudi svečeniki na deželi. On mora skrbeti za versko in moralno povzdigo naroda, za odpravo praznoverstva in verskih zablod in sme klicati v to svrho tudi državno oblast na pomoč.

2. Episkop je najvišji svečenik v diecezi (pontifex). On vrši vsa cerkvena sveta dejanja, od kterih so posamezna celo izključno njemu pridržana (ordinacija za vse stopnje cerkvene jerarhije, posvečenje novih cerkev, sv. olja itd.).

3. Episkop je glavni upravnik vseh cerkvenih poslov v svoji eparhiji. On je čuvar in nadzornik cerkvenega reda, disciplinarni sodnik za svečeništvo. On odločuje o gradbi novih in popravah obstoječih cerkva in kapel, on rešuje sporna prašanja glede sorodstva, spregleduje ob potrebi oklice v cerkvi itd. O vseh važnih zadevah pa mora poročati metropolitu in ne sme uvesti brez njegovega pristanka nikake spremembe v cerkvenem poslovanju v svoji eparhiji.

Episkopi vživajo različne častne pravice v cerkvi in državi: V cerkvi nosijo pastirsko žezlo, mitro in omofor (dolgi, široki pas okrog vratu, viseč čez prsa in hrbet), ter imajo svoj prestol v oltarju. Naslov: »Preosveštenstvo«; sami se imenujejo: Po božjej milosti episkop pravoslavne eparhije I. I. V državi imajo vse pravice državnih činovnikov ter se ne kličejo kot priče na sodišče, ampak jih mora zaslišati sodnik z zapisnikarjem na njih domu. Prisega se od njih kot prič ne zahteva.

Oblast episkopova se nanaša samo na njegovo diecezo, on ne sme nikakih funkcij izvrševati za tujo eparhijo. Vsak je zavezan spoštovati odloke drugih episkopov in se pokoravati višji oblasti.

§ 92.

Pomožni organi in instituti eparhijske uprave.

Tu sem spadajo:

1. V i k a r n i e p i s k o p i. Nekdaj so se zvali horepiskopi, sedaj episkopi vikarji ali vikarni episkopi. Dodele se v pomoč episkopom v zelo obširnih ali obljudenih eparhijah, ki sami ne zmorejo vseh poslov, ali pa bolnim in vsled starosti za izvrševanje poslov nesposobnim episkopom. Vikarni episkopi so imenovani na eparhije, ki so nekdaj obstojale in kojih okrožje in narod še danes spada pod oblast pravoslavne cerkve. Episkopi vikarji vrše funkcije in vodijo upravo v imenu eparhijskega episkopa.

2. D u h o v n o s o d i š č e a l i k o n s i s t o r i j. Vsaka eparhija ima svoje duhovno sodišče ali konsistorij. Kánoni zahtevajo od episkopa, da nikak važnejši predmet ne rešava brez poprejšnjega posvetovanja s svojim svečeništvom ali konsistorijem. V raznih oblikah in pod raznimi imeni obstoji ta duhovski svét v celej vzhodnej cerkvi in tudi pri nas. V Srbiji so prvi konsistorij ustanovili l. 1822 v Kragujevcu. Sedaj se prejšnji konsistorij imenuje »d u h o v n i s u d«. Na sedežu arhijereja se nahaja v vsakej eparhiji »d u h o v n i s u d«, obstoječ iz predsednika — protojereja in najmanj dveh stalnih članov iz posvetnega klera. V njegov delokrog spadajo vsi oni važnejši upravni posli, v kterih potrebuje episkop pomoči in sveta. On je pa tudi sodišče v pravem pomenu besede ter preiskuje in sodi cerkvene delikte svečenikov, privatnopravne spore klerikov o službenih dohodkih ter vse zakonske pravde. Kot administrativno oblastvo ima »d u h o v n i s u d« z episkopom skrbeti za to, da se očuva pristni verski nauk, da se redno in pravilno vrši bogoslužje in da vlada red v vseh cerkvah in samostanih.

Predsedniki in stalni člani eparhijskih sodišč imajo vse pravice civilnih sodnikov prve instance, sekretarji in pisarji duhovskih sodišč pa so (v prejšnji Srbiji) državni činovniki. Rešenja, t. j. sklepi in razsodbe duhovnih sodišč se naslanjajo

na sv. pismo, na apostolska pravila, na sklepe vesoljnih in pokrajinskih sinod, na pravila sv. očetov, na državne zakone in na odloke arhijerejskega sabora glede kanonične strani svečeniške službe. Določila civ. prava glede prizadetosti sodnikov veljajo tudi za člane duhovnega sodišča. Menihi so v zakonskih sporih kot sodniki izključeni. Vsako leto je o celokupnem delovanju poročati ministru ver in arhij. saboru.

3. Okrožni protojereji in srezki namestniki.

Okrožni protojereji in srezki namestniki so pomočniki episkopa ter nadzirajo nižje svečeništvo glede na disciplino in na vršenje cerkveno-službenih poslov. Oni so nasledniki starih horepiskopov ali selskih škofov na vzhodu, ki so že tekom 4. stoletja zopet izginili, ker je cerkveni zbor v Sardiki v svojem 6. kán. prepovedal postavljanje episkopov v malih in neznatnih mestih. Nadzorstvo nad parohijani so potem episkopi poverjevali posebnim svečenikom, ki so se prvotno nazivali periodevti. Ta čast je bila ali stalno zvezana z nameščenjem na gotovih cerkvah, ali pa je bila podeljena le po potrebi. Iz stalnega vršenja tega nadzorništva so se razvile n. pr. v Rusiji današnje »blagočinnjie«, na čelu kojih stoji blagočinni, a v Srbiji srezki namestniki in okrožni protojereji. Drugod se nazivajo ti organi arhijerejski namestniki.

Pravico postavljanja srezkih in okrožnih nadzornikov ima eparhijski episkop, a meje njih uradnega področja se krijejo navadno z mejami politično administrativnih okrožij, srezov ali okrugov. Okrožna protoreja sta v Srbiji samo dva, v Beogradu in Nišu, ki imata posebne predpravice (pri volitvi patriarha) in prvenstvo med drugimi protojereji. Bosna in Hercegovina poznata samo srezke protojereje. O imenovanju protojerejev morajo obvestiti episkopi ministra ver. Kot pravilo velja, da mora tako nadzorstveno okrožje obsegati vsaj deset parohij.

V obče morajo protojereji vršiti nadzorstvo v vsem obsegu episkopske cerkvene oblasti, izvzemši seveda ono, kar je episkopu po pravu izrecno in izključno pridržano. Potemtakem imajo čuvati verski nauk, nadzirati upravo zakramentov, božjo službo, disciplino in vse uradne posle parohov. Oni so zbog tega upravičeni do vizitacij, da ugotove stanje cerkva in svečenikov; oni rešujejo prašanja o dopustnosti zakona, izvršujejo vse naredbe episkopove, odloke in razsodbe Velikega in eparhijskega

duhovnega sodišča. Protojereji uvajajo v službo srezke namestnike a po le-teh parohijske svečenike. Vsakega pol leta poročajo episkopu o stanju cerkva, o delovanju in vedenju svečenikov in o svojem lastnem poslovanju. Protojereji in namestniki dobivajo za svoje poslovanje posebne nagrade. Kaznovalne oblasti nad podrejenim svečeništvom nimajo.

4. Parohija in parohijsko svečeništvo.

Glavni pomočniki episkopa kot učitelja in prvosvečenika so parohi kot načelniki parohijskih okrajev, ki tvorijo cerkvene osnovne jedinice z omejenim obsegom in številom človeških domov.

Parohijski svečeniki so delegati duhovne oblasti episkopove. Kot vidni in formalni znak za to pooblastilo služi posebna listina, t. zv. sindjelija, ktero izroči arhijerej opremljeno s svojim podpisom in pečatom svečeniku, navajajoč cerkev, ktero mu poverava, ter dolžnosti njegove službe.

Dušeskrbstvena dolžnost svečenikova v parohiji je ravno tako izključujoča kakor episkopova v eparhiji. Brez njegovega dovoljenja ne sme izvršiti nikak strani svečenik kako cerkveno dejanje, niti ne sme kak parohijan zahtevati tako dejanje od drugega svečenika kakor od svojega paroha. Le v slučaju bolezni in nujnega krsta ne smejo tuji svečeniki svoje pomoči odreči, ako domači paroh ni navzoč.

Parohije se osnavljajo po cerkveni oblasti dogovorno z državno oblastjo. Vsaka parohija mora imeti svojo »parohijsko cerkev«. Parohije so ob enem cerkvene občine. V Srbiji mora vsaka parohija brojiti najmanje 150, a največ 400 domov. Državne oblasti pobirajo v svrho vzdrževanja svečeništva od vsakega davkoplačevalca (poreske glave) neko pristojbino na leto (pred vojsko dva Din), svečeništvo pa dobiva za izvestne funkcije, ki jih zahtevajo parohiani, tudi posebne epitraheljske pristojbine. (Stola = ἐπιτραχήλιον.)

§ 93.

Organi višje cerkveno-upravne oblasti.

I. Zgodovina cerkvene ustave je za prva krščanska stoletja vzhodni in zapadni cerkvi skupna. Na vzhodu so se razvili avtokefalni episkopi in postali so za pravoslavno cerkev trajen institut, na zapadu so zavzemali nekoliko slično stališče

primati, ki so pa polagoma izgubili svoje prvotne predpravice in ohranili samo še častno prvenstvo. V krajih z grškim prebivalstvom je štelo skoraj vsako mesto svojega episkopa in je tako še dandanes. V večjih eparhijah, kjer episkop ni mogel vseh poslov zmagati sam, se je posluževal posebnih pomožnih organov. Taki organi so: 1. ekonom, ki je upravljal nepremično cerkveno imovino (cerkve, hiše, zemljišča); 2. skevofilaks, čuvar cerkvene zakladnice; 3. sakelarij, cerkveni blagajnik; 4. kartofilaks, episkopski arhivar in cenzor, vodja eparhijske uprave; 5. ekdik ali protekdik ali defenzor, pravobranilec episkopski; 6. periodeuti, cerkveni nadzorniki.

II. Nad episkopi so stali že v prvih časih krščanstva metropoliti s sedežem v glavnem mestu dotične politične province. Episkopi province so pri volitvi metropolitov sodelovali kakor metropolit pri izbiranju podrejenih episkopov. Metropolit je skliceval provincialne sinode in jim predsedoval, posvečeval in umeščal je ob navzočnosti soškofov novo izvoljene episkope, nadziral je cerkveno življenje v svoji provinci, vizitiral podrejene mu eparhije ter skrbel za to, da so se episkopi v vsaki važni zadevi obračali nanj. Metropoliti so bili na zgoraj skoro neodvisni cerkveni dostojanstveniki do časa, ko so nastali patriarhati.

Danes imajo metropoliti, ki niso sami načelniki avtokefalnih cerkvá, v pravoslavni cerkvi samo neko častno prednost pred drugimi episkopi. Njih pravice obstojajo v bistvu zgolj v nadzorstvu nad cerkvenim življenjem podrejenih eparhij, kterim odgovarja dolžnost episkopov, da se v vseh važnih zadevah obračajo nanje. Izvečine pa so naši pravoslavni metropoliti samo častni metropoliti z navadno episkopsko jurisdikcijo.

III. Po nastanku iztočnih patriarhatov je samostojnost metropolitov skoraj povsodi prenehala. A obstojale so tudi izjeme (n. pr. bolgarska cerkev je ostala neodvisna od carigrajskih patriarhov). Posamezne uglednejše avtokefalne cerkve so si prizadevale, priboriti svojemu načelniku naslov patriarh. Napram tem novim patriarhom je ostal carigrajski »ekumenski (srbski izraz: vaseljenski) patriarh«, njegova cerkev: »vaseljenska cerkev«. Patriarh je po kán. 9. in 17. IV. vesoljnega cerkvenega zbora najvišji sodnik v vseh cerkvenih prašanjih svojega teritorija. Iz tega osnovnega pravila so se potem še le izvajale posamezne pravice, pod ktere

spadajo sosebno: 1. pravica stauropigije t. j. podrejevanja posedinih novo zgrajenih cerkva in samostanov v poljubni eparhiji njihovega teritorija pod neposredno oblast patriarha (exemtio); 2. potrjevanje in posvečevanje novo izvoljenih metropolitov ter nadziranje njihovega delovanja; 3. sklicevanje patriarhalnih sinod in predsedstvo v njih; 4. vzdrževanje stikov z državnimi oblastmi in razglašanje cerkveno-civilnih zakonov v metropolijah.

IV. Stalne sinode. V podporo patriarha obstoja povsodi v pravoslavni cerkvi stalna sinoda z večjim ali manjšim številom članov, metropolitov in episkopov, s kojimi upravlja vse cerkvene posle. V Carigrajskem patriarhatu je število članov dvanajst, v srbskem sedaj štiri in dva namestnika. Člani ruskega sv. sinoda so bili poleg drugih vsi metropoliti in nekteri eparhijski episkopi. Sinod je imel za carske Rusije posebnega prokurorja z nalogom, da natančno nadzira izpolnjevanje cerkvenih zakonov ter jim daje pri sejah potrebno razlago. Prokuror je bil posredovalec med carjem in sinodom.

Pravice sinod obstojajo po kánonih in deloma še po današnji praksi, v kolikor niso deljene med stalno ožjo in periodično se shajajočo širšo sinodo v sledečem: 1. da volijo patriarha, 2. da potrjujejo izvolitev metropolitov in episkopov patriaršije, 3. da ustanavljajo, ukinjajo in premeščajo episkopske stolice (kátedre), 4. da sodijo o apelacijah proti odločbam metropolitov, o pritožbah metropolitov proti episkopom in obratno, pa tudi o pritožbah proti patriarhu. Sinodska oblast je višja od patriarhove ter se da sporediti oblasti ekumenskih koncilijev. A ker so celo sklepi vesoljnih cerkvenih zborov dobili veljavo šele, kadar jih je potrdil cesar, je naravno, da je tudi sinodska oblast povsem odvisna od državne oblasti in samostojna samo v onih mejah, ki jih država sama določi.

§ 94.

Organizacija višje upravne oblasti v srbski pravoslavni cerkvi.

I. Zgodovinski pregled.

Sedanja srbska pravoslavna cerkev pomeni združenje poprej petih avtokefalnih pravoslavnih cerkvá, namreč bukovinsko-dalmatinske, karlovške, prejšnje črnogorske, avtonomne

bosansko - hercegovske in prejšnje srbske cerkve v eno samo srbsko pravoslavno avtokefalno cerkev. Na novo so vstopile v to organizacijo pravoslavne metropolije v Bosni in Hercegovini ter one v južni Srbiji, ki so bile do l. 1920. še podrejene carigrajskemu patriarhu.

Srbija je dobila že pod carjem Dušanom poseben patriarhat v Peču, kojega je pripoznal tudi carigrajski patriarh, dasi je bila srbska cerkev dotlej hierarhično njemu podrejena.

L. 1690. je patriarh Arsen III. s 40.000 srbskimi rodbinami se preselil, bežeč pred turškimi nasilstvi, na avstroogrska tla, kjer jim je cesar Leopold I. l. 1695. zajamčil svobodo njihove vere in jim podelil izvestne privilegije. L. 1710. je potem pečki patriarh Kalinik privolil, da se osnuje za Srbe v Avstro-Ogrski posebna metropolija, ki pa je ostala v odvisnosti od srbskega patriarha v Peču do l. 1766., ko je bil ta patriarhat ukinjen. Dotlej so se imenovali sremski metropoliti eksarhe pečke katedre in so stolovali začetkom 18. veka v znanem samostanu Krušedolu na Fruški gori. Ko je prenehal patriarhat v Peču, so postali sremski metropoliti samostojni ter je bila njihova samostojnost priznana tudi od carigrajskega patriarha (Milaš, l. c. str. 327—329). Iz Krušedola so prenesli svojo rezidenco v Sr. Karlovce. Po cesarskem privilegiju so nosili metropoliti v Sr. Karlovcih naslov patriarh.

Metropolija Črnogorska je bila do l. 1766. odvisna od patriarha v Peču, nato pa je postala samostojna, ker je bil metropolit ob enem vladar samostojne Črnegore.

Srbija pa je po l. 1766. prišla cerkveno v odvisnost od Carigrada in si je morala svojo samostojnost ob enem s političnim osvobojenjem še le polagoma izvojevati. Najprej se je razmerje med cerkvijo in Srbsko kneževino uredilo z dogovorom l. 1831. Po tem dogovoru je kneževina cerkvi priznala omejeno avtonomijo. Ta dogovor so l. 1836. dopolnili, a meseca oktobra l. 1879. so srbsko pravoslavno cerkev proglasili s posebnim odlokom sinoda za avtokefalno ali kakor veli odlok, za neodvisno, samostalno in samoupravno, ravnopravno v vsem z ostalimi avtokefalnimi cerkvami. L. 1836. je dobila srbska cerkev svoj prvi lastni zakon v kneževini in že od takrat se imenuje najvišja oblast v njej a r h i j e r e j s k i s a b o r, kojemu je stal na čelu metropolit s službenim naslovom: arhiepiskop pečki, mitropolit beogradski.

Na upostavitev starega srbskega patriarhata kot zunanjega znaka cerkvene edinosti Srbov ni srbski narod nikdar pozabil in mnogo se je o tem vprašanju govorilo in tudi pisalo. Pred izbruhom vojske pa je bila srbska vlada radi tega vprašanja v pregovorih s Carigrajsko Vel. Cerkvijo.

II. Ujedinjenje srbskih pravoslavnih cerkvá.

Po prevratu je postalo vprašanje aktualno. Arhijerejski sabor metropolije v Sr. Karlovcih je 18. dec. 1918 sklenil resolucijo, naj

se takoj podvzame vse potrebno v svrho uedinjenja vseh srbskih cerkva po kanonskih predpisih, kakor je to jedinstvo obstojalo do l. 1710. v srbskej patriaršiji.

Na isto stališče se je postavila majnika meseca l. 1919. konferenca vseh episkopov v Kraljevini, ki je imenovala v svrho izvedbe načrta posebni začasni odbor episkopov pod imenom Središnji arh. sabor uedinjene srbske pravoslavne cerkve, ki je takoj pričel z delom in dosegel hitre uspehe.

Dne 9. (22.) novembra 1919 je metropolit Repta v Bukarešti odstopil dalmatinske eparhije, dal jim je kanonski odpust, in 18. (31.) marca 1920 je bil podpisan sporazum med kralj. beograjsko vlado in »Vaseljensko Cerkvijo« glede uedinjenja srbskih pravoslavnih cerkvenih oblasti v eno višjo cerkveno oblast in njene pomaknitve v čin patriaršije. Na podlagi tega sporazuma je izdal arh. sinod carigrajske patriaršije 19. 3. (1./4.) 1920 pod štev. 2056 poseben odlok, v kojem daje svoj blagoslov za priklopljenje eparhij v Južni Srbiji ter v Bosni in Hercegovini uedinjeni srbski pravoslavni cerkvi.

Nato je izšel 17. junija 1920 kraljevi ukaz, s kterim se izreka uedinjenje vseh srbskih pravoslavnih cerkvenih oblasti v kraljevini namreč: Arhiep. Beogradske i mitropolije Srbije, Arhiep. Karlovačke i mitropolije srbske z dalmatinskima episkopijama dalmatinsko-istrijsko in bokokotorsko, Arhiep. Cetinjske in mitropolije Črne Gore, Brda i Primorja, mitripolij: Skopske, Raško-prizrenske, Veleško-debarske, Pelagonijske, Prespansko-ohridske, Strumičke, enega dela mitropolije Volenske, episkopije Poleanske, mitropolij Bosne i Hercegovine: Dobrobosanske, Hercegovaško-zahumske, Zvorničko-tuzlanske, Banjaluško-bihačke v eno avtokefalno uedinjeno srbsko pravoslavno cerkev kraljestva Srb. H. i. Sl.

Osrednji arh. sabor je potem za 27./8. (9./9.) sklical konferenco arhijerejev cele kraljevine, ki je proglasila 30./8. (12./9.), na dan Srbskih prosvetiteljev, v Sr. Karlovcih upostavljenje Srbske patriaršije najprej v sinodalni dvorani patriarhovega dvorca, nato pa v saborni cerkvi v prisotnosti regenta Aleksandra in vseh merodajnih faktorjev. Odlok naglaša, da se povzdigne uedinjena avtokefalna srbska pravoslavna cerkev v kraljevini v smislu cerkvenih pravil in propisov vsled novega obilježja, apostolskega poklica, po želji svečeništva in naroda v sporazumu s Krono in v soglasju s sestrsko »Sveto Vasel. Cerkvijo« v čin in položaj patriaršije in da se s tem obnovi in upostavi l. 1766. po tujeverni oblasti ukinjena stara srbska patriaršija.

Takoj po tej slovesni proglasitvi je prečital takratni prestolonaslednik in sedanji kralj svojo izjavo (blagovest), s ktero potrjuje zgorajšnji odlok arh. sabora ter proglaša upostavljenje »Srbske Patrijaršije«, izvršujoč na ta način drugi del Dušanove obljube. Nato je prečital minister za Vere P. Marinkovič kraljevski ukaz, po kterem se ima zvati poglavar upostavljene srbske patriar-

šije: »Srbski patriarh pravoslavne crkve Srba, Hrvata in Slovenaca« in po kterem se bo s kraljevo uredbo predpisal statut o izboru (volitvi) prvega Srbskega patriarha ter o ureditvi patriaršije in sinode.

III. Volitev patriarha. V Službenih Novinah štev. 238 z dne 27. oktobra 1920 ste bili razglašeni: 1. začasna uredba o srbski patriaršiji ter 2. uredba o izboru prvega srbskega patriarha upostavljene patriaršije.

Volilna skupština (izborni sabor) je bila sklicana na dan 12. novembra ter je bil z veliko večino glasov izvoljen za prvega srbskega patriarha naše uedinjene kraljevine beograjski metropolit Dimitrije, še isti dan po kralju potrjen in drugi dan slovesno ustoličen.

Volilna uredba je povzeta po zakonitih predpisih, kakor so veljali za volitev beogradskega arhiepiskopa.

Patriarh se voli izmed srbskih eparhijskih arhijerejev. Volilni skupščini predloži arhijerejski sabor srbske patriaršije tri kandidate v izbiro.

Volilno skupščino (izborni sabor) tvorijo: 1. vsi eparhijski arhijereji srbske pr. c.; 2. administratorji srbskih prav. eparhij; 3. arhimandriti, ki so predstojniki monastirov; 4. najstarejši aktivni protojerej vsake eparhije v Srbiji in najstarejši srezki protojerej vsake eparhije v Bosni in Hercegovini, mestna protojereja v Beogradu in Nišu in protojerej pri ministru za vojno in mornarico; 5. predsednik min. sveta in aktivni ministri; 6. bivši predsedniki narodne skupščine in poslanci svečeniki; 8. vojvode; 9. predsedniki državnega sveta, kasacijskega sodišča in glavne kontrole; 10. predsedniki občin (župani) Beograjske, Karlovške, Skopske in Pečke; 11. rektorji univerz ter dekani in redni profesorji bogoslovnih fakultet; 12. rektorji srbskih pravoslavnih bogoslovij; 13. predsednik akademije nauka; 14. po eden odposlanec monastira Hilandar in patriaršije v Peču; 15. predstojniki nekterih uglednih monastirov, med njimi Krušedolski.

Pogoj za aktivno volilno pravico je pri vseh navedenih osebah pravoslavno veroizpovedanje. Izborni sabor skliče kralj na predlog ministra. Predseduje mu predsednik arh. sabora. Vsak volilec položi pred volitvijo arh. saboru prisego, da bo imel pred očmi samo blagor cerkve, kralja in domovine in da bo svoj glas dal samo onemu, o kojem je uverjen, da bo najdostojneje vršil dolžnosti srbskega patriarha. Sklepčnost je podana, ako je prisotnih več kot polovica vseh volilnih upravičencev. Izvoljen je tisti, ki je dobil vsaj en glas nad polovico od vseh navzočih volilcev. Ako ne dobi nikdo absolutne večine, se vrši takoj ožja volitev za ona dva kandidata, ki sta pri prvi volitvi dobila največ glasov. Glasuje se pismeno z lističi, po volitvi se ti lističi sežgo.

Predsednik volilne skupščine razglasi ime izvoljenega. Ako je izvoljen sam, pade ta posel na najstarejšega člana (po posvečenju) arh. sabora. Kadar kralj volitev odobri, se potrdi izbrani kandidat

na predlog ministra Ver s kraljevim ukazom za Srbskega patriarha. Minister Ver mora odobritev volitve in kraljevi ukaz še isti dan priobčiti volilni skupščini, koje naloga je s tem rešena. Takoj na to se vrši v saborni cerkvi zahvalna slovesnost (blagodarenje), pri kteri se izvršena volitev razglasi in kraljevi ukaz prečita. Drugi dan se patriarha po svečani arhijerejski službi po posebnem ceremonialu ustoliči.

IV. Patriarh je seveda tudi eparhijski episkop v svoji eparhiji, ni pa več arhiepiskop, ker se ta naslov rabi samo za episkope avtokefalnih cerkva, ki niso patriarhi.

Kot metropolit pa pride še vedno v poštev za one štiri eparhije, ki so prvotno tvorile njegovo metropolitansko področje.

V. Poleg patriarha obstoja stalni arh. sinod štirih eparhijskih arhijerejev kot rednih članov in dveh namestnikov, ktere voli arhijerejski sabor. Ta sinod pod predsedstvom patriarha predstavlja najvišjo upravno in nadzorovalno cerkveno oblast.

VI. »Sveti Arhijerejski Sabor«, na kojega se pozivljajo vsaj enkrat na leto vsi eparhijski arhijereji in kateremu predseduje srbski patriarh, pa tvori najvišje jerarhijsko predstavništvo (zakonodajno oblast) v poslih cerkvene discipline in notranjega cerkvenega življenja.

Arhijerejski sabor je v obče pristojen za vse zadeve, ki se ne tičejo zunanjih odnošajev cerkve, njegova oblast je legislativna, administrativna in sodna. V vseh notranjih zadevah odloča arh. sabor dokončno, kar pa ima stik z zunanjimi zadevami, mora biti potrjeno po državni oblasti. Važna je pravica postavljanja eparhijskih episkopov, protosindjelov, πρωτο σύγκελλος je prezidialist avtokefalnega episkopa), ter arhimandritov. Kot sodno oblastvo rešuje:

1. vse spore episkopov med seboj;
2. sodi o cerkvenih deliktih episkopov;
3. rešuje zakonske pravde kralja in njegovega doma.

VII. Veliki duhovni sud je višje cerkvenosodno oblastvo za vse ostale cerkvene spore in cerkvene delikte. Ta sodni dvor obstoja iz predsednika-arhijereja ter rednih stalnih in začasnih članov-svečenikov, iz sekretarja in pisarja. Ta dva morata biti pravnika. Navadno se sestaja to sodišče dvakrat v letu na poziv patriarhov. V delokrog njegov spadajo vsi predmeti eparhijskih duhovnih sodišč v drugi in zadnji instanci. Ve-

liki duhovni sud je ob enem apelacijsko in kasacijsko sodišče, razun tega rešuje kompetenčne spore različnih cerkvenih oblastev ter odloča o odklonitvi duhovnih sodnikov ali celih sodišč radi prizadetosti.[31]

§ 95.

Medsebojno razmerje avtokefalnih cerkva in način, kako se vzdržuje edinstvo med njimi.

Po avtokefalnosti cerkveno jedinstvo ni ukinjeno ter stoje najvišje oblasti avtokefalnih cerkva v medsebojnih stikih na sličen način kakor suverene države. Vse verske funkcije, ki jih izvrši po liturgičnih in kanoničnih predpisih oblast kterekoli avtokefalne cerkve, so priznane kot veljavne od vseh drugih. V svojem območju pa se smatra vsaka zakonito postavljena in urejena oblast avtokefalne cerkve za absolutno in izključljivo pristojno ter suvereno.

Kadar se izkaže potreba po vzajemnem postopanju z drugimi avtokefalnimi cerkvami v gotovi zadevi ali v posebnem prašanju, se najde prikladna pot ali v pismenem občevanju ali v osebnih odposlanstvih. Često posredujejo zvezo med cerkvami tudi državni zastopniki — diplomati. Jedinstvo je formalno podano po enaki vsebini verskega nauka in po istih pravnih predpisih. Če se pojavi prašanje, ki zanima in se tiče celotne cerkve, potem ga ali reši sinoda dotične avtokefalne cerkve ter sporoči svoj odlok ostalim avtokefalnim cerkvam v vednost in upoštevanje v enakih primerih: ali pa se obrne dotična sinoda do ostalih avtokefalnih cerkva ter zaprosi za njih mnenje, ki se

---

[31] Enotnih norm za upravljanje zadev pravoslavne cerkve dosedaj ni. Dela pa se, kakor sem poučen, na statutu za uedinjeno srbsko pravoslavno cerkev že dalj časa v Sremskih Karlovcih. Predpisi, ki so bili v veljavi za posamezne njene dele pred uedinjenjem, tako sosebno za Sr. Karlovško metropolijo in za avtonomno bosansko-herceg. pravoslavno cerkev — Uredba 13. VIII 1905. Glasnik zakona i naredba za B. i. H. 1905 kom. XVII. — veljajo še danes, kolikor so v skladu z delokrogom arh. sabora in sinoda, kteri pa istotako še ni zakonito urejen. Niti uredba za volitev patriarha za bodoče ne velja, ker je bila izdana samo za zadnjo volitev. Nujno bi bilo potreba, zakonito določiti Veliki duhovni sud na sedežu patriarha za vrhovno instanco za vsa eparhijska sodišča, kar n. pr. za B. in H. nikakor ne izhaja že iz dejstva uedinjenja, ker ste imele že pred prevratom svoj »veliki cerkveni sud«, dasi nju cerkev ni bila avtokefalna.

potem, ako je enoglasno, razglasi imenom celokupne pravoslavne cerkve. Tak odlok je potem istoveten in istovreden sklepu občega cerkvenega zbora, ki je edini zakoniti organ, s kterim bi se moglo jedinstvo pravoslavne cerkve tudi na zunaj jasno pokazati.

Drugi oddelek.

Cerkveno zadružništvo.

I. Poglavje.

Razvoj in vrste cerkvenih zadrug.

§ 96.

Zgodovinski pregled.

I. V prvih stoletjih krščanstva so že različni vneti verniki bili prepričani, da so zahteve cerkve glede krščanskega življenja le neka najnižja mera in da mora oni, ki stremi za večjo popolnostjo, storiti mnogo več. V evangelijih se nasvetujejo za dosego popolnosti vzdržnost v spolnem oziru, siromaštvo in pokorščina. Pokorščina znači, da se posameznik odpove pravici, ravnati po svoji lastni volji. Oni, ki so se na ta način odpovedali različnim svetnim udobnostim, so kot *ἀσκηταί* — odrekajoči se — živeli v svetu med drugimi, ali pa so se ločili od svoje okolice in postali puščavniki ali anahoreti, *μόναχοι* (sv. Pavel † 341, sv. Antonij † 356).

Živeti kot asket ali kot puščavnik pa je bila povsem zasebna stvar dotičnika. Drugače je postalo še le, ko so se po mestih asketi in v puščavi anahoreti jeli združevati v zadruge, da pod izvoljenim predstojnikom skupno, v strogem, po gotovih pravilih urejenem življenju streme za popolnostjo. Taka skupna bivališča so se imenovala *κοινόβια* claustra, samostani.

II. Organizatorji meništva na vzhodu so sv. Pahomij, † 346, (prvi samostan Tabennisi ob Nilu), Atanazij in Bazilij Cezarejski, po kterem se še danes zovejo najuglednejši menihi vzhodne cerkve Bazilijanci, na zapadu pa Kolumban in Benedikt iz Nursije († 543), ki je sezidal l. 529. samostan Monte Cassino. Člani so bili s kraja skoraj sami laiki, samostani so veljali za privatne zavode predstojnika ali lastnika. Konečno pa, ko so postali samostani mnogoštevilni in bogati, jih je jela cerkev

smatrati za cerkvene zavode ter skušala podvreči njih ustanavljanje, vodstvo in notranje življenje svojemu pravu. Na vzhodu se je to uvrščenje redovništva v cerkveno ustavo posrečilo prej kakor na zapadu in je bilo v bistvu dovršeno na IV. vesoljnem cerkv. zboru v Chalcedonu l. 451.

Srednjemu veku daje poleg viteštva ravno meništvo svoj pečat. Po pravilih, ki jih je sestavil sv. Benedikt, morajo redovniki ne samo pobožno živeti, ampak tudi telesno in duševno delati. Oboje se je zgodilo v veliki meri. Samostani so obdelali mnogo neplodne zemlje in njih delovanje ravno pri vstvarjanju vedno novih naselbin jim je doneslo mnogo ugleda in hvaležnosti med ljudstvom, pa tudi mnogo bogastva. Mnogi izmed njih so dobili celo vladarske pravice (knežji opati).

Sv. Benedikt iz Nursije je ustanovitelj benediktinskega reda. Po njegovih pravilih so živeli od 9. do 11. stoletja tudi canonici regulares, namreč dotlej, da so dobili svoja posebna iz spisov sv. Avguština sestavljena pravila.[32] Benediktinski red je bil zelo razširjen. V različnih samostanih pa je vladalo glede pravil, načina in strogosti njih izvajanja, različno naziranje. Stremljenje, da se nastala popustljivost zopet nadomesti s priprostostjo in strogostjo prvih časov, je imelo za posledico, da so se razvile iz prvotno enotnega debla različne veje, ki so se potem imenovale po zavodu, kjer so vznikle. Tako so nastali Klunjacenzi (Clugny l. 930.), Kamaldolenzi (Camaldoli okr. l. 1012.), Kartuzijani (Chartreuse pri Genoble okr. l. 1080.), Cistercienzi (Citeaux okr. l. 1098.), ki se po svojem najuglednejšem članu Bernhardu iz Clairvaux-a, † 1153, zovejo tudi Bernhardinci. Od Cistercijenzov so se pozneje odcepili Trapisti.

III. Novi redovi so nastali na ta način, da se je prvotna zgolj nabožna ideja spojila z dobrodelnimi nameni in drugimi visokimi cerkvenimi cilji (n. pr. Trinitariji za odkup krščanskih sužnjev, Fratres pontifices za vzdrževanje in popravo mostov i. dr.).

IV. V navdušenju, ki je navdajalo krščansko Evropo za časa križarskih vojsk, so se razvili viteški redovi in sicer

[32] Premonstratenzi ali Norbertinci, ustanovlj. l. 1120, so bili kongregacija regularnih kanonikov, ki je vsled svojega ugleda in obsega zadobila položaj posebnega reda.

red Templerjev (1119), Johanitov ali Hospitalitov (1113) in Nemških vitezov (1190). Za Benediktince je veljala stabilitas loci, ti redovi pa, spojina viteštva z meništvom, so bili monarhistično organizirani, na čelu je stal general ali veliki mojster, pod njim provincial ali Landmeister.

V. Za spreobrnjenje krivoverskih Albigenzov potom pridige je bil ustanovljen l. 1216. red Dominikancev ali pridigarjev, katerega člani se imenujejo fratres praedicatores. Dominikancem je bila poverjena pozneje tudi inkvizicija.

VI. Sv. Frančišek Asiški pa je ustanovitelj pravih beraških redov, namreč reda Frančiškanov, iz katerega so nastali še drugi mendikanti. Bistveno je pri teh redovih, da tudi red kot celota ne sme imeti premoženja, ne samo posameznik, kakor je to predpisano pri drugih redovih. Ti redovi morajo že po svojih pravilih z nabiranjem milodarov, beračenjem skrbeti za svoj obstanek. Frančiškani se imenujejo tudi fratres minores, zato Minoriti. V frančiškanskem redu se je pozneje po nekterih samostanih vpeljala milejša disciplina, ker so se pravila manj strogo tolmačila in izvajala. Zato je prišlo do cepitve. Conventuales so se imenovali oni, ki so sprejeli to milejšo disciplino, Observantes oni, ki so se držali prvotne strogosti pravil. Ime fratres minores, minoriti, se je rabilo po tej delitvi izključno za konventuale, tako da so minoriti oni del frančiškanskega reda, ki ima najmilejša pravila, ki ima tudi svoja lastna posestva. Frančiškani pa so observantes, oni, ki se drže prvotnega zakona svojega ustanovitelja. Od njih se je pa odcepila v 16. stoletju še posebna veja, ki je hotela živeti popolnoma po starih, še poostrenih pravilih in ta veja so Kapucini, ki so bili pod Klementom VII. l. 1528. še podložni generalu Frančiškanov, pa so dobili l. 1608. potem svojega generala in veljajo sedaj kot samostojen red.

VII. Reformacija 16. stoletja je imela tudi za redovništvo svoje posledice. Veliko samostanov je izginilo, redovi sami pa so ostali. Isto velja o ukrepih državnih oblastev v poznejši dobi, ki so razpuščala samostane in zasegala njih imetja. Izginilo je zopet mnogo redovniških naselbin, na celo organizacijo, ki ne pozna krajevnih mej, pa sekularizacije niso vplivale.

Papeži so dajali obsežne privilegije sosebno mendikantom. Koj, ko so se pojavile te nove oblike redovništva, so papeži dosegli, da je najprej IV. Lateranski zbor l. 1215., potem pa

II. Lyonski koncilij l. 1275. izrekel načelo, da ne sme nikdo brez papeževega dovoljenja ustanoviti novega reda. To načelo se je takoj uporabilo glede Frančiškanov l. 1223., Karmelitov, Avguštincev, Servitov, ki so vsi nastali v prvi polovici 13. stoletja, in ravno tako glede pozneje ustanovljenih redov in kongregacij, izmed kterih bi bili posebno omeniti Jezuiti (1540), Lazaristi (okr. l. 1632), Redemptoristi ali Liguorianci (1732), Usmiljeni bratje (ustanovitelj Joannes de Deo 1542.), Uršulinke (1544), Salezianke (1610), Usmiljene sestre (ustanovljene 1633 po Vincencu de Paul) itd. Nekteri teh moških redov in kongregacij štejejo zgolj klerike kot člane, drugi klerike in laike.

Od srede 18. stoletja naprej se ni osnoval nikak novi red več, pač pa so na novo nastale številne moške in ženske kongregacije.[33]

VIII. Bistveno je pri kongregacijah, da ne poznajo slovesnih zaobljub (vota solemnia) ampak, da store njih člani le priproste zaobljube, vota simplicia.

IX. Razlikovati so od redov in kongregacij mnogoštevilna verska društva, sestoječa iz laikov ali pa iz duhovnikov (klerikov), ki zahtevajo od svojih članov ali tudi skupno življenje, vitam communem, ali pa le omejeno delovanje v prid verskim ali človekoljubnim namenom. Tukaj sem spadajo cerkvene bratovščine (confraternitates) ter druga nabožna društva in v gotovem oziru tudi tretji redovi (tertiarii). Sv. Frančišek Asiški je ustanovil poleg glavnega reda Fratrum minorum še poseben ženski red, katerega članice se nazivajo Klarise (po sv. Klari, duhovni sestri sv. Frančiška), ali ubožne žene drugega reda sv. Frančiška; pravila za ta drugi red so dosti milejša kakor ona za red Frančiškanov. Ustanovil je pa sv. Frančišek tudi še tretji red, ki je le glede nekaterih določb podoben redu v pravnem pomenu, kojega člani pa ostanejo v svetu in izvršujejo naprej svoj meščanski poklic. Nekateri tertiarii ali tertiarke poznajo celo skupno življenje. Pri-

[33] V 19. stoletju je bilo ustanovljenih okrog 400 novih kongregacij, predvsem v Franciji. Njih glavni namen obstoja v misionstvu. Izmed moških naj navedem Saleziance (ustanovitelj Don Bosso l. 1855.) in Družbo božje besede, Societas Verbi Divini (ustanovitelj Arnold Janssen l. 1867.), za misione med pogani. Tudi v naših krajih, sosebno v Ljubljani in Zagrebu, se Salezianci zelo uspešno udejstvujejo kot vzgojitelji (zanemarjene) mladine.

mer: Elizabetinke, ki so bile prvotno tertiarke s posebno nalogo, da strežejo bolnikom, ki so se pa pozneje razvile v poseben red. Drugi primer so šolske sestre, po svojih pravilih tudi tertiarke, ki so se pa končno razvile v posebno kongregacijo.

Novi kodeks je vse predpise glede samostanskih zadrug, ki so obstojali doslej in kterih zadnje je izdal še le Pij X., na novo uredil po enotnem pravcu.

§ 97.

Temeljni pojmi.

Redovniški stan, statum religiosum, ki pomeni stalno skupno življenje, tvorijo prostovoljna udruženja oseb (enega spola), kojih člani se zavežejo po zaobljubi, da bodo poleg občih predpisov izpolnjevali tudi evangeljske nasvete pokorščine, čistosti in uboštva. (c. 487.)

Značilno je tedaj stalno skupno življenje po gotovih predpisih, pri čemur se je držati zaobljub pokorščine, čistosti in siromaštva. To načelo velja za vse verske zadruge brez razlike, pa naj se kaže v podrobnostih organizacije in v ciljih med njimi največja pestrost.

Novi zakonik je v c. 488 razlike med verskimi zadrugami zelo natančno označil.

Religio je zadruga (societas), ki je od cerkvenih oblastev potrjena in v kateri vsi člani po zadružnih pravilih ali za vedno ali za določen čas store javne zaobljube in v skupnem življenju streme za popolnostjo.

Red (ordo) je ona religio, v kateri se store slovesne zaobljube (vota solemnia).

Kongregacija je religio, v kteri se polagajo samo priproste zaobljube, vota simplicia, bodisi trajne, bodisi časovne.

Religio je ali juris pontificii, če je priznana od papeža ali ima vsaj pohvalni dekret od njega, ali pa je samo juris dioecesani, če je ustanovljena po ordinariju in še nima omenjenega papeževega dekreta.

Religio exempta je cerkvena zadruga slovesnih ali priprostih zaobljub, na ktero se oblast krajevnega ordinarija ne razteza, ki je tedaj izvzeta iz škofove jurisdikcije.

Religio clericalis je cerkvena zadruga, v kteri so člani (sodales) po večini kleriki, sicer se imenuje religio laicalis (sosebno ženski redovi in kongregacije).

Domus religiosa je zavod cerkvene zadruge na splošno; domus formata zavod z vsaj 6. profesi.

Domus regularis je domus ordinis, tedaj redovniški zavod.

Religiozi so vsi, ki so storili zaobljube.

Religiozi votorum simplicium so člani kongregacij.

Regulares so redovniki v pravem pomenu, ki so storili slovesne zaobljube.

Sorores — sestre so članice ženskih kongregacij (religiosae votorum simplicium).

Moniales, nune, so religiosae votorum solemnium, ali vsaj redovnice, kterih zaobljube bi po pravilih morale biti slovesne, pa so po papeževih ukrepih v posameznih slučajih samo priproste.

Monasterium je isto kakor samostan, dom cerkvene zadruge.

Monasterium sui juris je samostojen zavod starega meniškega reda (benediktinskega porekla).

Congregatio monastica je višja zveza več svojepravnih samostanov pod višjim skupnim predstojnikom (samo pri starih redovih).

Provincia pa je zveza večjega števila samostanov novejših redov pod skupnim predstojnikom.

Predstojniki se sledeče razlikujejo:

Višji predstojniki (superiores majores) so:

Abbas primas ali generalni opat, višji opati samostanskih kongregacij (abbas superior congregationis monasticae), opatje samostojnih t. j. svojepravnih, čeprav taki kongregaciji pripadajočih samostanov, najvišji ali generalni predstojnik (supremus religionis moderator), pokrajinski predstojniki (superiores provinciales) in njih namestniki. Najvišji predstojnik (superior supremus) vseh cerkvenih zadrug, kteremu so vsi religiozi podvrženi po zaobljubi pokorščine, je papež sam.

Zadruge, kojih člani tudi skupno žive na sličen način kakor člani redov in kongregacij, ne da bi položili običajnih za-

obljub, niso religije v pravem pomenu in njih člani (sodales) juridično ne spadajo pod pojem »religiosi« c. 673. V naši državi takih zavodov ni, pač pa štejejo sem n. pr. Begini v Belgiji.

Ločiti so od cerkvenih zadrug (societates) 1. bratovščine (confraternitates), 2. pobožna društva (piae uniones) in že omenjeni tretji redovi (tertii ordines saeculares). Vsem tem udruženjem — associationes — je skupno, da hočejo njih člani, čeprav v svojem navadnem poklicu, posebno krščansko živeti in služiti človekoljubju.

Tretjeredniki imajo tudi svoja, še od ustanoviteljev dana stara pravila. Njih vodstvo je poverjeno pravim redovnikom.

Vsako udruženje vernikov, kterega namen je negovanje pobožnosti ali pa dobrodelnosti, se imenuje pia unio. Če so udruženja kot korporacije organizirana, se imenujejo sodalitia. Sodalitia, ki imajo namen pospeševati javno bogočastje, se zovejo bratovščine, confraternitates. c. 707.

Sodalitia, ki imajo pravico si pridružiti druga udruženja iste vrste, — jus sibi aggregandi — se imenujejo višje bratovščine, archisodalitia vel archiconfraternitates, odnosno piae uniones primariae. c. 720. Društvo, ki se pridruži drugemu višjemu, postane deležno vseh odpustkov in drugih nadnaravnih dobrin višjega društva. c. 722.

II. Poglavje.

Skupna organizacijska načela.

§ 98.

Ustanavljanje, spreminjanje in razpuščanje cerkvenih zadrug.

I. Predno se je redovništvo sploh sprejelo v organizacijo cerkve, so bili domovi redovnikov, samostani čisto zasebne naprave. Ustanavljali so se kakor druga zasebna podjetja ali zavodi. Od 5. stoletja naprej pa je že v veljavi dovoljenje škofa. Ustanovitev samo je izvršil ali konvent, ali pa kak posamezni dobrotnik (ustanovnik).

Po reformaciji meništva od 10. stoletja naprej je prišlo vedno bolj v navado, da se je za vsako novo ustanovitev zaprosilo za dovoljenje papeža in tudi vladarja; to pa v prvi vrsti

radi tega, da se zavodu zasigura obstoj, veljavnost ustanovitve od takega dovoljenja ni bila odvisna.

Četrti Lateranski zbor l. 1215. pa je obvezno določil, da je za vsak nov red treba papeževe odobritve. V novejšem času zastopajo tudi države stališče, da je treba za vsako novo redovniško naselbino njihovega dovoljenja.

Po novem cerkvenem pravu je ustanavljanje nadaljnih redov neobhodno odvisno od papeževega pristanka. Cerkveno kongregacijo pa lahko ustanovi tudi škof, ne pa kapiteljski ali generalni vikar, škof pa naj se pred ustanovitvijo oziroma dovoljenjem obrne za svet v Rim. Za tretjerednike s skupnim življenjem je predpisana tudi pridružitev dotičnemu redu po najvišjem predstojniku. c. 492 § 1.

Ustanavljati nove province je izključno papežev rezervat. Pri eksemptnih religijah, pri nunskih samostanih in v misionskih deželah splošno je za vse nove zgradbe redovniških hiš potrebno dovoljenje papeža in pismena privolitev krajevnega ordinarija. c. c. 494 § 1, 497. Sicer zadošča pristanek ordinarija. Enaki predpisi veljajo za udruženja, v katerih je vpeljana vita communis brez zaobljub. c. 674.

Pa tudi za vsa druga cerkvena društva je potrebno odobrenje pristojnega cerkvenega oblastva. Upravičen v to je poleg papeža navadno krajevni ordinarij. c. 686 §§ 1, 2.

Za bratovščine se mora izdati posebna ustanovna listina, za druga pobožna društva pa zadostuje škofova potrditev. c. 708.

Novo ustanovljeni red ali kongregacija si mora dati od že obstoječih različno ime in kroj. c. 492 § 3.

Glede imen drugih društev daje zakon posebna navodila. Načeloma naj ne obstoja v istem kraju več društev z enakim imenom c. 711 § 1.

V vsaki župniji naj se ustanove bratovščine najsvetejšega zakramenta in krščanskega nauka. c. 711 § 2. Pri bratovščinah, ustanovljenih po religiozih, naj člani brez dovoljenja škofa ne nosijo kroja in znakov, ki so določeni za javne obhode (procesije). c. 713 § 2.

Nova naselbina naj se dovoli samo, ako je preskrbljeno za nje gmotni obstoj ali če se sme pričakovati, da bodo običajni darovi za vzdrževanje članov zadostovali. c. 496.

Kjer se dovoli po cerkvenih predpisih nova redovniška naselbina, je z dovoljenjem vedno spojena tudi pravica, da se

zgradi cerkev ali kapela za sv. opravila. Za zgradbo šole, bolnice ali sličnega poslopja je potrebna samo pismena odobritev (licentia) škofova. c. 497 §§ 2. in 3. Bratovščine in pobožna društva se naj snujejo samo pri cerkvah ali javnih bogomolnicah. V stolnih in kapiteljskih cerkvah je potrebna privolitev kapitlja. c. 712 §§ 1, 2.

Tudi država se zanima za nove redovniške zavode. V Sloveniji in Dalmaciji je kakor v prejšnji Avstriji potrebno dovoljenje vladarja, da se naseli n o v red, ki ga dosedaj v deželi še sploh ni bilo. Za novo naselbino že obstoječega reda pa zadostuje dovoljenje političnega oblastva II. instance. Prošnji je priložiti izvod pravil ali štatuta dotičnega reda in obenem izkazati, da so sredstva za vzdrževanje zavoda in redovnikov zadostna. (§ 31 zak. z dne 7. maja 1874 d. z. štev. 50 v zvezi z min. naredbo 13. jun. 1858 d. z. štev. 95.) Za Hrvatsko in Slavonijo je še danes merodajen drugi odstavek člena 28. konkordata, ces. pat. 5. novembra 1855 d. z. štev. 195, po kterem imajo ordinariji pravico, ustanavljati (constituere) v svojih področjih po kanonskih predpisih nove redove in kongregacije toda pod obvezo, da se v zadevi sporazumejo z vlado (communicabunt tamen ea de re cum gubernio imperiali consilia).

II. Strogo centralizirana je pravica do sprememb ali razpusta obstoječih redov in kongregacij, tudi glede tistih, ki so samo juris dioecesani. Do razpusta je v vsakem slučaju upravičen samo papež, tudi glede zadruge diecezanskega prava, ki šteje en sam zavod. Papež ima obenem odločati glede imovine razpuščene zadruge. V prvi vrsti pa je v tem oziru merodajna volja ustanovnika (c. 493). Istotako spadajo vse spremembe v provincah in samostanskih kongregacijah v izključno papeževo kompetenco. c. 494 § 1. Za določitev posameznega zavoda v drugi kakor prvotni namen je treba istih solenitet kakor za ustanovitev. c. 497 § 4.

Razpust zavoda eksemptnih redovnikov je vedno odvisen od papeževega ukrepa. Pri neizvzetih kongregacijah papeževega prava je v to pooblaščen najvišji predstojnik (supremus moderator) v sporazumu s škofom. Pri kongregacijah juris dioecesani zadostuje ukaz krajevnega ordinarija, ki mora poprej zaslišati predstojnika kongregacije. c. 498.

Konstitucij cerkvene zadruge papežkega prava krajevni ordinarij ne more spremeniti. c. 618 § 2 1°.

Glede cerkvenih udruženj je v obče škof upravičen do sprememb ali razpusta. V vsakem slučaju pa je prizadetim dana pravica do priziva na papeža. Udruženja pa, ki jih je ustanovil papež sam, sme zopet samo papež razpustiti. c. 699.

Razpusti po državni oblasti niso bili od cerkve nikdar priznani. Pač pa je cerkev včasih vklonivša se sili, odredila v takih primerih razpust tudi sama, da je mogla po kanonskih predpisih skrbeti za člane prizadetih zavodov.

§ 99.

Položaj cerkvenih zadrug in udruženj.

I. Pravna osebnost. V rimski dobi so bili vsi samostani in vsa cerkvena društva pravne osebe. Glede temporalij so bili odvisni ali od kakega laika, ali od cerkve ali cerkvenega zavoda. Važno je bilo varstveno razmerje, v katerem so stali zavodi napram cerkveni ali posvetni oblasti posebno še zaščita, katero je nudil papež temu ali onemu zavodu. Ta je imela odločilen vpliv tudi na jurisdikcijsko podrejenost.

V srednjem veku se je vsaj v germanskih državah juristična osebnost samostanov začasno popolnoma izgubila. Vsak samostan je imel svojega gospoda, ki je smel po svoje z njim razpolagati, kakor z zasebnim imetjem, ki je postavljal predstojnika, sprejemal nove člane ali vsaj pri tem sodeloval. Od Otona I. naprej so zadobile na podlagi obširnih privilegijev državne volilne opatije celo vladarske pravice (duhovske kneževine).

Kanonsko pravo in novejša doba sta samostanom in zavodom zopet vrnile pravno osebnost.

Po kodeksu je vsaka religija bodisi kot celotna zveza, bodisi v svojih delih, pokrajinah ter posameznih zavodih, upravičena, pridobivati kakršnokoli imetje, premično in nepremično, kolikor ta vsposobljenost ni izključena po pravilih in konstitucijah. c. 531.

Isto velja o zadrugah, ki so redovom podobne, pa ne poznajo javnih zaobljub. c. 676.

Druga udruženja v cerkvi pa pridobe pravno osebnost šele s tem, da jim izroči cerkveni predstojnik formalen ustanovitven odlok. c. 687.

II. Uprava imetja. Glede uprave imovine so celo eksemptne cerkvene zadruge in njih člani v mnogih ozirih podvrženi ordinariju. cc. 533—535. Le-temu morajo vsa udruženja račune o upravi svoje imovine predložiti vsaj enkrat v letu. Pobiranje milodarov je udruženjem dovoljeno le na podlagi pravil ali v slučaju bede, če v to privolijo pristojni ordinariji, v kojih okrožjih se naj pobira. c. 691 § 1, 3. Mendikantom daje dovoljenje za škofijo, v koji se nahaja samostan, njihov lastni predstojnik, za tuj okoliš tamošnji škof in sicer pismeno. To dovoljenje pa se naj v slučaju potrebe ne odreče. Vsem drugim religiozom se mora beračenje posebej dovoliti. cc. 621, 622.

III. Privilegiji. Vse verske zadruge vživajo zgolj one privilegije, ki jih jim daje kodeks ali ki jih jim je podelila neposredno rimska stolica. Privilegijev moškega reda (ordo regularis) so deležne tudi nune istega reda, v kolikor so jih uživati zmožne. c. 613.

Vsi religiozi, tudi laiki in novici vživajo vse prednosti klerikov v smislu c. c. 119—123. c. 614.

IV. Eksempcija. Vsi redovniki in redovnice (regulares), vštevši novice, so izvzeti iz jurisdikcijske oblasti ordinarija, razun v zakonu določenih izjemnih primerih. Tako izjemo tvorijo nune, ki niso podrejene predstojniku reda. c. 615. Privilegij eksempcije se pa ne nanaša na redovnike, ki se mude neopravičeno izven svojega zavoda. Take sme ordinarij za delikte, storjene izven samostana, kaznovati, če tega ne stori njih predstojnik po povratku v zavod. Če opazi ordinarij v samostanih ali cerkvah redovnikov ali drugih eksemptnih religiozov razvade, je zavezan o tem poročati v Rim, ako samostanski predstojnik, primerno opozorjen, razvad (abusus) sam ne odpravi. c. c. 616, 617 § 1.

Domus non formatae, to so zavodi redovnikov, ki ne štejejo vsaj šest članov in, če so religionis clericalis, med njimi vsaj 4 klerike, pa so vedno podvržene posebnemu nadzorstvu ordinarija, ki mora v slučaju razvad ali pohujšanja sam skrbeti za odpomoč. c. 617 § 2.

Religiozi priprostih zaobljub so eksemptni le, če se jim je podelil poseben privilegij. c. 618 § 1. Navzlic temu pa se smejo škofje pri kongregacijah papežkega prava vmešavati v upravo imovine in v notranji red in disciplino samo v toliko, v kolikor to zakon izrecno

pripušča. Pri laikalnih religijah se mora namreč ordinarij prepričati, ali se predpisi konstitucij izpolnjujejo, ali se varujete morala in čistost vere, ali se ne greši zoper klavzuro, ali se dovolj pogosto sprejemajo zakramenti. Če njegovi opomini napram predstojnikom ne zaležejo nič, mora sam skrbeti za odpomoč. c. 618 § 2. Religioze, ki so podvrženi njegovi jurisdikciji, sme ordinarij tudi kaznovati. c. 619.

Pri religijah diecezanskega prava nadzorstvo škofa ni omejeno. Ravno tako so vsa udruženja, tudi če so ustanovljena po papežu samem, podvržena škofovi jurisdikciji, ki ima pravico in dolžnost, da jih nadzoruje, pregleduje. c. 690 § 1.

Vsi religiozi se morajo udeleževati cerkvenih svečanosti, ki jih zaukažejo ordinariji. c. 612.

V. Stanovske dolžnosti. Vsi religiozi so zavezani se držati splošnih stanovskih dolžnosti klerikov. Tu sem spada tudi dolžnost, da nosijo posebno redovniško obleko. cc. 592, 596. (O nadaljnih dolžnostih prim. § 104).

VI. Avtonomija. Vsa kot korporacije organizirana udruženja in vse cerkvene zadruge, tudi one, kojih člani so laiki, so zase avtonomne, imajo jus condenti statuta. Podlaga pravnega položaja cerkvenih udruženj so na splošno njih pravila ter privilegiji in konstitucije. Tudi vsako udruženje laikov mora imeti svoje štatute, ki jih pregleda in potrdi ali rimska stolica ali pa ordinarij. V zadnjem slučaju jih sme ordinarij tudi poljubno spremeniti. c. 689 § 1, 2.

Po državnem cerkvenem pravu so cerkvene zadruge, redovi in kongregacije, ako žive člani povsem le zanje in v njih, javnopravne korporacije. § 3 zak. 15. XI. 67 d. z. št. 134, § 31 z. 7. V. 74 d. z. št. 50. Kot lastniki imovine se smatrajo posamezni zavodi, odnosno njihovi konventi, ki se celo pri mendikantih vpišejo tudi v zemljiško knjigo. Po kodeksu pa je vsa imovina mendikantov last sv. stolice. c. 582 2°.

§ 100.

O vstopu in sprejemu v cerkvene zadruge.

Ko je bilo redovništvo šele v povojih, se je sprejemalo člane na podlagi navadne pogodbe. Pogoji so bili včasih strogi in težki. Zaobljube pa so prišle v navado še le v srednjem veku. Takrat je veljalo načelo, da smejo tudi stariši svoje nedorasle

otroke obvezno darovati Bogu za izvesten red. Taki kandidati so se imenovali oblati. Pozneje se je to načelo vendar toliko omililo, da je smel oblat, ko je dosegel leta doraslosti (14 let), se prosto odločiti, ali ostane v samostanu ali ne. Tridentinski zbor je potem določil, da je vstop (zaobljuba) veljaven le na podlagi proste odločitve in po izpolnitvi 16. leta.

Novejše pravo cerkve in držav pa je zahtevalo posebne garancije za prosto odločitev pri tako važnem koraku na ta način, da je predpisalo preskusni čas in izdalo posebna določila glede položitve zaobljub.

I. Splošni pogoji za vstop v red ali kongregacijo.

Kodeks zahteva v obče glede vseh kandidatov za sprejem: 1. katoliško vero; 2. da ni podan nikak zadržek; 3. da ima kandidat pravi namen (recta intentio); 4. da je usposobljen v izpolnjevanje dolžnosti. c. 538. Vstop se ne izvrši naenkrat, ampak stopnjema in za vsako stopnjo so zopet posebni pogoji. Prva stopnja je navadno noviciat — včasih poprej še postulat — nato vota simplicia; nazadnje svečana zaobljuba.

A. Preskusni čas.

a) Postulat. V vsaki ženski religiji s trajnimi zaobljubami imajo vse članice in pri moških religijah konverzi (laiki), predno se jih pripusti k noviciatu, prebiti postulat, t. j. dobo 6 polnih mesecev. Glede religij s časovnimi zaobljubami so merodajne določbe konstitucij, je li tudi pri njih potreben poseben postulat ali ne. Višji predstojnik sme preskusni čas podaljšati, pa ne za več nego za pol leta. c. 539. Preskusni čas se mora dovršiti v hiši za novice ali v drugem zavodu religije, kjer se je pod preskušenim nadzorstvom strogo držati discipline. Postulanti nosijo priprosto od novicev različno obleko. V nunskih samostanih se morajo postulantinje držati klavzure. c. 540. Predstojnica ženskih samostanov, tudi eksemptnih, mora vsaj dva meseca pred začetkom noviciata in ponovno pred položitvijo začasne ali trajne, priproste ali slovesne zaobljube ordinarija obvestiti. Dolžnost le-tega je, da ali sam ali po zastopniku 30 dni pred vstopom v noviciat ali pred profeso natančno izpraša voljo kandidatinje, ali pač ni njen korak prisiljen, ali ne sledi samo prigovarjanju

in da-li si je svesta dalekosežnosti posledic. Še le, če to izpraševanje ugodno izpade, se sme pripustiti kandidatinja k noviciatu ali k zaobljubi. c. 552.

b) Noviciat. Za veljavnost je potrebno: da je kandidat kat. vere; da je star vsaj 15 let; da sta njegov vstop in sprejem prosta, izvršena brez sile, bojazni, prevare; da kandidat ni poročen; da ni vezan po že storjeni zaobljubi (professio religiosa); da se nima bati kazni radi težkega pregreška; da ni škof ali da ni predlagan za škofa; da ni vezan po prisegi v službo v škofiji ali v službo kot misionar.

Da je vstop v noviciat dovoljen, je predpisano: da ordinarij ne ugovarja (pri majoristih), da zadolženi kandidat dolgove lahko poplača; da ni zavezan k položitvi računa; da ni za preživljanje staršev in potomcev neobhodno potreben; da ni pri njem zadržka za ordinacijo, ako ima kot religioz sprejeti višje posvečenje; da ima pismeno privoljenje orientalske kongregacije, ako gre za sprejem uniata v religijo lat. obreda. c. 542.

Vsi aspiranti morajo predložiti spričevala o krstu in birmi, kandidati moškega spola tudi litterae testimoniales ordinarija rojstnega (originis) in vsakega kraja, v katerem so se mudili po dovršenem 14. letu dalje kot leto dni. Vsi, ki prihajajo iz kakega seminarja ali kolegija, ali iz postulata ali noviciata druge religije, morajo predložiti tudi testimoniales rektorja odnosno višjega predstojnika. Pri klerikih zadostujejo spričevala o posvečenju in testimoniales onih ordinarijev, v katerih okraju so se mudili po posvečenju eno leto. Če prestopi religioz v drugo religijo, zadostuje spričevalo višjega predstojnika cerkvene zadruge, iz katere se vrši izstop. c. 544.

Spričevala se morajo dati brezplačno in zapečateno vposlati predstojniku religije, ne kandidatu, tekom treh mesecev. Če zaprošeni misli, da spričevala iz tehtnih vzrokov ne more dati, ima o tem poročati v treh mesecih v Rim. Če naprošeni pojasnila odkloni, se predstojnik religije lahko pritoži na papeža. Litterae testimoniales se morajo vestno izpolniti v vseh točkah in njih vsebina ima ostati strogo tajna. Pri prejšnjih gojencih seminarjev ali zavodov druge religije se mora navesti tudi povod izstopa. c. 545.

O pripustitvi k noviciatu ali zaobljubi odloči višji predstojnik v sporazumu s svojim svetom ali kapitljem, kakor pač določajo konstitucije dotične religije. c. 543.

Novic dobi posebno obleko in mora prebiti predpisani čas, navadno eno leto pod vodstvom mojstra novicev, magistri novitiorum, v posebni hiši, domus novitiatus, kjer se na strog način varujejo pravila religije. Če se noviciat prekine za 30 dni, se mora na novo začeti. Če se pa ni prekinil za več kot za 15 dni, se predpisano leto za čas zamude podaljša. V religijah z laiki in kleriki sta ločena noviciata. Noviciat ene vrste ni veljaven za onega druge vrste. Novici-konverzi so ločiti od drugih novicev in vsi novici od profesov.

Oblast nad novici imata predstojnik in posebno magister novitiorum. Ta mora poročati o novicih tekom leta na kapitelj in višjega predstojnika. Namen noviciata je, da se aspiranti užive v duh pravil in konstitucij, in se vadijo v obvladanju strasti in stremljenju po popolnosti. Konverze se mora tudi poučevati v krščanskem nauku. Med noviciatom se aspirantov ne sme uporabljati za spoved, pridige in sploh dušnopastirska opravila, tudi se jim ne sme nalagati znanstvenega študija kot glavne naloge, ampak v prvi vrsti morajo spoznati samostansko življenje. cc. 553—565.

Za postulat in noviciat se od kandidatov ne sme ničesar zahtevati, razun primerno povračilo za obleko in hrano, če je to posebno dogovorjeno ali če tako določajo pravila. Kar prinese kandidat s seboj, se mu mora zopet izročiti, ako zapusti zavod, ne da bi bil storil zaobljube. c. 570.

Novic zavod lahko vsaki hip prosto zapusti, ravno tako ga pa sme tudi predstojnik ali kapitelj, kakor pač določajo konstitucije, odsloviti, ne da bi moral navesti vzroke. c. 571 § 1.

Po noviciatu mora kandidat ali storiti zaobljubo, ali pa samostan zapustiti. Ako obstoja dvom o njegovi usposobljenosti, sme predstojnik čas preizkušnje za 6 mesecev podaljšati. c. 571 § 2.

B. Dota.

V nunskih samostanih mora postulantinja prinesti s seboj primerno doto, določeno ali po konstitucijah, ali po običaju. To doto je izročiti pred preoblečenjem samostanu ali pa postavno zavarovati. c. 547. Za ženske kongregacije so merodajne njihove konstitucije. Upravičena, da spregledata založitev dote popolnoma ali deloma, sta papež in ordinarij (prvi, če je religio juris pontificii, drugi če je j. dioecesani). Doto ohrani zavod, ako je

nuna ali sestra umrla po položitvi zaobljub, čeprav le časovnih. c. 548. Po prvi profesi se mora doto naložiti v varnih, dovoljenih in plodonosnih vrednostih. Predno nuna ali sestra umre, se dota ne sme porabiti, razun za kritje stavbenih stroškov ali plačilo dolgov. c. 549. Dote se upravljajo ali v samostanu samem ali na sedežu najvišje (suprema moderatrix) ali pa pokrajinske prednice (antistita provinciae). c. 550. Ako redovnica izstopi, se ji mora dota vrniti, toda le glavnica, ne pa to, kar je dala dohodkov. Ako prestopi redovnica v drug red ali drugi zavod iste religije, pride tja tudi njena dota. c. 551. O notranji uredbi noviciata vsebujejo c. c. 553—571 natančnejša določila.

II. Zaobljuba: professio religiosa.

Za veljavnost vsake zaobljube je potrebno:

1. da je kandidat izpolnil 16. leto pri časovni in 21. leto pri trajni priprosti ali slovesni zaobljubi;
2. da ga pripusti v to poklicani predstojnik na podlagi konstitucij;
3. da je kandidat poprej dovršil noviciat;
4. da se zaobljuba vrši brez sile, strahu ali prevare;
5. da je izražena jasno in določno (sit expressa);
6. da se položi v roke upravičenega predstojnika ali njegovega zastopnika. Za veljavnost trajnih zaobljub, slovesnih ali priprostih, je tudi še potrebno, da so se poprej storile priproste časovne zaobljube. c. 572.

V vsakem moškem ali ženskem redu in v vsaki kongregaciji s trajnimi zaobljubami mora namreč novic, dovršivši noviciat, pred trajno zaobljubo storiti časovno omejeno priprosto zaobljubo navadno na tri leta, po nekaterih konstitucijah na eno leto. To dobo sme predstojnik za tri leta podaljšati. Kadar preteče doba časovne zaobljube, se mora položiti trajna zaobljuba ali pa mora kandidat izstopiti. Predstojnik pa ga sme tudi že poprej odsloviti, ako se izkaže za nevrednega. c. 575 § 1.

Pri prvi časovni zaobljubi je predstojnik vezan na privolitev svojega kapitlja ali sosveta, pri poznejši trajni zaobljubi pa ima slišati samo njegovo mnenje. (c. 575 § 2).

Zaobljuba, professio, se mora izvršiti po obredu, kakor ga predpisujejo konstitucije, o njej je sestaviti listino, ki jo je hra-

niti v arhivu zadruge. Slovesno zaobljubo je zaznamiti po župniku profitenta tudi v krstni knjigi. c. 576.

Časovne zaobljube se morajo po preteku dobe, za katero vežejo, takoj ponoviti. Po odredbi predstojnika se more to zgoditi tudi že mesec poprej. c. 577.

Tudi profesi začasnih zaobljub so deležni istih nadnaravnih milosti in blagrov ter privilegijev kakor profesi trajnih zaobljub ter so vezani kakor ti na vse predpise pravil in konstitucij; toda tam, kjer obstoja dolžnost do molitev v koru, odpadejo zanje, če niso majoristi, zasebne molitve (divini officii privatim recitandi lege non obstringuntur). V kapitlju niso deležni ne aktivnega ne pasivnega glasu. c. 578.

Glede pripustitve k cerkvenim zadrugam brez zaobljub so merodajne v prvi vrsti konstitucije. Splošni predpisi o veljavnosti in dovoljenosti noviciata pa so uporabljati tudi nanje. c. 677.

Vstop v društva laikov nabožnega namena se obče priporoča, ako so ta društva ustanovljena ali vsaj odobrena od cerkve. Svare pa se verniki pred tajnimi, sumljivimi, obsojenimi ali puntarskimi konventiklji. c. 684. Sprejem se izvrši po štatutih in pismeno na ta način, da se člane vpiše v člansko knjigo. c. 692. Ta vpis je pri vseh društvih potreben, katera so juristične osebe. c. 694 § 2. Ena oseba je lahko član več društev, le tretjeredniki ne smejo biti hkrati člani več tretjih redov. c.c. 693 § 2, 705. Religiozi lahko pristopijo k društvu, ki po mnenju predstojnika ni v nasprotju z njihovim stanom. Zabranjeno pa je vsem profesom, da pristopijo kakemu tretjemu redu. cc. 693 § 4, 704.

Po avstrijskem pravu se je smela svečana zaobljuba položiti šele po dovršenem 24. letu. Samo če je bil kandidat že 3 leta v samostanu, je zadostovalo za slovesno zaobljubo dovršeno 21. leto. Ker nastopi sedaj polnoletnost z 21. letom, je postala tudi svečana zaobljuba v tej starosti obče dopustna.

§ 101.

Pravno razmerje članov.

Z vstopom postane novi član deležen vseh dobrot in ugodnosti, ki so po pravilih, konstitucijah in privilegijih in po cerk-

venem pravu sploh s tem korakom zvezane. Obenem pa prevzame vse dolžnosti, ki so članom po predpisih naložene .

Na zunaj se redovniški stan razlikuje od laikov že po obleki (habitus). Samo člani cerkvenih zadrug smejo nositi tak kroj. Od srednjega veka so imeli tudi že novici svoj kroj, ki je bil različen od onega, ki so ga nosili člani. Po različnih stopnjah pripadnosti so tudi pravice in dolžnosti različne. Juristično važne in zanimive so imovinskopravne določbe glede novicov in profesov.

Novici uživajo vse privilegije in duševne milosti svoje zadruge. Med dobo preiskušnje se ne smejo odpovedati svojim beneficijem, tudi ne zasebni lastnini. Vsak ukrep proti temu pravilu je ničev. c. 568.

Predno stori priprosto zaobljubo, začasno ali trajno, mora novic izročiti za dobo, za katero je po zaobljubi vezan, svoje imetje v upravo tretji osebi in določiti, kako se naj dohodki uporabljajo. Ako je dobil član cerkvene zadruge imovino šele po položitvi priproste zaobljube, sme o njej ukrepati na sličen način, dokler ne stori slovesne zaobljube. V kongregacijah naj novic pred časovno zaobljubo napravi o svojem sedanjem in bodočem imetju testament. c. 569.

Zaobljuba pa ima sledeče pravne posledice:

Profes priprostih zaobljub ostane, ako konstitucije ne določajo kaj drugega, lastnik svojega imetja in ohrani tudi sposobnost do pridobivanja nadaljne imovine. Kar pa pridobi industria sua, torej po svoji marljivosti ali z ozirom na zadrugo, koji pripada (intuitu religionis), to postane last religije.

Njegovo imetje se upravlja, kakor je ukrenil kot novic. Spremembe so mogoče samo z dovoljenjem višjih predstojnikov in pod pogojem, da se ne glase v znatni meri v korist religije. Ako zapusti svojo zadrugo, zgubijo prejšnji ukrepi glede njegovega imetja veljavo. c. 580. Profesi priprostih zaobljub v kongregacijah ne smejo odsvojiti imovine na neodplaten način med živimi in tudi ne smejo spremeniti že napravljene oporoke brez dovoljenja predstojnika. c. 583.

Redovnik priprostih zaobljub mora tekom 60 dni pred slovesno zaobljubo razpoložiti pogojno s celim svojim imetjem, mora ga oddati. Po slovesni zaobljubi mora poskrbeti, da postane ta odsvojitev po državljanskem pravu veljavna. c. 581.

Vse, kar pripade profesu slovesne zaobljube, postane last reda, province ali samostana, pri onih redovih pa, ki niso sposobni, imeti lastno imovino, postane lastnica vseh pridobitev rimska stolica. c. 582.

Vsak profes trajnih zaobljub zgubi škofijsko pristojnost, pripadnost k svoji škofiji. c. 585.

Ako izvoli religioza pristojni kolegij na določeno vodilno mesto, mu je zabranjeno, brez pristanka predstojnika sprejeti volitev. Če postane religioz kardinal ali škof, ne izgubi pravic in dolžnosti kot redovnik, samo da ga one dolžnosti ne vežejo, ki niso v skladu z njegovim cerkvenim dostojanstvom. Zaobljuba pokorščine ga veže samo napram papežu. c. 626.

Redovnik, ki postane škof, apostolski vikar ali prefekt, lahko prosto uporablja in uživa svoje dohodke in pridobitke. Lastnina na novih pridobitkih pa pripade škofiji, vikariatu itd., ako je bil položil slovesne zaobljube. Ako pa po zaobljubi ni izgubil lastnine na svojem imetju, mu pripadeta tudi njega uprava in užitek, pridobitki pa mu pripadejo v last. Pri pridobitvah, ki ne veljajo njegovi osebi, pa mora upoštevati voljo darovalcev. c. 628.

Redovnik, ki je nastavljen na župniji, bodisi kot župnik, ali vikar, je vezan na zaobljubo in druge dolžnosti svoje religije v kolikor jih more ob svojem poklicu izpolnjevati. Darove za župljane, katoliške šole in pobožne, z župnijo zvezane zavode sme sprejemati in upravljati, pa vedno pod nadzorstvom predstojnika. Kot župnik ali vikar pa je religioz glede na svojo dušno-pastirsko poslovanje povsem podvržen nadzorstvu ordinarija, ne svojega predstojnika. Kršitve uradnih dolžnosti moreta kaznovati tako ordinarij kakor predstojnik, od kojih ga sme vsaki tudi odstraniti. c. 630, 631, 454 § 5.

Posledica obljub čistosti je pri priprostih zaobljubah oviralni, pri slovesnih pa razdiralni zakonski zadržek. cc. 1052, 1073.

Pri članih cerkvenih zadrug brez zaobljub se v pravnem oziru nič ne spremeni. Glede na njihove pravice in dolžnosti v dotični skupnosti so merodajne konstitucije. Ti quasireligiosi vživajo privilegije klerikov, ne pa prednosti redovnikov. c. 680.

Člani drugih cerkvenih društev vživajo zgolj pravice in milosti svojega društva in so vezani izpolnjevati dolžnosti, ki

so po pravilih društva združene s članstvom, v pravnem oziru pa se pri njih nič ne spremeni.

Civilno pravo normira posledice zaobljub po svoje, vendar pa so po obč. državlj. zak. te posledice zvezane samo s slovesno zaobljubo; priproste zaobljube za državljansko pravo, pa naj bodo časovne ali trajne, nimajo učinka. Slovesna zaobljuba čistosti tvori pri nas razdirajoči zakonski zadržek. § 63 o. d. z. Oni, ki je slovesno zaobljubil večno siromaštvo, praviloma nima oporočne sposobnosti (§ 573 o. d. z.). Tudi samostanu ne pripade, kar bi pripadlo njemu, ako ne bi bil profes. Pred slovesno zaobljubo sme vsak profes po prostem prevdarku s svojim imetjem razpolagati ali že med živimi, ali pa napraviti oporoko. Ako tega ne stori, se poveri uprava njegove imovine posebnemu skrbniku, po smrti profesa pa pripade njegovim zakonitim dedičem.

O tem, kar prepusti zadruga svojim članom v prosto porabo (peculium), profesi tudi po državljanskem pravu veljavno razpolagajo. Izjeme prizna državno pravo tudi za redovnike, ki so zaposleni izven reda, ki so iz reda izstopili itd.

Cerkvene zadruge kot pravne osebe pa niso ovirane v pridobivanju imetja ne med živimi, ne za slučaj smrti, ker pri nas niso v veljavi nikaki amortizacijski zakoni.

§ 102.

O izstopu in odpustu iz redov in kongregacij, o prestopu v drugo religijo ali v drugi svojepravni zavod istega reda.

Zakon pozna dva načina, kako se življenjska skupnost za kandidate in člane religij, ki je nastopila s sprejemom v zadrugo, zopet pretrga. Prvi se označuje kot egressus e religione, drugi je dimissio religiosorum, tedaj izstop in odpust. Prestop pa pomeni izstop z istočasnim novim vstopom.

A. Izstop.

Za dobe noviciata je izstop vsem kandidatom vsak čas popolnoma prost, a tudi zadruga sme novica vsak hip prosto odsloviti.

Kadar pa je storil kandidat časovne zaobljube, je postalo zanj skupno življenje po pravilih religije za določeno dobo obvezno. Trajno vez med religiozom in zadrugo pa vstvarijo šele trajne zaobljube.

V celem štejemo štiri primere izstopa; prva dva sta v soglasju z zakonitimi določili, imenovati jih smemo legitimne, zadnja dva pa sta v nasprotju s predpisi zakona, torej ilegitimna.

1. Religioz časovnih zaobljub po preteku zaobljubljene dobe lahko prosto zapusti samostan. Ravno tako pa ga sme religija iz pravičnih in pametnih razlogov izključiti od ponovitve časovnih ali položitve trajnih zaobljub. Bolezen pa je smatrati za pravičen razlog samo v slučaju, da jo je religioz pred zaobljubo v hudobnem namenu (dolose) zamolčal in prikrival (c. 637).

2. Med zaobljubljeno dobo je potrebno za izstop dovoljenje papeža, če je religio juris pontificii; ako je religio juris dioecesani, daje dovoljenje krajevni ordinarij. Ako se glasi dovoljenje na bivanje izven samostana za prehodno dobo, se imenuje indultum exclaustrationis, ako je podeljeno trajno, se zove indultum saecularizationis (c. 638).

Učinek je različen. Exclaustratus ostane vezan po zaobljubah in drugih dolžnostih, ki mu jih nalaga religio, kolikor so z življenjem izven samostana spojljive. Zunanji samostanski kroj mora odložiti, glasovalna pravica je ukinjena, vsa duševna dobra religije pa mu ostanejo. Pokorščina napram samostanskemu predstojniku se spremeni v pokorščino napram ordinariju (c. 639).

Saecularizatio pa pomeni ločitev od religije, odložiti se mora samostanski kroj, učinki zaobljub in dolžnosti reda ugasnejo, na njih mesto stopijo obče dolžnosti klerikov, ako je bil izstopivši religioz majorist. Ako z dovoljenjem papeža na novo vstopi v samostan, mora ponoviti noviciat in zaobljube (c. 640).

Religioz višjih posvečenj, ki vsled zaobljub ni izgubil škofijske pristojnosti, se mora vrniti po izstopu v svojo škofijo in škof ga mora sprejeti. Če je pa njegova škofijska pristojnost vsled zaobljub ugasla, se mora osnovati nova, inače svojega posvečenja ne sme izvrševati (c. 641). Vsak iz samostana nazaj v svet stopivši religioz pa postane izključen od vseh važnejših in uglednejših mest v cerkveni službi ali v cerkvenih šolskih zavodih (c. 642).

Izstopivši religioz ne sme za svoje delo v samostanu od religije nič zahtevati. Če je pa bivša nuna ali sestra bila sprejeta brez dote in nima lastnega premoženja za vzdrževanje, ji naj religija iz milosti nakloni primerna sredstva za povratek domu in za preživljanje v prvem času. Višina te podpore naj se določi sporazumno ali če to ni mogoče, po ordinariju (c. 643).

3. Kdor zapusti samostan samovoljno, je ali apostata a religione ali pa

4. fugitivus.

Apostata a religione je religioz trajnih zaobljub, ki je ostavil samostan brez dovoljenja v namenu, da se tja ne vrne več, ali ki se je odstranil sicer z dovoljenjem, ki se pa ne vrne v namenu, da se ogne samostanski pokorščini.

Zla namera se domneva, ako se religioz tekom enega meseca ni niti vrnil niti pokazal namena, da hoče to storiti.

Fugitivus je oni, ki zapusti brez dovoljenja samostan, ki pa ima namen, da se tja povrne.

Apostata in fugitivus, ki ostaneta vezana na zaobljube in pravila, se morata takoj vrniti v samostan in predstojnik jih mora, če se skesana zopet zglasita, sprejeti. c. c. 644, 645.

B. Odpust religiozov.

Razlikovati je več primerov.

1. Odpust ipso facto.

Kot po zakonu vsled dejanja samega odpuščeni (ipso facto legitime dimissi) so smatrati:

a) religiozi, ki so javno odpadli od katoliške vere;

b) ki so ubežali z osebo drugega spola;

c) ki so sklenili ali poskusili skleniti zakon, dasi samo civilen.

Dejanje samo mora predstojnik ugotoviti in spis shraniti. Odpust pa je izvršen s tem, da predstojnik izda po predpisih konstitucij popis dejanja (declarationem facti). c. 646.

2. Odpust religiozov časovnih zaobljub.

Člana religije papežkega prava more odpustiti najvišji predstojnik ob pristanku sosveta, posvedočenem po pismenem tajnem glasovanju; nuno ali sestro pa krajevni ordinarij. Ako je samostan podložen moškemu redu, izrečeta odpust ordinarij in superior regularis, katerim mora predstojnica s svojim sosve-

tom zadevo pismeno posvedočiti. V kongregacijah juris dioecesani je za odpust pristojen ordinarij, ki pa naj svoje pravice ne izvršuje brez vednosti ali proti volji predstojnikov.

V vsakem slučaju je odpust dovoljen samo, če so:

a) podani za to težki vzroki ali na strani religije ali na strani religioza. Zadosten razlog za odpust je pomanjkanje samostanskega duha, ki vstvarja drugim pohujšanje, ako ostanejo vrh tega opetovani opomini in primerne pokore brez uspeha. Slabotno zdravje pa ne tvori takega razloga, če se ni ob sprejemu namenoma prikrivalo.

b) Če so ti razlogi predstojniku, ki izreče odpust, znani, dasi ne formalno dokazani.

c) Če je o njih obveščen tudi religioz, kojemu je bila dana prilika, da se prosto izjavi in kojega zagovor je bil predložen tudi predstojniku, ki ima o odpustu odločiti.

Proti odloku se sme religioz pritožiti na ap. stolico in pred rešitvijo rekurza nima odpust pravne moči. Ženskam se mora dati potrebna podpora in prižívitek (c. 647).

Odpuščeni religioz je razrešen vseh dolžnosti napram religiji. Če je majorist dobi svojo škofijsko pristojnost nazaj. Če je minorist, pa postane povsem zopet laik.

3. Odpust religiozov trajnih zaobljub v klerikalnih neeksemptnih ali v laikalnih religijah.

a) Pri moških religijah.

Pogoj za odpust so trije delikti, dvakratni opomini in izostalo poboljšanje. Zakrknjenost mora biti tedaj očividna.

Delikti morajo biti zunanje narave in nasprotovati ali občemu ali pa posebnemu, za religioze veljavnemu pravu. Vsi morajo biti iste vrste ali pa vsaj med seboj slični, da se po njih spozna pokvarjena, v zlo obrnjena volja. Zadostuje pa tudi en sam trajni delikt, ki se po brezuspešnih opominih pomnoži na tri.

Pred opominom morajo biti delikti ali notorični, ali priznani ali dokazani po preiskavi. Grešnika mora opomniti višji predstojnik ali sam ali po pooblaščencu. Opomini se morajo izreči po prvih dveh deliktih, če gre pa za nadaljevano stanje, je treba, da leži med prvim in drugim opominom razdobje vsaj treh dni.

Opomini naj bodo zvezani s primernim poukom. Višji predstojnik naj naloži grešniku primerno pokoro in kazen, od katerih je pričakovati poboljšanja in zadoščenja za dano pohujšanje. Ob potrebi naj višji predstojnik grešnika premesti v drugi zavod, kjer bo nadzor uspesnejši in priložnost za greh manjša. Obenem z opominom je zapretiti z odpustom.

Ako religioz po drugem opominu zagreši nov delikt ali če vztraja še nadalje pri prvotnem, se domneva, da je nepoboljšljiv (c. c. 649, 656—662).

Če je vse to ugotovljeno in se je izrekla večina glasov v zavodu za odpust, sklepa o zadevi dokončno najvišji predstojnik s svojim sosvetom, ako je religio juris pontificii; odlok pa se mora dati v potrdilo apostolski stolici. Če pa je religio j. dioeces., izreče odpust krajevni ordinarij po svojem modrem prevdarku. c. 650.

b) Pri ženskih religijah.

Tudi za odpust članic ženskih religij trajnih zaobljub, slovesnih ali priprostih, so težki zunanji pregreški in nepoboljšljivost, dokazana po neuspešnih poskusih, doseči spreobrnjenje, pogoj.

Tudi nuni ali sestri se mora nuditi prilika prostega zagovora (c. 651).

Ako je religio j. dioeces., je stvar krajevnega ordinarija dotičnega zavoda, da zadevo preišče in izda odlok o odpustu.

Če gre za nuno, mora ordinarij vse spise s svojim in z mnenjem predstojnika reda, kateremu je ženski samostan eventualno podrejen, vposlati kardinalski kongregaciji za redovniške posle.

Ako gre pa za sestro kongregacije papežkega prava, predloži najvišja predstojnica vse spise in listine imenovani kardinalski kongregaciji, ki dokončno odloča, kaj je v vsakem slučaju ukreniti. c. 652.

c) Odpust v nujnih primerih.

V slučajih težkega zunanjega pohujšanja in škode, ki grozi zavodu, sme višji predstojnik ob pristanku svojega sosveta, in če preti po zamudi nevarnost in ni časa obrniti se do višjega predstojnika, sme s pristankom svojega sosveta in ordinarija celo lokalni predstojnik religioza takoj poslati nazaj v svet. Sa-

mostanski kroj se pridrži v zavodu, zadeva pa se predoži po ordinariju ali višjem predstojniku, če je prisoten, takoj sveti stolici v presojo. c. 653.

3. O sodnem postopanju radi odpusta članov eksemptnih klerikalnih religij trajnih zaobljub.

Pred odpustom se mora izvršiti sodno postopanje ter so vsi privilegiji temu predpisu nasprotne vsebine odpravljeni.

Sodbo izreče sodišče, obstoječe iz najvišjega predstojnika religije ali samostanske kongregacije in njegovega sosveta ali kapitlja, ki šteje vsaj štiri religioze. Če jih ni toliko, morajo predsednik in člani sosveta ali kapitlja število po drugih religiozih dopolniti.

Predsednik določi v sporazumu s člani sodišča javnega obtožitelja.

Predmet obtožbe tvori krivda obtoženca, ki mora biti ugotovljena na način, opisan pod B točka 2 tega §-a. V to svrho mora neposredni višji predstojnik, po završenih brezuspešnih opominih in poboljševalnih odredbah vse spise in dokaze vposlati najvišjemu predstojniku. Ta pa jih izroči javnemu obtožitelju, da stavi svoje predloge.

Obtožitelj sme preiskavo dopolniti. Ako predlaga obtožbo, se mora uvesti postopanje, predpisano v prvem delu četrte knjige. V postopanju treba ugotoviti izvršene delikte, dvakratne opomine in izostalo poboljšanje.

Ako se je sodišče, zvesto premotrivši izvajanja in predloge obtožitelja in obtoženca, prepričalo, da so dokazi zadostni, naj proglasi sodbo na odpust. Ta sodba postane izvršljiva šele, ko jo je potrdila kardinalska kongregacija. Le-tej mora predsednik sodišča čimpreje vposlati vse spise.

Za oddaljene kraje in navadne slučaje je najvišji predstojnik upravičen, da pooblasti vsaj tri izkušene in modre religioze, da izrečejo kot delegirani sodniki po predpisanem postopanju odpust. c. 663—667.

Ako izrečeta odpust iz nujne potrebe neposredni višji ali lokalni predstojnik, se mora proti odpuščenemu religiozu takoj uvesti v zakonu predpisano postopanje. c. 668.

4. Posledice odpusta religiozov trajnih zaobljub.

Odpuščen religioz trajnih zaobljub ostane po zaobljubah vezan, ako konstitucije ali poseben papežev indult ne določajo kaj drugega.

Odpuščen minorist postane povsem zopet laik. c. 669.

Klerik višjih posvečenj, ki je zagrešil delikt po c. 646 (zgoraj pod A 1.) ali ki je odpuščen radi zločina, za kojega je določena po občem pravu kot kazen infamia juris, depositio ali degredatio, izgubi za vedno pravico, nositi duhovniško obleko. c. 670.

Ako je bil njegov pregrešek ložje vrste od ravnokar omenjenih, nastopi kot posledica odpusta suspensio a sacris, ki traja tako dolgo, da dobi odvezo od sv. stolice. Kardinalska kongregacija more v tem primeru ukazati, da naj biva, oblečen kot posvetni duhovnik, v določeni škofiji. Obenem se škofu naznanijo razlogi odpustitve. Škof naj potem moža odkaže v poboljševalni zavod, ali pa ga naj izroči pobožnemu in modremu duhovniku v nadzorstvo. Če se religioz ne vkloni, potem mu je pravica do duhovske obleke takoj odvzeta in prejšnji njegov zavod nima napram njemu nikakih obveznosti več. Če se pa kaže pokornega in poslušnega, potem mora prejšnja religija v roke ordinarija zanj plačevati podporo (subsidium caritativum) za njegovo vzdrževanje, če nima potrebnih sredstev od drugod. Ako se odpuščeni uda duhovna nevrednemu življenju, potem naj ga ordinarij po preteku enega leta ali že poprej izbacne iz poboljševalnice ter mu odvzame podporo in odreče pravico do duhovske obleke. O tem svojem ukrepu mora ordinarij obvestiti rimsko stolico in zadrugo, kateri je odpuščeni prej pripadal. Če je pa tekom enega leta kazal dobro vedenje, tako da se sme upati na njegovo poboljšanje, potem naj ordinarij njegovo prošnjo, da se ga odveže od suspenzije, v Rimu podpira in mu po ugodni rešitvi zopet dovoli izvrševanje duhovniškega poklica, da zamore od njega dohodkov živeti (c. 671).

Odpuščeni religioz, ki ni razrešen storjenih zaobljub, se mora vrniti v samostan in ta je zavezan ga sprejeti, ako je dokazano popolno poboljšanje za dobo treh let. Težki pomisleki proti vrnitvi v samostan na tej ali oni strani se morajo predložiti apost. stolici. c. 672 § 1. Če ni več vezan po zaobljubah,

potem naj dela duhovniško službo pod nadzorstvom škofa, ki ga dobrohotno sprejme. Če takega škofa ne najde, je treba poročati v Rim. c. 672 § 2.

Glede polreligiozov (quasireligiosi), ki niso storili zaobljub, je pri izključenju postopati po enakih načelih: »congrua congruis referendo«. c. 681.

Iz nabožnih društev laikov se sme člane izobčiti le iz pravičnih razlogov. V vsakem slučaju je mogoč rekurz na ordinarija. Pa tudi ordinarij sme odpustiti člane iz nabožnih društev. c. 696.

Poseben primer izstopa je:

C. Prestop v drugo religijo (transitus in aliam religionem).

Prestop religioza iz ene religije v drugo, četudi strožjo, ali iz enega samostana sui juris v drug zavod take vrste je mogoč samo z odobrenjem apost. stolice (c. 632). Pri prestopu iz samostana v drug samostan istega reda veljata noviciat in zaobljube v prejšnjem zavodu tudi za novega. Ob prestopu v drugo religijo pa je potreben noviciat in nova zaobljuba. Med noviciatom v novi religiji veljajo pravice in dolžnosti v prejšnjem zavodu za ukinjene, zaobljube pa vežejo naprej in sicer stopita glede pokorščine na mesto prejšnjega predstojnika novi predstojnik in magister novitiorum. c. 633. Ako v novi religiji ne pride do zaobljub, potem se mora religioz vrniti v prejšnji svoj zavod (če ni med tem doba zaobljub potekla). Religioz trajnih zaobljub se mora v novi religiji po noviciatu ali po morebitni podaljšani dobi preskušnje brez časovnih zaobljub pripustiti takoj k trajnim zaobljubam ali pa se mora vrniti v prejšnjo religijo. c. 634.

S prestopom ugasnejo pravice v dosedanjem zavodu ali zadrugi in sicer ali z dnevom prestopa, ali pa šele z novo zaobljubo, kjer je ta potrebna. Obenem se pridobe pravice v novi religiji. Kar je prejšnja zadruga (religio vel monasterium a quo) z ozirom na izstopivšega člana pridobila, ostane njej; dohodki iz dote in drugi osebni dohodki novica (novicinje) pripadejo že med novim noviciatom, dota sama pa šele po zaobljubi novi zadrugi. c. 635. Moč prejšnje zaobljube preneha, čim se položi nova.

III. Poglavje.

Vodstvo cerkvenih zadrug in življenje v njih.

§ 103.

Ustava in uprava cerkvenih zadrug.

Na čelu svojepravnih samostanov starih redov stoji opat (abbas) ali pri nunah opatica (abbatissa). Od 10. stoletja naprej so se posamezni, preveč ločeni samostani začeli združevati v kongregacije in ukazalo se je vsem redovom, da se morajo sestajati njih opatje in priorji (priores conventuales) vsaka tri leta po pokrajinah in deželah v generalni kapitelj, da se posvetujejo o skupnih zadevah in da volijo predsednike in vizitatorje (c. 7. X. III. 35. Trid. sess. XXV. de regul. c. 8). Nad vsemi benediktinci je stal poprej opat samostana Monte Cassino, sedaj pa je abbas primas črnih benediktincev opat zavoda Collegium Anselmianum v Rimu. (Leo XIII. »Summum« 12. jul. 1893).

Pri mendikantih in njim sorodnih redovih ter pri jezuitih je na čelu vsakega samostana predstojnik (prior, praepositus, rector, guardianus, superior, praesidens). Več samostanov je združenih v provinco, kateri načeluje provincial (prej minister sedaj superior provincialis), red kot celoto pa vodi supremus religionis moderator, prej minister generalis, ki stoluje navadno v Rimu.

Tudi pozneje nastale moške in ženske kongregacije so organizirane kot celota ali povsem slično kakor mendikanti, ali pa obstoja vsaj ozka vez med materinskim samostanom in mlajšimi zavodi.

Najvišji predstojnik vseh religiozov je papež, njemu so dolžni vsi člani redov in kongregacij že po svojih zaobljubah brezpogojno pokorščino.

Že od srednjega veka naprej za uglednejše cerkvene zadruge od papeža postavljeni kardinali-zaščitniki (Cardinalis protector) pa ne izvršujejo, ako nimajo v to posebnega pooblastila, nikake jurisdikcije ne napram religiji, ne napram članom; tudi se ne smejo vmešavati v notranjo disciplino in v upravo imetja, ampak naloga jim je edino ta, da skrbe za dobrobit poverjene jim zveze s svojim svetom in s svojim varstvom. c. 499. Vsaka moška religio juris pontificii ima razun tega še

svojega generalnega prokuratorja, ki opravlja njene zadeve pri sv. stolici. Konstitucije določajo, kako se ga imenuje in odstavi. c. 517.

Tudi religiozi so podvrženi oblasti ordinarija. V mejah zakona velja to celo za eksemptne religioze. Nune, ki so po konstitucijah podrejene višjim regularnim predstojnikom, so podvržene škofu samo v toliko, v kolikor to zakon izrecno določa, drugače je njih višje oblastvo regularni superior. c. 512.

Predstojniki — superiores — so po različnih religijah različno stopnjevani. Razlikujejo se višji (superiores majores) in nižji predstojniki (sup. minores, locales). Ravno tako se dele sosveti ali kapitlji ob strani predstojnikov v generalne, provincialne in lokalne kapitlje. Lokalne kapitlje za nižje predstojnike tvorijo dotični konventi. Kako se postavljajo predstojniki, določajo konstitucije, in sicer se jih ali imenuje (pri jezuitih imenuje vse predstojnike general. Generala izvoli generalni kapitelj dosmrtno), ali pa voli. Višji predstojniki naj se postavijo, če konstitucije ne določajo drugače, za krajši čas, ne za trajno, lokalni največ za dobo treh let. Po preteku te dobe se jih sme zopet imenovati ali voliti, ne pa trikrat zaporedoma v istem zavodu c. 505. Za mesto predstojnikov po zakonu niso sposobni (so tedaj inhabiles) oni, ki še niso 10 let člani zadruge in ki niso zakonsko rojeni. Kdor ni vsaj 40 let star, ne sme postati generalni predstojnik; istotako ne sme postati nuna ali sestra mlajša od 40 let prednica v samostanu. Za druge superiores majores zadostuje starost 30 let. c. 504.

Za volitve, ki jih vrše kapitlji, — in sicer volijo pri novejših regilijah provincialni kapitlji praviloma tako pokrajinskega kakor tudi lokalne predstojnike, generalni kapitelj pa najvišjega predstojnika, — so merodajne splošne določbe občega prava in posebni predpisi konstitucij, v kolikor ne nasprotujejo zakonu. Vsako vplivanje na glasovalce (suffragiorum procuratio) je prepovedano. Postulacija je dopustna samo v izrednih primerih, ako je konstitucije sploh ne izključujejo. c. 507. Pred volitvijo višjih predstojnikov v moških religijah morajo vsi glasovalci pod prisego obljubiti, da bodo volili tiste, ki jih pred Bogom smatrajo za poklicane (quos secundum Deum eligendos esse existimaverint). c. 506 § 1.

V nunskih samostanih se vrši volitev prednice pod predsedstvom ordinarija ali njegovega odposlanca, ki pa ne sme

prestopiti klavzure. Če pa samostan ni podrejen škofu, predseduje volitvi superior regularis. Pa tudi v tem primeru ima ordinarij pravico, da predseduje volitvi osebno ali pa ji prisostvuje po svojem odposlancu. V to svrho se mu morata dan in ura volitve pravočasno naznaniti. Dva duhovna, ki pa ne smeta biti spovednika nun, vršita pri volitvah posel skrutatorjev. Pri ženskih kongregacijah predseduje zboru, ki ima voliti generalno predstojnico, ordinarij volilnega kraja. Pri kongregacijah juris dioecesani ima ordinarij pravico, po svoji vesti (pro conscientiae officio) volitev potrditi ali zavreči. c. 506.

Uredbo in ustavo kapitljev, pravico članov do glasovanja določajo konstitucije in pravila posamnih zadrug. Lokalni kapatelj ali konvent tvorijo vsi polno upravičeni člani samostanske občine. Po današnjem pravu so to pri redovih navadno le profesi slovesnih zaobljub. c. 578 štev. 3. Bratje laiki so navadno izključeni. V centraliziranih zvezah se nahajajo tudi provincialni in generalni kapitlji, ki obstoje iz provincialnih in lokalnih predstojnikov in tudi posebno imenovanih svetovalcev (definitores).

Poleg kapitljev se poslužujejo najvišji, višji in lokalni predstojniki cerkvenih zadrug še posebnih sosvetov, obstoječih iz treh do štirih religiozov (consiliarii), na kojih mnenje in pristanek so po zakonu in konstitucijah v izvestnih primerih vezani. c. 516 § 1

Za upravo imovine se postavljajo posebni upravitelji, oeconomi, in sicer oeconomus generalis, ki vodi upravo celotne zveze, oeconomus provincialis za posestva province in oeconomus localis za imetje posamnih konventov. Upraviteljstvo imovine konventa prevzame lahko tudi predstojnik sam, ni pa to dopustno pri posestvih province in celotne zveze. Upravitelja postavlja višji predstojnik v sporazumu s svojim sosvetom, ako ni v konstitucijah kaj drugega določeno. c. 516 §§ 2—4.

Seveda so v različnih samostanskih zavodih še različna druga dostojanstva in officia. Samo častni naslovi pa niso več dopustni in se ne smejo več podeljevati. c. 515.

Natančne predpise ima zakon glede spovednikov v samostanskih zavodih (c.c. 518—530). Spovedniki se dele v redne in izredne. Iz vseh določil je razviden jasen namen, da se strogo zasigura spovedna tajnost in zajamči religiozom polna možnost odkritega priznanja svojih grehov, ne da bi se morali bati zlih

posledic. Posebno je naglašeno, da naj predstojniki ne spovedujejo podrejenih religiozov, razun ako ti sami za to prosijo. c. 518 § 3. Vsi spovedniki morajo biti od škofa potrjeni ter imajo oblast, da odvežejo tudi od pridržanih grehov. c. 519. Spovedniki za nune in sestre potrebujejo še posebnega odobrenja in se nikakor ne smejo vmešavati v zunanje ali notranje upravne posle samostana. c. 524 § 3.

Glede službenega delokroga samostanskih organov je pripomniti, da imajo v obče samo potestatem dominativam, neko vodstveno in disciplinarno oblast nasproti ostalim članom zveze, ki jo morajo vršiti po določbah zakona in konstitucij. Samo pri eksemptnih duhovniških religijah vrše predstojniki cerkveno jurisdikcijo nad podrejenimi jim člani pro foro utroque, to pa seveda v mejah, ki jih določa zakon (c. 501 § 1).

Področje in delokrog predstojnikov sta navadno razvidna že iz njihovega naslova.

Supremus religionis moderator je predstojnik celotne zveze, on ima oblast čez vse province in zavode, čez vse člane zveze, seveda vse to v mejah, začrtanih po konstitucijah.

Upravitelji imovine stoje pod odstvom predstojnikov (officio suo fungantur sub directione superioris c. 516 § 2).

Predstojnikom zakon strogo predpisuje, da razglašajo in izvajajo vse za religioze izdane apost. dekrete, da jih v razdobjih vedno spet dajo javno prečitati istotako kakor konstitucije, ki se morajo vsaj vsako leto enkrat razglasiti. Dvakrat na mesec se vrši poseben krščanski pouk za konverze in familiares t. j. služinčad, ki naj bo uravnan po duševnem obzorju prisotnih (c. 509). Posebne določbe zakona se nanašajo še na vizitacijo samostanov po višjih predstojnikih in po ordinarijih (cc. 511 do 513), na dolžnost, dajati poročila v Rim c. 510, na nego bolnih in pogreb umrlih religiozov (c. 514).

Vsi ti predpisi se imajo slično uporabljati tudi na zavode polreligiozov. c. 675.

V nabožnih društvih laikov so predvsem merodajni statuti, pravno priznana pa je njih pravica do zborovanja in njih avtonomija (jus edendi peculiares normas, quae ipsum sodalitium respiciant). Na občnih zborih se določijo tudi nižji organi teh društev (administratores bonorum, officiales et ministri). Pri bratovščinah ima ordinarij pravico do nadzorstva in potrditve sklepov. c. c. 697, 715.

Predpisi državnih zakonov so merodajni tudi glede samostanskih organov (državljanstvo, naobrazba, moralna neoporečnost). Pred volitvijo opata ali drugega dosmrtnega konventnega predstojnika, se mora prositi politično oblastvo II. instance za odobrenje. Izvoljeni mora biti od vlade potrjen. Volitvi sme prisostvovati poseben pooblaščenec vladarja. Nabožna društva in bratovščne so podvržene določilom drž. društvenih zakonov (v Slov. in Dal. zak. 15. nov. 1867 d. z. št. 134).

§ 104.

Življenje v samostanih in disciplina.

Naravno je, da so razlike v posamnih redovih in kongregacijah, da celo pri posamnih zavodih iste religije mnogovrstne, ker so pač merodajni poleg skupnih pravil tudi krajevni običaji. Prvotni namen meništva je bil sploh ta, da v strogem samozatajevanju stremi za popolnostjo. Težke pokore, samotrpinčenja, post itd. so bila sredstva v dosego krščanske popolnosti. Poleg tega pa tudi telesna dela, vse pod nadzorstvom predstojnika in v strogi pokorščini do njega. Seveda je bila disciplina v začetku še dosti strožja kakor je dandanes, a tudi sedaj so po nekaterih redovih in kongregacijah predpisi glede pokore, posta in pobožnih vaj še silno strogi in zahtevajo od članov mnogo samozatajevanja.

Vsi religiozi, predstojniki in podložniki so zavezani, da strogo izpolnjujejo to, kar so obljubili pri zaobljubah. Razun tega pa morajo vse svoje življenje urediti po duhu pravil svoje zveze. Zakon ima sledeče določbe:

1. Predvsem se mora najstrožje varovati skupno življenje v vseh ozirih, tudi glede najnavadnejših vsakdanjih potrebščin, kakor hrane, obleke, orodja; vse mora biti za vse enako. Kar pridobe posamni člani s svojo delavnostjo, pripade skupnemu imetju. Tudi denar in druge podobne vrednote se morajo hraniti v skupni blagajni. Povsodi in vedno, v samostanu in izven njega, mora vsak nositi redovniško obleko. Samo iz tehtnih razlogov sme višji predstojnik, v nujnih slučajih tudi lokalni, glede obleke dovoliti izjemo (c. 596).

2. Predpisano je, da se morajo vsi religiozi vsako leto udeležiti duhovnih eksercicij. Dalje tudi, da vsi, ki niso ovirani, vsak dan prisostvujejo sv. maši, da opravljajo premiš-

ljevanja (orationi mentali vacent) ter da gredo vsak teden k spovedi. Predstojniki naj spodbujajo svoje podložnike, da gredo dnevno k obhajilu. Ako posamni član po spovedi stori težak pregrešek, ali pa če je v pohujšanje drugim, se mu mora prepovedati nadaljno obhajilo. Določbe pravil in konstitucij so vedno v prvi vrsti merodajne, predpisi zakonika označujejo samo splošno smer (vim dumtaxat directivam habent). c. 595.

3. V zvezah moških ali ženskih religiozov, ki imajo po štatutih opravljati službo v koru, se mora vršiti vsak dan skupno petje psalmov in predpisanih molitev, razun tega naj se v moških in po možnosti tudi v ženskih samostanih čita dnevno predpisana konventna maša. Redovniki, (regulares), ki se ne udeleže molitev v koru, morajo zase moliti brevir. Laikov pa ta dolžnost ne zadene. c. 610.

4. Religiozi se morajo udeleževati cerkvenih svečanosti svojega okraja. Oni morajo biti na razpolago, kadar je potrebna pomoč v dušnem pastirstvu in ordinarij ali župniki tako pomoč zaprosijo. c. 608. Če je samostanska cerkev obenem župna cerkev, se imajo uporabljati glede razmerja med župnikom in konventom norme c. 415, ki veljajo glede sličnega razmerja na kapiteljskih cerkvah. S tem, da se opravlja po redovnikih divinum officium, ne sme trpeti pridiga in krščanski nauk za župljane. Pri nunskih cerkvah se ne smejo ustanavljati župnije. c. 609.

5. Posebno omeniti so še vsled svoje važnosti za samostansko disciplino klavzura in študije.

Klavzura pomeni strogo ločene samostanske prostore, v katere je prepovedan vstop vsem tujcem in kojih ne smejo zapustiti člani zavoda. V zgodovini so imeli različni samostanski prostori različne pravice in prednosti. Nekateri so služili kot azil, v drugih se je izvrševalo sodstvo, zopet drugi so pristojali zaščitniku samostana, vogtu, ostali pa menihom ali nunam. Sedaj se ločijo prostori v samostanih samo v dostopne in strogo ločene, v klavzuro. Kdor zapusti klavzuro brez dovoljenja, se po cerkvenih predpisih strogo kaznuje. Po zakonu se razlikuje papeževa klavzura od škofove. Pri papeževi klavzuri sme samo papež ali njegov delegat dovoliti izhod. (Izvzeti so seveda slučaji sile: požar, povodenj, kužne bolezni itd.). Kdor zapusti papeževo klavzuro brez papeževega dovoljenja, ga zadene excommunicatio, ki je pridržana papežu v odvezo.

Po kodeksu se morajo držati vsi r e d o v n i š k i samostani menihov ali nun (regulares) papeževe klavzure. Podvržena ji je cela hiša, ki služi članom za bivališče, z vrtovi in nasadi vred, do katerih imajo pristop samo religiozi. Izvzeta pa je cerkev, sakristija in prostor za govorilnico, ki naj bo čim najbolj mogoče blizu vhoda. Izvzeti so seveda tudi prostori za šole in bolnico, če so obče dostopni. Kje se klavzura začne in neha, mora biti natančno razvidno. Nje meje določi po konstitucijah višji predstojnik ali pri nunskih samostanih škof. Ta dva sta tudi upravičena, da dovolita spremembe. Klavzura pri nunskih samostanih naj se tako zagradi, da je nepoklicanim vsak vpogled onemogočen (c. 602).

Klavzurnih prostorov moških redov ne sme prestopiti nobena ženska, bodisi kakršnegakoli stanu ali starosti. Izvzete so samo soproge vladarjev (uxores eorum qui supremum actu tenent populorum principatum) in njih spremstvo (ne pa tudi soproge članov vladarske rodbine). c. 598. Če imajo redovniki konvikte za gojence ali dobrodelne zavode, se mora po možnosti oddeliti poseben del poslopja za religioze in dati pod klavzuro. Tudi prostore izven klavzure naj prestopijo osebe drugega spola le iz tehtnega vzroka in z dovoljenjem predstojnika. c. 599.

Vsakemu, brez ozira na spol, starost in na stan je prepovedano prestopiti klavzurne prostore n u n s k e g a samostana brez papeževega dovoljenja. Izvzeti so: a) krajevni ordinarij, ki pride vizitirat, ali regularni predstojnik ali drugi vizitator, ki pa morajo biti v spremstvu starejšega duhovnika; b) spovednik, ki pride deliti zakramente bolnim ali nuditi pomoč umirajočim; c) vladarji in njih soproge s spremstvom ter kardinali; d) prednica sme dovoliti z odobrenjem ordinarija, ki se ga v nujnosti presumira, vstop zdravnikom, kirurgom in drugim, katerih pomoč je potrebna. V vseh slučajih pa se mora postopati z vso previdnostjo (adhibitis debitis cautelis c. 600).

Nobena nuna ne sme po zaobljubi brez dovoljenja papeža zapustiti samostana razun v smrtni nevarnosti ali če preti drugo težko zlo. Ako je čas, mora ordinarij to nevarnost posvedočiti (scripto recognoscendum est c. 601). Klavzura nun, tudi tistih, ki so podrejene redovnikom, je pod nadzorstvom ordinarija, ki prestopke kaznuje. Pa tudi regularni predstojnik ima pravico

do nadzorstva in kaznovanja vsake nune, ki greši proti predpisom klavzure. c. 603.

V hišah kongregacij se je istotako držati klavzure, tako da z istimi izjemami kakor pri nunah nihče ne sme prestopiti ločenih prostorov. Vstop se pa pri kongregacijah sme po predstojnikih dovoliti tudi drugim osebam, toda le ex justis et rationabilibus causis, tedaj iz pravičnih in pametnih razlogov. c. 604.

V obče je dolžnost škofa, da pazi, da se predpisi strogo izpolnjujejo in da se razvade odpravijo. Gledati se mora na to, da tujci nimajo preveč prilike do razgovorov in da disciplina in duh pobožnosti ne trpita škode. c. 605.

Študije. c. c. 587—591. Vsaka religio, katere člani so vsaj deloma kleriki, naj ima svoje šole, ki morajo biti odobrene od generalnega kapitlja ali višjega predstojnika. V vsakem šolskem zavodu je obvezna vita communis, drugače se gojencev ne sme posvetiti. Ako zveza nima lastnih šol, potem naj pošlje svoje kandidate v šole druge duhovske zadruge ali v škofijski seminar, ali na kako katoliško univerzo. Kandidatje, ki so radi študij dalje časa odsotni od svojega zavoda, naj stanujejo v drugem zavodu svoje ali kake druge religije, nikdar pa ne pri zasebnikih. Za vso dobo študij morajo biti kandidatje pod nadzorstvom posebnega študijskega prefekta (praefectus seu magister spiritus). Verske dolžnosti se morajo tudi za dobe študij vestno izpolnjevati. Drugi posli pa naj se religiozom in prefektom nalagajo le v toliki meri, da ne trpe radi tega študije.

Religiozi, ki so v navadnih predmetih dobro poučeni, naj se bavijo vsaj dve leti s filozofičnimi in štiri leta z bogoslovnimi študijami v duhu tomistične skolastike po predpisih apost. stolice. Religiozi, ki so duhovniki, naj se podvržejo tudi še po končanih študijah za dobo petih let vsakoletni preizkušnji po učenih in uglednih patrih iz različnih panog cerkvenega znanstva. c. 590. V vsakem samostanu se mora vsaj enkrat mesečno rešiti vprašanje iz morale in liturgije ali tudi še druge stroke. Udeleževati se morajo reševanja teh vprašanj oni kleriki, ki so že storili zaobljube. c. 591.

Za polregioze veljajo glede študij in posvečenj isti predpisi kakor za posvetne duhovnike. Glede na verske dolžnosti pa se ne razlikujejo od pravih religiozov. V prvi vrsti pa je merodajno njihovo posebno pravo, štatuti in konstitucije. Vezani so tudi na klavzuro pod nadzorstvom ordinarija. c. 679.

Državno pravo ne prizna redovniškim predstojnikom nad njihovimi podložniki take oblasti, da bi imeli tudi pravico kršiti osebno svobodo (n. pr. z zaporom, ako ta ni prostovoljen) ali kaznovati na način, da bi trpela telesna varnost. Kazenski zakon in min. naredba 7. VIII. 1869 d. z. štev. 135 ščitijo tudi osebno svobodo religiozov.

IV. Poglavje.

Cerkveno zadružništvo v pravoslavni cerkvi.

§ 105.

Splošna načela.

Zadružno življenje se nam kaže v dveh oblikah: v meništvu in bratovščinah. Meništvo ima namen, da nudi možnost za dosego najvišje moralne popolnosti v skupnem življenju v samostanih, naloga bratovščinam je skupno delovanje članov v korist cerkvi in za moralno povzdigo družbe.

Pahomij je prvi udružil veliko število anahoretov (*ἀναχωρηταί, ἐρμιταί, καλόγηροι*) v skupno življenje, *κοινὸς βίος*. Skupna bivališča, *κοινόβια*, so se imenovala *μοναστήρια*. Od 4. stoletja naprej so nastali tudi številni ženski samostani. *Μοναστήρια διπλᾶ*, v katerih so se nahajali pod vodstvom predstojnika menihi in nune, je cerkev kmalu odpravila.

Prva pravila je sestavil Pahomij okrog l. 325., ki pa so bila nepopolna. Zato je Bazilij Veliki okrog l. 362. sestavil nova in sicer 50 obširnih in 313 krajših. V glavnem določajo pravila, da se mora menih svetu in njega udobnostim odreči in zato ne sme posedovati imetja; kar pridobi, postane last samostana, on sam je vezan na osebno siromaštvo. Dalje predpisujejo pravila pokorščino napram predstojniku, konečno zatajevanje vseh telesnih poželenj, v to svrho strogi post in naporno fizično delo. Menih mora storiti slovesno meniško zaobljubo, da se bo držal teh pravil. Ta pravila je sprejelo vse vzhodno meništvo; po njih so spisali v uglednejših samostanih štatute, *τύπικα*, ki so jih potem sprejeli vsi ostali samostani. Najvažnejši štatuti so: 1. jeruzalemski l. 561.; 2. statut samostana Studion l. 789. in 3. statut samostanov na gori Atos l. 970. Avtor studionskega statuta je Theodorus Studita. Po

vsebini so vsi statuti bistveno enaki, le z ozirom na krajevne razmere so med njimi neke razlike. Studionski statut so prevzeli vsi ruski samostani, po njem je spisan od nadškofa Save tudi statut za samostan Chilandar, po kterem se ravnajo vsi srbski samostani. Theodorus Studita je za pravoslavne samostane dokončno uredil notranje samostansko življenje.

§ 106.

Organizacija meništva.

I. Po stopnji asketičnega življenja spadajo menihi v 3 skupine:

1. Rasoforni monahi so oni, ki so bili sprejeti po dovršenem noviciatu v samostan, ki pa še niso položili zaobljub. Sprejem v samostansko občino se izvrši po posebni cerkveni ceremoniji v navzočnosti celega konventa. Ime prihaja od posebne obleke (ῥάσον), ki jo nosijo ti menihi. Rasofornim monahom je izstop iz samostana še mogoč.

2. Postriženi ali pravi monahi, ki so položili meniške zaobljube. Ime postriženik se nanaša na meniško tonzuro. Pravi menihi so na svoj stan trajno vezani in ne smejo več odložiti svoje stanovske obleke.

3. Shimonahi ali shimniki (σχῆμα = obraz, kanonski izraz za ponižnost) polože obljube kakor postriženiki, samo dosti strožje, in dobe tudi poseben kroj, h kateremu spada s križi okinčan plašč. Predstojnik sme le onega pripustiti k tem zaobljubam, ki je že 30 let zvesto izpolnjeval dolžnosti pravega meniha.

Meništvo je poseben stan med laiki in kleriki. Za cerkveno službo v monastirskih cerkvah se uporabljajo posvečeni menihi, j e r o m o n a h i i j e r o d j a k o n i. Meniške zaobljube tedaj ne tvorijo ovire za hirotonijo, pač pa episkopska hirostonija ukine moč zaobljub, ker je episkop zakoniti cerkveni vladar in dušni pastir, kateremu so drugi dolžni pokorščino.

Brez vsake izjeme so menihi in nune podložni eparhijskemu episkopu. Episkop je ravno tako upravičen kakor tudi zavezan, nadzorovati vse samostane in življenje v njih. Z dovoljenjem episkopa smejo menihi vršiti kakoršnokoli cerkveno ali celo tudi državno službo izven samostana.

II. Vstop v meniški stan. Vsak sme postati menih ali nuna, kajti meniško življenje je življenje pokore. Nikake posebne moralne ali intelektualne lastnosti niso v pravilih za vstop v meniški stan predpisane. Zahteva se samo:

a) predpisana starost. Basilij je določil za vstop v samostan dovršeno 16. ali 17. leto. Po vstopu prične čas preizkušnje ali noviciat, ki trpi navadno 3 leta. Ako se je izkazal kandidat za vrednega, se sprejme potem kot rasofor, zaobljube pa se polože po dovršenem 25., pri nunah po dovršenem 40. letu. (Sintagma M. Blastara M. 15).

b) svobodna, neizsiljena želja za vstop. Slaboumni in umobolni, ki niso pri zdravi zavesti, se ne smejo sprejeti. Ako so sprejeli navzlic temu tonzuro, je to neveljavno in manastirski predstojnik zapade kazni. (Sintagma M. Blastara M. 15).

c) nevezanost po drugih (rodbinskih, ekonomskih ali uradnih) dolžnostih. Zato poročene osebe ne morejo postati menihi ali nune, razun, ako se vstop v samostan izvrši v medsebojnem sporazumu zakoncev. Ako je tak zakonec položil meniško zaobljubo, velja zakon postavno za razvezanega, in oni zakonec, ki je ostal v svetu, se lahko na novo poroči. Zadolžene osebe, javni nameščenci, mladoletniki, se ne smejo sprejeti, predno dolgovi niso plačani ali predno niso dobili potrebnega dovoljenja.

III. Meniška tonzura. Meniška tonzura — postrig — je poseben slovesen čin, s kterim se kandidat formalno sprejme v zvezo menihov ter postane njen ravnopraven član. Pri tej priliki se ostrižejo kandidatu lasje v obliki križa.

Tonzuro izvrši manastirski predstojnik, igumen ali arhimandrit. Prisostvovati mora obredu oni menih, pod kojega vodstvom je kandidat dovršil 3 letno preizkusno dobo — kum (poručnik, priemec), ki izpričuje pred vsemi, da je njegov gojenec vreden, postati kaludjer. Postrig nun sme obaviti samo episkop.

Ceremonija je krajša pri sprejemu rasoforov, slovesnejša pri postrigu pravih menihov, ki polože zaobljube (zavete) čistosti, pokorščine in uboštva.

Po izvršeni tonzuri se ime dotične osebe vpiše v posebno knjigo, ki jo mora imeti vsak monastir, v kateri se zabeleži poleg novega še prejšnje ime in prejšnji poklic meniha, dan tonzure in predstojnika, ki jo je izvršil.

IV. Posledice meniških zaobljub in tonzure. Cerkveni očetje vsporejajo meniško tonzuro s krstom in zakonom in ji dajejo značaj neizbrisnosti. Zaobljube imajo pa tudi pravne posledice, pred vsem izvestne omejitve pravne sposobnosti menihov in sicer:

a) glede zasebne imovine. Kanoni določajo, da mora menih pred tonzuro razpoložiti s svojim imetjem, kar dobi po tonzuri, pripade samostanu, kojega član je. Enotnosti v tem pogledu pa ni in so predpisi v različnih partikularnih cerkvah različni. V Grčiji in Rusiji se nahajajo tudi menihi z zasebnim imetjem, srbsko gdj. pravo določa (zakonodavno rešenje od 9./V. 1849 k § 476 gdj. zak.), da sme koludjer razpolagati s svojo imovino samo pred vstopom v samostan, in da po smrti pripade njegov imetek monastiru. Lastnina mu potemtakem ostane, le testirati ne sme o njej in monastir je njegov zakoniti dedič.

b) menih ne sme stopiti v zakon in ne sme več odložiti svojega stanu. Nasprotna praksa — od l. 1823 dalje — v ruski cerkvi, kjer je menihom dovoljeno, da zopet zapuste samostan in da se oženijo (konzistorialni statut iz l. 1883 čl. 36 in čl. 349 IX. zv. ruskih državnih zakonov iz l. 1886), nima v kánonih nikake opore, pa tudi ni v nobeni drugi partikularni cerkvi udomačena. Dopušča pa se izstop na podlagi posebne prošnje tudi drugod, toda le v izrednih slučajih in kot razčinjenje kakor pri posvetnih svečenikih.

c) menihi v monastirih ne smejo opravljati porok in ne smejo služiti v nunskih samostanih.

d) menihi se ne smejo mešati v nikake posvetne, bodisi vojaške, politične ali gradjanske posle, zato ne morejo sprejeti nikakega varuštva in so izključeni kot priče pri civilnopravnih zadevah.

§ 107.

Monastiri.

Iz posameznih celic puščavnikov in asketov (κέλλιον), ki so se zgradile v naselbini, je nastalo skupno življenje menihov pod enotnim vodstvom. Taka naselbina je dobila ime λαύρα, lat. vicus in isti naziv je prišel pozneje v rabo za velike samostane z več poslopji. Nov monastir se sme zidati samo z dovoljenjem episkopa. Episkop vodi seznam vseh samostanov

v eparhiji, on blagoslovi začetek stavbe in posveti dovršeno zgradbo, izda o novem zavodu listino in potrdi v njej njegova posestva.

Nad neokrnjenostjo monastirskega imetja morata čuvati episkop in predstojnik (starešina). Imovino upravlja starešina pod nadzorstvom episkopa. Prepovedano je v kanonih (24. can. Chalced., 49. Trullanski), da se napravijo iz monastirov posvetna bivališča; bilo bi pa dopustno, samostan spremeniti n. pr. v kak cerkveni učni zavod, le da se imetje cerkvi ne odtegne. Sekularizacije tudi pravoslavna cerkev odklanja in obsoja.

Starešina se ima praviloma voliti, episkop pa volitev potrdi. Samostani v predvojni Srbiji se dele v tri razrede: prvega tvorijo po srbskih vladarjih ustanovljeni monastiri, — n. pr. lavre Studenica, Žiča, Kalenič itd.; drugega tvorijo izvestni taksativno našteti, tretjega pa vsi ostali monastiri. Starešine monastirov prvega razreda postavlja arhijerejski sabor, predstojnike vseh ostalih pa eparhijski episkopi. Starešina je postavljen trajno, odstaviti se ga more samo na podlagi sodbe duhovnega sodišča. Službeni naziv starešine je navadno arhimandrit ali iguman, prvi v večjih, drugi v manjših monastirih.

Nekteri monastiri so podrejeni naravnost patriarhu, ne eparh. episkopu. Ti se zovejo stavropigijski monastiri, od *σταυροπήγιον* lat. crucis fixio; križ, ki se zasadi pri polaganju temelja za novi samostan, pošlje patriarh, ne domači diecezan. Take monastire nadzira patriarh po svojih organih.

Posebne privilegije in neodvisnost pri upravi imetja so vživali tudi cesarski monastiri, kot ustanove prejšnjih vzhodnih cesarjev, in skoraj polno avtonomni so monastiri zgrajeni na gori Atos, Hagion Oros (Ajonoros), turško Aineros, ital. Monte Santo. V 8. stoletju so se na tej planjavi, iz koje se dviga gora Atos 1935 m visoko, naselili jako številni anahoreti okrog lavre Karyes, kjer je imel njih starešina svoj sedež. Največjo lavro je ustanovil l. 963. Grk Atanazij in l. 969. je dobila lavra svojo lastno ustavo od carja Ivana Timiskesa. Kmalu so nastale tam še druge lavre, ustanovljene deloma od bogatih Grkov, deloma od drugih narodnostij; tako n. pr. so zgradili Srbi monastir Chilandar.

Menihi so se po padcu Soluna l. 1430. podvrgli Turkom, obdržali pa so vse svobodščine, le turški uradnik se je naselil v mestu Karyes. L. 1783. je Carigrajski patriarh dal tej samostanski državi novo ustavo. Vlada je v rokah stalnega sabora zastopnikov vseh 20 samostanov, od kojih odpošlje v njo vsak po enega. Sabor ima odbor štirih epistatov, kterim predseduje protepistat. Ta vlada stoluje v mestecu Karyes. V celem je bilo pred vojno v vseh samostanih okrog

5000 menihov. Za vse je obvezna stroga askesa, mesene jedi so navadno izključene, samo idioritmiki zavživajo tudi jajca in meso. Nobena ženska ne sme na pološtok, prepovedane so vse domače živali ženskega spola. Vrtnarstvo, ribolov, rezljanje so obična dela menihov. Pa tudi študijam in umetnosti se posvečajo. Bogate zbirke starih in dragocenih rokopisov, nad 10.000 po številu, se nahajajo v samostanih, med njimi važne listine cesarjev, knezov in sultanov.

Omeniti so še svojepravni monastiri (*μοναστήρια ἰδιόρρυθμα* = monasteria sui juris), v kojih živi vsak menih za se v svoji celici ali hišici in se sam preživlja z lastnim imetjem ali zaslužkom. Ob nedeljah pa se vsi menihi shajajo k skupnemu obedu. Bavijo se ali s študijami ali z obrtjo. Od svojega zaslužka dajejo določeni del v monastirsko blagajno, z ostalim delom krijejo svoje potrebščine. Ob smrti zapuste svoje imetje navadno drugemu menihu, ako tega niso storili, pripade vse samostanu.

Poleg sedaj že maloštevilnih grških monastirov te vrste obstojajo slični zavodi v Rusiji (neobščežiteljnie), ki so nastali v drugi polovici 18. stoletja. Menihi živijo vsak zase, za hrano skrbi samostan, vse druge potreščine pa mora vsak menih iz svojih sredstev kriti. Kar pridobé, je njihovo, ne smejo pa testirati. Kar posedujejo ob smrti, pripade samostanu.

§ 108.

Notranja organizacija monastirov.

Pravice in dolžnosti starešin določajo kánoni, statuti, pa tudi dekreti, s kterimi jih škof postavi ali potrdi. Oblast predstojnikov napram menihom je smatrati kot očetovsko (prvotni naziv abbas).

Starešina ima ali n a j ima sosvet za vse važnejše zadeve, ki obstoji iz monastirskega vikarja, iz eklesiarha in iz ekonoma. Ta sosvet opravlja tudi sodstvo nad menihi pod predsedstvom vikarja, ki je prvi za starešino.

Eklesiarh je oni organ, ki mora skrbeti za notranji red v cerkvi in za božjo službo v smislu statutov.

Spovednik, ki mora biti vzet iz vrste najstarejših in najpobožnejših jeromonahov, spoveduje vse menihe vštevši starešino ter nadzira in pripravlja novice za postrig.

Ekonom vodi s svojimi pomočniki redno upravo monastirskega imetja, med njegovim pomožnim osobjem je najvažnejši gramatik ali notar; on je računovodja, upravlja arhiv, vodi zapisnik pri sejah, oskrbuje korespondenco in knjižnico. Vse važne dogodke v samostanu mora zapisovati, on je poklicani kronist monastira.

V manjših monastirih niso ta dostojanstva vsa zastopana, tam se mora porazdeliti delo primerno na vse osobje, celo novici vrše manj važne posle redne uprave.

§ 109.

Bratovščine.

To so društva laikov, ki hočejo obavljati dela pobožnosti in povzdigniti blagor cerkve in družbe. Nastale so že v najstarejši dobi in so najbrže v zvezi z ljubezenskimi pojedbinami (Agape) prakristjanov. Prvo tako društvo, *Παραβολάνοι*, je posvedočeno v Aleksandriji ter se je bavilo s strežbo bolnikov. Omenjata jih Cod. Theod. XVI. 2, 42, 43, in Cod. Just. I. 3, 18. V IV. stoletju obstoja društvo *ἀσκητήριον*, ki je imelo skrbeti za krščanski pogreb umrlih. Ta bratovščina je dobivala celo podporo iz državne blagajne in cesar Justinian je to podporo v posebni noveli LIX potrdil. Pozneje so nastale številne druge bratovščine s pretežno dobrodelnimi smotri — prenočevanje tujcev, vzgoja propadle in ogrožene dece, vzgoja najdenčkov, podpora misionov, obramba pravoslavne vere.

Bratovščine stoje pod nadzorstvom cerkvenih eparhijskih oblastev, ki imajo tudi pravico, da jih razpusté. Njih pravna osebnost in imovinska sposobnost se morata presojati po predpisih državnih zakonov.

Četrta knjiga.

Cerkvena uprava.

Prvi oddelek.

Uprava nauka, bogočastja in posvečevalne oblasti.

I. Poglavje.

Uprava učne oblasti (potestas magisterii).

§ 110.

Splošni pregled.

Uprava cerkve v širšem pomenu ni nič drugega, kakor delovanje cerkve v dosego njenih ciljev. A v ožjem pomenu se ta pojem ne nanaša na zakonodajo in sodstvo, kakor se tudi v posvetnem pravu sedaj oboje natančno loči od uprave. Uprava v najožjem smislu pa pomeni uporabljanje in izvrševanje upravnega prava.

Za nas pride uprava samo toliko v poštev, kolikor je pravno urejena. Naloga dogmatike, moralne in pastoralne teologije ter liturgije je, podati načela, ki so merodajna za ono delo cerkvenih organov, za koje nimamo pravnih določil.

Najvažnejša polja cerkvene uprave v ožjem smislu so nauk, bogočastje in uprava imovine. V knjigo o cerkveni upravi pa je uvrstiti tudi cerkveno kazensko pravo in sodno postopanje, ker tvori oboje del cerkvene uprave v širšem smislu in se sploh cerkveno sodstvo strogo od uprave ločiti ne da.

§ 111.

Uprava nauka.

1. Kristus je ukazal apostolom, naj oznanjajo njegov nauk vsem rodovom, vsem narodom. Določati Kristov nauk je iz-

ključna zadeva cerkve, ki odklanja pri tem vsak drugi vpliv. (c. 1322.) Vsled stroge enotnosti cerkve sta poklicana le papež in občni cerkveni zbor, da določata za vso cerkev verske temelje in rešujeta dogmatična prašanja. Radi centralnega vodstva v cerkvi sme to storiti tudi papež sam (c. 1323). Odloki obeh so končnoveljavni in nezmotljivi. Škofje so vsak za svojo škofijo poklicani čuvarji pristnosti nauka, imajo dolžnost in pravico do pridigovanja, niso pa upravičeni, reševati dogmatična prašanja niti v primeru, da jih je več zbranih na partikularni sinodi. Podrobnejših predpisov, na kak način in v kteri obliki naj se te odločbe izdajajo, v pravu ne nahajamo. Odločba je lahko pozitivna, kadar nam podaje vsebino pravega nauka, ali pa negativna, če obsoja krivi nauk. — Syllabus se imenuje od cerkvene oblasti izdan oficialni seznam krivih naukov. Pij IX. je izdal tak syllabus l. 1864 in Pij X. leta 1907.

2. Beseda božja se ima oznanjati vernikom in nevernikom potom pridig, ljudskih misionov, nižje kateheze in bogoslovnih študij, tedaj v teološkem pouku.

a) P r i d i g o v a n j e je pred vsem naloga škofov, ker pa ti ne morejo oznanjevati božje besede po vsej svoji škofiji, sosebno ako je ta precej prostrana, imajo skrbeti za sposobne namestnike. Taki namestniki so že po svoji službi, ki jo v cerkvi zavzemajo, vsi župniki in njih pomočniki. Poleg župnikov morajo škofje skrbeti tudi še za druge pridigarje. Pogoj pa je za vsakega pridigarja posebna missio canonica. Ta odpade samo tam, kjer že služba sama po sebi nalaga dolžnost do pridigovanja. (c. 1328.) Za pridigarje naj se nastavljajo samo mašniki ali diakoni, drugi kleriki le v posamnih slučajih in iz posebnih razlogov. Laiki v cerkvah ne smejo pridigati, tudi če bi bili redovniki (c. 1342). Tem manj bi tedaj smela pridigati ženska, ker sploh ni usposobljena za klerikat.

Pooblastilo za pridiganje podeli za svoje okrožje edino le domači ordinarij in sicer ravno tako posvetnim duhovnikom, kakor njemu podrejenim religiozom. Isto načelo velja celo za eksemptne religioze, ako ne pridigajo izključno samo eksemptnim klerikalnim religiozom (c. 1338). Seveda pa zahteva že samostanska disciplina, da mora imeti vsak religioz kot pridigar tudi odobrenje svojega lastnega predstojnika (c. 1339). Pooblastilo ordinarija je prosto preklicno. Župniki so zavezani, da pridigajo vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik. V adventu

in ob postu pa morajo biti pridige bolj pogoste in prisostvovati jim imajo tudi člani kapitljev po končanih molitvah v koru. c. 1346.

Svrha pridig je, da se pouče verniki, kaj imajo verovati in kaj podvzeti, da dosežejo svoj nadprirodni cilj. Pridigarji se morajo pri tem vedno v prvi vrsti ozirati na stvar in ne na svojo slavo in na posebne učinke svojega govora. Vse, kar ne spada v cerkev, je iz pridige izključiti. Ogibati se je tudi vseh osebnostij. Kdor bi oznanjal krivi nauk, zapade kazni (c. 1347).

b) Ljudske misione imenujemo pridige, ki se vrše pod avtoriteto škofa po posebej pozvanih, ne po domačih duhovnikih, in s katerimi je zvezano misijonsko bogoslužje in delitev zakramentov sv. pokore in evharistije. Ti misijoni so časovno omejeni. Priporoča se jih za vsakih deset let (c. 1349). Missiones populares se imenujejo radi tega, ker so namenjene domačim vernikom, ne poganom ali nekatolikom, za koje so ustanovljene missiones externae.

c) Nižja kateheza (institutio catechetica). Verski pouk otrok je stopil namesto kateheze v starem času, namenjene tistim, ki so se pripravljali na krst. Ko je krstjanstvo prodrlo v vse sloje in postalo državna vera, se je krst podeljeval takoj po rojstvu. Dolžnost cerkve pa je bila, da tudi tem že sprejetim svojim članom nudi verski pouk. Ta pouk je vedno bil ena poglavitnih nalog dušnega pastirstva. Vršil se je deloma v cerkvi, deloma v šolah. Tridentinski zbor je ukazal, da morajo župniki otroke vsako nedeljo in praznik poučevati v veri in nravstvenosti in jih pripravljati na vreden prejem zakramentov pokore, evharistije in birme. V najnovejšem času se vrši verski pouk tudi kot kateheza vedno bolj v šolah v zvezi z drugim poukom. Sosebno v mestih je ta pouk često poverjen posebnim katehetom, ki niso istovetni z župniki. Položaj katehetov je enak onemu drugih učnih moči in urejen po državnih zakonih. Imenovanje katehetom po državni oblasti mora biti še dopolnjeno po odobrenju škofa (missio canonica). Tudi učne knjige o veronauku morajo biti od cerkvene oblasti odobrene. Uradnega splošnega katehizma nimamo. Na naših šolah se rabi katehizem, ki ga je izdal l. 1894. avstrijski episkopat. V kodeksu je izraženo načelo, da je kateheza težka dolžnost sosebno dušnega pastirstva. Župniki morajo vsako leto v posebnih večdnevnih tečajih pripravljati mladeniče na spoved in na birmo

in jih šolati v postu za prvo obhajilo (c. 1330). Tudi pozneje naj skrbe za to, da se njih versko znanje poglobi. Pri tem se smejo poslužiti tudi pomoči drugih duhovnikov, celo sposobnih laikov, sosebno članov nabožnih društev, kojih namen je širjenje verskih čutov. Tudi redovniške osebe so poklicane, da pri tem sodelujejo. Ob nedeljah in praznikih imajo župniki deliti krščanski nauk odraščenim. Tudi stariši, službodajalci in botri naj skrbe za to, da se njih mladina udeležuje kateheze. V splošnem pa je stvar škofa, da izda v tem pogledu potrebne naredbe, na ktere so vezani tudi eksemptni religiozi. c. c. 1329—1336.

d) Bogoslovne študije so se negovale v srednjem veku v prvi vrsti na teoloških fakultetah univerz. Papež je podeljeval tem fakultetam tudi pravico do promocij. Kdor je bil promoviran na taki fakulteti, je imel vsled promocije že tudi učno sposobnost na vseh teoloških fakultetah zapadnega krščanstva. Podelitev učne usposobljenosti v promociji je vsebovala že tudi cerkveno pooblaščenje. Dandanes akademična stopnja kot taka, čeprav bi bila podeljena z odobrenjem papeža, ne daje že tudi učnega pooblastila. Sedaj morajo biti vsi učitelji teologije na izvensamostanskih zavodih in tudi profesorji bogoslovja na univerzah na vedenje in znanstvo preskušeni po škofu; njegova missio ecclesiastica je pogoj, da smejo izvrševati svoj poklic. Škof jim sme svoje poverilo iz tehtnih vzrokov zopet odvzeti, seveda pri državnih učnih močeh le v sporazumu z državnimi oblastmi.

§ 112.

Vzdrževanje nauka.

Cerkev mora Kristov nauk ne le upravljati, ampak tudi skrbeti za to, da ga ohrani vedno čistega in neskvarjenega.

Ta namen skuša doseči cerkev na več načinov.

Tako je prepovedana vsaka communicatio in sacris z neverniki in krivoverci, ponekod celo navadno občevanje z njimi (službe pri židih). Prepovedana je katolikom vdeležba pri javnih razpravah o verskih stvareh z nekatoliki, ako nimajo za to posebnega dovoljenja od papeža, ali v slučaju nujnosti vsaj od škofa. c. 1325 § 3. V to svrho se zahteva konečno od vseh cerkvenih nastavljencev ob nastopu službe in razun tega še ob različnih drugih povodih professio catholicae fidei. c. 1406. Vsi

verniki imajo dolžnost svoje versko prepričanje odkrito pokazati, kadar bi se njih molk ali vedenje moralo tolmačiti kot zanikanje ali zaničevanje vere. Nauk uživa tudi kazenskopravno zaščito, ker tvori premišljeno zanikanje ugotovljene verske resnice ali dvom o njej, kakor tudi zagovarjanje že obstoječega krivega nauka hudodelstvo krivoverstva ali herezije, odpad od vere sploh pa hudodelstvo apostazije. Pravi kristjan pa se mora ogibati ne samo krivega nauka in brezverstva obče, ampak mora storiti vse, da mu ne postaneta nevarna. c.c. 1324, 1325.

Tako nevarnost nudijo posebno knjige in časopisi, v kterih pridejo mnogoštevilna verska mnenja do izraza. Cerkev presoja ta mnenja po svojih organih, da li se vjemajo z nauki krščanstva, da li so v skladu z duhom in uredbami cerkve ali ne. Cerkev podpira razširjanje dobrih naukov, skuša pa preprečiti slabe.

Cerkev vrši že odkar obstoja tiskarstvo, obširno cenzuro nad knjigami in spisi. Ta cenzura je ali predhodna, censura praevia, ali pa naknadna, c. posterior.

Cerkev je že zelo zgodaj začela izdajati prepovedi radi čitanja apokrifskih, podtaknjenih in krivoverskih knjig. Po njenem vzgledu so ukazali rimski cesarji, naj se krivoverski spisi sežgo. To načelo je ostalo v veljavi skozi celi srednji vek. Prvi seznami prepovedanih knjig po iznajdbi tiskarstva so nastali izven Rima. Prvi oficialni rimski indeks je izdal papež Paul IV. l. 1559. Tridentinski zbor je prepustil ureditev te zadeve konečno papežu, ki je izdal l. 1564. tridentinski indeks. Predpisi glede prepovedanih knjig pa se večinoma niso mogli uveljaviti, postali so vsled nasprotne prakse (običaja) in vsled odpora drž. oblasti večinoma brezpredmetni. V novejšem času je papež Leo XIII. s konstitucijo: »Officiorum ac munerum« 25./I. 1897 cenzurne predpise in določila glede prepovedanih knjig na novo uredil. Na to konstitucijo se naslanjajo predpisi kodeksa, ki so bistveno sledeče vsebine:

a) predhodna cenzura.

Cerkev povdarja najprej na splošno svojo upravičenost, prepovedati vernikom izdajo knjig, časopisov in časnikov brez njenega dovoljenja in uporabo že izdanih zabraniti (c. 1384). Sledeča dela smejo tudi laiki izdajati samo na podlagi poprej izposlovane cerkvene cenzure:

α) knjige sv. pisma, opombe in razlage k tem knjigam;

β) knjige, ki se nanašajo na sv. pismo, na bogoslovje, na cerkveno zgodovino, na kanonsko pravo in na vse druge snovi, ki so v zvezi z vero;

γ) nabožne podobe.

V protiverskih glasilih ne smejo laiki brez prejšnjega dovoljenja cerkve priobčevati svojih spisov, tudi ako so čisto posvetne vsebine. Duhovniki in religiozi morajo pa imeti sploh za vsako publikacijo dovoljenje (c. 1385).

Dovoljenje da domači ordinarij avtorja ali ordinarij kraja, kjer se ima delo založiti ali tiskati, za religioze tudi še višji redovniški predstojnik. Glede spisov rimske kurije so merodajni v obče predstojniki kongregacij in drugih oblastev, za nektere pa je potrebno dovoljenje papeža samega, kakor za izdajo listin o papežkih odpustkih in molitev, s kterimi so taki odpustki zvezani. Papeževo dovoljenje je potrebno nadalje za izdaje sv. pisma v modernih jezikih, razun v slučajih, da se take izdaje prirejajo pod nadzorstvom škofov z opombami in razlagami iz cerkvenih očetov in drugih preskušenih pisateljev; konečno tudi za ponatisk in prevedbe kodeksa v druge jezike. c. c. 1388 § 2, 1391.

Cenzura naj se poveri v vsaki škofiji sposobnim osebam obojnega klera, ki morajo izvrševati svoj posel brez vsake pristranosti strogo v duhu cerkve. Svoje mnenje imajo izreči pismeno. To mnenje naj se natisne ob enem s škofovim dovoljenjem ob začetku ali pa ob koncu spisa. Kjer pa se to običajno dosedaj ni zgodilo, tam mnenja cenzorjev tudi v bodoče ni treba tiskati. c. c. 1393, 1394, 5.

b) Prepoved knjig. c. c. 1395—1405.

Prepoved se nanaša v prvi vrsti na uporabljanje in čitanje protiverskih in nespodobnih knjig, včasih pa tudi na dela neoporečne vsebine, kterih pa radi nevarnosti, da bi se jih krivo tolmačilo, ne kaže dajati vsakemu v roko.

Za tako prepoved je vedno potreben pravičen razlog (justa causa). Za celo cerkev izdajo prepoved njeni centralni organi, za podrejene jim vernike in osebe pa tudi partikularne sinode, ordinariji, opatje in nekteri drugi predstojniki religiozov. Proti odlokom sinod in ordinarijev je dopusten rekurz na rimsko stolico, ki pa nima odložljive moči

Vsi verniki, pred vsem pa duhovniki in med njimi v prvi vrsti papeževi legati; dalje ordinariji in rektorji katoliških univerz so zavezani naznaniti vse knjige, ki se jim zde nevarne. Cela vrsta del je prepovedanih ipso jure, to je ne da bi bil potreben poseben odlok. Naštete so v c. 1399 štev. 1—12. V obče so to knjige in podobe, kterih vsebina je v nasprotju s katoliško vero in disciplino, pa tudi od nekatolikov prirejene izdaje sv. pisma, knjige, ki pripovedujejo o novih prikaznih, prerokbah in čudežih, ki govore o magiji, spiritizmu, ali o poltnosti in nenravnosti itd. Za izdajo takih knjig ali del bi bilo treba posebnega dovoljenja, tudi čitanje, prodaja in posest takih del se mora vsakemu posebno dovoliti. c. 1398.

Prepovedane izdaje svetih pisem pa smejo oni, ki se bavijo z biblijskimi študijami, rabiti, ako ne vsebujejo napada na katolicizem. Kardinali, škofi in drugi ordinariji na prepoved knjig sploh niso vezani. Ordinariji smejo dati v nujnih slučajih svojim vernikom potrebno licenco glede rabe knjig, ki so ali po zakonu ali pa po posebni apostolski odredbi prepovedane. Praviloma pa je dovoljenje zaprositi v Rimu. Tudi tisti, ki ima dovoljenje, je zavezan čitanje in rabo knjige opustiti, ako je s tem zvezana neposredna nevarnost za njegov dušni blagor. Kaznivo dejanje učini samo tisti, kdor odpadniške, krivoverske ali razkolniške knjige izdaje ali take ali izrecno prepovedane knjige zagovarja ali pa jih vedoma brez dovoljenja drži in čita. c. 2318.

§ 113.

Cerkev in šola.

Iz povelja Kristovega, naj se njegov nauk oznanja vsem narodom, izvaja cerkev svojo pravico in svojo dolžnost, da poučuje mladino ne samo o verskih resnicah, ampak tudi na vseh drugih poljih, ki pridejo za izobrazbo v poštev. Ob enem s poukom je treba gledati na vzgojo, da vera in nravstvenost ne trpita škode. Cerkvi pristoja po njenem nauku pravica do nadziranja pouka in vzgoje mladine v vseh zavodih; ta pravica ji je podeljena že po Kristusu samem. Na isti osnovi se smatra cerkev tudi za upravičeno, da sama ustanavlja in vzdržuje šole in sicer ne samo v svrho kateheze, ampak tudi drugega pouka, ki je važen za posvetni in posmrtni cilj njenih članov. Šola je

vedno bila in je še sedaj najboljše sredstvo za verski pouk in za vzdrževanje in pospeševanje verskega življenja sploh.

Svoje pravice, ustanavljati in vzdrževati šole različnih vrst, se je cerkev tudi dejanski od svojega prvega početka prav izdatno posluževala. Najprej so nastale šole katehumenov, da se spreobrnjencem da potrebno znanje predno prejmejo krst. Na cerkvenih tleh je tako vznikla ideja splošnega ljudskega pouka. Učitelji za šole katehumenov in kleriki so dobivali pouk na katehetskih šolah, izmed kterih so bile v najstarejših časih najbolj sloveče one v Aleksandriji in Antiohiji. Nalogo katehetskih šol so pozneje v bistvu prevzele katedralne in samostanske šole. Nektere teh šol so bile dostopne vsem ukaželnim, ne samo bodočim klerikom. Za tiste, ki so hoteli ostati laiki, so obstojali posebni oddelki (eksternati). Karol Vel. je ukazal, da se imajo obče uvesti tu in tam že takrat udomačene ž u p n e šole. Na teh se je moralo poučevati poleg verskega nauka tudi vse posvetne elementarne stroke. V kolikor te šole v naslednjih stoletjih niso zopet izginile, so stale pod vodstvom župnikov in nadzorstvom škofov, ki so pa to nadzorstvo prepuščali stolnim šolastikom, predstojnikom katedralnih šol. Stolni šolastik si je znal ohraniti tudi vrhovno vodstvo vseh mestnih šol, ki so jih od 13. stoletja naprej meščani prav pogosto in pridno ustanavljali, on je nameščal ali vsaj potrjeval učne moči na njih in je imel več ali manj vse šolstvo v škofiji v svojih rokah. Šolstvo je imelo dolgo časa vseskozi cerkven značaj in sicer vsled tega, ker so bili od nekdaj kleriki nositelji ideje o vzgoji in pouku in ker so se baš redovniki praktično najbolj požrtvovalno bavili s šolo. Redovniške šole so v srednjem veku vsaj do nastanka mestnih šol bile skoraj izključne posredovalke takratne naobrazbe in kulture. V njih so se hranili duševni zakladi preteklosti, tam so se negovali in sporočali naprej.

Protestantovske države so po reformaciji vzele šole pod svoje vodstvo, toda v svojstvu kot cerkvena oblast. V katoliških državah je šele doba prosvitljenega absolutizma začela zanikati pravice cerkve do šol ter je šole proglasila za državne zavode.

Razvoj univerz v srednjem veku, njih privlačna sila in živahno znanstveno delo so povzročili polagoma razpad prej cvetočih stolnih in samostanskih šol. Ko je koncem srednjega veka na novo oživel humanizem, so stopile namesto prejšnjih stolnih in samostanskih šol gimnazije, liceji. V katoliških državah pa

so tudi ti zavodi bili pod vodstvom redovnikov, tedaj v rokah cerkve in šele v novejšem času so postali z drugimi srednjimi šolami vred skoraj izključno državni.

Najstarejši in najpomembnejši univerzi v Bologni in Parizu ste nastali v 12. in 13. stoletju sami po sebi brez sodelovanja cerkve ali države. Poznejše univerze so bile ustanovljene ali s pomočjo cerkve ali države, ali pa ob vzajemnem sodelovanju obeh. Navadno so papeži nastale univerze potrdili, dasi to ni bilo potrebno. Od papeža so dobile vsaj teološke fakultete pravico do promocij in mnogo privilegijev. Dandanes so tudi univerze skoraj izključno državni zavodi.

Pri nas ima država višje nadzorstvo nad celim šolstvom. Javne šole nimajo cerkvenega značaja. Pouk v katoliški veri pa je učni predmet na ljudskih in srednjih šolah, seveda le za kat. gojence. Najvišji pouk v tej stroki je poverjen kat. bogoslovnim fakultetam na univerzah. Vsak učitelj veronauka mora imeti cerkveno poslanstvo (missio canonica). Ustanavljanje zasebnih šol, ki lahko zaprosijo in dobijo pravico javnosti, dosedaj ni bilo otežkočeno. Želeti je, da bi se tudi bodoči šolski zakon ne postavil napram zasebnim šolam na odklonilno stališče. Škofijski in samostanski zavodi ter duhovska semenišča so smatrati kot zasebni učni zavodi, ki pa čestokrat dobivajo prispevke iz verskega zaklada. Učne moči nastavlja škof, ki pa mora kandidate poprej naznaniti politični oblasti in jih ne sme imenovati, ako ta imenovanju prigovarja. Državnemu oblastvu se morata tudi predložiti učni načrt in seznam osebja. Uredba teh zavodov je bila določena na konferenci celotnega avstrijskega episkopata l. 1849. in razglašena z ministrsko naredbo z dne 30. VI. 1850 d. z. št. 319 in po konkordatu z min. naredbo z dne 29. marca 1858 d. z. štev. 50 na novo potrjena. Te naredbe tvorijo tudi osnovo za teološke fakultete, ki so pa državni in javni zavodi.

Kodeks vsebuje glede šolstva posebna določila v c. c. 1372—1383. V njih je izraženo načelo, da ima cerkev pravico ustanavljati šole vseh vrst in za vsako disciplino, od ljudske pa do visokih šol. Papežu je pridržano, ustanavljati katoliške univerze ali fakultete in podeljevati promocijsko pravico. Tudi one univerze ali fakultete, kojih vodstvo je poverjeno kakemu redu ali kongregaciji, morajo imeti svoja pravila (štatut), potrjena od papeža in smejo podeljevati akademske časti samo s papeževim dovoljenjem.

Vsi verniki se morajo od mladosti vzgajati na pozitivno verski in etični podlagi. Vse, kar bi tej zahtevi nasprotovalo, mora biti iz pouka izključeno. V vsaki elementarni šoli se mora vršiti verski pouk primerno starosti učencev. Gojenci srednjih in višjih šol morajo dobivati višji verski pouk po sposobnih duhovnikih, za kar ima skrbeti ordinarij. Katoliški otroci naj ne obiskujejo nekatoliških, mešanih ali brezverskih šol. Le ordinariji smejo na podlagi navodil od sv. stolice določiti, v kterih slučajih se sme obisk takih šol po kat. otrocih trpeti. Kjer ni primernih šol, tam naj jih cerkev ustanovi in verniki naj po svojih močeh prispevajo k ustanovnim stroškom.

Cerkvenim organom pristoja nadzorstvo nad versko vzgojo v šolah vseh vrst. Ordinariji naj pazijo, da se na učnih zavodih njih področja pouk ne vrši v nasprotju z vero in moralo. V to svrho imajo pravico do vizitacij vseh učnih in verskih zavodov v škofiji, tudi tistih, ki so pod vodstvom eksemptnih redov.

§ 114.

Izobrazba klerikov.

Do tridentinskega zbora pogrešamo v cerkvi v tem vprašanju enotnih predpisov. Vzgoja klerikov se je vršila v različnih časih in krajih različno. V starem veku in v začetku srednjega veka so zbirali navadno škofje in drugi cerkveni predstojniki mladeniče, ki so se hoteli posvetiti duhovskemu poklicu, okrog sebe, da jih v skupnem življenju z njimi vzgajajo in praktično pripravijo na bodočo službo. Tudi v kapitljih in samostanih nahajamo mlade klerike (clerici juniores, pulsantes), večinoma združene v posebne konvente. Ti duhovski aspiranti so obiskovali čestokrat skupno z laiki pouk v samostanskih šolah; poleg tega še posebne kurze za klerike. Enotne organizacije pa v tem času pogrešamo. Pozneje so nedostatku primernih enotnih šol nekoliko odpomogle univerze.

Reformacija je dala povod, da je cerkev vzela v roko preosnovo izobrazbe duhovnikov. Tridentinski cerkveni zbor je splošno zaukazal ustanovitev škofijskih seminarjev. Bilo je to tem potrebnejše, ker univerze po reformaciji prejšnji nalogi glede vzgoje klerikov niso mogle več zadostiti. Nekdanja disciplina v kolegijih ali burzah združenih duhovniških kandidatov na sedežih univerz je močno trpela, dolgo časa sploh ni bilo

kat. duhovniškega naraščaja in v službo cerkve so se vrinili ljudje, ki jim je manjkalo splošne naobrazbe in verskega znanja. Tako so povsem razumljivi sklepi Sess. XXIII. de ref. c. 4., 5., 11., 13., 14., ki predpisujejo za vse kandidate, ki hočejo prejeti tonzuro, da morajo znati čitati in pisati in poznati vsaj začetne verske pojme. Kandidati za ordines minores morajo biti vešči latinščine in sposobni, da si pridobe za višja posvečenja potrebno znanje. Subdiakon in diakon potrebujeta dobra spričevala, teološke izobrazbe in poznanje svojih funkcij. Mašnik mora biti sposoben, da upravlja nauk in zakramente.

V dosego tega cilja naj se ustanove seminarji v vseh škofijah, v ktere naj se sprejemajo pred vsem zakonski revni dečki po dovršenem 12. letu, da se po predpisani naobrazbi posvečé za cerkveno službo.

Ta odlok je prišel le v romanskih deželah do izvedbe. Seminarji v Avstriji in Nemčiji so bili samo konvikti, zavodi za vzgojo in skupno življenje, svoj pouk pa so dobivali gojenci na posebnih učiliščih, gimnazijah in univerzah. Seveda to ni bilo v vseh deželah enako.

V Avstriji je Jožefinizem proglasil izobrazbo klerikov za državno zadevo. Ustanovili so se za večje dele države generalni seminarji in duhovski zavodi (Priesterhäuser). Prvi so služili študijam, drugi pripravi za praktični poklic. Leopold II. jih je l. 1790. zopet odpravil, ker je bil odpor proti njim velik in ker se v praksi niso obnesli.

Dandanes se vrši bogoslovna izobrazba ali na bogoslovnih fakultetah univerz ali pa v škofijskih bogoslovnih zavodih. Stara Avstrija je štela poleg teh še dve bogoslovni fakulteti v Solnogradu in Olomucu. Absolventi škofijskih bogoslovnih zavodov se pripuščajo k strogim izpitom na fakultetah, ako odgovarja učni spored na njih državnim predpisom. Profesorji na fakultetah so državno nastavljeni uradniki, ki pa morajo dobiti od škofa za pouk kanonično poslanstvo.

Codex j. c. ima v c. c. 1352—1371 glede seminarjev posebna določila. Iz teh izhaja, da si pridržuje cerkev izključno pravico, ukreniti vse, kar smatra glede izbire in nameščanja klerikov za potrebno. Duhovnikom in župnikom priporoča največjo brigo in skrbnost napram onim mladeničem, ki kažejo nagnenje in poklic za duhovski stan. Za vsako škofijo ukazuje

ustanovitev vsaj enega seminarja, v večjih škofijah naj obstojata po dva, eden za nižje, drugi za višje študije. V slučaju potrebe sme škof svoje alumne poslati tudi v tuj seminar, ako ni ustanovljen s papeževim odobrenjem tak zavod za več škofij skupaj. (Seminarium interdioecesanum seu regionale.[34]) V svrho vzdrževanja seminarjev sme škof vsem župnikom in upraviteljem cerkva ukazati, da pobirajo v določenih časih v cerkvi doneske, istotako sme uvesti splošno škofijsko takso (tributum) in, če treba, dodeliti zavodu nektere priproste beneficije. Vsak seminar mora imeti od škofa potrjen lasten štatut. Na čelu stoji rektor, ki vodi vso vzgojo in varuje disciplino, pouk je v rokah učiteljev, upravo vodi poseben ekonom. Za vsak seminar morata biti določena vsaj dva spovednika in »director spiritus«, špiritual. Vsi ti organi morajo biti ne samo posebno učeni, ampak tudi modri in vneti duhovniki, ki lahko z besedo in z vzgledom predstojajo gojencem. Za disciplinarne zadeve in za upravo imovine se morata imenovati za škofijske seminarje po dva odseka za 6 let, obstoječa vsak iz dveh duhovnikov, ki imata v važnejših zadevah dajati škofu potrebne nasvete.

Vsprejemati se imajo samo zakonsko rojeni dečki, kojih nadarjenost in nagnenje dajeta upravičeno upanje, da se bodo trajno in koristno posvetili cerkveni službi. Zakonsko rojstvo, krst in birmo morajo dokazati in predložiti spričevalo o spodobnem vedenju. Tiste, ki so izstopili iz drugih seminarjev ali iz kake religije, sme škof sprejeti le tedaj, če se je uveril potom poizvedb pri prejšnjem predstojniku, da kandidat ni zagrešil nič proti duhovskemu poklicu. Nesposobni naj se odslove.

Glede učnega načrta je predpisano: Na nižjih seminarjih pred vsem verski pouk, religionis disciplina, vedno z ozirom na starost gojencev, jeziki, latinščina in deželni jeziki in druge stroke po kulturni stopnji in cerkvenih potrebščinah različnih pokrajin. Najmanj dve leti naj se vrši filozofični in štiri leta teologični kurz s praktičnimi vajami, oboje po tomistično-sholastični metodi pod vodstvom akademično graduiranih učiteljev ali redovnikov, kojih naobraženost in sposobnost je po njihovih predstojnikih izpričana.

---

[34] Taki seminarji so n. pr. obstojali pri nas v Zadru za celo Dalmacijo in v Gorici za celo Primorje, v Zadru tudi za pravoslavne duhovniške kandidate zaderske in kotorske eparhije.

Za alumne so predpisane pogoste, tudi skupne molitve, tedenska spoved in obhajilo, večkratne posebne duhovne vaje v letu.

Seminarji ne spadajo pod župnijsko jurisdikcijo, župnijske funkcije opravlja v obče rektor. On ima nadzorovati pouk, navajati gojence k dobremu krščanskemu vedenju, ima pa skrbeti tudi za to, da se zadosti zahtevam higijene.

V izrednih slučajih se smejo dati duhovniški kandidati mesto v seminar sposobnemu mašniku v vzgojo (c. 972 § 2). Za študije v samostanih klerikalnih religij veljajo posebni predpisi. c. c. 587 ss. Konečno naroča zakonik škofom, naj pošljejo sposobne duhovnike na katoliške ali od cerkve potrjene univerze ali fakultete, da si tam pridobe doktorat filozofije, teologije ali cerkvenega prava.

Profesorji bogoslovnih zavodov v Sloveniji in Dalmaciji so na podlagi zak. z dne 1./V. 1889 d. z. št. 68 plačani od države. Zavodi pa so navzlic temu, kakor so bili vedno, zasebni instituti škofov.

Pravoslavna cerkev zavzema glede izobrazbe klerikov podobno stališče kakor katoliška. Tudi po njenem pravu je naloga škofov, skrbeti za pouk in naobrazbo bodočih duhovnikov, kanoni prepovedujejo, podeliti posvečenje (hirotonijo) onim, ki se niso izkazali pri preiskušnji z zadostnim znanjem.

Tudi pravoslavna cerkev je imela na sedežih škofov seminarje, ali pa kot njih nadomestek samostanske šole, kjer so se vzgajali kleriki. Današnji položaj je po deželah različen. Za vstop v duhovske seminarje v Zadru, Karlovcih in Črnovicah je bila predpisana gimnazijska matura, v Rusiji, Grčiji in prejšnji Srbiji pa so dobivali duhovniški kandidati vso naobrazbo v škofijskih zavodih. Sedaj je najvišji pravoslavni teologični pouk v naši kraljevini osredotočen v Karlovcih.

II. Poglavje.

Uprava bogočastja (cultus).

§ 115.

Služba božja.

V učnih knjigah za juriste tega poglavja navadno ni najti. Res je sicer, da nauk o zakramentih, zakramentalih in liturgiji

spada pred vsem v dogmatiko, moralno in pastoralno teologijo, toda določila glede oseb, ki so upravičene deliti in sprejemati zakramente, ki imajo izvajati liturgične predpise, ki se smejo udeleževati božje službe, konečno določila glede učinka zakramentov in oblike, v kteri se naj podeljujejo, spadajo tudi na pravno polje.

Bogočastje znači celoto vseh naprav in svetih dejanj, v katerih izraža verno krščanstvo svoje češčenje Bogu kot najvišjemu bitju posredno ali neposredno. To, kar se oblikuje tudi na zunaj, sveti časi in svete stvari ter javno bogoslužje, vse to je tudi pravno urejeno, dasi veljajo seveda poleg pravnih določil tudi liturgični predpisi.

a) Liturgija. V širšem pomenu znači beseda vsa ona sveta dejanja, ki jih izvrši klerik službeno v prid krščanskemu ljudstvu ob daritvi sv. maše in ob priliki drugega bogoslužja. Bogoslužje kot tako se imenuje v cerkvenem jeziku officium divinum ali ecclesiasticum. V ožjem pomenu pa znači beseda liturgija isto kakor maša.

V krščanski cerkvi se je razvilo več liturgij. Slovele so v prvih stoletjih liturgija Jeruzalemske cerkve ali lit. sv. Jakoba, dalje lit. cerkve v Antiohiji in Aleksandriji (poslednja se imenuje lit. sv. Marka), dalje lit. carigrajske cerkve, imenovana po Baziliju in Krizostomu. Še starejša je Klementinska liturgija, o koji govore apostolski kánoni. Na zapadu so šteli rimsko, dalje milansko ali ambrozijansko, gotiško v Španiji, galikansko in irsko liturgijo. Z razvojem primata je prišla na zapadu rimska liturgija do izključne veljave.

Enotnost liturgije je imela v posledici tudi enoten liturgični jezik. Vsi drugi jeziki so se morali umakniti latinskemu. Zahteve, naj se maša daruje v ljudstvu razumljivem jeziku, je cerkev vedno odklanjala z motivacijo »non expedire«. Tako že tridentinski zbor, sklicujoč se na bistvo ene, svete, kat. in apost. cerkve.

Navzlic strogo čuvanemu načelu enotnosti v liturgiji, so papeži Hadrian II. in Ivan VIII. ter njih nasledniki dovolili rabo slovanskega jezika pri maši, seveda le v omejenem obsegu. Uniati imajo svoje obrede in svoje liturgične jezike.[35]

---

[35] W. Feierfeil, D. hist. Entwickl. der glagol. Kirchenspr. b. d. kath. Südslaven, Th. Qsch. 88. zvez. (1906) str. 61 ss. L. Jelić, Fontes

Po novem cerkvenem zakoniku je v skladu z dosedanjo prakso samo apostolska stolica upravičena odločati o prašanjih obredov in izdajati splošne liturgične predpise. c. 1257. Ordinariji pa imajo skrbeti za to, da se liturgični predpisi povsod izpolnujejo in da se v njih okrožjih ne ugnezdijo običaji, ki bi nasprotovali duhu krščanstva. Na predpise, ki jih izdajo v tem pogledu ordinariji, so vezani tudi eksemptni redovi in škof je v tem pogledu upravičen vizitirati tudi njih cerkve in oratorije. c. 1261.

Bogoslužje je j a v n o, če se vrši v imenu cerkve po zakonito v to poklicanih osebah z dejanji, ki gredo po cerkvenih predpisih samo Bogu, svetnikom in blaženim. Če ti pogoji niso dani, je bogoslužje zasebno (cultus privatus). c. 1256. V izvrševanju bogoslužja so cerkveni uslužbenci vseskozi vezani na navodila predstojnikov. c. 1260.

Vse krščansko bogočastje se osredotočuje v maši, ki je nekrvava ponovitev Kristusove smrti. c. 801.

b) S v. m a š a. Ime prihaja od missa, kar znači isto kakor missio, dimissio. Za celo evharistično slovesnost rabi izraz najprej sv. Ambrozij.[36]

Maša je bila prvotno vedno bogoslužje za vso krščansko župo, pri kterem so sprejeli duhovniki in laiki obhajilo iz roke škofa ali njegovega namestnika. Od 7. stoletja naprej pa je prišla poleg missae publicae v navado tudi missa privata, pri kteri je komuniciral samo darujoči duhoven. Od one dobe dalje so tudi še le začeli duhovniki samostojno brati maše, poprej je opravljal to slovesnost navadno samo škof, drugi duhovniki na škofovo povelje ali z njegovim odobrenjem.

U s p o s o b l j e n, darovati veljavno mašo, je samo veljavno posvečen sacerdos, tedaj škof ali presbiter. c. 802. U p r a v i č e n v to pa je samo oni, ki je prejel po zakonitih predpisih svoje posvečenje in vrh tega še od škofa dovoljenje za maševanje. To dovoljenje velja samo za škofijsko področje. Tuj duhovnik, sacerdos extraneus, sme maševati samo, če mu

---

historici liturgiae Glagolito-Romanae a XIII. ad XIX. saeculum 1906 ss. L. P e t r o v i ć, Disquisitio historica in originem usus slavici idiomatis in liturgia apud Slavos ac praecipue Croatos 1908. V. J a g i ć, Die Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache[2] 1913.

[36] H. K o c h, Missa b. hl. Ambrosius u. der Ursprung des Wortes. Katholik 1908 I. 114 ss.

to dovoli krajevni ordinarij. To dovoljenje se da na podlagi spričeval domačega ordinarija, odnosno višjega predstojnika ali kongregacije za vzhodno cerkev (če je dotični duhovnik uniat). Po partikularnem pravu dajejo dovoljenje v posameznih slučajih župniki in rektorji. Če tuji duhovnik nima priporočilnih pisem, če pa je predstojnikom cerkve znan, se ga sme pripustiti. Celo neznanemu duhovniku se sme dovoliti enkratno ali dvakratno maševanje, če daruje mašo zastonj ter zapiše svoje ime, službo in škofijo v posebno knjigo. c. 804.

Le izjemoma je dovoljeno, da mašuje duhovnik dvakrat na dan. Za take primere se rabi izraz iteratio ali binatio, kar pomeni toliko kakor ponovitev. Le na Božič in Vernih duš dan sme vsak duhoven trikrat maševati. Dovoljenje za dvakratno maševanje na dan sme dati papež ali ordinarij, slednji le za praznične dneve tam, kjer je pomanjkanje duhovnikov in bi sicer znaten del vernikov moral ostati brez maše (c. 806). Opraviti je treba mašo na tešč, dostojno in pobožno, po predpisih rituala ob primernem času, na primernem kraju, na vsak način na konsekriranem oltarju in vsaj v blagoslovljeni če ne v posvečeni cerkvi ali kapeli.

Zavezani maševati so oni cerkveni nastavljenci, kterim že služba nalaga to dolžnost. Dušne pastirje zadene dolžnost maševanja ob nedeljah in praznikih.

O mašnih štipendijah (prispevkih za preživljanje mašnika) se nahajajo v zakoniku podrobna določila v c. c. 824—844. Prispevki za tekoče maše, bodisi, da jih dajo verniki iz svojega nagiba ali ker jim je tako naročeno po testatorju, se imenujejo stipendia manualia. Prispevki za maše, ki se krijejo iz kake ustanove, katere pa prejme drugi duhovnik, ker od ustanovnika določeni ne utegne maš opraviti, se zovejo stipendia ad instar manualium, v vseh ostalih primerih se rabi za prejemke za ustanovljene maše izraz stipendia fundata ali missae fundatae. c. 826.

Škofje in župniki so zavezani, da mašujejo vsako nedeljo in vsak praznik za narod svojega okrožja (pro populo). c. 339, 466.

Vernikom je zapovedano, da se vsaj ob nedeljah in praznikih udeleže sv. maše in sicer kojegakoli katoliškega obreda. Za redove in kongregacije so dolžnosti v tem pogledu obsežnejše.

Snov evharistične daritve sta pri nas na zapadu kruh iz pšenične moke in vino, oblika pa besede, ki jih je rabil Kristus pri zadnji večerji, in sicer se rabi od 8. stoletja dalje opresen kruh, dočim se poslužuje pravoslavna cerkev kvasnega kruha.

§ 116.

Javne molitve in pobožnosti, procesije in božje poti.

Cultus latriae gre sv. Trojici in posameznim njenim osebam; božji materi gre cultus hyperduliae, angelom, svetnikom in blaženim cultus duliae. Tudi podobe in relikvije so deležne češčenja, ki pa velja samo osebi, ki jo podoba predstavlja ali od koje so ostanki. c. 1255.

Ti tehnični izrazi zakonika ne pomenijo drugega, kakor da so sv. Trojica in nje osebe predmet molitve, mati božja, angelji in svetniki pa samo predmet češčenja.

Molitve, s kterimi se običajno družijo ali prošnje ali zahvale, so ali javne ali pa samo zasebne. Vsak se lahko poslužuje pri molitvi lastnega besedila, dasi so navadno v rabi le molitve, ki so vernikom znane iz otroških let (pater noster, ave Maria, angelus domini). Tega od cerkve že odobrenega besedila se sme posluževati vsak kristjan. Javne molitve in pobožnosti se smejo uvesti v cerkvi samo z dovoljenjem škofa, ki mora v težavnejših primerih poročati v Rim. Javne molitve stoje vedno pod vodstvom duhovnikov in so smatrati za del liturgije. Navadno je z njimi zvezana izpostavitev najsvetejšega in blagoslov z njim. Običajne molitve so rožni venec in litanije. Novih litanij, ki naj bi se javno molile, škof ne sme odobriti. c. 1259.

Glede cerkvenega petja in godbe, ki je pri slovesni službi božji in tudi pri drugih javnih pobožnostih v navadi, se nahaja v zakoniku (c. 1264) jedino le določba, da naj bo iz petja in godbe izključena vsaka lahkoživost in nespodobnost in naj se v tem oziru varujejo liturgični predpisi. Pristno cerkveno petje je Gregorianski koral. Dovoljeno pa je tudi dostojno večglasno petje. Kot godbeni instrument pridejo za cerkev v poštev v prvi vrsti orglje. Vsa druga godala imajo samo nalogo, da podpirajo orglje.

Del bogočastja tvorijo obhodi in procesije, ki se vrše pod vodstvom duhovništva ali redno ob izvestnih časih

cerkvenega leta, ali pa ob izrednih prilikah. Za prve veljajo liturgični predpisi in običaji. Razlikuje se dvoje vrst: solemnes in minus solemnes. Med prve spadajo teoforične procesije, pred vsem procesija na Telovo. Ta se sme vršiti praviloma samo iz prve cerkve v kraju (če ne obstoja že od davnin nasproten običaj) in vdeležiti se je morajo vsi kleriki, vsi moški religiozi in vse bratovščine. Drugih obhodov se udeleži vedno kler dotične cerkve. Izredne obhode sme dovoliti ali ukazati škof po zaslišanju kapitlja. Religiozi, in sicer tudi eksemptni, morajo zaprositi za obhode izven svojih cerkva in samostanov škofa za dovoljenje. Noben župnik ali drugi cerkveni predstojnik ne sme brez dovoljenja ordinarija uvesti novih obhodov ali običajnih preložiti ali jih odpraviti. c. c. 1290—1295.

O božjih potih ne vsebuje zakonik nikakih določil. Na vsak način imajo škofje vršiti svoje nadzorstvo tudi nad njimi. Ako gredo večje skupine romarjev iz ene škofije v drugo, pripada nadzorstvo vedno ordinariju kraja, kjer se romarji ravno nahajajo.

Nikdo ni pravno zavezan, udeležiti se kake procesije ali božje poti. Običajno pa se udeležujejo procesij ob Vstajenju in na Telovo vedno tudi državna oblastva. Te nadzorujejo tudi vse javne obhode v interesu javnega reda. Vse verske prireditve stoje pod zaščito državnih zakonov.

§ 117.

Češčenje svetnikov, relikvij in podob.

Češčenje svetnikov je vkoreninjeno v človeški naravi in sega v cerkvi zelo daleč nazaj. Imenuje se cultus duliae. Tridentinski cerkveni zbor je proglasil češčenje svetnikov, njih relikvij in nabožnih podob za dobro in koristno. (Sess. XXV. decr. de invocat. et reliqu. sanctor. et sacr. imagin.) V starejših časih so odločali škofje, koga se sme v škofiji častiti kot svetnika, za večje okrožje je bilo potrebno odobrenje večje sinode, za vesoljno cerkev pa dovoljenje papeža. Dotično osebo se je potem zapisalo v seznam svetnikov, canon sanctorum, odkoder izvira izraz canonizatio, ki je še danes v rabi. Kot prvi je bil v Rimu kanoniziran škof Ulrik iz Augsburga l. 903 (Jaffé, Regesta[2] Nr. 3848.) Papež Aleksander III. (1159—1181) je pro-

glasil vse odredbe glede češčenja umrlih za papeški rezervat. (c 1 X III. 45.) In na to se je razvilo posebno postopanje za proglasitev blaženim ali svetnikom.

Kodeks izraža glede češčenja svetnikov, relikvij in nabožnih podob isto načelo, kakor ga je postavil že tridentinski cerkveni zbor. c. 1276. Javno častiti se smejo samo oni služabniki božji, ki jih je uvrstila cerkev sama med svetnike ali blažene. Svetnikom, sanctis, gre povsodi in v vseh oblikah cultus duliae, blaženim, beatis, pa samo tam in v toliko, kjer in kolikor je to papež dovolil. c . 1277. Narodi, province, škofije in posamezni kraji ter redovi in kongregacije si izberejo svoje svetnike, ki se jih potem proglasi s papeževim dovoljenjem za patrone. Oni, ki je proglašen blaženim, bi se smel častiti kot patron samo na podlagi papeževega indulta. c. 1278.

Beatifikacija in kanonizacija sta še dandanes papežev rezervat. Postopanje je v zakoniku podrobno urejeno v c.c. 1999—2141. Pred vsako kanonizacijo se mora izvršiti beatifikacija dotične osebe. Kanonizacija pomeni definitivno razsodbo cerkve o tem, da je svetnikom proglašeni član ecclesiae triumphantis. Zato se ima vsak svetnik častiti v celi cerkvi, njegove relikvije se smejo izpostavljati, njegove podobe se smejo razobešati, njemu na čast se smejo postavljati oltarji.

Samo r e l i k v i j e cerkveno priznanih svetnikov in blaženih se smejo javno častiti pod pogojem, da je njih pristnost posvedočena po avtentični listini kardinala ali krajevnega ordinarija ali po drugi osebi, ki ji gre na podlagi papeževega indulta facultas authenticandi. c. 1283. Prodaja relikvij je v obče nedopustna. Vsi cerkveni krogi so zavezani paziti na to, da relikvije ne pridejo potom dedovanja ali potom prodaje skupno z drugo imovino nekatolikom v roke. Za prodajo pomembnejših relikvij (reliquiae insignes: roka, noga, glava, srce itd.) ali prenos na drugi kraj je potrebno celo papeževo dovoljenje; isto velja glede dragocenejših podob. cc. 1281, 1289.

Prepovedane so p o d o b e, ki nasprotujejo veri in spodobnosti. Nenavadne podobe (imagines insolitae) se smejo v cerkvah in drugih svetih krajih namestiti samo z dovoljenjem ordinarija. Če te podobe ne odgovarjajo že davnemu preskušenemu običaju (probatus usus), potem naj ordinarij odreče dovoljenje, da se jih postavi v cerkev. Tudi popravila podob

posebne dragocenosti, starosti, umetniške vrednosti ali podob, ki so odlične vsled občega češčenja, so odvisna od odobrenja ordinarija, ki mora prašati izvedence, predno dovoli popravilo. c. 1280.

§ 118.

Sveti časi.

Pod svete čase spadajo nedelje in prazniki, pa tudi postni dnevi. c. 1243.

1. Posvečevanje nedelj in praznikov je ravno tako zapoved cerkve in vere kakor potreba človeške narave, ki zahteva odmora bodisi za duševno ali telesno delo. Kadar človek počiva kot državljan, takrat pa se naj spomni svojih dolžnostij kot kristjan. Na tej naravnopravni podlagi so vzrastle zakonite določbe države in cerkve glede nedeljskega počitka.

Kristjani so si izvolili že za časa apostolov za dan počitka in božjega češčenja mesto sobote nedeljo, kot dan vstajenja Gospodovega. Od praznikov stare zaveze so prevzeli Vel. noč (pascha) kot spomin na vstajenje Izveličarja in Binkošti v spomin na prihod sv. Duha. Tema dvema se je kmalu še pridružil praznik Kristusovega rojstva ali Božič, ki je, najprej uveden na zapadu, prišel kmalu splošno do veljave tudi na vzhodu. S temi tremi glavnimi prazniki je bila dana tudi že razdelitev cerkvenega leta. Med te glavne praznike so se uvrstili še mnogoštevilni drugi, ki niso veljali v vseh krajih cerkve enako, in ki so jih upeljali ali škofje ali krajevne sinode. Od 11. stoletja naprej pa je obveljalo načelo, da sme za celo cerkev obvezno uvesti nov praznik samo papež. Ker je bilo teh praznikov ščasoma preveliko število v veljavi, so jih papeži čestokrat zopet odpravljali in sicer ali za celo cerkev ali pa samo za posamezne države, ki so to posebno odločno zahtevale. Tako je vladala glede praznikov v različnih krajih največja raznolikost. Zato je papež Pij X., ustrezajoč zahtevam časa, s svojim motu proprio »Supremi disciplinae« z dne 2. julija 1911 skrčil število obče predpisanih cerkvenih praznikov na osem: Božič 25. dec., Obrezovanje gospodovo 1. jan., Sv. trije Kralji (epiphania) 6. jan., Kristov vnebohod, četrtek pred 6. nedeljo po Veliki noči,

Marijino brezmadežno spočetje 8. dec., Marijino vnebovzetje 15. avg., Peter in Pavel 29. jun., ter Vse svetnike 1. nov.

Cerkveni prazniki so ali premakljivi ali nepremakljivi. Nepremakljivi so tisti, ki padejo vedno na isti koledarski dan (Božič), premakljivi oni, ki se praznujejo v različnih letih na različne dneve (Vel. noč). Dalje razlikujemo slovesne in neslovesne praznike (festa solemnia in non solemnia); f. solemnia se morajo vedno praznovati in v slučaju zapreke preložiti. Po činovnem redu so prazniki ali f. duplicia, semiduplicia ali simplicia. Pravno najpomembnejša je razlika med festa chori, ki jih ima praznovati samo kler po liturgičnih predpisih in festa fori, festa de praecepto, zapovedani prazniki, ki veljajo za vse ljudstvo in ob katerih morajo iti vsi verniki k maši, se vzdržati težkih del, potov k sodišču in tudi trgovanja, ako ni to po običaju na take dneve v navadi. c. 1248.

Po zakoniku sta samo najvišji oblasti v cerkvi, namreč papež in občni cerkveni zbor poklicani, določati, prelagati ali odpravljati praznike ali postne dni. Dovoljenja, da se izvestnih praznikov ali postov v posamnih slučajih ni treba držati, dajejo ordinariji in celo župniki. Ordinariji smejo dovoliti dispenzo tudi za celo škofijo. Predstojniki eksemptnih klerikalnih religiozov imajo isto pravico glede oseb, ki bivajo trajno v njih zavodih. c. c. 1244, 1245.

Kot zapovedane praznike navaja Codex j. c. za vso cerkev poleg nedelj in Telovega zgoraj naštete v motu proprio »Supremi« imenovane dneve in praznik sv. Jožefa 19. marca. c. 1247. Prazniki patronov niso zapovedani prazniki, vendar lahko ordinariji prelože njih praznovanje na prih. nedeljo. Kjer pa je tak praznik že odpravljen, se sme uvesti na novo samo z dovoljenjem iz Rima.

Praznični in postni dnevi se računajo navadno od polnoči do polnoči; odpustki izvestnega dneva pa se lahko pridobe že prejšnji popoldan. Festum ali festivitas, je praznik sam, vigilia, pervigilium, vespera prima, prejšnji dan; vigilia vigiliae (pervigilia) drugi dan pred praznikom, octava osmi dan po njem, pri čemur se šteje dies festus sam kot prvi dan.

Po zakonu o medverskih odnošajih z dne 25. maja 1868 čl. 13, se mora opustiti ob nedeljah v času, ko se vrši božja služba, vsako ne nujno potrebno javno delo, ravno tako je ne-

dopustno vsako dejanje, ki bi ob praznikih katerekoli konfesije v bližini božjega hrama motilo glavno božjo službo. Pri nas se praznujejo tudi še različni, po cerkvi odpravljeni prazniki, tako da ti za državo še veljajo, za cerkev pa ne.

2. Postni dnevi. (c. c. 1250—1254.) Postne zapovedi so zgolj juris ecclesiastici. Nastale so potom običaja, ki ima svoje začetke že pri prvih kristjanih. Najstarejši je velikonočni post, ki se omenja že na nicejski sinodi kot quadragesima. Post ob kvatrih je bil upeljan vsaj že v 5. stoletju (c. 6 [Leo I.] in 7 [Hier.] D. LXXVI.) Za postne dneve sta veljala sreda in petek, na zapadu je prišla mesto srede v navado sobota. Končno so se kristjani postili tudi na dneve pred največjimi prazniki.

Post je dvojen in sicer razlikujemo dies abstinentiae, na ktere ni dovoljeno zavživati jedil vseh vrst, ampak so izvestne vrste jedil izključene, dies ieiunii, ob kterih ni dovoljeno se najesti več kakor enkrat na dan do sitega in dies abstinentiae et ieiunii, na kterih so člani cerkve omejeni glede izbire jedil in se smejo poleg tega tudi le enkrat na dan najesti do sitega. Na postne dneve prve vrste (dies abstinentiae) je sedaj prepovedano samo zavživanje mesnih jedil, ne pa več zavživanje jajc, mleka in živalske masti. Na dneve, za ktere velja samo zapoved pritrganja, so dovoljene tudi mesne jedi, dopustno pa je samo enkratno nasičenje na dan in sicer ali opoldne ali zvečer; malenkostna jedila pa se smejo zavžiti tudi ob drugih časih dneva. Sicer pa so za količino in vrsto dovoljenih jedil merodajni krajevni običaji. Izrecno dovoljeno je sedaj tudi zavživanje rib in mesnih jedil ob enem. c. 1251 § 2. Dies abstinentiae tantum so vsi petki v letu, dies abstinentiae et ieiunii so vsi petki in sobote v 40. dnevnem postu (od pepelnice do velike sobote), dalje pepelnica ter srede, petki in sobote v kvaternih tednih, t. j. v tednih po 1. nedelji po pepelnici, po Binkoštih, po prazniku Povišanja sv. križa 14. sept., in po tretji adventni nedelji konečno dnevi pred Marijinim vnebohodom, pred Vsemi svetimi in pred Božičem. Samo dies ieiunii so vsi drugi dnevi v velikonočnem postu. Ako pade zapovedan praznik na postni dan, potem post ne velja. Na veliko soboto je samo še dopoldne post. Za redove in kongregacije so dostikrat veljavni strožji predpisi, ki ostanejo po zakoniku nedotaknjeni. Tudi na veljavnosti morebitnih posebnih zaobljub ali dispenz ni kodeks nič spremenil.

§ 119.

Prisega in zaobljuba.

Oboje znači zasebna dejanja bogočastja, toda oba čina sta podrejena cerkveni upravi radi obveznosti, v katero stopita priseženik in zaobljubnik napram Bogu. O tej obveznosti odloča poklicana cerkvena avtoriteta, ki jo lahko spremeni ali razveljavi. Včasih pa poklicani cerkveni organ kot božji zastopnik storjeno zaobljubo tudi izrecno sprejme.

I. P r i s e g a, iusiurandum, iuramentum, pomeni, da se sklicuje priseženik na Boga kot pričo in sicer ali za resničnost kake trditve (izpovedbe), juramentum assertorium, purgatorium, ali za resnost kake obljube n. pr. jamstvo poroka, juramentum promissorium. Predpogoji za veljavno prisego so: iudicium, veritas et iustitia. (Jusiurandum praestari nequit, nisi in iudicio, in veritate et in iustitia c. 1316 § 1.) J u d i c i u m pomeni, da se mora storiti prisega s primerno uvidevnostjo in s prosto voljo. Zato se ne sme nikdo pripustiti k prisegi, ki radi nedoraslosti ali bolezni ne more rabiti svojega razuma. c. c. 1757 § 1, 1767 § 1, 88 § 3. V e r i t a s zahteva, da mora tisti, ki priseže, imeti voljo, izpovedati resnico brez vsakega pridržka, ali pa najvestneje izpolniti svojo obljubo. Tretji pogoj, i u s t i t i a, pa znači, da se ne sme ničesar dati pod prisego, kar bi nasprotovalo veri, blagru cerkve, spodobnosti ali pravicam tretjih oseb. (c. 7. C. XXII q. 1, c. 2 C. XXII. q. 2, c. 27, 21, 23—25, 31, 2, 11, 13, 16, 18. 19 X. II. 24.) Nedopustna je prisega po zastopniku. Zapriseženo obljubo je treba izpolniti. Tudi prisiljena prisega (per vim aut metum gravem) je po sebi veljavna, toda cerkveni predstojnik sme zavezanca oprostiti izpolnitve. Istotako je veljavna pod prisego dana odreka na pravno dobrino ter se mora izpolniti, ako ni izsiljena ali s prevaro povzročena in če ne pomeni škode za dušni blagor. c. 1317. Zapriseženа obljuba se mora strogo tolmačiti. Njena veljavnost se ravna po prirodi in pogojih dejanja, za kojega podkrepitev je služila. Dejanje, ki bi bilo na škodo drugemu ali proti javnemu blagru ali večnemu izveličanju, tudi po prisegi ne dobi veljave. c. 1318.

Obveznost iz zapriseženе obljube ugasne:

1. ako se oni, komur na korist je bila storjena, izpolnitvi odreče;

2. ako se predmet prisege (res jurata) v bistvu spremeni, ako izgubi vsak pomen ali če je na potu dobrini višje vrednosti (majus bonum impediat);

3. ako odpade končni smoter ali pogoj, pod kojim je bila prisega storjena;

4. ako pristojni cerkveni organ izpolnitev spregleda, obveznost spremeni ali pa jo razveljavi kot ničevo (dispensatione, commutatione, irritatione). c. 1319.

Spremembe more dovoliti krajevni ordinarij za svoje področje in svoje podložnike in vsak papežev pooblaščenec v okviru pooblastila. Sprememba se pa veljavno izvrši tudi po zaobljubniku samem, če prevzame mesto prvotno obljubljenega drugo ravno tako dobro ali še boljše delo. Če bi pa iz dizpenze nastala drugim škoda, in bi se ti sami ne odrekli izpolnitvi obljube, je samo papež upravičen, da z ozirom na potrebe cerkve in v njeno korist odveže od storjene prisege. cc. 1312—1314, 1320.

II. Zaobljuba (votum). c. c. 1307—1315.

O zaobljubi govorimo, ako se kdo premišljeno in iz proste volje pred Bogom zaveže, da hoče izvršiti izvedljivo dobro delo (promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore). Zaobljubo stori lahko vsak, ki je že dosegel zrelost razuma, ako ga pravo od takega dejanja ne izključuje. Iz neopravičene težke bojazni storjena zaobljuba je neveljavna. c. 1307.

Razlikujemo: a) votum publicum, ako zaobljubo v imenu cerkve sprejme zakoniti cerkveni predstojnik, in votum privatum, ako se zaobljuba stori zasebno; b) votum solemne, ako cerkev sama zaobljubo prizna za slovesno in ji prisoja vse učinke, ki so s tako obljubo zvezani; v nasprotnem slučaju je zaobljuba navadna, priprosta, votum simplex. Vsako dejanje, ki je v nasprotju s slovesno obljubo, je ničevo, čin pa, ki nasprotuje priprosti obljubi, je samo nedovoljen; c. 579; c) votum reservatum, pridržana obljuba, ki jo sme spregledati samo apostolska stolica in votum non reservatum, glede kterega sme dati dispenzo tudi nižji cerkveni predstojnik; d) vota personalia, realia in mixta, osebne, stvarne in mešane zaobljube. Predmet prvih je dejanje, pri drugih se obljubi stvar, pri tretji vrsti pride oboje v poštev. Od zasebnih zaobljub so papežu pridržane

samo zaobljube popolne in trajne čistosti in zaobljuba vstopiti v samostanski red (votum ingrediendi in religionem votorum solemnium), če so bile storjene nepogojno po dovršenem 18. letu. c. 1309. Osebna zaobljuba veže samo zaobljubnika, stvarna tudi njegove dediče. Isto velja o mešani zaobljubi, v kolikor je stvarnega značaja. Zaobljuba izgubi svojo obvezno moč s potekom časa, na kojega se je glasila, dalje ako odpade dodani pogoj ali namen, ako se spremeni substanca obljubljenega predmeta, ako se razveljavi (irritatione) ali prvotna obveznost zamenja z drugo (commutatione), ako se dovoli spregled. Konečno se ukinejo za dobo, za ktero veže samostanska zaobljuba, vse obveze iz prejšnjih zaobljub.

Kdor svoje volje ne more prosto uveljavljati, se tudi brez vednosti osebe, od ktere je odvisen, ne more z zaobljubo obvezati. Tako zakoniti zastopniki nedoraslih oseb, ki še nimajo potrebnega razuma ter skrbniki umobolnih skrbljencev lahko vsak čas proglase zaobljube svojih še nedoraslih otrok, varovancev odn. skrbljencev za ničeve, istotako samostanski predstojnik zaobljube podrejenih religiozov in vsak zakonec zaobljube drugega zakonca, kolikor se tičejo zakonskega življenja. Ako bi pa n. pr. eden izmed soprogov storil zaobljubo, da stopi v samostan, potem drugi soprog izpolnitev zaobljube pač lahko prepreči do svoje smrti, a obveznost iz zaobljube ne ugasne, ker je zaobljubnik odvisen od svojega soproga samo glede predmeta prevzete obveze, ne pa glede volje same. c. 1312.

§ 120.

Sveti kraji in svete stvari.

Svete stvari imenujemo one, ki služijo bogočastju ali so namenjene za pokopavanje vernikov, in ki so v to svrho ali posvečene ali blagoslovljene po liturgičnih predpisih. c. 1154. Med njimi razlikujemo res consecratae in res benedictae, posvečene in blagoslovljene stvari, ki so zopet ali nepremične, loca sacra, ali premične, t. j. sveto posodje in cerkvena oprava, sacra supellex. Med obema tema vrstama stoje altarji, ki so ali nepremični altarji, altaria fixa, ali pa premični, altaria portatilia. Loca sacra, sveti kraji so pred vsem cerkve in kapele (oratoria) ter pokopališča, coemeteria. Pod cerkveno opravo spadajo stvari, ki se rabijo pri službi božji. Res con-

secratae so razun oltarjev kelihi in patene, res benedictae mašne in druge cerkvene obleke, tabernakelj, monstrance itd. Zvonovi so ali res consecratae ali res benedictae. Kdor proizvaja ali gradi res sacrae, je zavezan upoštevati pri tem preskušena pravila in običaje krščanske umetnosti. c. 1164.

Posvečenje svetih krajev je vedno zadeva ordinarija, v kojega področju se nahajajo, ako je sam za škofa posvečen. Kardinali smejo posvetiti cerkve in altarje svojih titulov. Generalni vikar mora imeti v to svrho posebno pooblastilo. Isto pravilo velja za blagoslovljenje svetih krajev, le da je v to poklican tam, kjer gre za eksemptne klerikalne religije, višji predstojnik. Škof kakor višji predstojnik pa smeta to nalogo poveriti tudi drugim duhovnikom. Nikdo pa ne sme posvetiti ali blagosloviti svetega kraja brez privoljenja ordinarija. Vsi nasprotni privilegiji so razveljavljeni. c. 1155—1157. O izvršenem posvečenju ali blagoslovljenju je napraviti pismeno svedočbo, o kteri se ima en izvod hraniti v škofijski kuriji drugi pa v arhivu dotične cerkve. Za dokaz pa zadostuje tudi izpovedba ene neoporečne priče, če se na ta način nikogar ne oškoduje. Oni, ki je upravičen posvetiti ali blagosloviti cerkev, je tudi poklican blagosloviti in položiti temeljni kamen. c. 1163.

Kanon 1160 izraža načelo, da sveti kraji niso podvrženi civilnim oblastvom, ampak da cerkev izvaja nad njimi povsem prosto svojo jurisdikcijo. V tem pogledu pa so merodajni pred vsem državni zakoni, po kterih nastopajo verske družbe navadno samo glede notranjega bogoslužja samostojno. Tudi zahteva cerkev za se še sedaj zavetno pravico (jus asyli) v tem smislu, da se sme hudodelca, ki je pribežal v cerkev, izročiti le z dovoljenjem ordinarija, ako ne gre za nujno potrebo. c. 1179. Ta pravica po naših sedanjih zakonih ni priznana, dasi je v srednjem veku igrala veliko vlogo.

V obče veljajo glede svetih krajev in stvari po kodeksu nastopna določila:

I. Cerkve in kapele, (oratoria). c. c. 1161—1196.

Cerkve so stavbe zgrajene v namen, da služijo vsem vernikom v svrho javnega bogočastja. c. 1161. V prvih časih se je služba božja vršila v zasebnih hišah in po skritih krajih, toda odkar je zadobila cerkev priznanje v rimskem cesarstvu, je razvijala bogat sijaj tudi v božjih hramih in nastal je poseben krščanski stavbeni slog, ki je seveda po časih in krajih dobival

različne oblike. Vedno so služile in služijo še sedaj istemu smotru najpriprostejše lesene cerkvice pa tudi veledragocene visoko umetniške kamnite stavbe.

Tudi v pravnem oziru razlikujemo mnogo vrst različnih cerkva; male zasebne kapelice, podružnice, župne, kapiteljske, stolne, samostanske cerkve itd. Pravno pomembna je razlika med cerkvami in kapelami.

Cerkev je sveta stavba (aedes sacra), dostopna vsem vernikom, namenjena javnemu bogočastju.

Brez pismenega dovoljenja ordinarija se cerkev ne sme zidati. Dovoljenje se sme dati samo, ako se je škof poprej prepričal, da so dana potrebna sredstva za zgradbo in za vzdrževanje cerkve ter za preživljanje duhovnikov, ki naj se tam nastavijo. Tudi se je ozirati na to, da novo zgrajena cerkev ne bo povzročala prejšnjim cerkvam škode. Zato je pred rešitvijo prošnje za škofovo dovoljenje zaslišati mnenje predstojnikov sosednih cerkvá. Navzlic ugovorom le-teh bi se smelo dati dovoljenje, če je hasek, ki ga imajo verniki od nove zgradbe, tako očit in nedvomen, da odtehta morebitno škodo že obstoječih cerkva. Celo samostanske zadruge si morajo oskrbeti dovoljenje ordinarija, predno pričnó določeno gradbo in ne zadostuje v to svrho morebitno že poprej izposlovano zagotovilo, da si smejo postaviti lastno cerkev (brez označbe kraja). Tisti, kojih pravice so vsled nove gradbe ogrožene, lahko pri cerkvenem sodniku zahtevajo prepoved, da se delo nadaljuje, dokler se pravica graditelja ne dožene. c. 1676. Kdor pa postopa pri novi gradbi že na podlagi oblastvenega dovoljenja, tistega pravica sploh ne more biti dvomljiva. Seveda je potrebno pri vseh novih stavbah in pri prezidavah v večjem obsegu vselej tudi dovoljenje civilnega stavbnega oblastva.

Vedno so upoštevati pri novih stavbah in prezidavah običajne oblike in pravila krščanske umetnosti. Ordinariji so zavezani, da s pomočjo izvedencev to strogo nadzirajo. Nobena cerkev ne sme biti ne po oknu ne po vhodu zvezana s hišo laika in nikak prostor cerkvene stavbe, ne nad, ne pod cerkvijo, se ne sme rabiti v posvetne svrhe. c. 1164.

Še le po slovesnem posvečenju ali vsaj blagoslovljenju se sme opravljati v novi cerkvi služba božja. Če ordinarij upravičeno domneva, da se bo cerkev vporabljala v posvetne svrhe, potem naj dovoljenje za zgradbo, ali, če je bila ipak zgrajena,

za posvečenje ali blagoslovljenje odreče. Slovesno posvetiti se imajo stolne, in po možnosti tudi kolegiatne, samostanske in župne cerkve. Cerkve, zgrajene iz lesa ali iz železa ali druge kovine se smejo samo blagosloviti, ne pa posvetiti. Altar se sme posvetiti tudi brez cerkve, ako se pa posveti cerkev, je vedno treba posvetiti tudi vsaj en altar in sicer glavnega, če še ni posvečen, če je že posvečen, pa stranskega. c. 1165.

Posvečenje cerkve naj se izvrši na nedeljo ali praznik. Posvečujoči škof in tisti, ki so za posvečenje prosili, se morajo prejšnji dan postiti. Posvečujoči škof sme dovoliti za dan posvečenja in za vse bodoče obletnice tega dneva (anniversaria) posebne odpustke. c. 1166. Spomin na posvečenje ali blagoslovljenje cerkve se praznuje vsako leto na dan »žegnanja« (sejem, cerkveni god, Kirchweihfest) po liturgičnih predpisih. c. 1167.

Vsaka posvečena ali blagoslovljena cerkev dobi svoj naslov po svetniku, ki si ga izbere za patrona. Tudi dan patrona se ima v vsaki cerkvi praznovati po liturgičnih predpisih. Običajno se prenese ta praznik na najbližjo nedeljo. Praviloma sme biti cerkveni patron samo svetnik. c. 1168.

V posvečeni ali blagoslovljeni cerkvi, ki je v tem svojstvu izročena (dedicata) časti božji in javni uporabi po vernikih, se smejo opravljati vsa liturgična dejanja, v kolikor niso vsled župnih pravic ali privilegijev ali pravnoveljavnih običajev vezana na izvestne druge cerkve. Ta pravica ugasne še le, ako se cerkev uniči ali če ji ordinarij posvečenje zopet vzame, kar pa se sme zgoditi samo v primeru, da je nadaljnje vzdrževanje cerkve nemogoče. Liturgično dejanje, s kterim se cerkvi njeno svojstvo kot res sacra vzame, se zove exsecratio. c. 1171, 1187.

Posebne pravne posledice imajo gotova dejanja, s kterimi je zvezana oskrumba ali onečaščenje cerkve. Zakonik rabi izraz violatio ecclesiae, kar pač pomeni toliko, da je cerkev v teh slučajih smatrati za poškodovano z ozirom na njen vzvišeni namen. Bolj pravilno pa je govoriti o onečaščenju nego o poškodbi.

Primeri, v katerih nastopi violatio ecclesiae, so v c. 1172 taksativno našteti. Pogoj je, da so dotični čini ugotovljeni (certi), da so obče znani (notorii) in da so bili izvršeni v cerkvi sami (in ipsa ecclesia positi). Ti primeri so: 1. umor; 2. zločinsko

težko prelivanje krvi; 3. pregrešna zloraba cerkve, ki skruni njeno čast; 4. ako se pokoplje v cerkvi nevernika ali pa krstjana, ki je bil sodbeno izobčen.

Prejšnje pravo je rabilo mesto violatio izraz pollutio. Pollutio je bila dana sosebno tudi v primeru samoumora, ki je štel ravno tako težko kakor umor. c. 19, 20 D I. de cons.; c. 4 X III. 40. Tretji primer je bil označen kot prostovoljna in težko pregrešna effusio seminis humani. (c. 4 X III. 40; c. un. in VI° III. 21). Violatio ecclesiae sicer ne uniči njenega posvečenja ali blagoslovljenja, vendar pa trpi po njem njen ugled pri vernikih, tako da se mora nadaljne izvrševanje duhovniških funkcij v njej ukiniti, dokler se madež zopet ne odpravi, kar se zgodi po posebnem liturgičnem činu, ki se zove reconciliatio. Do tega čina je upravičen pri blagoslovljeni cerkvi njen predstojnik, pri posvečeni pa samo ordinarij in le v slučaju nujne potrebe njen predstojnik, ki pa mora obvestiti ordinarija. c. 1176.

V cerkvi mora vladati oni red, ki pristoja božjemu hramu. Kupčije ali sejmi (negotiationes) in stojnice se v njej ne smejo pripuščati, četudi bi se nanašale le na nabožne predmete. c. 1178. Vsakega se mora pripustiti k božji službi v cerkvi brezplačno in se izrecno zavrača vsak običaj, ki bi nasprotoval temu predpisu. c. 1181. Kolikor možno naj bodo v cerkvi moški ločeni od žensk, moški naj snamejo v cerkvi in pri cerkvenih obhodih klobuke, ako temu ne nasprotuje običaj v deželi ali če ne zahtevajo važni oziri drugače. Za oblastva se sme v cerkvi odkazati tudi poseben prostor. Z dovoljenjem ordinarija se sme dati tudi navadnim članom cerkve poseben prostor v stolu, toda tak ukrep je vedno preklicen, ker je v prvi vrsti merodajen blagor celote. c. 1262, 1263. Spori radi stolnine, ki jih pri nas rešujejo kot najemninske zadeve redna sodišča, bi se imeli v smislu cerkvenega prava reševati cerkvenim instančnim potom.

Oratoriji ali bogomolnice (Bethäuser) se razlikujejo od cerkev bistveno v tem, da niso v prvi vrsti namenjeni splošnosti, dasi je tudi njih svrha, da služijo češčenju Boga. Med njimi ločimo:

1. oratoria publica, javne bogomolnice, ki služijo pred vsem za verske potrebe kake korporacije ali tudi zasebnikov, v koje pa imajo med božjo službo dostop tudi drugi, n. pr. kapele v bolnišnicah in v nekaterih cerkvenih zavodih (semeniščih);

2. oratoria semipublica, ki služijo samo gotovemu krogu oseb (religiozom, osobju zavoda), in ki niso splošno dostopna;

3. oratoria privata seu domestica, ki so namenjena samo posameznim rodbinam (n. pr. vladarskim rodbinam, grajske kapele) ali pa zasebnikom (kapele na grobovih). Zasebne bogomolnice so tudi domače kapele kardinalov in škofov, zakon pa jim navzlic temu priznava pravni značaj poljavnih oratorijev. c. c. 1188, 1189.

Za javne oratorije veljajo v obče iste določbe, kakor za cerkve, zato se v njih opravljajo lahko vse duhovniške funkcije kakor v cerkvah samih v smislu liturgičnih predpisov. V zasebnih kapelah se sme čitati maša, a samo z dovoljenjem ordinarija, ki je navadno potrebno za vsak posamezen primer posebej. Ako naj se čita v njih dnevno tiha maša, je potreben v to poseben papežev indult. Razun maše so vse druge duhovniške funkcije v zasebnih kapelah sploh prepovedane. Posebno posvečenje ali blagoslovljenje pri njih odpade. Pri poljavnih kapelah se izvrši blagoslovljenje navadno istočasno z zavodom, kteremu pripadajo (samostan, semenišče). Za njih zgradbo je potrebno dovoljenje ordinarija. c. c. 1191—1196.

II. Grobišča, pokopališča.

Kristjani so že pred Konstantinom imeli razsežna grobišča, na kojih so tudi nastale prve bogoslužju namenjene zgradbe. Maševalo se je na grobovih mučenikov. Vsled tega imajo oltarji še dandanes obliko krste in radi tega velja še dandanes strogi predpis, da mora vsebovati vsak oltar ostanke kakega svetnika. Tako se še danes daruje vsaka maša na grobu mučenika ali drugega svetnika. V poznejšem razvoju so postala pokopališča samo pritiklina cerkva. Na zemljišču okrog cerkve so se polagali umrli kristjani k večnemu počitku. V cerkvi sami so se smele pokopavati le posamezne odlične osebe.

Načelo, da so pokopališča strogo cerkvena naprava, danes ni več priznano, dasi je veljalo skozi dolga stoletja. Določbe zakonika se zato ozirajo tudi na medverska, navadno občinska (mestna) pokopališča in velevajo ordinarijem, naj skrbe tam, kjer cerkev ne more udejstviti svoje pravice in zahteve po lastnem pokopališču za svoje vernike, da se blagoslove občinska pokopališča v celem obsegu, ako pripada večina umrlih kat. cerkvi, ali pa odmerjen del, kjer so katoliki v manjšini; kjer pa

bi tudi to ne bilo mogoče, tam naj se blagoslovijo posamezni grobovi od slučaja do slučaja. c. 1206. Določila glede oskrumbe in rekonciliacije cerkvá veljajo tudi za grobišča. Sicer pa oskrumba pokopališča ne zadene cerkve in tudi ne obratno. c. 1172 § 2. Vsaka župna cerkev naj ima po možnosti svoje pokopališče. Eksemptni redovniki si smejo zgraditi grobišče za se. Ordinarij sme tudi drugim udruženjem, celo zasebnim rodbinam dovoliti poseben blagoslovljen prostor, kjer se naj njih člani pokopavajo. Vernikom je dovoljeno, da si pridobe lastne grobove bodisi na zasebnih, bodisi na javnih pokopališčih. Za umrle otroke naj se odkažejo po možnosti posebna mesta. Vsako pokopališče naj se zagradi in zastraži. Grobovi, kamni in spomeniki se morajo vestno vzdrževati in biti v skladu s katoliško vero. Za one, ki se jim odreče cerkveni pogreb, naj se odmeri poseben prostor, ki se ne blagoslovi. c. c. 1207—1212.

Pokopališča zanimajo tudi državno upravo z zdravstvenih ozirov. Ti oziri so rodili zakon z dne 30. aprila 1870 d. z. št. 68, ki podreja vsa pokopališča zdravstveno-policijskemu nadzorstvu in ki nalaga občinam dolžnost, da skrbe v lastnem območju za pokopališča, ki odgovarjajo sanitarnim predpisom. Pokopališča v zaključenih človeških naselbinah so že od časa Jožefa II. sem prepovedana. Zato se sedaj pokopališča okrog cerkvá vedno bolj opuščajo. Novejša pokopališča so vsa izven vasi, mest in trgov. Konfesionalno pokopališče je ono, ki stoji v upravi in rabi verske občine ali kake župnije. V obče so starejša pokopališča večinoma verske naprave. Zakon z dne 30. aprila 1870 d. z. št. 68 jih je samo iz sanitarnih ozirov podredil občinam kot policijskim oblastvom, na njih juristočnem značaju pa nič ni izpremenil. Tudi ni izključeno, da še sedaj na novo nastanejo verska pokopališča, samo da bi bilo v to potrebno zdravstveno-policijsko odobrenje politične občine. Ako bi versko pokopališče ne zadostovalo več potrebam in bi se cerkev branila, ga povečati ali preurediti, bi morala občina skrbeti za zgradbo novega pokopališča.

Tudi na verskem pokopališču se mora dovoliti dostojen pogreb drugoverca, ako se ga ima pokopati v rodbinskem grobu ali če v občini, v koji je drugoverec umrl ali v koji je bilo najdeno njegovo truplo, ni pokopališča za pripadnike vere umrlega (čl. 12 zakona o medverskih odnošajih z dne 25. maja 1868 d. z. št. 49).

III. Altarji in zvonovi.

Altarji so ali nepremakljivi, altaria fixa, immobilia, ali pa premakljivi, altaria mobilia, portatilia, arae portatiles, petrae sacrae. Prvi so vzidani, altarna ploskev se ne da ločiti od podloge. Drugi so ali premestljivi mali altarčki, ali pa altarji, pri kterih je podstavek sicer tudi utrjen, pa ne blagoslovljen. Plošča mora biti iz kamna in vsaj tako velika, da ima kelih na nji prostor. V vsaki posvečeni cerkvi mora biti vsaj en, sosebno glavni altar nepremakljiv. Altar sam mora biti posvečen, predno se sme na njem maševati. Nepremakljiv altar zgubi svoje posvečenje, če se loči ploskev od podloge (stebrov). V takem slučaju je treba nove posvetitve, ki jo pa sme opraviti s škofovim dovoljenjem navadni mašnik. Posvečenje zgubi vsak altar tudi v slučaju, da se snamejo iz njega relikvije. Eksekracija altarja ne pomeni h kratu eksekracije cerkve in tudi ne obratno. Vsak altar ima svoj naslov, glavni altar isti naslov kakor cerkev. Vsak altar je namenjen za liturgične funkcije in sicer v prvi vrsti za maševanje, vsaka uporaba altarjev v posvetne namene je prepovedana. Pod altarjem ali v njega bližini se ne sme nikogar pokopati. c. c. 1197—1202.

Sem spadajo tudi cerkveni zvonovi, ki so po liturgičnih predpisih ali posvečeni ali blagoslovljeni. Uporabljati se jih sme samo v verske svrhe, v druge, necerkvene namene samo v slučajih sile ali s škofovim dovoljenjem ali ob prilikah, ki so določene po običaju (plat zvona ob požaru, zvonenje proti nevihti). Glede njih posvečenja ali blagoslovljenja veljajo isti predpisi kakor za cerkve.

Zvonovi so v cerkvi v rabi že od 6. stoletja. C. 1169 določa, da sme zvonove (campanas) imeti vsakoršna cerkev, v istini pa so v rabi tudi pri kapelah, celo zasebnih.

IV. To kar se rabi v cerkvi pri liturgičnih funkcijah, se imenuje sacra supellex, cerkvena oprema. Glede nje nahajamo v c. c. 1296—1306 posebne določbe. Vse mora biti inventarizirano in dobro shranjeno.

Res consecratae so kelihi in patene. Oboje naj bo iz zlata ali srebra. Le če je cerkev revna, se sme rabiti tudi kelih iz cina, ki pa mora biti znotraj pozlačen. To določajo liturgični predpisi — Missale Romanum, — na katere se sklicuje poleg starih cerkvenih običajev tudi zakonik. V novejšem času so dovoljeni tudi kelihi iz aluminija, če so znotraj pozlačeni.

Res benedictae so liturgična oblačila, prtiči za altarje, tabernakelj, oprema za shrambo evharistije, tedaj ciborij, monstranca, lunula, ter posodje za shrambo svetih olj. Poklican, da blagoslovi cerkveno opremo, je v obče cerkveni predstojnik. Ako se ti predmeti v svoji obliki tako spremene, da se jih ne more več smatrati za to, kar so bili in da ne morejo več služiti prejšnjemu namenu; ako se jih je uporabilo v nedostojne svrhe (ad usus indecoros adhibita) ali če se jih je izpostavilo javni prodaji, potem nehajo biti res consecratae ali benedictae; ne pa v primeru, da se je zlata plast obrabila ali prenovila. c. 1305. O tem, komu pripade sv. oprema iz zapuščine duhovnikov, glej spodaj § 169 str. 419.

III. Poglavje.

Uprava posvečevalne oblasti (potestas ordinis).

§ 121.

Pravna stran zakramentov.

Posvečevalna oblast cerkvenih organov se uveljavlja v prvi vrsti pri podeljevanju zakramentov in zakramentalov. Nekteri izmed zakramentov so pravno tako važni, da spadajo v sistemu na drugo mesto. So to: mašniško posvečenje, ki še le da klerikom nadnaravno usposobljenost, da zamorejo svojo službo izvrševati v smislu cerkvi stavljenih ciljev ter zakon, ki je temelj za vsako družabno življenje bodisi v cerkvi ali v državi. Mašniško posvečenje spada po svojem značaju v cerkveno ustavo, o zakonu pa se radi njegove važnosti in obširnosti snovi in vsled pretežno zasebnopravnega značaja določil razpravlja v naslednjem oddelku te knjige. V to poglavje so uvrščeni samo ostali zakramenti, t. j. krst, birma, evharistija, pokora in poslednje olje.

Krst je temelj vseh drugih zakramentov, kdor še ni krščen, ne more sprejeti birme, pokore itd. Glede vseh zakramentov pa velja načelo, da se jih sme podeliti samo katoličanom, krivoverci in razkolniki so v obče izključeni, dokler niso preklicali svojih zmot in niso bili v cerkev nazaj sprejeti (nisi prius ecclesiae reconciliati fuerint). c. 731. Krst, birma in posvečenje vtisnejo vsakemu, kdor jih prejme, neizbrisen znak, character indelebilis, vsled česar se ne smejo nikoli podeliti v drugo, ali pa vsaj samo pogojema, če bi obstojali glede dejstva ali veljav-

nosti prve podelitve dvomi! Glede oblike so merodajni liturgični predpisi. Načeloma je podelitev brezplačna, vendar pa so dopustne po pristojnih organih in starih običajih odobrene zmerne takse. c. c. 732—736.

§ 122.

Krst (Baptismus).

I. Redni podeljevalec krsta je bil prvotno škof; mašniki in diakoni so smeli krščevati samo s škofovim dovoljenjem. Pozneje so dobili to pravico duhovniki na krstnih cerkvah (ecclesiae baptismales). Danes pripada pravica, podeljevati krst, domačemu župniku ali njegovemu pooblaščencu. To velja tudi za tujce, ako ni zvezano s težkočami; drugače je poklican, da krsti tujca, župnik ali ordinarij kraja, v kterem se tujec mudi. Pristojnost župnika je tudi napram župljanom omejena na župni okoliš. c. c. 738, 739.

S krstom postane človek član cerkve. c. 87. Sveto dejanje znači tedaj hkratu velevažen pravni čin. Veljavno se podeli krst z oblitjem s pravo, naravno vodo, pri čemur se izgovori predpisana formula. c. 737 § 1.

Krst je s l o v e s e n (bapt. solemnis), ako se podeli z vsemi obredi in ceremonijami rituala; ako se izvrši brez teh, je neslovesen ali zaseben (bapt. non solemnis seu privatus).

Izredni podeljevalec slovesnega krsta je diakon, ki pa naj svoje oblasti ne uporablja brez dovoljenja ordinarija ali župnika; v slučaju potrebe se to dovoljenje zakonito domneva (c. 741).

Neslovesen krst more izvršiti vsak človek ako se posluži predpisane snovi in formule ter postopa v pravem namenu; vendar pa naj se pritegneta dejanju dve ali vsaj ena priča v svrho poznejšega dokaza. Ako je navzoč duhoven ima kot krstitelj prednost pred diakonom, diakon in drugi klerik pred laikom, možki pred žensko itd. c. 742 §§ 1, 2.

Dasi je na ta način podeljen krst v e l j a v e n , ker je vsak, torej tudi nekrščen človek usposobljen, ga podeliti, je vendar njegova upravičenost in dovoljenost vezana samo na primere smrtne nevarnosti. V teh primerih smejo celo stariši svoje lastne otroke krstiti, ako ni druge sposobne osebe navzoče. c. 742 § 3.

Krst odraslih oseb naj se izvrši po ordinariju ali njegovem pooblaščencu v slovesnejši obliki. c. 744. Odrasel (adultus) je oni človek, ki že zna rabiti lasten razum in ki iz lastnega nagiba prosi za krst. c. 745 § 2.

II. Krstiti se more samo živ, od materinega telesa ločen človek, ki še ni prejel krsta. c. 745 § 1. Ni dovoljeno krstiti otroka v materinem telesu, dokler obstoja upanje, da bo prišel živ na svet. Otrok, kojega glava je že stopila iz materinega telesa, naj se ob smrtni nevarnosti krsti na glavi. Če pride pozneje živ na svet, se krst ne ponovi. Ako je pri porodu izstopil najprej drugi del otroškega telesa, se naj krst izvrši na tem delu pogojno in če ostane otrok po rojstvu živ, naj se krst pogojno ponovi. Otrok, krščen v materinem telesu, se mora po rojstvu zopet krstiti. c. 746. Neiznošeni otroci se morajo pri izstopu iz telesa, ako žive, krstiti brezpogojno, v dvomu pogojno. c. 747.

Nestvori se smejo krstiti vedno samo pogojno. V dvomu, ali gre za eno ali več človeških teles, je krstiti eno brezpogojno, ostala pa pogojno. c. 748. Pogojno naj se krstijo tudi izpoloženi otroci in najdenčki, ako poizvedbe ne doženejo, da so že prejeli krst. c. 749. Otroci nevernikov se smejo krstiti tudi proti volji njihovih starišev, ako se je bati, da bodo umrli še predno dosežejo leta razumnosti. Ako ne obstoja smrtna nevarnost, se jih sme krstiti s privoljenjem starišev ali vsaj očeta ali matere ali varuha. c. 750. Pri odraslih (adulti) je merodajna njih volja. Pred krstom se morajo skesati svojih grehov. V smrtni nevarnosti zadostuje volja, da se hočejo v verskih tajnostih podrobneje poučiti in se ravnati po predpisih krščanske vere. Ako ne morejo prositi za krst, a so poprej kazali voljo, ga sprejeti, se naj krstijo pogojno. c. 752.

Brezumni in nori (furiosi) naj se ne krstijo, ako niso že od rojstva bili taki. V tem primeru so smatrati enaki otrokom (infantes). Ob svitlih trenotkih je merodajna njih izražena volja. c. 754.

III. Krst naj se podeljuje v slovesni obliki. Merodajen je obred starišev. Ako so le-ti različnih obredov, se je ravnati po obredu očeta. Otroci iz mešanih zakonov so krstiti po obredu kat. soproga. c. 756.

V smrtni nevarnosti je dovoljen neslovesen krst; a če ga podeli duhoven ali diakon, naj izvrši obrede, ki imajo po litur-

gičnih predpisih slediti krstu. Izven smrtne nevarnosti smejo ordinariji zaseben krst dovoliti samo odraslim krivovercem, ki ga imajo prejeti pogojema. Vedno pa naj se izostale ceremonije naknadno izvrše izvzemši primere odraslim krivovercem neslovesno podeljenega krsta. c. 759.

Župniki naj skrbe za to, da dobi vsaka krščena oseba krščansko ime. Ako tega ne morejo doseči, naj dodajo od starišev izbranemu imenu ime kakega svetnika in naj obe imeni vpišejo v krstno knjigo. c. 761.

IV. Vsakemu krstu naj se pritegne boter, če mogoče tudi krstu v sili. Drugače pa naj bo boter prisoten takrat, kadar se naknadno izvrše ceremonije.

Za botra je lahko oseba poljubnega spola, ki je že dosegla leta razumnosti (rationis usum), ki je sama krščena in voljna, da vrši ta posel. Naprošena naj bo po stariših ali varuhu in če teh ni, po krstitelju.

Izključeni so od botrine: stariši in zakonski drug, krivoverci, razkolniki, sodbeno izobčeni (sententia excommunicati), po pravu zloglasni (infames infamia juris), odstavljeni in razčinjeni kleriki (clerici depositi vel degradati). Da pa kedo d o v o l j e n o nastopi kot boter, je nadalje še potrebno, da je dovršil 14. leto, da je neomadeževan in da pozna glavne nauke kat. vere, da ni novic ali profes kake religije ali klerik višjega posvečenja.

Krst vstvarja duhovno sorodstvo med krščencem na eni, med botrom in krstiteljem na drugi strani. Dolžnost botra je, da pazi na to, da njegov duhovni varovanec povsem izpolnjuje obljubo, ki jo je zanj dal pri krstu. Boter naj bo po številu samo eden. Več kakor dva, in to različnega spola, se sploh ne smeta pripustiti. c. c. 762—769.

V. Krst ni vezan na določen čas, zasebni krst tudi na nikak določen kraj. Slovesen krst pa se ima deliti redoma v župni cerkvi v krstni kapeli z blagoslovljeno krstno vodo, ki jo m o r a imeti vsaka župna cerkev, ki jo pa s m e j o imeti z dovoljenjem ordinarija tudi druge cerkve v župniji. V zasebnih hišah se sme deliti slovesen krst članom vladarskih rodbin, drugim osebam samo v izrednih primerih z dovoljenjem ordinarija. c. c. 770 do 776.

VI. Vsak krst se mora vpisati v krstno knjigo, v kteri so navesti imena krstitelja, krščenca, starišev, botrov, kraja in

časa izvršitve sv. dejanja. Pri nezakonskih otrocih je vpisati ime matere, ako je javno znano ali če sama za to prosi in ravno tako ime očeta, ako sam pred župnikom ali pismeno ali pred dvema pričama to zahteva ali če je iz javne listine znan. V ostalih primerih naj se vpiše rojenček kot otrok neznanega očeta ali neznanih starišev. Krst, ki ni bil opravljen po domačem župniku ali v njegovi navzočnosti, se mora po krstitelju nemudoma sporočiti župniku, ki bi bil zanj po domovališču krščenca pristojen. Za dokaz krsta zadostuje ena neoporečna priča ali pa prisega odraslega krščenca. c. c. 777—779.

§ 123.

Birma (Confirmatio).

Birma se izvrši na ta način, da poklicani cerkveni organ (minister) položi birmancu roko na glavo, ga mazili s sv. oljem na čelu in izgovori pri tem v liturgičnih predpisih označene besede. Poklicani redni podeljevalec birme je škof, izredni (extraordinarius confirm. minister) pa duhovnik (presbyter), ki je v to pooblaščen ali po določbah občega prava ali pa na podlagi posebnega apostolskega indulta. Vedno pa mora tudi on rabiti izključno samo od škofa na veliki četrtek posvečeno z balzamom zmešano olivno olje (chrisma).

Po občem cerkvenem pravu so pooblaščeni birmati kardinali, opatje in prelati nullius, apostolski vikarji in prefekti, toda le za dobo svoje službe in razun kardinalov vsak samo v svojem področju. Drugi pooblaščeni duhovniki smejo samo pripadnike lastnega obreda birmati. Birma katoličana vztočnega obreda po rimsko-katoliškem duhovniku bi bila neveljavna, če ni v pooblastilu izrecno določeno drugače. Duhovnik vztočnega obreda, kojega cerkev vživa privilegij, da podeli svečenik otrokom ob enem s krstom tudi birmo, ne sme (nefas est) birmati otrok rimskega obreda. c. 782. Škof sme v svojem področju birmati tudi tujce. V tuji škofiji pa sme škof birmati samo z dovoljenjem krajevnega ordinarija. Poklicani pa ima tudi dolžnost, birmati svoje podložnike ali tiste, za ktere je dobil pooblastilo in sicer naj škof vsaj vsako peto leto birma sam (cc. 785, 343), kadar vizitira svoje dele škofije. Škofa, ki bi svojo dolžnost zanemarjal, mora metropolit naznaniti papežu. c. 274 št. 4.

Kdor ni krščen, ne more veljavno biti birman. Drugače pa je treba, da se nahaja birmanec v milosti božji (in statu gratiae) in da je o zakramentu zadostno poučen. c. 786. Za večno zveličanje ta zakrament sicer ni brezpogojno potreben, vendar se priporoča vsem vernikom; župniki imajo za to skrbeti, da ga mladina sprejme v primernem času. Pri nas in sploh v latinski cerkvi se pripuščajo k birmi običajno še le čez 7 let stari otroci, iz nujnih razlogov pa se sme birma podeliti tudi že poprej.[37]

V naših krajih se deli birma redoma v stolnih cerkvah o binkoštnih praznikih; birmati se pa sme v poljubnem času v letu in sicer, če so za to dani razlogi, tudi izven cerkve na dostojnem prostoru. Po starem običaju ima birmanca spremiti k birmi boter (patrinus), ki naj svojega varovanca pri svetem dejanju drži (physice tangat). Zastopstvo je dovoljeno. Med birmancem in botrom nastane duhovno sorodstvo, ki nalaga botru dolžnost, da ščiti birmanca in skrbi za njegovo krščansko vzgojo. Brezverci, krivoverci, razkolniki, nebirmani kristjani in iz cerkve izobčeni ne morejo veljavno nastopati kot botri; tudi ne odstavljeni in degradirani duhovniki, stariši napram svojim otrokom, ali soprog napram soprogu. Za botra ima skrbeti birmanec sam, ali njegovi stariši ali varuh, ali pa škof ali župnik. Da je pa botrstvo tudi d o v o l j e n o, je treba, da je birmanski boter različen od krstnega, da je istega spola kakor birmanec, da je dopolnil 14. leto, da je versko poučen in da ni religioz, novic ali majorist. Izvršena birma se mora zabeležiti po župniku birmanca v posebni knjigi z vsemi potrebnimi dati in se ima zaznamiti tudi v krstni knjigi. Dokazati se more pa tudi po neoporečni priči in po prisegi birmančevi. c. c. 780—800.

§ 124.

Obhajilo (Euharistia).

Evharistija je središče božje službe novega veka. Pri maši si podeli duhoven obhajilo v podobi kruha in vina. V prvih časih krščanstva so prejeli obhajilo vedno tudi vsi pri božji službi navzoči verniki. Maševal in obhajal je takrat samo škof. Bolnim odsotnim kristjanom so obhajilo nesli diakoni na dom. Navadni

[37] Po predpisih pravoslavne cerkve in tudi vztočno-katoliške vere pa sledi birma neposredno krstu.

duhovniki so dobili pravico obhajati vernike še le tedaj, ko so nastale župne cerkve izven sedeža škofov in se je število kristjanov tudi v škofijskih mestih zelo pomnožilo. Ko je vedno bolj pojemala gorečnost kristjanov, je predpisal IV. lateranski cerkveni zbor l. 1215., da mora vsak kristjan vsako leto vsaj enkrat, namreč o Vel. noči prejeti obhajilo. To velja še sedaj. c. 859 § 1.

Praviloma sme deliti zakrament sv. obhajila samo duhoven (presbyter), minister extraordinarius pa je diakon, kterega pooblasti v to ali ordinarij ali župnik iz tehtnih razlogov. Obhajati se sme med mašo in izven nje. Bolnikom se nese rešno telo na dom in sicer je za svoj okraj tudi glede nežupljanov v to upravičen župnik. Obhajilo naj se nese bolnikom vedno javno, ako ne govori proti temu poseben razlog. Med pravice župnika šteje tudi ona, da donese na smrt bolnim kristjanom svojega okoliša popotnico (Viaticum). Drugi duhoven potrebuje navadno dovoljenje župnika, o kojem pa v obče ne bo dvomiti. c. c. 846—850.

V zapadni cerkvi je snov tega zakramenta opresen, v iztočni cerkvi pa kvasen kruh. Deli se vernikom samo v e n i podobi. Vsak duhoven naj se drži svojega obreda, le v potrebi, če bi ne bilo duhovna drugega obreda, se sme tudi duhoven iztočne cerkve poslužiti pri obhajilu opresnega in duhoven zapadne cerkve kvasnega kruha, pri tem pa se držati svojega obreda. c. 851.

Vsak, kdor je krščen, je upravičen iti k obhajilu, če mu to zakon ne zabranjuje. c. 853. Otroci, ki še nimajo za to potrebnega razuma, naj se ne pripuste k obhajilu. Le ob smrtni nevarnosti zadostuje, da otrok zna ločiti obhajilo od navadne jedi. Skrb starišev in njih namestnikov in župnika naj bo, da presodijo, so li otroci že dovolj razumni, da pojmijo pomen obhajila. Kadar jih smatrajo za dovolj zrele, naj jih po prejšnjem dobrem verskem pouku pripuste k obhajilu. Dasi ni nikjer določena starost, kedaj se sme to zgoditi, se vendar pri nas otroci pred dovršenim 7. letom ne pošiljajo k obhajilu, v nekterih škofijah v Nemčiji pa običajno celo ne pred 11. letom. (Sägmüller l. c. II. zv. str. 37 op. 4.)

Izključiti so od obhajila tisti, kojih nevrednost je javno znana. Tajnih grešnikov pa se ne sme zavrniti, ako javno pristopijo k obhajilu in bi njih zavrnitev izzvala pozornost. Obha

jilo se sme prejeti samo enkrat na dan in sicer tešč in v stanu milosti božje. c. c. 855—858.

Vsak kristjan, ki je dosegel potrebni razum, je zavezan, da prejme vsaj enkrat v letu vredno o Veliki noči po možnosti v domači župni cerkvi sv. obhajilo. Pri mladoletnih naj nadzirajo vzgojitelji izpolnjevanje te dolžnosti. Razun o Vel. noči obstoja obveznost do obhajila tudi ob smrtni nevarnosti. c. 864. Vsem vernikom pa se polaga po zakonu na srce, naj pristopijo prav pogosto k obhajilu in naj tudi bolniki popotnico večkrat prejmejo. c. c. 859, 863.

Popotnica se sme podeliti vsak čas in na vsakem kraju, obhaja pa se na splošno le v cerkvi pred ali med mašo ali po maši. (c. c. 867—869.)

§ 125.

Pokora (Poenitentia).

Poleg zakona (braka) ima izmed vseh zakramentov spoved največ stikov s pravom. Odveza je podobna sodbi, na mesto kazni stopi pokora. Spovednik zavzema mesto sodnika tem bolj, ker je veljavnost odveze odvisna od tega, da se je dala na podlagi zakonito priznane sodstvene oblasti (potestas jurisdictionis pro foro interno sive ordinaria sive delegata). Pri spovedi se odpuste vsi po krstu storjeni smrtni in mali grehi skesanemu in spokornemu grešniku, ki se izpove. Spoved se izvrši osebno in po sedanjem običaju tajno.

Od vsega početka so bili v cerkvi poklicani škofje kot nasledniki apostolov, da odpuščajo grehe. Na vzhodu pa so poleg škofa že zelo zgodaj tudi duhovniki dobili pravico do spovedovanja. V srednjem veku so sicer tudi diakoni in subdiakoni bili udeleženi pri zopetnem sprejemanju iz cerkve izobčenih grešnikov, odpuščati grehe pa so smeli vedno le škofje in duhovniki. Isto velja še dandanes.

Redno jurisdikcijo za notranji forum imajo za celo cerkev papež in kardinali, za svoje okraje pa ordinariji in župniki ter njih namestniki, za svoje podložnike predstojniki eksemptnih redov. Ker je ta oblast zvezana s službo, tudi s službo ugasne. c. 873.

Vsak drugi duhoven (izvzemši samo kanonike-penitenciarje c. 401) mora dobiti za spovedovanje od ordinarija po-

sebno pooblastilo, ne glede na to, ali je posveten duhoven ali religioz. Religiozi pa svoje jurisdikcije v spovednici ne smejo izvrševati brez odobrenja svojih predstojnikov, na kojih predlog se jim itak navadno še le podeli. V vsakem slučaju pa mora imeti spovednik ženskih religij od ordinarija, v kojega področju se samostan nahaja, posebno pooblastilo, pa naj bo religioz ali posveten duhovnik kateregakoli dostojanstva. c. 876. Jurisdikcija naj se podeli praviloma le na podlagi preizkušnje, ako ni teologična naobrazba drugače brezdvomna; podelitev je lahko ustmena ali pismena, vedno pa mora biti jasno izražena in brezplačna. Ako se izkaže naknadno neusposobljenost spovednika, se ga sme podvreči novi preizkušnji ali pa se mu sme jurisdikcija tudi zopet odvzeti. Iz tehtnih razlogov more škof tudi ž u p n i k u nadaljnje spovedovanje prepovedati. Jurisdikcija vsakega spovednika se razteza v njegovem okolišu na domačine in tujce. Jurisdictio ordinaria velja napram podložnikom za celi svet. c. 881. V smrtni nevarnosti sme vsak duhoven brez izjeme odvezati vsakega skesanega človeka vseh, tudi pridržanih grehov. c. 882.

Za vožnje po morju vsebuje c. 883 posebne predpise.

Odveza se ne sme odložiti ali odreči, ako kes in volja do poboljšanja pri grešniku nista dvomljiva. Spovedanec mora prevzeti naloženo mu pokoro. c. 886—887. Spovednik se mora zavedati, da je ravno tako sodnik kakor dušni zdravnik, opusti naj vsako nepotrebno prašanje posebno napram nedoraslim in mladoletnim osebam radi šeste božje zapovedi. c. 888. Strogo mora varovati spovedno tajnost, ker ga drugače zadene težka kazen. (c. 2369: excom. specialssimo modo S. A. res.) Cerkveni predstojniki v zunanji upravi (exterior gubernatio) nikakor ne smejo uporabljati tega, kar so zaznali pri spovedi, v škodo spovedanca. c. 890.

Vsi spovedniki in v slučaju smrtne nevarnosti vsak duhoven morajo biti rade volje pripravljeni za spoved. Predstojniki seminarjev, mojstri novicev in podobni organi naj spovedujejo svoje gojence le tedaj, ako ti sami za to prosijo. c. 891.

Tisti, ki imajo pravico, podeliti jurisdikcijo, si smejo izvestne težke grehe, 3—4 po številu, pridržati v lastno odvezo. Po svoji naravi je pridržana izključno papežu odveza krive obdolžitve duhovnika pred cerkvenimi sodniki, da je pri spovedi koga zapeljal k nečistosti. Kanonik penitenciar pa sme vedno

dati odvezo tudi za grehe, ki si jih ordinarij pridrži. Dekanom pa se daj pooblastilo, odpuščati tudi pridržane grehe in v slučaju potrebe subdelegirati župnike. Pridržki ne veljajo v slučaju smrtne nevarnosti ali pri spovedi v svrho poroke ter v času, ki je določen za velikonočno spoved. c. 893—900.

Vsak kristjan, ki že zna rabiti svoj razum, je zavezan, da se vsaj enkrat na leto spove težkih grehov, ki jih je storil po sprejemu krsta. c. 906.

Spoved se lahko opravi tudi po tolmaču, ako drugače ni mogoče, in pred duhovnikom tujega obreda. c. c. 903, 905. Težko kazniv je spovednik, ki spovedanca zapelje v nečist greh. Spovedanec je zavezan, da tako dejanje naznani in ga mora vsak spovednik na to dolžnost opozoriti. c. 904.

Spoved se ima praviloma opraviti v cerkvi ali v javnem ali poljavnem oratoriju. Za ženske mora biti postavljena v to svrho na vidnem kraju dobro zamrežena spovednica. Moške se sme v obče spovedovati tudi v zasebnih hišah, ženske pa le v slučaju nujnosti, n. pr. bolezni. c. c. 908—910.

§ 126.

Odpustki (Indulgentiae).

V zvezi z zakramentom pokore se morajo omeniti tudi odpustki, indulgentiae. Zakonik se bavi z njimi v cc. 911—936.

Že v starih časih se je v cerkvi udomačila navada, da se je spokornikom na prošnje mučenikov in spoznavalcev odpustilo del časovno odmerjene pokore ali pa tudi celo pokoro, ki bi jo bili imeli vzeti na se. Od 4. stoletja naprej so prišla na mesto prejšnje javne pokore v rabo druga dobra dela. Od 11. stoletja naprej pa so papeži in škofje ob izvestnih prilikah, tako za udeležbo pri križarskih vojskah, za prispevke k zgradbam novih cerkva in bolnišnic, za pobožne ustanove, ali ob posebnih cerkvenih slovesnostih dovoljevali odpust kanonične pokore in tudi začasne posmrtne kazni za grehe.

Dandanes razumemo pod odpustki spregled časovnih kaznij za grehe bodisi smrtne, za ktere se je pri spovedi že dala odveza, bodisi za lahke grehe. Odpustke podeljuje poklicano cerkveno oblastvo iz zaklada, ki ga tvorijo zasluge Kristusa in svetnikov.

Poleg papeža, ki upravlja ta zaklad za vso cerkev, smejo odpustke podeljevati samo oni cerkveni organi, ki jim daje to pravico zakon sam. Z odpustki si olajšajo verniki težo odgovornosti za storjene grehe in ker izhajajo odpustki od cerkvene avtoritete, jih moramo smatrati kot del jurisdikcije za notranji forum. Vrhovno oblastvo v zadevah odpustkov je Sacra Poenitentiaria.

Odpustki so ali popolni (indulgentia plenaria) ali nepopolni (i. partialis). Popolni odpustek se dovoljuje ob cerkvenih jubilejih in je v obče dovoljen za slučaj smrti, na dan Porcijunkule ter za maše pri privilegiranih altarjih.

Nadalje razlikujemo osebne, krajevne in stvarne odpustke. Prvi so podeljeni ali izvestni osebi, ali celemu društvu ali vsem vernikom; drugi so zvezani z obiskom gotovih krajev; tretji odvisni od določenih molitev ali pobožnostij. Konečno smemo govoriti tudi o trajnih in začasnih odpustkih (i. perpetuae, temporales).

Sposoben, sprejeti odpustke, je samo kristjan, ki ni iz cerkve izobčen in se nahaja v odločilnem trenotku v milosti božji. Popolni odpustek si je mogoče pridobiti samo enkrat na dan, nepopolnih odpustkov si more vsak pridobiti na dan tudi po več. Kdor opravi pri spovedi za pokoro mu naloženo molitev, s katero je zvezan odpustek, zadosti pokori in zadobi poleg tega še odpustek. c. 932. Pridobljeni odpustek se sme podariti tudi vernim dušam v vicah. c. 930.

Kardinali morejo dovoliti svojim podložnikom 200 dnevni (c. 239 § 1 štev. 24), nadškofje za celo provinco 100 dnevni (c. 274 št. 2), škofje za svojo škofijo 50 dnevni (c. 349 § 2 št. 2) in če posvetijo cerkev, v enoletni odpustek. c. 1166.

§ 127.

Poslednо olje.

Z blagoslovljenim olivnim oljem se mazili bolnika, ki se nahaja v smrtni nevarnosti, na predpisan liturgičen način, pri čemur duhovnik izgovarja besede: per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum etc. deliquisti. Amen.

Veljavno more podeliti ta zakrament samo duhovnik (sacerdos), in sicer če ne gre za nujne slučaje, vedno samo župnik

kraja, v kterem se nahaja bolnik. Ta je pa tudi zavezan po zakonu, dejati bolnika v posledno olje. V smrtni nevarnosti zadene ta dolžnost vsakega duhovnika. V vsakem slučaju se sme seveda župnik poslužiti tudi namestnika.

Upravičen sprejeti posledno olje je vsak krščen človek, ki je že dosegel leta razumnosti in ki se nahaja radi bolezni v nevarnosti, da umre ali ki je dosegel tako starost, da se sme vedno računati s smrtjo. V isti bolezni pa se poslednje olje ne sme podeliti dvakrat. Tudi naj se ne podeli tistim, glede kterih je znano, da žive v smrtnem grehu in ne kažejo ali niso kazali, predno so morda padli v nezavest, nobenega kesanja. V dvomu, ali so pogoji dani, naj se podeli zakrament samo pogojno. Ako pa je gotovo, da je bolnik, predno je zapadel nezavesti, kazal kes ali da bi bil brez dvoma sam zahteval posledno olje, potem naj se podeli nepogojno. Kjer je pač podana smrtna nevarnost, ne pa ob enem težka bolezen, tam manjka predpogoj za ta zakrament; n. pr. pri ljudeh, ki niso težko bolni, a se podvržejo nevarni operaciji, ali pri vojakih, ki gredo v bitko. Pač pa se posledno olje podeljuje ženskam, ki se nahajajo radi težkega poroda v smrtni nevarnosti. Ta zakrament za zveličanje ni neobhodno potreben, vendar naj ga nikdo ne zanemari in naj se gleda na to, da ga bolniki v istini prejmejo.

Glede oblike predpisuje c. 947, da zadostuje ob potrebi tudi maziljenje le na enem mestu in sicer najpravilneje na čelu. Maziljenje ledij (renum) naj se vedno opusti, iz pametnega razloga sme odpasti tudi maziljenje nog. Olje mora biti blagoslovljeno od škofa ali od duhovnika, ki je dobil za to pooblastilo od papeža. c. c. 937—947.

§ 128.

Zakramentali.

Beseda znači toliko kakor mali zakramenti, sacramenta minora, sacramentalia, in je prišla v rabo tekom 12. stoletja, ko se je bilo ugotovilo število glavnih zakramentov, sacramenta majora, principalia, na sedem. Zakramentali so sveta dejanja, ki ne spadajo pod zakramente, pa so jim podobna, in v smislu c. 1144 tudi reči, ki jih je posvetila cerkev in ki služijo v dosego duhovskih učinkov. O svetih rečeh smo že govorili (zgoraj str. 279 sl.). Sveta dejanja pa se dele v več vrst:

1. Zarotovanja (exorcismi, Beschwörungen), s kterimi naj se odtegne oseba ali stvar vplivu hudobnega duha;

2. blagoslovljanja (benedictiones), pri kterih se prosi za božjo pomoč (blagoslov) za kako osebo ali stvar. Blagoslovljanja oseb imenujemo benedictiones invocativae, blagoslovljanja reči pa, ki ostanejo namenjene cerkveni rabi (res sacrae) benedictiones constitutivae. Višji kakor benedictiones constitutivae so posvečevanja (consecrationes), s katerimi se izvestni predmeti s svetim maziljenjem in slovesno izločijo iz navadnega prometa in se trajno namenijo bogoslužni uporabi.

Jedini papež ima pravico, uvajati nove zakramentale in avtentično razlagati, spreminjati ali odpravljati že obstoječe. Sicer pa je zakoniti upravitelj (legitimus sacramentalium minister) klerik, ki mu je ta oblast podeljena, ne da bi bilo nje izvrševanje od pristojnega cerkvenega organa zopet prepovedano. Sposobnost za ta sveta dejanja se dobi potom ordinacije. Pred vsem imajo to sposobnost tedaj duhovniki in škofje, drugi kleriki samo v toliko, kolikor jim je ta sposobnost priznana po zakonu. c. 1147. Posvečevanja, consecrationes, so veljavna samo, ako jih izvrši posvečen škof ali drugi duhovnik, ki mu daje isto pravico ali zakon sam ali pa poseben papežev indult. Blagoslovljanja, ki jih izvrši neupravičen duhovnik, so v obče veljavna, toda nedovoljena. Papežu je pridržano blagosloviti vsako leto palije (Benedikt XIV. »Rerum ecclesiasticarum« 12. VIII. 1748), Zlato rožo (isti: »Quarta« 24. III. 1751) in vsako sedmo leto Jagnje božje, Agnus dei (Paul II. »Immoderata« 21. III. 1470, Benedikt XIV. »Pervetustus« iz l. 1752). Pridržano jim je bilo tudi maziljenje in kronanje rimsko-nemških cesarjev.

Škofom je za njih področje pridržana pravica, posvečevati krizmo in sv. olje, cerkve, oltarje, kelihe in patene, blagosljovljati kralje, kraljice, opate, opatice in nune, nadalje zvonove, pokopališča, duhovske obleke, oltarne prtiče, monstrance itd. (Pontificale Rom. in Rituale Rom. pod tozadevnimi tituli). Za nektera teh dejanj sme pooblastiti tudi navadnega duhovnika.

Izganjanje hudiča iz obsedenih oseb se sme sedaj vršiti samo z dovoljenjem škofa po duhovniku, ki se odlikuje po pobožnosti, modrosti in neomadeževanem življenju. Zarotovanje, do katerega eksorcist kot tak ni več upravičen, se sme izvršiti tudi nad nekristjani, nekatoliki in izobčenemi. c. c. 1144—1153.

§ 129.

Cerkveni pogreb.

Najstarejši narodi in Izraelci so svoje mrliče pokopavali. Pri Grkih in Rimljanih je bilo poleg pokopavanja tudi zažiganje mrličev v navadi. Kristjani so se držali običaja judov spominjaje se groba Izveličarja in držeč se njegovega nauka, da je telo kristjana tempel sv. Duha in zrno za bodoče vstajenje. Tako je pokopavanje, udomačeno pri vseh kulturnih narodih, prevzela tudi cerkev; urejeno je po liturgičnih predpisih ter po zakonu proglašeno obveznim, tako da je zažiganje mrličev izrecno prepovedano. Želji ali naročilu umrlega, da naj se njegovo truplo zažge, pa naj bi bilo izraženo v poslednji volji, se ne sme ustreči; taka naročila je smatrati za nepristavljena. c. 1203.

Navzlic temu odločno nasprotnemu stališču cerkve napram zažiganju mrličev je treba povdariti, da tu ne gre za nikak dogma, ampak samo za človeško cerkveno pravo, kojega sprememba iz tehtnih razlogov ne bi bila izključena in da morda nastanejo v bodočnosti razmere, ki bodo cerkev prisilile do popustljivosti. Pod cerkvenim pogrebom razumemo prenos trupla v cerkev, črno opravilo za mrliča (exsequia) in na to položenje v grob na blagoslovljenem pokopališču. c. 1204. V ožjem pomenu pa je cerkveni pogreb položitev mrliča v blagoslovljen grob ob navzočnosti duhovnika.

Praviloma se mora po zakonu truplo vsakega kristjana, predno se zagrebe, prenesli v cerkev, da se izvrše nad njim vsa predpisana opravila (totus ordo exsequiarum) c. 1215. Ta cerkev je redno župna cerkev in sicer tudi v slučaju smrti izven domače župnije. Samo ako se ta peš od kraja smrti ne da lahko doseči, se pokoplji mrtvega v župniji, kjer je nastopila smrt. V vsakem slučaju pa je dovoljeno rodbini ali dedičem umrlega, da prepeljejo truplo v domačo župnijo na svoje stroške. Vsak si sme tudi prosto izvoliti cerkev in kraj, kjer hoče biti pokopan in to celo nedoletne osebe in zakonske žene prot volji zakonitega zastopnika odn. moža. Kdor ima dedno al rodbinsko grobnico, o tem se domneva, da hoče biti tam pokopan, pa naj se nahaja grobnica tudi izven domače župnije c. 1218, 1223, 1229.

Glede cerkvenih uslužbencev je v obče določeno, da naj se njih trupla v svrho eksekvij preneso v cerkev, kateri so služili, redovniki in novici pa v cerkev svojega zavoda. c. 1219 do 1221.

Po opravljenih eksekvijah se mora truplo pod spremstvom duhovnika spremiti k grobu. Dolžnost in pravico to storiti ima duhoven, ki je opravil eksekvije. V to svrho sme iti tudi brez dovoljenja preko krajev, ki spadajo pod drugo župnijo ali škofijo. Poleg domačega župnika smejo spremiti truplo tudi drugi posvetni duhovniki ali redovniki, ki jih dediči ali rodbina rajnega v to naprosijo in župnik ima pravico do štolnine (portio paroecialis), ako se umrli ne pokoplje v domači župniji, razun, če je umrl v tujini in se ga ne more lahko prepeljati v domači kraj.

Pogreb in smrtni primer se morata zapisati v knjigo umrlih z važnimi podatki kakor so: ime in starost umrlega, ime njegovih starišev, zakonskega druga, navedba sprejetih zakramentov, časa in kraja pogreba. Ako se izvrši pogreb izven pristojne župnije, je treba vpisati vse podatke na obeh krajih, tedaj dvojno. Župnik, ki izvrši pogreb, je zavezan obvestiti pristojnega domačega župnika. c. 1231—1238.

Od cerkvenega pogreba izključeni so nekrščeni, izvzemši katehumene, ki so brez lastne krivde zamrli pred krstom. Kdor pa je prejel krst, ima pravico do cerkvenega pogreba, ako niso podani posebni razlogi, da se mu ta pravica odreče. C. 1240 navaja naslednje primere, v kterih se mora cerkveni pogreb odreči, ako umrli ni kazal pred smrtjo kakih znakov kesanja:

1. odpadnikom od krščanske vere, krivovercem, razkolnikom, prostozidarjem in članom sličnih društev;
2. sodbeno izobčenim ali interdiciranim;
3. tistim, ki so se prostovoljno sami usmrtili;
4. tistim, ki so padli v dvoboju ali umrli na rani, ki so jo v dvoboju prejeli;
5. tistim, ki so ukazali, da naj se njih truplo upepeli;
6. javnim in odkritim grešnikom. Kdor je bil excommunicatus vitandus, tega truplo se mora, ako je pokopano v blagoslovljeni zemlji, zopet izkopati in v neblagoslovljeni zemlji zagrebsti, če se to more zgoditi brez škandala. c. 1242.

Za izkopanje mrliča na pokopališču je treba dovoljenja ordinarija, ki se sme dati samo tedaj, če je mogoče truplo dotičnika razločiti od drugih mrličev.

Grobišča so ali pokopališča ali zasebne grobnice. V cerkvah se smejo pokopati samo trupla papežev, vladarjev in njih rodbin, kardinalov, rezidencialnih škofov, opatov in prelatov nullius. c. 1206.

Predpisi državne zakonodaje glede pogrebov so le deloma v skladu s cerkvenimi. Pogrebi v cerkvah ali na zasebnih grobiščih so pri nas dovoljeni samo z odobrenjem ministrstva za narodno zdravje. Prevoz mrličev iz enega kraja v drugega mora dovoliti politično oblastvo I. instance. Pri tem se je držati strogih sanitarnih predpisov. Vsaka verska družba mora dovoliti na svojem pokopališču svojim članom d o s t o j e n pogreb. Dovolitev c e r k v e n e g a pogreba pa se smatra za n o t r a n j o z a d e v o verske družbe.

D r u g i o d d e l e k.

Zakonsko (bračno) pravo.

I. P o g l a v j e.

Zakonsko pravo in zakon na splošno.

§ 130.

Pojem in pomen zakonskega prava.

Zakonsko (bračno) pravo imenujemo celotnost vseh pravnih norm, ki se nanašajo na zakon.

Te norme so različnega izvora: božjega, cerkvenega ali državnega. Božjega izvora so po nauku cerkve tudi one norme, ki odgovarjajo prirodnemu pravu: jus divinum naturale. Prirodni zakoni se smatrajo kot izraz volje stvarnika, ki veže kot večni zakon vse človeštvo in je nespremenljiv. Ravno tako je nespremenljivo, kar odreja sv. pismo nove zaveze glede zakona: jus divinum positivum. Norme pa, ki jih je dala cerkvena ali državna zakonodaja, so podvržene potrebnim spremembam, ki jih izvrše v to poklicani organi.

Cerkveni zakoni vežejo praviloma vse veljavno krščene brez razlike konfesije, državno (gradjansko) bračno pravo pa veže ali po osebnem načelu vse državljane, ali po teritorialnem načelu vse osebe, ki se nahajajo na ozemlju dotične države.

Razmerje gradjanskega prava do cerkvenega bračnega prava je lahko različno: Ali prizna država za katolike veljavo cerkvenega bračnega prava, ali pa te veljave ne prizna. V prvem slučaju postane cerkveno pravo za državljane dotične konfesije obvezno tudi za državni forum ter tvori del v državi obstoječega pravnega reda sploh. V drugem primeru pa postavi država svoje lastne, za vse državljane strogo obvezne norme, ki jih mora izpolniti vsak, kdor hoče skleniti tudi za državni forum veljaven brak, ne glede na to, ali so te norme v skladu s cerkvenimi zakoni ali ne.

Cerkev priznava načelno državni oblasti kompetenco samo glede gradjanskih učinkov braka, ker določa v c. 1016: Zakon vseh krščenih je podvržen ne samo božjemu, ampak tudi kanonskemu pravu ob nevskračeni kompetenci civilne oblasti glede gradjanskopravnih posledic. Babtizatorum matrimonium regitur jure non solum divino sed etiam canonico salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.

V naši državi v tem oziru ni enotnosti. V Hrvatski in Slavoniji, v Bosni in Hercegovini, pa tudi v Srbiji in Črni gori je dosedaj v veljavi za vse kristjane verski brak. V Vojvodini in Medjimurju je izvedeno po prejšnji ogrski zakonodaji nasprotno načelo, ki kulminira v obveznem civilnem zakonu za vse osebe, na koje se kompetenca stanovskih uradov razteza. Za Slovenijo in Dalmacijo pa je urejena naša snov v drugem poglavju o. d. z. iz l. 1811 na ta način, da imamo pač svoje samostojno gradjansko bračno pravo, ki se pa po svoji vsebini bistveno sklada, kolikor se tiče katolikov, s predpisi kanonskega prava. Isto velja za Prekmurje, kjer so začetkom l. 1919 v to svrho sklicani ljudski zastopniki proglasili za Slovenijo merodajne zakone tudi za se za obvezne. Razun Slovenije s Prekmurjem in Dalmacije ter Vojvodine pomeni cerkveno bračno pravo sploh jedino obstoječe ženitbeno pravo za naše katoliške državljane. Za omenjene pokrajine pa obstojata dva sporedna pravna reda, kojih določila imajo upoštevati vsi, ki hočejo doseči, da priznata veljavnost njihovega zakona tako država kakor cerkev.

Bračno pravo je imelo pri vseh kulturnih narodih visok pomen in ga ima še danes, tako da je dostikrat naravnost merilo za kulturno stopnjo narodov. Skoraj v vseh modernih državah se je konfesionalno bračno pravo nadomestilo z obče ve-

ljavnim državljanskim ženitbenim pravom, ki pa seveda ne ovira državljanov, da zadoste tudi predpisom svojega verozakona. Tudi naša država bo prisiljena hoditi isto pot, kadar pride do izvedbe v členu XII. ustave z dne 28. junija 1921 uzakonjenih načel o verski svobodi.

Viri in literatura. I. Viri: Sv. pismo stare in nove zaveze je glavni vir za jus divinum: Marka 10, 2—12, Luk. 16, 18, Mat. 5, 27—32 itd.; Codex Theodosianus (438) lib. 3, 4, 9; Breviarium Alaricianum (506); Corpus juris civ. in Justinianove novele (527—565); dekret škofa Burharda Wormskega († 1025, 7. in 9. knjiga), Panormia škofa Iva iz Chartres-a († 1117).

Pred vsem pa Gratianov dekret C. 27—33, q 2; C. 33, q 4, C. 36. Tretja in peta compilatio antiqua (1212—1227), Gregoriana (1234), Liber Sextus (1298), Clementinae (1317); Tridentinski zbor 24. seja: decretum Tametsi; declaratio Benedicti XIV. 4. XI. 1741 »Matrimonia« o veljavi nekatoliških in mešanih zakonov, ki niso sklenjeni v tridentinski formi, (matrimonia clandestina), znana pod imenom Benedictina, prvotno veljavna za nizozemske generalne države (sedanjo Holandsko), pozneje proširjena na druge dežele. Pija X. dekret »Provida« 18. I. 1906 in »Ne temere« 2. VIII. 1907. Codex j. c. 3. knjiga 7. naslov c. c. 1012 do 1143 in 4. knjiga 20. naslov c. c. 1960—1992 o pravdnem postopanju v bračnih zadevah.

II. Literatura: prvi je Gratian kritično obdelal celo snov; njegov dekret naziva Fr. v. Schulte skolastičen učbenik. Kardinal Roland (Alexander III. 1150—1181): Summa de matrimonio.

Prvo monografijo je spisal Barnardus Papiensis: Summula de matrimonio pred l. 1179; Johannes Andreae začetkom 14. veka ročno knjigo: Summa de sponsabilus et matrimonio sive summa super quarto libro decretalium. Od 17.—19. stoletja se je bračno pravo obravnavalo v vseh obširnejših delih, ki so se bavila s cerkvenim pravom v celoti: Eichhorn (1831), Phillips (1845), Hinschius (1869), Scherer (1886), Wernz (1904) v 4. zv. svojega »Jus decretalium« pod naslovom: Jus matrimoniale eccles. chatolicae 2. izdaja 1911; August Knecht, Grundriss des Eherechts 1918; Naputak o ženitbenom pravu, Zagreb 1921; Rožman, Mešani zakoni, Bogoslovni Vestnik II. 1922 str. 136 ss.; Isti, Javni in tajni zakonski zadržki, Bogosl. Vestnik III. 1923 str. 247 ss.; Franc Ušeničnik, Pastoralno bogoslovje 1919 II. str. 604 do 680. Martin Leitner: Lehrbuch des k. Eher.[3] 1920; Eichmann E., das kath. Mischehenrecht nad dem Cod. j. c. 1919; Zhishmann, Das Eherecht der orientalischen Kirche, Wien 1864; Milaš N., Crkveno pravo pravoslavne crkve, Mostar 1902, str. 609—689. Čedomil Mitrović, Crkveno pravo, Beograd 1921 str. 128—166, Lazar Marković, Porodično pravo, Beo-

grad 1920 str. 4—123 i. dr. — Glede bogate literature o bračnem pravu slovensko-dalmatinskega o. d. z. so najti sosebno v Krainz-Ehrenzweig-ovem »Sistem des allgem. Privatrechts« II/2[5] vsi potrebni podatki.

§ 131.

Pojem in bistvo zakona.

Rimsko pravo je označevalo zakon (brak) kot zvezo med možem in ženo in skupnost vsega življenja, spojitev božjega in človeškega prava.[38] Bistveno iste definicije so se posluževali najstarejši cerkveni pisatelji in pozneje kanonisti.

Ta institut se najde povsodi, kjer so živeli ljudje kot družba. Celo pri narodih na najnižji stopnji kulturnega razvoja pričajo pravne uredbe o zakonu čestokrat o etično visokem pojmovanju spolne in rodbinske zveze.

Iz naravnega bistva zakona sledi njegov monogamičen značaj; toda absolutno bistven ta vendar ni, ker se namen spolnega združenja, življenske skupnosti in človeškega zaroda doseže tudi pri poligamiji ali bolje poliginiji. Mnogoženstvo, ki je bilo celo med judi udomačeno, nasprotuje po Tomažu Akvinskemu samo sekundarnemu smotru zakona. Tudi nerazdružljivost ni v bistvu zakona ležeča, temveč je le znak njegove etične višine in popolnosti. Zato je razdruženje celo po Mozesovih zakonih mogoče.[39]

V smislu cerkve je zakon prispodoba ozke zveze med cerkvijo in njenim ustanoviteljem. Kristus je dal zvezi med možem in ženo prvotno, čisto obliko nazaj in jo povišal v zakrament. Tako je zakon v smislu cerkve nravstveno-verski institut, kojega vsebina in trajanje sta od volje pogodbenikov neodvisna. Cerkev je poklicana, da to božjepravno zvezo med možem in ženo njenemu značaju primerno uredi in ji določi pogoje pravnega obstoja.

---

[38] Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio. l. 1. D. XXIII.. 2. Ali tudi Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio, individuam vitae consuetudinem continens. l. 1. J. I. 8.

[39] Pač pa nasprotuje bistvu zakona poliandrija, zveza ene žene z več moškimi ali celo popolna promiskuiteta pri skupinskem zakonu (Gruppenehe).

V cerkvenopravnem smislu je zakon pravno priznana, nerazdružna, od Kristusa v zakrament povišana zveza enega moškega in ene ženske v medsebojno telesno in življensko skupnost.

Kodeks ne podaje nikake definicije zakona, povdarja pa v c. 1012, da je Kristus povzdignil ženitno pogodbo v zakrament in da med kristjani ne more obstojati drugi nego zakramentalni zakon. V naslednjem kánonu pa navaja kot prvi namen zakona zarod in njega vzgojo, kot drugega pa medsebojno podporo in odpomoč spolnemu nagonu. Ni bistveno za veljavnost zakona, da je prvi namen tudi dosegljiv, le izključen ne sme biti, t. j. obstojati mora fizična zmožnost in pravica do spolnega občevanja.

Zakrament zakona si vzajemno podelita poročenca sama, sprejmeta ga drug od drugega, duhoven je samo uradna priča. Zakrament je podan že s privolitvijo (consensus facit nuptias), ne še le s telesnim združenjem. Toda absolutna nerazdružnost nastopi še le pri izvršenem zakonu.

Cerkveno pravo je prevzelo rimsko načelo, da zadošča za veljavnost zakona privolitev (consensus, c. 1081, § 1) ter je odklonilo germanskopravno naziranje, da je zakon veljavno sklenjen še le po telesnem združenju.

O. d. z. se glede smotrov zakona vjema s kodeksom. § 44. Zakon katolikov je nerazdružljiv, ne pa zakon drugih kristjanov. Pač pa je za vse državljane, izvzemši muslimane, mnogoženstvo strogo zabranjeno in kaznivo.

§ 132.

Različne vrste in oblike zakona.

I. vrste:

1. Matrimonium validum et invalidum, veljaven in neveljaven zakon. Veljaven je tisti, ki je sklenjen v pravno predpisani obliki, ne da bi obstojal proti zvezi razdiralni zadržek. Brez teh pogojev je zakon neveljaven. Radi obstoječega razdiralnega zadržka neveljaven zakon se imenuje m. irritum, radi nedostatne oblike neveljaven pa m. nullum. Često pa se rabita oba izraza v istem smislu.

2. Matrimonium ratum je veljaven zakon med krščenimi, tedaj zakramentalni zakon, dokler ni po telesnem

združenju izvršen. Izvršen zakon se imenuje m. ratum et consummatum. Merodajna je prima copula carnalis ad generationem apta po privolitvi. Prejšnje spolno občevanje ne konsumira zakona. c. 1015.

3. M. legitimum, veljavno sklenjen zakon nekrščenih, priznan tudi od cerkve, ako odgovarja načelom prirodnega prava.

4. M. putativum, dozdevni zakon, t. j. neveljaven zakon, ki je pa vsaj od enega poročenca sklenjen v dobri veri. Ako je bil sklenjen v vednosti, da je neveljaven, govorimo o m. attentatum (c. c. 1015 § 4, 1072 ss.). Putativni zakon ima vse pravne učinke veljavnega zakona za oni del, ki je v dobri veri in za otroke iz te zveze, ki veljajo za zakonske (c. 1114). Kadar je zapreka odstranjena, se spremeni putativni zakon v m. instauratum.

5. M. licitum et illicitum, dovoljen in nedovoljen zakon. Prvi ni po nikakem cerkvenem predpisu zabranjen, drugi pa je po oviralnih zadržkih oviran, ne da bi bil na svoji veljavnosti prizadet.

6. Mešani zakon (Mischehe) je zakon med katoličanom in nekatoliškim kristjanom. Dispenza od zadržka mešane vere se da samo po izpolnitvi natančno določenih pogojev. Mešane zakone, ki so v vseh državah z večjim številom konfesij silno važni, ureja civilno pravo navadno v smislu načela paritete.

7. Jožefov zakon, kjer se poročenca pred poroko dogovorita in zavežeta, da bosta po deviško živela. Tukaj se pogodbeno izključi poglavitni namen zakona, s čimur je rešeno tudi prašanje o veljavnosti.

II. Oblike:

1. M. publicum sive solemne, javno, svečano, v cerkveni obliki sklenjen zakon. Od tridentinskega zbora dalje so veljali samo v tridentinski obliki sklenjeni zakoni za m. publica. Danes so šteti med m. p. samo v redni obliki sklenjeni zakoni (c. 1094).

2. M. clandestina, negativ od m. publica, od dekreta Tametsi naprej vsi zakoni, ki niso bili sklenjeni v tridentinski obliki. Izraza kodeks ne rabi nikjer, dasi govori o nedostatku zakonite oblike (c. 1139 § 1).

3. M. conscientiae, tihi zakon, zakon po vesti. Oblika privolitve je običajna, izostanejo pa oklici in poroka se izvrši

tajno (c. c. 1104—1107). Tak zakon se ne imatrikulira v poročni knjigi, ampak v drugi, posebni knjigi pri škofovi kuriji. Isto velja o deci iz takih zakonov. Tak zakon se sme skleniti samo s privoljenjem ordinarija iz posebno važnih in tehtnih razlogov, n. pr. z ozirom na stanovske in rodbinske razlike zaročencev, na družabni položaj, na javni in privatni blagor. Vse udeležene osebe, duhovnik, ordinarij in priče morajo varovati strogo tajnost. Tudi noben zakonec ne sme brez pristanka drugega izdati tajnosti. Toda za ordinarija mine dolžnost do molčečnosti, če preti nevarnost pohujšanja, če se zanemari ali krst ali krščanska vzgoja otrok i. p. c. 1106.

4. M. disparagium sive inaequale, neenaki zakon (Missheirat, mesalliances), zakon člana visokega plemstva z neenakorodnim zakoncem. Neenakorodna žena nima stanovskih predpravic moža, ne postane deležna njegovega imena, otroci slede slabši roki (folgen der ärgeren Hand), izključeni so od privilegijev očetovih, imajo pa izvestne dedne in alimentacijske pravice. Taki zakoni se sklepajo dostikrat kot tihi zakoni in so podvrženi po cerkvenem in državljanskem pravu istim pravilom kakor vsi drugi zakoni.

5. M. morganaticum sive ad legem morganaticam, morganatični ali sališki zakon, tudi zakon na levo roko, ker se je ženo zvezalo samo z levo roko moževo v znak njenih omejenih pravic, je samo posebna vrsta neenakih zakonov (štev. 4).

6. M. ecclesiasticum, po cerkvenem pravu v svečani cerkveni obliki sklenjen zakon.

7. M. civile, civilni, pred državnim oblastvom sklenjen zakon in na njegovi podlagi vstvarjeno pravno razmerje. V novejšem času so ga uvedle skoraj vse ustavne države, ki s svojega stališča ne smatrajo ženitne pogodbe za zakrament, in sicer v različnem obsegu: obvezni ali obligatorični, fakultativni in zasilni (nuždni) civilni zakon (Notzivilehe). O prvem govorimo, če se po gradjanskem pravu zakon mora skleniti pred državnim oblastvom, o drugem, ako je ženinu in nevesti na prosto dano, ali hočeta zakon skleniti pred državnim ali cerkvenim organom, o tretjem, ako ga smeta skleniti pred državnim oblastvom samo v slučaju, da cerkev sodelovanje odkloni iz razloga, ki ga civilno pravo ne prizna. Obligatoričen civilni zakon velja v Vojvodini in Medjimurju splošno, v Sloveniji in Dalmaciji pa samo za brezkonfesionalce in pripadnike onih

konfesij, ki niso zakonito priznane, medtem ko je v veljavi za vse druge državljane v Sloveniji s Prekmurjem in Dalmaciji le zasilni civilni zakon. Ostale pokrajine naše države pa civilnega zakona sploh ne poznajo.

Tudi tam, kjer se m o r a skleniti zakon pred civilnim uradnikom, je strankam na prosto dano, da zadoste naknadno tudi cerkvenim predpisom. Vendar pa v krajih z obveznim civilnim brakom samo cerkveno sklenjen zakon za državni forum nima veljave.

§ 133.

Cerkvena jurisdikcija v zakonskih zadevah.

Zahteva cerkve, da se prepuste zakonski spori njej v presojo, se opira na zakramentalni značaj zakona. Ker je sklep zakona sveto dejanje, je cerkvena oblast poklicana, da o predpogojih veljavnosti avtoritativno odloča. Iz tega izhaja dosledno pravica, določati zadržke in predpisati poročno obliko.

Vendar pa cerkev uvideva, da je zakon tudi za državo največje važnosti, ker je podlaga rodbine, rodbina pa temelj vsake zdrave človeške družbe. Zato ni mogla zanikati pravice držav, da tudi one urede po svojem pravu razmerje med možem in ženo, dasi to kompetenco načelno priznava samo glede civilnih posledic zakonske zveze. Cerkev svojim članom celo svetuje, da zadoste tudi civilnim predpisom (n. pr. c. 1067 § 2), ako niso v nasprotju s cerkvenim pravom ali s temeljnim verskim naukom. V nekterih pogledih si cerkveni zakonik naravnost usvaja predpise civilnega prava (n. pr. c. 1080 glede zakonitega sorodstva).

Seveda je mogla cerkev svojo kompetenco še le polagoma udejstviti in zato je bila primorana, priznati obveznost in veljavo državljanskih predpisov. Zakoni so se sklepali pri Rimljanih in pri Germanih po domačem, narodnem pravu. Toda že Justinian je napravil prvi korak za zakonito priznanje cerkvene poroke, dasi le za osebe srednjega stanu (novela LXXIV cap. 4 §§ 1, 2)[40], dočim so višji stanovi ostali vezani na civilnopravno

[40] Srednji stan je smel izjaviti svojo voljo, skleniti zakon, pred opravnikom (ἔκδικος) v cerkvi ob navzočnosti 3—4 duhovnikov. Spisal se je o tem zapisnik in hranil v arhivu cerkve in ta zapisnik je tvoril poln dokaz za sklenjeni zakon.

obliko. Na vztoku je prišel za cesarja Andronika Paleologa v 14. stoletju cerkveni zakon konečno do izključne veljave, na zapadu pa je doba sholastičnega kanonskega prava priborila cerkveni kompetenci na polju bračnega prava obče priznanje tako glede zakonodaje kakor glede sodstva. Le za imovinsko- in stanovskopravne posledice zakona je ostalo merodajno posvetno pravo.

V novem veku pa na zapadu in deloma celo na vzhodu[41] zopet posvetno pravo vedno bolj izpodriva cerkveni brak. Reformacija je v tem pogledu odločilno vplivala na škodo cerkve.

Luther je izjavil, da je zakon »ein weltlich Ding, der weltlichen Obrigkeit unterworfen«. Pojavili so se celo v zakonodaji katoliških držav poskusi, ločiti pri zakonu državljansko pogodbo od zakramenta, ki pa vsled svoje zgrešenosti niso koristili ne državi ne cerkvi. Višek razvoja v proticerkvenem smislu pomeni uvedba obveznega civilnega zakona. Cerkev je napram njemu konečno zavzela stališče, da naj njeni člani dotične predpise z ozirom na državljanske posledice zakona vpoštevajo, da pa naj skrbe za to, da se pred sklepom odstranijo vsi zadržki cerkvenega prava ter se vsaj naknadno sklene zakon tudi cerkveno.

V prejšnji Avstriji je do cesarja Jožefa II. veljalo za katolike kanonsko ženitbeno pravo. Zakonski patent (Ehepatent) z dne 16. januarja 1783 pomeni prvo civilnopravno ureditev zakonskih zadržkov, za obliko pa je ostalo merodajno cerkveno pravo, ker je zakon bil Jožefincem civilna pogodba a hkrati tudi zakrament. Tega stališča Jožefincev, ki je popolnoma nedosledno, so se moderne države otresle ter so uredile ženitno pogodbo in zakonsko razmerje brez ozira na cerkveni nauk. Predpisi gradjanskega prava so obvezni za vsakogar, brez ozira na to, ali je zakon po njegovem veroizpovedanju zakrament ali ne.

Določila zakonskega patenta iz l. 1783 so v bistvu prevzeta v drugo poglavje občega drž. zak. iz l. 1811 §§ 44—136, ki ima različne predpise za katolike, nekatoliške kristjane in za Jude. Za katolike veljavni predpisi se po vsebini skoraj v vsem strinjajo s cerkvenim zakonskim pravom.

[41] Rumunija ima od l. 1864 civilni zakon.

Veljavnost teh določil je bila ukinjena po konkordatu iz l. 1855. Člen X. konkordata je poveril celotno jurisdikcijo v zakonskih zadevah škofijskim sodiščem, ki so pričela na podlagi cesarskega patenta z dne 8. oktobra 1856 poslovati tudi za državni forum.

L. 1868. pa so se z zakonom z dne 25. maja d. z. štev. 47 zakonski spori cerkvenim sodiščem zopet odvzeli ter odkazali civilnim sodiščem. Obenem se je upostavila veljavnost drugega poglavja o. d. z. za vse državljane.

To pravno stanje vlada v Sloveniji in Dalmaciji še danes, dočim je ostal v Hrvatski in Slavoniji konkordat nadalje v veljavi.

Z zakonom z dne 31. decembra 1868 d. z. štev. 4 ex 1869 se je za prejšnjo Avstrijo določilo, da zaročenca, ki pripadata različnim krščanskim veroizpovedovanjem, veljavno skleneta zakon pred dušnim pastirjem ženina ali neveste, od kojih sta oba opravila oklice. Če bi odrekla poroko oba, smeta zaročenca skleniti zakon pred civilnim oblastvom.

Z zakonom z dne 9. aprila 1870 d. z. štev. 51 pa se je konečno še določilo, da osebe, ki ne pripadajo nikaki zakonito priznani verski družbi, lahko sklenejo zakon pred političnim oblastvom I. stopnje (okrajnim glavarjem ali županom avtonomnih mest). Zakon z dne 15. julija 1912 d. z. štev. 159 je razširil veljavo tega določila tudi na muslimane.

Po kodeksu velja glede zakonov vseh pravilno krščenih v polnem obsegu cerkvena jurisdikcija v smislu zakonodaje, uprave in sodstva, ki je utemeljena v zakramentalnem značaju zakona in v neločljivosti zakramenta od ženitne pogodbe. Le v prašanjih in sporih o povsem civilnopravnih posledicah zakona je načelno priznana kompetenca civilnih sodišč. c. c. 1016, 1961.

Papež, v kojega rokah se nahaja najvišja oblast v vseh cerkvenih, torej tudi v zakonskih zadevah, izvršuje to oblast po kurialnih oblastvih in škofih kot pooblaščencih sosebno za spregled zadržkov. Izmed kardinalskih kongregacij rešuje po nalogu papeža C. de disciplina Sacramentorum vsa zakonskopravna prašanja, razsoja o dejstvu izvršitve in o veljavnosti zakona, sme pa odkazati te zadeve tudi rimski Roti. c. 249 § 3. Glede vprašanj pavlinskega privilegija in zakonskih zadržkov različne (cultus disparitas) in mešane vere (mixta religio) je pristojna C. S. officii, ki pa zadevo po svojem

prevdarku sme odstopiti drugi kongregaciji ali Roti. c. 247 § 3. S. Poenitentiaria pa rešuje vse zadeve notranjega, tajnega območja (spreglede zadržkov pred ali po poroki, odveze itd.). c. 258 § 1. Najvišje sodišče je Rota, nižje instance pa so škofijska in metropolitanska zakonska sodišča.

II. Poglavje.

Priprave za sklep zakona.

§ 134.

Zaroka.

1. Navadno se oni, ki hočejo stopiti v zakon, poprej zaroče. Potrebno pa to ni in zakon tega tudi ne zahteva. Pač pa se je zaroka pri starih kristjanih predpostavljala, ker jih je cerkev opominjala, naj svojo namero, vstopiti v zakon, javijo škofu ali svojemu duhovniku.

Zaroka je medsebojna obljuba dveh oseb, ki sta sposobni in upravičeni, se vzeti v zakon, da se boste v bodoče poročile. Posebna oblika, od ktere bi bila veljavnost zaroke odvisna, se dosedaj niti v cerkvenem niti v posvetnem pravu ni zahtevala. V spornih slučajih je razsodil sodnik po svojem prevdarku, je li bila zaroka sklenjena ali ne. Še le papež Pij X. je z dekretom »Ne temere« l. 1907 z veljavo od Vel. noči 1908 predpisal za zaroke posebno obliko, ki jo je prevzel kodeks v c. 1017 brez spremembe.

Vsaka zaroka mora biti sklenjena pismeno. Ustna obljuba, se vzeti v zakon, pa naj bo enostranska ali vzajemna, nima veljave ne za zunanji, ne za notranji forum.

Pismena zaroka se sme skleniti pred poljubnim ordinarijem ali župnikom v nju uradnem okolišu ali pa pred vsaj dvema pričama. Ordinarij in župnik morata sodelovati osebno, delegacija je izključena. Župnikov pomočnik bi mogel biti samo priča.

Pri zaroki pred župnikom se listina podpiše od zaročencev in od župnika. Ako ta ni prisostvoval, podpišeta priči. Ako zaročenca ali eden izmed nju ne zna ali (radi pohabljenosti) ne more pisati, je treba prisotnosti posebne priče, ki se podpiše na listini. V listini je omeniti vzrok, zakaj se je pritegnila nadomestna priča.

Pri sleherni zaroki morajo biti vse osebe hkratu navzoče in morajo podpisati listino neposredno druga za drugo (C. Concil. 27. VII. 1908 n. I.). Za pričo je sposobna vsaka razumna oseba poljubnega spola, vere in starosti.

Zaroka je lahko pogojna in časovno omejena, tudi z nalogom obremenjena.

2. Stvarni pogoji za veljavnost so razum, prosta privolitev in samski stan zaročencev. Samski stan, status liber, pomeni, da ne obstoji proti zakonu nikak zadržek. Dokler se take ovire ne odstranijo, je zaroka nemogoča.

Razumnost se domneva pri vseh osebah, ki so dopolnile 7. leto starosti (c. 88 § 3). Zato so zaroke od te starosti naprej mogoče. Zaroke otrok po stariših, ter zaroke, ki so sklenjene po pooblaščencih, so presojati glede veljavnosti po občih pravnih predpisih.

3. Iz zaroke nastane za oba zaročenca dolžnost, da si varujeta medsebojno zvestobo in da se čim prej poročita. Zanemarjenje teh dolžnosti s strani enega zaročenca upravičuje drugega, da dano obljubo prekliče ali da se obrne do cerkvenega sodnika za posredovanje, ki pa more obstojati samo v opominih, kajti tožba na izpolnitev dane obljube ni dopustna, ampak se sme zahtevati samo povračilo nastale škode. c. 1017 § 3.

Isto stališče zavzema o. d. z. v §§ 45 in 46, po kojih ne sledi iz zaroke nikaka pravna obveznost niti na izpolnitev obljube niti za plačilo morebitne za slučaj odstopa dogovorjene globe, ampak je zaročencu, ki ni dal povoda za odstop, priznana samo pravica na povračilo one škode, ki jo vsled neutemeljenega odstopa utrpi.

Napram tretjim osebam nima zaroka nikakih učinkov, ker sta prejšnja zadržka iz zaroke (zadržek javne častnosti in zadržek zaroke) sedaj odpravljena.

Po dekretu »Ne temere« velja tam predpisana oblika za vse zaroke katoličanov ne glede na to, ali je drugi zaročenec tudi katolik ali ne. Kodeks se o tem ne izraža, vendar ni dvoma, da je c. 1017 tolmačiti v smislu dekreta »Ne temere«. Na zaroke nekatoliških kristjanov se c. 1017 ne nanaša.

4. Zaroka je cerkvenopravno predpogodba, pactum de contrahendo, ktera se izpolni s poroko. Razreši se po medsebojnem dogovoru zaročencev, s potekom časa, če je časovno omejena, s smrtjo pogodbenikov, ker postane s tem izpolnitev ne-

mogoča, ob nastanku razdiralnega zadržka itd. Tudi z enostranskim odstopom zaroka preneha, ako obstojajo zanj važni razlogi, n. pr. nezvestoba, utemeljen prigovor starišev, zavlačevanje poroke, spremembe v imovinskih razmerah, v duševnih ali telesnih lastnostih zaročenca i. p.

Po civilnem pravu se sklepa zaroka v poljubni obliki, in to, ako izvzamemo odškodninsko jamstvo pri neosnovanem odstopu, popolnoma brez učinka. Zaročenca nista zavezana niti na medsebojno zvestobo, zato o pogodbenem razmerju sploh ne more biti govora. Pogodba brez vsake obveze sploh ni pogodba, zato je smatrati obljubo zaročencev, da se bodeta vzela v zakon, samo kot juristično dejstvo, ki nima drugih pravnih posledic, kakor da lahko postane podlaga odškodninski tožbi, ki spada po svojem predmetu pred civilnega sodnika.

§ 135.

Pouk in izpraševanje ženina in neveste.

Pred vsako poroko treba ugotoviti, da ni nikake ovire proti veljavnemu in dovoljenemu sklepu zakona. c. 1019 § 1. Ta dolžnost zadene župnika, ki ima poroko izvršiti. c. 1020 § 1. Zato mora ob primernem času izvesti potrebne poizvedbe. Sosebno mu zakon veleva, da zasliši zaročenca vsakega zase ter jih oprezno izpraša, ali jima je znana kaka zapreka proti nameravanemu braku, ali sta se odločila prostovoljno za ta korak ter da ugotovi, da li imata dovolj znanja v krščanskem nauku. Ako z ozirom na osebne razmere zaročencev izpraševanje iz krščanskega nauka ne bi bilo umestno, ga sme župnik opustiti. Ordinariji naj izdajo o izpraševanju zaročencev podrobnejša navodila. c. 1020 § 2 in 3.

V prvi vrsti je treba dokazati krst s krstnim listom v vsakem slučaju, ako zaročenca nista bila krščena v oni župniji, kjer se hočeta poročiti. Pri mešanem zakonu mora predložiti krstni list tudi nekatoliški del. c. 1021 § 1. Tudi naj župnik ugotovi, ali sta prejela zaročenca zakrament sv. birme; katolikom naj se pred sprejemom sv. birme ne dovoli stopiti v zakon. c. 1021 § 2.

V smrtni nevarnosti zadostuje, ako drugih dokazov za to ni, s prisego potrjeno zagotovilo zaročencev, da sta krščena in da ne obstoja proti zakonu nikak zadržek. c. 1019 § 2.

Izpraševanje zaročencev je v cerkvi že star običaj. Vsak župnik pa zveže ž njim tudi primeren pouk v prvi vrsti neveste, ki je v krogih inteligence važnejši nego izpraševanje iz verskega nauka. V tem pouku tiči najidealnejša stran sodelovanja cerkve pri sklepanju zakonov. Župnik mora ta pouk prikrojiti po osebnih prilikah zaročencev in pri tem obrazložiti medsebojne dolžnosti zakoncev ter dolžnosti starišev napram otrokom. Tudi sta ženin in nevesta z vsem povdarkom opomniti, da naj sprejmeta pred poroko sv. pokoro in obhajilo. c. 1033.

Če hočejo stopiti v zakon mladoletniki, jih mora župnik samo posvariti, naj proti volji svojih starišev ne sklepajo zakona. Ako ostane ta opomin na mladoletnike brez učinka, ne sme župnik izvršiti poroke, predno ni prašal ordinarija za svet. c. 1034.

Po § 49 o. d. z. se smejo mladoletniki samo s privoljenjem svojih zakonitih zastopnikov poročiti. To privoljenje da zakonski oče pred župnikom na zapisnik, za druge mladoletnike je potrebno pismeno dovoljenje varstvenega oblastva (sodišča), brez kterega župnik poroke ne sme izvršiti. Isto velja glede oseb, ki stoje pod skrbstvom ali ki so radi umobolnosti ali slaboumnosti omejeno preklicane. § 4 prekl. r.

Ženin in nevesta morata preskrbeti in predložiti tudi vse druge listine, ki pridejo v poštev, n. pr. smrtni list ali sodnijski odlok o proglasitvi mrtvim kot dokaz, da je prvi zakon razrešen, odloke o dispenzah, pri inozemcih oblastveno potrdilo njihove države, da so osebno sposobni, stopiti v zakon.[42]

§ 136.

Oklici.

Obvezno za vse kraje in vse kristjane je oklice predpisala še le IV. lateranska sinoda l. 1215. Ponekod pa so bili v veljavi že poprej. Tridentinski zbor je potem ukazal, da se okliče vsak nameravani zakon javno v cerkvi na tri zaporedne nedelje ali praznike. Isto predpisuje kodeks v c. 1022; župnik naj javno

[42] Za nektere uradniške kategorije je bilo predpisano oblastveno dovoljenje za ženitev. Za Hrvatsko glej dr. I. Valenčič, Zakon o vjeroizpovednim odnosima, Zagreb 1908 str. 24, za Slovenijo in Dalmacijo službeno pragmatiko iz l. 1914 § 167. Po zakonu o civilnih uradnikih, Sl. N. 1923 br. 199, so te omejitve odpadle.

oznani, med kterimi osebami se namerava skleniti zakon. Oklice mora obaviti domači župnik (parochus proprius) zaročencev, torej župnik domovališča ali kvasidomicilija, odnosno pri osebah, ki tega nimajo, župnik danega bivališča.

Oklici se morajo izvršiti med svečano mašo ali drugače med službo božjo, h kteri običajno prihaja veliko število vernikov. Ordinarij pa lahko za svoj okoliš ukrene, naj bodo oklici p i s m e n i, t. j. naj se imena zaročencev nabijejo na glavnem vhodu župne ali druge cerkve za dobo najmanj 8 dnij, v katero morata spadati dva svetka. c. 1025.

Ako se je eden izmed zaročencev po doseženi doraslosti mudil šest mesecev izven svojega sedanjega domovališča, ali če je tudi ob krajšem bivanju podan sum zakonskega zadržka, mora župnik zadevo sporočiti ordinariju, ki odloči, ali naj se tudi ondi vrše oklici ali mesto njih druge poizvedbe. c. 1023 §§ 2, 3.

Med zadnjim oklicem in poroko mora biti razdobje najmanj treh dnij, ki se pa sme iz nujnih razlogov skrajšati. Ako se poroka ne izvrši tekom šestih mesecev, se mora zakon z nova oklicati. c. 1030 §§ 1, 2.

O vsebini in besedilu oklicev nima kodeks nikakih predpisov. Merodajne so uredbe ordinarija in krajevni običaji. Osebe morajo biti dovolj določno označene. Pri zakonih med katoliki in drugoverci se tudi v slučaju dispenze oklici ne smejo vršiti, razun če da ordinarij po svojem modrem prevdarku za to dovoljenje; toda veroizpovest nekatoliškega dela se mora zamolčati. c. 1026.

Oklici se smejo spregledati ali povsem, ali deloma. Pristojen, dovoliti tak spregled, je domači ordinarij, ako so podani zakoniti razlogi. Spregled se nanaša tudi na oklice, ki bi bili obaviti v drugih škofijah. Ako imata zaročenca vsak svojega ordinarija, je poklican tisti, v kojega okolišu se ima vršiti poroka. Če se ima poroka vršiti v tuji diecezi, sta oba ordinarija enako pristojna. c. 1028. Kot razlogi bi prišli n. pr. v poštev: utemeljena bojazen, da se hoče poroko preprečiti ali otežkočiti, nevarnost zasmehovanja ali sramotenja, pohujšanja ali opustitve cerkvene poroke.

Ako se župniku pojavi s u m, da obstoji zakonski zadržek, mora podvzeti nadaljne poizvedbe, zaslišati vsaj dve verodo-

stojni priči in po potrebi tudi zaročenca. Zaslišanje prič mora izostati, ako obstoja nevarnost, da prideta zaročenca v slab glas. c. 1031 § 1.

Ako nastane s u m pred začetkom ali pred koncem oklicev, so ti izvršiti do konca. Ako se zadržek pojavi z g o t o v o s t j o in je ta zadržek tajen, se oklici izvrše in župnik predloži zadevo, ne da bi imenoval osebe, ordinariju ali penitenciariji v Rim. Če se pa pojavi javen zadržek p r e d z a č e t k o m oklicev, morajo ti izostati, dokler se zadržek ne odstrani. Ako se odkrije zadržek še le p o prvem ali drugem oklicu, so oklici skončati, zadevo pa je naznaniti ordinariju. Še le po dovršenih oklicih in če se ni pojavil nikak niti siguren niti dvomljiv zadržek, sme župnik pripustiti zaročence k poroki. c. 1031 §§ 2, 3.

Vsi verniki so zavezani, da naznanijo poznate jim zadržke pred poroko župniku ali krajevnemu ordinariju. c. 1027. Ta dolžnost veže vernike tudi v slučaju, da oklici izostanejo.

Oklice predpisuje tudi civilno pravo, in sicer § 69 o. d. z. Brez oklicev je zakon neveljaven. Po § 70 o. d. z. mora oklic vsebovati krstno in rodbinsko ime, rojstni kraj, stan in domovališče obeh zaročencev s pozivom, naj se naznanijo morebitni zadržki. Oklici se morajo izvršiti v župni cerkvi ženina i n neveste, če ne stanujeta oba v isti župniji. Tistega izmed zaročencev, kteri ne stanuje že šest tednov v svojem sedanjem bivališču, se mora oklicati tudi v župniji, v kteri je poprej stanoval dalje kot 6 tednov. Način oklicev je določen ravno tako kakor v cerkvenem pravu. Vršiti se imajo javno, med službo božjo na tri zaporedne nedelje ali praznike. Če sta zaročenca različnih krščanskih veroizpovedanj, se oklicéta po čl. I. in III. zak. z dne 31./XII. 1868 št. 4 d. z. iz l. 1869. vsak po svojem župniku med službo božjo.

Ker kodeks oklice mešanih zakonov brez škofovega dovoljenja prepoveduje, mora katoliški župnik sodelovanje odkloniti. Mesto njega bo izvršilo oklice politično oblastvo v smislu zakona z dne 25./V. 1868 št. 47 d. z. Zgodi se to na ta način, da se imena zaročencev itd. nabijejo na objavno desko pol. oblastva I. instance in domače občine vsakega zaročenca. Načeloma mora biti oklic nabit tri tedne, iz važnih razlogov pa se rok lahko skrajša, ali oklici popolnoma spregledajo, kar pa sme dovoliti samo politično oblastvo II. instance.

Ako je dana smrtna nevarnost in zaročenca prisežeta, da ni proti nju zakonu nikakega zadržka, sme celo pol. oblastvo I. instance vse oklice spregledati.

Razun v slučaju dispenze odpadejo oklici tudi v slučaju konvalidacije zakona.

III. Poglavje.

Zakonski zadržki in njih odpravljanje.

§ 137.

O zadržkih v splošnem.

Načeloma je zakon vsakemu človeku prost, toda pravo brani nekterim osebam, da se poroče. c. 1035. Cerkev je splošno ženitbeno prostost omejila, pri čemur je bil zanjo merodajen zakramentalni značaj ter visoki socialni in nravstveni pomen zakona. Smer ji je bila pri tej omejitvi začrtana po božjem prirodnem in pisanem pravu; cerkev je dostikrat hodila sporedno z državno zakonodajo, včasih pa se je tudi z njo križala.

Od 12. stoletja je prišel za ženitbene prepovedi v obče v rabo izraz: impedimentum matrimonii. Kot zadržki so se označevale izvestne osebne lastnosti in stvarne okolnosti, ki so dotičnike ovirale, da sklenejo po cerkvenem pravu veljaven zakon. Tekom časa se je ta prvotni pojem razširil na bistvene predpogoje veljavnosti vsake pogodbe, tako sosebno na hibe ženitbene privolitve, nedostatek proste volje in predpisane ženitbene oblike. Naštevali so se zadržek zmote, sile, pogoja (impedimentum erroris, vis ac metus, conditionis) itd. Kodeks je vse prejšnje zadržke v širšem pomenu iz vrste zadržkov izločil ter se bavi z njimi v zvezi s privolitvijo v zakon v cc. 1081 ss. To je z juridičnega stališča jedino pravilno, ker sloni veljavnost vsake pogodbe na prosti volji strank, označene okolnosti pa ravno prosto voljo pri sklepanju zakona izključujejo.

V kodeksu je pridržana stara razlika med oviralnimi in razdiralnimi zadržki (impedimenta impedientia et dirimentia, hrv. zabrane in zapreke). Prve so ženitne prepovedi, ki se nanašajo na dovoljenost zakona, nimajo pa v nasledku njegove neveljavnosti, druge pa sploh sprečujejo nastanek veljavnega zakona. c. 1036. Za nedovoljenost ali neveljavnost za-

kona zadostuje, da je po zabrani ali zapreki prizadet samo eden izmed zaročencev.

Nadalje loči kodeks javne in tajne zadržke. Javni so tisti, ki se jih more dokazati v zunanjem pravnem območju, ni pa potrebno, da bi se to moralo zgoditi vedno pred sodiščem, tudi taki zadržki spadajo med javne, ki so razvidni iz javnih spisov, župnih matrik, ali ki se lahko izpričajo po več osebah. Vsi drugi zadržki so tajni. c. 1037.

Konečno razlikuje zakonik še zadržke višjega in nižjega reda (imp. majoris et minoris gradus). Kot zadržki nižjega reda ali ložje vrste so v c. 1042 § 2 taksativno našteti:

1. krvno sorodstvo v tretjem kolenu postranske vrste kanoničnega štetja, n. pr. otroci bratrancev;
2. svaštvo v drugem kolenu postranske vrste;
3. duhovno sorodstvo (med botrom in krščencem);
4. javna častnost — publica honestas — v drugem kolenu;
5. prešuštvo zvezano z obljubo zakona ali s poskusom tudi samo civilne poroke.

Vsi ostali zadržki so težje vrste. c. 1042 § 3.

Iz zakona ni razvidno, kakšne pravne posledice ima to razlikovanje. Iz c. 1054, kjer se zadržki nižje vrste še enkrat omenjajo, se da samo sklepati, da je pri njih dispenza lažje dosegljiva.

Razun teh v kodeksu naštetih vrst zadržkov so še omeniti: Impedimenta juris divini in j. humani sive ecclesiastici. Pri prvih so dispenze nemogoče, pri drugih načeloma mogoče.

Impedimenta juris publici et j. privati, zadržki javnega in zasebnega prava. Prvi se morajo uveljaviti uradoma po organih, ki so v to poklicani (promotor justitiae, c. 1971 štev. 2), pri zasebnih pa se uvede postopanje samo na predlog prizadete stranke.

Absolutni in relativni zadržki; prvi ovirajo zakon z vsako osebo, drugi samo z določeno osebo.

Glede pristojnosti določa c. 1038, da ima samo najvišja cerkvena oblast pravico, avtentično izjaviti, kedaj je smatrati zakon po božjem pravu nedovoljenim ali neveljavnim. Ta oblast je tudi izključno upravičena, določati za vse krščene osebe v obliki občih ali partikularnih zakonov druge oviralne ali razdiralne zadržke. Razun papeža ne more nihče odpravljati ali spremi-

njati zakonskih zabran in zaprek cerkvenega prava, tudi ne oproščati od njih, razun če je v to pooblaščen po zakonu ali po posebnem indultu rimske stolice. c. 1040.

Škofje smejo samo svojim škofljanom in drugim se ravno v njih okolišu mudečim osebam iz pravičnega razloga za posamezen slučaj in za gotov čas zakon prepovedati, toda brez ničnostne klavzule. Prepoved pod tako klavzulo: t. j. z učinkom, da je zakon, ki se je sklenil brez ozira nanjo, neveljaven, more izdati samo papež. c. 1039. Vsak običaj, s kterim bi se uvedel nov ali spremenil obstoječi zadržek, se odklanja. c. 1041.

Civilna zakonodaja mnogih držav teh načel cerkvenega prava ne prizna. Tako glede zadržkov kakor glede možnosti razveze zakona se najdejo v civilnem pravu bistvene razlike napram cerkvenemu stališču. V naši državi veljavno civilno pravo pa je, ako izvzamemo poprej ogrske dele, po svoji vsebini skoraj povsem skladno s cerkvenimi predpisi.

§ 138.

Posamezni zakonski zadržki.

A. Oviralni zadržki ali zabrane.

Četrta knjiga Gregoriane (Liber Extra) jih označuje v 16. naslovu s skupnim imenom »interdictum ecclesiae«, pač z ozirom na to, da so vsi nastali iz priproste cerkvene prepovedi.

Od poprej običajnih zadržkov te vrste sta v kodeksu kot taka našteta samo dva: priprosta zaobljuba in mešana veroizpovest. Na novo uvrščen v to skupino pa je zadržek zakonitega sorodstva toda le za dežele, kjer velja po civilnem pravu. V c. c. 1065 in 1066 omenjene prepovedi pa nimajo značaja zadržkov ampak so le generalna navodila župnikom, kterim osebam naj svoje sodelovanje pri sklepanju zakona odrečejo.

1. P r i p r o s t a z a o b l j u b a. Slovesna zaobljuba je tista, ki jo cerkev kot tako priznava, vsaka druga obljuba je priprosta. c. 1308 § 2. Priprosta zaobljuba je tedaj ona, ki je storjena ali čisto zasebno, ali v cerkveni bratovščini, ali v kongregaciji ali tudi v redu na neslovesen način in ki po svoji vsebini nasprotuje glavnemu smotru zakona. Sem spadajo a) obljuba devištva, votum virginitatis, obljuba popolne čistosti, votum castitatis perfectae, torej popolnega zatajevanja spolnosti, ter

obljuba samskega stanu, votum non nubendi; b) obljuba, sprejeti višja posvečenja, votum suscipiendi ordines sacros in obljuba, stopiti v samostan, votum amplectendi statum religiosum.

Doba, za ktero je bila obljuba storjena, je za nastanek zadržka brez pomena. Zakon, ki ga je sklenila po taki obljubi vezana oseba, je veljaven, ako ni apostolska stolica za izvestne kroge izrečno določila neveljavnosti. c. 1058 § 2.[43]

Z zakonom obveza iz obljube ne ugasne, kolikor se more še sploh izpolnjevati. Spregled zadržka priproste zaobljube je pred in po sklepu zakona mogoč. Religiozi, ki se poroče, dasi jih vežejo trajne priproste zaobljube, zapadejo kazni izobčenja, ki je v odvezo pridržana ordinariju. c. 2388 § 2.

2. Z a k o n i t o s o r o d s t v o. Sorodstvo iz adopcije je tvorilo v rimskem pravu razdiralni zadržek. Od tam ga je prevzela najprej vzhodna in pozneje tudi zapadna cerkev. Po kodeksu je zakonito sorodstvo zadržek samo še za one kraje, kjer je to določeno v gradjanskem pravu. c. 1059. Kjer po civilnem pravu zakonito sorodstvo ne tvori zadržka, tam zadržek tudi za cerkev ne obstoja. Kjer pa je določen zadržek v civilnem pravu, tam ga sprejme cerkev tudi za svojega in sicer popolnoma z istim učinkom, kakor velja za državljansko pravo. c. 1080. Oba citirana kánona sta jasen dokaz, da se je hotel cerkveni zakonodajalec po možnosti nasloniti na civilno pravo. Zakonito sorodstvo je edini zadržek, ki ne velja za vse člane cerkve enako. Za nektere je samo oviralni, za druge razdiralni, za nektere pa sploh ni nikak zadržek. Slovensko-Dalmatinski o. d. z. tega zadržka ne pozna.

3. M e š a n a v e r o i z p o v e s t. Mešani zakon je zakon med dvema krščenima osebama, od kojih je ena katoliške vere, druga pa pripadnica krivoverske ali razkolniške sekte. c. 1060. Taki zakoni so, veli kodeks, od cerkve strogo prepovedani in celo po božjem pravu nedopustni, ako bi obstojala za katoliškega zakonca in za zarod nevarnost verskega odpada. Mešana veroizpovest tvori kakor dosedaj tudi po novem pravu oviralni zadržek, impedimentum mixtae religionis, katerega spregleda cerkev samo pod sledečimi pogoji:

[43] Red Jezusove družbe polaga samo priproste zaobljube, ki so jim pa po konstitucijah papeža Gregorja XIII. »Quanto fructuosius«, 1. febr 1583. in »Ascendente Domino« 15. maja 1584 priznani izrecno učinki slovesnih zaobljub.

a) če silijo v to pravični in tehtni razlogi;

b) če da nekatoliški del dovoljno jamstvo za to, da bo odvračal od katoliškega zakonca nevarnost verskega odpada in če oba soproga zagotovita katoliški krst in vzgojo svojih otrok;

c) če obstoji moralična gotovost, da se bodo ta zagotovila izpolnjevala. Ta zagotovila se morajo praviloma dati v pismeni obliki. c. 1061.

Natančnosti o pisani obliki zakon ne navaja. Kjer je za veljavnost pogodb med zakonci predpisan notarski akt, se priporoča ista oblika tudi za ta primer.

Dasi se od katoliškega soproga ne zahteva zagotovila, da se bo na razumen način trudil za izpreobrnjenje svojega nekatoliškega druga, mu vendar cerkveno pravo nalaga dolžnost, da to stori. c. 1062. Cerkev hoče doseči med zakonci ideal popolne življenske skupnosti tudi na verskem, zanjo najvažnejšem polju. Zato je razumljivo, da opominja ordinarije in druge dušne pastirje, naj odvračajo vernike od mešanih zakonov in naj, če jih ne morejo preprečiti, skrbe za to, da se ne sklepajo v protislovju z božjimi in cerkvenimi predpisi. Ordinariji so zavezani nadzirati izpolnjevanje danih zagotovil. c. 1064.

Zakoncem je tudi po dovoljeni dispenzi prepovedano, da pred katoliško poroko ali pozneje svojo zakonsko privolitev pred nekatoliškim dušebrižnikom ali osebno ali po zastopnikih izjavijo ali ponove. Če je župniku gotovo znano, da sta zaročenca to prepoved kršila ali da jo hočeta kršiti, potem naj poroki ne prisostvuje, razun če so za to podani zelo tehtni razlogi, če ni nevarnosti za pohujšanje in če je poprej prašal ordinarija. Ako pa posvetni zakon zahteva, da se zaročenca zglasita pred nekatoliškim dušebrižnikom kot stanovskim uradnikom, je temu predpisu z ozirom na civilnopravne posledice zadostiti. c. 1063.

Ta določila o mešanih zakonih stoje tudi pod kazenskopravno sankcijo. Katoliki, ki se brez spregleda zadržka mešane veroizpovesti poroče z nekatoliškim kristjanom, so dotlej, da dobe dispenzo od ordinarija, izključeni od vseh »actus legitimi ecclesiastici«, n. pr. upravnih opravil, botrstva, patronatnih pravic in ravno tako od zakramentalov. c. 2375. Po c. 2319 § 1 zapadejo nadalje kazni izobčenja, pridržani ordnariju a) katoliki, ki se poroče pred nekatoliškim dušebrižnikom; b) ki privolijo pogodbeno v nekatoliško vzgojo enega ali vseh otrok; c) ki dajo vedoma svoje otroke krstiti po nekatoliškem duše-

brižniku; d) ki kot stariši ali njih namestniki vedoma dajo otroke poučevati in vzgajati v nekatoliški veri.

4. Prepovedani so zakoni z notoričnimi odpadniki, tudi če niso pristopili drugi, nekatoliški veri, ter s člani prepovedanih družb. Župnik ne sme takih oseb poročiti brez odobrenja škofa, ki ga bo pa dal samo iz tehtnih razlogov in če je mnenja, da vera drugega zakonca in katoliška vzgoja otrok nista v nevarnosti. c. 1065.

5. Javnih grešnikov in tistih, ki so notorično zapleteni v cenzuro (cerkveno kazen), ter se nočejo spraviti s cerkvijo, naj župnik ne poroči, če ga ne silijo v to težki razlogi, o kterih naj po možnosti poprej poroča škofu. c. 1066.

O. d. z. cerkvenih oviralnih zadržkov ne pozna. Obstojale pa so po prejšnjem brambnem zakonu ženitbene prepovedi za vojaštvo in častnike. Omejitve vsebuje in predvideva tudi zakon o ustrojstvu vojske od 19. jul. 1923 »Sl. N.« broj 203 čl. 77 in 117. Oficirji se smejo ženiti še le po dovršenih štirih letih službe. Podrobnejši predpisi se izdajo s kraljevsko uredbo.

V veljavi pa je in sicer tudi za Hrvatsko[44] določilo § 120 o. d. z., po kterem se žena 6 mesecev po smrti moža, ali po razveljavljenju ali razvezi zakona, ne sme vnovič poročiti. Danes ima to določilo svoj razlog v tem, da se prepreči možitev žene, ki je lahko od prejšnjega moža noseča. Če je njena nosečnost sigurna, se ne sme poročiti, predno ni porodila; če je dvomljiva, mora čakati 180 dnij; če pa ni verjetna, se sme poročiti z oblastvenim dovoljenjem, toda še le po treh mesecih. Prej se ne sme poročiti, tudi če je g o t o v o, da ni noseča.

B. Razdiralni zadržki ali zapreke.

1. N e z a d o s t n a s t a r o s t (zakonska nedoraslost). Prejšnje cerkveno pravo se je naslanjalo glede doraslosti na določila rimskega prava ter je zahtevalo pri moških 14, pri ženskah 12 let predno se jih je pripustilo k ženitvi, to pa samo radi tega, ker se je domnevalo, da pred to dobo nedostaje zaročencem potrebna fizična zrelost. Če se je moglo to zrelost že preje dokazati, ni obstojala proti ženitvi nikaka ovira. Za tak dokaz fizične zrelosti je veljala sosebno dejanski izvršena copula carnalis. Kodeks določa v c. 1067 § 1, da možki pred

[44] V a l e n č i č, l. c. str. 24.

dovršenim 16. in ženska pred dovršenim 14. letom ne more skleniti veljavnega zakona. V istem kánonu § 2. se dušni pastirji opominjajo, naj vplivajo na mlade ljudi, tudi če so že ta leta dovršili, da ženitev opuste, ako jim po krajevnih običajih vstop v zakon še ni dovoljen. Dokaz fizične zrelosti pred 16. odn. 14. letom je brezpomemben. Zakon po tej starosti je za cerkev veljaven, dasi je za državo morda neveljaven.

O. d. z. zahteva v §. 49 za veljavnost ženitve polnoletnost (dovršeno 21. leto). Pred to dobo morajo dati zakoniti zastopniki in pri varovancih tudi varstveno oblastvo dovoljenje.

2. Spolna nezmožnost (impotentia coeundi, phisica) je nesposobnost, izvršiti spolno združenje in se ne sme istovetiti z neplodnostjo (sterilitas), ki ni niti oviralni niti razdiralni zadržek. Spolna nezmožnost je lahko prirojena ali pa slučajna, pozneje vsled bolezni, pohabljenosti ali pa tudi po operaciji nastala; dalje je lahko trajna, neozdravljiva ali le z nevarnostjo za življenje odpravljiva, ali pa je samo mimoidoča, ozdravljiva. Zadržek je absoluten, če ovira redno spolno občevanje z vsako drugo osebo, ali samo relativen, če je telesno združenje samo z izvestno osebo neizvršljivo. Konečno je podan ali že pred poroko ali pa je nastopil še le pozneje.

Samo spolna nezmožnost, ki je bila že pred poroko podana, in ki je trajna, tvori razdiralni zadržek. Brez pomena pa je, ali je spolna nezmožnost absolutna ali samo relativna. Zadržek temelji na naravnem pravu, zato je dispenza nemogoča. Vendar je samo zasebnega značaja in je od volje zakoncev odvisno, ali ga hočejo uveljaviti ali ne. Če je spolna nezmožnost dvomljiva t. s. pravi, če se ne ve, ali je gotova fizična lastnost v istini podana (dubium facti n. pr. pri dvospolniku) ali če se ne ve, znači li izvestna lastnost (n. pr. exstirpatio ovariorum vel uteri)[45] spolno nezmožnost v pravem pomenu ali ne (dubium juris), se zakon ne sme ovirati. c. 1068.

Dokazno postopanje pri uveljavljanju tega zadržka je urejeno v c. c. 1975—1981.

Spolna nezmožnost je kot zadržek pod istimi pogoji kakor v kodeksu priznana tudi v o. d. z. § 60.

---

[45] Po praksi rimskih sodišč te okolnosti na strani neveste ne sprečujejo zakona, ker po sebi ne ovirajo spolnega občevanja. C. S. Offic. 20./VII. 1890.

3. Obstoječa zakonska vez. Cerkev priznava edinole zakone med enim moškim in eno žensko. Če živi kdo v cerkveno veljavnem zakonu, potem pomeni ta okolnost zanj javnopravni zadržek obstoječe zakonske vezi (impedimentum ligaminis). Brez pomena je, je li ta zakon izvršen (m. consummatum) ali ne. Tudi če ni znano, ali še živi drugi zakonec ali ne, ali če se nahaja eden od soprogov glede tega dejstva v zmoti, je drugi zakon neveljaven, če se izkaže, da prvi soprog še živi.

Samo v slučaju pavlinskega privilegija (privilegium fidei sive Paulinum) obstoji od tega pravila izjema.[46] c. 1069. Zakon vsakega katolika razreši samo smrt, ki jo je treba vedno dokazati ali po javnih listinah ali pa po zapriseženih dveh ali vsaj eni zanesljivi priči. Kjer bi ostal še kak dvom, sta prositi za odločitev ordinarij ali apost. stolica. Glede postopanja za ugotovitev smrti neizvestnih ali pogrešanih ima posebna določila: Instructio S. officii »Matrimonii vinculo« 13./V. 1868. Pri nas pa je ta naloga poverjena sodiščem in cerkvena oblastva se s sodnim odlokom o dokazu smrti ali o proglasitvi mrtvim, s kterim se izreka hkratu zakon za razrešenega (zak. 16./II. 1883 d. z. št. 20), zadovolje.[47]

Po § 62 o. d. z. sme biti mož poročen istočasno samo z eno ženo, žena samo z enim možem. Kdor je bil že poročen in se hoče v novo poročiti, mora zakonito dokazati, da je zakonska vez popolnoma razrešena. Po § 111 se razreši veljavno sklenjen zakon, ob kojega sklepu je bil vsaj eden zakoncev katoliške vere, samo s smrtjo enega izmed soprogov. To velja po o. d. z. celo za civilno sklenjene in za neizvršene zakone (m. non consummata).

Naše civilno pravo pozna pa tudi še posebno vrsto tega zadržka znano pod imenom zadržek katolicizma: Nekatoliškega zakonca, kojega zakon je veljavno razveden (getrennt, m. vinculo solutum), ne sme pred smrtjo njegovega bivšega zakonskega druga noben katolik poročiti. Njemu samemu je ponovni brak sicer dovoljen, toda samo z nekatolikom. Oseba, ki ob sklepu zakona ni bila katolik, a je pozneje prestopila h katoliški veri, se ne sme na novo poročiti, dokler njen prvi neka-

[46] Glej spodaj § 147 II.

[47] Postopanje je različno pri proglasitvi mrtvim in pri dokazu smrti.

toliški soprog živi (dvorna dekreta 17./V. 1835 in 26./VIII. 1814, ki se pa na razdružene židovske zakonce ne nanašata). Zadržek katolicizma je torej za katolika absoluten, za nekatolika pa samo relativen.[48]

Dvojni zakon, bigamija, se kaznuje kot hudodelstvo tako po cerkvenem kakor po civilnem kazenskem pravu. c. 2356, §§ 206—208 k. z.

4. Različnost vere, cultus disparitas. Od nekdaj so bili v cerkvi zakoni med verniki in neverniki prepovedani, ker so že apostoli branili kristjanom vsako skupnost z nekristjani. Krst, s kterim se pridobi članstvo v cerkvi, je postal merodajen za zakonski zadržek napram nekrščenim. Ta zadržek se je uporabljal tudi na nekatoliške kristjane, ker ni bilo odločilno versko prepričanje, ampak edino le dejstvo sprejetega krsta.

To stališče je po c. 1070 spremenjeno, ker obstoja sedaj zadržek samo med nekrščeno osebo na eni in med osebo, ki je v kat. cerkvi krščena ali ki se je iz krivoverstva ali razkolništva h katolicizmu spreobrnila, na drugi strani. Odločilna sta krst in pripadnost h katoliški cerkvi, ki je podana tedaj, ako se je pravnoveljavno vstvarila ali s krstom ali s spreobrnjenjem. Poznejši izstop pripadnosti k cerkvi ne izbriše več.

Če je veljala kaka oseba za časa ženitve splošno za krščeno, se smatra zakon veljavnim dotlej, da se dokaže, da eden soprogov ni prejel krsta.

Kar je predpisano v c. c. 1060—1064 glede predpogojev za dopustnost mešanih zakonov, se ima uporabljati tudi na zakone med kristjani in nekristjani. c. 1071.

Zadržek različnosti vere je javnopravnega značaja. Sprejet je v o. d. z. § 64, le da so po tem določilu smatrati za nekristjane tudi osebe, ki so po krstu prešle na nekrščanstvo.

5. Višja posvečenja, impedimentum ordinis sacri. C. 1072 veli: kleriki višjih posvečenj skušajo zaman skleniti veljaven zakon. Po zakonodaji zapadne cerkve, ki je našla določnega izraza najprej na drugi lateranski sinodi l. 1139 in pozneje na tridentinskem zboru, izključuje vsako prostovoljno in zavestno sprejeto višje posvečenje, torej od subdiakonata naprej, veljavnost zakona. Zadržek je javnopraven, neveljavnost zakona, ki ga sklene klerik višjih posvečenj, se mora uradoma

[48] Glej Krainz-Ehrenzweig, l. c. str. 32—33.

ugotoviti. Če je klerik prejel posvečenja prisiljen, t. j. pod vplivom težke bojazni in če nedostatka privolitve tudi pozneje ni izravnal z izvrševanjem duhovskega poklica, potem se ga mora na podlagi sodbe postaviti nazaj v stan laikov ter ga odvezati od dolžnosti brevirja in celibata. c. 214 § 1. Drugače pa se kleriki višjih posvečenj ne smejo ženiti in so po zakonu zavezani, varovati čistost vse življenje. Kdor zoper to dolžnost greši, učini sakrileg. c 132 § 1. Klerik, ki poskuša skleniti tudi samo civilen zakon, zapade s svojo zaročenko kazni izobčenja (excommunatio latae sententiae simpliciter reservatae S. A.), postane iregularen, zgubi svojo službo in zadene ga konečno, če se na opomin škofa ne spokori, degradacija. cc. 2388 § 1, 985 št. 3, 188 št. 5.

Zadržek višjih posvečenj pa je samo juris humani, zato je dispenza mogoča, toda papež jo dovoli sosebno pri duhovnikih (mašnikih) zelo redkokdaj.

Nižjim klerikom ženitev ni zabranjena; s trenotkom pa, ko se poroče, ne pripadajo več klerikalnemu stanu. c. 132 § 2.

Ta zadržek je sprejet tudi v o. d. z. § 63. Zakon klerika višjih posvečenj se mora uradoma razveljaviti. § 94. Državna oblastva spregleda načeloma niso dovoljevala in bivši duhovniki so prestopali navadno pred poroko v drugo vero, ktera tega zadržka ne pozna, ali pa so se poročali v inozemstvu. V slučaju prestopa v drugo vero je judikatura v zadnjem času pred preobratom veljavnost zakona priznavala, ker bivši katolik na določila prejšnjega verozakona ne more biti več vezan. V inozemstvu in fraudem legis sklenjeni zakoni pa so se vedno smatrali za neveljavne.

6. Slovesna samostanska zaobljuba, impedimentum votorum solemnium vel professionis religiosae solemnis. Redovniške osebe, ki so storile slovesne ali sicer po obliki priproste zaobljube, s kterimi pa je po posebnem papeževem predpisu spojena ničnost zakona, se ne morejo veljavno poročiti. V kanonskem pravu je ta zadržek tako star kakor oni višjega posvečenja, oba sta bila uzakonjena istočasno na II. lateranski sinodi. Podlago zadržku tvori seveda samo veljavno, t. j. prostovoljno in po predpisih zakona storjena zaobljuba.

Redovnik ali redovnica, ki se navzlic zadržku poroči, zapade isti kazni kakor majorist. Razun tega se smatra take osebe kot ipso facto iz reda odpuščene. c. 646 § 1 št. 3 (Zgoraj str. 234).

Slovesna zaobljuba ima pa tudi še učinek, da se z njo razreši prej sklenjen veljaven a še ne izvršen zakon in sicer ipso jure, tudi proti volji drugega zakonca. c. 1119.

Priproste zaobljube, tudi če so trajne, tega učinka nimajo.

Po civilnem pravu, § 63 o. d. z., tvori zadržek samo slovesna zaobljuba; priprosta zaobljuba zakona ne ovira, tudi če ima za cerkev učinke slovesne zaobljube.

7. Ugrabljenje ali nasilno zadržavanje ženske, raptus sive violenta retentio mulieris. V namenu, da zaščiti osebno prostost pri sklepanju zakonov, je postavil že tridentinski cerkveni zbor otmico v svrho ženitve kot razdiralni zadržek. Kodeks navaja v c. 1074 dva primera, ki ovirata osebno prostost in s tem prosto voljo, namreč ugrabljenje, impedimentum raptus mulieris, ter nasilno zadržavanje ženske, impedimentum violentae retentionis mulieris. V besedi ugrabljenje je že označena nasilnost, raptus violentiae, dočim pomeni otmica (Entführung) lahko tudi odvedbo s privoljenjem ženske: raptus seductionis. Zadržek tvori brez dvoma samo raptus violentiae, kar izhaja že iz tega, da se sporeja ugrabljenju nasilno zadržavanje. Ako je ženska ušla z moškim rade volje, ni zakon s tem nič oviran. Raptus mora pa sploh biti izvršen v namenu, da se raptor z ugrabljeno žensko poroči. Zadržek traja tako dolgo, dokler se nahaja ugrabljena ženska v oblasti raptorja. Če to razmerje preneha in če ugrabljenka na prostem in varnem prostoru privoli v zakon z raptorjem, je zakon dopusten in veljaven.

Ravnotako kakor raptus tvori zadržek tudi nasilno zadržavanje ženske v kraju, kjer se navadno nahaja ali kamor je iz lastnega nagiba prišla, če se to godi v svrho sklenitve zakona z njo. Dispenza od tega zadržka je mogoča in morda pri nekultiviranih narodih, ki se krčevito drže starih običajev, včasih potrebna. Pogoj pa je, da more ujetnica prosto izraziti svojo voljo.

§ 56 o. d. z. določa v skladu s cerkvenim pravom, da odpeljana oseba (entführte Person) toliko časa ne more privoliti v zakon, dokler ni zopet prosta. Dasi se v tem določilu spol ne omenja, vendar ni dvoma, da se nanaša le na ženske in samo na raptus violentiae ne pa na raptus seductionis.

Raptus in violenta retentio sta tudi kazniva in sicer tako po cerkvenem kakor po civilnem kazenskem pravu. c. c. 2353 ss. §§ 96, 97, 93, 94. k. z.

8. Hudodelstvo, impedimentum criminis. Zadržek tvorita samo kvalificirano prešuštvo in umor soproga; vsa druga hudodelstva in tudi navadno prešuštvo ne pridejo v poštev.

C. 1075 našteva štiri primere hudodelstva, od kterih se nanašajo trije na prešuštvo in sicer a) pr. z obljubo zakona, b) pr. s poskusom skleniti zakon, c) pr. z umorom soproga, četrti na umor soproga brez pristavka.

Podlaga zadržku prešuštva je veljaven zakon, zavestno ter prostovoljno izvršena copula carnalis perfecta ter namen, da se prešuštnika poročita. Ako se takemu prešuštvu pridruži vsaj še ena navedenih kvalifikacij, prešuštnika ne moreta skleniti veljavnega zakona. Prešestni konkubinat sam po sebi še ne povzroči zadržka, ako ni podana ena navedenih kvalifikacij.

Kvalifikacija prešuštva po umoru soproga je podana samo, ako se je usmrtitev res izvršila po enem prešuštniku z vednostjo in privoljenjem drugega ali brez tega. c. 1075 štev. 2.

Zadržek umora soproga nastane tudi brez prešuštva, če sta zločinca umor izvršila v medsebojnem dejanskem ali moraličnem sodelovanju.

Zadržek je javnopraven, toda juris humani in zato spregled mogoč. Cerkveno se kaznuje samo javno prešuštvo. c. 2357 § 2. Zasledovanje morilcev je naloga civilnih oblastev.

Po civilnem pravu je zadržek podan, če je prešuštvo dokazano ali če sta si nupturienta samo obljubila zakon in je eden izmed nju zakrivil vsaj poskušen umor svojega soproga. §§ 67 in 68 o. d. z.

Prešuštvo mora biti dokazano še predno se sklene novi zakon. Ako se dožene ta dokaz še le pozneje, ko novi zakon že obstoji, nima to na veljavnost nikakega vpliva. Razun tega je potrebno, da je dokaz dognan ali po sodišču ali pa po priznanju pred kakim političnim oblastvom, nikakor pa ne zadostuje priznanje pred župnikom ali drugim cerkvenim organom (dekret dvorne pisarne 6./XII. 1833).

9. Krvno sorodstvo, consanguinitas, je že v starem testamentu štelo med zadržke in krščanstvo je njegovo veljavo s časom zelo razširilo. Narava sama se upira spolni skupnosti bližnih sorodnikov in tudi etični pomisleki obstojajo proti njej. Izkušnja uči, da ljudstvo v krajih, kjer se zakoni

sklepajo le v krogu maloštevilnih rodbin, hitro propada. Čim bolj se kri meša, tem zdravejši je zarod. Prepoved ženitev med sorodniki je tedaj v božjem t. j. v prirodnem pravu utemeljena, ako se drži pametnih mej. Cerkev je šla v tem oziru v srednjem veku predaleč, kajti določila je veljavnost zadržka do 7. člena stranske črte kanoničnega štetja. Na IV. lateranski sinodi se je potem zadržek skrčil na 4. člen stranske črte in je sedaj po c. 1076 § 2 omejen na 3. člen stranskega sorodstva.

Sorodne so tiste osebe, ki izvirajo ali naravnost ali pa posredno iz skupne tretje osebe. Odločilna za sorodstvo je skupna kri, zato consanguinitas.

Pri določevanju sorodstva razlikujemo deblo (stipes), črto (linea) in člen ali koleno (gradus). Deblo imenujemo ono osebo ali ono dvojico, iz ktere sorodniki ali neposredno ali pa posredno skupno izhajajo. Črto nazivamo vrsto oseb, ki so izšle iz debla. Črta je ali ravna, linea recta, ali stranska, linea collateralis. Prva znači vrsto oseb, ki izvirajo neposredno t. j. druga iz druge iz skupnega debla. V ravni črti ločimo ascendente in descendente, prednike in potomce. Merodajna je oseba, od katere štejemo navzgor ali navzdol. Stransko črto zovemo enako, aequalis, če je razdalje med dvema ali več sorodniki in skupnim deblom enako; če je različno, govorimo o neenaki stranski črti.

Za izračunanje sorodstva veljajo po c. 96 kakor v starem kanonskem pravu naslednja pravila:

a) v ravni črti: tot sunt gradus quot generationes, seu quot personae, stipite dempto;

b) v stranski črti, če je enaka: tot sunt gradus quot generationes; če je neenaka: tot gradus quot generationes in tractu longiore. Odločilen je oddaljenejši člen.

Krvno sorodstvo tvori v ravni črti v vseh členih razdiralni zadržek. Meje tukaj ni treba določiti, ker skrbi zanjo narava sama.

V stranski črti sega zadržek do vštevši 3. člena kanoničnega štetja.

Kanonsko pravo določa sorodstvo v stranski črti drugače, kakor rimsko in kakor naše civilno pravo ter se je oprijelo germanskopravnega reda parentel, po kterem tvorijo sorodstvo 1. člena napram starišem otroci, 2. člena vnuki, 3. člena pra-

vnuki itd. popolnoma tako kakor v rimskem pravu, med tem ko se v stranski črti šteje po rimskem pravu najprej od enega sorodnika prednike navzgor do debla in od debla zopet navzdol do drugega sorodnika, a po kanonskem pravu s a m o osebe e n e vrste do debla in sicer, če sta vrsti neenaki vedno osebe od oddaljenejšega sorodnika do debla.

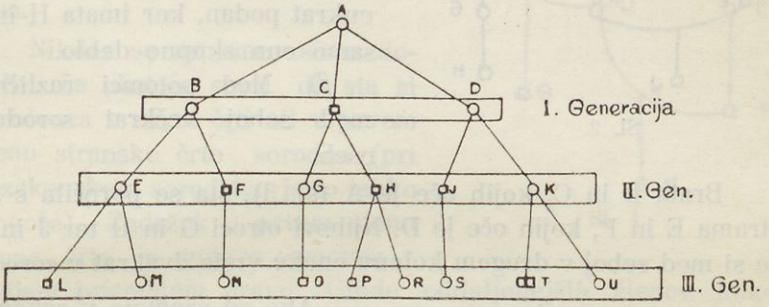

Sl. 1.

Vse s črkami L—U označene osebe so potomci svojega pradeda A ter stoje do njega v 3. členu sorodstva ravne črte (pravnuki); vnuki E—K so z njim v drugem, otroci B—D v prvem kolenu v sorodu, kakor po rimskem pravu.

Brata B, D in sestra C so si v prvem kolenu stranske črte sorodni, ker izvirajo vsi neposredno od debla A, po rimskem štetju pa stoje med seboj v drugem kolenu sorodstva. E in J sta si v drugem kolenu stranske črte sorodna, ker se šteje od debla navzdol do nju v enakih razdaljih po dve osebi. Po rimskem štetju pa sta si sorodna v 4. kolenu, ker se šteje od E do A navzgor dve osebi in od A navzdol do J zopet dve osebi. F in R sta si sorodna v 3. kolenu, ker je pri neenakem razdalju merodajen oddaljenejši del. Po rimskem in našem civilnem štetju se nahajata v 5. kolenu sorodstva.

Zadržek tvori tudi nezakonsko sorodstvo.

Če je podano skupno deblo večkrat, se pomnoži za ravnotolikokrat tudi zadržek. c. 1076 § 2.

Večkratno sorodstvo obstoji

a) med potomci sorodnih zakoncev. (sl. 2) H je z J v tretjem kolenu enake stranske črte dvakrat v sorodu, ker je njegov oče G tako z materjo kakor z očetom J-inim v drugem kolenu stran-

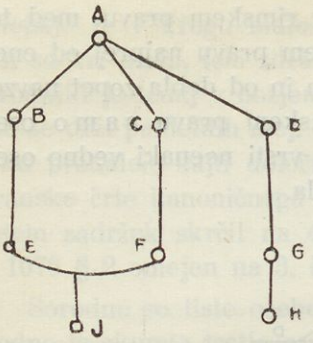

Sl. 2.

ske črte v sorodu. J ima s H-jem dvakrat skupno deblo A, namreč po črti E B A in po črti F C A medtem ko vodi od H do debla A črta G. D.

Navzlic dvojnemu sorodstvu med H in J je zadržek samo enkrat podan, ker imata H in J samo eno skupno deblo.

β) Med potomci različnih med seboj večkrat sorodnih oseb.

Brata B in C, kojih oče je A (sl. 3), sta se poročila s sestrama E in F, kojih oče je D. Njihovi otroci G in H ter J in K so si med seboj v drugem kolenu enake vrste dvakrat v sorodu.

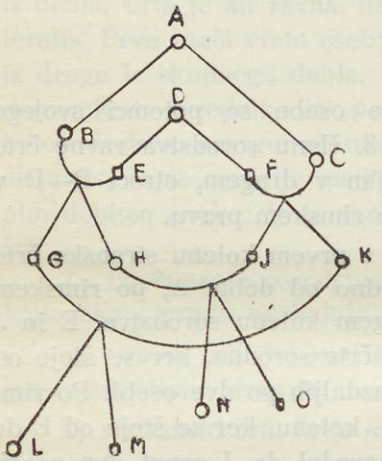

Sl. 3.

Ako se vzamejo v zakon H in J ter G in K, nastane za otroke L, M ter N, O šestkratno sorodstvo: a) oni so si kot otroci brata in sestre H G ter brata in sestre K J v zakonski zvezi K G in H J v drugem členu stranske črte enake vrste dvakrat sorodni„ po materah in očetih; b) oni so si pa tudi v 3. členu enake stranske črte štirikrat v sorodu. L in O imata dva skupna debla D in A, do kterih se pride preko črt L G B A, L K C A, L G E D, L K F D na eni ter preko črt O J C A, O H B A, O J F D, O H E D na drugi strani.

Med L in O je podan zadržek krvnega sorodstva štirikrat, dvakrat iz sorodstva označenega pod a), dvakrat iz onega pod b), ker so podana štiri skupna debla (B E, F C, D, A).

γ) Med otroci iz zakonov, ki jih sklene ista oseba zaporedoma z lastnimi sorodniki (sl. 4).

G in H sta otroka D-eva iz zakonov D B in D F ter sta kot polbrat in sestra v prvem členu stranskega sorodstva. Razun

tega sta si dvakrat sorodna v tretjem členu (H D C A - G D C A) ter konečno še v četrtem členu (H F E C A - G D C A).

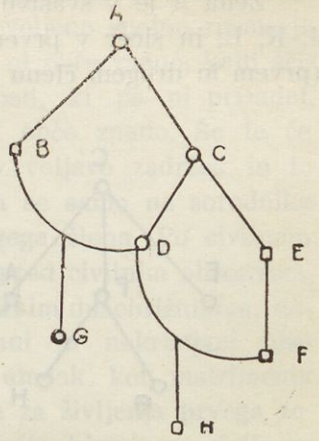

Sl. 4.

Po zakonu je zadržek podan dvakrat, in sicer v prvem in tretjem členu strankarskega sorodstva.

Nikdar se ne sme zakon dovoliti. če obstoja sum, da sta si zaročenca v ravni črti ali v prvem členu stranske črte sorodna (pri nezakonskem sorodstvu je to lahko mogoče). Zadržek v prvem členu ravne črte je gotovo osnovan v božjem prirodnem pravu. Glede oddaljenejših členov kakor tudi glede stranskega sorodstva sploh se to ne more trditi, saj je po svetem pismu človeštvo nastalo iz zakonov med brati in sestrami. Toda prašanje je bolj teologično zanimivo, kakor pravno praktično. Gotovo se protivijo zakoni med brati in sestrami naravnemu pravu, zato niti cerkvena, niti državna oblastva ne dajejo za take zakone dispenz, dočim so v oddaljenejših členih, tudi med strici in nečakinjami, med nečaki in tetami spregledi zadržka krvnega sorodstva mogoči.

O. d. z. § 65 prepoveduje zakone med sorodniki v ravni črti brezpogojno, zakone med sorodniki v stranski črti do vštetega četrtega člena civilnega ali drugega člena kanoničnega štetja. Zadržek se nanaša tudi na nezakonsko sorodstvo.

10. S v a š t v o, affinitas. Glede svaštva nudi novi cerkveni zakonik napram prejšnjemu pravu važne spremembe. Dočim je svaštvo značilo preje razmerje prileţnika napram sorodnikom njegovega sopriležnika, pomeni sedaj razmerje moža do sorodnikov žene oziroma razmerje žene do sorodnikov moža. Kakor v rimskem in našem civilnem pravu je sedaj tudi v kanonskem pravu odločilno za svaštvo zgolj dejstvo, da obstoja veljaven zakon, brez pomena je izvršena copula carnalis.

Vsak soprog se nahaja napram določenemu sorodniku svojega zakonskega druga v isti črti in v istem členu svaštva, v kterih je zakonski drug z dotično osebo v sorodu.

Žena A je v svaštvu s sorodniki svojega moža B t. j. z D, J, K, L, in sicer v prvem, drugem oz. tretjem členu civilnega (prvem in drugem členu kan.) štetja.

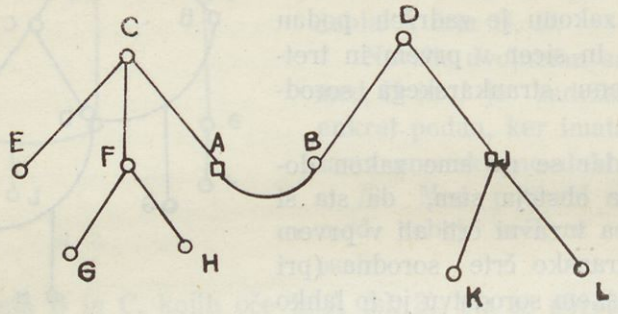

Sl. 5.

Ravno tako je mož B v svaštvu s sorodniki svoje žene namreč z očetom C, z bratoma E in F ter nečakoma G in H.

Zadržek tvorijo v ravni črti vsi člani svaštva, v stranski črti sega zadržek do vštetega drugega člena ter se pomnožuje v isti meri kakor zadržek sorodstva in tudi še z vsakim veljavnim zakonom s sorodnikom umrlega soproga. Smrt soproga svaštva ne izbriše. c. 1077 § 2.

Zadržek je človeškega prava, zato je spregled mogoč. Navadno pa se v prvem členu ravne črte ne daje dispenze. (Mačeha in pastork, očim in pastorka).

Cerkveni zakonik se nahaja sedaj glede zadržka svaštva popolnoma v skladu z o. d. z. § 66, ki veli, da zakonski mož ne more poročiti v § 65 naštetih sorodnikov svoje (bivše) žene, in žena istotako ne sorodnikov svojega bivšega moža.

11. Javna častnost, publica honestas. Po prejšnjem pravu je bil zadržek javne častnosti podan na podlagi veljavne nepogojne zaroke med zaročencem in sorodniki prvega člena ravne ali stranske črte sozaročenca ter na podlagi neizvršenega zakona do četrtega člena obeh črt. Prvi zadržek je po kodeksu sploh odpravljen, drugi spada pod svaštvo (prej quasiaffinitas).

Zadržek javne častnosti je dobil v novem pravu povsem drugačno vsebino in nastane

a) iz neveljavnega zakona ne glede na to ali je izvršen ali ne;

b) iz občeznanega konkubinata (ex publico et notorio concubinatu). c. 1078. Gotovo je, da nedovoljeno spolno razmerje kot tako še ne vstvari zadržka, dokler ni obče znano, kajti ščititi se ima čut dostojnosti in spodobnosti, ki pa ni prizadet, dokler je razmerje tajno, ali vsaj ni obče znano. Še le če izve zanj veliko število ljudi, stopi v veljavo zadržek in to z ozirom na javno nravnost, a razteza se samo na sorodnike v ravni črti in tudi tedaj le do drugega člena. Po civilnem pravu veljavni zakoni, sklenjeni samo pred civilnim oblastvom, mešani zakoni sklenjeni pred nekatoliškim dušebrižnikom, necerkveno sklenjeni zakoni med kristjani in nekristjani niso smatrati kot publicus concubinatus, ampak kot matrimonia invalida, pač pa spadajo pod ta pojem za življenja prvega soproga sklenjeni drugi zakoni ter poligamija, kjer je po civilnem pravu pripuščena.

O. d. z. tega zadržka ne pozna.

12. Duhovno sorodstvo, cognatio spiritualis. Zadržek je po novem pravu omejen na krstitelja in botra na eni ter na krščenca na drugi strani. Duhovno sorodstvo iz birme ne pride kot zadržek v poštev. c. c. 1079, 768.

13. Zakonito sorodstvo, cognatio legalis tvori razdiralni zadržek po cerkvenem pravu samo v onih državah, kjer je od civilne zakonodaje med zadržke uvrščeno. c. 1080.

§ 139.

Spregled zakonskih zadržkov.

I. Spregled zakonskega zadržka (dispensatio ab impedimento matrimonii) imenujemo odredbo cerkvenega predstojnika, s katero se veljava dotičnega zakonitega določila za konkreten primer ukine.

Običajno govorimo o dispenzah ter ločimo:

1. dispenze za bodoči in dispenze za že sklenjeni zakon (dispensatio pro matrimonio contrahendo vel contracto);

2. dispenze za zunanje in notranje območje (pro foro externo vel interno);

3. dispenze v lastnem ali prenešenem delokrogu (dispensatio ex jure proprio vel delegato).

Nekteri zadržki odpadejo ipso facto, če preneha okolnost, ki jim tvori podlago. Tako izgine zadržek nedoraslosti s prete-

kom časa sam po sebi, zadržek različnosti vere ugasne, če se dotična oseba spreobrne, zadržek zakonske vezi izgine, če se prejšnji zakon razreši s smrtjo itd.

II. Kjer je pa zadržek zasnovan na trajnem, od poteka časa in volje strank neodvisnem razmerju, tam ga je treba odpraviti z dispenzo, v kolikor je to po zakonu sploh mogoče.

1. Načeloma ima pravico spregledati zakonske zadržke samo rimska stolica, ker je vsa zakonodaja glede ženitbenih zadržkov papežu pridržana. c. 1038. Od predpisov vsakega zakona more oproščati po c. 80 vedno le zakonodajalec sam ali njegov predstojnik ali pa tisti, kogar sta ta dva izrecno pooblastila. To pravilo povdarja glede zakonskih zadržkov c. 1040 še posebej. Papež pa je vezan na absolutno veljavo onih zadržkov, ki so prirodnega ali pozitivno božjega prava, kakor spolna nezmožnost, krvno sorodstvo v prvem členu ter obstoječa zakonska vez. Spregledati je mogoče samo zadržke, ki so juris humani, t. j. še le po cerkvi uzakonjeni.

Poleg papeža ima po zakonu v omejenem obsegu tudi ordinarij pravico, dovoljevati dispenze; istotako, toda le na podlagi zakonitega pooblastila (c. 1044: facultate pollet) župnik, pred kterim se ima vršiti poroka, in celo drugi duhovniki.

Oblast papeževo, deliti dispenze, izvršujejo v njegovem imenu sv. oficij glede zadržkov različne in mešane vere in v prašanjih pavlinskega privilegija, c. 247 § 3; kongregacija za upravo zakramentov glede vseh drugih zadržkov za zunanje območje, c. 249 § 2; sv. penitenciarija glede skrivnih zadržkov notranjega območja. c. 258 § 1.

2. Ordinarij sme v lastnem delokrogu spregledati iz pravičnih razlogov vsem svojim podložnikom zadržek priprostih zaobljub, v kolikor niso pridržane papežu.[49] c. 1313 štev. 1.

V prenešenem delokrogu smejo ordinariji dovoljevati dispenze v vseh primerih, na ktere se njih pooblastilo glasi. Ako pa pooblastila nimajo, smejo spregledati zadržke samo v primerih, v kojih je pot v Rim težavna, kjer obstoji nevarnost velike škode in kjer navadno rimska stolica spregled dovoli. c. 81.

---

[49] Zasebne zaobljube, kojih odveza je pridržana papežu, so naštete v c. 1309 (obljuba popolne čistosti, ter obljuba, stopiti v red s slovesnimi zaobljubami).

Ne glede na to generalno določilo so ordinariji za dispenze še posebej zakonito pooblaščeni v slučajih smrtne nevarnosti ali druge nujnosti.

a) V smrtni nevarnosti smejo ordinariji spregledati svojim podložnikom v škofiji in izven nje, v škofiji tudi tujcem, tako predpisano cerkveno obliko poroke kakor tudi vse zadržke človeškega prava, naj bodo javni ali tajni, enkrat ali večkrat podani. Izvzeta sta samo zadržka mašniškega posvečenja ter svaštva v ravni črti iz izvršenega zakona. Pogoj je, da vsled dispenze ne nastane pohujšanje in da se pri različni ali mešani veri dajo običajna zagotovila. Ni pa ta polnomoč ordinarijev, kakor je bila poprej, več omejena na primere, kjer sta nupturienta živela že doslej v civilnem zakonu ali konkubinatu. Zadostuje smrtna nevarnost enega zaročenca, razmerje, ki je obstojalo med nupturientoma doslej, ni merodajno. c. 1043.

b) Ako se razkrije zakonski zadržek v času, ko je že vse pripravljeno za poročno slovesnost in se poroka brez verjetne težke škode ne more odložiti dotlej, da se izposluje dispenza v Rimu, so ordinariji pooblaščeni postopati na isti način kakor pri grozeči smrtni nevarnosti. c. 1045 § 1.

Pooblastilo se nanaša tudi na slučaj, da gre za konvalidacijo že sklenjenega zakona, ako je z zamudo zvezana ista nevarnost in se ne more spregled izposlovati pravočasno v Rimu. c. 1045 § 2.

3. Ista pooblastila kakor jih daje obče pravo ordinarijem, veljajo pod enakimi pogoji za župnike, dalje za duhovnike, ki vrše poroko po predpisih c. 1098 štev. 2[50], ter konečno, z omejitvijo na notranji forum, za spovednika.

V slučajih nujne smrtne nevarnosti so vezani župniki in duhovniki, ki vrše poroko, samo na one omejitve, ki jih vsebuje c. 1043 za ordinarije. Pogoj za te vrste dispenz je, da gre za primere, v kterih se ni mogoče obrniti niti na ordinarija.

Župniki in vsi drugi duhovniki, ki se poslužijo tega pooblastila za zunanje območje, morajo stvar takoj sporočiti ordinariju ter podelitev dispenze zapisati v poročno knjigo.

V slučajih druge nujnosti (c. 1045) pa smejo prej navedeni duhovniki spregledati samo tajne zadržke pod pogojem, da

[50] V smrtni nevarnosti, če ni mogoče, dobiti domačega župnika in tudi brez te nevarnosti, če je z oviro, priti do domačega župnika ali ordinarija, računati mesec dnij.

se ni več mogoče obrniti na ordinarija ali pa vsaj ne brez nevarnosti, da se krši tajnost.

III. O razlogih, kteri morajo biti za spregled podani, nam zakonik ne pove ničesar. Presojati bodo za vsak primer posebej, v težkih zadržkih strožje in vestneje, v manj važnih zadržkih milejše. V glavnem bo odločal prosti prevdarek pristojnega organa, ali je prošnji ustreči ali ne. Glede oblike prošenj se je ravnati po navodilih ordinarijev. Tudi prošnje, ki se rešujejo v Rimu, naj se tja odpremijo posredovanjem ordinariatov. Ako gre za javne zadržke, se morajo v prošnjah navesti prosilci s polnimi imeni. Pri tajnih zadržkih pa se imena strank zamolče.

Kodeks nam daje celo vrsto pravil, kako je s prosnjami za dispenze ravnati, kako je treba tozadevna pooblastila ter posamezne dispenze tolmačiti, kedaj in kje je treba dispenze vknjižiti itd.

Dasi se naj prošnje za spregled zadržkov praviloma vlagajo pri ordinariatu, je vendar vsakemu katoliku dovoljeno, da se obrne neposredno v Rim. Ako se je taka prošnja rimski stolici odposlala, potem naj se ordinariji svojega pooblastila ne poslužijo, razun če imajo zato nujne in tehtne razloge. c. 1048, 204 § 2.

Spregledi tajnih zadržkov in foro interno non sacramentali, ki jih dovoljuje S. Poenitentiaria, se zapišejo v posebno knjigo, ki se hrani v škofijskem tajnem arhivu. Ako pozneje postane zadržek javen, ni potrebna več posebna dispenza pro foro externo, ker itak že obstoja odlok o spregledu. Ako pa je bila dispenza dana samo in foro interno sacramentali, je potreben za zunanji forum še poseben odlok, če je zadržek pozneje postal javen. c. 1047.

Kdor ima pooblastilo za spregled določenega zadržka, sme podeliti dispenzo tudi v primeru, da je dotični zadržek večkrat podan, ako se indult izrecno ne glasi drugače.

Splošno pooblastilo za spregled zadržkov več različnih vrst, bodisi razdiralnih ali oviralnih, upravičuje pooblaščenca, da spregleda vse, ako so v posameznem slučaju hkratu vsi podani. c. 1049.

Če gre za javne zadržke, na ktere se pooblastilo glasi le d e l o m a, potem se mora za spregled v s e h naprositi rimska stolica. Če je pa ta dispenzo že dovolila in se šele kasneje odkrijejo zadržki, na ktere se pooblastilo razteza, jih sme spregledati pooblaščenec. c. 1050.

Spregled razdiralnega zadržka, dovoljen ex potestate ordinaria ali pa na podlagi splošnega indulta, vsebuje ipso facto tudi dovoljenje za pozakonjenje že rojenih ali pa še le spočetih otrok, izvzemši one, ki izvirajo iz prešuštva ali iz sakrilegija. c. 1051.

Spregled zadržka krvnega sorodstva ali svaštva velja tudi v primeru, da se je v prošnji ali v odloku pomotoma imenoval napačni člen, ako je sorodstvo, odnosno svaštvo, ki v istini obstoja, oddaljenejše, ali če se je zamolčal še nadaljnji obstoječi zadržek iste vrste v enakem ali oddaljenejšem členu. c. 1052.

Ako dovoli sv. stolica spregled zadržka veljavnega, neizvršenega zakona ali pa zopetno ženitev, ker je domnevati smrt drugega soproga, je vedno s tem spregledan tudi zadržek prešuštva z obljubo ali s poskusom zakona. c. 1053.

Spregled zadržkov nižje vrste je veljaven tudi tedaj, če so navedbe v prošnji neresnične ali če so se v njej važne okolnosti zamolčale in je bil vrh tega še jedini merodajni razlog neistinit. c. 1054.

Spreglede javnih zadržkov mora izvesti vedno ordinarij, ki je poslal prošnjo s prilogami v Rim, tudi če sta medtem prosilca njegov okoliš trajno zapustila. Zavezan pa je v tem slučaju obvestiti o dovoljeni dispenzi ordinarija, pod kterim se ima poroka izvršiti. c. 1055.

Za podelitev dispenz se sme zahtevati le od prosilcev, ki niso brez premoženja (non pauperes), zmerne pisarniške pristojbine. Revni sloji so vsakih plačil oproščeni. Posebne dispenzacijske takse se smejo pobirati od imovitih strank samo pod pogojem, da jih je sv. stolica izrecno dovolila. Vsi temu pravilu nasrpotujoči dosedanji običaji so ukinjeni. Stranke so upravičene, zahtevati plačane takse nazaj. c. 1056.

Kadarkoli se poslužijo pri podeljevanju dispenz ordinariji papeževega pooblastila, se morajo v svojih odlokih izrecno nanj sklicevati. c. 1057.

IV. Predpisi o. d. z. glede spregleda zakonskih zadržkov se nahajajo v §§ 83—88. Župniki ne smejo izvršiti poroke, dokler se jim ne predloži odlok državnega oblastva o spregledu zadržka. V Sloveniji in Dalmaciji morajo stranke za spregled prositi tako pri cerkvenih kakor pri državnih oblastvih, ako naj bo zakon po državljanskem in cerkvenem pravu veljaven.

Pravico, dovoliti spregled zakonskih zadržkov, imajo politična oblastva II. instance in sicer popolnoma nezavisno od cerkvene oblasti. Politična oblastva na cerkvene odloke nikakor niso vezana, tudi tedaj ne, ako se prosilec sklicuje na že dovoljeno cerkveno dispenzo.

Upati je, da bodo pokrajinske ali bodoče oblastne uprave, kakor je bilo to dosedaj običajno, postopale v zadevah dispenz i v bodoče v sporazumu z ordinariati, a mogoče je vsekako tudi nasprotno. Ako pokrajinska uprava spregled odkloni, je dovoljen rekurz na ministrstvo za notranje posle.

Za državno oblast velja načelo, da se sme spregled zakonskih zadržkov dovoliti le »i z v a ž n i h« razlogov. Če sta ženin in nevesta podložna vsak drugi teritorialni upravi in če gre za zadržek, ki zadene oba, potem morata izposlovati vsak za se spregled zadržka od pristojnih oblastev. V prošnji se mora navesti ime prosilcev, če zakon še ni sklenjen. Če se pa pojavi razdirajoč zadržek, za kterega se prej ni vedelo, še le po sklepu zakona, vložita zakonca prošnjo lahko po svojem dušnem pastirju, ne da bi se moralo v njej navesti imena.

Upravno oblastvo II. instance presoja po svojem prostem prevdarku, da li so razlogi, ki jih navaja prošnja, zadostni ali ne. Zakon ne daje nikakih navodil. Tudi o tem, ktere zadržke je smatrati v smislu § 84 o. d. z. za razdirajoče — auflösliche — in katere se sme spregledati — § 98 gehoben werden können —, se ne najde v zakonu nikake določbe. Namenoma se pri urejevanju besedila zakona ni dalo v tem pogledu nikakih navodil. Povdarjalo se je, da pri nekterih zadržkih dopustnost dispenz sploh ne more biti dvomljiva, pri drugih pa da bo rešitev prašanja odvisna od okoliščin. Cerkveni pisatelji zastopajo mnenje, da je v tem oziru razlikovati med zadržki, ki so v zakonu določeni ali radi države ali pa radi cerkve in trdijo, da spadajo v drugo skupino zadržki slovesne samostanske zaobljube, višjega posvečenja, katolicizma ter nedostatek za zakonsko privolitev predpisane oblike, ki se mora dati javno pred župnikom. V teh primerih je po mnenju cerkvenih pisateljev spregled brez cerkve ali celo v nasprotju z njo nedopusten. Pri zadržkih prve skupine pa država ni vezana na stališče, ki ga zavzema cerkev ter sme postopati pri podeljevanju dispenz popolnoma samostojno.

To naziranje v zakonu gotovo nima opore, ker se pravica, dovoljevati spregled, ni hotela formalno v nobenem oziru utesniti, in to po vsej pravici! Razmere, nazori in prepričanja v narodih se lahko menjajo in brez ozira na smoter zakonske zveze se dispenze sploh nikoli ne morejo dovoljevati. Ako obstoji n. pr. spolna nezmožnost, zakon tudi po spregledu tega zadržka, ako bi se pomotoma dovolil, ne more postati veljaven. Dispenza bi bila v takem primeru sploh brezpredmetna in nedopustna.

Iz naravnih ozirov se ne bo nikdar dala dispenza za zadržek sorodstva v ravni črti in v stranski črti med brati in sestrami. Izrecno pa se je določila nedopustnost spregleda zadržka svaštva v ravni črti prvega kolena (n. pr. med očimom in pastorko, dvorni dekret 19./VI. 1823).

IV. Poglavje.

Sklepanje zakona.

§ 140.

Obči pogoji za veljavnost zakonske pogodbe.

Kodeks je uzakonil načelo rimskega prava, da vstvarja zakon (brak) zakonska (bračna) privolitev (matrimonium facit partium consensus). S to privolitvijo si dajeta ženin in nevesta vzajemno izključno pravico na svoji telesi v svrho dejanj, ki so sposobna za dosego zaroda. Volja strank je pri zakonu tako silno važna, da je ne more nadomestiti nikaka človeška sila. Predmet zakonske volje je določen po bistvu in svrhi zakona, a tudi po pozitivnih pravnih predpisih in ga stranke nikakor ne morejo spremeniti.

Sklep zakona je pravno opravilo posebne vrste, dvostranska pogodba z natančno določeno vsebino, ktere pravni obstoj je od morebitnega poznejšega preklica strank neodvisen.

Za veljavnost privolitve v zakon je potrebno:

1. da so osebe, ki to privolitev izjavijo, za zakon sposobne. Izključene so vse osebe, ki se ne morejo posluževati svojega razuma in svoje volje, torej nedorasli, umobolni, nezavestni, popolnoma pijani, dokler to stanje traja. Nesposobni so pa tudi oni, ki jih pravo kot take označuje (zadržki).

Ako nastopi umobolnost po sklenitvi zakona, nima to na njegov pravni obstoj nikakega vpliva. Ako pa se dokaže, da je bila umobolnost podana že ob sklepu zakona, dasi se je očito pojavila še le pozneje, se mora zakon tudi po cerkvenem pravu proglasil za neveljavnega.

Po § 48 o. d. z. umobolne in nedorasle osebe ne morejo skleniti veljavnega zakona.

2. volja mora biti resna in prevdarjena, ne sme biti izražena samo na videz ali za prevaro;

3. volja mora biti svobodna, neodvisna od vsake notranje ali zunanje sile;

4. biti mora na zakonit način izražena na zunaj (consensus legitime manifestatus) bodisi v besedah, bodisi v znamenjih, pismeno ali v konkludentnih dejanjih toda vedno tako, da jo druga stranka lahko z vso gotovostjo spozna kot zakonsko privolitev. Notranja volja mora soglašati z izjavo, s ktero se na zunaj izraža. Cerkveno in tudi civilno pravo predpisujeta za izjavo zakonske prvolitve posebno obliko. Pri tem se domneva, da odgovarjajo besede ali znamenja, ki se rabijo pri poroki, vedno tudi notranji volji strank. c. c. 1081, 1086 § 1.

§ 141.

Hibe v zakonski privolitvi.

1. Nepoznanje bistva zakona. Zakonsko razmerje pomeni popolno življensko in telesno skupnost. Neobhodni pogoj za veljavnost zakonske privolitve je poznanje pravega namena zakonske zveze, ki obstoja v trajni skupnosti med možem in ženo v svrho, da se jima rode otroci. Pri osebah, ki so že dosegle leta doraslosti, se domneva, da so si glede namena zakona na jasnem. c. 1082. Ako pa bi se dogodil primer, da ženinu ali nevesti ta namen ob sklepu zakona ni bil poznat, ali da privolitev ene ali druge stranke ne bi vsebovala namena, skleniti pravi zakon, ali če bi se celo s pozitivnim činom volje (positivo voluntatis actu) pravica na zakonsko občevanje ali zakon sam izključila, potem zakon ni veljavno sklenjen. c. 1086 § 2. Kjer se te hibe v volji dokažejo, se mora zakon sodnijsko proglasiti neveljavnim. Oseba, ki je izjavila privolitev v nepoznanju pravega bistva zakona, je zavezana, da naknadno, ko je

dobila potrebna pojasnila, to hibo z besedo ali dejanjem popravi. Ako tega noče storiti, sme vsak del tožiti na razveljavljenje zakona.

Nepoznanje nebistvenih pravic in dolžnostij, ki iz zakona izvirajo, je na njegovo veljavnost brez učinka. Volja je podana tudi, če manjka ženinu in nevesti pravna sposobnost, stopiti v zakon, ker je njima znan zadržek, ki veljavnost zakona izključuje. c. 1085. Veljavnost ovira tukaj nedostatek sposobnosti, ne nedostatek volje.

2. Zmota. Med hibami pogodbene volje se naštevajo zmota, zunanja sila, bojazen vsled težke pretnje ter neizpolnitev dogovorjenega pogoja. V vseh kanonističnih delih pred kodeksom so se te hibe zakonske privolitve naštevale kot posebne vrste zadržkov (impedimentum erroris, vis ac metus, conditionis). Novi zakonik jim je dal mesto v poglavju o zakonski privolitvi ter jih je po vsej pravici iz vrste zadržkov izločil, ker vplivajo na veljavnost zakona samo kot nedostatki svobodne in popolne pogodbene volje, ne izključujejo pa zakonske sposobnosti ženina in neveste, kakor zadržki v pravem pomenu.

Zakon loči zmoto v osebi (error circa personam) ter zmoto v lastnosti, ki prehaja v zmoto v osebi (error qualitatis redundans in errorem personae) ter dostavlja še primer, da smatra eden izmed zaročencev drugega za prostega, dočim se ta nahaja v robstvu (error conditionis servilis, preje poseben impedim cond. servilis).

a) Če se tiče zmota osebe same, potem manjka privolitev in zakon je neveljaven. Če hoče A poročiti B, a izrazi pomotoma mesto tej privolitev v zakon C, potem se njegov notranji namen z zunanjo izjavo ne krije, ker se tičeta volja in izjava različnih oseb. Zakon je neveljaven.

Kodifikatorji našega o. d. z. so mislili pri zmoti v osebi na primer, da se postavi v odločilnem trenotku druga oseba pred altar kakor tista, s ktero je bil zakon dogovorjen. To se zlasti lahko dogodi, ako sklepa zakon pooblaščenec, ako je eden izmed zaročencev slep, ali če si nevesta obraz popolnoma zastre s pajčolanom. Enake primere ima očividno tudi c. 1083 § 1 v vidu, ki veli, da error circa personam invalidum reddit matrimonium.

b) Isti učinek je določen v § 2. tudi za primer: Si error qualitatis redundet in errorem personae. Ta zmota se tiče dejanski o s e b e, toda tako, da se kaže na zunaj v obliki zmote glede na gotovo s v o j s t v o drugega pogodbenika, po kterem je njegova oseba natančno določena. Kraljevič A se hoče poročiti s kraljičino B, ki je prestolonaslednica svojega očeta C. Pomotoma se oženi z njeno sestro D v mnenju, da je poročil prestolonaslednico B. Zakon med A in D je neveljaven, ker je notranja volja ženina veljala kraljičini B, dočim je izjavo sprejela njena sestra D.

Taka zmota v svojstvu osebe se mora upoštevati tudi po § 57 o. d. z., dasi tam ni izrecno omenjena. To izhaja iz zapisnikov o sejah kodifikacijske komisije in je tudi v teoriji in v praksi obče priznano. Ni pa lahko določiti, v kterih primerih imamo opraviti z zmoto te vrste, kaj je bistveno za to vrsto zmote. Pravilo je, da si mora predstavljati ženin nevesto ali nevesta ženina tako popolnoma pod vplivom izvestne lastnosti, da ako ta odpade, tudi izražena privolitev nima več veljave, ker ni bila namenjena tisti osebi, kateri se je izjavila, ampak drugi. V novejšem pravnem razvoju, kteremu je dala smer odločba kasacijskega sodišča v Parizu 24./IV. 1862, se loči od fizične osebnosti državljanska osebnost. Error qualitatis redundans in errorem personae se tiče državljanske, error circa personam pa fizične osebnosti. Zmota glede državljanske osebnosti nastane na ta način, da se kedo izdaja za d r u g o osebo, ki ali v istini obstoja ali pa je samo namišljena, da se poslužuje tujega ali namišljenega imena, tujih ali ponarejenih osebnih listin itd.[51]

---

[51] Odločba najvišjega sodišča štev. 12.041. Nek slepar se je izdal za neizvestnega sina gotove zakonske dvojice, se poročil ter brez sledu izginil, ko je bila njegova goljufija po povratku pogrešenega odkrita. Tožbo na ničnost zakona, ki jo je žena vložila, je sodišče zavrnilo, ker se zmota ni nanašala na fizično osebnost. Ta odločba je zgrešena in je povzročila oster odpor v literaturi. Pravilna pa je odločba štev. 5555. S tiralico zasledovani hudodelec Ivan N. se je izdajal za svojega brata Franca N., ki je bil na najboljšem glasu, prisvajal si je njegov poklic in njegovo domovališče ter je dosegel, da so ga na podlagi krstnega lista njegovega brata oklicali in pripustili k poroki. Zakon je proglasilo najvišje sodišče na podlagi §§ 57 (zmota) in 74 (oklici) za ničev. Drugače bi bilo razsoditi, če ne bi bil Ivan N. zatajil cele svoje osebnosti, ampak samo svoje hudodelstvo.

V vseh teh primerih gre za ženitne sleparije in bila bi krivica, ako bi se nedolžnega dela ne ščitilo. Kdor se v dobri veri poslužuje imena, ki mu ne gre, pa ni slepar in ta zmota se tiče samo lastnosti, ne pa istovetnosti osebe ter je za veljavnost zakona brez pomena. Ravno tako so brez pomena vse zmote glede duševnih in telesnih lastnostij, glede imovinskih razmer, glede stanu in poklica, pa naj so tudi na nepošten način povzročene in so bistveno vplivale na motive, ki so bili merodajni za zakonsko privolitev.

Tudi najtežja prevara in zmota v motivih ne moreta zrušiti nerazdružnosti zakona, ki ostane veljaven, ako se je privolitev nanašala na isto osebo.

c) Zakon z robkinjo ali z robom, ki se jih je smatralo za proste osebe, nima pravne veljave. c. 1083 § 2 štev. 2.

Zmota glede jedinstvenosti, nerazdružnosti ali zakramentalnega značaja zakona je za veljavnost privolitve brez učinka (c. 1084).

d) Naš o. d. z. pozna še poseben primer zmote glede na lastnost osebe, ki ima za posledico neveljavnost zakona. Če zakonski mož po poroki dožene, da je njegova soproga že od drugega noseča, ima pravico predlagati, da se zakon razveljavi. Pogoj je, da je bila žena, ko je stopila pred oltar, že noseča od drugega in da ženin tega ni vedel. Pravico, zahtevati razveljavljenje zakona, pa mož izgubi, če je, zaznavši za nosečnost, zakon nadaljeval, ali če je poročil vdovo pred potekom v § 120 o. d. z. določenih rokov.

3. Sila in bojazen. Neveljaven je po c. 1087 zakon, v kterega se je dala privolitev vsled sile ali bojazni, ako je bilo to vplivanje težke narave in nezakonito, ako je prihajalo od zunaj ter je prizadeto osebo, da se ga osvobodi, sililo, stopiti v zakon.

Nikaka druga bojazen ne povzroči neveljavnosti zakona, dasi je morda bila edini razlog za privolitev.

Sila in bojazen sprečujeta udejstvovanje proste človeške volje in jo lahko popolnoma izključita. Za tako važno pogodbo, kakor je sklep zakona, je potrebna in pravno predpisana popolna svoboda odločanja. Kdor pod zunanjo silo izjavi, da privoljuje v zakon, ni sklenil veljavne pogodbe, pa naj je njegova izjava podana na zunaj v najslovesnejši obliki. Težavnejše je rešiti s stališča prava one primere, kjer je kdo vstopil v zakon

vsled tujega vplivanja, iz strahu pred zapretenim zlom a ne po svoji prosti volji. Vsled ozirov na gospodarske koristi delajo čestokrat stariši ali tudi druge osebe sosebno nevestam silo, da jih pripravijo do zakona, ki je v prvi vrsti izsiljevalcem ugoden. Vplivanje od tuje strani ima za posledico neveljavnost zakona samo tedaj, če sta sila in bojazen:

a) težke narave, pri čemur so upoštevati subjektivne posebnosti prizadetih oseb, njih starost, spol, duševno razpoloženje, izobrazba in družabni položaj, da se pravično presodi teža sile ali pretnje, ki se je napram njim uporabljala;

b) prizadejana od zunaj. Notranja uzrujanost, kes, tesnosrčnost, muke, ki jih povzroča težka vest, ne zadostujejo;

c) nezakonita, t. j. da dotični, ki se sile ali pretnje poslužuje, v to ni upravičen;

d) če je prizadeti prisiljen, privoliti v zakon, ako se hoče sile in bojazni osvoboditi, t. j. da ne najde iz svojega žalostnega položaja drugega izhoda.

Zakon, ki se je sklenil pod označenimi okolnostmi, je neveljaven. Ako prisiljeni del nedostatek volje pozneje z besedami ali dejanji izpopolni, postane zakon veljaven. Ako pa vztraja pri svojem odporu, ostane zakon neveljaven tudi če se je izvršil in so se iz njega rodili otroci. Na njegov predlog se mora zakon kot neveljaven proglasiti, ako se dokaže, da je vanj samo prisiljen privolil in da svojega privoljenja tudi naknadno ni dal. O privolitvi s konkludentnimi dejanji bi bilo mogoče govoriti še le tedaj, ko je prenehala sila ali ko je odpadel povod za nadalnjo bojazen.

Po našem civilnem pravu (§ 55 o. d. z.) zadostuje, da je bil zakon sklenjen pod vplivom utemeljene bojazni, ni pa merodajno, kakor v cerkvenem pravu, da li je bila grožnja upravičena ali ne.[52]

4. Pogoj. Po cerkvenem pravu je mogoče skleniti zakon tudi samo pogojno, sub conditione. V našem civilnem pravu (§ 59 o. d. z.) pa nima tak dogovorjeni pogoj nikakega učinka, zakon ostane veljaven, dasi se pogoj ne izpolni.

---

[52] Najvišje sodišče na Dunaju je proglasilo neveljavnost zakona, v katerega je ženin nevesto prisilil s pretnjo, da jo ovadi sodišču radi odprave telesnega sadu; ravno tako neveljavnost zakona, v kterega je oče svojo nedoletno hčer prisilil s pretnjo, da jo odda v poboljševalnico, če se ne poroči. Krainz-Ehrenzweig l. c. str. 42.

C. 1092 določa glede pogojno sklenjenih zakonov sledeče:

Pogoj ne sme nasprotovati bistvu zakona in mora biti conditio de futuro, t. j. nanašati se mora na dogodek, glede kterega se odloči še le v bodočnosti, bo li nastopil ali ne. Ako ta dogodek na sebi ni dvomljiv, t. j. če m o r a nastopiti prej ali slej, ali če je nemogoč ali pa sramoten (turpis), se smatra, da pogoj sploh ni dogovorjen (conditio pro non adjecta habeatur). Če se pogoj nanaša na bistvo zakona (n. pr. Jožefov zakon), potem izključuje sploh zakonsko privolitev in zakon je neveljaven. Če je pogoj, nanašajoč se na bodoči dogodek, po sebi dopusten (conditio de futuro licita), potem je veljavnost zakona odložena dotlej, da se pogoj izpolni.

Poleg pogojev v pravem pomenu (conditiones de futuro) omenja zakon še conditiones de praesenti vel de praeterito. To so pogoji, ki se nanašajo na kak dogodek v preteklosti ali sedanjosti, glede kterega je v trenotku dogovora objektivno že dognano, ali je nastopil ali ne, tako da ni podana nikaka doba nesigurnosti, ki je pri pogojih v pravem pomenu bistvena. Primeri za pravi pogoj: Če bo A B-ju prodal svoje posestvo; če bo oče ženinu izročil kmetijo; če se bo pogorelcu C izplačala cela zavarovalnina; če ne bo toče itd. Primeri za nepravi pogoj: Če se je sestra v Ameriki že poročila; če je X prodal svoje posestvo; če je F v pravdi proti G zmagal; nevesta H privoli v zakon z ženinom J pod pogojem, da je ta napravil državni izpit ali da ima določen poklic. Objektivno je stvar dognana, že v trenotku jasna, samo nevesti še ni znana. Če je resnična, je zakon veljavno sklenjen, če ni resnična, manjka privolitev. Dokler si stranke niso na jasnem, niso vezane in se smejo veljavno poročiti z drugimi osebami.

Pri pravih pogojih ločimo suspenzivne in resolutivne. Pri prvih je veljavnost zakona odvisna od nastopa ali nenastopa bodočega dogodka. Dokler je to neodločeno, je veljavnost zakonske pogodbe odložena. Pri resolutivnem pogoju je zakonska privolitev oddana trdno, toda z dogovorom, da izgubi veljavo, ako v bodočnosti gotovi dogodek nastopi ali ne nastopi. Pod resolutivnim pogojem sklenjen zakon je takoj veljaven, in vsled tega v svojem obstoju od volje strank nezavisen. Zato je vsak resolutivni pogoj na veljavno sklenjen zakon pravno brez učinka.

Pogojni zakoni so izjeme ter se priporoča, da se sklepajo samo z dovoljenjem ordinarija.

§ 142.

Izjava zakonske privolitve.

Za veljavnost zakonske pogodbe je potrebno, da sta zaročenca istočasno ali osebno ali po pooblaščencih navzoča. Njih izjava naj bo ustmena. Ako ne znata govoriti, se sme izjava izraziti tudi po znamenjih. Besedilo, jezik in znamenja (pri mutcih in gluhih) na sebi niso važna. Bistveno je samo, da se natančno spozna namen, skleniti zakon. c. 1088.

Namesto enega ali obeh odsotnih zaročencev lahko druge osebe izjavijo zakonsko privolitev. Ordinariji naj v tem oziru izdajo natančnejše predpise. Po občem pravu je potrebno a) posebno pismeno pooblastilo (mandatum speciale), ki se mora glasiti na sklenitev zakona z izvestno, natančno določeno osebo; b) pooblastilo mora biti podpisano od pooblastitelja ter od župnika ali ordinarija onega kraja, kjer je bilo izdano. Namesto župnika ali ordinarija sme pooblastilo podpisati tudi njih delegat. Podpis župnika, ordinarija ali nju delegata pa se da nadomestiti po podpisu vsaj dveh prič. Ako je mandant nepismen, se mora to v pooblastilu izraziti in poklicati posebna priča, ki listino podpiše. Ako te solenitete niso izpolnjene, je pooblastilo ničevo.

Naročilo (mandatum) mora izvršiti pooblaščenec sam, drugače je zakon neveljaven. Substitucija je izključena. Ako pooblastitelj naročilo prekliče ali postane brezumen, predno je njegov pooblaščenec izjavil zakonsko privolitev, je zakon neveljaven. Odločilen je trenotek, v katerem pooblastitelj svojo voljo, stopiti z dotično osebo v zakon, spremeni. Če se je to zgodilo pred izjavo privolitve po pooblaščencu, je nastanek veljavne zakonske pogodbe nemogoč. Pravno brez pomena je okolnost, da li sta pooblaščencu preklic ali bolezen mandanta bila znana ali ne. Če je pa pooblaščenec zakonsko privolitev izjavil še pred preklicem ali pred nastopom bolezni mandanta, ostane zakon veljaven in nerazdružljiv, tudi če je mandant svojo voljo preklical, predno je dobil obvestilo o izvršeni poroki. c. 1089.

Tudi po našem civilnem pravu se zahteva v primeru, da se zakon sklepa s pooblaščencem, posebno pooblastilo, glaseče

se na določeno osebo, a razun tega še dovoljenje političnega oblastva II. instance. Od sopodpisa župnika, ordinarija ali dveh prič veljavnost pooblastila ni odvisna, istotako ne od sopodpisa posebne priče, ako pooblastitelj ne zna pisati. § 76 o. d. z. Veljavnost listine je presojati po obče merodajnih pravnih določilih.

Za cerkvene organe velja določilo, da naj se poroke s pooblaščenci vrše z odobrenjem ordinarija. c. 1091.

Ako je sklenjeni zakon radi razdiralnega zadržka neveljaven, se pravno domneva, da obstoji zakonska volja naprej, dokler se ne izkaže, da je bila opozvana. c. 1093.

Zakon se more skleniti tudi s posredovanjem tolmača. Potrebno pa je, da je zanesljivost tolmača izkazana in da se brez njega ne da ugotoviti volja zaročencev. Po možnosti naj si župnik poskrbi, predno izvrši poroko s tolmačem, odobrenja ordinarija. c. c. 1090, 1091.

§ 143.

Cerkvene oblike za sklepanje zakona.

I. Vedno je cerkev polagala važnost na to, da se zakoni sklepajo j a v n o in da se poročenca v cerkvi blagoslovita. V srednjem veku je postalo običajno, da so se poroke vršile v cerkvi pred občinstvom ob sodelovanju cerkvenih organov. V nekterih krajih je bila ta oblika naravnost predpisana, toda veljavnost zakona ni bila od nje odvisna, ker so do tridentinskega cerkvenega zbora tudi brezoblični zakoni (matrimonia clandestina) obče veljali za prave zakone (matrimonia valida). Še le tridentinski cerkveni zbor je na svoji 24. seji 11. novembra 1563 z dekretom »T a m e t s i« za zakone kristjanov predpisal slovesno javno obliko, namreč, da se morajo sklepati pred župnikom ali pred duhovnikom, ki je dobil od župnika ali ordinarija pooblastilo, ob prisotnosti dveh ali treh prič. Zakoni, ki niso sklenjeni v tej obliki, so bili od takrat neveljavni in nični.

Toda ta dekret je stopil v moč samo tam, kjer je bil vernikom s prižnic razglašen in raztolmačen, kar se je po potrebi moralo zgoditi tudi večkrat. V veljavo je stopil 30 dnij po prvem razglašenju. V mnogih krajih je morala promulgacija radi nasprotovanja državne oblasti in radi verskih bojev izostati; radi tega je ostalo tam srednjeveško pravo v veljavi in nastal je

razloček med »tridentinskimi« in »netridentinskimi« kraji. V tridentinskih krajih so se smeli zakoni sklepati samo v tridentinski obliki, t. j. pred pristojnim župnikom ali ordinarijem odnosno njihovim pooblaščencem, v navzočnosti najmanj dveh prič, v ostalih krajih pa so bili brezobličnо sklenjeni zakoni tudi še naprej veljavni. Pristojen je bil župnik domovališča ženina ali neveste. V tridentinskih krajih se je uporabljal dekret »Tametsi« tudi na zakone nekatoliških kristjanov. Za posamezne pokrajine so se tekom časa dovolile od tega pravila izjeme, tako za Holandsko od Benedikta XIV. (Declaratio Benedictina), za vratislavsko škofijo od Klementa XIII. (Clementina). Za Nemčijo je odpravil omenjeno razliko Pij X. z dekretom »Provida« 18./I. 1906, a za celokupno cerkev z dekretom »Ne temere« 2./VIII. 1907, v kterem je določeno, da velja odslej poglavje Tametsi za katolike vseh krajev. Kodeks je prevzel določila dekreta »Ne temere«, tudi tam na novo uvedeno izredno obliko je pridržal.

Redna cerkvena oblika, ki velja za zakone vseh katolikov, je izjava zakonske privolitve pred župnikom ali ordinarijem in vsaj dvema pričama. c. 1094.

II. Dekret Tametsi veli, da se mora zakon skleniti »praesente parocho«. Teorija in praksa ste tolmačili te besede v smislu »praesente parocho proprio«. Domači župnik je bil po tridentinskem pravu za svoje župljane povsodi pristojen, tudi izven svoje župnije, za tuje župljane pa tudi v svoji župniji ne. Dekret »Ne temere« je osvojil namesto personalnega teritorialno načelo. Pristojnost župnika je omejena na njegov okoliš, a tukaj se razteza tudi na nežupljane.

Razlikovati je med veljavno in dovoljeno poroko (assistentia valida et licita).

1. Veljavno vrši župnik poroko:

a) v svoji župniji glede vseh zaročencev brez ozira na njihovo župljanstvo. Izven svoje župnije pa župnik niti lastnih župljanov ne more veljavno poročati.

b) Pravica, vršiti poroke, se prične za župnika v trenotku, ko postane kanonični posestnik svoje župnije. Pooblaščenje župnika za nastop podeljene službe se imenuje missio in beneficii possessionem (c. 1444 § 1). Oblika, v kteri se to izvrši, je določena po škofijskih statutih ali priznanih običajih ter ni istovetna s krajevno službeno uvedbo ali instalacijo, ki

ji sledi po nekolikem času. Službeni nalog, ki se navadno izvrši na sedežu škofa in ki se je poprej imenoval institutio canonica ali investitura verbalis, je za pravice župnika v smislu c. 1095 odločilen, ne še le instalacija kot institutio corporalis.

Župnik v smislu kodeksa je duhovnik, ki mu je službeno podeljena župnija, da v njej, podrejen krajevnemu ordinariju, izvršuje dušno pastirstvo. c. 451 § 1. Za ravnopravne župnikom so smatrati v tem pogledu tudi quasiparochi v misionskih deželah, vicarii paroeciales kot parochi actuales (c. 451 § 2), stalni in začasni župni namestniki (vicarii substituti c. 465 §§ 4, 5), starim ali bolnim župnikom stalno prideljeni pomočniki (vicarii adjutores c. 475), in upravitelji upraznjenih župnij (vicarii oeconomi c. 472), provizorji. Glede lokalistov in eksponiranih beneficiatov (vicarii cooperatores c. 476 §§ 2, 6) je ta pravica presojati po škofovih namestitvenih dekretih. Tudi pooblastila navadnih župnijskih pomočnikov (kaplanov) so presojati po škofijskih statutih in nalogih župnikov. Ker imajo kaplani župnika podpirati v polnem obsegu župne uprave, jih smemo smatrati upravičenim tudi za izvrševanje porok, ako škof izrecno ne odredi drugače.

Pristojnost vojaških duhovnikov v pogledu porok je ostala po kodeksu neizpremenjena. c. 451 § 3.

Pravica do vršenja porok se prekine, ako se sodno izreče proti župniku kazen izobčenja, interdikta ali suspenzije od službe. c. 1095 § 1, štev. 1.

c) Duhoven, ki vrši poroko, ne sme stati pod vplivom sile ali težke bojazni, izpraševati in ugotoviti mora voljo ženina in neveste iz prostega nagiba. Ni potrebno, da je za to nalašč povabljen in naprošen, a tudi ni zadostno, da je samo pasivno navzoč. c. 1095 § 1 štev. 3.

Za poroko upravičeni župnik ali ordinarij sme svojo pravico prenesti na drugega (c. 1095 § 2), toda pooblaščenec mora biti duhoven, ki ni sodnijsko izobčen, interdiciran ali od službe suspendiran.[53] Razun tega morata biti v pooblastilu pooblaščenec in poroka, kteri ima prisostvovati, natančno navedena. Generalna pooblastila vsake vrste so nedopustna, razun če se glase na pomožno duhovništvo iste župnije. c. 1096 § 1.

[53] To sledi iz analogije c. 1095 § 1 ter iz c. c. 2261, 2275, 2279 § 1.

Po prejšnjem pravu je bilo mogoče, dati drugemu duhovniku pooblastilo za vse morebitne poroke, n. pr. sosednemu župniku za dobo odsotnosti mandanta. Po sedanjem pravu je to izključeno, celo ordinarij bo primoran, dajati odslej samo specialna pooblastila za poroke. Izjemo od tega pravila tvori tudi zanj samo župnijsko pomožno duhovništvo. Ta omejitev župnijskih pravic ni opasna, ker je skrbeti v slučaju daljše odsotnosti župnika za namestnika (c. 465 § 4) in ker je vsled sedaj uzakonjenega teritorialnega načela tudi sosedni župnik v s v o j i župniji upravičen poroko izvršiti.

Pooblastilo se sme dati še le tedaj, ko se je zadostilo vsem zakonitim predpisom, kojih namen je, da se ugotovi, da ne ovira nameravanega zakona nikak zadržek. c 1096 § 2.

2. Zakoniti pogoji za d o v o l j e n o s t poroke so po kodeksu sledeči:

a) da je izkazano, da ženin in nevesta še nista poročena. Župnik se mora prepričati, da je podan glede obeh zaročencev l i b e r s t a t u s in sme po potrebi zahtevati, da se to z listinami dokaže. Po sedanjem pravu bo razvidno iz vsakega krstnega lista, ali sta ženin in nevesta že poročena ali ne.

b) da ima eden izmed zaročencev v župniji svoje domovališče ali svoj quasidomicilium ali da se že mesec dnij v njej nahaja. Pri osebah brez domovališča zadostuje, da se dejansko v župniji mude.

c) Ako ženin in nevesta nista domačina, je za poroko potrebno dovoljenje njihovega župnika (parochi domicilii vel quasidomicilii). To določilo pa pri osebah, ki sploh nikakega domovališča nimajo (vagi actu itinerantes) in v slučaju nujne potrebe ni obvezno. Dovoljenje (licentia) ni istovetno z pooblastilom (delegatio), kakor ga je zahteval v tem primeru še dekret »Ne temere«. Domači župnik (parochus proprius) zaročencev sme izvršiti poroko izven svoje župnije le na podlagi pooblastila župnika poročnega kraja. Župnik poročnega kraja pa rabi, ako hoče poročiti nedomačine, samo dovoljenje domačega župnika zaročencev.

Dovoljenje se lahko da v poljubni obliki, tudi ustmeno, od slučaja do slučaja ali za več slučajev hkrati, za gotovo dobo itd.

Primeri težke in nujne sile, v kterih niti dovoljenje domačega župnika ni potrebno, so podani ob smrtni nevarnosti, ob nevarnosti civilne ali nekatoliške poroke, pred neposrednim

porodom žene itd. Ali je tak primer težke in nujne sile podan, ima presoditi duhoven, ki vrši poroko.

Župnik, ki koga poroča, ne da bi bil v to upravičen, mora izročiti štolnino domačemu župniku zaročencev.

Praviloma se ima izvršiti poroka po župniku neveste. Pravičen razlog pa dopušča izjemo. Pri porokah katolikov različnih obredov odločuje obred moža in poroki ima prisostvovati njegov župnik c. 1097 §§ 1—3.

III. Poroki naj prisostvujeta vsaj dve priči, glede kterih zakon podrobnostij ne predpisuje. Zato je priča lahko oseba poljubnega spola, starosti in vere, potrebno je samo, da je že dosegla leta razuma in razsodnosti in da zna zasledovati in potrditi izjavo zakonske volje. Niti pismenost se ne more od njih zahtevati, kakor od zaročnih prič, ker se vknjižba poroke od njih ne podpiše (c. 1103 § 1). Sorodstvo ali svaštvo z ženinom in nevesto je brez pomena. Istotako ne pride v poštev, da li so bile priče vabljene ali pa so samo slučajno navzoče, ali prisostvujejo prostovoljno ali prisiljeno. Pravico do izbire prič imata ženin in nevesta.

IV. Poleg opisane redne oblike pozna cerkveno pravo tudi izjemno obliko za veljaven sklep zakona in sicer izjavo zakonske privolitve samo pred dvema pričama. c. 1098.

Izjema se nanaša ali na nujnost vsled smrtne nevarnosti ali pa na okolnost, da je nemogoče, da prisostvuje poroki domači župnik ali ordinarij.

V prvem primeru se zakon vedno veljavno in dovoljeno sklene samo pred pričama. Pogoj je le, da za poroko upravičeni župnik brez velikih težkoč (sine gravi incommodo) ni dosegljiv.

Isto velja izven smrtne nevarnosti, ako po vseh prilikah sodeč vsaj mesec dnij ne bo mogoče, doseči domačega župnika ali ordinarija.

V obeh primerih naj prisostvuje poroki poleg prič drugi duhoven, ako je pri roki. Za veljavnost zakona pa zadostuje, da je sklenjen samo pred pričama.

Brez pomena so nagibi, iz kterih se ženin in nevesta za ta način poroke odločita, merodajni so samo objektivni pogoji, ki jih zakon določa. Smrtna nevarnost ni označena kot nujna ali preteča, zato se sme prosto presojati ali obstoji ali ne. Ravno tako prosto bo presojati okolnost nedosegljivosti domačega župnika ali ordinarija: Zasedba župnega kraja po sovraž-

niku, pa tudi naravni dogodki, kakor potres, povodnji, snežni zameti, velika oddaljenost (n. pr. v misionskih krajih), a istotako predpisi državnih zakonov o civilnih porokah in kaznih za one, ki se jih ne drže, so šteti sem. Ta prostost, ki jo zakon glede izredne oblike poroke nudi, gre izdatno preko določil, ki jih je vseboval dekret »Ne temere«.

V. Upoštevati cerkvene oblike poroke so po zakonu zavezane:

1. osebe, ki so krščene v katoliški cerkvi ali so se iz krivoverstva ali razkolništva v njo povrnile. Poznejši odpad ali izstop obveznosti ne ukine, ker se članstva v cerkvi ne more več izgubiti. Cerkvena poroka je obvezna tako pri čisto katoliških, kakor tudi pri mešanih zakonih med katoliki in krščenimi ali nekrščenimi nekatoliki. Spregled zadržka mešane ali različne vere ne oprošča od te obveze;

2. pripadniki vzhodnih obredov, ki se hočejo poročiti s članom latinske cerkve, ki je na to obliko vezan. c. 1099 štev. 1—3.

Niso pa vezani na te oblike krščeni in nekrščeni nekatoliki, če se ženijo med seboj, tudi ne otroci nekatolikov, ki so, dasi v katoliški cerkvi krščeni, od detinskih let vzgojeni v krivoverstvu ali shizmi, ki so vzrasli v nevernosti (in infidelitate) ali brez vsake vere, ako stopijo v zakon z nekatoliško osebo.

Ti predpisi so rešili prašanje veljavnosti zakonov nekatoliških kristjanov enotno za celi svet. Tridentinska oblika, ki jo je kodeks pridržal, velja sedaj za vse zakone katolikov, pa naj so čisto katoliški ali mešani. Za cerkveni forum mešani zakoni ne veljajo, ako so sklenjeni samo civilno ali pred nekatoliškim dušebrižnikom.

§ 144.

Poročni obredi in vknjižba poroke.

Katoliške poroke naj se opravijo po obredu, ki je določen v ritualnih knjigah in po priznanih starih običajih. c. 1100. Prašanja glede privolitve v zakon so staviti na ženina in nevesto zaporedoma v obliki in besedilu, kakor je določena v ritualu in tudi vse drugo (blagoslov prstanov, zvezanje rok) se ima izvršiti po navodilih ordinarijev.

Župniki naj skrbe za to, da prejmeta ženin in nevesta slovesen ženitvanjski blagoslov (solemnem nuptiarum benedictio-

nem). Ta se sme podeliti tudi še po poroki, toda vedno samo med sv. mašo. Pristojen za to je župnik, ki je upravičen prisostvovati sklepu zakona, in ravno tako njegov delegat. c. 1101. Ženam, ki so že enkrat prejele slovesen ženitvanjski blagoslov, se vnovič ne sme več podeliti. c. 1143.

Pri sklepanju mešanih zakonov (med katoliki in krščenimi ali nekrščenimi nekatoliki) se morajo opustiti vsi obredi, pač pa so staviti na ženina in nevesto predpisana prašanja o privolitvi v zakon (c. 1095 § 1 štev. 3 in 1102 § 1: requirant excipiantque contrahentium consensum). Samo pasivna asistenca brez vsakega sodelovanja, ki je bila po tridentinskih sklepih dopustna, je odslej prepovedana.

Od pravila nedopustnosti svetih ceremonij pri mešanih zakonih obstoje izjeme: ordinarij sme nektere izmed njih, izvzemši sv. mašo, dovoliti, ako se je bati, da iz prepovedi nastane težje zlo. Iz istih razlogov sme ordinarij pripustiti, da se vrši poroka v kaki cerkvi ali oratoriju, dočim se imajo p r a v i l o m a mešani zakoni sklepati izven cerkve. c. 1109 § 3.

Glede č a s a i n k r a j a, v kterem naj se ženitve vrše, določa kodeks:

Zakon se lahko sklene v kateremkoli letnem času. Le slovesni ženitvanjski blagoslov se ne sme podeljevati v času od prve adventne nedelje do Božiča in od Pepelnice do Velike noči. Ordinariji pa lahko dovolijo iz tehtnih razlogov slovesen ženitovanjski blagoslov celo v tem času, samo opomniti morajo ženina in nevesto, da ne razvijata prevelikega sijaja. c. 1108. Prejšnji oviralni zadržek zaključenega časa (impedim. impediens temporis clausi) je odpravljen.

Zakoni med katoliki se naj sklepajo v župni cerkvi. Za poroko v drugi cerkvi je potrebno dovoljenje župnika ali ordinarija. V izrednih primerih in iz posebnih upravičenih razlogov se sme pripustiti poroka tudi v privatni hiši. V cerkvah semenišč in ženskih samostanov pa naj se dovolijo poroke le v najnujnejših slučajih in ob primerni previdnosti. c. 1109 §§ 1, 2.

Vse poroke se morajo čimpreje vpisati v župno poročno knjigo. Obveznost za vknjižbo zadene župnika ali njegovega namestnika, tudi če je poroko izvršil drugi duhoven. Vpisati se imajo imena poročencev in prič, kraj in dan poroke in drugi podatki, ki jih zahtevajo ritualne knjige ali ordinarij. c. 1103 § 1.

Razun tega je treba vsako poroko zaznamiti tudi v krstnih knjigah in vodja poročne knjige mora v to svrho obvestiti župnika krstnega kraja ali neposredno ali potom svojega ordinarijata. c. 1103 § 2. Ako poročena oseba zahteva krstni list, je v njem navesti tudi, da je sprejela birmo in da je poročena. Na ta način se sosebno pri tujcih uspešno zabranjuje, da bi proti določilom zakona se v drugič poročili, dokler ni prvo zakonsko razmerje po smrti razrešeno.

Pri zakonih, ki so bili sklenjeni v izredni obliki, so zavezani duhoven, ki je opravil poroko, ali pa priče po svoji vesti, da poskrbe za vknjižbo zakona. c. 1103 § 3.

Predpisi našega civilnega prava glede slovesne zakonske izjave slone na predpisih tridentinskega zbora. § 75 o. d. z. veli, da se mora ta izjava podati pred rednim dušnim pastirjem ženina a l i neveste, naj bo njegov naslov po različnosti vere župnik, pastor ali kakorkoli, ali pred njegovim namestnikom in dvema pričama. To pravilo velja tudi za mešane zakone, odkar je § 77 o. d. z. po čl. II. in III. zak. z dne 31./XII. 1868 d. z. štev. 4 iz l. 1869 odpravljen. Dočim se zakon med katoliško in nekatoliško osebo civilnopravno popolnoma veljavno sklene tudi pred nekatoliškim verskim organom, je to cerkvenopravno izključeno.

Tudi za civilno pravo je sedaj obče priznano, da bi samo slučajna ali prisiljena ali na zvit način povzročena navzočnost župnika ne zadostovala, ker župnik pri sklepanju zakona ni zgolj svedok ampak uradna oseba, ki mora prostovoljno prisostvovati zakonski izjavi, kar je tem pravilnejše, ker odgovarja popolnoma sedanjemu cerkvenemu pravu.[54]

Glede kakovosti prič ne določa o. d. z. ničesar, zadostuje tedaj, da so v obče zmožne pojmiti, kaj se pred njimi vrši.

Civilni zakon se sklene v Sloveniji in Dalmaciji na ta način, da se zakonska izjava nupturientov, podana javno pred okrajnim glavarjem ali županom avtonomnega mesta v navzoč-

---

[54] **Odločba najvišjega** sodišča štev. 5654. Pred župnikom pri sv. Jožefu na Dunaju sta se zglasila zaročenca z dvema pričama. Ko je začel župnik govoriti o spovedi, je izjavil ženin, da hoče svojo navzočo nevesto za ženo in nevesta, da vzame svojega navzočega ženina za moža. Ta zakon se je proglasil v vseh instancah za neveljavnega, ker zaročenca proti volji župnika zakona cerkveno nista mogla skleniti.

nosti dveh prič, vzame na zapisnik. Prisoten mora biti zaprisežen zapisnikar. V Vojvodini se vrši civilna poroka pred vodjo matrik.

Vsak župnik mora voditi v naši državi, izvzemši Vojvodino, poročno knjigo tudi za civilna oblastva. V knjigo se vpišeta poročenca s polnimi imeni, navedejo se njih leta, bivališče in stanovanje ter njih stan. Vpišejo se pa tudi imena in stan starišev obeh poročencev, imena in stan prič, ime duhovna, ki je poroko opravil ter dan, kojega se je to izvršilo.

Poroke izven domače župnije se morajo vknjižiti tako na poročnem kraju kakor tudi po domačem župniku. Župnik, ki je poroko odklonil, mora na zahtevo državnih oblastev vknjižiti sklenjeni zasilni civilni zakon (§ 23 min. naredbe 1./VII. 1868 d. z. štev. 80), ker je vodja matrik državni uradnik in podrejen političnim oblastvom I. instance. Ako se zakonska izjava radi prvotne neveljavnosti ponovi, se mora to v poročni knjigi zaznamiti. Če se kak zakon sodnijsko razveljavi, se o sodbi obvesti pol. oblastvo II. instance, da ukrene potrebno zaznambo v poročnih matrikah. Izvlečki iz poročne knjige so javne listine s polno dokazno močjo.

O civilno sklenjenih zakonih vodi matrike uradnik, pred kterim se poroka vrši.

§ 145.

Pravni učinki zakonske pogodbe.

I. Pravice in dolžnosti zakoncev.

Veljavna zakonska pogodba vstvari med možem in ženo trajno nerazdružno vez, vinculum matrimonii, ki obstoji v izključujoči telesni in življenski skupnosti in je po nauku cerkve oblagodarjena tudi s posebno milostjo, ker je zakon zakrament. Mož in žena imata enake pravice in dolžnosti drug napram drugemu. Žena postane deležna vseh stanovskih in družabnih pravic moža, če ni po izjemnem pravu, n. pr. pri morganatičnem zakonu, kaj drugega določeno. Iz veljavno sklenjenega zakona nastane razdirajoči zadržek zakonske vezi. c. c. 1110—1112.

V § 90 o. d. z. je učinek zakonske pogodbe označen z besedami: »Pred vsem imata obe stranki enako obveznost do zakonske dolžnosti, zvestobe in dostojnega medsebojnega ravnanja«. Dolgujeta si tudi vzajemno pomoč in podporo. To so v

prvi vrsti etične, a ob enem pravne dolžnosti in kdor jih zanemarja, odgovarja za posledice. V teoriji sporno toda praktično brez pomena je prašanje, če so tožbe na izpolnjevanje zakonske dolžnosti dopustne. Izvršba je na vsak način nemogoča.

Mož je glava rodbine in vodja gospodarstva; toda zavezan je tudi dajati ženi svojemu premoženju primerno preživnino in sicer brez ozira na to, ali je žena sama imovita ali ne. Enaka dolžnost žene napram možu pa po našem civilnem pravu ne obstoja. § 91 o. d. z.

II. Pravni položaj otrok. V zakonu spočeti otroci so legitimni ne glede na to, ali je zakon veljaven ali samo putativen. To načelo pa ne velja za otroke, kojih stariši so v času koncepcije imeli vsled višjega posvečenja ali slovesne samostanske zaobljube dolžnost, se vzdržati spolnega občevanja. Za legitimne se smatrajo otroci, ki so rojeni vsaj 6 mesecev po sklepu in ne več kot 10 mesecev po razveljavljenju ali ločitvi zakona. Za očeta velja zakonski mož, dokler se prepričevalno ne dokaže nasprotno. c. c. 1114, 1115. Otroci, ki so rojeni izven zakona, se pozakonijo, ako se oče in mati pozneje poročita (legitimatio per subsequens matrimonium). Pozakonitev pa je vezana na pogoj, da ni bilo za časa spočetja ali rojstva otrok ter za časa nosečnosti matere nikakega zadržka proti zakonu starišev, da so bili tedaj stariši že takrat pravno sposobni se poročiti. Taki otroci so povsem ravnopravni z zakonskimi, kolikor ni izrecno določeno kaj drugega (n. pr. c. 232 § 2 štev. 1). c. c. 1116, 1117.

Cerkveni zakonik nalaga starišem dolžnost za versko in etično, telesno in družabno vzgojo otrok (c. 1113) ter se nahaja v tem pogledu v skladu s civilnim pravom vseh civiliziranih držav.

Glede zakonskega rojstva in pozakonitve otrok pa je civilno pravo od cerkvenega različno.

Otrok, ki je v zakonu rojen, se smatra za zakonskega, tudi če je od poroke do rojstva preteklo manj nego šest mesecev, ako zakonski mož, kteremu nosečnost žene poprej ni bila znana, zakonskemu rojstvu deteta tekom treh mesecev sodnijsko ne ugovarja. §§ 138 in 156 o. d. z. Rok se računa od časa, ko je za rojstvo zaznal. Ugovor je upoštevati, ako se nenavadni dogodek prezgodnjega ali prepoznega rojstva po izvedencih ne razjasni. § 157 o. d. z.

Otroci, rojeni v neveljavnem zakonu, so smatrati za zakonske, če se je zadržek pozneje spregledal ali če je bil vsaj enemu soprogu brez njegove krivde nepoznat. Izjemo od tega pravila tvorijo samo zakoni, kterih neveljavnost je utemeljena na zadržkih, naštetih v §§ 62—64 (ligamen, ordo major vel professio religiosa solemnis, disparitas cultus). § 160 o. d. z.

Pozakonjeni, t. j. izven zakona rojeni otroci, kojih roditelji so se šele pozneje poročili, se štejejo s svojim potomstvom vred med zakonsko spočete otroke; ne morejo pa kratiti morebitnim otrokom iz prejšnjega zakona pravice do prvorojenstva ali drugih že pridobljenih pravic. Pri tem ni odločilno, ali sta se mogla oče in mati za časa spočetja ali rojstva otrok poročiti ali ne, merodajen je samo pozneje med njima veljavno sklenjen zakon. § 161. Niti otroci starišev, ki se popreje radi zadržkov, navedenih v §§ 62—64 o. d. z. niso mogli poročiti, niso od pozakonitve izključeni, ker § 161 ne razločuje.

Otroci, ki so rojeni po 10. mesecu od anulacije ali ločitve zakona, se smatrajo za nezakonske. Za otroke starišev, ki samo dejansko žive ločeno, pa to načelo ne velja, temveč je potrebno, da mož tekom treh mesecev, odkar je za rojstvo otroka zaznal, pred sodiščem dokaže, da je nemogoče, da bi bil otrok od njega spočet. Isto velja tem bolj glede otrok starišev, ki skupno žive. Pravice zakonskih otrok jim je mogoče vzeti le, če se dokaže nemogočnost, da jih je žena spočela od svojega moža. § 158 o. d. z. Ker je ta dokaz dosti ožji in težavnejši, nego dokaz neočetovstva po c. 1115, je zaščita zakonitosti otrok v našem civilnem pravu izdatnejša nego v cerkvenem.

III. Vsak sklenjen zakon se smatra veljavnim, dokler se ne dokaže njegova neveljavnost. Matrimonium gaudet favore juris; in dubio standum est pro valore matrimonii donec contrarium probetur. c. 1014.

Ako je zakon neveljaven radi razdiralnega zadržka, radi hibe v zakonski volji ali nedostatka v obliki, zakoncema ni dovoljeno, da razdružita samolastno svojo skupnost, ampak se mora še le na podlagi posebnega sodnega postopanja ugotoviti, da je zakon ničev. Za tožbo sta upravičena zakonca in pri zadržkih javnega prava cerkveni tožitelj, promotor justitae. Tožba je nedopustna, ako enega ali obeh zakoncev ni več med živimi. Veljavnost ali neveljavnost zakona se more v tem primeru dognati samo potom incidenčnega spora, torej v teku pravde.

za koje končni izid je ono vprašanje prejudicialno. c. c. 1970 do 1972. V vsaki zakonski pravdi o veljavnosti zakona se postavi poseben defensor matrimonii, da z vsemi sredstvi nastopa v korist veljavnosti.

Važna posledica omenjenega načela je tudi ta, da neveljavno sklenjen zakon pozneje ozdravi, ako se ob poroki podana hiba popravi ali razdiralni zadržek naknadno spregleda. Cerkveno in civilno pravo konvalidacijo zakonov pospešujeta, ker je trdna rodbinska podlaga v interesu obeh oblastij.

V Sloveniji s Prekmurjem in Dalmaciji ter v Vojvodini so pristojna za zakonske spore zborna sodišča I. instance, v ostalih pokrajinah cerkvena zakonska sodišča.

Postopanje se uvede ali na podlagi tožbe ali ob zadržkih javnega prava tudi uradoma. Po našem civilnem pravu v uradoma uvedenem postopanju ni tožnika, pred cerkvenimi sodišči pa nastopa kot tožitelj promotor justitiae. Branitelj zakonske vezi ima dolžnost, izčrpati proti sodbam na razveljavljenje zakona vsa pravna sredstva.

Ako je ob sklepu zakona obstojal razdiralni zadržek (n. pr. imp. ligaminis), ki je pozneje (vsled smrti prejšnjega soproga) odpadel, se po sedaj splošnem pravnem mnenju postopanje radi razveljavljenja zakona uvede samo na predlog strank ravno tako kakor ob zadržkih zasebnega prava. V § 95 o. d. z. je izraženo važno pravno načelo, da soprog, ki mu je bil razlog za ničnost zakona že ob poroki znan ali ki je svojo mladoletnost namenoma zamolčal, ni upravičen zahtevati razveljavljenje zakona.

Tožbeni pravici se morejo stranke vsak čas odpovedati, kar je tolmačiti v smislu naknadne privolitve v zakon.

§ 146.

Ozdravljenje neveljavnih zakonov.

I. Navadno ozdravljenje (convalidatio simplex). Če obstoji ob sklepu zakona razdiralni zadržek ali če je podana hiba v pogodbeni volji, s poroko dejanski vstvarjena telesna in življenska skupnost ni zakon v pravnem smislu. Pozneje nastali zadržki pa so brez učinka. Interesi javnosti zahtevajo, da se neveljavni zakoni ali razdružijo ali pa spremene v veljavne. Izjema od tega pravila je dopustna samo v primeru,

da neveljavnost ni niti zakoncem niti javnosti znana in da bi odkritje resnice povzročilo veliko škodo in težko pohujšanje (n. pr. če bi bila mož in žena nezakonska polbrat in polsestra). Osebe, ki žive v dobri veri v takem neozdravljivem navideznem zakonu in njih otroci bi utrpeli težko zlo, če bi zaznali dejanski položaj. Zato cerkvena praksa take primere namenoma prezre in jih disimulira. Razmerje ima vse pravne posledice zakona, otroci veljajo za zakonske.

Na isti način je postopati, če je neveljavnost samo enemu delu znana, a bi odkritje resnice znalo drugemu na telesu in življenju škodovati. Taki primeri so v kulturnih državah redki in se morajo vedno sporočiti ordinariju odnosno rimski stolici.

Pri zakonih pa, kojih neveljavnost je ozdravljiva, je skrbeti vedno za to, da se ovira veljavnosti odstrani. V tem pogledu so uzakonjena v kodeksu sledeča načela:

Če je zakon neveljaven radi nedostatka zakonske privolitve, je ozdravljenje mogoče le na ta način, da prizadeti soprog naknadno v zakon privoli. Ako tega noče storiti, se mora zakonska skupnost takoj razdružiti in zakon sodnijsko razveljaviti. Ako dotični soprog naknadno privoli, postane zakon veljaven, če ni drugi soprog medtem svoje privolitve preklical. Ako je bila hiba v zakonski privolitvi javna, se mora izjava izvršiti v zakonito predpisani obliki. Pri tajnih nedostatkih zadostuje naknadna zasebna in tajna privolitev. c. 1136.

Če se odkrije razdiralni zadržek, je zakon smatrati neveljavnim, dokler zadržek ali sam po sebi ali pa vsled dovoljenega spregleda ne odpade. Dobroverni soprog, ki je za tak zadržek zaznal, ima pravico od zakonske skupnosti odstopiti, svojo privolitev umakniti. Toda cerkvi je na tem ležeče, da se to iz ozirov na družabni red, na potomstvo in na etično vrednost zakona ne zgodi, ampak da se pretvori neveljavno razmerje v veljaven zakon. Spregled zadržka je brez težkoč dosegljiv s posredovanjem župnika ali spovednika na način, kakor je predpisan za javne ali tajne zadržke.

Razun spregleda zadržkov je potrebna ponovitev zakonske izjave vsaj po onem delu, ki mu je zadržek znan. Ta ponovitev privolitve v zakon je pogoj za veljavnost tudi tedaj, če sta jo izjavila oba soproga že prvotno, ne da sta jo pozneje preklicala. c. 1133. Oblika ponovitve je odvisna od tega, ali je zadržek v javnosti znan ali ne.

1. Ako je zadržek javen, se mora zakonska izjava od obeh soprogov v cerkveni obliki ponoviti.

2. Ako je zadržek tajen in obema soprogoma znan, zadostuje ponovna zasebna in tajna privolitev obeh.

3. Ako je zadržek tajen in enemu delu nepoznat, zadostuje, da soprog, ki zanj ve, privolitev zasebno in tajno ponovi, dokler zakonska volja drugega še traja. c. 1135.

Zakon, ki je ničev radi nedostatka predpisane oblike, se mora ponovno v tej obliki skleniti. c. 1137.

II. Ozdraljenje v korenini (sanatio in radice).

Ta konvalidacija se razlikuje od navadne v tem, da ponovitev zakonske privolitve odpade.

To sredstvo se je najprej uporabilo l. 1301. od Bonifaca VIII., pozneje pogostokrat tudi od drugih papežev. Danes je dovoljeno pod naslednjimi pogoji:

1. Zakonska volja mora biti pri obeh zakoncih tudi še v trenutku ozdravljenja v korenini podana, ni pa odločilno, kako je bila prvotno izjavljena (ali v cerkveni obliki ali pri sklepu civilnega zakona).

2. Veljavnost zakona mora biti ovirana ali po nedostatku predpisane oblike ali po zadržku, ki ga je mogoče spregledati ali ki sam odpade.

3. Sanatio in radice je ob nedostatku zakonske volje izključena. Ako se je privolitev dala naknadno, je mogoča ter učinkuje od trenotka privolitve dalje.

Pod temi pogoji sme apost. stolica, ki je v to edino pristojna, neveljaven zakon v korenini ozdraviti in sicer spada to v področje kongregacije za zakramente.

Ozdravljenje v korenini vsebuje spregled zadržka, če ta ni sam odpadel, oprostitev od ponovitve zakonske izjave in vzvratno moč glede pravnih posledic zakona, ker se z njo vstvari pravna fikcija, da je bila zakonska pogodba že od početka veljavno sklenjena, dasi v istini veljavnost nastopi še le s papeževim odlokom. Ozdravljenje v korenini je vsak čas tudi še po smrti enega soproga mogoče, ako je izkazano, da je bila zakonska volja ob sklepu zakona na obeh straneh vsaj po prirodnem pravu v zadostni meri podana in da traja še naprej. Izvzeti so samo primeri, kjer gre za zadržke naravnega ali

pozitivno božjega prava, v kojih je ozdravljenje v korenini izključeno, tudi če je zadržek sam po sebi kasneje odpadel. c. c. 1138—1141.

Za civilno pravo je urejena konvalidacija v § 88 o. d. z. samo za primer poznejšega spregleda obstoječega zadržka na ta način, da zakonca pred župnikom in dvema zaupnima pričama brez poprejšnjih oklicev ponovita zakonsko izjavo in da se to dejanje vpiše v poročno knjigo. Zakon se smatra potem, kot da je bil veljavno sklenjen že od vsega začetka. Javna ponovna poroka v nikakem slučaju ni potrebna, niti če je bil zadržek javno znan. Zadostuje zaupna ponovna poroka, ki se lahko izvrši tudi izven cerkve. Ako pa je zadržek, ki je bil ob sklepu zakona podan, pozneje sam odpadel, se morata dotična zakonca na novo v zakonito predpisani obliki poročiti. Njih zakon je potem veljaven še le ex nunc, t. j. od ponovne poroke dalje.

V. Poglavje.

Razdružitev zakona.

§ 147.

Razveza zakonske vezi.

I. Razveza neizvršenega zakona.

S telesnim združenjem izvršenega veljavnega zakona katolikov ne more po cerkvenem pravu nikaka posvetna oblast razvezati. c. 1118. Razveza neizvršenega zakona pa je mogoča na dva načina: po milostnem činu papeža ali pa po slovesni samostanski zaobljubi, ki jo stori eden izmed zakoncev. Papež da dovoljenje za razvezo na utemeljeno prošnjo enega ali pa obeh zakoncev. Kot razlogi prihajajo v poštev: dvom nad veljavnostjo zakona radi sile ali bojazni ali zadržka spolne nezmožnosti, nepremagljiva mržnja, odrekanje zakonskega občevanja, nepričakovane bolezni. Samo zakonca sta upravičena zaprositi za dispenzo, toda sporazum med njima ni potreben, vsak se obrne lahko v Rim tudi brez pristanka ali celo proti volji drugega. c. 1973. Rešitev prošnje spada v delokrog kongregacije za zakramente, ki navadno ordinarija s preiskavo poveri. Preiskava ima namen, dognati, da zakon v istini ni bil izvršen. Postopanje je v zakonu posebno urejeno v c. c. 1974 ss. Spisi z dokazi so

poslati v Rim in ob enem mora navesti ordinarij razloge za dispenzo. Dispenzo podeli papež sam.

Glede učinka slovesne samostanske zaobljube na obstoj neizvršenega zakona se je izrekel že tridentinski cerkveni zbor sess. 24. de sacr. matr. c. 6: S. q. d. matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi: a. s. Kodeks ponavlja določilo, da nastopi razveza v tem primeru ipso jure v trenotku slovesne zaobljube, tako da se soprog, ki je ostal v svetu, lahko ponovno poroči. c. 1119. Dokler zakon ni izvršen, sme vsak soprog tudi proti volji drugega postati redovnik ali redovnica. Tako je določil že papež Aleksander III. v c. 16 X. IV. 1. Odvisno je od zakoncev, ali in kedaj da hočeta sklenjeni zakon izvršiti. Soprog, s kojim se je izvršilo spolno združenje z uporabo prevare, sile ali grožnje, ohrani pravico, prositi za razvezo, ker je v tem primeru zakon smatrati za izvršenega samo za oni del, ki je kriv. Breme dokaza, da je ostal zakon neizvršen, zadene prosilca.

II. Pavlinski privilegij. Cerkveni zakonik omenja ta privilegij v c. 1120 § 1 ki veli: Legitimni zakon med nekrščenimi, tudi če je že izvršen, se razveže v prilog veri na podlagi pavlinskega privilegija. Temelj temu privilegiju tvori besedilo I. pisma apostola Pavla Korinčanom s sledečo vsebino: če ima brat neverno ženo in ta privoli, da ostane pri njem, naj je ne odpusti. In če ima verna žena nevernega moža in ta privoli, da z njo živi, naj moža ne odpusti ... Če pa se neverni del loči, naj se loči, kajti verni brat ali sestra nista nanj vezana. — Že sv. Avguštin je tolmačil te besede tako, da ima verni soprog pravico svojega nevernega soproga odpustiti in se na novo poročiti. Papež Inocenc III. je potem l. 1199 dotedanjo cerkveno prakso v tem prašanju sankcioniral z dekretom, ki je podlaga c. 7 X IV, 19, ki se glasi:

Če eden izmed nevernih soprogov prestopi v kat. vero in drugi ali sploh noče z njim nadaljevati zakonske skupnosti ali pa vsaj ne brez bogokletstva in brez opasnosti zapeljevanja k grehu, more spreobrnjeni del skleniti drugi zakon. Ta pravica spreobrnjenega soproga je dobila ime privilegium Paulinum.

Uporabljati se more ta privilegij samo pri zakonih nekrščenih oseb, od kojih je ena prestopila v kat. vero. Taki primeri so mogoči tudi v evropskih državah (judje, muslimani), ne samo

v misionskih krajih. Spreobrnjeni soprog pa je, ako ni apost. stolica ukrenila drugače, zavezan, predno sklene novi krščanski zakon, staviti svojemu nevernemu drugu vprašanji ali je pripravljen:

1. da se tudi on spreobrne in se da krstiti,

2. ali pa vsaj da živi z njim v miru brez bogokletstva in brez zasramovanja vere. Prašanja se morajo staviti praviloma izvensodno po navodilu (auctoritate) ordinarija ter je določiti za izjavo gotov rok. Molk se smatra po preteku roka za odklonilen odgovor. Če ni mogoče staviti prašanj v navadni uradni obliki (de auctoritate ordinarii), zadostuje, da se vpraša nekrščenega zakonca zasebno in da se to po dveh pričah ali drugače veljavno dokaže. Kadar dobi spreobrnjeni soprog odklonilni odgovor na stavljena prašanja ali pa papežev odlok, da je teh prašanj oproščen, se sme veljavno v novo poročiti s katoliško osebo. c. c. 1120—1123.

Pravica iz pavlinskega privilegija za kat. soproga ne gre v zgubo, tudi če je po spreobrnitvi živel z nekrščenim drugom nekaj časa še v zakonski skupnosti. Ako pa je dal le-temu povod za razvezo zakona, mu pravica, se v novo poročiti, ne pristoja. c. c. 1123 i. f., 1124. Razveza nastopi v trenotku, ko sklene kat. soprog novi zakon. c. 1126. V dvomljivih slučajih so smatrati na podlagi pavlinskega privilegija sklenjeni zakoni za veljavne dotlej, da se dokaže njih neveljavnost. c. 1127.

Dodatki VI., VII. in VIII. kodeksa vsebujejo posebne norme glede uporabe pavlinskega privilegija v tam označenih krajih.

Naš o. d. z. ne razločuje med izvršenim in neizvršenim zakonom. Zakoni katolikov se razrešijo samo s smrtjo. Razveza pa je mogoča pri zakonih nekatolikov, tudi nekatoliških kristjanov. Razlogi, iz kterih je tožba na razvezo zakona dopustna, so v § 115 taksativno našteti. Postopanje je povsem slično onemu na razveljavljenje zakona. Branitelj zakonske vezi, ki se postavi uradoma, mora izčrpati vsa pravna sredstva.

§ 148.

Ločitev zakona.

Razlikovati od razveze zakona je razdruženje življenjske in telesne skupnosti zakoncev, ki se zakonske vezi ne dotika in

zato vsako ponovno ženitev ločenih soprogov izključuje. Kjer civilno pravo ločenim krščanskim zakoncem ponovno poroko dovoljuje, je to razmerje po cerkvenem pravu samo konkubinat in dotičnike zadenejo cerkvene kazni radi bigamije. c. 2356.

Razdruženje zakonske skupnosti je ali začasno ali trajno ter obstoja v ločitvi od postelje, mize in stanovanja (separatio tori, mensae et habitationis). c. 1128 ss.

Razlogi za ločitev so ali častni ali pa nečastni. Ako se zakonca ločita radi višjih smotrov, ki jih zasledujeta, n. pr. radi vstopa v samostan, sprejetja sv. posvečenj ali sploh radi nege krščanske popolnosti, jih cerkev in njeni zakoni pri tem ne ovirajo. Toda ločitev mora biti sporazumna in ne sme nasprotovati rodbinskim dolžnostim. Kodeks sicer častnih ločitvenih razlogov ne omenja, toda ni dvoma, da jih bo cerkev kakor dosedaj i v naprej priznavala in uporabljala.

Med nečastne ločitvene razloge spada v prvi vrsti prešuštvo. Jedino iz tega razloga je ločitev lahko trajna, v vseh drugih primerih je načeloma samo začasna. Ločitev je nedopustna samo tedaj, če je drugi soprog sam dal dovoljenje ali povod za prešuštvo ali če ga je izrecno ali molče odpustil ali če je sam zakrivil isti zločin. c. 1129 § 1.

Nadaljevanje zakona po nedolžnem soprogu je tolmačiti od trenotka, ko je zaznal za prešuštvo, kot odpuščenje. Odpuščenje se pravno domneva, če nedolžni soprog ni tekom šestih mesecev prešuštnika zavrgel, zapustil ali vložil tožbo proti njemu. c. 1129 § 2.

Nedolžni soprog sme pri dokazanem prešuštvu po sedanjem pravu takoj samolastno (propria auctoritate) pretrgati zakonsko skupnost, on se pa lahko obrne tudi do cerkvenega sodnika za odločbo. On n i z a v e z a n, sprejeti prešestnega soproga nazaj, s m e pa to storiti ali celo njegov povratek z a h t e v a t i. c. 1130.

Kot razloge za začasno ločitev našteva zakon: da je odpadel drugi soprog k nekatoliški sekti, da ne vzgaja otrok v katoliški veri, da je vdan zločinskemu in sramotnemu življenju, da je podana za nedolžnega soproga duševna ali telesna nevarnost, da je izpostavljen grdemu ravnanju i. p. Zadeva naj se predloži ordinariju v presojo in po njegovem izreku naj se izvrši ločitev. Ako pa je razlog očit in bi bila z zamudo zvezana nevarnost, se sme ločiti užaljeni soprog tudi po lastnem pre-

vdarku. Ločitev ima trajati v vseh teh primerih le tako dolgo, da odpade dotični razlog, potem naj se zakonska skupnost zopet vpostavi. Ako je ordinarij izrekel ločitev za določen ali nedoločen čas, je merodajna njegova odločba. c. 1131.

Pravica do vzgoje otrok pristoja nedolžnemu soprogu, če pa ta ni katolik, pripade vzgoja katoliškemu soprogu. Ako ordinarij v interesu otrok ukrene drugače, je merodajen njegov ukrep. c. 1132.

Samovoljne ločitve naš o. d. z. ne pozna, temveč se mora ločitev vedno izreči sodnijsko. Ločitev se dovoli ali s sklepom okrajnega sodnika, če oba zakonca sporazumno prosita zanjo, ali pa se izreče s sodbo zbornega sodišča. V prvem primeru se za razloge ne vpraša, dovolj je, da zakonca izjavita, da sta sklenila se ločiti in da izkažeta, da sta se sporazumela tudi radi vzgoje in preskrbe otrok. V drugem primeru je postopanje enako kakor pri drugih civilnih tožbah, le da se morajo najprej vršiti trije spravni poskusi. V sodbi se vedno izreče, iz krivde katerega soproga se ločitev dovoli.

Glede vzgoje otrok ločenih zakoncev veli § 142 o. d. z.: Ako se pri ločitvi ali razvezi zakona soprogi niso s pristankom sodišča sporazumeli o negi in vzgoji otrok, naj sodišče z ozirom na posebne okolnosti slučaja, na interese otrok, na poklic, osebnosti in svojstva starišev ter na razloge za ločitev ali razvezo odloči, ali naj ostanejo vsi ali kteri otroci očetu ali materi. Drugi soprog pa ohrani navzlic temu pravico do osebnega občevanja z otroci. Sodišče sme to občevanje pobližje urediti. Stroški vzgoje zadenejo očeta.

V interesu otrok sme sodišče svojo odločbo spremeniti.

VI. Poglavje.

Pravoslavno bračno pravo.

§ 149.

Obči pregled.

Za pravoslavno cerkev je brak najstarejša ustanova božjega prava, ker je nastal v trenotku, ko je Bog ustvaril prvo človeško dvojico ter odredil, da se mož in žena med seboj ljubita in podpirata. Brak je bil ustanovljen v formi monogamije, kot

zveza enega moškega in ene žene za vse življenje. Ta zveza se ne more raztrgati, ker predstavljata zakonca eno samo telo. Pozneje nastala poligamija ali poliandrija ter razvedljivost braka so pripisovati le pokvarjenosti človeškega rodu, kateri je bil zapadel pred prihodom Kristovim.

V svojej čistej obliki je brak ustanova prirode po božji volji, osnova rodbine in obenem države, ker se v rodbini vsak človek najprej nauči spoštovanja oblasti. V braku vidimo udejstveno harmonijo med razumom in čustvom, od kojih je prvi jačji na možki, drugo na ženski strani. Z njim se ustvarjajo in odgajajo člani božjega carstva, ker se z njim nadaljuje akt vstvarjenja človeštva, ker dá vsako novo telo nesmrtno dušo za božje kraljestvo. Brak je tedaj po naravi vzvišen in svet in krščanstvo ga je v tej vzvišenosti in svetosti potrdilo, ker ga je označilo za zakrament.

Radi tega svojstva spada brak v cerkveno jurisdikcijo ter ima cerkveno pravo utrditi njegovo vsebino ter pokazati, kako se sklepa, katere okolnosti sklep braka sprečujejo, ktere so pravne posledice njegove, iz kterih razlogov naj se bračna vez razreši in da li ga je mogoče skleniti razun v redni obliki veljavno tudi še na drugi način.

§ 150.

Pojem in zakramentalnost braka.

Pojem braka je isti kakor v rimskem pravu. § 60 srbj. gradj. zak. se glasi: »Prava i dužnosti supružnika proističu iz braka, koji se izmedju dva lica raznoga pola zaključuje i venčanjem sveštenika po propisu pravoslavne crkve svršuje, počem se ona pred dva ili tri svedoka izjasne, da žele nerazlučno živeti, zavetujući se ujedno na vekovečitu ljubav i nenarušivu vernost.«

Po srbijanskem gradjanskem pravu je tedaj cerkveni brak obligatoričen, oblika se ravna po propisih rituala, po katerih je brak zakrament (tajna), in sicer po številu šesti. Zakramentalni značaj braka zahteva ne samo popoln sporazum med možem in ženo brez vsakega zadržka, ampak tudi izjavo tega sporazuma pred svečenikom z obljubo zvestobe in ljubezni do konca življenja. Po izjavi in svečani obljubi podeli svečenik

poročencema blagoslov. Tako je dobil brak rimskega prava kot »zveza med možen in ženo, udruženje za celo življenje, zajednica božjega in človeškega prava« po cerkvi izrazito krščanski značaj.

§ 151.

Bračna jurisdikcija.

Z vzajemnim zakonom patriarha Atanazija in cesarja Andronika Paleologa iz l. 1306., po katerem se ne sme skleniti nikak brak brez znanja in blagoslova dotičnega parohijskega svečenika, je bila bračna jurisdikcija pravoslavne cerkve definitivno vstvarjena, ker je cerkev dobila pravico, da blagoslov da ali pa odreče. Za pravoslavno cerkev pri slovanskih plemenih so bile današnje norme o braku uvedene v 17. stoletju, ko je bila izdana slovanska Krmčija.

Da se zadosti vsem pogojem za zakonitost braka, je predvsem potrebno, da se sklene j a v n o v c e r k v i. Na ta način se onemogočijo tajni braki, ki so se ponekod sklepali, ker je bilo cerkveno venčanje radi obstoječih zadržkov nemogoče. Zato je za veljavnost braka po cerkvenem pravu predpisano 1. da mora biti javno v cerkvi na tri praznične dneve oklican; 2. da mora svečenik ženina in nevesto izprašati, da se prepriča o nju zadostnem znanju krščanskega nauka ter o tem, da hočeta stopiti v brak po svoji svobodni volji; 3. da je pristojen blagosloviti brak paroh zaročencev v prisotnosti najmanj dveh svedokov, in če sta ženin in nevesta iz različnih parohij, paroh neveste; 4. da se sme brak skleniti samo v dovoljenem času; 5. da je blagoslov mogoč še le po zaroki in da se mora izvršiti v predpisanem obredu; 6. da mora vsak brak od pristojnega paroha biti vpisan v poročno knjigo (maticu venčanih).

Z ozirom na te norme in na odnošaje, v katerih se pravoslavna cerkev normalno nahaja napram krščanskim državam, je bračno jurisdikcijo opredeliti sledeče: 1. cerkvi pripadata zakonodaja in sodstvo o bračnih zadevah, a ona prizna državi izključno pravico v pogledu vsega, kar se tiče grajanskih učinkov braka in posebno imovinske strani bračnih pogodb; 2. jurisdikcija glede dote, dednega nasledstva, alimentacije soprogov in dece pristoja sedaj, dasi je spadala v prejšnjih časih tudi v kompetenco cerkve, izključno državi, ki je te agende

cerkvi odvzela; 3. država ne more smatrati brak za neveljaven, kateremu cerkev priznava veljavnost; 4. samo cerkev ima pravico presoditi veljavnost ali neveljavnost braka kot zakramenta; 5. v vprašanjih o bračnih zadržkih (smetnjah) in o dispenzacijah od teh zadržkov ter o konvalidaciji braka delujeta država in cerkev sporazumno in vsaka smatra odredbe druge za se za obvezne; 6. vprašanja o razvodu[55] braka spadajo v pristojnost cerkvenega sodišča, o imovinskih odnošajih v bračnih pravdah pa razsoja gradjansko sodišče.

§ 152.

Zaroka.

Zaroka (*μνηστεία*) je vzajemna obljuba enega moškega in ene ženske, da hočeta stopiti v brak. Zaroka je pred poroko (venčanjem) obligatorna. Vzeta je v zakonodavstvo vztočne cerkve iz rimskega prava. Pod cerkvenim vplivom je dobila strogo obvezen značaj. Cerkev je zahtevala, da se mora, kakor brak, blagosloviti v cerkvi tudi zaroka, ker je predhodnja stopnja za brak. Trulski cerkveni zbor je v 98. kanonu določil kazen prešuštva za vsakega, kateri poroči ženo, ki je zaročena z drugim in je njen zaročnik še živ. Isto določilo so prevzeli potem tudi različni gradjansko-zakonski zborniki in nahaja se istotako v Krmčiji gl. 48 gr. 39, 68 in gl. 49 gr. 16, 11. Pozneje se je ta strogost nekoliko omilila, a obenem se je določilo, da je vez iz zaroke enako trdna kakor bračna vez in da jo je mogoče razvesti samo iz istih razlogov kakor brak sam. Balsamon tolmači kán. 98. trulskega zbora v tem smislu, da je smatrati tistega, ki je bil cerkveno zaročen, a mu je zaročenka umrla, kadar se oženi, za v drugo poročenega. Po tej praksi je cerkvena zaroka enakovredna braku.

S tem, da je cerkev podvrgla tudi obljubo, stopiti v brak, svoji kompetenci, je podprla naziranje, da je zaroka začetek braka, ker je z njo že izražena privolitev na skupno življenje enega moškega in ene ženske. Zaročenka se smatra za ženo svojega zaročenca. Iz tega stališča je razumljiv 98. kán. trulskega zbora.

---

[55] V tem poglavju sem obdržal termin r a z v o d, ker je pri naših pravoslavnih sodržavljanih obče v rabi.

Glede časa med zaroko in poroko ne najdemo niti v cervenem niti v civilnem pravu nikakega določila. Prepuščeno je bilo to volji zaročencev, ki so prvotno zaroko od poroke vedno časovno ločili, smatrajoč jo za različni pravni dejanji. Pozneje pa se je ustanovilo, da se ima zaroka (obručenje) obaviti obenem z venčanjem, tako da tvori sedaj navadno samo del poročnih obredov. (§ 91 čest I. sbj. gdj. z.) Ne bilo bi pa proti smislu in besedilu kánonov, ako bi se zaroka in poroka izvršile ločeno (Milaš, l. c. str. 624[13]).[56]

§ 153.

Bračni zadržki.

Po nauku pravoslavne cerkve imata bračne zadržke (smetnje) ustanavljati država in cerkev sporazumno.

Zadržki se dele v popolne (*ἀπόλυτα κωλύματα*, impedimenta absoluta) in pogojne (uslovne, *σχετικὰ κωλύματα*, impedimenta relativa). Izmed zadržkov so nekateri taki, da sprečujejo veljavnost sklenjenega braka (*ἀνατρεπτικὰ κωλύματα*, impedimenta dirimentia), dočim imajo drugi za posledico samo njegovo nedovoljenost (*ἀπαγορευτικὰ κωλύματα*, impedimenta impedientia). Terminologija ni ustaljena. Izraz absolutne smetnje se rabi tudi v pomenu razdiralnih zadržkov (razkidljive smetnje, impedimenta dirimentia), katerim odgovarjajo na drugi strani priproste zabrane (relativne smetnje).

A. Absolutni bračni zadržki.

a) Duševna nesposobnost ali nedostatek svobodne izjave volje. Braka ne morejo veljavno skleniti brezumne, umobolne, ugrabljene (odvedene), pod vplivom sile in strahu ali zmote stoječe, na robijo (težko ječo) ali zatočenje obsojene osebe, dokler kazen traja.

b) Nedostatek telesne zrelosti, ki je zakon možkim ne priznava pred dovršenim 17., ženskam ne pred dovršenim 15. letom. Ako se dovoli dispenza, je brak mogoč že z 15. odn. 13. le-

[56] Veridba je sporazum o braku, bračni izpit pa formalen pristanek na brak pred svečenikom. Ako po tem izpitu ena stranka odstopi, ima oni del, ki ni dal povoda za odstop, pravico na odškodnino. §§ 63 i 65 sbj. gdj. zak.

tom. A tudi zrela leta, pri možkih preko 60, pri ženskah preko 50, ovirajo brak. Take osebe, kakor sploh nupturienti, v kojih starosti je velika razlika, se smejo poročiti samo z dovoljenjem arhijerejskega oblastva.

c) Fizična nesposobnost za vršenje bračnih dolžnostij, podana ali od prirode ali povzročena po bolezni ali kastraciji, ako je uradno dokazana ali drugače javno znana, tvori zadržek proti sklepu braka.

d) Obstoječa nerazrešena bračna vez.

e) Kdor je bil že trikrat poročen, se po »Tomu Sjedinjenja«, ki se nahaja v Krmčiji gl. 52, ne more četrtič poročiti.

f) Svečeniški čin in meniške zaobljube. Svečenikom brani stopiti v zakon 26. apostolski kánon, menihom pa vsebina njih zaobljub.

g) Sodniška prepoved stopiti v (novi) brak.

h) Obsodba radi obojestranskega brakolomstva zvezanega z dejanjem, pri katerem gre za glavo soproga.

i) Ožje sorodstvo med osebama, ki se hočeta poročiti. (§ 69 srbj. gdj. zak.)

Glede sorodstva kot zadržka ločimo:

1. prirodno, krvno ali telesno sorodstvo;

2. umetno sorodstvo, pod katero spadą *α)* duhovno sorodstvo, *β)* zakonito sorodstvo.

1. Prirodno ali krvno sorodstvo.

Stopnja ali člen sorodstva se določa po pravilu rimskega prava, quot generationes, tod gradus, kar se ponavlja tudi v »Gradskem Zakoniku« slovenske Krmčije: éliko že roždenij, toliko že i stepenij. Ravna črta se zove »prava«, stranska »pobočna«. Zadržek sega do 7. člena, oddaljenejše sorodstvo se ne smatra več kot sorodstvo. (Odredba Carigrajske sinode l. 1168). To pravilo velja tudi za srbsko pravoslavno cerkev, toda strogo zabranjen je brak samo do vštetega četrtega člena stranske črte, v oddaljenejših členih pa se more zadržek po arhijerejskem oblastvu spregledati. Vsled tega se brak med sorodniki v petem, šestem ali sedmem kolenu, tudi če je sklenjen brez dispenze, ne uniči, samo svečenik, ki ga je brez dovoljenja arhijereja blagoslovil, se kaznuje in spregled se mora naknadno izposlovati (§ 80 sbj. gdj. zak.). Od sorodstva do vštetega četrtega člena pa ne more dovoliti dispenze niti arhijerejski sabor, ker je do te meje izrekel prepoved že trulski

cerkveni zbor (kán. 54.). V grški cerkvi sega zadržek samo do šestega (sinodska okrožnica 6./III. 1873), v Rusiji do vštetega četrtega člena stranske črte (Ukaz 19./I. 1810).

Zadržek tvori tudi izvenbračno (fizično, nezakonsko) sorodstvo, ker je tudi pri njem podana popolna skupnost krvi. Ravno tako med polnokrvnimi brati in sestrami ter polbrati in sestrami v tem pogledu ni razlike.

2. Umetno sorodstvo.

α) Duhovno sorodstvo. Krst ustvari med botrom (kumom) in krščencem razmerje, ki je zvezano s sličnimi posledicami kakor krvno sorodstvo in se zato imenuje duhovno sorodstvo. Prvi zakon o zabrani braka vsled duhovnega sorodstva nastalega s krstom je izdal cesar Justinian l. 530., s kojim je prepovedal brak med kumom in kumčetom. l. 26 C. V. 4. Pozneje je trulski cerkv. zbor (kan. 53.), ko je doznal, da so stopali v brak kumi z materami kumčetov, zapreko razširil na kuma in udovljeno mater kumčetovo. Za cesarjev Konstantina VI. in Leva IV. (776—780) se je zadržek duhovnega sorodstva razširil na kuma in njegovo duhovno hčer ter njeno mater, dalje na kumovega sina in brata in duhovno hčer očeta ali brata in njeno mater. Grškorimski zbornik zakonov »Prohiron« cesarjev Basilija Makedonca in njegovih sinov Konstantina in Leva, izdan v dobi med l. 870. in 879., zabranjuje še zakon med kumom in sestro njegove duhovne hčerke. Tudi kumovemu sinu je zabranjen zakon z vsemi osebami, s katerimi se ne more poročiti njegov oče. (Krmčija, Zakon Gradskij gl. 48 gr. 7, 28.) Za Carigrajskega patriarha Nikolaja Gramatika (1092 ali 1107) se je zadržek razširil do 7. člena kakor pri krvnem sorodstvu, a ta odredba carigrajskega oblastnega sabora ni bila v tem obsegu obče sprejeta.

Kot duhovno sorodne so se na tej osnovi smatrale osebe, ki jih je krstil isti kum. Iz naziranja, da je duhovno sorodstvo enako važno in v pravnih posledicah izenačeno krvnemu, je razumljivo pravilo, da mora tisti, ki je kumoval lastnemu detetu, razrešiti bračno vez s svojo ženo in da mož in žena ne moreta biti kuma deci istih starišev (Krmčija, gl. 51, Vel. Trebnik čl. 209, 211, 212).

Člani se štejejo pri duhovnem sorodstvu na isti način, kakor pri krvnem, le s to razliko, da pridejo v poštev samo črte

od kuma ter od kumčeta in njegove matere navzdol in da na primer kumova sestra ne velja za duhovno sorodnico kumčeta.

β) Z a k o n i t o (tudi gradjansko ali adoptivno) s o r o d s t v o. V rimskem pravu je nastalo iz adopcije isto razmerje kakor med stariši in njihovimi rodnimi otroci, zato je tvorilo tudi bračni zadržek ne samo v ravni, ampak tudi v stranski črti do drugega kolena. V vztočnej cerkvi se je z zakonom ustanovil posebni cerkveni obred za posinavljanje, ki je imel za posledico po analogiji duhovnega sorodstva nastanek bračne zapreke v enakem obsegu, torej do vštetega 7. člena.

γ) S v a š t v o (svojtba), ki se zove tudi sorodstvo po braku in se deli v dvorodno in trorodno svaštvo, je razmerje, ki nastane iz bračne vezi, ker se z brakom zbližata dva razna roda. Mož in žena predstavljata eno telo, eno moralno osebnost, zato postanejo po njih tudi obojestranski sorodniki svojci napram svojcem, prijatelji. Svaštvo je tedaj razmerje, ki nastane vsled braka med sorodniki moža in žene.

Svaštvo je d v o r o d n o, *ἀγχιστεία ἐκ διγενείας*, če nastane vsled enega braka, s katerim sta zbližani dve rodbini in trorodno *ἀγχιστεία ἐκ τριγενείας*, če nastane na podlagi dveh sklenjenih brakov, s kojima so zbližani trije rodovi. V dvorodnem svaštvu so si *α*) mož in sorodniki njegove soproge ter žena in sorodniki njenega moža, *β*) krvni sorodniki moža napram krvnim sorodnikom žene in obratno, *γ*) soprog in potomci soproge (ali soproga in potomci moža) iz kakega prejšnjega zakona.

Člen svaštva, v katerem se nahajajo sorodniki moža napram sorodnikom žene, se ugotovi na ta način, da se prištejejo členi sorodstva izvestne osebe do enega soproga členom sorodstva druge osebe do drugega soproga. F G se kot zakonca smatrata za enoto. E in H se nahajata v šestem kolenu svaštva, ker je E s svojo omoženo sestro F v drugem, H s svojim oženjenim bratrancem G v četrtem kolenu v sorodu. G se nahaja z D kot materjo svoje žene v prvem, z E kot sestro svoje žene v drugem členu svaštva. C in E sta si v tretjem, A in E v četrtem, H in D v petem kolenu svaka. (sl. 1.)

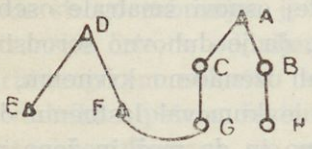

Sl. 1.

Trorodno svaštvo: n. pr. brat in sestra se poročita s člani dveh različnih rodbin (sl. 2).

Tu so tri rodbine:

I. rodbina A, C, D,

II. rodbina, iz katere izhaja B,

III. rodbina, iz koje izhaja E. Zakonski dvojici B C in D E tvorita vsaka za se enoto. B se nahaja z D v drugem členu dvorodnega, z E v drugem členu trorodnega svaštva.

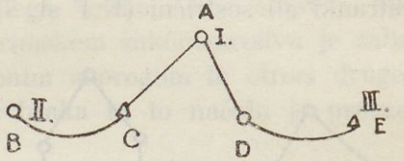

Sl. 2.

Sl. 3. Očim A se nahaja napram pastorki G svoje pastorke D v drugem členu trorodnega svaštva.

A je z E v četrtem kolenu trorodnega svaštva, ker gre za razmerje, nastalo na podlagi zakonov brata in sestre C D ter sta si tako A B kakor C in D v drugem členu ($2 \times 2 = 4$) v sorodu. Sl. 4.

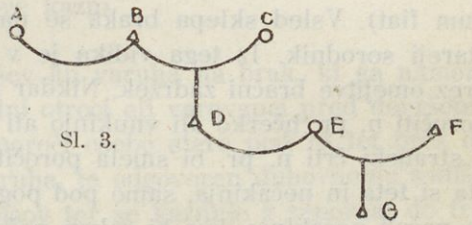

Sl. 3.

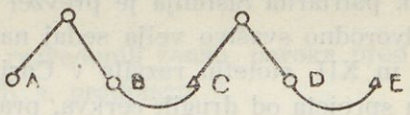

Sl. 4.

Cerkev je že od davnih časov zabranjevala brak v drugem členu dvorodnega svaštva, torej s sestro umrle žene ali bratom umrlega moža, a Trulski zbor je koncem sedmega stoletja zapreko razširil do četrtega člena (pr. 54).

Sl. 5.

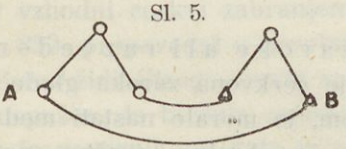

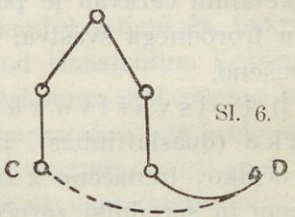

Sl. 6.

Tako je zakon zabranjen med A in B ter C in D sličic 5 in 6.

Za časa patriarha Sistinija l. 997. se je zadržek razširil na šesti člen, ker se je zabranilo, da bi dva brata poročila dve bratranki ali sestrični (E F sl. 7), ali da bi stric in nečak poročila dve sestri, ali teta in nečakinja dva brata. Cerkveni zbor se je pri tem odloku opiral na 87. pravilo Basilija Velikega, po katerem je treba sosebno na to gledati, da ne nastane mešavina imen (ne confusio nominum fiat). Vsled sklepa braka se namreč ne sme degradirati stareji sorodnik. Iz tega vidika je v ravni črti svaštvo sploh brez omejitve bračni zadržek. Nikdar ne more preživeči soprog poročiti n. pr. hčerko ali vnukinjo ali taščo umrle žene. A tudi v stranski črti n. pr. bi smela poročiti stric in nečak osebi, ki sta si teta in nečakinja, samo pod pogojem, da vzame stric teto in nečak nečakinjo, ker bi zakon nečaka s teto in zakon strica z nečakinjo napravil nečakinjo za teto in teto za nečakinjo.

Sl. 7.

Odlok patriarha Sistinija je prevzet v Krmčijo (gl. 51).

Za dvorodno svaštvo velja sedaj na podlagi prakse, ki se je v XI. in XII. stoletju razvila v Carigrajski cerkvi ter bila polagoma sprejeta od drugih cerkva, pravilo, da je brak zabranjen do sedmega člena. Svečenik ne sme poročiti oseb, ki so si do te meje v svaštvu, ako ni dal episkop za to dovoljenja. Spregled je pa mogoč samo do četrtega člena, ker je zapreka do te meje določena po vesoljnem (Trulskem) cerkvenem zboru. Pri trorodnem svaštvu je brak zabranjen do tretjega člena zaključno, a spregled je mogoč v vseh členih razun v prvem. V slovanskih avtokefalnih cerkvah je potrebna dispenza tudi še pri četrtem členu trorodnega svaštva, ker je besedilo v slovanski Krmčiji pogrešeno.

i) Polsvaštvo radi zaroke ali razvedenega braka (quasiaffinitas). Ker je cerkvena zaroka glede pravnih učinkov izenačena z brakom, je moralo nastati med zaročencem in sorodniki zaročenke in obratno, svaštvu podobno razmerje, ki ni dopuščalo braka med enim zaročencem in najbližjimi sorodniki drugega zaročenca. Tako je bil prepovedan brak sina z bivšo zaročenko njegovega očeta, ali brak očeta z

zaročenko sinovo, brak z materjo prejšnje zaročenke in po Prohironu tudi brak z zaročenko bratovo.

Isto velja glede razvedenega braka, ker svaštvo vsled razvoda ne ugasne. Po grškorimskem zakonodavstvu je zabranjen brak med enim razvedenim soprogom in otroci drugega soproga iz njegovega novega braka in to načelo je prevzela tudi cerkev.

A. Relativni bračni zadržki.

Ako je bil brak sklenjen brez ozira na obstoječo zabrano, je sicer veljaven in se ne uniči, a soproge in svečenika, ki jih je poročil, zadenejo gotove kazni.

Take zabrane so:

1. Nepristanek starišev ali varuha na brak, ki ga nameravajo skleniti njih nedoletni otroci ali varovanci pred dovršenim 18. letom. Svečenik, ki poroči osebo staro pod 18 let brez dovoljenja roditeljev ali varuha, je odgovoren duhovnemu sodišču radi zanemarjanja predpisov ter se kaznuje z zaporom do treh mesecev (§§ 69 in 73 srbj. gdj. in 141 srbj. kaz. zak.).

2. Nedopusten kraj in nedovoljen čas za poroko (§ 91 gdj. zak.).

3. Pri vdovah in razvedenih ženah, poroka pred pretekom časa, ki je v § 105 gdj. z. predpisan.

4. Nepristanek oblasti, brez katere se po specialnih zakonih brak ne sme skleniti (pri oficirjih, podoficirjih in redovih).

§ 154.

Mešoviti brak.

Mešoviti brak je oni, ki ga skleneta dve osebi različnih krščanskih veroizpovedanj. Brak med kristjani in nekristjani je v vzhodni cerkvi zabranjen že od Konstantina Velikega, ki je l. 339. prepovedal s posebnim zakonom pod smrtno kaznijo ženitve z židi. Strogo verski značaj pravoslavnega braka seveda ne dopušča, da bi dala cerkev svoj blagoslov zvezi med vernikom in nevernikom. Zato je različnost vere (cultus disparitas) zadržek, katerega se sploh ne more spregledati.

Tudi mešovitih brakov cerkev ne odobrava, ker samo enakost vere daje jamstvo za pravo duševno skupnost soprogov in

religiozno vzgojo dece. A ipak cerkev take zveze trpi, ker so se pod zaščito gradjanskega prava sklepali že od najstarejših časov. Toda praviloma mešoviti braki niso dopuščeni, le v izvestnih slučajih se dovoli izjema, sosebno, da se na ta način odstrani vsako pohujšanje. Pogoj za dovoljenje pa je, da se soproga zavežeta, da bosta dala vse otroke krstiti in vzgojiti v pravoslavni veri in da priznata za slučaj bračnih sporov pristojnost pravoslavnega cerkvenega sodišča.

Stališče pravoslavne cerkve glede dopustnosti mešovitih brakov pa je različno napram krivovercem (jeretikom) in napram razkolnikom. Brak pravoslavne in krivoverske osebe je namreč po kan. 72. trulskega zbora zabranjen ter označen za neveljavnega. Zato je dispenza praviloma nemogoča in bi bila dopustna le v posebnih izvzetnih nujnih primerih, da se s tem prepreči težko zlo.

Brak med pravoslavnimi in razkolniki (katoličani) pa se redno dovoljuje, ako ženin in nevesta pristaneta na omenjene pogoje. Brak se mora blagosloviti v pravoslavni cerkvi in razkolniška stranka mora svojo obvezo dati pismeno.

Mešovite brake, ki so sklenjeni po gradjanskih zakonih, prizna pravoslavna cerkev za zakonite samo pod pogojem, da se je zadostilo vsem predpisom, ki jih stavi cerkev. Ako se to ni zgodilo, priznava cerkev samo gradjanski značaj dotičnega braka.

§ 155.

Razvod braka.

Nerazvedljivost braka je po nauku pravoslavne cerkve ena izmed njegovih bistvenih lastnostij ter se opira na besede sv. pisma, da, kar je združil Bog, naj človek ne loči. Zato more razrešiti vez dveh zakonito poročenih oseb samo ali s m r t ali pa tak vzrok, ki je jačji, učinkovitejši kakor cerkvena ideja o nerazdružnosti, vzrok, ki poruši moralno ali religiozno podlago braka in pomeni vsled tega tudi smrt, samo v drugem smislu. Tudi po pravoslavnem nauku se bračna vez razreši torej samo s smrtjo, le da pozna pravoslavna cerkev poleg fizične tudi moralno ali religiozno smrt. Na ta način je varovan braku značaj zakramenta, a obenem se jemlje ozir na njegov pomen za

rodbino in človeško družbo obče. Razvod, uči cerkev, ki je zasnovan na tej podlagi, ne nasprotuje omenjenim besedam evangelija, ker cerkev ne razrešava vezi, ne loči, kar je združil Bog, ampak ona samo ugotavlja v svojem sodbenem izreku, da je podlaga braku uničena, da je brak sam prenehal. Brak se tedaj ne razvede po cerkveni oblasti, razvod se izvrši neodvisno od cerkve in proti njenim intencijam. Cerkveno sodno postopanje ima samo namen, ugotoviti, da brak ne obstoja več, sodba ima samo izreči, da je razvod podan ali da ni podan.

Cerkev je našla v rimskem cesarstvu glede bračnega prava zelo nezdrave razmere. Soproga sta se mogla razstati, kadar sta hotela, razvodi so bili na dnevnem redu, ženske so menjavale moške in moški ženske kakor so se menjavala njih medsebojna nagnenja. Razlogi za razvod niso bili potrebni, ravno tako ni bilo predpisano, da se izvrši razvod sporazumno. Vsak soprog se je smel prosto poslužiti »repudium«-a, izjavil je samo, da noče več nadaljevati braka s svojim drugom in lahko se je poročil na novo. Strašno razsulo, ki je vladalo v družabnem življenju Rimljanov, je pod vplivom cerkve pač polagoma dovedlo do prepovedi enostranskih, t. j. na samovoljnosti enega izmed soprogov slonečih razvodov, a sporazumni razvodi (divortium ex consensu) so stali še za cesarja Justiniana pod zaščito zakonov (Cod. Justin. V. 17, 9).

Cerkev se je trudila, omejiti sporazumne razvode ter je vplivala na državno oblast, da jih prepove. A celo Justinian je v tem vprašanju kolebal. S početka je stal na stališču, da je sporazumni razvod dopusten; pozneje ga je prepovedal in določil, da je razvod mogoč le iz gotovih razlogov na podlagi sodbe, a kmalu je ta določila zopet razveljavil in pripustil sporazumni razvod, kakor je bil poprej v veljavi, brez vsakih pridržkov. Šele v IX. stoletju je v grško-rimski zakonodaji prodrlo načelo, da so za razvod braka potrebni tehtni razlogi in da ga ima izreči poklicano oblastvo. Le v enem primeru je ostal sporazumni razvod še mogoč, namreč če sta oba soproga vstopila v samostan.

Pod vplivom cerkve je državna oblast opetovano določila razloge za dopustnost razvoda in dotični zakoni so bili po času in razmerah zdaj strožji, zdaj popustljivejši. V Justinianovi noveli 117 so v c. 8, 9, 12 navedeni sledeči razlogi za razvod: 1. če se je kateri izmed soprogov okrivil takega hudodelstva, ki

se kaznuje po zakonu s smrtno kaznijo; 2. če padeta mož ali žena v tako stanje, ki se mora smatrati za enako fizični smrti; 3. če je eden od soprogov izvršil prešuštvo ali dejanje, ki vzbuja sum prešuštva; 4. če nedostaje fizične sposobnosti za brak; 5. če želi mož ali žena posvetiti se vzdržnemu življenju. Ta novela iz leta 542. je bila izdana v sporazumu s takratnim carigrajskim patriarhom Menasom (536—552) ter je bila uvrščena v osnovni kanonski zbornik pravoslavne cerkve, namreč v nomokanon s XIV. naslovi in so tako njena določila dobila formalno veljavnost za vso pravoslavno cerkev. Že od 10. stoletja naprej sodijo cerkvena sodišča po njej. Kar se je ustanovilo glede razlogov za razvod v poznejših zakonih in po praksi sodišč, je samo podrobnejša uporaba načel, ki so izražena v omenjeni noveli (v Krmčiji gl. 44 gr. 13 in gl. 48 gr. 11).

§ 156.

Razlogi za razvod braka.

Razlogi ali vzroki za razvod braka se dele na take, vsled katerih zapade soprog, ki jih je zakrivil, kazni in na take, pri katerih kaznivost soprogov ne pride v poštev. Kaznivost povzročajo razlogi, s katerimi se kršijo predpisi bračnega prava. Kjer pa ni kršitve zakona, tudi ne more biti govora o kazni.

Nekatere razvodnih razlogov je postavila država, druge je postavila cerkev. Od države postavljeni razlogi veljajo za cerkev v toliko, v kolikor so sprejeti v osnovno zbirko kanonov pravoslavne cerkve in iz nje v druge oficialne zbornike avtokefalnih cerkva. Ostalih od države postavljenih razlogov cerkev ne smatra za usvojene in vsled tega tudi ne za obvezne.

I. Kanonični razlogi za razvod braka:

1. Prešuštvo, t. j. kršenje zakonske zvestobe po možu ali ženi, je najvažnejši razvodni razlog in temelji na božjem pravu. Prešuštvo velja v cerkvi za težak zločin, ki je stal prvotno pod isto kaznijo kakor umor. Ono uničuje temelj bračne vezi.

A ne samo dokazano, tudi domnevano prešuštvo tvori razvodni razlog. Domneva pa se prešuštvo v sledečih primerih: a) če se mož ali žena okrivita drug napram drugemu smrtno nevarnih sovražnostij (kad muž i žena rade jedno drugome o glavi). Pravico zahtevati razvod ima nedolžni del. Mož sme to-

žiti na razvod: b) če žena namenoma odpravi telesni sad in na ta način sprečuje glavni smoter zakona; c) če se žena udeležuje pojedin pri tujih možeh; d) če ostaja brez povoda in brez privolitve moža cele noči v tujih hišah; e) če poseča nespodobna zabavišča proti volji moža. Žena ima pravico na razvod: f) če jo mož hoče zvoditi z drugimi možmi; g) če jo javno in krivično dolži prešuštva; h) če mož javno ali tajno v svoji ali drugi hiši živi s tujo žensko. (Nomokanon IX. 25, XIII. 4, 10.)

2. Odpad od krščanstva daje vernemu soprogu pravico razvesti brak z odpadnikom. Tudi ta razlog opira cerkev na božje pravo (I. Kor. 7, 12—15). Odobren je po trulskem zboru (c. 72) in sprejet tudi po civilnem zakonodavstvu (§ 94 br. 4 sbj. gdj. zak.).

3. Kumovanje lastnemu otroku. Vsled zadržka, ki ga tvori duhovno sorodstvo, izvirajoče iz krsta, proti bračni zvezi med kumom in materjo krščenca, se je čestokrat dogajalo, da je oče kumoval svojemu rodnemu detetu in na ta način razdrl vez med seboj in svojo ženo. Razvod se je v teh primerih dovolil, a krivi del je zapadel kazni in se ni smel več poročiti.

4. Posvečenje v episkopa. Kdor je izbran za episkopa, sme v sporazumu s svojo ženo razvesti zakon. V tem slučaju mora žena stopiti v samostan, ki je primerno oddaljen od bivališča episkopa, a episkop jo mora vzdrževati. (Trulski zb. kan. 48.)

5. Vstop moža ali žene v kaludjerstvo opravičuje po kan. 48 trulskega zbora do sporazumnega razvoda braka.

II. Od države postavljeni in od cerkve sprejeti razlogi za razvod:

1. Veleizdaja, ki pomeni težak zločin proti državi, je radi stroge kazni, ki ji sledi, sprejeta tudi od cerkve med razloge za razvod braka.

2. Odsotnost soprogova, ki traja v slučaju neizvestnosti v civilnih zakonih določeno dobo, upravičuje ženo, da zahteva razvod braka, da se more na novo poročiti. Neizvestnost mora trpeti 6 ali 4 polna leta, kar je odvisno od načina, kako je dotični soprog izginil. Ako pa je odsotnost soprogova »zlokvarna«, t. j. ako je znano, kje se nahaja in se on brani, vzpostaviti bračno skupnost, je podan že po treh letih razvodni razlog, ker se domneva, da gre za zlobno ostavitev. (§§ 94 br. 5, 95—97 srbj. gdj. zak.).

3. Nesposobnost moža za vršenje bračne dolžnosti, če je trajala tri polna leta od dneva poroke (§ 93 br. 4 srbj. gdj. z.).

III. Od države postavljeni, a od cerkve nepriznani razlogi:

1. Blaznost (umobolnost), ki je bila že v grško-rimskem zakonodavstvu kot razvodni vzrok navedena in je tudi od nekaterih novodobnih zakonikov prevzeta;

2. gobavost;

3. obsodba v večletno ječo (najmanj 5 let po § 115 avstr. o. d. z., več kot 8 let po § 94 br. 3 srbj. gdj. zak.). Ta razlog je vstvarila šele novejša doba, zato kánoni pravoslavne cerkve ne govore o njem. V praksi je od cerkvenih sodišč priznan;

4. neodoljiva medsebojna mržnja soprogov, uzakonjena v § 115 avstr. o. d. z. iz l. 1811 in § 214 rumunskega gdj zak. iz l. 1864, ni v zbornikih pravoslavne cerkve nikjer omenjena. V praksi je ta razlog najprej priznala prejšnja pravoslavna metropolija v Sr. Karlovcih.

Po besedilu srbj. gdj. zakonika so v veljavi razun v § 94. našteti tudi v Krmčiji navedeni vzroki za razvod braka.

§ 157.

Sodno postopanje v bračnih sporih.

Bračni spori so dvojne vrste: 1. ali gre za vprašanje zakonitega obstoja ali pa 2. za razvod braka. Pri tožbah prve vrste gre za izrek, da je brak ali od vsega početka veljaven ali pa da je neveljaven. Pri tožbah druge vrste je zakonitost braka izven spora, ker gre le za ugotovitev razvodnega dejstva ali razloga.

Za vse pravoslavne državljane v naši kraljevini, izvzemši Slovenijo, Dalmacijo in Vojvodino, so glede bračnih sporov pristojna duhovna sodišča in sicer tudi tedaj, ako je samo en soprog pravoslavne vere.

Postopanje se uvede ali uradoma, če gre za zadržke javnega prava in interesa, ali pa na predlog, če je zavisna veljavnost od privatnopravnega zadržka, ali če se zahteva razvod braka. Krajevna pristojnost se ravna po bivališču moža. Ako pa je mož ženo ostavil in se nastanil drugod, ali če se za njegovo bivališče ne ve, je pristojno eparhijsko duhovno sodišče, v kojega okolišu žena stalno živi.

Na razvod se toži ustmeno ali pismeno pri svečeniku-parohu. Tožeča stranka mora navesti razloge, iz katerih zahteva razrešitve bračne vezi. Priložiti mora poročni list in krstne liste otrok, da se natančno ve, koliko so stari. Svečenik se mora najprej potruditi, da stranki po možnosti izmiri in izravna. Poskusi poravnave in sprave se ponove trikrat v presledkih 8 dnij. Ako se sprava ne posreči, pošlje paroh tožbo z vsemi listinami in zapisnikom o spravnih poskusih okrožnemu protojereju. Ako pa je protojerej sam paroh tožečih se strank, vrši spravne poskuse njegov kaplan. Okrožni protojerej ponovi poskuse, izmiriti in spraviti stranki, in ako mu ne uspe, pošlje spise eparhijskemu duhovnemu sodišču z vsemi zapisniki in listinami. Spravni poskusi so obvezni in vsaka stranka je dolžna, da se vabilu odzove, ker jo drugače na zahtevo svečenika dovede orožnik ali stražar siloma. Brez spravnih poskusov svečenika je celo postopanje nično.

Eparhijsko sodišče pozove, ko dobi od protojereja spise z njegovim poročilom, stranki sami ter jih skuša ponovno izmiriti. Ako se nahaja ena stranka izven domovine, se ji vabilo pošlje posredovanjem ministrstva zunanjih del na kraj njenega bivališča in če od razprave izostane, se ji postavi zastopnika, s katerim se pravda izvede do konca. Ako pa njeno bivališče ni znano, se jo pozove trikrat z ediktom, objavljenim v »Službenih Novinah« in ako se stranka tekom enega leta na vabilo ne zglasi, se ji postavi zastopnik. V vsakem drugem slučaju morajo biti stranke pri sodišču osebno navzoče. Samo mladoletne stranke morajo biti zastopane po roditeljih ali varuhih. Ako ti zastopstvo odklonijo ali pa ne morejo priti, postavi mladoletnikom zastopnika sodišče v osebi enega svojih činovnikov.

Postopanje se ima držati pravil gradjanskega sodnega postopka; sodišče reši najprej vprašanje oddvojenega bivališča in vzdrževalnine za ženo za časa pravde ter vprašanje, komu začasno pripadejo otroci.

Sodišče je strogo vezano na tožbeni zahtevek. Dokazna sredstva so: priče, javne in privatne listine, izvedenci in ogled na licu mesta. Priznanje tožene stranke in glavna prisega se ne smatrajo kot dokaz za obstoj razvodnih vzrokov. Ravno tako je vsaka poravnava strank v teh točkah izključena. Dopustna in mogoča je edino le glede imovine moža in žene in nje delitve ter glede vzdrževalnine za ženo in otroke.

Ko so izčrpana vsa dokazila, se izreče sodba, da je brak ničev, da je razveden, ali da ostane v veljavi. V pravdah na razveljavljenje braka, ki je sklenjen nezakonito, se mora sodišče, ako je nezakonitost manjšega pomena in potom dispenze ozdravljiva, s posebnim poročilom obrniti do pristojnega episkopa, da s svojim blagoslovom podeli braku veljavnost. Čim dospe episkopov blagoslov, se postopanje ustavi, ker je postal brak zakonit.

Vse sodbe, s katerimi se izreka razvod ali ničnost braka, se morajo predložiti v končno rešitev »Velikemu Duhovnemu Sudu« in sicer uradoma. Sodbe pa, s katerimi se izreka veljavnost braka ali s katerimi se rešujejo sporedne sporne točke, so predložiti »Velikemu Duhovnemu Sudu« kot najvišji instanci samo na podlagi priziva strank.

Tudi obnovitev izvršenega bračnega spora je mogoča pod pogoji, ki so navedeni v § 426 grdj. s. p. V glavnem pridejo v poštev nova dokazila, ki prej eni ali drugi stranki niso bila znana.

§ 158.

Pravne posledice razvoda braka.

Razvod razreši zakonsko vez. Prejšnja soproga sta postavljena nazaj v razmerje, v katerem sta se nahajala pred poroko. Imovinske zadeve rešujejo v Rusiji, Srbiji in v drugih evropskih krščanskih državah civilna, v Turčiji in sploh v vztočnih pravoslavnih patriarhatih pa cerkvena oblastva. Razvedena zakonca se smeta na novo poročiti, le pri prešuštvu se oni stranki, ki je ta zločin zakrivila, ponovna poroka prepove. Ta prepoved je vezala prvotno prešuštnika do smrti, a v novejšem času se je v cerkvi udomačila milejša praksa. Tudi prešuštnik dobi od episkopa dovoljenje, da vstopi v novi brak, čim je po svojem kesu in pokori dokazal, da se je poboljšal.

Otroci se pri razvodu braka praviloma prisodijo nedolžnemu delu, a varstvena oblast ukrene v interesu otrok lahko tudi drugače.

Ako se hočeta razvedena soproga zopet poročiti, je smatrati to poroko za popolnoma novi brak in izpolniti je treba vse pogoje, ki so za zakoniti brak potrebni.

Tretji oddelek.

Cerkvena imovina.

I. Poglavje.

Pomen, vrste in viri cerkvene imovine.

§ 159.

Sposobnost cerkve, pridobivati imovino.

Brez sredstev bi cerkev ne mogla izpolnjevati svoje naloge, njen cilj bi bil nedosegljiv. Kot vidna in popolna družba ima cerkev svojo lastno upravo in rabi za božjo službo, duhovništvo in za vzdrževanje poslopij tudi gmotna sredstva. Zato povdarja c. 1495., da imata kat. cerkev in apostolska stolica naravno pravico, da nezavisno od vsake civilne oblasti pridobivata, pridržujeta, posedujeta in uporabljata posvetne dobrine v svrho dosege svojega smotra in da gre enaka pravica tudi posameznim cerkvam in vsem pod cerkveno avtoriteto osnovanim pravnim osebam. Za pridobivanje, posedovanje in upravljanje imovine so za cerkev v prvi vrsti merodajni njeni lastni zakoni. Državi priznava cerkev samo pravico do zaščite, vsak drugi vpliv načeloma odklanja. Vendar pravi kodeks (c. 1529), da veljajo glede sklepanja in izpolnjevanja pogodb tudi za cerkev predpisi državljanskega prava, ako ne nasprotujejo božjemu pravu (n. pr. amortizacijski zakoni, ako odrekajo cerkvi sploh sposobnost do pridobivanja imovine), ali če kánoni izrecno kaj drugega ne določajo. Glede načina pridobivanja, med živimi ali za slučaj smrti, odplatno ali neodplatno, veljajo za cerkev ista načela naravnega ali pisanega prava kakor za vse druge osebe. c. 1499. Vsak, kdor ima sposobnost za dejanja, t. j. kdor po naravnem in cerkvenem pravu more razpolagati s svojim imetjem, sme to storiti tudi v korist cerkvi bodisi potom pogodbe ali poslednje volje. c. 1513. Pri oporokah naj se varuje oblika civilnega prava, ako se to ni zgodilo in je vsled tega poslednja volja civilnopravno neveljavna, naj se dediči opomnijo, da izpolnijo navzlic temu odredbe testatorja. c. 1513 § 2.

Pa ne samo na način, ki ga določa zasebno pravo, pridobivajo cerkve in cerkveni zavodi kot juristične osebe imovino, ampak dohodke imajo tudi iz javnopravnih naslovov.

Države, v kterih so cerkve in verske družbe priznane kot javnopravne korporacije, morajo dosledno priznati tudi njih pravico, da obdavčijo v primeru potrebe svoje člane v verske svrhe. Zato se določilu c. 1496., po kterem je cerkev upravičena, da tirja neodvisno od vsake posvetne oblasti od svojih članov prispevke za vzdrževanje bogoslužja in duhovščine in tudi za druge cerkvene namene, s stališča paritetne države ne da oporekati.

Za cerkev je bil prvi, zasebnopravni način pridobivanja imovine vso dobo njenega obstoja dosti važnejši od drugega; dohodki iz javnopravnih virov so prišli še le v novejši dobi do pomena. Zato kaže ves ustroj cerkvenih dohodkov in cerkvenega imetja sploh izrazito privatnopraven značaj. Saj obstoja cerkveno imetje še dandanes večinoma iz nepremičnin. Zato ni bilo potreba izdajati za vzdrževanje cerkvá posebnih predpisov ali nalagati posebnih davkov. Le desetina je bila nekoliko davkom podobna.

Cerkvena lastnina stoji pod zaščito zakonov kakor vsaka druga zasebna imovina. Pred državnimi oblastvi jo zastopa finančna prokuratura, kar je posebno jasen izraz državnega varstva nad njo.[57]

Zahteva cerkve, da ureja povsem neodvisno od vsake posvetne oblasti svoje imovinske zadeve in da pridobiva in odsvaja svoje imetje brez vsake omejitve po predpisih civilnega prava, pa ni bila v celoti niti v preteklosti uresničena, niti je priznana v sedanjosti.

V prvih stoletjih krščanstva so bili skoraj edini viri cerkvenih dohodkov prostovoljni darovi kristjanov, obstoječi iz premičnin. Ti darovi so prešli v last načelnikov občine, sosebno škofov. Nepremičnin cerkev ni mogla posedovati, ker je spadala pod collegia illicita. Dejanski pa so se nahajala tudi že pred Konstantinom Vel. poslopja in zemljišča v lasti cerkve, kakor to izhaja iz Milanskega edikta l. 313. Najbrže so se kristjani sklopili v collegia funeraticia ali collegia tenuiorum,[58] ki so kot pravne osebe mogla in smela pridobivati in posedovati tudi nepremičnine.

---

[57] Uredba celokupnega ministrstva z dne 9./III. 1898. d. z. 41, službena inštrukcija finančnih prokuratur § 2 b I. štev. 9,

[58] Tenuiores so ljudje nizkega stanu v nasprotju s plemstvom: principes.

Imovinske razmere cerkve so se od 4. stoletja dalje razvijale za cerkev najugodnejše. Država in zasebniki so cerkve bogato obdarovali. Cerkvam je država priznala pravno osebnost in neomejeno zakonito sposobnost, pridobivati imovino bodisi med živimi, bodisi iz naslova oporok. (L 1, 13, 19, 23, 24, 26 C I. 2; L 20, 24, 25, 28, 49 C I. 3. Nov. 131.)

Do največjega blagostanja in političnega ugleda pa je prišla cerkev v germanskih državah srednjega veka. Njena imovina je rasla vsled bogatih darov, v prvi vrsti pa vsled desetin. Po takratnem pravu so bili v prilog cerkvi veljavni tudi testamenti, kojim je nedostajalo zakonite oblike (c. 11 X III. 26). Cerkve so bile oproščene skoraj vseh javnih davščin. Ko so pa cerkve pod vplivom germanskega prava po večini postale zasebna last vlastelinov, so le-ti pobirali tudi desetine in druge pristojbine in se niso brigali za cerkvam priznani privilegium immunitatis. Vogti in vlastelini so si jemali od cerkvenega imetja, kar so si želeli in Karl Martell je nepregledna cerkvena posestva razdelil kot fevde med svoje konjenike.[59] Od 13. stoletja naprej nastajajo amortizacijski zakoni, s kterimi se omejuje cerkvi možnost pridobivanja nove imovine, da se tako prepreči preveliko kopičenje davka prostega, za promet mrtvega (manus mortua) imetja. Skozi celi srednji vek je bila cerkvena imovina prav znatna, toda služila je v veliki meri tudi obče koristnim, ne samo ožjim cerkvenim namenom (šolstvu, preskrbi ubogih itd.).

Za časa reformacije so se polastili protestantovski knezi cerkvenih posestev v svojih deželah, ki so postala ali njih zasebna ali pa državna last. Tridentinski zbor je hotel zaščititi cerkveno imetje v katoliških deželah proti grabežljivim rokam pohlepnih mogotcev in je zagrozil za vsako kršitev cerkvene lastnine kazen izobčenja (sess. XXII. de ref. c. 11; sess. XXV. de ref. c. 20). Vestfalski mir je konečno postavil imovino, ki je ostala kat. cerkvi v Nemčiji, pod mednarodno garancijo.

Največ je izgubila cerkev na svojem imetju koncem 18. in začetkom 19. veka. Francoska revolucija je proglasila s posebnimi zakoni meseca aprila in novembra l. 1789. desetine in

[59] Prim. A. Poeschl, Bischofsgut u. mensa episcopalis I. 1908 str. 114 ss.; Werminghoff, Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im M. A.[2] str. 93.

vse cerkveno imetje, celo mašne ustanove, za narodno last in v bistvu je na Francoskem še dandanes tako. V Nemčiji pa so prenehale na podlagi glavnega sklepa državne deputacije (Reichsdeputationshauptschluss) z dne 25. februarja 1803 obstojati vse duhovske kneževine; a glede ostalih opatij in samostanov so smeli ukrepati deželni knezi po svoji volji ter jih ali obdržati ali odpraviti in njih imetje vporabiti za vzdrževanje bogočastja, šol in dobrodelnih zavodov. Samo stolnim cerkvam so morali odmeriti stalno dotacijo; župnijske nadarbine, šolski fondi in pobožne ustanove pa so sploh ostale nedotaknjene. Poznejša ustavna doba je zajamčila v različnih državah tudi cerkveno lastnino, odpravila pa je večinoma povsodi desetino.[60]

Danes je juristična osebnost cerkve in njenih zavodov presojati povsodi po zakonih države; samo kot pravne osebe morejo cerkve in cerkveni instituti pridobivati imovino in so pri tem na splošno vezani na predpise državljanskega prava. Posebni amortizacijski zakoni pa določajo, v kterih primerih je pridobitev odvisna od odobrenja državne oblasti.

Stara Avstrija ni poznala amortizacijskih zakonov, odkar je konkordat l. 1855. poprej obstoječe odpravil.

Naša nova država takih zakonov dosedaj ni vstvarila, ustava z dne 28. junija 1921 zajamčuje v čl. 37. lastnino v obče, za cerkveno imovino veljajo zgolj iste omejitve kakor za ono drugih fizičnih ali pravnih oseb.

Kjer je prišlo do ločitve cerkve od države, je to povsodi pomenilo za cerkev občutno izgubo na imetju, ki pa nikakor ni bila v vseh državah enaka (Stutz, Grundriss str. 395 sl.).

§ 160.

Davčna prostost cerkvene imovine.

Konstantin Veliki je oprostil cerkveno imovino vseh javnih davščin, njegovi nasledniki pa so to svoboščino omejili na munera sordida (t. s. dajatve živil dvoru, vojski, mestom, robote

---

[60] Bera, kjer še obstoja, ni ostanek stare desetine, ampak realno breme javnopravnega značaja, nastalo iz običajnih dajatev v bogoslužne svrhe. Prim. M. Lanović, Lukno u Hrvatskoj, Zagreb 1914.

in priprege v javne svrhe) in na izredne dajatve; redne davke je morala plačevati, dasi nerada, tudi cerkev. V frankovski državi so bila samo ona posestva davščine prosta, katerim je kralj podelil imuniteto, in od Ludvika Pobožnega naprej za vsako cerkev en mansus. Vse ostalo cerkveno imetje je bilo podvrženo vsem rednim davščinam, a imelo je preko teh še druge, ker so prvotna dona gratuita škofij in samostanov kralju postala obvezna, ker so vrh tega škofje in opatje stali pod dvorsko in vojno dolžnostjo in se je njih posestva še tudi na drugi način često samovoljno izkoriščalo.[61]

Cerkev je zahtevala od III. Lateranske sinode l. 1179. naprej popolno davčno prostost za svoja posestva, le v slučajih javne sile in stiske naj bi se naložile z dovoljenjem škofov odnosno papeža dajatve tudi na cerkveno imetje (c. 4, 7 X. III, 49, Liber sext. III, 23). Cesar Friderik II. je potem v istini oprostil cerkvena posestva vsakoršnih davščin (Authentica Item nulla za l. 2 Cod. I, 3), a posvetni mogotci se tega državnega zakona niso držali. Tridentinski zbor je zahtevo po davčni prostosti cerkve ponovil (sess. XXV. de ref. c. 20), a brez uspeha. Ravno v novejšem in najnovejšem času so države navadno preko škofov in papeža obdavčevale tudi cerkvena posestva.[62] Napram njim je Pij IX. v Syllabu štev. 30, 32 proglasil zanikanje davčne prostosti cerkve kot zmoto. V kodeksu prašanje davčne prostosti cerkvene imovine ni pokrenjeno. C. 121. govori zgolj o osebni imuniteti za klerike: Clerici omnes a servitio militari, a muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis immunes sunt.

Neke davčne ugodnosti pa vživa cerkveno imetje tudi še dandanes skoraj v vseh državah. Tako se od cerkvenih sejmišč (Kirchof) ter od grobišč ne plačuje zemljiškega davka, stanovanja škofov, župnikov in mendikantov so prosta davka na poslopja, lekarne usmiljenih bratov ne plačujejo pridobninskega davka itd. Na drugi strani pa morajo cerkve in cerkveni instituti kot pravne osebe plačevati pristojbinski nadomestek in prispevke k verskemu zakladu.

---

[61] N. pr. jus gistitii, hospitatio, das Recht des Einlagers. Waitz: Deutsche Verf. Gesch. 4, 11.

[62] Nektere države, tako Bavarska, Španska, Sardinija so pa prosile za dovoljenje rimsko stolico. Prim. Friedberg Lb. op. 15 str. 560.

§ 161.

Vrste cerkvenega imetja.

Dohodki, ki so se stekali v roke škofa, so se v rimski cerkvi delili na četiri dele, od kojih je bil prvi namenjen škofu, drugi klerikom, tretji ubogim, četrti pa za kritje izdatkov za zgradbe in za druge bogoslužne potrebščine (fabrica ecclesiae). V Španiji se je delilo na tri dele, v Franciji na različne načine.

Enotnost uprave cerkvenega imetja pa ni bila dolgo vzdržljiva. Na deželi so nastajale vedno bolj številne nove cerkve s posebnim duhovništvom, ki ga je škof pošiljal tja. Verniki so opremili te cerkve s posestvi, ki so ostala z njimi trajno združena. Mesto da nakazujejo klerikom dohodke iz svojega sedeža, so jim škofje prepuščali cerkvena posestva v obliki prekarij (precaria) v obdelovanje in porabo, prvotno seveda samo do preklica, pozneje stalno, ker jim posestev po sinodalnih sklepih niso smeli več brez tehtnih razlogov odvzeti. Ta razvoj je dejansko, dasi še ne idejno povzročil konec skupnosti vsega cerkvenega imetja v škofiji, kajti navzlic temu, da je smel škof razpolagati tudi z dohodki imetja posameznih cerkva v korist celote, vendar ni smel cerkvam vzeti posestev, ki so jih jim prepustili darovalci v namenu, da služijo v prvi vrsti za vzdrževanje tja dodeljenega duhovništva in drugim lokalnim potrebam. Navadno so cerkve na deželi iz lastnega nagiba pošiljale škofu v mesto po delilnih predpisih nanj odpadajoči del dohodkov.

Bistveno drugače je postalo še le za dobe Karolingov, ko je razvijajoče se fevdstvo zadobilo odločilen vpliv tudi na polju cerkvene imovine.

Fevdstvo je dokončno razbilo enotnost cerkvenega imetja v škofiji. Ne samo, da so Karolingi samovoljno svojim konjenikom podeljevali cerkvena posestva v fevd, tudi cerkveni knezi so hoteli in deloma tudi morali imeti svoje lastne vazale, na koje je fevdnim potom prešlo mnogo cerkvenega nepremičnega imetja.

Pod vplivom germanskega prava je postala večina vsaj nižjih cerkva zasebna last vlastelinov. Pa tudi lastniške cerkve (Eigenkirchen) so morale imeti od Ludovika Pobožnega dalje vsaj po en m a n s u s zemlje, ki je bil vseh davščin prost, da se je iz njega hranil in vzdrževal nastavljeni duhovnik. Imetje

posamezne cerkve, namenjeno za vzdrževanje duhovnikov, se je imenovalo pri vseh germanskih plemenih beneficium, tem bolj, ker je bilo pravno povsem podobno beneficijem vazalov in se je tudi na isti način podeljevalo. Položaj duhovnika napram vlastelinu je bil od položaja vazala samo po službenih dolžnostih različen.

Čisto podoben je bil razvoj cerkvenega imetja pri stolnicah in drugih škofu pripadajočih cerkvah. Ko je prenehalo od konca 9. stoletja naprej skupno življenje klerikov, se je imetje stolnice razdelilo med škofom in kapitljem. Kar je pripadlo škofu, se je imenovalo mensa episcopalis, ostalo je služilo interesom kapitlja in cerkvenih zavodov, v prvi vrsti pač za vzdrževanje kanonikov, ki so konečno poprej skupno imetje razdelili na toliko prebend, kolikor je štel kapitelj kanonikatov. Tudi te prebende so se podeljevale v obliki beneficijev.

Mensa episcopalis pa je pomenila samo oni del škofove imovine, ki je služil za kritje njegovih osebnih potrebščin. Državni fevdi ter ona posestva, ki so se dajala škofijskim vazalom v fevd, niso spadale pod ta pojem, ampak so se nazivala bona episcopalia. Tudi pri regularnih kapitljih in pri samostanih je bilo treba razločevati konventu in samostanskim zavodom pripadajočo imovino od one, s katero je razpolagal prelat ali opat, bona abbatialia, ter iz nje vzdrževal svoj dvor, svoje vazale ter zajemal sredstva za dvorske in vojne obveznosti napram cesarju. (Servitia.)

Pri kolegiatnih kapitljih je tam, kjer se ni ohranilo skupno življenje, nastopila konečno delitev konventnega imetja na prebende ravno tako kakor v stolnicah, fevdstvo je praznovalo tudi tukaj svojo zmago in je razsekalo poprej skupno kapiteljsko imetje na toliko delov, kolikor je bilo za časa delitve kapiteljskih mest. Vsak kanonikat je imel svojo posebno imovino kot beneficium. Beneficij je pomenil službo kakor tudi prejemke iz nje.

Klasično kanonsko pravo nam kaže v glavnem dvoje gran cerkvenega imetja, namreč bona beneficialia, nadarbinska dobra, in cerkvena dobra, fabrica ecclesiae. Te skupine obstojajo še danes, ker tudi novi zakonik ni na historično ustanovljenem nič izpremenil. Prejšnja bona episcopalia in abbatialia, ki so bila svoj čas

tvorila temelj za nastanek duhovnih kneževin, so izginila s knježevinami samimi. Svoječasna menzalna dobra škofov so danes istovetna z njihovim nadarbinskem imetjem.

Kot nadarbinska dobra nazivamo imetja, ki so s trajno ustanovljenimi posvetnimi cerkvenimi službami praviloma stalno zvezana ter za vzdrževanje cerkvenih uslužbencev namenjena. Nadarbinski dohodki prihajajo iz več različnih virov, iz nepremičnin in izvestnih pristojbin ali pa iz prispevkov iz javnih blagajn.

Cerkvene zadruge (redovi in kongregacije) imajo danes samo skupno imovino, ki služi vzdrževanju konventa s staršino vred.

Imovina cerkvá, bona ecclesiae, je namenjena vzdrževanju zgradb in svetega orodja.

Poleg teh gran obstojajo še raznovrstne in številne dobrodelne ustanove, piae causae, vsaka z večjim ali manjšim imetjem, ki služi dotični posebni svrhi, sirotišnice, orphanotrophia, vzgojevalnice, učni zavodi, bolnice, mašne ustanove itd.

§ 162.

Nadarbine in kongrua.

I. Z vsako službo morajo biti zvezani stalni službeni dohodki, ki prihajajo ali iz enega, ali pa iz več virov: službeno stanovanje, gospodarski donos zemljišč, obresti kapitalij, prejemki v denarju iz državnih blagajn, dajatve vernikov.

Ti službeni prejemki cerkvenega nameščenca tvorijo njegov beneficij. Beneficium pomeni danes pred vsem službene prejemke cerkvenega nameščenca sploh, pa tudi cerkveno službo kot tako, s ktero so ti prejemki stalno zvezani.

Prvotna dotacija cerkvenih uslužbencev je obstojala v nepremičninah. Še danes stoji cerkev na stališču, da naj obstoja beneficij v glavnem iz zemljišč ali rent. Prejemki morajo doseči gotovo višino, ki jo ima določiti ordinarij po krajevnih in časovnih razmerah. Najnižja, po pristojni oblasti določena višina službenih prejemkov se imenuje po terminologiji sholastikov portio congrua, sustentatio congrua, sedaj obče kongrua. Povod, da se je strogo predpisalo za vsako službo za-

dostne prejemke, so dale razne unije in inkorporacije beneficijev, izvršene v namenu, da pripade glavni del njih dohodkov drugim uslužbencem ali zavodom, in da se je organe, ki so vršili pri inkorporiranih cerkvah ali mesto nositelja uniranih beneficijev službe, stavilo na nedostojno nizke dohodke. Tudi kodeks rabi izraz congrua portio v c. 1423, kjer govori o unijah župnih cerkvá s stolno ali kolegiatno cerkvijo, dalje v c. 441, kjer priznava kapiteljskemu vikarju in ekonomu za dobo sedisvakance pravico na congrua retributio iz dohodkov škofijske nadarbine, in konečno v cc. 471 ss. in 475 ss., kjer se določa za vikarja na unirani cerkvi, za upravitelja upraznjene župnije in za pomočnike župnikov congrua fructuum portio, pars fructuum pro congrua sustentatione ali congrua remuneratio.

II. Kongrua v Sloveniji in Dalmaciji se imenujejo po državi določeni in zajamčeni najnižji prejemki dušnopastirskega duhovništva in stolnih kanonikov. Najprej se je višina dohodkov duhovništva fiksirala pod Jožefom II. ob priliki njegove velikopotezne regulacije samostanov in župnij. Za kaplane-kooperatorje je znašala 200 gld., za ekspozite 300 gld., za župnike na deželi 400 gld., v mestih 500—600 gld. Vračunali pa so jim v kongruo stipendije za ustanovljene maše, ki so se med župnije razdelile. Od druge polovice 19. stoletja, ko so po osvoboditvi kmetskih zemljišč izpod prejšnje gospostvene odvisnosti cerkvi šli v izgubo izdatni dohodki iz desetin, je postala nova ureditev kongrue vedno bolj nujna. Izvršila se je najprej l. 1885. s provizoričnim zakonom o kongrui in zakon z dne 19. septembra 1898 d. z. štev. 176. je dokončno uredil plače v dušnem pastirstvu nastavljenih duhovnikov. Za stolne kanonike in dignitarje v stolnih kapitljih vseh katoliških obredov se je bilo to zgodilo že nekoliko preje z zakonom z dne 7. januarja 1894 d. z. štev. 15. Kongrua za dušebrižnike je določena v obče v višini prejemkov državnih uradnikov XI.—VIII. čin. razreda, za kanonike odmerjena plača pa odgovarja oni drž. uradnikov VII. in VI. čin. razreda.

V svrho ugotovitve letnih dohodkov se morajo poslati potom ordinariata političnemu oblastvu II. instance posebne fasije nadarbinskih prejemkov. Po ugotovitvi čistih dohodkov se nakaže znesek, ki manjka do zakonito določene višine kongrue, iz verskega zaklada in izplača iz državne blagajne.

Omenjeni zakoni ter nadaljni zakon z dne 19. febr. 1902 d. z. št. 48 vsebujejo tudi določila o pokojninah za nadaljno službovanje nezmožnih duhovnikov, ki se istotako izplačujejo iz verskega zaklada. To je samo naravna posledica dejstva, da se pri nas večina duhovnikov ordinira na naslov verskega zaklada, ali kakor se je prej reklo, ex titulo mensae deželnega kneza, ki se je plačeval iz verskega zaklada. Z zakonom z dne 28. marca 1918 d. z. št. 115 se je kongrua primerno zvišala tako dušnim pastirjem kakor tudi stolnim kanonikom katoliških obredov, tako da dobivajo danes samostojni dušebrižniki 2000 do 2800 K, pomožni dušni pastirji 1200—1600 K letno. Administratorji župnij dobivajo plačo iz verskega zaklada, ki je različna po višini kongrue dotične nadarbine, ki pa ne presega 200 K mesečno. Pokojnina za dosluženе duhovnike je po službenih letih različno odmerjena in sicer za samostojne dušebrižnike 1000—2400 K in za pomožne duhovnike 600—1000 K letno. Kongrua se v 36. službenih letih 10 krat za 200 K letno poviša. Kongrua stolnih kanonikov znaša 3600—5200 K letno s pravico do poviškov letnih 400 K po vsakih v kapitlju dosluženih petih letih (zakon 24./II. 1907 d. z. štev. 55).

Kongrua kanonikov je od 1. maja 1922 prevedena na dinarske zneske. Na kongrui dušnopastirskega duhovništva pa se od prevrata sem ni nič izpremenilo. Župnikom in kaplanom v Sloveniji so se l. 1919 dovolile malenkostne draginjske doklade v znesku 450 do 500 K mesečno.

Z uredbo osrednje vlade, razglašeno v »Službenih Novinah« dne 31. januarja 1923 pod štev. 23, so bile draginjske doklade duhovništvu vseh konfesij, priznanih z ustavo, določene za različne pokrajine v različni višini. Za Slovenijo znaša doklada 12 Din, za senjsko-modruško škofijo, za bivšo krajiško področje zagrebške nadškofije ter za Bosno in Hercegovino 13.20 Din, za Dalmacijo, Srbijo, Staro Srbijo in Macedonijo 16 Din, za Črnogoro 20 Din, za vse ostalo aktivno duhovništvo 5 Din na dan. Pravica na draginjske doklade odpade za tiste, ki uživajo od svojega beneficija najmanj 32 oralov kulturnega zemljišča ali ki plačujejo od privatne imovine ali privatnih dohodkov na leto preko 300 Din neposrednega davka. Ako sta posestvo odn. davek manjša, toda ne pod 8 oralov odnosno 75 Din letno, ima dotični duhovnik samo pravico na razmeren del draginjske doklade (¾—¼).

V Bosni so plačani od države nadškof v Sarajevu, člani kapitlja, tajnik in vodja pisarne (kancelista) istotam, ter škofa v Mostaru in Banjaluki, vsak z dvema konsistorialnima svetnikoma, ki fungirata mesto kapitljev. Ves dušnopastirski kler je navezan na prostovoljne

darove župljanov v prirodninah pod imenom bir ali godišbina, ki se pa ne morejo vzporejati z biro v naših krajih, ker niso prisilno izterljivi. Iz državne blagajne dobiva dušnopastirsko duhovništvo v Bosni samo draginjske doklade v omenjenem iznosu.

Penzije so določene v Bosni samo za one funkcionarje, ki dobivajo plače iz državne blagajne.

Za Hrvatsko in Slavonijo kongrua ni enotno urejena.

1. Za Vojno krajino in za Varaždinsko županijo je določena z najvišjim odlokom od 8. junija 1871 br. 1942 odnosno 28. julija 1871 za župnike na 1000 K, za kaplane na 600 K. 2. Za provincialni del Senjsko-Modruške škofije z najvišjim odlokom od 23. januarja 1916 odnosno naredbo zem. vlade od 10. februarja 1916 br. 2996 za župnike na 1400 K, za kaplane na 800 K. 3. Za ostale provincialne župnike je še danes merodajna dvorska naredba od 10. maja 1787 br. 3478, s katero je bila določena kongrua za župnike na 300 gld. C. M. t. j. 630 K in za kaplane na 399 K. Kaplani pa imajo pri župnikih stan, hrano, drva in luč zastonj.

Za penzije dosluženih župnikov in kaplanov država v Hrvatski in Slavoniji ni poskrbela. Osnovalo pa je duhovništvo zagrebške nadškofije l. 1876. samo poseben sklad »fundus emeritorum et deficientium socerdotum archidioecesis Zagrebiensis«, po kojega statutu znaša najvišja penzija 200 K mesečno. Država pa plačuje penzionistom doklade za draginjo.[63]

Kongrua za dušnopastirski kler v Vojvodini, Medjimurju in Prekmurju je urejena v zak. člen. XIII. iz l. 1909 ter znaša za samostalne dušebrižnike 1600 K, za pomočnike 1000 K letno. Kongrua se je dopolnjevala pred prevratom iz verskega zaklada, v kojega so se bogati nadarbeniki (škofje) prostovoljno obvezali prispevati letno v celem vsoto 700.000 K. Vsi ordinariji za nam pripadle dele prejšnje Ogrske imajo svoje sedeže izven naše države, napram koji jih pač svoječasna obveza ne veže. Kongruo mora plačevati dušebrižnikom sedaj naša država iz svojih sredstev.[64]

§ 163.

Verski zaklad.

Verski zaklad nam predstavlja posebnost stare Avstrije, nastalo v dobi najbujnejšega državnega absolutizma nad cerkvijo, ki je znan obče pod imenom J o ž e f i n i z e m.

---

[63] Prim. L u k a T u r š i č, Zbirka najvažnejših crkvenih zakona i naredaba I, Križevci 1895 str. 73 ss.

[64] Prim. glede kongrue na Hrvatskem in Ogrskem M. L a n o v i ć, Kongrua, Katolički list Zagreb 1918 str. 438 ss. 450 ss. 476 ss. Glede kongrue za Slovenijo in Dalmacijo de lege lata in de lege ferende gl. K u š e j R. Verska anketa v Beogradu i njeni zaključci, Ljubljana 1922 str. 33—40.

Da se more vsa prašanja, ki se tičejo bistva, značaja in pravne narave verskega zaklada pravilno presojati, je treba poznati teorijo takratnih juristov glede cerkvene imovine in uprave, iz ktere izhajajo logično vse nadaljne posledice. Že Marija Terezija se je bavila z načrtom nove regulacije župnij in dušnega pastirstva sploh ter je nameravala seči po cerkvenem imetju, da krije stroške za nove župnije.

Jožef II. je načrt svoje matere v istini izvedel brez ozira na svarila iz Rima ter na osebno posredovanje Pija VII. na Dunaju na ta način, da je proglasil vso cerkveno imovino v državi kot enotno ustanovo, ki stoji pod upravo države ter ima tvoriti materialno podlago za kritje verskih potrebščin vseh katoliških državljanov. V patentu z dne 5. oktobra 1782 je rečeno, da so avstrijski vladarji vedno načeloma smatrali duhovsko in cerkveno imovino po njenem izvoru in njeni svrhi in tudi po pravem duhu cerkve kot patrimonij, ki je namenjen za božjo in cerkveno službo, za dušno pastirstvo in za uboge, da smejo duhovniki in cerkvene zadruge iz njega dobivati le toliko, kolikor potrebujejo za stanu primerno življenje, da je pa skrb o pravilni uporabi prebitka v zgoraj označeni glavni namen ena poglavitnih pravic in dolžnostij deželnega kneza kot najvišjega pokrovitelja cerkve in čuvarja nad njenimi zakoni.

Po pojmovanju jožefinskega sistema je tedaj smatrati cerkveno imetje za ustanovo, koje dohodki so izključljivo namenjeni verskim svrham, a ki so odvisni glede pravilne razdelitve in uporabe vseskozi od državne oblasti. Celotna imovina cerkve, ki se nahaja v mejah države, tvori po tej teoriji juridično le e n o veliko jedinico, ktere dohodki bi se morali praviloma stakati v eno edino blagajno, katera pa mora potem tudi skrbeti za kritje vseh bogočastnih potreb vštevši vzdrževalnino za duhovništvo. Vrsto in mero teh potrebščin in tudi višino prejemkov cerkvenih uslužbencev pa določa državna oblast. Njej je na prosto dano, hoče li upravo cerkvenega imetja vzeti popolnoma v svoje roke ali pa jo i nadalje prepustiti sedanjim organom pod obvezo, da dohodke, ki presegajo njih potrebe, odstopijo skupnemu zakladu.

Ta juridična konstrukcija jožefinizma gre celo preko imovinske skupnosti prvih stoletij krščanstva, ker stavi namesto škofijskih mej državne meje in na mesto škofa kot upravnika državno oblast. To zadnje dejstvo ob enem kaže, kaj je bil

smoter tej široko zasnovani teoriji. Država je hotela gmotna sredstva cerkve spraviti popolnoma pod svojo oblast, ona je avtoritativno odločala o potrebah bogočastja in o višini prejemkov duhovništva, segala je tedaj v področje deloma čisto cerkvenih zadev. Država je pa vzela na se tudi konsekvence tega stališča in je vstvarila iz imetja razpuščenih samostanov verski zaklad, iz katerega so se vzdrževali sekularizirani menihi, ki so zasedli večinoma na novo ustanovljene župnije in ekspoziture, kaplanije, deloma tudi učna mesta na šolskih zavodih. Skrbela je za dotacijo novih dušebrižniških mest ter za penzije starih in za službo nesposobnih cerkvenih nameščencev. Vzela je cerkvi mnogo gmotnih skrbij in se pri tem ni brigala za to, da je vse njeno početje v odkritem protislovju z najpriprostejšimi načeli zasebnega prava. Jožefinska država je tedaj, ko je segla po cerkveni lastnini, izvršila navadno konfiskacijo, ker se je spremenil pravni subjekt. Ta konfiskacija se razlikuje od pozneje v drugih državah izvedenih sekularizacij le po dejstvu, da je zaseženo cerkveno imetje tudi pod novim lastnikom ostalo namenjeno prvotnim, t. j. cerkvenim svrhnam. Zato je verski zaklad brez vsakega dvoma še danes smatrati za cerkvi namenjeno samostojno ustanovo, kajti država ni nikdar postala njegova lastnica, ker ga je samo upravljala v imenu cerkve kot njena pokroviteljica in čuvarica kánonov.

V pojožefinski dobi je naziranje, da pripada vse cerkveno imetje verskemu zakladu, kmalu izgubilo vsak praktični pomen. Nadarbinam in cerkvam ni od takrat nikdo več osporaval pravne osebnosti. Verski zaklad je tvorilo le še imetje razpuščenih samostanov, ki se je upravljalo ločeno po pokrajinah od državnih političnih oblastev.

Iz verskega zaklada so dobivale in še dobivajo pod Jožefom II. na novo ustanovljene škofije, župnije, kanonikati itd. odmerjene jim prejemke; iz njega se izplačujejo dopolnila na kongruo, kjer nadarbinski dohodki nje višine ne dosežejo; iz njega se vzdržujejo bogoslovni seminarji in podpirajo revni, a obče koristni redovi; iz njega se konečno nakazujejo pokojnine dosluženim ali za nadaljno službo nesposobnim duhovnikom.

Teh izdatkov pa že dolgo ni več mogoče kriti iz rednih dohodkov verskega zaklada, ki obstojajo iz gospodarskega donosa nepremičnin, iz interkalarijev vakantnih beneficijev ter iz verskozakladnega davka po določilih zakona z dne 7. maja

1874 d. z. štev. 51. ter izvršilnih naredb z dne 21. junija 1892 d. z. štev. 110, 11. februarja 1905, d. z. št. 22 in 16. okt. 1905 d. z. štev. 166; zato je verski zaklad že dolgo vrsto let navezan na izdatne dotacije iz državnih sredstev. Dasi na ta način večina naših duhovnikov dobiva plače iz državnih blagajn, se jih vendar ne more smatrati za državne nameščence, kajti juridično izvirajo njih prejemki iz sredstev cerkvene ustanove. Tako nudi verski zaklad velevažno gospodarsko in pravno vez med cerkvijo in državo.

§ 164.

Viri cerkvene imovine.

I. Pred vsem historičnega pomena so:

1. d e s e t i n e. Po vzorcu stare zaveze je postala desetina običajna tudi med kristjani, dasi v prvih stoletjih ni imela prisilnega značaja. L. 585. pa je sinoda v Macon-u vsakemu zagrozila s kaznijo izobčenja, ki cerkvi ne daje desetin. Karolinga Pipin in Karol Vel. sta pa l. 765. ter l. 779. zapovedala oddajo desetin celo z državnim zakonom in sicer najbrže radi tega, da ni bilo treba vrniti cerkvi obsežnih, konjenikom podeljenih, tedaj sekulariziranih posestev, po katerih je bil segel Pipin, da pridobi svoji armadi zadostno število oboroženih jezdecev proti Maurom. Dohodki iz desetine naj bi omogočili obnovo vsled omenjenih zaplemb zrušene cerkvene organizacije. Odškodnina za rop, izvršen po državni oblasti na cerkvenem imetju, se je na ta način prevalila na rame podložnikov. Običaj je bil pri germanskih narodih star. Pri nordijskih plemenih se je plačevala posebna colnina templjem ali njih lastnikom. Zapoved, da se mora povsodi odajati cerkvam desetina, je prišla posebno prav državnim cerkvam, t. j. tistim, ki so bile zgrajene na državnem zemljišču in so veljale vsled tega kot zasebna last kralja. Delitev cerkvenih dohodkov na štiri dele, ki se je udomačila tudi v frankovski državi, a je vsled fevdalizma prišla ob praktično veljavo, je bila za desetino naravnost predpisana. L. 818/19 se je pa priznala pravica pobirati desetine sploh vsem veleposestnikom za njihove lastniške cerkve. Bogati in prijetni dohodki iz desetin so naravnost pozivali na nove gradbe cerkva in na nove kolonizacije.

Od Karolingov naprej so desetine gotovo najvažnejša dajatev vernikov cerkvi. V navadi so bile različne vrste: a) osebne desetine, decimae personales, ki so se plačevale od pridobitka; b) decimae reales, stvarne desetine od pridelkov zemljišč, kakor polja, vinogradov. Stvarne desetine so bile zopet ali *a)* decimae praediales veteres, če so se nanašale na že zdavnaj obstoječa polja, ali pa *β)* decimae praediales novales, desetine od na novo kultivirane zemlje (Neubruchzehend), ali *γ)* decimae sanguinales, če so se tikale plodov živinoreje (mlade živine, jajc, sira, volne). Z ozirom na stan percipienta so se razlikovale konečno še decimae clericales in laicales. Žitne desetine so se oddajale ali po snopih (decimae mergitum) ali po vrečah (dec. saccariae). Desetine, ki so bile prvotno le osebni dolg posestnika zemljišča, so se konečno spremenile v realno breme. V vestfalskem miru so se desetine kat. cerkvi, v kolikor so takrat še obstojale, izrecno priznale in meddržavno zajamčile. V dobi francoske revolucije so na Francoskem in v ostalem kontinentu v ll. 1848—1849 desetine v zvezi z odkupom zemljišč skoraj popolnoma izginile. Kodeks jih omenja v c. 1502, kjer je rečeno, da veljajo zanje in za primicije partikularne določbe in običaji različnih pokrajin.

2. Primicije, prosti darovi (oblationes), kolekture. Primicije se nazivajo sosebno prvenci mladih domačih živalij (Erstlinge), ki so se od nekdaj cerkvi darovali, ne da bi bile te dajatve imele kak obvezen značaj.

Prosti darovi, oblationes, pa se imenujejo dajatve v denarju in drugih premičninah, ki jih verniki ob različnih prilikah več ali manj redno poklanjajo cerkvi, ki pa ostanejo navzlic dolgoletnemu običaju po svojem bistvu vedno prostovoljne.

Ti darovi so tudi danes še pomembni in praktični ter se pobirajo po vseh cerkvah ali redno (s pušico med božjo službo), ali ob posebnih prilikah (n. pr. na dan patrocinija, ko gredo verniki okrog oltarja in tam polože svoj obolus), ali pa so vernikom na razpolago posebne skrinjice v cerkvi za darove v nabožne svrhe. Glede uporabljanja teh darov so merodajni predpisi partikularnega prava.

Ako cerkev sama zbira darove, govorimo o kolekturah. Pobiranje v cerkvi se smatra za notranjo cerkveno za-

devo, pobiranje zunaj cerkve je dopustno samo z odobrenjem političnih oblastev. Seveda smejo v vsakem slučaju pobirati za cerkev le pristojni cerkveni organi ali pa njih pooblaščenci.

K o l e k t u r e obveznega značaja so naše bire (na Hrvatskem lukno, bir), ki so se ravno za časa vojske in v povojnem času izkazale za upravičence kot pravi blagoslov. Gotovo pa so te dajatve v nasprotju s sedanjim gospodarskim sistemom in bi kazalo, da se jih povsod polagoma odpravi, seveda na način, ki je za obe stranki pravičen. Prejšnji, v tem predmetu izdani deželni zakoni (Kranjski z dne 25. jan. 1896 dež. zak. štev. 8) so radi tam določene odkupne cene sedaj neuporabni.

3. Š t o l n i n a je oblastveno določena pristojbina, ki se plača za opravljanje izvestnih duhovskih funkcij, pri kterih se štola rabi. Ne sme se je smatrati kot plačilo za dotičino funkcijo, kajti to bi pomenilo simonijo, ampak kot nekak prispevek k vzdrževanju duhovništva, ki se plača ob določenih prilikah in sicer sedaj v naših krajih samo za poročne oklice, za poroko in za pogreb. Štolnino za krst je že Jožef II. odpravil. Štolnina kot obvezna pristojbina je germanskopravnega izvora; dajatve po so bile običajne že poprej ter jih pozna tudi vztočna cerkev kot epitrahilske pristojbine. Obvezne so postale te dajatve najprej pri lastniških župnih cerkvah, kjer jih je cerkveni gospod pobiral sebi v korist. Njih obvezni značaj je sedaj priznan tudi v kodeksu c. c. 1097 § 3, 1236. Višino določi škof s pristankom kapitlja. Plačila oproščeni so samo ubogi. c. c. 1234, 1235.

V Sloveniji in Dalmaciji sme obstoječe štolninske rede spremeniti samo politično oblastvo druge instance po zaslišanju škofov. Pravica ubogih oprošča plačila. Nikdar se ne sme zahtevati plačilo v naprej, razun v primerih, da hoče imeti stranka slovesnejši obred, kakor odgovarja najnižji tarifni postavki. Kršitve štolninske tarife se oblastveno kaznujejo.

Štolnina se v Sloveniji in Dalmaciji v gotovem pavšalnem znesku vračunava v kongruo.

4. D r u g e t a k s e , p r i s t o j b i n e t e r d a j a t v e p a p e ž u i n š k o f o m.

Papežu se je plačeval Petrov novčič (denarius S. Petri) v Britaniji, Skandinaviji, na Poljskem in na Ogrskem od vsake hiše. Drugod tega davka niso poznali. Gotove letne zneske so plačevali papežu samostani, ki so se bili podali v njegovo varstvo ter knezi, ki so stali v fevdni odvisnosti do njega.

Različne pristojbine so pobirali papeži pri oddaji cerkvenih beneficijev: od nadškofov takse za podelitev palija; od škofov in opatov, ki so bili imenovani v konsistoriju, servicije, obstoječe iz ene tretjine dohodkov prvega leta in sicer servitia communia za papeža in kardinale, servitia minuta za pisarniško osobje; od nižjih cerkvenih dostojanstvenikov, imenovanih po papežu, toda ne v konsistoriju, anate, (annatae bonificianae) obstoječe iz prvoletnih (fructus primi anni) ali polletnih (fructus medii temporis) dohodkov beneficija; quindennia, nadomestek za anate, ki je bil plačljiv vsakih 15 let od nadarbin, ki vsled unije z duhovskimi korporacijami niso postale nikoli vakantne.

Takse za podelitev palija ter servicije ali anate za v konsistoriju podeljene beneficije obstojajo še danes, dasi jih kodeks ne omenja. Petrov novčič pa je sedaj samo prostovoljen dar.

V ostalem pridejo v poštev takse za dispenze ter pisarniške pristojbine. Za dispenze se od imovitih strank brez dovoljenja rimske stolice ne sme zahtevati drugega kakor zmerno pristojbino v kritje pisarniških troškov in je vsak temu predpisu nasprotujoči običaj odpravljen (c. 1056). Za odpravke listin velja isto načelo (c. 723 št. 5). Plačuje pa se pri nas tudi državna pristojbina v kolekih.

Značaj davkov, plačljivih ob posebnih prilikah, so imele v srednjem veku različne dajatve škofu ali naddiakonom povodom vizitacij, sodnega zasedanja (synodus, Sendgericht) ali zborovanja diecezanske sinode. V prvem primeru je prišla v poštev pred vsem preskrba v prirodninah (procuratio canonica, servitium, comestio, nemški Sendhafer ali tudi Sendschilling), ki je šla na stroške župljanov, pri kterih se je škof ali arhidiakon službeno mudil, v drugem so morale cerkve v škofiji plačati škofu takozvani synodaticum ali cathedraticum. Razun tega je smel škof ob dani potrebi naložiti svojemu kleru še poseben subsidium charitativum, ki je dobil navzlic svojemu imenu in prvotni radovoljnosti konečno značaj davka.

II. Sedanje pravo pozna kot redne dajatve škofu 1. cathedraticum, 2. tributum pro seminario.

1. Cathedraticum se imenuje dajatev, ki jo morajo plačati letno škofu vse njegovi jurisdikciji podvržene cerkve,

nadarbine ter bratovščine laikov. Nje višina se ravna ali po starih običajih ali pa se določi na provincialni sinodi ali na shodu škofov, kojih sklepi pa so podvrženi odobrenju papeža. c. c. 1504, 1507.

2. Tributum pro seminario ima služiti zgraditvi in vzdrževanju škofijskega bogoslovnega seminarja. Ta davek zadene brez ozira na morebitne dosedanje, na običajnem pravu temelječe izjeme v bodoče škofovo menzo, vse nadarbine, tudi redovniške in patronatne, župnije in quasiparoeciae, vse kanonično ustanovljene sodalitete (pobožna udruženja) in cerkvene fábrike, ako imajo lastne dohodke, vse samostane, tudi eksemptne, ako se ne vzdržujejo zgolj iz milodarov in ako se ne nahaja v njih cerkveni študijski zavod .Ta davek mora biti za vse obvezance v enakih procentih od čistih dohodkov odmerjen, ne sme pa obsegati več kakor 5% vseh davčni dolžnosti podvrženih prejemkov. c. 1356. Dnevne distribucije se v prejemke ne vštejejo. Če obstojajo dohodki samo iz darov vernikov, se odbije od skupne letne svote ena tretjina. c. 1356.

3. Izredni davek sme škof naložiti vsem nadarbenikom, kadar to zahtevajo posebno nujne potrebe v škofiji (speciali dioecesis necessitate impellente). Vse podrobnosti so prepuščene škofovemu modremu prevdarku. Zakon veleva samo, da bodi ta izredna davščina zmerna (moderatam exactionem. c. 1505).

III. Gradbena dolžnost in konkurenčni prispevki. V prvi vrsti služijo v kritje stroškov za popravila na poslopjih in za notranjo opravo cerkvena fabrika ali pa posebni v to svrho obstoječi fondi ali nabrani zneski. Od nekdaj se je v cerkvi varovalo načelo, da imajo prispevati tudi patroni in vsi tisti, ki imajo od cerkvene imovine ali cerkvenih dohodkov kako korist. (Lastniki sekulariziranih posestev ali lastniki desetin). V obče pa so bili predpisi krajevno zelo različni.

Naša dosedanja (avstrijska) zakonodaja stoji na stališču, da se mora razpisati za pokritje župnijskih potrebščin, ako ni drugih v to svrho namenjenih sredstev, posebna doklada na župljane (§ 36 zak. z dne 7. maja 1874 d. z. štev. 50). Ta doklada zadene po § 1. zak. z dne 31. decembra 1894 d. z. št. 7 iz leta 1895. tudi katolike istega obreda, ki stanujejo izven župnije, ter pravne osebe, družbe in zadruge, kterih delokrog ni po pravilih izključno ali pretežno posvečen namenom druge

konfesije, vse pod pogojem, da posedujejo te osebe v župnem okolišu nepremičnino, za ktero je predpisan zemljiški ali hišni davek ali da imajo ondi obrat ali podjetje, od kterega plačujejo dohodninski ali pridobninski davek. Podrobnosti o cerkvenih gradbenih bremenih pa so urejene v pokrajinskih zakonih, tako za Koroško z zakoni z dne 28. maja 1863 dež. zak. štev. 6 iz l. 1864. ter z dne 27. julija 1864 dež. zak. štev. 16, za Kranjsko z zakoni z dne 20. julija 1863 dež. zak. štev. 12 ter z dne 20. marca 1890 dež. zak. štev. 7, za Štajersko z zakoni z dne 28. aprila 1864 dež. zak. štev. 7 ter z zakonom brez datuma iz l. 1866. dež. zak. štev. 11. Vsi ti zakoni se nanašajo na gradbo župnih cerkva in nadarbinskih poslopij ter na nabavo cerkvenih paramentov in druge oprave in posodja. V prvi vrsti zadene ta dolžnost onega, ki je na podlagi kake ustanove, pogodbe ali drugega pravnega naslova zavezan te stroške nositi. Kolikor pa taka obveznost ni podana, so uporabiti prosti dohodki dotičnega božjega hrama in njemu pripadajočih podružnic, tudi se sme pod zakonitimi pogoji v to svrho prodati del cerkvenega imetja, ako ostanek še zadostuje za kritje tekočih potreb.

Popravila na župnijskih in gospodarskih poslopjih, ki jih povzroče nadarbenik ali njegovi ljudje, mora trpeti župnik sam.

Ravno tako mora župnik kriti manjše izdatke in s trajno redno uporabo zvezana navadna popravila (n. pr. pri pečeh, vratih, ključavnicah, šipah na oknih, deskah ali opekah na strehi) iz svojega, ker je zavezan ohraniti vse v dobrem stanju (conservare sarta tecta). Za druge večje gradbene izdatke pa morajo nadarbeniki prispevati percentualno, ako presegajo njih letni dohodki iz nadarbine 1000 K oziroma zakonito določeno kongruo. Prispevki se stopnjujejo po višini letnih dohodkov od ene desetine do polovice gradbenih stroškov.

Kar ostane na ta način še nepokritega, mora plačati do ene tretjine, na Kranjskem ene petine, eventualni patron in sicer pri stvarnem patronatu ne glede na to, ali je upravičen do prezentacije ali ne.

Ostali del pa se naloži župljanom v plačilo v obliki doklad na neposredne davke. Ako spada pod dotično župnijo več političnih občin, se sestavi iz vseh občinskih zastopov izvoljeni cerkveni konkurenčni odbor, kojega naloga je skrbeti za to, da

se gradbeni stroški po višini neposrednih davkov, ki jih plačujejo župljani različnih občin, pravilno razdele in predpišejo v plačilo. Ti konkurenčni prispevki vživajo iste privilegije kakor druge javne davščine.

Za Dalmacijo veljajo deloma predpisi kanonskega prava in sicer glede gradbenih stroškov za cerkve in župnišča, kakor izrecno povdarja dvorni kancelarijski dekret dalm. gubernije z dne 28. avgusta 1844 štev. 24.585, deloma pa, in to glede uprave cerkvene fabrike, po francoskem generalnem guberniju v Ljubljani z dekretom z dne 11. avgusta 1812 za Dalmacijo uvedeni francoski zakon o cerkvenem reglementu z dne 30. decembra 1809, ki je bil 9. marca 1819 v zbirki dalmatinskih pokrajinskih zakonov na novo razglašen. (Ponatisnjen v Manz-ovi zbirki 26/II.[3] str. 397 ss.)

Za Hrvatsko in Slavonijo obstojajo glede gradbene dolžnosti posebni, na stoletnih običajih sloneči predpisi, po kterih padejo stroški za zgradbo župnih cerkva v prvi vrsti na cerkve same, ako je njihova imovina tolika, da zadostuje ostanek i nadalje za kritje vsakdanjih potreb. Ako cerkev nima nikake ali nima dovoljne imovine, pade breme nujne novogradbe ali popravila povsem ali v nekritem delu na patrona, toda župljani morajo dati na razpolago vse ročne in vožne težake.

Manjša popravila na župnih dvorih zadenejo župnika samega, večja popravila pa samo one župnike, ki imajo po popisu dohodkov iz l. 1802. (conscriptio proventuum) iz nepremičnin več kakor 1000 K letnih dohodkov. Ako letni dohodki te vsote ne dosežejo, trpi vse stroške večjih popravil patron.

Troške za nujne nove gradbe dvorov ima v vseh slučajih trpeti patron; vrh tega mora za dobo gradbenih del preskrbeti župniku drugod dostojno stanovanje. Župljani pa morajo dati tudi v tem primeru vse ročne in vožne težake.

Popravila in novogradbe župnijskih gospodarskih poslopij gredo na račun župnikov, ako imajo po popisu iz l. 1802. več kakor 1000 K letnih dohodkov. Ako dohodki te višine ne dosežejo, zadene breme graditi in popravljati gospodarska poslopja v obče župnika skupno z župljani.

V bivšem krajiškem področju, kjer je bil patron vseh cerkva ap. ogrski kralj, gradbena dolžnost patrona ni obstojala,

temveč so morali mesto njega troške novogradb in popravil nositi župljani in ako so bili siromašni, so se dovolile podpore iz deželnih sredstev.[65]

Za Bosno in Hercegovino so merodajna tudi v tem oziru določila kanonskega prava.

Po kodeksu je gradbena dolžnost za stolnice in župne cerkve urejena v c. 1186 na ta način, da so v prvi vrsti merodajni stari običaji in posebne pogodbe ter predpisi državnih zakonov, kjer takih ni, se ima a) pri stolnici uporabiti najprej oni del cerkvene fabrike, ki ni neobhodno potreben za vzdrževanje bogoslužja in kritje upravnih stroškov. V drugi vrsti morajo prispevati škof in kanoniki vsak po višini svojih dohodkov po odbitju zneska, ki je potreben za njihovo stanu primerno vzdrževanje (ad honestam sustentationem). V tretji vrsti pade dolžnost na škofljane, katere pa naj ordinarij samo opominja na njih dolžnost, a nikakor ne tirja od njih prispevkov z nasilnimi sredstvi. b) Pri župnih cerkvah pride najprej v poštev cerkvena fábrika, za njo patron, nato vsi, ki dobivajo kake prejemke iz cerkvenega imetja po razmerju, ki ga določi škof, konečno župljani, kojih prispevki pa ne smejo biti izsiljeni. Ista načela naj se primerno uporabijo tudi pri ostalih cerkvah.

Kakor za cerkve, je urejena gradbena obveznost za nadarbinska poslopja c. 1477 § 2; izjemo tvori le škofov dom, ki se naj vzdržuje in popravlja iz škofove menze. c. 1483. Isti obvezanci, kakor za popravo in gradbene stroške pridejo konečno tudi za nabavo nujno potrebne oprave in posodja v poštev. c. 1297. V korist revnim cerkvam sme škof naložiti na štipendije za tam opravljene maše v svrho nabave mašne opreme primerne prispevke. c. 1303 § 2.

§ 165.

Lastnik cerkvenega imetja.

Do najnovejšega časa je bilo v cerkvenopravni teoriji sporno, kdo je lastnik cerkvene imovine. Z ene strani se je povdarjalo, da je vse, kar pripada cerkvi, božja last in da cerkveni predstojniki le kot božji namestniki razpolagajo s sred-

[65] Prim. Dr. Milan Novak, Propisi o cerkvenoj gradjevnoj dužnosti u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1908 sosebno str. 131—137.

stvi cerkve. To mnenje je seveda pravno ravno tako nevzdržljivo kakor naziranje, da pripada lastninska pravica katoliški cerkvi kot taki. Historično je cerkveno imetje nastajalo in raslo vsled podaritev, ki so pa vedno veljale samo posameznim cerkvam, ne pa katoliški cerkvi kot celoti, koja niti v rimskem niti v prejšnjem kanonskem pravu ni bila priznana kot juristična oseba. Pogodbe med različnimi cerkvami in samostani, ki so se v vseh krajih prav pogosto sklepale, bi bile nemogoče, ako je lastnik pogodbenih predmetov povsodi isti.

Radi popolnosti naj bodo omenjene še teorije, po katerih je cerkvena imovina last papeža ali last ubogih. Papež kot tak ni bil v kanonskem pravu nikdar kot lastnik priznan in tudi danes ni, ubogi pa sploh ne tvorijo nikake korporacije in že iz tega vzroka ne morejo biti lastniki. Vsa navedena naziranja zamenjajo pomen in glavne svrhe cerkvene imovine z vprašanjem, kdo je njen lastnik. To prašanje se pa za vse čase in kraje sploh enotno rešiti ne da. V rimski dobi so veljale od 4. stoletja dalje najprej škofijske cerkve, pozneje tudi druge cerkve kot samostojne juristične osebe z lastnim imetjem. Toda že v rimskem cesarstvu so se nahajale tudi cerkve, ki so bile last zavodov, samostanov ali tudi privatnikov in njih imetje je bilo potemtakem last dotične juristične ali fizične osebe.

Na zapadu so pod vplivom germanskega prava v dobi od 9.—11. stoletja skoraj vse cerkve in cerkveni zavodi izgubili svojo imovinskopravno samostojnost ter so prišli v odvisnost svojega gospoda, ponajveč posvetnega vlastelina, ki je postal lastnik njihovega imetja in s tem upravičen do prejemkov iz cerkvene službe, ki jo je podeljeval v obliki beneficija vsakokratnemu nameščencu. Zato so pripadli dohodki cerkvenega beneficija za časa sedisvakance cerkvenemu gospodu, dokler ni beneficija na novo podelil drugemu kleriku (jus regaliae).

To naziranje je bilo v srednjem veku do investiturnega boja splošno in se da razlagati iz dejstva, da je bil germanskemu pravu pojem juristične osebe nepoznat. Za vsak imovinski predmet se je morala najti in se je v istini našla kaka fizična oseba kot lastnik. Cerkve, ki niso stale pod oblastjo laikov, so smatrali kot zasebno lastnino škofa, samostansko imetje kot last prelata itd.

Še le investiturni boj in sholastično kanonsko pravo sta prinesla konečno v tem prašanju preokret v smislu stališča

rimskega prava. Kanonisti so z uspehom zastopali juristično osebnost cerkvenih zavodov, beneficijev in korporacij. Toda vsled posebnih političnih razmer v Nemčiji niso mogli doseči, da bi se bilo priznalo vse z državnimi cerkvami zvezano imetje kot cerkvena last, temveč so veljale do razpada starega rimskonemškega cesarstva vse takozvane regalije za last države. Juristično samostojnost pa je vživala škofova menza in polagoma so jo dobili v več ali manj polnem obsegu tudi vsi ostali cerkveni beneficiji.

Danes tudi države ne osporavajo cerkvi pravice, da konstituira samostojno juristične osebe. Nadarbine, cerkve, zavodi, korporacije imajo svojo lastno imovino in pravno bitnost. S tem je rečeno, da o kaki vrhovni lastninski pravici vesoljne cerkve ali rimske stolice nad cerkvenim imetjem ne more biti govora. Katoliška cerkev tvori sicer po kanonskem pravu (cc. 100, 1495) tudi juristično osebnost z lastno imovino (c. 1497), ni pa lastnica vsega cerkvenega imetja v obče, zato je izključeno, da bi se dohodki iz cerkvene imovine mogli razdeljevati med posamezne cerkvene uslužbence, zavode in korporacije tako, da bi se iz obilice ene skupine kril primanjkljaj druge. Lastnica cerkvene imovine je ona juristična oseba, ki je to imovino zakonito pridobila. c. 1499 § 2. Kot pravne osebe pridejo v poštev: cerkveni beneficiji (beneficium eccles. est ens juridicum c. 1409), cerkvene zadruge in njih deli, province in posamezni samostani izvzemši beraške redove, pa tudi udruženja laikov v nabožne svrhe in različni zavodi, kolikor niso last drugih pravnih oseb. Ustanove v ožjem smislu pa se smatrajo za del imovine one pravne osebe, kateri so namenjene (glavnice za maše, večno luč itd.) c. 1544.

Naša civilna zakonodaja se glede lastninske pravice na cerkveni imovini strinja s stališčem kanonskega prava. Vsak cerkveni institut je kot samostojna pravna oseba lastnik njemu pripadajočega imetja. To velja celo za konvente mendikantov, ki po svojih pravilih in po kanonskem pravu nimajo imovinske sposobnosti in katerih nepremičnine se smatrajo za last rimske stolice. c. 582 štev. 2.

Župnih občin kat. cerkveno pravo ne pozna. Avstrijski zakon z dne 7. maja 1874. d. z. štev. 50 jih pač predvideva, a vstvarile se niso. Zato za kat. cerkev prašanje, ali niso župne občine lastnice cerkvenega imetja, v naši državi dosedaj sploh

ne more obstojati. Župljani vsled tega nimajo zakonite pravice zahtevati nadzorstvo nad upravo cerkvene imovine, ampak vrše to nadzorstvo škofje in v zadnji instanci papež. Cerkveni ključarji so le po župniku izvoljeni zaupniki za sopodpis cerkvenih računov. Pravoslavni kristjani in protestanti pa imajo lastne cerkvene občine in posebne organe za upravo cerkvenega imetja. Zato je tam prašanje, kedo je lastnik cerkvene imovine, rešiti v prilog občin. Na enakem stališču stoje države, ki so izvedle sistem ločitve od cerkve. Zanje so verniki, ki se priznavajo k isti župni cerkvi, udruženja v bogočastne svrhe.

II. Poglavje.

Uprava cerkvene imovine.

§ 166.

Odsvajanje cerkvenega imetja.

Kar služi cerkvenim namenom, se smatra za posvečeno in trajno bogoslužju odkazano. Zato je naravno, da nahajamo v zakonodaji rimskih cesarjev, cerkvenih sinod ter v papežkih dekretalah od 5. stoletja naprej stroge prepovedi glede samovoljnega odsvajanja cerkvenega imetja. Tudi klasično kanonsko pravo je prevzelo to naziranje ter je pojem odsvojitve cerkvenega imetja bistveno razširilo, tako da je prepoved zadela poleg prodaje, zamenjave in podaritve še vsa druga pravna opravila, s katerimi se cerkvena dobra obremenjujejo ali zmanjšujejo, namreč podelitev v fevd, oddajo v dedni zakup, obremenitev s služnostjo ali z zastavno pravico (hipoteko).

Neodsvojljivi predmeti so pred vsem nepremičnine, pa tudi vse porabne pravice cerkve, sveto posodje in konečno vsi predmeti visoke denarne in umetniške vrednosti.

Vendar pa je poznalo klasično kanonsko pravo tudi izjeme od pravila neodsvojljivosti, ako so bili podani tehtni razlogi in so se pri odsvojitvi varovale predpisane solenitete. Kot justae causae so veljale urgens necessitas, nujna potreba, ki se ji drugače ne more zadostiti, evidens utilitas, očividna korist, ki se nudi cerkvi, christiana caritas, dobra dela v korist trpečim bližnjim, n. pr. v slučaju lakote za nakup hrane, ali za odkup sužnjev. Prepoved pa se je nana-

šala pred vsem na menzalna dobra; res alienari solitae, to so cerkveni fevdi in dedna zakupna dobra, so se smela, kadar je pravica vživalca ugasla, na isti način vnovič oddati.

Kot solenitete, pod kojimi je bila odsvojitev dovoljena in mogoča, pa so prišle v poštev: ugotovitev justae causae alienationis po pristojnem cerkvenem organu, zaslišanje vseh prizadetih oseb (kapitlja, konventa, patrona, župnika), dovoljenje cesarja in včasih deželnih stanov, konečno pa pristanek škofa, ki je izdal poseben decretum de alienando. Papež Paul II. pa je z bulo »Ambitiosae« z dne 1. marca 1468. predpisal, da je potrebna za odsvajanje cerkvenih nepremičnin in premičnin večje vrednosti privolitev papeža. Kdor je postopal brez papeževega dovoljenja, ga je zadela kazen izobčenja (excommunicatio latae sententiae nemini reservata).

Države, po kojih ustroju spada bogočastje med javne zadeve, so interesirane tudi s svojega stališča, da se cerkveno imetje svojemu namenu ne odtegne ter so prepoved odsvajanja sankcionirale tudi z lastnimi zakoni. Da so taki predpisi na mestu, sledi iz dejstva, da je deležna cerkvena imovina kakor ona nedoletnikov in varovancev posebne zaščite zakonov. V Sloveniji in Dalmaciji je potrebna za vsako odsvojitev v vrednosti nad 200 K po § 51 zakona 7. V. 1874 in ministerialne naredbe z dne 20. junija 1860. d. z. štev. 162, dalje za obremenitev preko 2000 K, za oddajo v zakup preko dobe treh let ali če se plača zakupnina v naprej za dalje kakor eno leto, dovoljenje državne oblasti. V prošnji za odobrenje je izkazati pristanek ordinarija. Avstrijski škofje so dobivali redno papeževe fakultete za dovoljenje odsvojitev do vrednosti 16.000 K in obremenitev do 24.000 K ter za oddajo v zakup za dobo 15 let. Za posamezne kraje in nujne primere so šla pooblastila še preko te meje.[66]

Vsled predpisov novega cerkvenega zakonika so postala ta pooblastila skoraj brezpredmetna.

Za odsvojitev v obče so merodajna določila civilnega prava, zato se naj vse pogodbe, tičoče se cerkvene imovine, ravnajo po njih.

---

[66] V Hrvatski in Slavoniji je potrebno za odsvojitve do vrednosti 10.000 Din. dovoljenje zem. vlade, preko te meje dovoljenje ministrstva za vere.

Posebej pa je za veljavnost vsake odsvojitve potrebno: 1. pismena cenitev predmeta po izvedencih; 2. tehten razlog (iusta causa) in sicer: urgens necessitas, nujna potreba, evidens ecclesiae utilitas, očita korist, pietas, oziri na vzvišeni namen, kteremu je predmet služil; 3. dovoljenje zakonitega predstojnika, brez kojega je odsvojitev ničeva. c. 1530.

Odsvojitev za nižjo kakor za cenilno vrednost je neveljavna; vsaka odsvojitev se naj izvrši na javni dražbi ali vsaj po zadostnem poprejšnjem razglašenju in je predmet prepustiti tistemu, ki je ponudil več. Skupiček se mora plodonosno naložiti. c. 1531.

Zakoniti predstojnik v smislu c. 1530. je a) ap. stolica, ako gre: 1. za dragocenosti (res pretiosae); 2. za predmete v vrednosti nad tridesettisoč lir ali frankov; b) krajevni ordinarij po zaslišanju upravnega sveta in pristanku prizadetih (eorum consensu, quorum interest) pri predmetih v vrednosti do 1000 lir ali frankov; c) pri predmetih v vrednosti nad 1000 in pod 30.000 lir ali frankov krajevni ordinarij s pristankom kapitlja, upravnega sveta in prizadetih. Pri deljivih predmetih se morajo v prošnji navesti že odprodani deli, drugače dovoljenje ne velja. c. 1532.

Te solenitete veljajo za odsvojitve v pravem smislu, pa tudi za vse pogodbe, s kterimi je zvezano prikrajšanje cerkvenih pravic. c. 1533.

Mali in običajni darovi, sosebno v svrho remuneracij ali iz krščanske ljubezni, pa so cerkvenim predstojnikom iz cerkvenih sredstev brez vseh formalnostij dovoljeni. c. 1535.

Ako se najame na predmete cerkvene imovine dolg in se ta dolg zavaruje z zastavno pravico, mora poklicani cerkveni predstojnik, predno da svoje dovoljenje, zaslišati vse prizadete in skrbeti zato, da se dolg čim preje vrne in sicer v letnih obrokih, ki se naj naprej določijo. c. 1538. Vrednostni papirji, ki se glase na imetnika, se smejo zamenjati proti bolj ali enako sigurnim in plodonosnim, ako se to ne zgodi iz spekulativnih namenov in ako v to privolijo ordinarij, škofijski upravni svet in vsi prizadeti. c. 1539 § 2.

Z a k u p cerkvenih posestev se mora izvršiti potom javne dražbe pod natančno navedbo pogojev, ki naj jamčijo za vestno ravnanje zakupnika. Veljavnost plačila zakupnine za več nego

pol leta naprej je odvisna od odobrenja ordinarija. Za nakup, kojega vrednost presega 30.000 frankov in ki je sklenjen za daljšo dobo od devetih let, je potreben pristanek ap. stolice. Zakup s krajšo dobo in v vrednosti nad 30.000 frankov dovoli ordinarij s pristankom kapitlja, upravnega sveta in prizadetih. Isti predpis velja za zakup v vrednosti med 1000 in 30.000 fr. toda za daljšo nego 9letno dobo. Pri zakupih s krajšo dobo in vrednostjo med 1000 in 30.000 frankov ter pri zakupih z dobo nad 9 let in vrednostjo do 1000 frankov daje dovoljenje ordinarij s pristankom prizadetih in po zaslišanju upravnega sveta. Zakupe v vrednosti do 1000 frankov in za dobo do 9 let smejo sklepati zakoniti upravitelji cerkvene imovine, zavezani pa so obvestiti ordinarija. c. 1541. Za dedni zakup (emphytheusis) se nahajajo v c. 1542. posebna določila.

Dopustna so posojila iz cerkvenih sredstev bodisi v denarju bodisi v drugih nadomestljivih rečeh, ne da bi bil izključen primeren delež na legalnem dobičku. Stara prepoved kanonskega prava, jemati obresti, ne obstoja več. c. 1543.

Glede zastaranja in priposestvovanja (praescriptio) priznava cerkev za svojo imovino v obče predpise civilne zakonodaje ter postavlja le sledeče posebne določbe: Zastaranju in priposestvovanju niso podvržene: 1. pravice, ki temelje na božjem pravu ali se pridobe samo s papeževim privilegijem; 2. jura spiritualia v korist laikom, ki so za njih pridobitev nesposobni (incapaces); 3. določene in nedvomljive meje (fines certi et indubii) cerkvenih okrožij (župnij, škofij, pokrajin); 4. mašne štipendije in njihova bremena; 5. cerkvene nadarbine brez pravnega naslova; 6. pravica do vizitacij in do pokorščine v tem smislu, da bi se podložniki oprostili vsakega predstojnika; 7. plačilo katedratika. c. 1509.

Res sacrae, ki so lastnina zasebnikov, se morejo priposestvovati po drugi osebi, one pa, ki so last cerkvene pravne osebe, samo po drugi enaki osebnosti. c. 1510. Glede nepremičnin, dragocenih premičnin (res mobiles pretiosae), pravic in tožbá traja doba zastaranja za rimsko stolico 100 let, za druge cerkvene pravne osebe 30 let. c. 1511.

Za priposestvovanje je potrebna bona fides ne samo ob začetku, ampak skozi celo dobo posesti. c. 1512.

§ 167.

Upravni organi.

Za dobe, ko je imela škofova cerkev lastninsko pravico nad vso cerkveno imovino v škofiji, je vodil upravo najprej škof s pomočjo diakonov. Ko se je bila cerkvena imovina pomnožila in so tudi škofovi uradni posli vedno bolj naraščali, je moral upravo cerkvene imovine prepustiti čim v večjem obsegu drugim organom in kalcedonski cerkveni zbor je l. 451. splošno predpisal, da naj škof izmed svojih klerikov imenuje posebnega ekonoma, ki bo vodil pod njegovim nadzorstvom upravo cerkvenega imetja. Po razpadu enotnosti škofijske imovine je nehala tudi enotna uprava po škofijskem ekonomu in za različne skupine cerkvene imovine so nastopili posebni upravni organi, tako za menzalna dobra škofov v zgodnjem srednjem veku vicedomini in drugi ministri. Vsi so bili skraja kleriki. V zvezi z razvojem cerkvenih imunitet jih je pozneje povsem izpodrinil vogt. Na posameznih posestvih so vodili gospodarstva seveda nižji organi (majerji).

Imovino kapitljev so upravljali deloma člani kapitlja sami, deloma tudi nižji organi — laiki. Navadno je vodil upravo arhidiakon — prošt.

Nadarbinska dobra posameznih beneficijev pa je upravljal nadarbenik, cerkveno fabriko najprej župnik sam, od konca srednjega veka dalje ob soudeležbi cerkvenih ključarjev.

Po novem pravu je najvišji upravitelj vsega cerkvenega imetja papež. c. 1518.

Za papežem so predvsem krajevni ordinariji vsak za svoj teritorij poklicani, da nadzorujejo redno upravo cerkvenega imetja. Oni naj, upoštevajoč stare običaje in posebne razmere v škofiji ter že pridobljene pravice, urede v mejah, začrtanih po občem pravu, način administracije v svojih okrožjih.[67]

---

[67] Avstrijski škofje so izdali naredbe za upravo cerkvenega in beneficialnega imetja že v prvih letih po sklepu konkordata. Glej Arch. f. kath. K. R. VII. str. 229 ss. Za zagrebško cerkveno provinco je merodajen: Naputak za upravo pokretne i nepokretne imovine, spadajuče na crkve, nadarbe i zadužbine od 28. maja 1880 broj 271, odobren tudi od zem. vlade. Glej Turšić l. c. 73 ss. Za Slovenijo in Dalmacijo prim. vrh tega Burckhard, Gesetze u. Verordnungen in Kultussachen, Manzova izdaja avstrijskih zakonov zv. 26/II[3] str. 95—119 in 129—161.

V to svrho naj postavi vsak ordinarij na svojem sedežu posebni škofijski upravni svet (dioecesanum consilium administrationis), ki sestojaj iz ordinarija samega kot predsednika in dveh ali več sposobnih mož, ki naj so po možnosti vešči tudi posvetnega prava. Člane upravnega sveta imenuje ordinarij po zaslišanju kapitlja. Izključeni so sorodniki in svaki ordinarija do drugega kolena. Ta svét ima, če zakon izrecno ne zahteva njegovega pristanka, samo posvetovalen glas, to pa v vseh važnih upravnih zadevah. c. 1520.

Razun diecezanskega upravnega sveta naj škof za imovino cerkvá in svetih krajev postavi v vseh primerih za dobo treh let izkušene in spoštovane (boni testimonii) upravitelje, kjer ni za te organe preskrbljeno že po zakonu ali po ustanovnih listinah. Kadar so laiki udeleženi na cerkveni upravi bodisi iz naslova ustanovitve ali po naredbi škofovi, se vendar uprava vrši vedno le imenom cerkve, tako da ima škof polno pravico do vizitacije, predložitve računov in do posebnih upravnih odredb. c. 1521.

Kot zakonito poklicani upravitelji pridejo v poštev:

1. nadarbeniki glede nadarbinske imovine (bona beneficialia), c. 1476;

2. škof glede škofijske menze (mensa episcopalis). c. 1483.

Za upravo imovine kapitljev, redov in kongregacij so merodajne določbe statutov in pravil. Kanoniki upravljajo vsak svojo prebendo samostojno, skupno imetje pa se upravlja posebej.

Za cerkvene fábrike postavlja c. 1182. sledeče norme: fabriko stolnice upravljata škof in stolni kapitelj, ono kapiteljskih cerkva kapitelj, vse druge predstojnik ali rektor cerkve. Tudi darove župni cerkvi in podružnicam upravlja župnik. Župnik, misionar ali rektor pa stoje kot upravitelji imovine pod vodstvom krajevnega ordinarija.

Ordinarij sme imenovati tudi druge osebe, duhovnike kakor laike, da pod predsedstvom upravitelja ali njegovega namestnika tvorijo cerkveni svét (consilium fabricae ecclesiae). c. 1183.

Patron kot tak nima pravice, se vtikati v upravo nadarbinske ali cerkvene imovine; on sme samo, če se mu dozdeva, da se cerkveno imetje razmetava, škofa na to opozoriti. c. 1469 § 1 štev 1.

V bolnicah in sirotišnicah vodi upravo predstojnik v smislu ustanovnih določil s pravicami in dolžnostmi drugih upraviteljev cerkvene imovine. c. 1489 § 3. Za seminarje se morajo postaviti posebni ekonomi. c. 1358. Ustanove, ki morajo biti po ordinariju pismeno sprejete (c. 1546), se morajo na varnem mestu hraniti in, ako ne obstoje v denarju, po potrebi prodati in izkupiček varno naložiti, pri čemur so izrecno omeniti dolžnosti, katere ustanova nalaga. c. 1547.

Ordinariji so poklicani izvrševatelji vseh naklonitev v korist cerkvi, napravljenih ali med živimi ali v poslednjih voljah. Oni se morajo pri vizitacijah prepričati o tem, da se volja darovalcev ali zapustnikov v istini izpolnjuje. Določila v poslednjih voljah, ki bi nasprotovale tej pravici ordinarijev, se smatrajo za nezapisana. c. 1515.

Zmanjšanje (reductio) z ustanovo zvezanih dolžnostij sme v obče dovoliti samo apost. stolica; pri mašnih ustanovah velja to pravilo brez izjeme (c. c. 1517 § 2 in 1551); glede drugih ustanov je predvsem merodajna ustanovna listina.

Po § 41 zakona z dne 7. maja 1874 upravljajo cerkveno imovino, cerkvene zavode in ustanove cerkveni predstojnik, zastopstvo cerkvene občine in patron skupno. Toda ker se cerkvene občine nikdar niso ustanovile, je ostala ta določba zakona neizvedena. Dejanski upravitelj je župnik sam, ki je odgovoren škofu, kateremu polaga potom pristojnega dekanata svoje račune.

§ 168.

Način uprave.

Ker služi cerkvena imovina vzvišenemu namenu, mora dajati ta namen tudi upravi natančno določene smernice. Upravitelji imajo stroge dolžnosti, njih pravice glede vžitka so omejene, ker upravljajo tujo, pod posebno zaščito zakonov stoječo stvar.

V obče predpisuje cerkveni zakonik, da naj upravitelji ravnajo s cerkvenim imetjem kakor dobri hišni očetje (diligentia boni patrisfamilias suum munus implere tenentur) in da so sosebno zavezani:

1. skrbeti za to, da njim poverjena cerkvena dobra ne propadejo ali pa trpe škodo;

2. upoštevati predpise kanonskega kakor tudi civilnega prava ter izpolnjevati odredbe ustanoviteljev, darovateljev ali oblastev;

3. pobirati pravočasno prihode, jih redno shranjevati ter po volji ustanovnikov v smislu pravil in zakonov uporabljati;

4. čiste donose (po odbitku vseh izdatkov) plodonosno v sporazumu z ordinarijem v korist cerkve nalagati;

5. dohodke in izdatke natančno knjižiti;

6. listine in dokazila, na katere se opirajo pravice cerkve, držati v redu ter jih v arhivu ali primerni omari shranjevati, izvirnike pa, ako mogoče, založiti v škofijskem arhivu. c. 1523. Vsi člani cerkve, posebno pa duhovniki, religiozi in cerkveni upravitelji morajo pri oddaji del in najemanju služinčadi ali delavcev nakazati spodobno in pravično mezdo, jim nuditi potreben čas za izpolnjevanje verskih dolžnostij, ne zahtevati od njih več, kakor so storiti zmožni, sosebno ničesar, kar ne odgovarja njih starosti ali spolu. c. 1524.

Pred nastopom službe morajo upravitelji cerkvene imovine sestaviti natančen seznam vseh nepremičnin in premičnin s cenilno vrednostjo. Ti seznami (inventarji) se morajo spisati v dveh izvodih, od kojih se eden odpošlje in hrani v škofijski kuriji. Kjer inventarji že obstoje, se morajo pregledati in izpopolniti po najnovejšem stanju z navedbo vsega, kar je odpadlo in kar se je nabavilo na novo. c. 1522.

Inventarizacija škofijske menze zadene škofa. c. 1483. Za čas sedisvakance so točni inventarji še posebno važni, ker se zahteva od začasnih upraviteljev vedno natančen račun. cc. 444, 473. Drugi upravitelji polagajo račune ordinariju letno in sicer vsi brez izjeme, naj so kleriki ali laiki Vsak temu prepisu nasprotujoči običaj je odpravljen. Ako se ima polagati račun po krajevnih predpisih drugemu organu, je vendar tudi ordinarij upravičen ga pregledati, ker bi se sicer upravitelj po obračunu ne smatral oproščenim. c. 1525.

Vsak čin, ki ne spada pod redno upravo, mora poprej ordinarij odobriti, sicer je ničev. Cerkev ne odgovarja za pogodbe, ki so jih sklenili upravitelji brez dovoljenja, razun v kolikor so prišle njej v korist (quando et quatenus in rem suam versum sit c. 1527). Sosebno je za vsako pravdo potrebno dovoljenje škofa. c. 1526.

Glede uprave samostanske in kapiteljske imovine so v prvi vrsti merodajne konstitucije oziroma statuti. Razun predstojnikov ali starešin vrše v samostanih veljavna pravna opravila vsi upravitelji v mejah odmerjenega jim delokroga. c. 532. V nekterih primerih morajo pred plodonosno naložitvijo denarja zaprositi samostanski organi za pritrditev ordinarija. c. 533.

Kjer obstoja cerkveno-fábriški svet, so njegove pravice omejene na upravne posle v ožjem smislu, v duhovsko upravo cerkve se člani sveta ne smejo vmešavati. Kot zadeva duhovske uprave se smatra vse, kar je v zvezi z bogočastjem, tako sosebno razpored službe božje, pokopališki red, zvonenje, oznanila in zbirke za službo božjo in za okrasek cerkve, razpolaganje s stoli, uporaba svetega orodja in odločitev, ali naj se kaka cerkvi podarjena reč sprejme ali ne, konečno vse, kar je v zvezi z arhivom in vodstvom župnijskih knjig. c. 1184.

Kar naklonijo verniki cerkvi, se mora upravljati in uporabljati v smislu naročil ustanovnikov; c. 1514; glavnice so po navodilih ordinarija in škofijskega upravnega sveta plodonosno naložiti. c. 1547.

Najvažnejši so za cerkvene uslužbence pač predpisi glede uprave nadarbinskega (beneficialnega) imetja. Pravice nadarbenika nastanejo v trenutku, ko dobi po predpisih kánonov posest beneficija v svoje roke. c. 1472. To se zgodi s pooblaščenjem za nastop službe, missio in beneficii possessionem, za kojega zunanjo obliko so merodajni partikularni statuti in običaji. c. 1444. Glede nepremičnin so njegove pravice po vsebini še danes povsem slične nekdanjim vazalitskim pravicam, vendar določa sedaj zakon izrecno, da upravlja nadarbenik svoj beneficij samo kot skrbnik (curator beneficii c. 1476). Zato odgovarja za vso škodo, ki jo je povzročil vsled malomarnosti ali druge krivde. Ako je župnik, ga sme škof odstraniti. c. c. 1476 § 2, 2147 ss. Beneficiar ima pravico na vse dohodke iz nadarbine, v kolikor so potrebni za njegovo dostojno vzdrževanje, ne glede na morebitna druga posvetna dobra (zasebno imovino). Prebitek nadarbinskih dohodkov, ki ostane preko pokritja stroškov za dostojno vzdrževanje, pa je beneficiar zavezan nakloniti ubogim ali pa ga darovati v nabožne svrhe. c. 1473. Izjemo tvorijo kardinali, ki prosto razpolagajo z vsemi dohodki svojih beneficijev. c. 239 § 1 štev. 19. Določilo c. 1473. pa je brez sankcije in veže torej nadarbenike samo po vesti. Isto velja o določilu c. 1475, po

katerem mora beneficiar, ki brez zakonitega vzroka ne opravlja brevirja, donose svojega beneficija v razmerju svojih opustitev, izročiti cerkveni fábriki, škofijskemu seminarju ali pa ubogim. Besede »fructus pro rata omissionis non facit suos« se morejo razlagati edino le v tem smislu, da je beneficiar zavezan, dasi postane kot uživalec (usufructuar) njihov lastnik, oddati dotične donose v namenjene svrhe. Predpisov civilnega prava o pridobivanju lastnine c. 1475. gotovo ni hotel spremeniti.

Beneficiar mora nositi tudi tekoča, z upravo in rednim vživanjem beneficija zvezana bremena (davke) ter stroške za manjša popravila iz svojega in sicer brez odlašanja, da vsled zamude ne nastane večja škoda. Izredni izdatki pa se imajo kriti na isti način kakor gradbeni stroški. c. 1477.

Glede interkalarjev t. j. donosov beneficija za časa sedisvakance, so bili tekom časa v različnih krajih v veljavi različni predpisi in sicer so bili ti dohodki s kraja namenjeni cerkvi in ubogim. Ko se je bil fevdni sistem polastil tudi vse cerkvene imovine, je imel izključno pravico do interkalarjev cerkveni gospod kot lastnik cerkve, in ker je bil to v najštevilnejših primerih kralj, se je imenovala pravica na interkalarne donose beneficijev jus regaliae. V poznejšem srednjem veku je cerkvena zakonodaja priznala pravico do pol- pa tudi do celoletnih donosov vakantnih beneficijev papežem (annalia, jus deportus. Fredberg l. c. str. 566). Enako pravico (do polletnih dohodkov vakantnih beneficijev, mediae annatae, jus deportuum) so vživali škofje, ter jo vživajo na Bavarskem še danes (Friedberg l. c.). Niso se pa te pravice povsodi in vedno izvajale. Posvetni vladarji so često segali po interkalarnih dohodkih in cesar Jožef II. je za svoje dežele dokončno odredil, da se imajo stekati dohodki vseh upraznjenih sekularnih cerkvenih beneficijev, vštevši škofije, v verski zaklad. To velja za Slovenijo in Dalmacijo še danes.[68]

[68] V Hrvatski in Slavoniji pripadajo verskemu zakladu samo interkalarji nadarbin zagrebškega nadškofa in njegovih sufraganov. Naredba zem. vlade od 21. oktobra 1918, Službeni Glasnik 1918, kom. XI. br. 78. Interkalarji kanonikatov v Hrvatski in Vojvodini ostanejo kapitljem, interkalarje upraznjenih kuratnih beneficijev pa pobirajo interimni administratorji. Zbirka Naredaba Bogoštovne Struke, Zagreb 1892 zv. I. str. 104.

Po kodeksu se imajo v primeru menjave nadarbinski prihodi razdeliti med prednikom odnosno njegovimi dediči in med naslednikom v razmerju službene dobe beneficiarjev v dotičnem letu. Razdeliti pa so samo čisti dohodki po odbitku vseh izdatkov. Kjer določajo zakoniti običaji ali posebni, priznani predpisi drug način delitve, se mora ta upoštevati. c. 1480.

Dohodki nezasedenega beneficija (beneficii vacantis) pa pripadejo po odbitku vseh stroškov ter kongrue upravitelja (provizorja) na polovico beneficialnemu ali skupnemu imetju (doti beneficii vel massae communi), na polovico pa pripadejo cerkveni fábriki. Vendar pa ostanejo morebitni zakoniti običaji, po kterih se uporabljajo interkalarji v korist dieceze, v veljavi. c. 1481. Kjer še obstojajo polovične anate, tam se naj pobirajo po predpisih krajevnega prava in priznanih običajih tudi v bodoče. c. 1482.

§ 169.

Oporočna sposobnost duhovnikov.

Duhovnik postane lastnik donosov svojega beneficija na isti način, kakor to določa civilno pravo za vsakega uživalca. Samo glede sposobnosti razpolaganja z imetjem, ki ga kleriki pridobe iz cerkvenih virov, obstoje izvestne omejitve, dočim smejo s svojo zasebno imovino popolnoma prosto razpolagati kakor vsak drugi lastnik.

Dasi lastninska pravica duhovnika na imetju, ki si ga je pridobil brez ozira na svojo cerkveno službo in lastninska pravica na imovini, ki izvira iz nadarbinskih dohodkov, po vsebini nikakor nista in ne moreta biti različni, ju je vendar treba ločiti, ker zapoved c. 1473. za prvo ne more veljati, dočim ima za drugo važne pravne posledice.

Ker je vsak duhoven zavezan, da obdrži in porabi od nadarbinskih dohodkov samo toliko, kolikor potrebuje za svojemu stanu primerno dostojno vzdrževanje, je bilo vsako določilo glede oporočne sposobnosti odveč. Samo kardinalom je v c. 239 § 1 štev. 19 priznan privilegij prostega razpolaganja z nadarbinskimi dohodki tudi potom oporoke. Glede necerkvene zasebne imovine duhovnikov pa je pravica prostega testiranja samo po sebi razumljiva.

Vendar pa je določilo c. 1473 kot lex imperfecta samo moralnega značaja in bi se morala smatrati oporoka duhovnika tudi glede zapuščine, ki se nanaša na prihranke iz beneficialnih dohodkov kot pravnoveljavna radi tega, ker je bil testator njih lastnik (»fructus facit suos« argum. a contrario c. 1475 § 2) in ker cerkveni zakonik nikjer izrecno ne odreka klerikom oporočne sposobnosti. Razun tega so glede pravnega nasledstva med živimi ali za primer smrti povsodi merodajni predpisi civilnega prava in sicer za Slovenijo, Dalmacijo in Hrvatsko predvsem dvorni dekret od 27. novembra 1807 zbirka just. z. štev. 828 natisnjen v Manz-evi izdaji pri § 761 o. d. z., po kterem pripade zapuščina brez poslednje volje umrlega duhovnika po eni tretjini cerkvi, pri kateri je bil trajno nastavljen, po eni tretjini krajevnemu ubožnemu skladu, po eni tretjini pa njegovim zakonitim dedičem. Ako pa je zapustil umrli duhoven poslednjo voljo, je merodajna le-ta. Iz zapuščine ab intestato zamrlih duhovnikov, ki niso bili trajno nastavljeni, pa dobe zakoniti dediči dve tretjini, eno tretjino pa ubožni sklad.

Posebne predpise ima cerkveni zakonik glede s v e t e o p r e m e, ki so jo ostavili umrli duhovniki. Taka oprema, izvzemši prstane in prsne križe, pripade po kardinalih, ki bivajo v Rimu, papeževi zakladnici, ako je ne podaré med živimi ali namenijo v testamentu drugi cerkvi ali cerkvenemu zavodu c. 1298; po rezidencialnih škofih, tudi če so bili kardinali, pripade oprema z istimi izjemami, stolnici, v kolikor se ne dokaže, da jo je umrli škof nabavil iz necerkvenih sredstev ali dohodkov. Če je škof vodil več škofij, se sveto posodje, ki ga je ostavil, deli med katedrale škofij, iz kojih dohodkov je bilo nabavljeno; ako pa je vsem škofijam mensa episcopalis skupna, se vrši delitev med stolnice po enakih delih. Škofje so zavezani, da vodijo natančne sezname o nabavi svetega posodja, v katerih je zabeležiti, kedaj in iz dohodkov katere cerkve je bilo nabavljeno ali da je bilo podarjeno ali kupljeno iz necerkvenih sredstev. Ako takega seznama ni, se domneva, da se je nakupilo iz cerkvenih dohodkov. c. 1299. Po istih načelih je postopati s svetim posodjem, ki spada v zapuščino posvetnih ali regularnih beneficiarjev. c. 1300. Kardinali, rezidencialni škofje in drugi beneficiarji so po zakonu zavezani, da napravijo veljaven testament ali drugo listino ter tako poskrbe, da pridejo zgoraj na-

vedena načela glede svetega posodja tudi pred civilnimi oblastvi do veljave. c. 1301.

Drugih določil glede zapuščine duhovnikov v kodeksu ne najdemo. V vsem ostalem je merodajno civilno dedno pravo.

V tej zvezi so omeniti še nekatere določbe glede daril, ki vsebujejo za obdarovanca v primeri s civilnim pravom istotako izvestne omejitve v prostem razpolaganju z njimi.

Naklonitve, naslovljene na cerkvenega predstojnika, se smatrajo vedno kot cerkvi ali zavodu storjene, dokler se nasprotno ne dokaže. Naklonitve cerkvi se ne morejo preklicati radi nehvaležnosti predstojnika. Tudi jih predstojnik brez ordinarija ne sme odkloniti. Tisti, ki to stori, je odgovoren za škodo. c. 1536. Duhovnik ali religioz, kateremu so se naklonila posvetna dobra fiduciarično, t. j. v namenu, da razpolaga z njimi v pobožne ali dobrodelne svrhe, mora o tem obvestiti ordinarija. Ako to darovatelj prepove, se njegov dar ne sme sprejeti. Naloga ordinarija je, da poskrbi, da se podarjene reči varno shranijo in v smislu volje darovatelja uporabljajo. c. 1516.

Dočim je v smislu civilnega prava smatrati obdarovanca za lastnika, ako ne izhaja iz darovalčeve volje, da je izročil dar predstojniku samo kot zastopniku cerkve ali zavoda, veli cerkveno pravo nasprotno, da mora obdarovanec dokazati, da je veljal dar njemu! Posebno važno je stališče cerkvenega prava za fiduciarične podaritve, pri katerih je uporaba podarjenih stvarij popolnoma prepuščena prostemu prevdarku obdarovanca, ker ima ordinarij pravico in dolžnost, čuvati nad tem, da se zadosti intencijam darovatelja. Civilno pravo v tem primeru ne nudi uspešnih sredstev. Nasledniki darovatelja bodo pa posredovanjem škofa lahko dosegli, da se volja njihovega prednika izvede. Ni dvomiti nad tem, da sme škof tudi določiti, k a k o naj se zadosti intencijam darovatelja.

Četrti oddelek.

Cerkveno sodno postopanje.

I. Poglavje.

Razvoj in bistvo cerkvenega sodstva.

§ 170.

Pojem in naloga cerkvenega sodstva.

Sodstvo je del javne oblasti ter vsebuje v materialnem smislu razsojevanje civilnih sporov in kaznivih dejanj, v formalnem smislu pa postopanje sodišč pri tem poslovanju.

Cerkveno sodstvo je samo del cerkvene jurisdikcije za zunanji forum. Dočim pa je sedaj v vseh modernih državah sodstvo strogo ločeno od uprave, je meja med sodstvom in upravo v cerkvi zelo nejasna in ista oblastva vrše deloma upravo, deloma sodne posle. Le eno merilo je zanesljivo pri presoji, ali gre za sodstvo ali za upravo, t. j. način postopanja, ki je za rešitev dotične zadeve predpisan.

Četrta knjiga cerkvenega zakonika nosi napis »De processibus«. Kar se pa tam ureja, ni vseskozi postopanje pred sodišči, ampak nahajajo se v tretjem delu izključno določila za posebne vrste administrativnega postopanja.

Ustava in ves organizem cerkve nista pospeševala ločitve sodstva od uprave in se ta ločitev pri absolutno monarhičnem ustroju celote strogo dosledno pač izvesti ne da. Zato se ni čuditi, da niti inače na višku zakonodajne tehnike stoječi kodeks v tem oziru ni našel idealne rešitve.

Vendar pa cerkvi sodno postopanje nikoli ni bilo tuje. Najprej so občine vršile sodstvo, pozneje sinode. V srednjem veku je škof, kadar je opravljal vizitacije, izločil in odkazal vse sodne slučaje v razpravo in rešitev posebnim sodnim skupščinam (sinodalna sodišča — Sendgerichte).

Na papeževem dvoru so morala nastati posebna sodna oblastva že z ozirom na papeževo državo. Tako je bila Sacra Romana Rota, ki obstoja kot cerkveno sodišče še danes, do leta 1870 vrhovno sodišče za papeževo državo s splošno pristojnostjo.

Sodstvo in uprava sta tedaj v obče ločiti tudi v cerkvenem pravu, dasi jasnih mej med njima ni.

Po kodeksu pomeni sodno postopanje (judicium ecclesiasticum) postavno urejeno razpravljanje in razsojevanje v cerkveno kompetenco spadajočih pravnih zadev pred cerkvenim sodiščem (coram tribunali ecclesiastico).

Po predmetu loči zakonik:

1. sporno postopanje, judicium contentiosum, v kojem se uveljavljajo in izvojujejo ali pa tudi samo ugotavljajo pravice fizičnih ali pravnih oseb;

2. kazensko postopanje, judicium criminale, v kojem se kazniva dejanja zasledujejo, ugotavljajo in kaznujejo ali pa ipso jure nastopivše kazni deklarirajo. c. 1552.

3. Poleg teh dveh glavnih panog sodstva razločujemo še tretjo, namreč izvensporno ali nepravdno sodstvo, ki je pa v bistvu upravno postopanje, v zadevah, ki so s sodstvom v pravem pomenu v ozki zvezi, kakor obravnavanje zapuščin, zaščita nedoletnih in umobolnih (varuštvo in skrbstvo) itd. Ta vrsta sodstva je danes v naših krajih za cerkev samo še zgodovinskega pomena, ker se nahaja sedaj izključno v rokah državnih oblastev.

Pristojnost cerkvenih sodišč je bila v srednjem veku silno obsežna in se je raztezala v obče na vse civilne zadeve, s katerimi je bil zvezan verski moment — pogodbe potrjene s prisego, vsi spori, na katerih je bil vdeležen kak klerik, vse zakonske zadeve — in vsa kazniva dejanja, ki so vsebovala moment greha, torej prekršaj morale. Pri vseh onih deliktih, ki niso bili zgolj cerkveni, ki so pa bili tako pred državnimi kakor pred cerkvenimi oblastvi kaznivi, je pozneje odločala prevencija. Nove državne zakonodaje pa so postavile cerkvenemu kazenskemu sodstvu ozke meje ter priznavajo pristojnost cerkvenih sodišč samo za čisto cerkvene delikte, dočim je v pretežnem delu naše države sodstvo v zakonskih sporih poverjeno še danes duhovskim sodiščem.

Po kodeksu sodi cerkev izključno po svojem pravu v sledečih zadevah: 1. o sporih, kojih predmet so res spirituales ali spiritualibus adnexae. 2. prekršaje cerkvenih zakonov in vsa dejanja, ki vsebujejo moment greha, kolikor gre za določitev krivde (culpae definitio) in za izrek cerkvene kazni (poenarum ecclesiasticarum irrogatio.) 3. o vseh kazenskih in civilnih zadevah, ki se tičejo oseb, na koje se nanaša privilegium fori. c. 120, 614, 680. Če gre za zadeve mixti fori, pa je odločilna za

pristojnost cerkvenega ali civilnega sodišča prevencija. c. 1553. Glede kaznivih dejanj laikov, ki so mixti fori, pa naj ordinarij zasledovanje opusti, ako civilna oblast javni blagor dovolj ščiti. c. 1933 § 3. Zadeve mixti fori, ki jih je cerkveni sodnik že prevzel, se pod kaznijo ne smejo več uveljaviti pri civilnem sodniku in zgubi tožnik, ki tako postopa, pravico, spraviti isto ali z njo v zvezi stoječo zadevo pred cerkvenega sodnika. c. 1554.

§ 171.

Cerkveni proces pred kodeksom.

Ločiti moramo tudi v razvoju sporno in kazensko postopanje.

I. Še v rimski dobi po milanskem ediktu so škofje dobili od cesarjev pravico, soditi tudi v civilnih zadevah kristjanov. Kristjani pa so se tudi že prej podvrgavali pravorekom svojih škofov, kar je naravno zahtevalo zaslišanje prizadetih oseb in prič, poizvedbe itd. Cerkev se je držala v sodnem postopanju več ali manj v rimskem pravu udomačenih oblik, ki jih je izpopolnjevala po potrebi z novimi.

V srednjem veku je izraziti formalizem germanskega postopanja vplival tudi na cerkvena sodišča, toda le tako dolgo, dokler se cerkev ni okrepila in si izvojevala samostojnosti. Z bogatim razmahom, ki se je začel razvijati na polju cerkvenega prava od Gratiana naprej, so prišle tudi v cerkveni proces številne nove ideje, pod kojih vplivom se je vršil nadaljni razvoj ter je postal cerkveni pravdni red vzgled vsem državnim procesnim redom. Sholastiki so tudi vstvaritelji v podrobnosti izdelane enotne tvorbe kanonskega civilnega procesa, ki je poznal dve vrsti postopanja: r e d n o, do natančnosti izdelano in na dosego pravne sigurnosti prikrojeno, toda precej okorno, počasno in drago postopanje, poleg tega pa za nujne slučaje posebno, s k r a j š a n o ali sumarično postopanje.

Glavni načeli spornega postopanja ste bili pismenost in razpravna maksima. Prvo pomeni, da se morajo vsa važna pravdna dejanja izvršiti pismeno, da so spisi edino vpoštevna podlaga končni razsodbi. Drugo načelo je od prvega neločljivo in znači, da je pribavljanje dejanskega in dokaznega gradiva edinole stvar strank, da sodnik ni smel pri razsodbi ničesar upoštevati kakor to, kar so stranke navedle in o čemur so se

po njih predlogu vršili dokazi. Ker so imele stranke vodstvo pravde v rokah, so odgovarjale tudi same za varstvo svojih pravic.

II. Podoben je bil razvoj cerkvenega kazenskega postopanja. Tudi tukaj so v začetku predpisi redki, oblike priproste. Vendar pa se je zahtevalo od tožnika, da je po naročilu svetega pisma svojega sobrata, predno ga je zatožil pred škofom, najprej opomnil med štirimi očmi in potem pred pričami. Še le, če je to ostalo brezuspešno, ga je smel naznaniti (denuntiatio evangelica). Samo če je bilo kaznivo dejanje obče znano, notorično, je moral škof postopati uradoma.

Od 4. stoletja naprej je cerkev prevzela kazenski proces, kakor je bil pri Rimljanih v veljavi. Postopalo se je na podlagi obtožbe. Obtožitelj je vložil obtožnico (libellus accusationis), predlagal je kazen, prevzel je pa tudi dokazno dolžnost in če je podlegel, je zadela kazen njega samega (poena calumniae).

Iz germanskega prava se je pozneje prevzela purgatio canonica, postopanje, ki je obdolžencu omogočalo, da se je opral obtežujočega ga suma, sosebno če je bil klerik. Če se obdolžencu ni moglo krivde dokazati, a je ostal navzlic temu še osumljen, se mu je naložila v svrho, da se suma očisti, prisega s prisežnimi pomagači. Če ni mogel najti dovoljnega števila pomagačev, se je smatrala njegova krivda za dokazano. Postopanje na podlagi obtožbe ter postopanje, ki se je uvedlo uradoma, ako je bilo dejanje notorično, je ostalo še nadalje v veljavi.

Za časa sholastikov in klasičnega kanonskega prava se je razvilo inkvizicijsko postopanje, ki se je uvedlo uradoma ter dalo vzorec sedanjim kazenskim preiskavam, in poleg njega za prekrške cerkvene discipline še denuncijsko postopanje. Obe vrsti postopanja ste se izobličili na osnovi rimskega prava. Denuncianta, ki je ponudil dokaz za svojo ovadbo, a z njim ni uspel, je zadela posebna kazen, calumnia, ker se ga je smatralo za obrekovalca. Tako se našteva v papežkih dekretalah 13. stoletja pet vrst kazenskopravdnega postopanja: per notorietatem, per accusationem, per inquisitionem, per denuntiationem, per purgationem.

Čimbolj je stopalo državno kazensko sodstvo na površje, tem bolj se je zoževalo cerkveno. Bilo je s časom postalo zelo

okorno in počasno, vsled česar je prišlo tudi tukaj poleg rednega v veljavo skrajšano, sumarično postopanje in sicer v novejšem času skoraj splošno. Osnovano je na oficialni maksimi, t. s. pravi, preiskava se vodi uradoma, da se dožene in ugotovi objektivna resnica.

Procesno pravo, kakor ga nudi kodeks, je samo zaključek prejšnjega, kratko začrtanega razvoja. Določila četrte knjige veljajo za vsa cerkvena sodišča in splošno za vse zadeve, izvzemši one, ki jih v vrhovni instanci rešuje sodni dvor kongregacije Sancti Officii. c. 1554.

II. Poglavje.

Kratek pregled sodnega postopanja.

§ 172.

Sodišča in njih pristojnost.

1. Sodna oblastva tvorijo one osebe, ki jim gre po ustavi jurisdikcija za zunanji forum (jurisdictio pro foro externo, ordinaria ali delegata). O škofijskih in papeških sodnih oblastvih je govoriti na primernem mestu v cerkveni ustavi (glej zgoraj str. 162 ss., 180 ss). Sodišče druge instance ima sestaviti metropolit po istih načelih, kakor veljajo za sodišče prve stopnje. Za zadeve, ki jih je rešil v prvi instanci senat, je potreben tudi v drugi instanci zbor sodnikov vsaj enakega števila. c. c. 1595—96.

Sodni organi stoje medseboj v razmerju nad- in podrejenosti, proti njih razsodbam so dovoljena pravna sredstva, ki se rešujejo vedno od nadrejenega sodišča. Nektere zadeve pa so sploh pridržane samo papežu v razsojo. Zbog svojega primata sme papež tudi vsak pravdni spor, civilni ali kazenski in to v poljubnem stadiju pravde spraviti pred se. Tudi vsaka stranka ima pravico svojo zadevo v vsakem stadiju postopanja prenesti v Rim ali jo pa sploh tam uveljaviti. c. c. 1557 § 3, 1569. Kdor je sodil kako zadevo v prvi instanci, ne more biti sodnik v isti zadevi v drugi instanci. c. 1571.[69]

Sodnik prve instance je za vse slučaje, ki niso izrecno izvzeti, krajevni ordinarij, c. c. 1572 s. s., sodnik druge stopnje

[69] Samo pri Roti je mogoče, da sodi v prvi in tudi v zadnji instanci. Toda vedno z drugim senatom. c. 1599 § 2.

pa metropolit. Zadeve eksemptnih religiozov sodi v prvi instanci pokrajinski predstojnik (superior provincialis) ali samostanski opat (abbas localis), zadeve samostanov ali provinc pa dotični najvišji predstojniki. c. 1579. Druga instanca za vse sufraganske škofe je vedno metropolit. Za zadeve pa, ki jih je v prvi instanci rešil metropolit, gre priziv (appellatio) na onega krajevnega ordinarija, ki ga je metropolit z odobrenjem rimske stolice za to določil. Spore eksemptnih religiozov rešujejo v drugi instanci nadrejeni najvišji predstojniki, ako pa nimata stranki takega skupnega predstojnika, ali če gre za neeksemptne religioze so pristojna redna sodišča v prvi in drugi instanci. c. 1594. Tretja instanca je za vse zadeve katoliškega sveta rimska stolica, ki odloča ali osebno ali po svojih sodnih dvorih ali po poverjenih sodnikih. c. 1597.

2. P r i s t o j n o s t je dvojna, stvarna in krajevna. Pri stvarni pristojnosti mislimo na sodišča različnih vrst, ki so za reševanje spornih in kazenskih zadev poklicana. Posebna vrsta stvarne pristojnosti je k a v z a l n o s o d s t v o, ki je podano tedaj, če se pristojnost ne ravna po sicer merodajnih okolnostih, kakor sta teža krivde ali vrednost spornega predmeta, ampak po naravi in kakovosti sporne zadeve. Krajevna pristojnost se imenuje p o d s o d n o s t (Gerichtsstand), ter je ali osebna (forum personale), ako se ravna po osebi tožene ali obtožene stranke, ali pa je določena po drugih vidikih.

Papež sam ni podvržen nikaki sodni instanci (Prima Sedes a nemine judicatur. c. 1556). Njemu pa so pridržane v razsojo nasledne zadeve:

a) Pravne zadeve državnih poglavarjev in njih otrok ter oseb, ki so upravičene do prestolonasledstva.

b) Zadeve kardinalov, papeških legatov ter vse kazenske pravde zoper škofe.

Rimskim sodiščem je pridržana razsoja spornih zadev rezidencialnih škofov ter vseh pravnih oseb, ki razun papeža nimajo nadrejenega predstojnika, kakor škofij, eksemptnih religij, samostanskih kongregacij i. t. d. Za zadeve, ki jih papež spravi pred svojo jurisdikcijo, določi on sodnika. V vseh teh slučajih je drugi sodnik absolutno nepristojen. c. c. 1557, 1558.

Drugače pa se ravna pristojnost po razlogih, ki so našteti v c. c. 1560—1568.

Nepristojnost sodnika, za kterega ni podan niti eden teh razlogov, je samo relativna.

Tožnik se ima držati podsodnosti toženčeve. Če je za tega podanih več podsodnostij, tožnik lahko med pristojnimi sodišči izbere. c. 1559 § 3.

Splošno je za podsodnost odločilno domovališče ali quasi-domicilium. Tujce v Rimu se lahko toži pred tamošnimi sodišči. Vaganti imajo svojo podsodnost tam, kjer se ravno nahajajo, religiozi v kraju zavodov, kterim pripadajo.

Posebne vrste podsodnosti so:

forum rei sitae, sodišče, v kojega okolišu se sporna stvar nahaja;

forum contractus,, sodišče, v kojega okolišu se je pogodba sklenila ali kjer se ima izpolniti;

forum connexionis seu continentiae, sodišče, pri kterem se zadeva razpravlja, s katero je novi spor v zvezi;

forum delicti commissi, sodišče, v kojega okolišu se je kaznivo dejanje izvršilo.

Če je iz naštetih razlogov pristojnih v eni zadevi več sodišč, odloča med njimi prevencija.

3. Nujna podsodnost (forum necessarium), ki je vezana vedno na določen kraj, obstoji za sledeče zadeve:

a) za tožbe na povrnitev odvzete stvari (actio de spolio): forum rei sitae.

b) za spore, ki se tičejo beneficija: ordinarius loci beneficii;

c) za spore radi uprave: ordinarius loci ubi administratio gesta est;

d) za spore radi dedščine ali nabožnih volil: ordinarius loci domicilii testatoris. c. 1560.

§ 173.

Stranke.

Tožnik (actor) in toženi (reus) morata biti pravdnosposobna pa tudi ovlaščena, da vodita pravdo t. s. pravi, na strani upravičenca tožnika in na strani toženca mora biti legitimacija podana (aktivna in pasivna tožbena legitimacija). Vsak je upravičen do tožbe, komur zakon te pravice ne odreka. Kdor je pravilno tožen, mora dajati pred sodnikom odgovor. c. 1646.

Tožnik in toženi morata tudi tedaj, ako sta po odvetniku ali prokuratorju zastopana, osebno biti pri sodišču navzoča. c. 1647. Za mladoletne, slaboumne, brezumne, za zapravljivce ter za pravne osebe morajo pred sodiščem nastopati njih zakoniti zastopniki ali posebni skrbniki (curatores). Če si interesi zastopanih oseb in njih zakonitih zastopnikov nasprotujejo, mora sodnik postaviti posebnega skrbnika, da jih zastopa. Mladoletniki, ki že znajo rabiti razum, v duhovskih stvareh niso odvisni od svojih zakonitih zastopnikov in po dovršenem 14. letu lahko samostojno nastopajo. Poprej morajo imeti skrbnika, ki ga ordinarij odobri ali pa sam postavi. c. 1648.

Pravne osebe zastopata rektor ali upravitelj; ako se njihovi interesi križajo z interesi njihove stranke, se postavi poseben skrbnik. c. 1649.

Vsak od civilne oblasti postavljen skrbnik mora biti, da lahko nastopa pred cerkvenim sodnikom, od ordinarija svojega varovanca potrjen. c. 1651. Stolno cerkev in svojo menzo zastopa škof, beneficij dotični beneficiar, duhovske korporacije z dovoljenjem članov njih predstojniki. Pri cerkvenih zadrugah se ravna zastopstvo po predpisih konstitucij. c. 1653.

Excomunicati vitandi in o b s o j e n i excomunicati tolerati smejo osebno voditi samo pravdo radi izpodbijanja ekskomunikacije. Drugače ne morejo nastopati pred sodiščem. Vsi drugi izobčenci vživajo polno pravdno sposobnost. c. 1654.

Ako nastopa v isti pravdi več tožnikov ali več tožencev, govorimo o aktivnem ali pasivnem s o s p o r n i š t v u. I n t e r v e n c i j a tretje osebe v pravdi pa je podana, ako ta oseba sodniku dokaže interes na spornem predmetu in ji sodnik vstop v pravdo dovoli. Ako se izkaže intervencija za potrebno, jo sme sodnik v poljubnem položaju pravde na predlog strank ali uradoma tudi zaukazati. c. c. 1852, 1853.

V kazenskih pravdah mora biti obtoženec vedno zastopan po odvetniku, ki si ga ali sam izbere ali pa mu ga postavi sodnik.

Pa tudi v spornem postopanju naj sodnik v zadevah, ki se tičejo mladoletnikov ali po kterih je prizadet javni blagor, postavi stranki, ki zato sama ni poskrbela, zagovornika.

V vseh drugih pravdah je odvisno od volje strank, ali si vzamejo zastopnike ali pa hočejo voditi pravdo same. c. 1655.

Zastopniki so dvoje vrste, prokuratorji in advokati. Advokat mora biti doktor ali pa drugače vsaj v kanonskem pravu dobro izvežban. Od prokuratorja se zahteva samo, da je kat. vere, polnoleten in dobrega glasu. Prokurator nima substitucijske pravice in ne potrebuje kakor advokat, za izvrševanje svojega posla potrdila ordinarija. c. 1658. O obliki pooblastila, o pravicah in dolžnostih zastopnikov ter o možnosti, jih odstraniti, govore podrobnejše c. c. 1659—1666.

§ 174.

Splošna določila o postopanju.

1. Delovanje sodnikov in njih pomožnih organov. Pristojni sodnik ne sme odreči nobeni stranki, ki ga pravilno za to zaprosi, svoje pravne pomoči. Predno koga pozove pred sodišče, mora ugotoviti svojo pristojnost in ravno tako pravdno sposobnost ter legitimacijo stranke. Spore različnih sodišč o pristojnosti rešuje skupno višje sodišče, če tega ni, sodišče, ki je nadrejeno onemu, pri kterem se je zadeva sprožila, in ako tudi to ne obstoja, apostolska Signatura.

Absolutna nepristojnost se mora v vsakem stadiju procesa vpoštevati; ako se prigovarja samo relativna nepristojnost in sodnik prigovor zavrne, tedaj proti njegovemu odloku ni pravnega sredstva.

Tudi pristojni sodnik ne sme obravnavati zadeve, na kateri ima sam kak interes. Isto pravilo velja za javnega obtožitelja (promotor justitiae) ter za branitelja vezi (defensor vinculi). Tak interes se domneva, če so navedene osebe s strankami v bližnjem sorodstvu ali svaštvu, v razmerju varuštva ali skrbstva, če jim samim preti škoda ali se jim obeta dobiček ali če so poprej kot odvetniki ali prokuratorji isto zadevo zastopali. Tudi stranke smejo pristojnega sodnika ali sodnike radi prizadetosti (suspicio) odkloniti (recusare). O odklonitvi mora po zakonu poklicani organ nemudoma izdati odločbo.

V zadevah privatnega prava more sodnik postopati samo na predlog strank, v kazenskih slučajih in drugih zadevah javne važnosti pa tudi uradoma. Oficialno načelo, po kterem je treba objektivno resnico uradoma ugotoviti, tedaj tudi dokaze izvesti, velja samo za zadeve javnega interesa.

Pravde naj se končajo čim preje, ne da bi smeli trpeti radi tega varnost in pravica; v prvi instanci naj ne trajajo preko dveh let, v drugi ne dalje nego eno leto.

Sodniki morajo položiti predpisano prisego. Pri prisegah pred sodišči polože duhovniki roko na prsi, druge osebe pa na evangelij. Sodniki morajo varovati uradno tajnost. Sodnikom in njihovim pomožnim organom je prepovedano, sprejemati kakoršnekoli darove. Odgovorni so za vsako nezakonitost in prizadejano škodo svojim predstojnikom in strankam. c. c. 1608—1626.

2. Spored pravd (de ordine cognitionum). Pravde se morajo reševati v onem redu, kakor so bile tožbe vložene, samo nujne zadeve smejo priti prej na vrsto. Dilatorični prigovori se morajo pravočasno uveljaviti, da se pravda po nepotrebnem ne zavleče, in sicer redoma še pred litiskontestacijo. Isto velja pri peremptoričnih prigovorih (exceptiones litis finitae n. pr. exceptio rei iudicatae, transactae). Kdor jih uveljavlja še le pozneje, trpi stroške, če ne dokaže, da ni namenoma prišel s prigovori še le sedaj. Tudi se imajo prašanja varščine in ubožnega zastopstva rešiti še pred litiskontestacijo. c. c. 1627—1633.

3. Roki in naroki. (De dilationum terminis et fatalibus.) Zakoniti zasilni roki (fatalia legis) se ne smejo podaljšati, pač pa sodniški ali dogovorjeni roki. c. c. 1634—1635.

4. Kraj in čas sodnega poslovanja. (De loco et tempore judicii.) Škof sicer lahko ustanovi v poljubnem kraju svoje dieceze sodišče, vendar mora biti poskrbljeno v kraju njegovega sedeža za prostore, v kterih sodišče redno posluje. V vsaki sodni dvorani naj bosta razpelo in evangelij. Za poslovanje sodišča je določiti gotov čas, nujne zadeve pa se morajo brez ozira na uradne ure sprejemati. Ob nedeljah in zapovedanih praznikih ter zadnje tri dni svetega tedna naj sodniško poslovanje miruje, če ne zahtevajo nujne potrebe, krščanska ljubezen ali javni blagor kaj drugega. c. c. 1636—1639.

5. Osebe, ki so pripuščene k sodnim razpravam ter shramba spisov. V sodno dvorano so po sodniku pripustiti samo take osebe, ki so po mnenju sodnika za pospešenje pravde potrebne. Kdor se nespodobno vede in se odredbam sodnika ne pokorava, tvega kazen. Če je advokat

ali prokurator, se mu lahko pravica nadaljnih zastopstev odtegne. Zaslišanje oseb, ki ne znajo jezika sodnikov, se mora vršiti s pomočjo zapriseženega tolmača, katerega stranke iz zakonitih razlogov (radi prizadetosti) lahko odklonijo.

Spisi naj bodo po možnosti pisani latinsko ter se dele na acta causae (n. pr. sodbe in dokazni zapisniki) in acta processus (vabila, vročilnice, povratnice). Vsak list naj nosi številko ter podpis zapisnikarja z uradnim pečatom. Skončane, prekinjene ali na drugo razpravo preložene spise mora podpisati tudi sodnik ali predsednik sodnega dvora. V slučaju priziva se morajo spisi zbrati, po potrebi prevesti, po aktuarju ali kanclerju overoviti ter višjemu sodišču uposlati. Listine naj se strankam po končanem procesu vrnejo. Vsi spisi, ki ostanejo pri sodišču, se morajo shraniti po njihovi vsebini v javnem ali tajnem arhivu, anonimna pisma in taka, ki so brez vrednosti, naj se uničijo. Zapisnikarji, aktuarji in pisarniški vodje smejo izročiti strankam sodne spise samo z dovoljenjem sodnika. c. c. 1640—1645.

§ 175.

Tožbe in prigovori.

Vsaka pravica se pred sodiščem uveljavlja ali s tožbo (actio) ali pa s prigovorom (exceptio). Izvzete so samo pravice, kojih uveljavljenje pred sodiščem zakon izrecno prepoveduje. S prigovorom se izpodbija pravica tožnika ali v celoti ali vsaj deloma ali pa se z njo zanika dospelost terjatve. To kar se trdi v prigovoru, zopet lahko pobija tožnik z repliko, toženec repliko z dupliko itd. Pravni spor je ali petitoren, ako gre za varstvo in zasledovanje kake pravice (jus), ali pa je samo posesoren, ako se s tožbo ne zasleduje p r a v i c a, temveč se hoče varovati samo p o s e s t n o s t a n j e.

Tudi več zahtevkov, celo petitorne in posesorne, se sme združiti v eni tožbi, ako se s tem pristojnost sodišča ne prekorači. Tožnik sme pred sklepom razprave spremeniti spor iz petitornega v posesoren in sodnik sme celo še po zaključeni razpravi, dokler ni izrekel sodbe, to spremembo dovoliti.

Sodniku je na prosto dano, da z ozirom na trditve in navedbe strank reši vse sporne točke (iz tožbe in prigovorov) z

isto sodbo, ali pa ločeno drugo za drugo, kakor se mu zdi z ozirom na pravno varnost in na hitrejši svršetek pravde najugodneje. c. c. 1667—1671.

Posebna določila se nahajajo v zakonu za naslednje tožbe:

1. Začasne odredbe: V tožbi se lahko zahteva, da sodnik dovoli upravo predmeta, ki se nahaja v detenciji druge osebe. Pogoj je, da se izkaže tožnikova pravica na dotično stvar ter škoda, ki mu grozi, ako se uprava ali shramba ne dovoli.

Pod enakimi pogoji se sme v tožbi zahtevati, da se toženca izvrševanje (sporne) pravice prepove.

Oboje ukrene sodnik lahko tudi uradoma, ako to zahtevajo oziri na javni blagor. Omenjene odredbe niso dopustne, ako da nasprotna stranka za škodo, ki grozi, primerno varščino.

Za sekvestra naj določi sodnik po predlogu strank ali uradoma primerno osebo. c. c. 1672—1675.

2. Tožbe radi grozeče škode vsled nove gradnje ali vsled nevarnosti, da se zruši stara zgradba. Ogrožena stranka sme zahtevati od graditelja nove zgradbe, da delo vsled škode, ki jej iz gradnje grozi, ustavi ali da založi primerno varščino.

Komur preti škoda vsled slabega stanja tuje zgradbe, ta sme tožiti na odstranitev te nevarnosti ali na varščino za pokritje event. škode. c. c. 1676—1678.

3. Tožbe na ugotovitev ničnosti. Ako je kako pravno dejanje ali kaka pogodba neveljavna, sme prizadeta stranka tožbenim potom zahtevati, da se ničnost sodniško ugotovi.

Ako gre za zadeve javnega interesa ali za pravice ubogih ali mladoletnih oseb, sme izreči sodnik sodbo o ničnosti tudi uradoma, sicer pa samo na predlog prizadete stranke. c. c. 1679—1683.

4. Izpodbojne tožbe in tožbe na upostavitev v prejšnji stan. Kdor je vsled grožnje ali prevare opravil pravno dejanje ali sklenil pogodbo, ki na sebi ni nična, more tožbenim potom doseči razdor onega pravnega opravila, ako dokaže, da se ga je krivično sililo ali prevarilo (actio rescissoria). Isto pravico ima tekom dveh let vsaka stranka, ki je bila vsled zmote s kako pogodbo oškodovana za več kakor za polovico vrednosti. Tožba gre tudi proti dobrovernemu posestniku izsiljene ali s prevaro pridobljene reči.

Mladoletnim in takim osebam, ki vživajo enako pravno zaščito kakor mladoletni, pristoja proti izpodbojnim pravnim opravilom poleg rednih pravnih sredstev še izredno sredstvo na upostavitev v prejšnji stan.

Polnoletne osebe se smejo tega sredstva poslužiti samo, če je izpodbojna ali druga redna tožba nemogoča, če imajo pravičen razlog in če dokažejo, da niso oškoditve same krive. Rok za tožbo na upostavitev v prejšnji stan je določen na štiri leta od dosežene polnoletnosti odnosno od časa oškoditve in prestanka ovire. c. c. 1684—1689.

5. Protitožbe (reconventiones) so tožbe, ki jih toženi vloži pri istem sodišču proti tožniku, da ž njimi izpodbije ali zmanjša tožbeni zahtevek. Protitožbe so dovoljene v vseh spornih zadevah, izvzemši causae spolii. V kazenskih zadevah pa se morejo samo tožbe radi žalitve izpodbijati s protitožbo radi druge žalitve. c. c. 1690—1692.

6. Tožbe na zaščito posesti (actiones possessoriae). Kdor ima pravni naslov, da pridobi posest kake stvari ali izvrševanje kake pravice, sme s tožbo zahtevati, da se ga pripusti v posest ali v izvrševanje pravice. Ne samo posest, ampak tudi priprosta detencija daje pravico do posestne zaščite. Kdor se nahaja eno leto neprekinjeno v posesti kake stvari ali v kvaziposesti pravice, ima proti vsem motitvam tožbo na zaščito posesti (actionem retinendae possessionis). Rok je eno leto od motitve, zahteva se od toženca, naj z motitvami preneha.

Tudi kdor poseduje vi, clam aut precario (nepristni posestnik), ima actio retinendae possessionis proti motitelju, ne pa proti tistemu, kteremu je stvar s silo ali skrivaj odvzel ali jo od njega prejel v porabo proti poljubnemu preklicu (precarium).

V zadevah, v kojih je prizadet javni blagor, sme hibo posesti proti nepristnemu posestniku uveljavljati promotor justitiae.

Ako je posest med dvema strankama sporna, naj zaščiti sodnik onega, ki je v zadnjem letu izvršil več posestnih dejanj. V dvomu naj prisodi sporno stvar obema nedeljeno, ali če to ne kaže, naj jo izroči sekvestru.

Kdor je zgubil posest kake stvari ali pravice na ta način, da mu jo je drugi ali s silo ali skrivaj odvzel, ali mu izvrševanje pravice onemogočil, ima tožbo na vrnitev posesti (actio recuperandae possessionis vel da spolio). Tožba se mora vložiti te-

kom enega leta, odkar je oškodovanec za dogodek izvedel. Exceptio spolii pa časovno ni omejena. Zahtevek gre na upostavitev prejšnjega posestnega stanja. Temu zahtevku se mora ugoditi, sicer oškodovani ni zavezan v petitornem sporu razpravljati. Oškodovanemu ni treba dokazati drugega, nego da mu je bila posest odvzeta. c. c. 1693—1700.

Zastaranje tožb se ravna po pravilih o zastaranju imovinskih pravic (c. c. 1508—1512), actiones de statu personarum pa sploh ne zastarajo. Kazenske tožbe ugasnejo s smrtjo krivca, dalje kadar pristojno oblastvo dejanje spregleda, konečno kadar je potekel rok za tožbo. Tožbe radi žalitev zastarajo v enem, tožbe iz kvalificiranih deliktov proti šesti in sedmi božji zapovedi v petih, tožbe radi simonije in umora v desetih, vse druge tožbe v treh letih (vedno mišljen annus utilis). Zastaranje teče od dneva storjenega delikta, pri civilnih tožbah od dneva, ko je bila dana možnost tožbo pri sodišču vložiti. c. c. 1701—1705.

§ 176.

Način, kako se uvede in sprejme pravda (Causae introductio et litis contestatio).

1. Kdor hoče koga tožiti, mora pri pristojnem sodniku vložiti tožbeni spis z navedbo spornega predmeta, tožbenega zahtevka, pravnega naslova, na kterega se ta opira, dokazil za resničnost trditev ter naslova tožnika ali njegovega zastopnika. V tožbi (libellus litis introductorius) mora biti tudi izražena prošnja na sodnika za pravno pomoč. Ako tožnik ne zna pisati, sme tudi ustmeno tožiti, ravno tako so dovoljene ustmene tožbe v nujnih in enostavnejših zadevah. V teh primerih nadomešča tožbo zapisnik. Sodnik se mora odločiti tekom enega meseca, ali sprejme tožbo ali jo odkloni. Odklonitev se mora utemeljiti. Proti odloku je dopusten rekurz tekom 10 dnij.

Ako se tožba pripusti, sledi vabilo tožnika in nasprotnika pred sodišče; z vabilom (citatio) se dostavi tožencu izvod tožbe. O vabilu ima zakon slične predpise, kakor so v praksi pri civilnih sodiščih. Ako bivališče toženca ni znano, se ga pozove z ediktom, ki se nabije na sodno desko in objavi v primernih javnih glasilih.

Čim je opravljeno vabilo toženca, preneha biti zadeva nedotaknjena (res integra): vezana je na sodišče ali na pooblaščenega sodnika, rok zastaranja se prekine, spor prične teči in v veljavo stopi načelo: lite pendente nihil innovetur. c. c. 1711 do 1725.

2. Pravdno razmerje med strankami nastane na ta način, da toženec pred sodnikom tožbo pobija v namenu, da sprejme proti njemu naperjeno pravdo. To dejanje se imenuje litis contestatio (Streiteinlassung), ter se v spisih zabeleži z ugotovitvijo spornih točk. V zamotanejših slučajih se te sporne točke (controversiae articuli) formulirajo pri posebnem naroku, da se tako vzajemno utrdijo vsa dvomljiva prašanja (ad causae dubia concordanda). Ako ena izmed strank k temu naroku ne pride, se ugotovijo sporne točke in prašanja v njeni odsotnosti uradoma. Sklep, tičoč se ugotovitve spornih točk in prašanj (formula dubiorum seu articulorum), se sme le iz zelo tehtnih razlogov nadomestiti po novem sklepu.

Pred sprejetjem spora po tožencu (litis contestatio) v obče ni dopustno, da se vrši kakoršnokoli dokazovanje. Le če toženec navzlic pravilnemu vabilu izostane ali če obstoji nevarnost, da gre dotično dokazilo v zgubo (n. pr. smrtna nevarnost, v kteri se nahaja važna priča, njeno predstoječe potovanje v daljne kraje itd.), sme proizvesti sodnik dokaze tudi pred litiskontestacijo.

Izpremembo tožbe sme sodnik po litiskontestaciji le še iz pravičnega razloga ob pristanku toženca dopustiti. Sodnik mora dati strankam primeren rok za ponudbo in izpopolnitev dokazov. Posestnik tuje stvari zgubi z litiskontestacijo dobrovernost, t. j. on neha biti bonae fidei posessor. c. c. 1726—1731.

§ 177.

Pravdna instanca in glavno postopanje.

I. Z litiskontestacijo začenja pravda pred dotičnim sodiščem teči, nastala je zanjo i n s t a n c a (litis instantia), ki traja dotlej, dokler ni spor končan. Konča pa se ali rednim potem ali na ta način, da se postopanje ustavi in da se tožnik svoji zahtevi odpove. Ako ena stranka med pravdo umre ali pa dobi drugo službo od one, za katero se je pravdala, se postopanje, če niso spisi še zaključeni, prekine dotlej, da stopi pravni naslednik

(dedič ali novi beneficiar) v pravdo. Ako pa je razprava že zaključena (causae conclusa), se instanca ne prekine in sodnik mora vabiti v svrho završitve postopanja ali zastopnika stranke ali dediča umrle ali naslednika izstopivše stranke. Pravda radi cerkvenega beneficija se sme imenom dotične cerkve nadaljevati, tudi če je ena stranka vsled smrti ali, ker se je zahtevi odpovedala, odpadla. Če umre zastopnik, miruje postopanje toliko časa, da se imenuje novi.

V dveh letih se izgubi prva, v enem letu druga instanca, ako stranke v tem roku ne izvrše nikakega pravdnega dejanja. Sodba prve instance, proti kteri je bil vložen priziv, postane pravomočna. V slučaju izgube instance (peremptio) ugasnejo učinki pravdnih dejanj ne pa dispozitivnih izjav o spornem predmetu, n. pr. priznanja dolga (peremptio extinguit acta processus non autem acta causae).

Tožnik sme umakniti tožbo v vsakem stadiju pravde. Obe stranki se smeta odpovedati posameznim ali vsem pravdnim dejanjem. Odpoved se mora izvršiti pismeno. Pri odpovedi kakor pri perempciji trpi vsak del stroške za pravdna dejanja, ki jih je povzročil. c. c. 1732—1741.

II. 1. Izpraševanje strank. De interrogationibus partibus in judicio faciendis. V civilnem postopanju sodnik v obče nima ugotoviti materialne resnice. Zato mora izpraševati stranke v to svrho le tedaj, če gre za zadeve javnega interesa. Drugače je izpraševanje strank dopustno samo v pojasnitev predloženih dokazov. Izpraševanje strank je pred zaključkom razprave v vsakem stadiju pravde dopustno, pozneje praviloma ne več (izjeme glej c. 1861). Na prašanja, stavljena v smislu zakona se mora odgovoriti in izjaviti resnica, razun če se nanašajo na delikt, ki ga je stranka zakrivila. Odklonitev odgovora sme sodnik po prosti oceni tolmačiti celo za priznanje. V civilnem postopanju mora sodnik v zadevah javnega interesa stranke zapriseči. V drugih sporih je zapriseganje strank prepuščeno njegovemu prevdarku. V kazenskih pravdah se obdolženca ne sme zapriseči. Stranke, med koje štejeta tudi promotor justitiae in defensor vinculi, so upravičene predlagati sodniku prašanja, ki jih naj stavi nasprotnim strankam. Stranke morajo v svrho zaslišanja osebno pristopiti k sodniku. c. c. 1742 do 1746.

2. Dokazi. Dokaza ne potrebujejo: dejstva, ki so obče znana ali notorična v smislu c. 2197 št. 2, 3, dejstva, ki se že po zakonu domnevajo (quae ab ipsa lege praesumuntur); konečno dejstva, ki jih nasprotna stranka prizna in za ktere ne zahtevata navzlic priznanju ene stranke zakon ali sodnik še dokazov. Presumpcija je verjetna domneva negotove stvari, ki jo ali vstvari sodnik (praesumptio hominis) ali pa jo daje zakon sam (praesumptio juris). Kar se domneva, se smatra za resnično, dokler se ne dokaže, da je nasprotno resnica. Praesumptio juris simpliciter je domneva, proti koji se lahko posredno in neposredno nasprotno dokaže. Praesumptio juris et de jure pa imenujemo domnevo, proti kteri je dokaz samo posredno mogoč, namreč samo dokaz proti dejstvu, ki tvori podlago domnevi. c. c. 1825—1828. Dokazno breme zadene vedno tistega, kojemu gre dotična trditev v prid. Staro pravilo »actore non probante reus absolvitur« je v c. 1748 izrecno recipirano. Dokaz se dožene z različnimi sredstvi (dokazali). Nepotrebna dokazila, ki bi pravdo zavlačevala, treba odkloniti. Kot dokazila pridejo v cerkvenem procesu v poštev:

a) priznanje strank, confessio partium c. c. 1750 do 1753. O priznanju govorimo tedaj, če stranka izpove pred sodnikom v svojo škodo in v korist nasprotnika (confessio judicialis, priznanje pred sodnikom). Ako to stori izven sodišča (confessio extrajudicialis), presoja sodnik izpovedbo po prostem prevdarku. Priznanje pred sodnikom v zadevah proste dispozicije stranko veže in oprošča njenega nasprotnika od dokaza.

b) priče, testes, c. c. 1754—1791. O pričah vsebuje zakonik obširne in zelo podrobne določbe, ki se tičejo dolžnosti pričevanja (izvzete so osebe, ki jih veže uradna tajnost ali ki se boje vsled pričevanja za se ali za svoje najbližje sorodstvo ali svaštvo težkega zla), lastnosti prič (sposobnosti, nesumljivosti), načina, kako se morejo priče k sodišču privesti in kdo sme to storiti, načina, kako jih je zapriseči in zaslišati ter za pot in izgubo časa odškoditi, dalje razglasitve, zavrnitve in presoje izpovedb prič pred sodiščem. Izpovedba ene same priče ne tvori polnega dokaza razun, če gre za pričevanje kvalificirane priče o poslih, ki jih je uradno vršila. Še le če dve ali tri priče pod prisego o isti stvari ali istem dejstvu iz lastne ved-

nosti enako izpovedo, se naj to smatra za zadosten dokaz. Toda izjemoma sodnik ni primoran, se z njimi popolnoma zadovoljiti. c. 1791.

c) izvedencev, periti, c. c. 1792—1805, se naj sodišče posluži, če so potrebni za dokaz kakega dejstva ali za pravilno spoznanje narave kake stvari (ad veram alicuius rei naturam dignoscendam). Določi jih sodnik po predlogu ali po zaslišanju strank izmed onih oseb, ki so od pristojnega posvetnega oblastva za sposobne priznane. Iz istih razlogov kakor priče se morejo tudi izvedenci odkloniti. Pred zaslišanjem so po sodniku zapriseči. O izvidu morajo dati mnenje pismeno ali ustmeno, ustmeno mnenje je dati na zapisnik. Izpovedbe izvedencev ima sodnik v zvezi z ostalimi podatki pravde prosto presojati. Honorar je določiti po krajevnih običajih.

d) sodniški ogled, accessus et recognitio judicialis, c. c. 1806—1811, pride kot dokazilo v poštev, ako smatra sodnik za potrebno, da si ogleda sporno stvar na licu mesta. Obaviti se mora ali po sodniku samem, ali po kakem avditorju ali delegatu. Če se je bati, da se bo uradno poslovanje motilo, sme sodnik strankam in njih zastopnikom pristop prepovedati. Pri krajevnem ogledu se lahko zaslišijo tudi poprej povabljene ali od strank privedene priče. O uradnem poslovanju na licu mesta je treba voditi natančen zapisnik, ki ga podpišeta sodnik in zapisnikar.

e) listine, probatio per instrumenta, c. c. 1812—1824, so v cerkvenem pravu in postopanju posebno važna dokazila. Ločimo jih v javne in zasebne. Med javne listine štejejo vsi spisi in odloki papeža, rimske kurije in ordinarijev, sodni spisi, matice vseh vrst in izpiski iz njih ter listine civilnih oblasti, ki veljajo po zakonih vsakega kraja za javne.

Listine pa, spisane od zasebnikov, kakor pisma, pogodbe, oporoke, so privatni dokumenti.

Javne listine tvorijo poln dokaz za to, kar je v njih v glavnem in neposredno potrjeno. Kar pa je potrjeno po zasebnih dokumentih, tvori napram izstavitelju ali podpisancu dokaz enake vrednosti kakor izvensodno priznanje. Proti tretjim osebam pa zasebne listine same po sebi nimajo dokazne moči. Listine z izbrisi, popravki, vpostavki (interpolacijami) in drugimi nedostatki je presojati glede dokazne moči po prostem prevdarku.

Zakon ima posebne predpise, kako je utrditi sporna pravilnost kopij in kako je postopati, da se skupne listine (oporoke, pogodbe), ki jih stranka, koja se nanje sklicuje, nima v roki, predlože sodišču (tožba na izročitev listine).

f) Z a p r i s e g a s t r a n k, jusjurandum partium. Če je dokaz doprinešen samo na pol in ni več na razpolago drugih sredstev, sme sodnik dopustiti ali ukazati, da se dokaz izpopolni po zaprisegi strank. Sosebno pride to dokazilo v poštev, če gre za ugotovitev, je li dotična stranka status civilis ali status religiosi, ni pa dopustno v kazenskih pravdah in civilnih sporih visoke vrednosti ali sicer velike važnosti. Radi svrhe, koji služi, se imenuje zaprisega strank jusjurandum suppletorium. Prisega se naloži stranki ali uradoma ali po predlogu druge stranke, ali branitelja vezi ali javnega tožitelja.

Stranka, kteri se dopolnilna prisega naloži, jo iz pravičnih razlogov sme odkloniti ali vrniti (referre) nasprotniku. Sodnik ima presoditi, ali je odklonitev smatrati za priznanje in je li vrnitev nasprotniku upravičena ali ne. Prisega stranke je pa lahko tudi poravnalna prisega, jusrurandum decisorium, če sta se stranki dogovorili, da se ima glavni ali incidenčni spor rešiti na podlagi prisege tožnika ali toženca, ktere vsebina se je sporazumno določila. c. c. 1829—1836.

3. I n c i d e n č n e z a d e v e, causae incidentes. Ako se po pričetku pravde od kake stranke ali od javnega tožitelja ali branitelja vezi razmotriva prašanje, ki v tožbi ni vsebovano, ki je pa za glavno prašanje tolike pomembnosti, da se mora rešiti pred njim, govorimo o incidenčnih primerih. Sodnik odloči, ali je incidenčno prašanje pripustiti ali ne, ali je rešiti v formalnem pravdnem postopanju z vmesno sodbo (sententia interlocutoria) ali pa brez postopanja samo z odlokom. c. c. 1839—1841.

Kot posebni incidenčni primeri so v zakonu našteti in urejeni: a) n e p o k o r š č i n a, contumacia. Pravilno vabljenega toženca, ki je brez opravičbe izostal, more sodnik proglasiti za nepokornega (contumax). Pravda se na to po predlogu nasprotnika, promotorja ali defensorja nadaljuje in nepokornemu se po potrebi zagroze kazni. Ako se konča pravda brez toženca, se sme sodba ozirati samo na to, kar se zahteva v tožbi. Proglasitev nepokornim je mogoča tudi po litiskontestaciji, ako se je toženec pač odzval prvemu vabilu, ne pa poznejšim. Nepokorni toženec ima pravico prositi tekom treh mesecev po dosta-

vitvi sodbe za upostavitev v prejšnji stan v svrho, da more vložiti proti sodbi priziv. Ta pravila so zmisloma uporabljati tudi napram tožniku, ki neupravičeno izostane. Nepokorščina tožnikova ima za posledico izgubo instance, ako je mesto njega ne prevzameta promotor ali defensor, kjer to zahteva javni interes. Toženec pa ima pravico zahtevati, da se ali vse dosedanje postopanje razveljavi, ali se ga od tožbe končnoveljavno oprosti ali pa da se postopanje v odsotnosti tožnika dovrši. Nepokorna stranka trpi stroške postopanja. c. c. 1842—1851.

b) Vstop tretje osebe v pravdo ali intervencija. Kdor ima interes na izidu pravnega spora, n. pr. če gre pravda za stvar, ki je njegova last, sme biti pripuščen kot intervenient v vsaki pravdni instanci. Toda potrebno je, da vloži pred zaključkom glavnega postopanja (conclusio in causa) poseben spis, v kterem svojo pravico do vstopa obrazloži. Za dokaz njegove zahteve se mu dovoli določen rok. Če se izkaže, da je intervencija potrebna, jo mora sodnik po predlogu ali uradoma pokreniti. c. c. 1852 in 1853.

c) Napadi, attentata, so novotarije, ki jih med tekočo pravdo učini stranka zoper stranko ali sodnik zoper eno ali obe stranki proti njihovi volji in v njihovo škodo z ozirom na predmet pravde ali na tekoče roke. Taki napadi so sami po sebi ničevi, zato jih more prizadeta stranka z ničnostno pritožbo pobijati. Vprašanja o napadih se morajo brez odloga rešiti po zaslišanju strank eventualno tudi promotorja in defensorja z odlokom sodnika (decreto judicis). Ako je tak napad dokazan, mora sodnik ukreniti, da se umakne (revocatio), ali popravi (purgatio). Če se je izvršil napad s silo ali zlonamerno, odgovarja oni, ki ga je izvršil, prizadeti stranki za škodo. c. c. 1584—1857.

III. Objava dokazov, zaključenje zadeve in sklepna razprava. (De processus publicatione, de conclusione in causa et de causae discussione). Kadar so dokazi proizvedeni, je treba objaviti strankam vse podatke dokazovanja na ta način, da se jim dovoli vpogled v spise ali prepise iz njih.

Zadeva se smatra za zaključeno, ako stranke na prašanje sodnika izjavijo, da nimajo več nadaljnih navedb, ravno tako, če poteče strankam stavljeni rok za predložitev nadaljnih dokazil brezuspešno. O zaključitvi zadeve mora izdati sodnik pose-

ben odlok. Nato se določi rok, v kterem imajo stranke vložiti svojo obrambo v tolikih izvodih, da dobé vsaka nasprotna stranka in vsak sodnik, odnosno tudi promotor in defensor po enega. Ob potrebi sme sodnik zahtevati, da se obrambni spisi z vsebino najvažnejših dokumentov, na ktere se opirajo, natisnejo. Po menjavi obrambnih spisov se sme dovoliti vsaki stranki še en odgovor. Ustmene informacije po advokatih so nedopustne, sme se pa v razčiščenje kake točke dovoliti po sodniku še umerjena razprava, ako stranke predlože pismeno formulirana prašanja, ki naj bodo predmet diskusije. c. 1858—1867.

§ 178.

Sodba in pravna sredstva proti njej. (Sententia et juris remedia contra sententiam.)

I. S o d b a je zakonita izjava sodnika, s ktero se odloči zadeva, ki je bila predmet pravdnega postopanja. Sodba je ali vsmesna sodba (sententia interlocutoria), če se z njo reši incidenčno prašanje, ali pa je končna sodba, če se tiče glavnega predmeta. Vse druge izjave, sklepi in odredbe sodnika se zovejo dekreti. Razsodi naj sodnik po moralični gotovosti, ki si jo je pridobil v svoji notranjosti o sporni zadevi. Dokaze ima v obče presojati po svojem prostem prevdarku. Ako si ni mogel pridobiti na podlagi dokazov in drugih podatkov pravde moralične gotovosti, mora praviloma tožnika zavrniti, razun v primeru, da gre za causa favorabilis.

Sodbo je izreči po dovršeni razpravi (expleta causae disceptatione), v težavnejših slučajih pa sme porabiti sodnik primeren čas za pomislek. V zadevah, ki spadajo pred senat, določi predsednik dan posvetovanja, k kteremu morajo prinesti vsi člani svoje pismeno izdelane zaključke, ki se priklopijo spisom. Glasuje se po precedenci (činovnem redu), vendar pa glasuje kot prvi vedno poročevalec. Pri posvetovanju votanti svoja vota lahko svobodno spremene. Merodajno je mnenje večine.

Sodba mora sporni predmet natančno označiti in vsa sporna prašanja rešiti. V njej se morajo jasno navesti obveze, ki zadenejo obsojeno stranko ter okolnosti, pod kojimi (kedaj, kje itd.) so te obveze izpolniti. Vsaka sodba mora biti podprta z razlogi ter vsebovati tudi izrek o stroških.

Sodba se mora v začetku sklicevati na Boga (sv. Trojico), nato so navesti imena sodnikov in strank z zastopniki, dalje dejanski stan (species facti), konečno dispozitivni izrek na kraju razlogov, na koje se opira. Datirana sodba je podpisati od vseh sodnikov in od zapisnikarja. Tako izgotovljena se mora strankam čim preje objaviti. V to svrho se stranke ali pokliče k sodišču ter se jim sodba po sodniku slovesno prečita; ali pa se stranke obveste, da se nahaja sodba v sodniški pisarni, kjer jo lahko čitajo ter odpravek za se zahtevajo, ali pa se jim dopošlje po pošti. c. c. 1868—1877.

II. Pravna sredstva (juris remedia contra sententiam). Napake v odpravkih sodbe, računske in druge očividne pomote v sodbenem izreku, dejanskem stanu ali zahtevkih strank sme sodnik sam popraviti ali pa so eventualno ugotoviti incidenčnim potom. Drugače pa pridejo v poštev:

1. priziv, appellatio, so upravičeni vložiti: stranke, promotor in defensor ako s sodbo niso zadovoljni. Priziv gre na višje sodišče in je vložiti pri sodniku, proti kojega sodbi je naperjen (judex a quo), tekom 10 dnij po razglasitvi ali dostavitvi sodbe. Po vložitvi priziva se mora prizivatelj obrniti tekom enega meseca na prizivnega sodnika. V to svrho zadostuje, da stranka prosi višjega sodnika, da spremeni izpodbijano sodbo, od koje mora en primerek biti priložen prizivnemu spisu. Ako preteče rok desetih odnosno tridesetih dnij brezuspešno, ugasne pravica do priziva.

Priziv se sme vložiti tudi ustmeno po razglasitvi sodbe in je v tem primeru zabeležiti v spisih.

V prizivnem postopanju se je držati mej prizivnih predlogov. Pod gotovimi okolnostmi je dopustno, se poslužiti novih dokazil.

V c. 1880. so našteti primeri, v kterih je priziv izključen. c. c. 1879—1891.

2. Ničnostna pritožba (querela nullitatis). Sodba je nepopravljivo nična, če jo je izrekel absolutno nepristojni sodnik ali nezadostno zaseden senat (c. 1576 § 1), če ena izmed strank ni imela pravdne sposobnosti ali če je bil njen zastopnik brez zakonitega pooblastila.

Taka ničnost se potom prigovora lahko vedno uveljavlja, potom tožbe pa tekom 30 let pred sodnikom, ki jo je izrekel.

Popravljivo nična (nullitas sanabilis) pa je sodba, če stranke niso bile pravilno vabljene, če manjkajo razlogi ali zakoniti podpisi ali datum. Taka ničnost se more uveljaviti ali obenem s prizivom tekom 10 dnij ali pa posebej tekom treh mesecev. c. c. 1892—1897.

3. Opozicijsko tožbo, oppositio tertii, more vložiti tretja oseba, ki se čuti po sodbi v pravdi dveh drugih strank prikrajšano v svojih pravicah. Opozitor se po svojem prevdarku lahko obrne ali na prvega sodnika, ali pa s prizivom na drugega sodnika. Dokazati mora, da so s sodbo njegove pravice v istini kršene ali da je njih prikrajšanje neizogibno, čim se sodba izvrši. c. c. 1898—1901.

§ 179.

Pravomočnost (res judicata) in izvršba (executio sententiae).

I. Pravomočnost nastopi, kadar sta izšle v isti zadevi dve enaki sodbi, dalje če je pretekel prizivni rok pred sodnikom prve ali druge instance brezuspešno. V zadevah, v kojih priziv ni dopusten, postane sodba takoj pravomočna. Sodbe v pravdah de statu personarum pa sploh ne postanejo pravomočne, ampak ima enaka rešitev v dveh instancah samo za posledico, da se proces ne sme obnoviti razun iz novih tehtnih razlogov ali na podlagi novih dokumentov. Pravomočna sodba je za stranke obvezna, sprečuje ponovitev zadeve pred sodiščem, ter se ne more več izpodbijati, ker velja za pravilno rešitev (praesumptione juris et de jure habetur vera et justa). Proti sodbam, proti kterim je redno pravno sredstvo priziva ali pritožbe ničnosti nemogoče, je dovoljeno izredno pravno sredstvo vpostavitve v prejšnji stan tekom štirih let, ako je njihova krivičnost očitna. Krivičnost pa mora biti razvidna ali iz dokumentov, ki so se naknadno izkazali kot potvorjeni ali iz dokumentov, ki so se šele pozneje našli in iz katerih neoporečno izhaja, da bi bili imeli v posledku nasprotno sodbo ali pa 2. iz odkrite goljufije druge stranke ali pa 3. iz očitne prekršitve zakona. V primeru pod 3 dovoli vpostavitev v prejšnji stan prizivni sodnik, drugače sodnik I. instance. c. c. 1902—1906.

II. Izvršba je v obče mogoča še le po pravomočnosti sodbe, poprej je dopustna samo začasno radi preživnine ali iz

druge nujne potrebe, ako je po varščini ali na drug način preskrbljeno, da nasprotna stranka ne bo trpela škode, če se izvršba pozneje prekliče. Za uvedbo izvršbe je potreben odlok sodnika, da je sodba izvršna. Ta izrek se sme v danih primerih (kjer je priziv izključen) uvrstiti že v sodbo samo, drugače se izda posebno. Izvršbo ima odrediti ordinarij sodišča prve instance, pri religiozih pa predstojnik, ki je izdal sodbo zadnje instance. Prisojene nepremične stvari so upravičencu takoj izročiti, za osebne obveznosti pa (plačila itd.) je dolžniku določiti štirimesečni rok. Izvršba naj se izvaja tako, da ima obvezanec čim najmanj škode. Kar rabi za življenje in obstanek, se mu ne sme odvzeti. Kleriku mora ostati toliko, da se lahko stanu primerno vzdržuje. Kaznij in cenzur naj se izvršilni sodnik poslužuje le ob potrebi in stopnjema. c. c. 1917—1924.

§ 180.

Pravdni stroški in pravica ubogih (Expensae judiciales, gratuitum patrocinium).

V spornih zadevah sodnik lahko obsodi stranke na plačilo stroškov. Stroški nastanejo ali iz poslovanja sodišča (komisije, pričnine, pristojbine zvedencev, pisarniške potrebščine, prevodi, prepisi, overitve, legalizacije) ali vsled zastopstva strank po prokuratorjih ali odvetnikih. Provincialni zbori ali pa škofje na svojih sestankih naj določijo tarifo in pravila za odmero stroškov. Sodnik sme od strank zahtevati, da zlože že vnaprej primerno vsoto za kritje stroškov. Navadno ima stranka, ki v pravdi podleže, povrniti zmagovalcu sodne stroške, ki so nastali v glavni ali incidenčni pravdi. Če sta tožeča in tožena stranka deloma uspeli, deloma podlegli, ali če je tekla pravda med sorodniki in svaki, dalje, če je šlo za važno in zelo težko prašanje, konečno če to zahtevajo tudi pravični in tehtni razlogi, sme sodnik po svojem prevdarku stroške med strankami popolnoma ali deloma pobotati. Toda unesti mora ta odlok v sodbeni izrek.

Solidarni obvezanci se morajo obsoditi tudi na povračilo stroškov solidarno, drugače zadene vsakega sospornika samo na njega odpadajoči del.

Proti izreku o stroških ni dovoljen poseben priziv, pač pa opozoritev (oppositio) na prvega sodnika tekom desetih dnij, ki potem odločbo lahko spremeni in postavke zniža. Priziv proti sodbi v obče vključuje tudi priziv proti izreku o stroških. c. c. 1908—1913.

Ubožne stranke smejo zahtevati, da se jim sodne stroške popolnoma ali vsaj deloma spregleda in da se jim postavi brezplačnega zastopnika v pravdi. Stranka mora za pravico vbogih prositi pismeno in priložiti dokumente, iz kterih so razvideti njen položaj in njene imovinske razmere. Podeljena pravica vbogih se lahko naknadno opozove, ako se kasneje tekom pravde izkaže, da pogoji niso dani. Brezplačno zastopstvo vbogih strank je praviloma poveriti odvetnikom. c. c. 1914—1916.

§ 181.

Poravnava in razsodna pogodba (De transactione et de compromisso in arbitros.)

I. Ker je želeti, da se po možnosti preprečijo spori med verniki, naj sodnik v vsakem primeru skuša doseči mirno poravnavo bodisi že pred razpravo, bodisi tekom postopanja. Ta naloga se lahko poveri tudi sinodalnim sodnikom.

Pri poravnavah naj se vporabljajo predpisi civilnega prava, veljavnega v kraju, kjer se poravnava sklene. Poravnava je mogoča in dopustna samo v zadevah čisto zasebnega značaja, izključena pa v vseh primerih, v kterih gre za kaznivo dejanje, za razvezo zakona, za nadarbinsko tvarino (materia beneficiaria) v sporu za pravni naslov beneficija, ali za r e s s p i r i t u a l e s v zvezi s spori o posvetnih rečeh.

Uspeh zaključene poravnave se imenuje c o m p o s i t i o a l i c o n c o r d i a. Stroške trpi vsaka stranka na polovico, ako se dogovor izrecno ne glasi drugače. c. c. 1925—1928.

II. Stranke se lahko dogovore, da naj se spor razsodi po eni ali več osebah v skladu s pravnimi predpisi (ad normam juris), ali kakor se njim zdi pravično in prav (de bono et aequo). V prvem primeru se imenujejo določene osebe a r b i t r i, razsodniki, v drugem a r b i t r a t o r e s, razsodniki — zaupniki.

Kjer je nedopustna poravnava, je nedopustno tudi razsodišče. Laiki ne morejo biti razsodniki v cerkvenih zadevah, religiozi smejo posel razsodnikov prevzeti samo s pristankom predstojnika. c. c. 1929—1932.

III. Poglavje.

Posebne vrste postopanja.

§ 182.

Kazenski proces.

Pod kazensko sodstvo spadajo javni delikti. Kazen se izreče še le po dovršenem kazenskem postopanju. Pokore, remedia poenalia, izobčenje, suspenzija in interdikt se smejo naložiti, ako je zločin očit, tudi potom povelja (praeceptum).

Pravico do obtožbe ima samo javni obtožitelj (promotor justitiae), vsak drugi vernik pa sme vložiti ali pri sodišču ali pri obtožitelju ali tudi pri župniku ovadbo v svrho, da si pribori zadoščenje ali povračilo škode ali da se popravi kako zlo. Splošna zavezanost do ovadbe obstoja v vseh primerih, kjer je v nevarnosti vera ali kjer grozi drugo javno zlo.

Kdor napravi ovadbo, mora v njej obtožitelju navésti dokaze za izvršeni zločin.

Načelo javne obtožbe velja tudi za žalitve in obrekovanja (in causa injuriarum aut diffamationis). Toda v teh primerih je potrebna poprejšnja ovadba užaljene stranke. Če gre pa za težke žalitve proti kleriku ali religiozu v častnem položaju, ali za žalitve, ki jih je izrekel klerik ali religioz, se lahko obtožba vloži tudi uradoma. c. c. 1933—1938.

Ako zločin ni javno znan ali popolnoma gotov, ako se je zanj izvedelo samo po govoricah ali vsled vložene ovadbe ali vsled splošne, po ordinariju pokrenjene preiskave, je vedno treba provesti najprej posebno preiskavo (inquisitio specialis), omejeno na to, da se dožene, ali obstoja sum in na kaj se opira. Ta preiskava se poveri praviloma enemu izmed sinodalnih sodnikov in sicer za vsak primer posebej. Na ovadbe očitih sovražnikov, dalje nizkotnih in nevrednih ljudij, na ovadbe brez dokazil in brez podpisa se ni ozirati. Inkvizitor in priče, ki jih ta pod prisego zasliši, morajo varovati strogo tajnost.

Po izvršeni preiskavi se postopanje po ordinariju ali ustavi, ali se osumljenca primerno nadzoruje in posvari ali pa se ga, eventualno po dopolnitvi preiskave, pozove na odgovor. c. c. 1939—1946.

Ako osumljenec zločin prizna, se proti njemu, izvzemši v c. 1948 naštete primere, ne uvede formalno pravdno postopanje, ampak sodnik izreče nad njim grajo (correptio iudicialis). Sodniška graja se more izreči proti istemu delinkventu samo dvakrat, ako se ogreši v tretje, se proizvede proti njemu redno kazensko postopanje. Korepcija obstoja v primernih opominih, s kterimi naj bodo zvezana poboljševalna sredstva, kakor pokore in dobra dela, da se z njimi izravnata užaljena pravica in povzročeno pohujšanje. c. c. 1947—1953.

Ako korepcija ni uporabljiva, ali če jo je osumljenec odklonil, se spisi izroče javnemu tožitelju, da spiše obtožnico (libellus accusationis) in jo vloži pri sodišču. V težjih primerih se obtoženca lahko takoj suspendira od cerkvenih funkcij ali pa se mu nakaže posebno bivališče, kjer se ga drži pod nadzorstvom, da ne more izvajati kvarljivega vpliva na priče.

V vsem ostalem so merodajna obča določila o sodnem postopanju tudi v kazenskih pravdah. c. c. 1954—1959.

§ 183.

Postopanje v zakonskih pravdah.

I. Cerkvena zakonska sodišča in njih pristojnost. Po c. 1960 spadajo vse zakonske zadeve krščenih pred cerkvena sodišča. Posvetna oblast ne sme staviti cerkvenemu sodstvu nikakih krajevnih in stvarnih mej, pristojnost posvetnih sodišč je od cerkve priznana samo glede civilnopravnih učinkov zakonske pogodbe. c. c. 1016, 1961.

V pristojnost cerkvenih zakonskih sodišč spadajo spori a) o veljavnosti in pravnih učinkih zarok; b) o obstoju; c) o razdružitvi zakona (razvezi in ločitvi).

O zakonskih zadevah državnih poglavarjev, njih otrok in zakonitih naslednikov razsoja ali papež sam ali v njegovem imenu kardinalska kongregacija, kurialno oblastvo ali komisija, ki jo papež v to določi. c. 1962.

Za spregled neizvršenega zakona je pristojna kongregacija za zakramente, za zadeve, ki se tičejo pavlinskega privilegija,

Sv. Oficij. Ako se je v postopanju radi neveljavnosti zakona vsled telesne nezmožnosti izvedel dokaz, da zakon ni bil izvršen, se morajo spisi poslati kongregaciji za zakramente. c. 1963 § 2.

V vseh drugih primerih je poklicani sodnik ordinarij kraja, kjer se je zakon sklenil in kjer ima toženi odnosno pri mešanih zakonih katoliški soprog svoje domovališče ali kvasidomovališče. c. 1964. Ta podsodnost pa ni nujna in izključujoča, ampak le fakultativna, ker se sme vsak katolik s svojo zadevo obrniti tudi neposredno na papeža kot najvišjega sodnika. Nižji sodnik pa sme započeto pravdo, tudi če so se stranke obrnile na papeža, skončati, ako ni rimska stolica zadeve spravila pred se. c. 1569 § 2.

Pravdo vodi ali sodnik poedinec ali pa se proces vrši pred kolegijem (senatom), obstoječim iz treh članov. Senat je predpisan za vse pravde, ki se tičejo zakonske vezi, v vseh drugih primerih zadošča en sam sodnik.

Važen posel je poverjen branitelju zakonske vezi (defensor vinculi), ki se ga mora postaviti v vseh pravdah radi ničnosti, neizvršenosti ali razveze zakona. Pravdna dejanja, pri kterih branitelj ni bil navzoč, so neveljavna. c. 1587 § 1.

Branitelj vezi mora biti duhoven. Ordinarij ga postavi ali za posamezen primer ali pa za vse primere hkrati, ki bi prišli pred sodišče. Ako je postavljen generalno in trajno, ostane v svoji funkciji tudi ob sedisvakanci škofove stolice. Novi ordinarij pa ga mora potrditi, ako ga misli obdržati. c. c.1588—1590.

Dolžnosti branitelja vezi so po c. 1968 sledeče:

1. On mora biti navzoč pri vseh važnih pravdnih činih, kakor pri zaslišanju strank, prič in izvedencev. Prašanja, ki jih ima staviti na podlagi spisov strankam ali pričam, mora izročiti sodniku pismeno in zapečateno. Sodnik jih ima pri zaslišanju odpreti in strankam ali pričam predložiti. Prašanja, ki se izkažejo med razpravo za potrebna, mora takoj predložiti sodniku, ni pa upravičen jih staviti sam.

2. Branitelj mora preiskusiti navedbe strank, uveljaviti vse potrebne prigovore in preiskati dokazne listine, ki so jih stranke predložile.

3. On mora vložiti pismene prigovore proti neveljavnosti zakona, skrbeti za dokaze za njegovo veljavnost in za izvršitev ter sploh za vse podatke, ki govore za njegov obstoj.

Da more branitelj tem dolžnostim zadostiti, sme po zakonu (c. 1969):

1. vsak čas vpogledati sodne spise, tudi one, ki strankam še niso priobčeni, ter zahtevati podaljšanje sodniških rokov za dogotovitev spisov (ad scripta perfecienda);

2. zahtevati, da se mu priobčijo vsa predložena dokazila, da se o njih izjavi;

3. zahtevati, da se privedejo nove priče ali ponovno zaslišijo prejšnje, tudi če je pravda že rešena ali sodba strankam priobčena;

4. zahtevati, da se napravijo še nadaljni spisi po njegovih predlogih (quae ipse suggesserit), ktero zahtevo pa sodišče z enoglasnim sklepom lahko odkloni.

Glede prizadetosti veljajo za branitelja ista določila kakor za sodnike in druge sodne organe. O njegovi odklonitvi odloči predsednik senata. c. 1614 § 3.

Druga in tretja instanca za sodbe v zakonskih zadevah so iste kakor v vseh drugih pravdah. V naši državi pa postopajo kot tretja instanca mesto Rote navadna diecezanska zakonska sodišča, ki so za vsako škofijo posebno določena.

II. Postopanje pred zakonskimi sodišči.

1. Redni ničnostni proces.

a) Postopek v prvi instanci. Če se izkaže, da obstoji proti cerkveno sklenjenemu zakonu razdiralni zadržek, naj se najprvo poskusi ga odpraviti, da postane zakon veljaven. Ako je spregled nedopusten ali če zakonca ali eden izmed nju dispenzo odklonita, se mora uvesti za ugotovitev veljavnosti ali neveljavnosti sodno postopanje, nikakor pa ni dovoljeno zakoncema, da se samovoljno razdružita.

Do tožbe upravičena sta soproga, če nista sama zadržek zakrivila, ter javni tožitelj v slučajih, v kojih gre za javne zadržke; druge osebe, neizvzemši najbližjih sorodnikov, nimajo tožbene legitimacije in smejo samo ničnost zakona javiti ordinariju ali promotorju.

Sodnik naj v vsakem slučaju, kjer to po zakonu ni izključeno, skuša zadevo nepravdno poravnati, tako pri nedostatku privolitve ali predpisane oblike ali ob zadržku, kojega spregled je mogoč. Ako stranke prizadevanja sodnika odklonijo, se mora pravda izvršiti.

Kot priče so pripuščeni tudi sorodniki in svaki v najbližjih kolenih. c. 1974. Soproga morata biti zaslišana ločeno pod prisego ali brez prisege. Sodno priznanje je v postopanju radi ničnosti zakona brez učinka, ker ne gre za zadevo proste dispozicije ampak za zadevo javnega interesa. c. 1751. Pač pa je dopustna po predlogu promotorja ali branitelja dopolnilna prisega strank. c. 1830 § 3.

Branitelj vezi ima pravico do zadnje besede in sodba se sme izreči še le, kadar on izjavi, da nima nič več navajati ali prašati. c. 1984.

Tudi ko so dokazi že objavljeni, se smejo po zaslišanju nasprotne stranke, promotorja in defensorja pripustiti še nove in na novo zaslišati že prejšnje priče. c. c. 1983, 1781.

b) Postopanje v prizivnih instancah je v bistvu enako onemu pred prvim sodiščem. Branitelj je zavezan, vložiti priziv proti sodbi, s katero se je izrekla ničnost zakona. Ako tudi prizivno sodišče izreče ničnost in se branitelj po svoji vesti ne čuti primoranega, predložiti zadevo še tretji instanci, je smatrati zakon razrešenim. Deset dnij po dostavitvi sodbe se smejo stranke na novo poročiti. c. 1987.

Vsaka ničnostna sodba je zaznamiti v krstnih in poročnih knjigah.

Sodbe v zakonskih zadevah nikdar ne postanejo pravomočne. Postopanje je takoj obnoviti, čim pridejo novi dokazi za veljavnost zakona na dan. Ako se v tem postopanju ugotovi veljavnost zakona, se mora sodba dosledno izvesti in prejšnja zakonska skupnost upostaviti.

2. Skrajšano postopanje radi ničnosti zakona. V gotovih primerih stopi na mesto rednega jednostavnejše in krajše postopanje, ki je vporabljivo pri ničnosti zakona vsled razlike vere, višjega posvečenja, slovesne samostanske zaobljube, zakonske vezi, krvnega sorodstva, svaštva in duhovnega sorodstva. Če sledi iz avtentične listine, proti kteri ni mogoč prigovor, z gotovostjo, da je tak zadržek podan, in če je ravno tako gotovo, da ni bil spregledan, potem ordinarij lahko stranke pozove k sebi in ob sodelovanju branitelja kratkim potem proglasi zakon za ničev. c. 1990.

Branitelj mora proti sodbi vložiti priziv, če dvomi o istinitosti njene podlage. Spisi se predlože prizivnemu sodišču s pripombo, da gre za primer skrajšanega postopanja. Prizivno so-

dišče razsodi istotako v skrajšanem postopanju zgolj ob sodelovanju branitelja. Ali potrdi odločbo ordinarija ali pa ukaže, da je uvesti redno postopanje (pri sodišču I. instance). c. 1992.

3. Proces radi razveze zakona. Pravico tožiti imata samo soproga. Tožbeni razlog je ali telesna nesposobnost ali druga okolnost. Vedno gre za dokaz, da zakon po telesnem združenju ni bil izvršen. Kot dokazila pridejo v poštev izpovedbe prič in telesni izvid. Značilen je dokaz po »sedmi roki« (septima manus), t. j. po pričah, ki imajo potrditi verodostojnost strank, ako ni drugače brezdvomno dokazano, da je zakon ostal neizvršen. c. 1975. Za dokaz po zvedencih vsebujejo c. c. 1976—1982 posebne predpise.

Sodnik, ki uvede s papeževim dovoljenjem pravdo radi razveze neizvršenega zakona, ne sme sam izreči sodbe, ampak mora vse spise s pismenim mnenjem škofa in branitelja poslati v Rim kongregaciji za zakramente. c. 1985.

4. Ločitveni proces. Za trajne in začasne ločitve od mize in postelje ne obstojajo nikaki posebni predpisi in se rešujejo take tožbe navadno na ta način, da izda sodnik po zaslišanju strank in eventualnih prič svojo odločbo.

§ 184.

Ostale vrste posebnega postopanja.

Predpise glede odpustitve religiozov nahajamo v II. knjigi c. c. 647—672 (zg. str. 235 ss.). Proti klerikom, ki zanemarjajo dolžnost do rezidence, ki so sumljivi konkubinatnega razmerja in proti župnikom, ki ne izpolnjujejo župnijskih poslov, se ne postopa po pravilih kazenskega procesa, ampak po predpisih c. c. 2168—2185, 1933 § 2. Dalje je omeniti postopanje »in suspensione ex informata conscientia«. Ordinarij ima pravico, da podložne klerike brez prejšnjega procesa, celo brez opomina popolnoma ali deloma suspendira iz razlogov, ki so mu znani, kterih pa ni treba v odloku navesti. Samo klauzula »Ex informata conscientia« se mora v odloku izrecno nahajati. c. c. 2186 do 2194.

Disciplinarno-administrativnega značaja so predpisi c. c. 2147—2167, ki se tičejo odstranitve neodstavljivih in odstavljivih župnikov iz njihovih župnij ter njih premestitve v druge župnije. Premestitev neodstavljivega župnika je proti

njegovi volji mogoča samo na podlagi izvedenega postopanja. Jedino pravno sredstvo v teh vrstah postopanja je rekurz na rimsko stolico.

Ves drugi del četrte knjige je posvečen postopanju, ki ga je izvesti pred vsako beatifikacijo in kanonizacijo (proglašenje blaženim odnosno svetnikom). Beatifikacije in kanonizacije so izključno pridržane rimski stolici. c. c. 1999—2141.

Peti oddelek.

Cerkveno kazensko pravo.

I. Poglavje.

Kaznovalna oblast cerkve in kazniva dejanja v splošnem.

§ 185.

Kaznovalna oblast cerkve.

I. Pojem in svrha cerkvenih kazni j.

Kaznovalna oblast je pravica do kaznovanja in pomeni uporabljanje sile proti onim, ki se ne pokore pravnemu redu. Izsiliti se ima od upornikov ponašanje, ki odgovarja zakonom.

Cerkev izvaja napram svojim članom v prvi vrsti vzgojevalno oblast, ter se pri tem poslužuje tudi prisilnih sredstev in kaznij. Njej pa pristoja istotako kaznovalna oblast v pravem smislu, t. j. kazenskosodna oblast.

Dasi sta vzgojevalna in kaznovalna oblast pojmovno druga od druge različni, se vendar v marsikaterem oziru dopolnjujeta in se strogo ločiti ne data. Le iz načina uporabljanja spoznamo kaznovalno oblast natančno, ker jo sme izvajati vedno samo sodni organ v zakonito predpisanem postopanju, t. j. kazenskem procesu. Kazensko sodstvo pa je nastalo še le polagoma iz cerkvene discipline in tvori še danes samo posebno panogo splošne cerkvene vodstvene oblasti.

Kaznovalna oblast je po svojem bistvu pravica, zasledovati in kaznovati kazniva dejanja.

Namen cerkvenega kazenskega prava nikakor ni enostranski. Zasledovanje zločincev in izvrševanje kazni se vrši

naravno v zaščito kršenega pravnega reda, toda ne v smislu kake absolutne kazenskopravne n. pr. povračilne teorije, tudi ne v smislu generalne ali specialne prevencije (odvračanje skupnosti ali posameznega zločinca od nadaljnih kaznivih dejanj), istotako ne služi kazen zgolj poboljšanju zločinca, ampak dosežejo naj se s kaznijo vsi označeni nameni (združitvena teorija).

Gotovo pa se sme iz narave cerkvenih kaznij in splošnega cilja, ki ga cerkev zasleduje, sklepati, da je prvi namen kazni poboljšanje.

II. Razvoj cerkvenega kazenskega prava.

Izhodišče razvoju tvorijo besede Gospodove v Matevževem evangeliju 18. pogl. 15.—18. vrsta.[70] Že v apostolski dobi se omenja izobčenje hudodelcev iz krščanske skupnosti. Izobčenje je bilo trajno. Ako se je grešnik poboljšal, se ga je moglo zopet sprejeti. (2. Kor. 2, 7, 8.)

V poapostolski dobi so tipični zločini umor, nečistost, odpad od krščanstva. Kazen zanje je trajno izobčenje. Večja strogost se je uporabljala napram zločincem-povratnikom, kterih se sploh ni smelo več sprejeti nazaj. Ponovni sprejem (kjer je bil sploh dopusten) se je izvrševal stopnjema. Spokorniki so se ločiil v flentes, audientes, genuflectentes, consistentes.

Proti klerikom je prišla v 3. stoletju tudi odslovitev iz službe v rabo; odslovljeni je izgubil vse pravice iz posvečenja in prejšnjega službenega položaja. Kazen je izrekel in izvršil škof.

Ko je postalo krščanstvo državna vera, je obveljalo tudi za cerkev načelo rimskega prava, da so kaznive samo take kršitve zakona, ki so vidne na zunaj, da torej zgolj miselni greh ni podvržen kazni (ampak pokori in foro interno). Kazniva dejanja niso bila kanonsko določena; v sklepih sinod 4. in 5. stoletja se naštevajo kot zločini sosebno umor, odpad od vere, nečistost (prešuštvo), simonija itd. Kazni sta izobčenje

[70] Ako pa greši zoper tebe tvoj brat, pojdi in posvari ga med seboj in njim samim! Ako te posluša, si pridobil svojega brata. Ako pa te ne posluša, vzemi s seboj še enega ali dva, da ostane vsa reč v ustih dveh ali treh prič. Ako pa jih ne posluša, povej cerkvi. Če pa cerkve ne posluša, naj ti bo kakor pogan in cestninar.

iz cerkvene skupnosti ali pa izključenje od udeležbe pri obhajilu za manjše pregreške. Tudi začetki disciplinarnega kazenskega prava proti klerikom spadajo že v 5. stoletje (depositio, odvzetje službe brez izključitve iz stanu klerikov, pri škofih prepoved občevanja s soškofi). Kaznij latae sententiae, ki nastopijo takoj, ko je zločin izvršen, ta doba še ne pozna.

Kaznovalno oblast je izvrševal škof; tudi proti umrlim je bilo mogoče kazensko postopati (prepoved, da se za umrlega moli, izbris njegovega imena iz krščanskih imenikov); škofe je sodila provincialna sinoda.

V prvem srednjem veku se je krog cerkvenih kaznij zelo razširil, uporabljale so se tudi kazni čisto posvetnega značaja, batinanje pri rôbih in osebah nizkega stanu, prognanstvo, konfiskacija imetja, odvzetje posvetnih služb, proti klerikom izključenje iz duhovskega stanu, degradacija na nižji red posvečenja, odtegnenje službenih prejemkov, prognanstvo, internacija v samostanu, tudi telesno kaznovanje. Glede kazni izobčenja (excommunicatio) je pripomniti: V germanskih državah je bil veliki cerkveni ban (der grosse Kirchenbann) po vsebini istoveten s slovesnim anatemom (svečano proglašeno izobčenje). Ekskomunikacija se je pretvorila vsled načela »semel christianus semper christianus« v poboljševalno kazen (censura). Njena vsebina ni več izobčenje iz cerkvene skupnosti, ampak samo izključenje od udejstvovanja članskih pravic.

V 6. stoletju se je uvedla najprej za klerike, kasneje tudi za laike prisilna pokora (Zwangsbusse), ki je grešniku omogočala, da je ušel strožji kazni odslovljenja ali izobčenja. Na ta način je dobila prisilna pokora značaj samostojne kazni. Kot sredstvi, da se je grešnika prisililo prevzeti pokoro, ste služili izobčenje ali pa izvršba po državnih organih. Javna pokora je bila za izobčene laike sredstvo za njihovo rekonciliacijo, dasi je bila rekonciliacija mogoča tudi ob zasebni pokori (post, molitve, milodari, dajatve v denarju itd.). Od 11. stoletja dalje so se javne pokore proti izvestnim storitvam ali dajatvam že v naprej odpuščale. Odpustki so napravili tej kazni konec.

Zelo razširilo se je začetkom srednjega veka število kaznivih dejanj. Tudi oni, ki je občeval s slovesno izobčeno osebo, je zapadel javnemu prokletstvu. Še le polagoma se je ta kazen omilila.

Papež Nikolaj I. je l. 867. (c. 15, 16, C. II. qu. 1) izrekel in proglasil pravno načelo: »manifesta accusatione non indigent«, očita hudodelstva se morajo zasledovati uradoma, načelo, ki so ga končno prevzele vse zapadne države. Tudi sinodalno sodstvo škofov, pri kterem so morale zaprisežene priče škofu naznaniti vse pregreške v župniji, kojih so se okrivili kleriki ali laiki, je usmerjeno v smislu oficialnega načela. Kdor se vabilu ni odzval ali je naloženo mu pokoro odklonil, je zapadel izobčenju ter se ga je izročilo posvetni oblasti v zasledovanje. Božji mir, treuga Dei, je stal tudi pod cerkveno kazensko zaščito (c. 23, 25 C XXIV. qu. 3, c. 2 X I, 34).

Popolni razvoj je doživelo kanonsko kazensko pravo v poznem srednjem veku za časa papežkega svetovnega vladarstva. Od cerkvenih zborov ali od papežev samih izdana določila o cerkvenih zločinih in kaznih se nahajajo vedno v peti knjigi avtentičnih in zasebnih zbirk. Obseg cerkvenega kazenskega sodstva je skoraj neomejen, kajti veljal je izrek papeža Inocenca III. (c. 13, X. II, 1) »Ad officium nostrum spectat de quocumque mortali peccato corripere quemlibet christianum«.

Cerkveni zločin (delictum, crimen) je po klasičnem kanonskem pravu samo na zunaj vidna in po krivdi izvršena kršitev cerkvenega zakona, ktera se ali že po zakonu samem kaznuje ali pa jo sme kaznovati pristojni cerkveni predstojnik. Tudi korporacije in mesta lahko zapadejo krivdi in kazni. Pri presoji zločina ni bil toliko merodajen zunanji uspevek dejanja kakor volja, hudobni naklep zločinca. Oblike krivde so: dolus, hudobni naklep (umišlaj) in culpa, malomarnost (nehat); krivdo izključujoče okolnosti: silobran (Notwehr), stiska (Notstand), ukaz predstojnika in fizična sila. A niti klasično kanonsko pravo ne loči ostro dovršenega in poskušenega zločina, splošnega določila o kaznivosti poskusa Corp. j. c. nima (sedaj c. c. 2212, 2213, 2235).

Poleg prejšnjih kaznij je stopil v tej dobi še interdikt z različnimi vrstami in stopnjami (interdictum personale, locale, ambulatorium), a rabile so se v velikem obsegu tudi posvetne kazni. Kot najtežja disciplinarna kazen proti klerikom se je poleg cele vrste ložjih kaznij uvedla na novo degredatio. Število kaznij in cenzur, ki so nastopile ipso facto, t. j. z dejanjem samim (poenae et censurae latae sententiae), se je silno pomnožilo in na gotove dneve, navadno na Veliki četrtek

(Coena domini), se je generalno izreklo izobčenje nad vsemi, ki so se ali ki bi se okrivili izvestnih kaznivih dejanj.

Poenae vindicativae so končale s pomiloščenjem, cenzure pa še le z odvezo, do ktere pa je imel poboljšani grešnik pravico. Za gotove primere so si odvezo pridržali papež in škofje (censurae reservatae). Kaznovalno oblast so izvrševali izključno papeži in škofje, le sinodalno sodstvo (Send) je ostalo v rokah arhidiakonov.

Zastaranja zločinov srednjeveško cerkveno kazensko pravo ni poznalo.

Kanonsko kazensko pravo je imelo odločilen vpliv na posvetno kazensko pravo, ki je prevzelo sosebno njegova načela o enakosti vseh ljudij pred zakonom, o javnem značaju zločinov in kaznij, njegov nauk o krivdi, o važnosti in merodajnosti hudobnega naklepa zločinčevega, napram kteremu je zunanji uspevek manjšega pomena, ravno tako nauk o pretežno poboljševalni svrhi kazni, dočim je germansko pravo v prvi vrsti povdarjalo povračevalno načelo.

V novem veku se srednjeveško kazensko pravo ni bistveno spremenilo. V doktrini so se ostreje ločile kazni v pravem smislu (poenae vindicativae), ki imajo v prvi vrsti povračevalni in zadostitveni namen, od cenzur (poenae medicinales), poboljševalnih kaznij. Namesto bule Coena Domini, ki je bila od l. 1770. vsled odpora držav proti njej prepovedana, je izdal l. 1869. papež Pij IX. novo bulo »Apostolicae Sedis« o cenzurah, ki je po kodeksu zgubila veljavo.

Čim bolj se je država zavedala svoje naloge na kazensko-pravnem polju, tem bolj se je dejanski zoževalo cerkveno kazensko sodstvo, ki je danes v naših krajih omejeno na čisto cerkvene delikte. Sredstvo, s kterim se je uspešno izpodrivalo cerkveno kazensko sodstvo, je bil recursus ab abusu. Že doba prosvitljenega absolutizma je odpravila privilegirano podsodnost klerikov. Kazni posvetnega značaja so prišle pri cerkvenih sodiščih iz rabe. Kodeks pozna le še denarne globe in omejitve glede bivališča klerikov. Novo cerkveno kazensko pravo se je skoraj popolnoma očistilo prejšnjih posvetnih primesij, tudi ono nosi jasne znake spiritualizacije na sebi.

Iz modernega kazenskega prava je prevzelo cerkveno kazensko pravo sistem, določila o poskusu, o zastaranju kazni, o pogojnem pomiloščenju ter o očuvalni svrhi kazni.

§ 186.

O kaznivih dejanjih v obče.

I. P o j e m z l o č i n a. Krivica (delictum) je po c. 2195 na zunaj vidna, moralično prištevna kršitev zakona, za ktero je zagrožena kazen. Bistvena je kršitev zakona, božjega ali cerkvenega, ki stoji pod sankcijo kazni. Nullum crimen, nulla poena sine lege poenali. Kršitev je povzročena ali po dejanju, ali po opustitvi.

Ni vsaka kršitev zakona zločin v smislu kazenskega prava. Zločinske krivice ali zločine imenujemo samo težke kršitve pravnega in socialnega reda, izhajajoče iz hudobnega ali trdovratnega mišljenja ali neodpustljive malomarnosti, ki jih zasledujejo in kaznujejo nositelji javne oblasti v skupnosti.

Poleg zločinskih krivic pozna vsako pravo še celo vrsto drugih krivic, ki se ne zasledujejo kazensko, ampak imajo za storilca druge kvarne posledice (ničnost opravila, povračilo škode i. p.). Te krivice se označujejo s skupnim imenom civilne ali zasebne krivice. Bistveno za vsako zločinsko krivico je hudobno mišljenje in škodljivost ali obča nevarnost storilca za socialno življenje v družbi. V posvetnem pravu so ločiti od zločinskih krivic navadne kršitve policijskega reda (policijski prestopki), ki se sicer tudi kaznujejo, a ne kot zločini, ampak kot priproste protirednosti.

V cerkvenem pravu je meja med navadnimi protirednostmi in zločinskimi krivicami nejasna. Le kršitve l e g u m m e r e p o e n a l i u m bi morda spadale pod prve.

II. S v o j s t v a z l o č i n s k e k r i v i c e. 1. Pri vsakem zločinu pride v poštev zunanji ali objektivni ter notranji ali subjektivni dejanski stan. Prvi se tiče dejanja zločinca in uspevka, ki ga je imelo na zunaj, drugi pa notranjega mišljenja, duševnega stanja storilčevega, tedaj njegove krivde. Za vsak zločin sta potrebna k a z n i v o d e j a n j e in k r i v d a storilčeva.

Kakovost zločina (qualitas delicti) je presojati po predmetu pravnega določila (desumenda est ex objecto legis), njegova teža (quantitas) pa po važnosti kršene norme (ex diversa gravitate legis laesae), po nastali škodi ter po večji ali manjši

prištevnosti (ex majore minoreve imputabilitate. c. 2196). Razlike med hudodelstvi, pregreški in prestopki cerkveno kazensko pravo ne pozna.

2. Objektivni dejanski stan, (corpus delicti — beseda pomeni tudi orodje, ki ga je storilec rabil —) je na zunaj vidno zločinsko dejanje, iz kterega po vzročni zvezi zločinski uspevek ali v istini nastopi ali pa bi lahko nastopil ter ga je storilec tudi pričakoval (poskus). Še važnejše kakor zunanji uspevek je notranje mišljenje storilca.

3. Subjektivni dejanski stan, prištevnost in krivda. Isti zunanji dejanski stan (uspevek) lahko izvira iz zelo različne volje in mišljenja; samo ako sta volja in mišljenje storilca protipravna in za skupnost škodljiva, postane njegovo dejanje zločin.

Zločinsko mišljenje, pri kterem pridejo v poštev misli in volja, izvira ali iz hudobnega naklepa (dolus), ako je zločinec izvesten zločinski uspevek naravnost hotel, nameraval, ali pa izvira iz malomarnosti (culpa), ako je storilec zločinsko zanemaril brižnost, ki jo je vsak dolžan uporabljati in je objektivno kaznivi uspevek vsled njegove brezbrižnosti nastopil. Mišljenje mora biti vedno v nasprotju z zakonom. Dovoljeno ali ukazano dejanje ni nikdar kaznivo (usmrtitev zločinca po rablju, sovražnika na bojnem polju). Ni pa vedno potrebno, da si je storilec protizakonitosti dejanja svest.

V cerkvenem zakoniku se ti pojmi strogo ločijo ter so natančno opredeljeni. Prištevnost zločina (imputabilitas delicti) izhaja iz zločinske krivde, ki je ali dolus ali culpa (delinquentis). Culpa je dvojne vrste ter obstoji ali v malomarnem nepoznanju kršenega zakona (ignorantia legis violatae), t. j. v prištevnem nepoznanju protizakonitosti storilčevega ravnanja, ali pa v zanemarjanju dolžne opreznosti, vestnosti in brige (omissio debitae diligentiae) pri ravnanju, ki je povzročilo protizakoniti uspevek. Vse okolnosti, ki pomnožujejo, zmanjšujejo ali izključujejo krivdo, dolus ali culpa, imajo isti učinek tudi glede prištevnosti. Zato govori zakonik o krivdopomnožujočih, zmanjšujočih in izključujočih okolnostih. c. c. 2199—2209.

Hudobni naklep (umišljaj, dolus) je dobro premišljeni namen, kršiti zakon (deliberata voluntas violandi legem). Glede vsake zunanje kršitve zakona se za pravno območje dotlej, da se nasprotno ne dokaže, domneva, da je učinjena iz hu-

dobnega naklepa. (Posita externa legis violatione, dolus in foro externo praesumitur, donec contrarium probetur). Dolus pa izključujeta nedostatek potrebne razsodnosti ali pa nedostatek svobodne volje (eique, i. e. dolo, opponitur ex parte intellectus defectus cognitionis et ex parte voluntatis defectus libertatis). c. 2200.

Malomarnost (culpa). Ob nepoznanju zakona se prišteva kaznivo dejanje le tedaj, če je bilo nepoznanje neopravičljivo (culpabilis). Ako je bila ignorantia legis inculpabilis, je prištevnost izključena. Pri neopravičljivi ignoranci pa se krivda zmanjšuje po stopnji neopravičljivosti (imputabilitas minuitur plus minusve pro ignorantiae ipsius culpabilitate). Nepoznanje kazni prištevnosti ne izključuje, a jo nekoliko zmanjšuje (aliquantum minuit). To, kar velja glede nepoznanja zakona, velja tudi glede neupoštevanja zakonitih predpisov (inadvertentia) in glede zmote (error). c. 2202. Vsi ti primeri se v teoriji navadno uvrščavajo pod skupni pojem kazenskopravne zmote.

Ako kdo zakon krši vsled zanemarjanja potrebne previdnosti, se prištevnost po prevdarku sodnika ob upoštevanju okolnostij primerno zmanjša. Ako kdo že vnaprej vidi zločinski uspevek, ne da bi ga naravnost hotel, a ne ukrene v njegovo preprečenje tega, kar bi bil storil vsak marljiv človek (quivis diligens), potem se približuje malomarnost hudobnemu naklepu, culpa est proxima dolo. c. 2203. V kazenskopravni teoriji se naziva ta vrsta krivde dolus eventualis.

III. Posebne okolnosti za presojo krivde.

1. Razlogi, ki povečujejo, zmanjšujejo ali izključujejo krivdo. Krivdo povečujejo prostovoljno in premišljeno razvneta in gojena strast (passio deliberate excitata et nutrita); drugače pa strast po svoji stopnji krivdo zmanjšuje. Ako je storilcu vzela vsako prevdarnost in voljo, izključuje tudi vsako krivdo. c. 2206. Krivdo otežujeta in prištevnost povečujeta višje dostojanstvo storilca ali napadenega ter zloraba avtoritete ali uradne oblasti pri kaznivem dejanju. c. 2207. Isto velja o povratku. Povratni zločinec je tisti, ki se je po obsodbi znova okrivil kaznivega dejanja enake vrste pod podobnimi časovnimi in krajevnimi prilikami, tako da se lahko sklepa na njegovo trdovratno zločinsko mišljenje. c. 2208 § 1.

Nedoletnost zmanjšuje prištevnost tem bolj, čim bolj se bliža otroški dobi (infantia). c. 2204. Fizična sila (vis physica, absoluta), ki onemogoča vsako samostojno ravnanje (omnem adimit agendi facultatem), izključuje zločin. Psihična sila (vis compulsiva), povzročena po težki bojazni ali stiski (metus gravis, etiam relative tantum, necessitas, immo et grave incommodum), izvečine izključuje zločine, obstoječe v kršenju čisto cerkvenih zakonov (si agatur de legibus mere ecclesiasticis). Ako pa je dejanje v notranjosti slabo (actus intrinsece sit malus), ako je izraz zaničevanja vere in cerkvene avtoritete ali če je usmerjeno proti dušnemu blagru, se ob psihični sili prištevnost samo zmanjša. Silobran (causa legitimae tutelae contra injustum agressorem) izključuje zločin, ako se niso prekoračile potrebne meje (si debitum servetur moderamen). Drugače se prištevnost samo zmanjša, pri čemur je upoštevati težo izzivanja. c. 2205.

Popolnoma nesposobne, izvršiti zločin (incapaces delicti) so osebe, ki ne morejo rabiti razuma (qui actu carent usu rationis). Trajno blazni (habitualiter amentes) za svoja dejanja niso odgovorni in blaznost se pri njih domneva tudi za časa svetlih trenotkov (quandoque lucida intervalla habeant tamen incapaces praesumuntur). Prostovoljna pijanost zmanjšuje prištevnost po svoji stopnji, ako ne izvira iz namena, da se izvrši zločin (napiti se korajže). Ako pa je popolna pijanost neprostovoljna (involuntaria), potem je prištevnost izključena, ob nepopolni pijanosti je samo zmanjšana. Enako je presojati vsako drugo mimoidočo umsko zmedenost. Slaboumnost prištevnost zgolj zmanjšuje, a je popolnoma ne izključuje. c. 2201.

2. Poskušen zločin (conatus delicti). Poskus so dejanja ali opustitve, ki po svoji naravi vodijo do zločinskega uspevka, ne da ta uspevek v danem slučaju v istini nastopi, bodisi, ker storilec ni vsega dovolj preračunil in prevdaril, bodisi, ker je ostal zločin radi nepopolnosti ali nesposobnosti sredstev nedovršen.

Izpodleteli zločin (delictum frustratum) je oni poskus, pri kterem je storilec vse izvršil, kar je za nameravani uspevek potrebno, a je uspevek iz drugega, izven storilčeve volje stoječega razloga izostal. Za poskus se šteje tudi napeljevanje, ki ni imelo uspeha.

Poskus je prišteven in kazniv, toda manj kakor dovršen zločin in sicer sta prištevnost in kaznivost tem večja, čim bolj se poskus bliža dovršenemu zločinu (delictum consummatum). Izpodleteli zločin je težje kazniv kakor navadni poskus. Kdor prostovoljno odstopi od izvršitve že pričetega zločina, ostane brez kazni, ako iz poskusa še ni nastala kaka škoda ali pohujšanje. Poskus, za kojega je določena v zakonu posebna kazen, je smatrati za poseben zločin. c. c. 2212, 2213.

3. Konkurenca zločinov in zločincev.

a) Mogoče je, da se krši z istim dejanjem več zakonitih predpisov hkrati. V tem primeru govorimo o idealni konkurenci. Ako pa ista oseba zagreši več kaznivih dejanj, tedaj je podana realna konkurenca. V cerkvenem pravu velja načelo: toliko kaznij kolikor zločinov. (Ordinarie tot poenae quot delicta c. 2224 § 1.) b) Ako pri kakem zločinu sodeluje več oseb s svétom in dejanjem ali če more kak zločin že po njegovi naravi izvršiti samo večje število oseb (n. pr. vstaja, punt), potem veljajo vsi sostorilci za enake sokrivce, ako ne izhaja iz okolnosti kaj drugega. Tudi napeljevalec in drugi udeležniki se smatrajo enako krivim z glavnim storilcem (delicti executor), ako bi se zločin brez njihove soudeležbe ne bil izvršil. Ako pa udeležba olajšuje samo izvršitev, a bi bilo do zločina prišlo tudi brez sodelovanja drugih, so sokrivci v nižji meri odgovorni.

Kdor svoje vplivanje v prilog izvršitvi zločina popolnoma ali deloma umakne, izključi ali pa zmanjša s tem svojo odgovornost. Kdor pospešuje zločin z zanemarjanjem uradnih dolžnostij, postane sokrivec v razmerju kršitve svoje obveznosti, da zločin prepreči.

Odobravanje zločina (delicti patrati laudatio), deležnost na dobičku iz njega (fructuum participatio), dajanje potuhe ali prikrivanje storilca (delinquentis occultatio vel receptio) in slične po izvršenem zločinu izkazane ugodnosti morejo tvoriti posebne delikte, ki so kaznivi, ako je v zakonu zanje določena kazen. Sokrivdo na zločinu pa vstvarjajo taka dejanja samo tedaj, ako so bila že pred izvršenim deliktom dogovorjena. c. 2209.

IV. Učinki zločinov. Iz zločina nastane zahteva cerkvene oblasti, da se krivca kaznuje. Z njim je vstvarjena podlaga 1. za kazensko obtožbo (actio poenalis), ki ima namen, da se storilca zasleduje, da se kazen izreče in doseže zadoščenje;

2. za civilno tožbo na povrnitev škode, ako je kdo vsled zločina gmotno oškodovan. Isti sodnik sme razsoditi v kazenski pravdi o obeh zahtevkih, ako se oškodovanec kazenskemu postopanju pridruži. c. 2210. Vsi sokrivci so solidarično odgovorni za škodo, dasi so od sodnika samo vsak na svoj del obsojeni. Obsodba pro rata se nanaša samo na medsebojno razmerje sokrivcev, ne velja pa napram oškodovani stranki. c. 2211.

V. Vrste zločinov. Važna je razlika med javnimi in tajnimi zločini. a) Delictum publicum je zločin, ki je postal že znan (iam divulgatum est) ali pa bo vsaj po vsej verjetnosti znan postal; b) delictum notorium notorietate juris, je zločin, o katerem je že izšla pravomočna sodba ali katerega je zločinec pred sodnikom priznal; c) delictum notorium notorietate facti pa je zločin, ki je javno znan in v takih okolnostih izvršen, da se po nikakih izgovorih in z nikakimi pravnimi pripomočki (nullo juris suffragio) ne da opravičiti; d) delictum occultum je zločin, ki je ostal ali materialno t. j. po dejanju, ali pa formalno t. j. po storilcu tajen. c. 2197. V prvem primeru zanj razen storilca (in njegovih zaupnikov) nihče ne ve; v drugem je ali zločinec neznan ali pa obstoja dvom radi krivde storilca.

Samo javni delikti tvorijo podlago in povod za sodno postopanje. c. 1933 § 1. Kršitve čisto cerkvenih zakonov (delicta mere ecclesiastica) sodi samo cerkev, ki pri tem po potrebi prosi za državno pomoč. Kršitve čisto posvetnih zakonov (delicta mere civilia n. pr. veleizdajo, upor, spionažo) sodijo posvetna sodišča, ako ni storilec klerik. Zločine pa, s kojimi se krši tako cerkveni kakor državni zakon (delicta mixta n. pr. krivo prisego, pregreške proti nravnosti itd.) sta poklicani soditi obe oblasti in je pri tem načeloma odločilna med njima prevencija.[71]

§ 187.

O kazni v splošnem.

I. Opredelba in vrste kazni j. Kazen je odtegnitev kake dobrine po zakonitem oblastvu v poboljšanje zločinca

[71] V naših krajih zasledujejo cerkvena sodišča po trajnem, tudi sedaj veljavnem običaju (c. 5) samo čisto cerkvene zločine, tako da se tudi privilegium fori klerikov omejuje nanje. Delicta mere civilia in mixta sodijo izključno posvetna sodišča.

in v zadoščenje za storjeni delikt. (Poena ecclesiastica est privatio alicuius boni ad delinquentis correctionem et delicti punitionem a legitima auctoritate inflicta. c. 2215.)

Kazni se dele:

1. v poboljševalne kazni ali cenzure;
2. povračevalne kazni (poenae vindicativae);
3. v opominjevalne kazni (remedia poenalia) in
4. pokore (poenitentiae). c. 2216.

Že iz te kratke označbe glavnih vrst kaznij je natančno razviden poseben značaj cerkvenega kazenskega prava s svojim pretežno poboljševalnim in vzgojevalnim načelom in tesnim razmerjem med kaznovalno in vzgojevalno oblastjo.

C e n z u r e so kazni, s kterimi se odtegnejo zločinskemu in nepokornemu kristjanu kake duhovne dobrine (bona spiritualia vel spiritualibus adnexa) dotlej, da dobi odvezo. Odvezo dobi nepokornež, čim je njegova trdovratnost nehala. c. 2241 § 1.

P o v r a č e v a l n e k a z n i (poenae vindicativae) pa imajo namen, vstvariti za storjeni zločin zadoščenje (ad delicti expiationem tendunt). Popust teh kaznij ni odvisen od poboljšanja zločinca. c. 2286. Jedino poenae vindicativae so kazni v pravem pomenu.

R e m e d i a p o e n a l i a imajo skoraj povsem vzgojevalni značaj. V to skupino spadajo a) p o s v a r i l o (monitio), ki se uporablja proti onemu, ki bi utegnil izvršiti zločin ali tudi proti onemu, kojega krivda se v preiskavi ni dala dokazati a je sum navzlic temu še opravičen; b) g r a j a (correptio), ki se izreče onemu, ki s svojim ponašanjem vzbuja pohujšanje ali težko moti red. Posvarilo in graja se izrečeta ali javno ali tajno, ustmeno ali pismeno; javno grajo izreče lahko ob dokazanem zločinu tudi sodnik mesto kazni ali v poostritev kazni; c) p o v e l j e a l i u k a z (praeceptum) z zagrozitvijo kazni se rabi proti onemu, pri kterem ste ostali prej navedeni sredstvi brez uspeha; d) n a d z o r s t v o (vigilantia), ki se odreja v svrho preprečenja težkega zločina sosebno ob nevarnosti povratka, a prihaja tudi kot poostritev kazni v poštev. c. c. 2306—2311.

T u d i p o k o r e (poenitentiae), ki se naložé prisilno — torej izven spovednice, kjer jih sprejme grešnik prostovoljno — imajo kot kazni povsem vzgojevalni namen. Po c. 2312 se nalagajo pokore in foro externo v svrho, da se zločinec izogne kazni ali da zadobi odvezo ali popust že naložene kazni (Poe-

nitentiae in foro externo imponuntur, ut delinquens vel poenam effugiat, vel poenae contractae absolutionem aut dispensationem recipiat). Po modrem prevdarku ordinarij lahko dopolni posvarilo in grajo s penitencami. Glavne penitence so: molitve, božja pota in druga pobožna dela, posebni posti, milodari v nabožne svrhe in duhovne vaje v nabožnih zavodih ali samostanih.

Po c. 2217 so nadalje ločiti: določene in nedoločene kazni (poenae determinatae et indeterminatae). Razlika obstoja v tem, da so prve ali v zakonu ali povelju točno navedene, druge pa prepuščene modremu prevdarku sodnika ali predstojnika. b) Izrečene in neizrečene kazni (poenae latae et ferendae sententiae). Glede prvih je v zakonu ali povelju določeno, da nastopijo ipso facto, čim je kaznivo dejanje izvršeno, druge mora izreči še le sodnik. c) Kazni po zakonu in po sodniku (poenae a jure et poenae ab homine). Prve so tiste, ki jih zakon sam določa, bodisi da jih ob enem izreka ali da so izreči še le po sodniku (sive latae sive ferendae sententiae). Druge so kazni, ki jih izreče sodnik ali ki so zagrožene v posebnem povelju (per modum praecepti peculiaris). Na ta način je poena ferendae sententiae, ki je določena v zakonu, do sodnega izreka poena a jure, po sodnem izreku pa poena a jure et ab homine, toda velja vedno kot poena ab homine.

Cenzure se dele tudi še v pridržane in nepridržane (censurae reservatae, non reservatae). Pri prvih je odveza pridržana višjemu predstojniku. Papežu pridržane cenzure so reservatae ali simpliciter ali speciali modo ali specialissimo modo, kar pride do izraza v papeževem pooblastilu za odvezo. c. 2245.

II. Zagrožanje in izrekanje kazni. Cerkev smatra kaznovanje svojih članov, ako so zagrešili kak zločin, kot naravno, od vsake posvetne oblasti neodvisno pravico, pri čemur se sme posluževati tako duhovnih kakor posvetnih sredstev. A v istem kánonu (2214) opominja kodeks vse predstojnike z besedami tridentinskega zbora, sess. XIII. de ref. c. 1, da so postavljeni ljudstvu kot pastirji, ne kot strahovalci, da nimajo narodov vladati ampak samo vzgajati in z njimi ravnati kot z otroci in brati. Zato naj poprej uporabijo vsa druga sredstva, naj se svoje kaznovalne oblasti poslužujejo samo v skrajni

nujnosti in naj pri tem ne pozabijo, da je glavna svrha kazni, grešnike poboljšati in druge od greha odvračati.

Cerkveni predstojnik, ki ima zakonodajno oblast, ima tudi pravico izdajati povelja pod kazensko sankcijo, to se pravi, on sme za kršitev zapovedi, ki jo izda, zagroziti kazen. Kdor ima samo sodno oblast, sme pač izrekati v zakonu določene kazni, ne sme jih pa za druga dejanja na novo uvajati. Zakonodajni organi pa smejo tudi že obstoječe božje ali cerkvene zakone zaščititi po potrebi s kaznimi, ki jih sami določijo. c. c. 2220, 2221.

Zakoniti predstojnik sme kaznovati tudi kršitev norme, ki nima kazenske sankcije, ako je to upravičeno vsled teže zločina ali vsled nastalega pohujšanja. Drugače pa velja pravilo, da je kazen dopustna samo, ako je zločinec dobil poprej posvarilo pod zapretitvijo kazni in je navzlic temu zakon kršil. Ako je zločin samo verojeten ali če je predpisana kazenska obtožba, predstojnik ne sme izreči kazni, pač pa lahko klerika od napredovanja izključi ali pa celo iz službe odstrani. c. 2222.

Ako se kazenska norma po poznejši normi spremeni, je presojati pod staro normo izvršen delikt po milejšem zakonu. Ako poznejši zakon kazen (za dotično dejanje) sploh odpravi, neha tudi že izrečena kazen izvzemši cenzure. Izrečena kazen ostane v veljavi, tudi če predstojnik zgubi jurisdikcijo nad kaznovano osebo. c. 2226.

Pri uporabljanju kaznij se morajo upoštevati sledeča pravila:

Poena determinata se sme povečati (augere) samo, ako to zahtevajo izredne otežujoče okolnosti. Nedoločene kazni naj izreka sodnik po svojem prevdarku, določene pa po potrebi zmanjšuje, ako zakon to dopušča (si lex facultativis verbis utatur). Kjer je besedilo strogo (verbis praeceptivis), se mora kazen praviloma izreči, toda sodnikovi prevdarnosti in vesti je prepuščeno, da kazen a) odloži, ali b) spregleda, ako se je storilec poboljšal, ako je krivico popravil in ako je že od posvetne oblasti dovolj kaznovan; ali da c) kazen zmanjša ali da ukrene mesto nje kak remedium poenale ali pa naloži storilcu pokoro. V obče je prepuščeno prevdarku predstojnikov, ali se naj z izrekom sodnika ugotovi poena latae sententiae ali ne. Samo ako to zahtevata prizadeta stranka ali javni blagor, se mora izdati deklaratorna sodba. c. 2223.

Dasi velja pri konkurenci zločinov obče načelo »tot poenae quot delicta«, sme sodnik kazni tudi zmanjšati ali izreči samo najtežjo kazen, ki prihaja za dotična dejanja v poštev, ter jo po potrebi poostriti s penitencami ali dopolnili (remedia poenalia). c. 2224.

Kazen se izreče ali ugotovi v obliki razglašenja sodbe. Če pa gre za kršitev posebnega povelja (praeceptum particulare), se mora poprej zapretena kazen izreči pismeno ali pred dvema pričama, ter so ob enem navesti za ta ukrep merodajni razlogi. c. 2225.

Cenzure naj se izrekajo samo po dobrem prevdarku, sosebno censurae latae sententiae. Dopustne so samo pri težkih zunanjih, s trdovratnostjo zvezanih zločinih. Trdovratnost je podana, ako storilec navzlic prejšnjim opominom ni odstopil od zločina ali če odklanja po izvršenem zločinu pokoro ter popravo škode in pohujšanja. Da li so ti pogoji podani, ima presoditi tisti, ki je pristojen za odvezo. c. 2242. Mogoče je izreči proti istemu storilcu več cenzur, celo iste vrste, ako je dotičnik zakrivil več zločinov bodisi z istim bodisi z različnimi dejanji, ali če je isto kaznivo dejanje ponavljal. c. 2244.

Nektere cenzure a jure so pridržane ordinariju ali pa papežu. Izmed cenzur latae sententiae so smatrati pridržanim samo tiste, glede kterih je to v zakonu ali povelju (praeceptum) izrecno izraženo. Vsaka rezervacija se mora strogo tolmačiti. Sploh naj si predstojniki cenzure pridržujejo samo pri posebno težkih zločinih in ako to zahtevajo interesi čim prejšnje upostavitve cerkvene discipline. c. c. 2245, 2246.

III. O osebi, kojo zadene kazen (de subjecto coactivae potestati obnoxio). Kazen zadene vsakega, na kogar se nanaša kazenska norma ali posebno povelje. Glede nekterih oseb pa veljajo izjeme. Papeža ne more nikdo kaznovati. c. 1556. Kazni sploh se na kardinale, in kazni suspenzije in interdikta latae sententiae se na škofe nanašajo samo, če so v zakonu ali povelju naravnost imenovani (si expresse nominentur). Vladarje, njih potomce in naslednike, kardinale, papežke poslanike in škofe sme kaznovati samo papež. c. c. 2226 § 1, 2227. Pri kaznih latae sententiae uplivajo razlogi, ki drugače krivdo izključujejo ali zmanjšujejo, na odgovornost v manjši meri. Merodajna so določila c. 2229.

Glede mladostnih zločincev veljajo sledeča načela: Nedorasli mladostniki so sploh prosti kaznij latae sententiae. Uporabljajo naj se proti njim bolj vzgojevalne kazni kakor pa cenzure in poenae vindicativae. Dorasli mladostniki, ki napeljejo v zločin nedorasle, ali so drugače z njimi pri kaznivem dejanju vdeleženi, se kaznujejo po zakonu. c. 2230.

Pri konkurenci zločincev so presojati in kaznovati vsi pravi sokrivci (c. 2209 §§ 1—3) enako, tudi če zakon imenuje samo enega. Oddaljenejši soudeleženci pa so kaznovati po modrem prevdarku predstojnika. c. 2231.

Zločinca, ki se delikta zaveda, veže poena latae sententiae sive medicinalis sive vindicativae ipso facto in utroque foro. Vendar se mu pred deklaratorno sodbo ni treba po njej ravnati, ako bi ga upoštevanje kazni spravilo v slab glas (quoties eam servare sine infamia nequit). Sploh ne more od njega nihče zahtevati, da se in foro externo kazni drži, razun v slučaju, da je kaznivo dejanje obče znano. c. 2232.

IV. Odpuščanje kaznij. (Poenarum remissio.) 1. Cenzure končajo, kadar dobi zločinec odvezo, povračevalne kazni pa, kadar se dovoli spregled (dispensatio), ali kadar so prestane. c. c. 2248, 2289. Cenzure in poenae vindicativae sme odpustiti samo tisti, ki jih je izrekel ter njegov predstojnik, naslednik ali pa njih pooblaščenec. Kdor sme dovoljevati izjeme od zakona, sme odpuščati tudi s kršenjem zakona zvezane kazni. Sodnik pa kazni, postavljene od predstojnika, ki jo je izrekel službeno, ne more več odpustiti. c. 2236. Ordinarij je načeloma upravičen, odpuščati kazni latae sententiae, ki so v občem pravu določene in sicer tako pri javnih kakor pri tajnih pregreških. Izvzeti so pri javnih pregreških a) primeri v spornem postopanju (forum contentiosum); b) izvzete so cenzure, ki so pridržane apostolski stolici; c) izvzete so kazni neusposobljenosti za cerkvene službe ali izgube volilnih pravic, kazen trajne suspenzije, pravne zloglasnosti (infamia juris), izgube patronatne pravice in papežkega privilegija ali milosti. V tajnih primerih pa je pravica ordinarija omejena samo po papežu speciali ali specialissimo modo pridržanih cenzurah. V nujnih slučajih so dane glede odpuščanja kaznij ali njih izpolnjevanje celo spovednikom obsežne pravice. c. c. 2237, 2254, 2290.

Izsiljeno odpuščenje je ničevo. c. 2238. Sicer se pa sme kazen odpustiti navzočemu ali odsotnemu, nepogojno ali pogojema, za zunanji ali samo za notranji forum, ustmeno ali pismeno. Zahteva, da se zločinca kaznuje, ugasne, kadar zastara kazenska tožba. c. c. 2239, 2240, 1703.

2. Na odvezo od cenzure ima spokorjeni pravico. Toda ob potrebi se ob enem z odvezo lahko izreče poena vindicativa ali naloži pokora. Cenzura zopet stopi v veljavo, ako odvezani dolžnosti, ki se mu je naložila sub poena reincidentiae, ne izpolni. c. 2248. Ako cenzura ne sprečuje prejemanja zakramentov, je odveza grehov brez odveze cenzure mogoča, v nasprotnem slučaju je treba grešnika najprej odvezati cenzure. Odveza cenzur naj se vrši v obliki, ki jo predpisujejo ritualne knjige. c. 2250. Odveza za pravno območje (pro foro externo) vsebuje tudi odvezo za območje vesti, ne pa obratno. c. 2251.

Ako je kdo prejel v smrtni nevarnosti odvezo vseh grehov in cenzur (c. 882) in je nato zopet ozdravel, mora naknadno sub poena reincidentiae prositi za odobrenje oni organ, ki je po zakonu za odvezo upravičen, ter njegove odredbe upoštevati. c. 2252.

Izven smrtne nevarnosti sme odvezati od nepridržanih cenzur vsak spovednik pri spovedi; in foro extrasacramentali pa vsak, ki ima nad krivcem jurisdikcijo za pravno območje. Od pridržanih cenzur ab homine odvezujejo organi, ki so cenzuro izrekli ali njih predstojniki ali pooblaščenci, od cenzur, pridržanih a jure, pa oni, ki so cenzuro postavili ter njih nasledniki, predstojniki in pooblaščenci. Od cenzure, pridržane škofu, sme odvezati svoje podložnike poljubni ordinarij, od cenzur, pridržanih rimski stolici, ali ta sama ali pa njeni pooblaščenci na podlagi generalnega (če je cenzura simpliciter reservata) ali pa specialnega ali najspecialnejšega pooblastila (če je cenzura speciali ali specialissimo modo reservata). c. 2253.

Za nujne primere je spovednikom dovoljeno odvezati od cenzur latae sententiae, kojih izpolnjevanje bi povzročilo težko spodtiko ali vzelo prizadetemu dober glas. Toda spovednik in spokornik naj se obrneta pismeno na poklicanega predstojnika za odobrenje in ako to v kakem izrednem primeru ne bi bilo mogoče, naj naloži spovednik primerno pokoro in drugo zadoščenje sub poena reincidientiae za slučaj nepokornosti. c. 2254.

II. Poglavje.

Poedine kazni in poedini zločini.

§ 188.

Poedine kazni.

I. Cenzure. Cenzure so: 1. izobčenje, excommunicatio, 2. interdikt, 3. suspenzija. Izobčenje se more izreči samo proti fizičnim osebam, in ako se ta kazen kedaj uporablja napram korporacijam, je smatrati z njo prizadetim samo osebe, ki so se zločina okrivile. Interdikt in suspenzija pa sta uporabljiva tudi napram pravnim osebam kot takim. Po izobčenju in interdiktu so lahko prizadeti kleriki in laiki, suspenzija se more izreči vedno samo proti klerikom. Izobčenje in suspenzija se nanašata vedno samo na osebe, interdikt se more glasiti tudi na poedine kraje ali pokrajine, dežele ali države. Izobčenje je v vsakem slučaju samo cenzura, interdikt in suspenzija sta lahko tudi poenae vindicativae, a v dvomu jih je smatrati za cenzuri. c. 2255.

Pojmi, kteri se v cerkvenem kazenskem pravu čestokrat ponavljajo, so v c. 2256 obrazloženi. Divina officia so funkcije posvečevalne oblasti, ki so po Kristovi ali cerkveni naredbi za bogoslužje določene in koje morejo vršiti samo kleriki. Pod pojem actus legitimi ecclesiastici pa spadajo: posli upravitelja cerkvenega imetja, posli cerkvenih sodnih in pisarniških organov ter zastopnikov v cerkvenih pravdnih zadevah, posel botra pri krstu ali birmi, glasovanje pri cerkvenih volitvah ter izvajanje patronatnih pravic. c. 2256.

1. Izobčenje je cenzura, s ktero se prizadeti izključi iz skupnosti vernikov s posledicami, ki jih določa zakon. Ekskomunikacija se zove tudi anatem, sosebno če je izrečena v slovesni, v obredni knjigi določeni obliki. c. 2257.

Izobčenci so ali excommunicati vitandi ali pa tolerati. Vitandus je samo tisti, nad katerim je izrekla anatem apost. stolica, ga javno razglasila ter izrecno odredila, da se je obsojenega ogibati (vitari deberé). Ipso jure vitandus pa je tisti, ki se spozabi nad osebo papeža. c. c. 2258, 2343 § 1 štev. 1.

Izobčenci nimajo pravice prisostvovati božji službi in se vdeleževati zakramentov, smejo pa poslušati pridigo. Toda izobčenca, ki je toleratus, ni treba izgnati, ako svetim dejanjem

samo pasivno prisostvuje; ako pa je vitandus, se ga mora po možnosti odstraniti ali pa se mora sveto dejanje prekiniti. Aktivna udeležba na blagrih cerkve je zabranjena vsakemu izobčencu (tudi ako je toleratus), kojega kazen je obče znana ali pa sodbeno izrečena. c. 2259.

Izobčeni ne more prejeti nobenega zakramenta, po sodbi tudi ne zakramentala, cerkveni pogreb se mu mora odreči, ako je umrl brez znamenj kesa. c. 2260.

Samo v slučajih sile sme izobčeni deliti zakramente. Ako je vitandus ali če je sodba že izrečena, mu je to dovoljeno zgolj v smrtni nevarnosti in pod pogojem, da ni navzoč drugi sposoben delivec. c. 2261.

Izobčenemu je zabranjeno, da vrši actus legitimos ecclesiasticos ali da opravlja cerkvene službene posle ali da vživa pravice poprej podeljenih privilegijev. c. 2263.

Vsak čin jurisdikcije za zunanje ali notranje območje, izvršen po izobčencu, je nedovoljen in po izreku sodbe praviloma celo neveljaven (izjeme c. 2261 §§ 2 in 3). c. 2264.

Izobčenemu se ne more podeliti ali poveriti nikako dostojanstvo, služba ali drugi posel v cerkvi niti se ga sme pripustiti k posvečevanju. c. 2265.

Kadar je sodba izrečena, izgubi prejemke in ako je vitandus tudi službo samo. c. 2266.

Od občevanja z verniki je izključen samo excommunicatus vitandus. Najbližjih njegovih sorodnikov ter soproga in podložnikov pa ta prepoved ne zadene. A tudi vsakega drugega prepoved ne veže, ako ima za občevanje pametne razloge. c. 2267.

2. Interdikt je cenzura, s ktero se prizadetim prepovedujejo izvestna sveta dejanja, ne da bi bili iz skupnosti vernikov izključeni. c. 2268 § 1. Prepoved se glasi ali naravnost na osebe (interdictum personale) ali pa jih zadene samo posredno, ker se nanaša na določen kraj (interdictum locale), v kterem se sveta dejanja ne smejo vršiti. c. 2268. Osebni interdikt veže prizadete osebe povsodi, krajevni interdikt je omejen na dotični kraj ali deželo, velja pa tam za vse enako, ako niso s posebnim privilegijem dovoljene izjeme. Interdikt je ali splošen, interdictum generale, ako se glasi na večji okoliš (na celo župnijo, škofijo ali državo) ali na celi krog oseb (na škofljane ali državljane v obče), ali pa interdictum particulare, posebni interdikt, ako se tiče poedinih oseb ali krajev.

Splošne interdikte proti večjim okrajem, škofijam in državam, je upravičen izreči samo papež. c. 2269.

Interdikt ne zabranjuje, da se dele umirajočim zakramenti in zakramentali, prepoveduje pa vsako bogoslužno opravilo, v kolikor niso dovoljene olajšave. Kleriki smejo opravljati božjo službo zasebno, pri zaklenjenih vratih, s tihim glasom, brez zvonenja; na Božič, Vel. noč, Binkošti, Telovo in na Vel. Šmarn interdikt sploh ne velja; v stolni cerkvi, v župnih cerkvah in v cerkvi, ki je edina v kraju, se sme brati ena maša, deliti krst, obhajilo in pokora; dovoljeno je vršiti poroke in opravila za umrlimi toda vse brez slovesnostij. Na interdiciranem pokopališču se smejo verniki pokopavati toda brez cerkvenih obredov. c. c. 2270, 2271. V c. c. 2272—2274 so uzakonjena podrobnejša pravila za tolmačenje posebnih in splošnih interdiktov.

Tisti, ki so personaliter interdicti, ne smejo opravljati bogoslužja ali mu prisostvovati, izvzemši pridigo. Kadar je izrečena nad njimi sodba, ali če je njihovo dejanje notorično, se morajo od vsakega aktivnega vdeleževanja pri svetih dejanjih zavračati (repellantur); dalje ne smejo deliti, pripravljati in sprejemati zakramentov in zakramentalov ter so od cerkvenega pogreba izključeni. c. 2275.

Kdor je po interdiktu, ki velja za kraj ali za korporacijo, prizadet, ne da je sam dal zanj povoda, sme prejemati zakramente tudi brez odveze cenzure. c. 2276.

Omejen interdikt je interdictum ab ingresu ecclesiae, obstoječ v prepovedi, da kdo opravlja bogoslužna dejanja v cerkvi ali jim prisostvuje, in v zabranitvi cerkvenega pogreba. Vendar prizadetega ni treba iztirati, ako svetim dejanjem samo prisostvuje, in ni treba njegovega trupla odstraniti, ako je bilo v blagoslovljeno zemljo pokopano. c. 2277.

3. Suspenzija je cenzura, s ktero se prepove duhovniku izvrševanje njegove službe ali prejemanje dohodkov iz nje ali oboje. Dasi je tudi suspenzija lahko omejena samo na izvestne učinke, mora biti to v vsakem primeru jasno izraženo, drugače jo je vedno razumeti z onimi posledicami, kakor jih določa zakon za suspensio generaliter odnosno za suspensio ab officio vel a beneficio. c. 2278.

Suspensio ab officio brez omejitve prepoveduje vsakoršen čin posvečevalne in jurisdikcijske kakor tudi čisto upravne oblasti, zvezane z dotično službo, izvzemši pravico

upravljanja beneficialne imovine. Suspensio a jurisdictione prepoveduje vsako izvrševanje redne ali poverjene jurisdikcije za obojno območje; suspensio a divinis zabranjuje vsak čin posvečevalne oblasti iz prejetega reda posvečenja ali privilegija (n. pr. pravico birmanja na podlagi pooblastila); suspensio ab ordinibus, izvrševanje posvečevalne oblasti iz ordinacije; s. a. sacris ordinibus, izvrševanje višjih redov posvečenja; s. a. certo et definito ordine conferendo, delenje označenega, ne pa nižjega ali višjega reda; s. a. certo et definito ministerio vel officio, vsak čin dotičnega posla n. pr. spovedovanja ali pridigovanja; s. ab ordine pontificali, vsak čin škofovske posvečevalne oblasti; s. a. pontificalibus, vse pontifikalne funkcije. c. 2279.

Suspensio a beneficio ima v posledku izgubo pravice na donose nadarbine ne pa izgubo pravice na stanovanje v nadarbinskih poslopjih in na upravljanje nadarbinske imovine, ako se niso tudi te pravice izrecno odvzele in na drugega prenesle. Ako nadarbenik navzlic cenzuri donose prejema in vživa, jih mora vrniti. c. 2280.

Splošno izrečena suspenzija ali suspensio ab offico ali ab beneficio se nanašajo na vse službe in nadarbine, ktere zavzema in vživa prizadeti klerik v diecezi predstojnika, ki je suspenzijo izrekel, ne pa na službe in beneficije v tujih diecezah. A suspenzija latae sententiae, določena v občem pravu, se nanaša na vse službe in beneficije v poljubni diecezi. c. c. 2281, 2282.

Suspendirani izgubi volilne in prezentacijske pravice ter pravico na podelitev služb, posvečenj in po izrečeni sodbi tudi pravico pridobiti papežko milost (privilegij). c. c. 2265, 2283.

Čini, izvršeni v nasprotju s sodbeno izrečeno cenzuro, so navadno neveljavni, drugače samo nedovoljeni. c. 2284.

Ako se je zločina okrivila pravna oseba, se more suspenzija izreči ali samo proti članom, ki so se ogrešili, ali proti skupnosti kot taki ali proti skupnosti in članom hkrati. c. 2285.

II. Povračevalne kazni. Poenae vindicativae communes se morejo izreči proti vsakemu verniku, poenae vindicativae clericorum peculiares pa samo proti klerikom. Kazni prvoznačene vrste so po c. 2291. v glavnem sledeče: Lokalni in generalni interdikt, interdictum ab ingressu eccle-

siae, izrečen za določen ali nedoločen čas, premestitev sedeža škofije ali župnije ali opustitev (suppressio) dotičnih mest; zloglasnost po zakonu (infamia juris); odrek cerkvenega pogreba in drugih zakramentalov; odtegnitev cerkvenih rent, pravic in privilegijev za nedoločen čas; zabrana (remotio), vršiti actus legitimos ecclesiasticos; nesposobnost za cerkvene službe in dostojanstva, ki ne zahtevajo klerikata; odtegnitev služb, pooblastil in milostij, častij in predpravic, aktivne in pasivne volilne pravice; denarne globe.

Z l o g l a s n o s t je ali infamia juris ali infamia facti. Prva nastopi v primerih, določenih v zakonu, druga je posledica zločina in nemoralnega ravnanja, ki vzame dotičniku po sodbi ordinarija dober glas. Ta kazen ne zadene sorodnikov in svaštva zločinca. c. 2293. Po zakonu zloglasen član cerkve postane iregularen, nesposoben za cerkvene službe in dostojanstva in ne more vršiti tudi nikakih drugih cerkvenih poslov in svetih dejanj. Dejansko zloglasnega se ne sme pripustiti k posvečenjem, cerkvenim dostojanstvom in službam. c. 2294. Infamia juris preneha še le, kadar jo spregleda apostolska stolica, infamia facti, kadar je nastopilo po mnenju ordinarija poboljšanje. c. 2295. Denarne globe se morajo porabiti v nabožne svrhe in ne v korist škofijske ali kapiteljske menze. c. 2297.

P r o t i k l e r i k o m se uporabljajo sledeče povračevalne kazni: omejitev izvrševanja duhovskega poklica na določeno cerkev; suspenzija za določen čas ali za trajno ali dotlej, da jo predstojnik prekliče; premestitev kazenskim potom na nižje mesto ali nižji beneficij; odtegnitev poedine s službo ali z beneficijem zvezane pravice; popolna ali delna nesposobnost za cerkvene službe, beneficije in posle; odslovitev iz službe (poenalis privatio officii vel beneficii) s penzijo ali brez penzije, ki je pa mogoča pri stalnih službah (beneficia inamovibilia) samo pod zakonitimi pogoji; prepoved bivanja v določenem kraju; zapoved, bivati v določenem kraju (n. pr. v samostanu, poboljševalnem zavodu); začasna prepoved, nositi duhovsko obleko zvezana s prepovedjo, opravljati duhovsko službo in odtegnitvijo duhovskih predpravic, konečno kot najtežje kazni depozicija, trajna prepoved nositi duhovsko odelo, in degradacija. c. 2298.

D e p o z i c i j a pomeni izgubo službe in cerkvenih dohodkov, vštevši one iz ordinacijskega naslova, ter izgubo spo-

sobnosti, dobiti drugo službo ali druge cerkvene dohodke. Za vzdrževanje duhovnikov, ki jih ta kazen zadene a ki nimajo svojih sredstev, naj na primeren način skrbi ordinarij, da ne dela dotičnik duhovskemu stanu z beračenjem sramote. Ako pa vztraja odstavljeni klerik v svoji nepoboljšljivosti ali če daje pohujšanje, se mu sme pravica na duhovsko obleko trajno odvzeti in s to odredbo je zvezana izguba stanovskih predpravic ter gmotnih podpor ordinarija. c. c. 2303, 2304.

Degradacija je depozicija, s ktero sta zvezani a) trajna izguba pravice do duhovske obleke in b) reductio ad statum laicalem. Degradatio se imenuje verbalis ali edictalis, ako je izrečena s sodbo; vsi učinki nastopijo takoj, ne da bi bila potrebna izvršba. Degradacija, ki se izreče v obliki, ki jo predpisuje Pontificale Romanum, pa se imenuje degradatio realis. Depozicija in degradacija se smeta izreči samo v zakonu določenih primerih, degradacija razun tega proti že odstavljenemu kleriku, ki mu je odvzeta pravica do duhovske obleke, ako je skozi leto dnij dajal težko pohujšanje. c. c. 2303 do 2305.

Upostavitev klerika višjih redov posvečenja med laike ima v posledku izgubo vseh cerkvenih služb in klerikalnih privilegijev, izgubo pravice na duhovsko obleko in na tonzuro, ne odveže pa, ako je posledica degradacije, dolžnosti, živeti v celibatu. c. 213.

Izvršitev vseh omenjenih, s kondemnarotično sodbo izrečenih kaznij, izvzemši degradacijo, depozicijo ter odvzetje službe ali beneficija, sme sodnik po svojem modrem prevdarku ukiniti, ako se je obsojeni prvokrat ogrešil. Ukinba pa je dovoliti le pod pogojem, da se bo kazen naknadno izvršila, ako bi se obsojenec tekom treh let z enakim ali drugim zločinom ogrešil in da bo moral v tem primeru prestati dvoje kaznij. c. 2288.

§ 189.

Poedini delikti in kazni zanje.

1. Zločini proti veri in jedinstvu cerkve. Zločini proti veri in jedinstvu cerkve so apostasia a fide, odpad od krščanstva, haeresia formalis, krivoverstvo, t. j. zavestno zagovarjanje obsojenega nauka ali zanikanje

dogme, ter shisma, razkol, odcepitev od rednega cerkvenega predstojnika. Kazen je izobčenje, ki nastopi ipso facto ter ima za slučaj, da se grešnik navzlic opominom ne poboljša, v posledku še izgubo službe, zloglasnost in depozicijo. Klerike, ki vztrajajo v pripadnosti k nekatoliški sekti, zadene degradacija. Odveza pri spovedi je pridržana speciali modo papežu, za pravno območje jo lahko da škof, a potrebna je poprejšna abjuratio. c. 2314.

Tudi sum krivoverstva, n. pr. c. c. 2332, 2340, 2371, je kazniv, toda v manjši meri in pod pogojem, da ostane podan tudi še po primernih opominih. Po preteku šestih mesecev nastopi kazen za herezijo. c. 2315. Sumljiv je tisti, ki krivoverstvo podpira ali se vdeležuje bogoslužnih dejanj krivovercev. c. 2316. Kdor trdovratno zastopa krivi, dasi ne formalno heretični nauk, se mu za kazen vzame pravica do spovedovanja, pridigovanja in poučevanja. c. 2317. Izdajatelje odpadniških, krivoverskih in razkolniških knjig, ter zagovornike takih in drugih izrecno prepovedanih knjig zadene ipso facto kazen izobčenja, pridržana speciali modo papežu. c. 2318 § 1. Izobčenje, ipso facto pridržano ordinariju, zadene tudi tiste, ki se nekatoliško poroče in ki ne vzgajajo dece v katoliški veri. c. 2319.

2. Pod to skupino pa spadajo tudi delicta contra religionem c. c. 2320—2329, kakor različni primeri božjega ropa (sacrilegium), trgovanje s svetimi stvarmi (simonia), bogokletstvo (blasphemia), kriva prisega (periurium), praznoverje (superstitio), oskrumba mrličev, grobov in cerkva in različni primeri zlorabe posvečevalne oblasti. Božji rop obstoji v nedostojnem ravnanju s svetimi kraji, s svetimi rečmi in z Bogu posvečenimi osebami (n. pr. raba posvečenih stvarij v posvetne svrhe, nečistost oseb, ki so položile obljubo čistosti). Pod simonijo razumemo v splošnem vsako odplato za kako duhovno dobrino. Odplatna prodaja ali pridobitev kake res spiritualis (zakrament) ali spirituali adnexa, (beneficij, patronat) je simonia juris divini. Zamenjava reči ali dobrin, ki so res spirituales ali pa res temporales spiritualibus adnexae, ali pa tudi zamenjava posvetnih stvarij, kolikor so take pogodbe radi omalovaževanja duhovnih dobrin prepovedane, tvori dejanski stan simoniae juris ecclesiastici. Ako pa se posvetna dobrina ne da kot odplata za duhovno

ampak samo »eius occasione« po priznanem običaju (n. pr. štolnine, mašne štipendije), ali če se s posvetno vrednoto pridobi z njo zvezana res spiritualis, ne da bi se radi tega zahtevala ali plačala višja cena (n. pr. kup posvečenega keliha ali patene), potem dejanski stan simonije ni podan. c. c. 727, 728, 730. Trgovanje z odpustki, kršenje predpisov o mašnih štipendijah, sleparije z relikvijami tvorijo zločine, ki se kaznujejo na kleriku s suspenzijo ali izgubo službe, pri laiku z izobčenjem. c. 2324. Kazni za ostale zgoraj naštete zločine so različne, deloma prevdarku ordinarija prepuščene, v glavnem prideta v poštev izobčenje in zloglasnost.

3. Zločini proti cerkvenim avtoritetam, osebam in dobrinam (delicta contra auctoritates, personas, res ecclesiasticas). Sem spadajo kršitve zakonov o volitvi papeža; nepokorščina proti odredbam papeža in ordinarija, upornost proti cerkvenim predstojnikom in pozivljanje podložnikov k taki upornosti, prizivi proti papežu na vesoljni cerkveni zbor; pritožbe proti cerkvenim odločbam na posvetno oblast; oviranje cerkvenega vodstva in foro externo vel interno, izdaja zakonov in naredb proti svobodščinam in pravicam cerkve; članstvo pri prostozidarskih ložah in drugih prepovedanih društvih, ki delujejo proti cerkvi ali zakonitim državnim oblastvom; prepovedana odveza pridržanih cenzur; izkazovanje ugodnostij izobčencem in prepovedano občevanje z njimi; kršenje drugih cenzur; kršenje pogrebnih predpisov; vztrajanje v cenzuri (brez korakov za dosego odveze); kršenje sodnega privilegija klerikov; kršenje klavzure; realne injurije napram klerikom (privilegium canonis); žalitve cerkvenih predstojnikov v tiskovinah in ščuvanje proti njihovim odredbam; osvajanje cerkvene imovine in drugo oškodovanje predvsem rimske cerkve na imetju. Kazni so različne. c. c. 2330—2349.

Napadalca papeža zadene kazen izobčenja specialissimo modo reservata S. A. in če je klerik, degradacija; on je ipso facto vitandus. Kdor napade kardinala, je ipso facto izobčen ter izgubi službo in dostojanstva. Napadalec drugih cerkvenih dostojanstvenikov, vštevši škofe, zapade ipso facto papežu speciali modo pridržani ekskomunikaciji. Z napadom na drugega klerika ali religioza poljubnega spola je zvezana kazen izobčenja pridržanega domačemu ordinariju, ki se pa lahko še z drugimi kaznimi dopolni. c 2343.

4. Zločini proti telesu in življenju, prostosti, časti, imovini in nravnosti (delicta contra vitam, libertatem, proprietatem, bonam famam ac bonos mores). Pod tem naslovom so v zakonu našteti: Odprava telesnega sadu, samomor in samopoškodba, dvoboj, pozivanje na dvoboj in podpomoč pri njem, uporabljanje sile za vstop v klerikat ali v samostan, otmica mladostnih oseb ali oseb ženskega spola; umor, prodaja kakega človeka v robstvo ali v drugi zaničljiv namen, oderuštvo, rop, tatvina, požig in poškodovanje tuje lastnine v večjem obsegu, pohabljenje, težka telesna poškodba ali nasilstvo, žaljenja in obrekovanja, bigamija, ki je podana tudi že pri obstoju samo civilnega zakona; posilstvo, prešuštvo, konkubinat in drugi pregreški proti nravnosti, učinjeni od laikov in sosebno od klerikov ali religiozov. Kazni so raznolike, za laike po obsodbi po posvetni oblasti nesposobnost za actus legitimos ecclesiasticos in za cerkvene službe, proti klerikom sledi na posvetno tudi cerkvena obsodba s strogo kaznijo. c. c. 2350 do 2359.

Z g o l j u f i j o (crimen falsi) se bavi zakonik v posebnem naslovu. Strogim kaznim je podvrženo spisovanje in uporabljanje nepristnih in potvarjanje pristnih p a p e ž k i h listin, zavestno navajanje neresnice (obreptio) ali prikrivanje resnice, t. j. važnih okolnostih (subreptio) v dosego ugodnih odločb, narejanje nepristnih ali potvarjanje pristnih (nepapežkih) cerkvenih listin in spisov, kriva obdolžitev spovednika radi solicitacije. c. c. 2360—2363.

5. Z l o č i n i p r i d e l e n j u i n p r e j e m a n j u z a k r a m e n t o v (delicta in administratione vel susceptione ordinum aliorumque sacramentorum). Kaznuje se, kdor deli zakramente osebam, ki jih po božjih ali cerkvenih predpisih ne smejo prejeti; duhovnik, ki birma brez zakonitega ali papeževega pooblastila; spovednik, ki opravlja spoved brez jurisdikcije; duhovnik, ki odveže sokrivca na grehu (absolutio complicis in peccato), dasi in articulo mortis (kazen izobčenja ipso facto, pridržanega specialissimo modo S. A.); kdor zapelje spovedanca pri spovedi k grehu; spovedanec, ki opusti ovadbo tega zločina; kdor krši spovedno tajnost (ako to stori neposredno, ga zadene kazen izobčenja ipso facto, pridržanega specialissimo modo S. A.); kdor podeli posvečenje škofu brez naročila papeževega; kdor simonistično deli ali prejme posvečenja ali druge zakramente;

kdor prejme posvečenje od ordinarija, ki stoji pod cenzuro ali ki je notoričen odpadnik od vere, krivoverec ali razkolnik; kdor krši v c. 2373 naštete, za ordinacijo veljavne predpise; kdor sklene mešani zakon brez dispenze. Kazni so različne, deloma prevdarku ordinarija prepuščene, za zločine težje vrste pa stroge, celo z degradacijo zvezane. c. c. 2364—2375.

6. Zločini proti stanovskim dolžnostim klerikov in religiozov (delicta contra obligationes proprias status clericalis vel riligiosi). Duhovnike, ki neopravičeno zanemarjajo po sklepu studij predpisane letne izpite in duhovne vaje, dalje one, ki kršijo ritualne in ceremonialne zakone, ki ne nosijo duhovske obleke in tonzure, ki vrše trgovske in druge dobičkanosne posle, ki krše dolžnost do rezidence, župnike, ki zanemarjajo dušnopastirske in druge dolžnosti, kanonika penitenciarja in kanonika teologa, ki ne izpolnjujeta zvesto svojih dolžnostij, religioza, ki je odpadel od reda (apostasia a religione) ali ubežal ali z goljufijo izposloval pripustitev k zaobljubam, majorista ali religioza slovesnih ali priprostih trajnih zaobljub, ki skuša skleniti zakon, religioze, ki predpise o skupnem življenju občutno kršijo, zadenejo različne, izvečine prevdarku poklicanega predstojnika prepuščene kazni, ki naj se stopnjujejo in uporabljajo še le potem, ko so ostali opomini in druga remedia poenalia brezuspešna. c. c. 2376 do 2386.

7. Zločini pri podeljevanju in sprejemanju cerkvenih dostojanstev in služb in pri ostavkah nanje. (Delicta in collatione, susceptione et dimissione dignitatum, officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum.) Pod tem naslovom so v zakonu našteta sledeča kazniva dejanja: Pregreški proti volilni svobodi, oviranje izvoljenega v izvrševanju pravic, pripuščanje posvetnega vpliva na kanonične volitve, zavestna izvolitev ali zavestno predlaganje nevrednega kandidata, simonistična oddaja cerkvene službe, cerkvenega beneficija ali dostojanstva, podelitev službe preko predstojnika, ki ima pravico izvoljenega potrditi ali predlaganega umestiti, samolastno osvojenje službe. Dalje se kaznuje, kdor zavestno sprejme podelitev neupraznjenega beneficija ter se da nanj uvesti; kardinal, ki se po imenovanjju brani položiti predpisano prisego; škof, ki ne sprejme škofovega posvečenja v predpisanem roku, klerik, ki svojo službo brez dovoljenja za-

pusti, ali ki poda ostavko v roke laika, kdor protipravno vztraja v službi, ki bi jo moral zapustiti; opat ali prelat nullius, ki ne zaprosi v zakonitem roku (c. 322 § 2) za blagoslovljenje; kdor ne položi predpisane verske izpovedi (fidei professio). Raznolične, pogosto prevdarku predstojnika prepuščene kazni se imajo poedinim zločinom primerno izrekati stopnjema. c. c. 2390 do 2403.

8. Zloraba cerkvene oblasti ali službenega položaja (abusus potestatis vel officii ecclesiastici). Vsaka zloraba cerkvene oblasti se po prevdarku predstojnika kaznuje primerno teži krivde, za nektere poedine primere pa so določene posebne kazni, tako za vsakega, ki vkrade, uniči, skrije ali bistveno potvori listino ali kterekoli spise (documentum quodlibet) škofijske kurije: izobčenje ipso facto pridržano simpliciter S. A. zvezano event. z izgubo službe; za one, ki potvorijo dokumente, spise in knjige drugih cerkvenih kurij ali župnih uradov ali jih skrivajo, dasi so uradno zavezani jih v redu voditi ali hraniti: izguba službe ali še težje kazni; za tiste, ki hudobno (dolose) ne dovolijo ali ne napravijo izpiskov iz knjig ali prepisov drugih dokumentov: izguba službe, suspensio ab officio ali denarne globe; za podkupovalca cerkvenih uradnikov in zastopnikov ter za nameščence, ki prekoračijo določene pristojbine: v prvi vrsti občutne denarne globe; kršitve nekterih predpisov glede posvečenj po kapiteljskem vikariju in samostanskem predstojniku, pripustitev kandidata k noviciatu brez potrebnih spričeval (testimoniales), nedopustna poraba dote v samostan sprejetih deklic po predstojnici; opustitev sporočila ordinariju, da ima kandidatinja nastopiti noviciat ali pristopiti k zaobljubam, vsako dejanje, ki meri na to, da se ordinariju ali drugemu vizitatorju ob vizitaciji prikrije resnica, kršenje nunam v zakonu zajamčene svobode pri izbiri spovednika po samostanskih predstojnicah, se kaznuje z različnimi kaznimi, v težjih primerih z izgubo službe (samostanskega predstojništva) in nesposobnostjo za taka mesta v bodoče. c. c. 2404—2414.

STVARNO KAZALO.

Navadne številke pomenijo strani, male opombe na dotični strani.

Aachen, sinoda v, 82
abrogatio 76
Acta Apost. Sedis 24, 66, 74
Acta Sanctae Sedis 24
actus legitimi ecclesiastici 469
admisio po postulaciji 138
adopcija 321, 374
aetas canonica 115; glej tudi starost
altarji 279 ss. 286
amortizacijski zakoni 46, 385, 387 ss.
analogija 76
anate 401, 418
annus decretorius (normalis) 51
apocrisiarii glej poslaniki
apostata a religione 234
apostazija 48, 259, 474
apostolski administratorji 130, 175, 187
apostoski cerkveni red 80
apostolske konstitucije 80
apostolski kanoni 81 ss.
apostolski vikarji in prefekti 70 117, 198
arhidiakoni 30, 179, 188
arhijerejski sabor in a. sinod 211
arhimandriti 126, 252
arhipresbyteri 30, 188
arhiv škofijski 181
assistentia passiva pri poroki 355
auxaliaris (episcopus) 177
Avguštin sv. 37, 182
avtentične zbirke 91 ss.
avtonomija 70, 224, 243

Bazilijanci 213
beatifikacija 273, 452
Benedikt Levita 85
beneficia ecclesiastica 33, 127 ss, 392 ss.
beneficium emigrandi 51
Bernardus Papiensis 90
Bernhardinci 214
bizantinizem 37
bigamija 477
binatio 270
bire 388 (^{60}), 400
birma 291 ss.
bogomolnice glej kapele
bogočastje 267 ss.
bojazen 110, 345 ss.
bona abbatialia, beneficialia, episcopalia 391
botri 290, 292
božje poti 272
božji rop (sacrilegium) 125, 475
bračni spori, postopanje v, 382 ss, 477 ss.
brak 302 ss, 367 ss.
branitelj zakonske vezi 360, 448 ss.
breve 64
brevir 125, 127
brezverstvo 53, 308

bulariji 96
bule 64
bule, cirkumskirpcijske 72

Capitula Angilramni 85
cathedraticum 401 ss.
celibat 124 ss.
centuriatorji Magdeburški 86
cenzura 259, 469 ss.
cerkev, cerkve, 1 ss, 279 ss.
cerkve, od države priznane 55
cerkve lastniške 40, 128, 390
cerkev pravoslavna 2 ss., 103 ss.
cerkev pravoslavna srbska 3, 107, 207 ss.
cerkvenstvo državno 45
cesaropapizem 37
chirographa 65
civilni zakon 303, 356
clausula: ad beneplacitum nostrum 78
— rebus sic stantibus 78
Clementinae 93
Codex juris can. 98 ss.
Codex Theodosian. 84
Codex repetitae praelectionis 84
Coena Domini, bula 456
Collectio Isidoriana vel Hispana 82 ss.
collegia funeraticia, tenuiorum 385
communicatio in sarcis 47, 49
compilationes antiquae 90
concilia glej sinode
confusio nominum 376
Constitutio Criminalis Carolina 50
consuetudo, glej običaj
consultores dioecesani 199
conventio glej konkordat
Corpus juris canonici 10 ss., 88 ss., 94 ss.
Corpus juris civilis 84

Časopisi za cerkveno pravo 24
članstvo v cerkvi 108
čas in kraj poroke 355
časi, sveti 274

davčna prostost cerkvene imovine 388 ss.
degradacija 474
dekani 30, 188 ss.
dekret Gratianov 16, 88 ss.
dekretalisti 16, 93.
dekretisti 16, 89
delegacija 130, 131
delegati apostolici 165
depozicija 473
derogatio 76
desetina 386, 387, 398 ss.
devolucija 139
Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων 80
dies normalis 51
dignitete (v kapitljih) 184 ss.
dimisoriji 118
dismembratio benef. 135
distribucije, dnevne 186
Dionyso-Hadriana 82
dispenzacije, dispenze, 78 ss., 319, 335 ss.
divortium (ex consensu) 379
dogma 9, 15, 62
dokazi in dokazila 437 ss.
doktrina 69
domovališče 109, 117
doraslost verska 56
doraslost bračna 223, 371
dota 227
drugi zakon pravosl. svečenikov 126
društva pobožna 219, 243 ss.

Ecclesia Gallicana 43
ecclesiae orientales 110
edikt milanski 36, 386
eksarhi 30, 166
ekstravagante 90, 93 ss.
eksemcija 131, 223
emphytheusis glej zakup
encyclicae 65, 69
eparhijska uprava 205 ss.
episkopi 25 ss., 126, 201 ss., 203, 206.
episcopi in patritbus infidelium 173
etika (krščanska) glej morala
examinatores synodales 136
excardinatio 120

exclaustratio 233
exclusivae, jus 155
excommunicatio 49, 121, 469 ss.

fabrica ecclesiae 391
fabriški svét 413, 416
facultas authenticandi 273
fakultete (pooblastila) 77, 171
fakultete teološke 258, 263, 265
febronianizem 45
fevdalizacija cerkv. naprav 39 ss., 390
fiduciarične naklonitve 420

Galikanizem 42
generalni prokurator 241
generalni vikar 30, 178 ss.
ghibelini 42
gimnazije 262
glosatorji 9
godba cerkvena 271
goljufija 477
gradbena dolžnost 402 ss.
Gratian 16, 88 ss.
guelfi 42

harizmatična organizacija prakrščanstva 8
herezija 48, 259, 474
hibe v zakonski privolitvi 342 ss.
hierarhija 29 ss, 111 ss, 125 ss.
hierokratični sistem 41
Hieronym 28
hirotonija 125 ss.
Hrabanus Maurus 85
hudobni naklep (dolus) 455, 458 ss.
hudodelstvo v bračnem pravu 329, 381, 382
husitske vojne 52

ignorantia legis violatae 458
igumani 126, 252
imovina cerkvena 33, 385 ss.
imenovanje škofov 175
incapacitas 112
incidenčne zadeve 439, 440
iregularitete 113
incardinatio 120
incorporatio 135
informativni proces 136
Institucije Justinianove 18, 84
interdikt 470
interkalarji 417, 418
interpretacija 66, 75 ss.
interstitia 119
investitura 40 ss., 137
Isidor Mercator, Peccator 85 ss.
izobčenje 121, 469 ss.
izpraševanje ženina in neveste 314 ss.
izstop iz religije 232 ss.
izvršba sodbe 444

jeromonahi 249
jožefinizem 45, 52
judje 47
jura majestatica circa sacra 45 ss.
juramentum fidelitatis 42
jurisdictio 12, 129 ss.
jurisdikcija bračna 309,369
jus canonicum 10 ss., 60 ss.
jus condendi statuta glej avtonomija
jus deportus 417

Kánoni 9 ss., 62
kanoniki 125, 182 ss.
kanonizacija 272 ss, 452
kapele (oratoria) 286 ss.
kapitlji 30, 182 ss, 241
kapiteljski vikar 187
kapitulariji 84
kaplani, glej pomočniki župnikov
kardinali 30, 70, 157 ss.
kardinalske kongregacije 65, 160 ss.
kardinali zaščitniki 240
Karol Veliki 38
katolicizma, zadržek 325
kazenski proces 446 ss.
kazni cerkvene 462 ss.
klavzura 245 ss.
kler, kleriki 25 ss. 111 ss.
knjiga pravil itd. 106
knjige spovedne itd. 83

knjige župnijske, glej matrike
koadjutorji 30, 177 ss.
kolekture 399
konciliji, glej sinode
konference škofovske 195
kongrua 392 ss.
konklave 154 ss.
konkordati 41, 44, 53. 55, 71 ss., 174, 175
konkurenca zločinov 461
konkurzni izpit 136
konsekracija škofov 117, 119, 126
konsekracija oltarjev 286
konsistorij 182
konsistorij (duhovno sodišče) 203
konvalidacija, glej ozdravljenje zakona (braka)
konverzi 243
kraji sv. 279 ss.
kreacija kardinalov 155, 158
krivda zločinska 458 ss.
krivoverstvo, glej herezija
krizma 291, 299
Krmčija 105 ss.
krst 288 ss.
ktitorsko pravo 148 (41)
kurija rimska 65 ss. 159 ss.
kurija škofijska 178 ss.

laiki 25, 109
lastnik cerkv. im. 405 ss
lastniške cerkve 40, 41, 140 ss.
legati papeževi, glej poslaniki
leges Romanae barbarorum 84
leges ecclesiasticae 73 ss.
legisti 16
liber diurnus 66, 84
Liber Extra 91 ss
Liber Sextus 92
literatura cerkv. prava 22
litis contestatio 434, 435
liturgija 268
ločitev cerkve od države 56 ss.
ločitev zakona 365 ss.
ločitveni proces 367, 451

malomarnost (culpa) 455, 458 ss.
mandat za zbornico pri klerikih 124
mansus 128
maša za narod 191, 270
matrike 119, 191, 291, 292, 308, 355, 357
meništvo pravoslavno 248 ss.
mensa episcopalis 391 ss., 413, 415
Merovingi 38
mešoviti brak 49, 321 ss., 354, 355, 356, 377 ss.
Metod sv. 105
metropoliti 30, 36, 167 ss., 206
misioni 197 ss.
missio canonica 111
missio in possesionem 137, 416
monastiri (pravosl.) 251 ss.
morala 4, 14, 62
motu proprio 63, 65
munera sordida 388, 389

Nadarbine glej benef. eccles.
nadškofje 167 ss.
namestniki, arhijerejski, srezki 204
— župnikov 192
naredbe 74
nastavljanje cerkven. uslužbencev 33, 136 ss.
nedoletnost zločincev 460
nekatoliški kristjani 48 ss.
nekrščeni 47
Ne temere, dekret 304, 312, 313, 350
ničnostna pritožba 442
nižji prelati, glej prelati nullius
nomokanoni 81, 104 ss.
noviciat 226
nravstvenost glej morala
nuntii glej poslaniki

obhajilo 292 ss.
običaj 66 ss.
oblast cerkvena, glej potestas eccles.
oblike poroke 349 ss.
obredi 109 ss.
obredi poročni 354 ss.
obreptio 63, 477
obrogatio 76

odpustki 296 ss.
odpust religiozov 234 ss.
odpuščanje kaznij 467
odreka 139, 150
odsvajanje cerkv. im. 408 ss.
officia eccles. 127 ss.
oficiali 180
oklici 315 ss., 369
opatje 127, 240
opat primas 196
opcija 139, 159
oporočna sposobnost klerikov 418 ss.
opozicijska tožba 443
oprema sv. 286, 287, 419
ordinacije 111 ss.
ordinacijski naslov 115 ss.
ordinand 118 ss.
ordinariat 182
ordinarij 63, 110, 130 ss.
ordinator 116, 126
origo 109, 117
osebe, fizične in pravne 109 ss.
oskrumba cerkve, pokop. 282 ss.
ostavka glej odreka
otmica glej ugrabljenje
otroci (zak. nezak.) 358 ss., 367
ozdravljenje nevelj. zakonov 360 ss.

Pactum Calixtinum 41, 72
palij 168 ss.
pandekte 84
papež 27, 30, 62, 72, 117, 149 ss.
pariteta veroizpovedanj 50 ss.
parohija 205
patriarhi 30, 166 ss., 206 ss.
patriarh srbski 209 ss.
patricius Romanorum 39
patronatno pravo 19, 140 ss.
pavlinski privilegij 325, 364 ss.
Πηδάλιον 105
petje v cerkvi 271
Petrov novčič 400
pisarna škofijska 181
pisarniška pravila 65
podeljevanje cerkv. benef. 136 ss.
podobe svete 260, 273
pogreb cerkveni 49, 300 ss.
pokopališča 279, 284 ss .
pokora (spoved) 294 ss.
pokora prisilna 454
pokore (vzgojevalne kazni) 463 ss.
politika cerkvena 25 ss., 35 ss.
polreligiozi 243, 247
polsvaštvo 376
pomočniki župnikov 193
popotnica (viaticum) 293 ss.
poravnava 445
poslaniki papeževi 164 ss.
posledno olje 297 ss.
postni dnevi 276
postulacija 138
postulat 225
posvečenje višje (zadržek) 326
potestas eccles. 12 ss., 34
— ordinaria et delegata 129 ss.
posvečenje mašnikovo glej ordinacije
praksa sodišč 69, 76
pravica vbogih 445
pravo, 3 ss., 7 ss., 20 ss., 61 ss., 69 ss.
pravo cerkveno kazensko 452 ss.
pravo zakonsko (bračno) 302 ss., 367 ss.
pravomočnost sodbe 443
prazniki 33, 274 ss.
prazniki zapovedani 275, 276
precarium, precaria 128, 390
prebende 128, 183
predstojniki samostanski 218, 240 ss.
prelati nullius 70, 117, 130 /ss., 176
prelature 130, 134
prepoved zakona 320, 323
πρεσβύτεροι 25, 25
prestop v drugo religijo 239 ss
prestop v drugo vero 54
prešuštvo 329, 380, 384
prezentacija 137, 142 ss.
priče pri poroki 353
priče v pravdah 437
prigovori 431 ss.
primati 30, 166 ss.

primicije 399
priposestvovanje 139, 146, 148, 411
prisega 277 ss.
pristojbine pisarniške 339, 401
pristojnost sodišč 406, 427
pristojnost škofijska 120
prištevitost (imputabilitas) 458 ss.
privilegiji 76 ss.
privil. canonis 121, 476
privil. fidei 325, 364 ss.
privil. kardinalov 159
privil. klerikov 120 ss., 127
privil. patronov 142 ss.
privolitev v zak. 341 ss.
prizadetost sodnikov 429
priziv proti sodbi 442
proces cerkveni pred kodeksom 423 ss.
procesije 271
procuratio canonica 401
professio fidei 258
proglašanje svetnikov glej kanonizacija
Prohiron 106 ([17]), 373
Propaganda Fide, congreg. de 161, 198
protireformacija 52
protitožba 423
protojereji 204
Provida, dekret 350
province cerkv. v naši državi 173
provinciae Sedis Ap. 197 ss.
prvenstvo Rimske cerkve 26 ss.
Pseudoizidorjeve dekretale 39, 85 ss.
purgatio canonica 424

quasiaffinitas glej polsvaštvo
quasidomicilium 109
quasiparochi 198
quasireligiosi 231
quindennia 401

Raimund de Pennaforte 91
razdružitev zakona (braka) 363 ss.
razglašanje zakonov 74
razkol 48, 301, 475
različnost vere 326
razmerje med cerkvijo in državo 31 ss.
razpust samostanov 222
razsodna pogodba 445
razveljavljenje zakona, tožba 359
razveza neizvršen. zka. (braka) 363 ss.
razvod braka 378 ss.
redi posvečenja 29, 119
redovi 213 ss.
redovi tretji 219
reductio ad statum laicalem 327, 474
reformacija 2, 44
regaliae jus 40, 417
regalije 41
Regolamento 154
regulae cancellariae 66
Reichsdeputationshauptschluss 388
rekonciliacija sv. krajev 283, 285
rektorji cerkva 194
religiozi 112, 213 ss.
relikvije, češčenje r. 273
remedia poenalia 463
reservatum ecclesiasticum 51
reskripti 63 ss.
res mere ecclesiasticae 32
rezervati 138
Rota Romana 97, 162, 421

saecularizatio 233
Sardika, cerkv. zb. v 27
sarta tecta 403
Schwabenspiegel 42
sedma roka (septima manus) 451
sekularizacije 252
seminarji 118, 264 ss.
servicije 401
shizma gl. razkol
sholastiki 9, 67, 88
Signatura Apostol. 163
sila 110, 345 ss.
simonija 40, 475
sinode 38, 62, 70, 103, 195, 207
sistem cerkv. prava 18 ss.
sistemi cerkvenopolitični 41 ss., 50 ss.

sintagma Atenski 107
sintagma Mat. Blastara 105
službe cerkvene 30, 127 ss.
sodalitia 219
sodba 441 ss.
sodišča cerkvena 162 ss., 203, 425 ss.
sodno postopanje 421 ss.
Sohm. Rud. 8, 17
sorodstvo krvno 109, 329 ss., 373
sorodstvo zakonito 321, 335, 374
sipritualizacija cerkv. prava 46
spolii, jus 40
spolna nezmožnost 324, 363, 372, 451
sporočilo (tradicija) 61
spregled zadržkov, glej dispenze
starost zakonita 115, 228, 241, 250, 324
statuti kapitljev 71
statuti monastirski 248 ss.
statuti seminarjev 266
statuti škofijski 69
stoli v cerkvi, stolnina 283
stroški pravdni 444
stvari, svete 279
subreptio 63, 477
supellex sacra glej oprema
suspenzija 471
Sutri, dogovor v 41
svaštvo 109, 333, 374 ss.
svetniki, češčenje sv. 272
sv. Oficij 161
sv. Pismo 61
svetovalci škofijski 187
svoboda vere in vesti 53 ss.
stylus Curiae 63, 65
synodaticum 401

škof 69 ss., 169 ss.
škof vojaški 70, 130
škof pomožni, selski 172 ss., 177
šole cerkvene 33, 247, 261 ss.
štipendije mašne 270
štolnine 400

takse za podel. palija 401
takse za dispenze 339, 401
Tametsi, dekret 349 ss.
Teodozij Vel. 36
teologija 19, 21
teorija o dveh mečih 42
testimonia 118 ss.
titulus canonicus 115 ss.
toleranční patent 53
tonzura 112, 123, 126, 249 250
tožbe 431 ss.
tributum pro seminario 402
tridentinski cerkv. zbor 1, 62, 96, 171, 177, 264, 349

ugrabljenje 328
ujedinjenje srbskih pravosl. cerkva 208 ss.
umor soproga 329
Unam sanctam, bula 43
uniati 110, 111, 124
unio benef. 135
univerzalni episkopat papeža 150 ss.
univerze 262 ss.
upostavitev v prejšnji stan 432
uprava cerkv. imovine 412 ss.
upravni svet škofijski 413
upraznitev cerkv. služb. mest 136
upraznitev sv. stolice 156
uredbe 74
ustanavljanje cerkv. benef. 33, 134 ss.
ustanavljanje cerkv. zadrug 219 ss.
ustava cerkv. 108 ss.
usus forensis, glej praksa sodišč

Valentinian III. 36
vacatio legis 74
veda cerkvenopravna 16 ss, 20 ss.
Veliki duhovni sud 211
vera 1, 31, 36
verska pripadnost dece 56
verske družbe 3, 55
verski pouk v šoli 56
vez zakonska (zadržek) 325, 372
vicarius delegatus 199
vicarius urbis 150
vigens ecclesiae disciplina 68 ss

vikariat državni 42
viri cerkvenega prava 60 ss.
viri cerkvenega prava pravosl cerkve 103
viri cerkvenega bračnega prava 304 ss.
viri cerkvene imovine 398 ss.
visitatio liminum S. S. A. A. 171
višji duhovni 188
vita communis 123, 125, 182 ss.
vknjižba sv. dejanj glej matrike
vojaško dušno pastirstvo 199
volitve 138
volitve papeža 153 ss.
volitve srbskega patriarha 210
vstop v religijo 224 ss.

westfalski mir 51, 387

začasne odredbe 432
zadržki posvečenja 112 ss.
zadržki zakonski 318 ss., 371 ss.
zadružništvo cerkveno 19, 213 ss.
zagrožanje kaznij 464
zakon (brak) 33, 302 ss.
zakoni cerkveni 9, 73 ss.
zakoni državni 71
Zakon gradski glej Prohiron
Zakon medverski 56
zakon (brak) poganov 47
zakup 410 (dedni z.) 411
zaobljuba 228 ss., 248 ss., 278 ss. 320, 327 ss.
zaroka 312 ss., 370
zapuščine duhovnikov 419 ss.
zastaranje cerkv. pravic 411
zavetna pravica 280
zavodi bogslovni 265 ss.
zbirke pravne 79 ss.
zbori cerkveni glej sinode
Zbornik pravila sv. apostola itd 106
združitvena teorija 453
zgodovina cerkvenopravna 18
zgodovina cerkvena 21
zločin (delictum) 457 ss.
zloglasnost (infamia) 473
zmota 110, 343 ss.
zvonovi 286

ženitovanjski blagoslov 354, 355
župna obveznost 54
župne občine 407, 408
župniki 30, 189 ss.
župni vikarji 192 ss.

COBISS ID:842200
NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
0000428674